تەفسیری "نامی"

بۆ قورئانی پیرۆز

مەلا عبدالکریمی مدرس

دایناوە

محمد علی قەرەداغی

ئامادەی کردووەو سەرپەرشتی چاپی کردووە

بەرگی چوارەم

١٤٠٢ك - ١٩٨٢ز

تفسير « نامى »
للقرآن الكريم

تأليف

الشيخ عبدالكريم المدرس

عُني بنشره

محمد علي القره‌داغي

الجزء الرابع

الطبعة الأولى

١٤٠٢هـ ـ ١٩٨٢م

سووره‌تی ته‌وبه مه‌ده‌نییه ، ۱۲۹ ئایه‌ته

ئه‌م سووره‌ته گه‌لێ ناوی هه‌یه له‌وانه : (براءة) چونکه له ئه‌ووه‌ڵه‌وه ڕاگه‌یاندنی به‌رائه‌ت‌و یه‌خه‌هه‌ڵته‌کاندنی پێغه‌مه‌ری خودای تیایه له پەیماندارێ له‌گه‌ڵ کافره‌کانا ، وه پێی ده‌وترێ سووره‌تی (ته‌وبه) چونکی باسی قه‌بووڵی ته‌وبه‌ی ئه‌و جه‌ماعه‌ته‌ی تێدایه که له غه‌زادا دواکه‌وتن له سوپای حه‌زره‌ت (د) •

پرسیار کراوه : بۆچی له ئه‌ووه‌ڵی ئه‌م سووره‌ته‌وه (بسم الله الرحمن الرحیم) نیه ؟ وه‌ڵام دراوه‌ته‌وه به چه‌ن وه‌ڵامێ :

یه‌که‌م : ڕیوایه‌ت کراوه له ئیبن‌و عه‌بباسه‌وه ئه‌ڵێ : پرسیم له (عثمان) بۆچی ئه‌م سووره‌ته له ئه‌ووه‌ڵه‌وه (بسم الله)ی تیا نیه ؟ ئه‌ویش فه‌رمووی : پێغه‌مه‌ر (د) خۆی جێگه‌ی سووره‌ت‌و جێگه‌ی ئایه‌تی ده‌رئه‌بڕی‌و دیاری ئه‌کرد ، وه سووره‌تی به‌رائه‌ت له ئاخری سووره‌ته‌کانی قورئانا بوو ، وه له پێش ته‌عیینی جێگه‌یا حه‌زره‌ت کۆچی دوایی کرد • جا له‌به‌ر ئه‌وه که مه‌عناو ئه‌حکامه‌کانی موناسبی سووره‌تی ئه‌نفال بو هاتین له پاش ئه‌نفاله‌وه دامان‌نا •

به‌ڵام قازی ئه‌فه‌رموێ : زۆر دووره که حه‌زره‌ت به‌یانی جێگه‌ی ئه‌م سووره‌ته‌ی نه‌کردبێ ، وه حه‌ق وایه که حه‌زره‌ت ئه‌مری فه‌رموه له‌م شوێنه‌دا دابنێین‌و (بسم الله) له ئه‌وه‌ڵیه‌وه نه‌بێ له‌به‌ر ئه‌وه سووره‌تی

دووری‌کردنە لە کافرەکانو مەجالی تەبەڕووك نیـە بـە (بسم الله الرحمن الرحیم) •

دووەم : ئەوەیە ریوایەت‌کراوە لە (ابیی کوڕی کعب)ەوە : تەماشامان کـرد کـە سـوورەتی ئەنفـال عەهـــدو پەیمـانی تێـدایەو سـوورەتی بەرائەت باسی تێکدانی ئەوانە ئەکا لە پاش ئەنفالەوە نووسرا •

سێهەم : ئەمەیە ئەصحابەکان ئیختیلافیان بو لـەوەدا کە ئەنفـالو بەرائەت یەك سوورەتن یا دوو سوورەت ! هەر بازێ لەسەر بیرێ بوون ، جا لەبەر ریعایەتی ئەوە کە یەك سوورەتن سوورەتی بەرائەت نووسرا لـە پاش ئەنفال وە لەبەر ئەوە کە مەعلووم نیە یـەك سوورەت بن (بسم الله الرحمن الرحیم) نەنووسرا •

چوارەم : ئەمەیە ئیبنو عەبباس ئەڵێ پرسیارم کرد لە حەزرەتی عەلی : بۆچی (بسم الله الرحمن الرحیم) نەنووسرا لـە ئەوەڵی ئەم سوورەتەوە ؟ ئەویش فەرمووی : (بسم الله) شیعاری هێمنیو سەلامەتیو دۆستیە ، وە سوورەتی بەرائەت بۆ ئەمر بە بەکاربردنی شیر هاتوە لەگەڵ کافرەکانا وە ناکەونە یەك •

پێنجەم : ئەمەیە رەنگە لەبەر ئەوە کە خـودا زانیویەتی ئیختیلاف واقیع ئەبێ لەوا ئاخۆ (بسم الله الرحمن الرحیم) لە قورئانە یا نە ، خودا ئەمری کردوە بە حەزرەت کە (بسم الله) نەنووسرێ لە ئەوەڵی ئـــەم سوورەتەوە بۆ تەنبیە لەسەر ئەوە کە (بسم الله الرحمن الرحیم) بو لـە ئەوەڵی سوورەتەکانەوە داخڵی سوورەتەکانە وە لـــەم سوورەتەدا کـە (بسم الله)نیە (بسم الله الرحمن الرحیم) داخڵی سوورەتەکە نیـەو لـە قورئانی پیرۆز نیە •

فەرموویانە هۆی هاتنەخوارەوەی ئەم ئایەتە ئەمە بوو کاتێ کە حەزرەت (د) رۆیی بۆ غەزای تەبووك موناڤیقەکانی شاری مەدینە نەڕۆیشتن بۆ جیهادو گەلێ دەبەدەبەو قسەی پووچیان بلاوکردەوەو کافرە موشریکەکانی عەرەبیش ئەو عەهدو پەیمانە کە کردبوویان لەگەڵ حەزرەتا تێکیان دا ، جا حەزرەت بە فەرمانی خودا عەهدەکەی فڕەدایەوە بۆ کافرەکانو ئەم ئایەتە نازڵ بوو ئیعلانی بەرائەتو بێپەیمانی کرا .

ریوایەتکراوە : لە ساڵی هەشتی کۆچیدا حەزرەت (د) لە شکری بردو مەکەی گرتو (عتابی کوڕی اسید)ی کرد بە کاربەدەستی ئیسلام لە مەکەدا ، وە لە ساڵی نۆدا حەزرەت (د) ئەبوبەکری کرد بە ئەمیری حەجو ئەمری کرد کە ببێ بە ڕەئیس لە حەجدا ، جا کاتێ ئەم سوورەتە نازڵ بوو حەزرەت ئەمری کرد بە عەلی کە بروات ئایەی بەرائەت بخوێنێتەوە بەسەر کافرەکانا ، عەرزیان کرد : ئەمرت بکردایە بە ئەبوبەکر ئەیخوێندەوە . ئەویش فەرمووی : عەهدو پەیمان هەرکەسێ بێکا ئەبێ پووچکردنەوەی ئەو عەهدە یانەو کەسە بێکا کە عەهدەکەی کردوە یا کەسێ لە هاوئەسەبی ئەو . جا حەزرەتی عەلی ڕۆیشت بۆ مەکەو لە ڕێگەی مەکەدا گەیشت بە ئەبوبەکر ، ئەبوبەکر پاش بەخێر هاتنی فەرمووی : بە ئەمیری هاتووی یا بە مەئموری ؟ ئەویش فەرمووی : مەئموورم ، جا حەزرەتی ئەبوبەکر لە ڕۆژی هەشتی (ذی الحجه)دا کە ڕۆژی (ترویه)یە خوتبەی خوێندەوە بەسەر حەجاجداو ئادابی حەجی نیشاندانو ڕۆژی جەژن حەزرەتی عەلی لە لای (جمرة العقبة) ڕاوەستاو دەوری چل ئایەتی لە ئەوەڵی بەرائەتەوە خوێندەوە بەسەریاناو فەرمووی : من فرستادەی حەزرەتمو ئەمرم پێکراوە بە چوار شت .

یەکەم : لە پاش ئەم سالّە کافری موشریك نزیکی بەیتوللاّی شەریف نەکەوێ •

دووەم : ئینسانی ڕووت تەوافی کەعبە نەکا •

سێهەم : داخلّی بەهەشت نابێ ئیللا نەفسێ کە ئیمانی ببێ •

چوارەم : عەهدی کافرەکان ڕەدبکرێتەوە بۆ سەریانو پەیمانیان نەمێنێ •

جا خەلّکەکەیش عەرزیان کرد : ئەی عەلی عەرزی ئامۆزات بکە (واتە پێغەمەر) : وا ئێمە هەموومان پەیمانی کافرەکانمان بەتاڵکردەوەو لە بەینی ئێمەو ئەوانا نیە مەگەر لێدان بە شیرو وەشاندنی ڕم •

خودا فەرموویەتی :

★ (بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ ورَسُولِهِ اِلی الَّذِینَ عاهَدْتُمْ مِنَ المُشْرِکِینَ) (١) ★

واتە : ئەم ڕۆژە ڕۆژی جیابوونەوەو بێپەیمانیە لە لایەنی خوداو پێغەمەری خوداوە لەگەڵ ئەوانە کە پەیماتان لەگەڵدا کردوون لە کافرە موشریکەکان •

★ (فَسِیحُوا فِي الاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ) ★

وە ماوەتان هەیە ئەی کافرە موشریکەکان چوار مانگ لە ولاّتا بگەڕێن بە ئەمینیو کەس دەست نابا بۆ خۆتانو بۆ دەستوپەیوەندتان ، وە لەم ماوەدا ئەگەر دڵتان هاتە سەر ئیسلام ئەوە باشە ئەگەرنا قەبووڵ ناکرێ لێتان بە کافری بمێننەوە •

★ (واعْلَمُوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللهِ واَنَّ اللهَ مُخزِي الكَافِرِينَ) (٢) ★

وە بزانن ئێوە ناتوانن خودا بێدەست بکەن کە نەتوانێ بەرانبەری ئێوە بکاو یاخود نەتوانێ ئێوە بفەوتێنێ . بەڵکو تەوانایی خودا دەرکەوت ، وە بزانن کە خودا کافرەکان رسوا ئەکا .

وە بزانن ! ئەو چوار مانگی ماوەی مۆڵەتە بۆ کافرەکان عیبارەت بو لە (شەووال)و (ذی القعده)و (ذی الحجه)و (محرم) چونکی ئـــەو ئایەتە لە مانگی شەووالدا نازڵ بوە .

وە بازێ فەرموویانە : ئەو ماوەیە بیست رۆژ بوە لە (ذی الحجه)و تەواوی (محرم)و (صفر)و (ربیع الاول) وە دوو رۆژ لە (ربیع الثاني) چونکی تەبلیغی ئەم حوکمە لە رۆژی جەژنی قوربانا بوە لە لایـــەنی حەزرەتی عەلیوە (خ) وە مۆڵەتەکە لە کاتی راگەیاندنەوە حسێب ئەکرێ .

★ (واَذَانٌ مِنَ اللهِ ورَسولِهِ اِلى النَّاسِ يَوْمَ الحَجِّ الاَكْبَرِ : اَنَّ اللهَ بَرِيءٌ مِنَ المُشْرِكِينَ ورَسولُهُ) ★

واتە : ئەمە کە ئیستە بەیانی ئەکەین خەبەردانو جارِدانە بە نـــاو کۆمەڵەی ئادەمیزادا لـــە لایـــەنی خوداو پێغـــەمەری خوداوە لـــە رۆژی حەجی زۆر گەورەدا وە جارِەکە ئەمەیە کە : خوداو پێغەمەری خودا بەرینو دوورنو بێ مەحەبەتنو بێ پەیوەندن بە کافرە موشریکەکانەوەو بە هیچ جۆر میانەمان پێکەوە نیە .

★ (فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ، واِنْ تَوَلَّيْتُمْ فاعْلَمُوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللهِ) ★

جا ئەگەر تۆبەتان کرد لە کافرێتیو هاوڕێقەراردان بۆ خوداو دینی تەوحیدتان گرتە ئەستۆی خۆتان ئەوە زۆر باشە بۆ دنیاو قیامەتتان ، وە ئەگەر پشتتان هەڵکرد لە دینی تەوحید کە دینی ئیسلامە ئەوە بزانن رزگار نابن لە دەستمانو ئێوە ناتوانن خودا ماتڵ بکەن لە ئیشکردنو زاڵبوون بەسەر ئێوەدا •

★ (وبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذابٍ اَلِيمٍ) ★ (٣)

وە موژدە بدەن بەوانە کە کافرن بە سزایەکی سەخت لـــە لایەنی خوداوە •

★ (اِلاَّ الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئاً وَلَمْ يُظاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَداً فَاَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ) ★ (٤)

واتە : خوداو پێغەمەری خودا لە رۆژی حەجی گەورەدا ئیعـلانی بەرائەتو نەمانی پەیمان ئەکەن لەگەڵ موشریکەکانا ئەوانە نەبێ کە پەیمانتان لەگەڵدا کردوونو لە پاشا هیچ شەرتێ لە شەرتەکانیان نەفەوتانو تێکیان نەداو نەیاندایە پاڵی کەسو هیچ دوژمنێکیان پشتقایم نەکرد لەسەرتان ئەوە ماوەی پەیمانەکەیان بۆ تەواو بکەنو زیانیان لێ مەدەن تا ماوەی ئەو پەیمانە تەواو ئەبێ ، بە راستی خودا ئەو کەسانەی خۆش ئەوێ کە خۆیان ئەپارێزن لە پەیمانشکاندن •

★ (فَاِذَا انْسَلَخَ الأَشْهُرُ الحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ) ★ :

جا کاتێ ئه‌و مانگانه که شه‌ڕکردن له‌گه‌ڵ کافره‌کان حه‌رام کراوه تیایانا رابوردن ، وه‌کو باسمان کردن ، ئه‌مجار موشریکه‌کان بکوژن له هه‌ر شوێنێکا ده‌ستان بکه‌ون وه بیانگرن به دیلو حه‌صریان بکه‌نو مه‌یه‌ڵن هاتو چۆو ئاڵو وێر بکه‌ن وه یان مه‌نعیان بکه‌ن له چوون بۆ ناو مزگه‌وتی حه‌رام وه بۆیان دابنیشن له هه‌موو ڕێبازێکدا وه له هه‌موو شوێنێکی وه‌هادا که مه‌زه‌نه‌ی کوشتنو گرتنیان بێ •

★ (فَإِنْ تابُوا وأقامُوا الصَّلوةَ وآتَوُا الزَّكاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (٥) ★

جا ئه‌گه‌ر تۆبه‌یان کرد له کوفرو نوێژه‌کانیان کردو زه‌کاتیان دا ئیتر ڕێگه‌یان به‌ره‌ڵا بکه‌نو له جومله‌ی خۆتان ته‌ماشایان بکه‌ن ؛ چونکی به ڕاستی خودا تاوان‌به‌خشو میهره‌بانه •

له‌م شوێنه‌دا چه‌ن باسێ هه‌یه :

یه‌کەم : ئه‌مه‌یه به زاهیر فه‌رق نیه له به‌ینی ئایه‌تی یه‌که‌مو دوه‌م له مه‌عنادا ؛ چونکی هه‌ردوولایان ئیعلانی به‌رائه‌تو جیابوونه‌وه‌یه له پەیمانی موشریکه‌کان ئیتر سوودی ئه‌م ته‌کراره له‌م دوو ئایه‌ته‌دا چیه ؟

وه‌ڵامه‌که‌ی ئه‌مه‌یه : که مه‌به‌س له ئایه‌تی یه‌که‌م ئه‌مه‌یه به‌رائه‌ته‌که بو ؛ وه مه‌به‌س له ئایه‌تی دوه‌م ئیعلانی ئه‌و به‌رائه‌ته‌یه • دووهه‌م : مه‌به‌س له ئایه‌تی یه‌که‌م به‌رائه‌ته له عه‌هدو پەیمان له‌گه‌ڵ موشریکه‌کانا • وه مه‌به‌س له ئایه‌تی دووهه‌م قه‌طعی مه‌حه‌به‌تو دۆستیه له‌گه‌ڵ هه‌موو کافره‌کاندا خواه موشریك بن یا ئه‌هلی کیتاب ، وه له ناو موشریکه‌کانا خواه پەیمانیان بووبێ یا پەیمانیان نه‌بووبێ • سێهه‌م مه‌به‌س له ئایه‌تی یه‌که‌م به‌رائه‌ته له‌و

کافرە موشریکانە کە پەیمانیان هەڵوەشاندوەتەوە ، بەڵام مەبەس لەم ئایەتە بەرائەتە لە موشریکەکان بە بێ قەیدو سیفەت .

باسی دوەم : مەبەس لە حەجی ئەکبەر چیە ؟ وەڵامەکەی ئەمەیە : ئیبنو عەباسو جەماعەتێ ئەڵێن رۆژی حەجی ئەکبەر رۆژی عەرەفەیە ؛ چونکی حەزرەت ـدـ فەرموویەتی : (الحج عرفة) لەبەر ئەوە کە هەموو حاجیەکان لە یەك رۆژا واجبە لەو شوێنەدا گردبینەوە ، واتە لە پاش زەوالی رۆژی نۆهەمی (ذي الحجة) هەتا تولووعی فەجری رۆژی جەژن بەڵام باقی رۆژەکان وەها نین .

وە حەزرەتی عەلیو ئیبنو عەباس لە رایوایەتێکی دووهەما وە گەلێ لە زاناکان فەرموویانە : رۆژی حەجی ئەکبەر رۆژی جەژنە ؛ چونکی مەناسیکی حەج وەکو رەمی جەمرەی گەورەو سەرتاشینو حەیوان سەربڕینو تەوافی روکن هەموو لەم رۆژی جەژنەدا جێبەجێ ئەبێ .

وە بازێ فەرموویانە : حەجی ئەکبەر حەجە هەرچۆن بێ ، وە حەجی ئەصغەر عومرەیە ؛ چونکە پایەی وەکو حەج نیە .

وە عامەی ناس ئەڵێن : حەجی ئەکبەر حەجێکە کە راوەستانی عەرەفەی لە رۆژی جومعەدا بێ ، بەم ئیعتیبارە کە رۆژی جومعە رۆژی حەجی مەساکینەو راوەستانی ئەو عالەمە زۆرەیش لە خاکی عەرەفاتا ئەبێ بە دوو حەج .

وە ئیبنو کەثیر ریوایەتێ ئەکا کە حەزرەت (د) لە سالی (حجة الوداع)دا لە عەرەفاتا خوتبەی خوێندەوە بەسەر موسوڵمانانا فەرووی : ئەم رۆژە رۆژی حەجی ئەکبەرە .

به‌ڵام له‌م مه‌وزووعه‌دا حه‌دیثێکی صه‌حیح هه‌یه که بوخاری ریوایه‌تی کردوه لـه ئیبن‌و عومه‌ره‌وه (خ) ئه‌فه‌رموێت : پێغـه‌مه‌ر (د) لـه رۆژی جه‌ژنی قوربانداا لـه سانی (حجـة الوداع)دا راوه‌ستا لـه به‌ینی کۆگا به‌رده‌کاناو فه‌رمووی : ئـه‌م رۆژه چ رۆژێکه ؟ عه‌رزیان کـرد : رۆژی جه‌ژنی قوربانه • فه‌رمووی : ئه‌م رۆژه رۆژی حه‌جی ئه‌کبه‌ره • وه ئه‌م حه‌دیثه ریوایه‌ت کراوه لـه لایه‌نی ئه‌بوداودو ئیبن‌و ماجه‌هه‌وه بـه (مه‌وصوول)ی • وه ئه‌م قسه ئیتر قسه‌ی حه‌قه‌و نیزاع ئه‌برێته‌وه له‌وه‌دا که رۆژی حه‌جی ئه‌کبه‌ر رۆژی جه‌ژنی قوربانه •

هه‌روا نه‌صی ئایه‌تی (واذان من الله ورسوله الی الناس یـوم الحج الاکبر) ده‌لیلی قه‌طعیه له‌سه‌ر ئه‌وه که ئه‌و رۆژه حه‌زره‌تی عه‌لی (ك) ئیعلانی به‌رائه‌تی کرد رۆژی حه‌جی ئه‌کبه‌ر بوه وه ئه‌و رۆژه جه‌ژنی قوربان بو • که‌وابێ به نه‌صی ئایه‌ت رۆژی حه‌جی ئه‌کبه‌ر رۆژی جه‌ژنی قوربان بوه • وه بازێ که‌س ئه‌ڵێن له دینی ئیسلاما دیاره حه‌ج روکنێکه لـه ئه‌رکانی خه‌مسه‌ی ئیسلام • وه ئه‌م روکنه کاتێ موسوڵمان که‌وته ناویه‌وه له کاتی ئیحرام‌به‌ستنه‌وه ئیتر رۆژه‌کانی هه‌موو رۆژی حه‌جن • به‌ڵام له‌م رۆژانه‌دا رۆژی حه‌جی زۆر گه‌وره ده‌ست ئه‌دا رۆژی عه‌ره‌فه بێ له‌به‌ر ئه‌وه کـه قه‌ره‌باڵغی حه‌جاج هه‌مووی له یه‌ك عه‌رزا گردئه‌بێته‌وه مه‌گه‌ر بـازێ دواکه‌وتو • یانی بازێ که نه‌گه‌یشتبن به راوه‌ستانی عه‌ره‌فه‌دا له‌گه‌ڵ کۆمه‌ڵی موسوڵمانانا •

وه ده‌ست ئه‌دا رۆژی جه‌ژن بێ ؛ چونکی زۆربه‌ی ئادابی حه‌ج له‌و رۆژه‌دا جێ‌به‌جێ ئه‌بێ که‌وابێ به‌یانی حه‌جی ئه‌کبه‌ر به هه‌رکام له‌و دوو رۆژانه بکرێ دروسته •

زید لەمانە زۆر نزیکە کە مەعنای (الحج الاکبر) لەسەر ئەوە بێ کە رۆژی حەجێکە سەرکەوتنی ئیسلامی تیا دەرکەوتوە بەسەر کوفراو موسوڵمانەکان هەموو بە بێ ترس و بیم ئادابی حەج بەجێدێنن و لەسەر ئەم مەعنایە ئەو حەجە کەئەبوبەکری صدیق ئەمیر بو تیایا لە سانی نۆدا رۆژی حەجی ئەکبەر بو ، لەبەر ئەوە ئیسلام سەرکەوتبوو حەزرەتی عەلی توانی کە ئیعلانی بەرائەتی خوداو پێغەمبەرو موسوڵمانان بکا لە کافران . هەروا ئەو رۆژەیش کە حەزرەت (د) حەجی تێدا کرد لە سانی دەدا هەر (حج الاکبر) بو لە بەر ئەوە کە سەرکەوتنی ئیسلام زیاترو ژمارەی حەجاجی موسوڵمان زۆرتر بوە لە سانی نۆ ، وە هەموو موسوڵمانانیش یەکدڵ بوون ، وە پاش ئەم دوو حەجە ئیتر هیچ حەجێ نەبوە کە موسوڵمانان وەها یەکدڵ بووبن و سەرشاری پیرۆزی بووبن ، چونکە لە حوزووری پێغەمبەرا بوون (د) .

باسی سێیەم : خاوەن تەفسیرەکان فەرموویانە : تەئجیلی ئەو چوار مانگە بەم یاسا بوە : ئەوانە کە عەهدیان شکاندوەو عەهدیان زیاد بوە لە چوار مانگ بێنە خوارەوە بۆ چوار مانگ ، وە ئەوانە کە عەهدیان نەبوە وە یا عەهدیان نەماوە چوار مانگیان بۆ دابنرێ ، وە ئەوانەی کە عەهدیان کەمتر بوە لە چوار مانگ لەو تەئریخەوە چوار مانگیان بۆ بڕیار بدرێ ، وە ئەوانە کە عەهدیان نەشکاندوە لەسەر ماوەی عەهدی خۆیان بێنن .

وە مەبەس لەم جارِدانو ئاگادارکردنەوە چەن شتێ بوە :

یەکەم : ئەو کافرانە لە ماوەی ئەو چوار مانگەدا باش تەماشای کاری خۆیان بکەن ، وە بزانن کە پاش ئەو ماوە مەجالی سێ شتیان هەیە : یا جەنگ ، وە یا موسوڵمان بوون ، وە یا جیزیەدان ـ بۆ ئەوانەیان کە

ئه‌هلی کیتابن ـ . جا وه‌زعی وه‌ها ئه‌بێ به هۆی ئه‌وه که دینی ئیسلام قه‌بوونْ بکه‌ن •

دوه‌م : هه‌تا موسوڵمانان نیسبه‌ت نه‌درێن به هه‌ڵوه‌شاندنه‌وه‌ی عه‌هدو په‌یمان •

سێیه‌م : خودا وێستی موشریکه‌کان دابگرێ به جیهاد وه ماود بۆ هه‌موویان دابنێ وه‌کو یه‌ك له‌به‌ر نیشاندانی ئه‌وه که ئیسلام به‌هێز بوه وه کافران ئه‌بێ بترسن له‌به‌ر ئه‌وه که ماوه ته‌واو بو ئه‌که‌ونه ئه‌مری واقیعه‌وه •

وه پێویسته بزانن که له بیری زۆری زانایاندا وه یا به ئیجماع وه‌کو وتراوه به‌م ئایه‌ته راوه‌ستانی جه‌نگ له چوار مانگه‌ی مه‌شهوور (ذی القعده)و (ذی الحجه)و (محرم)و (ره‌جه‌ب)دا نه‌سخ بوه‌وه . وه ده‌لیل له‌سه‌ر ئه‌مه ئه‌وه‌یه که حه‌زره‌ت (د) له مانگی شه‌والدا ـ هه‌رچه‌ن مه‌علووم نه‌بو ئه‌و جه‌نگه که‌ی ته‌واو ئه‌بێ ـ رۆیشته سه‌ر قه‌بیله‌ی هه‌وازین وه له مانگی (ذی القعده)دا ده‌وره‌ی طائیفی دا •

به‌ڵێ عه‌طا ئه‌ڵێ حورمه‌تی ئه‌و مانگانه‌و حورمه‌تی شاری مه‌که هه‌ر ماوه‌ته‌وه وه دروست نیه جه‌نگیان تێدا بکرێ مه‌گه‌ر که ئه‌وان ده‌ست پێ بکه‌ن وه یا مه‌شغوڵی ئاماده‌بوون بن بۆ جه‌نگ ، وه ئه‌و جه‌نگه‌ی هه‌وازین‌و طائیف به‌م جۆره ته‌ئویل ئه‌کا •

★ (وَإِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجارَكَ فَاَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلامَ اللهِ ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهُ ذلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لاَ يَعْلَمونَ) (٦) ★

وە ئەگەر یەکێ لەو کافرانە کە فەرمانڕاوە بۆ دەست بـۆ بردنی پەنای هێنا بە تۆ ئەوە تۆ تەئمینی بکەو ئەمانی پێ بدە بۆ ئـەوە کەلامی خودا ببیسێو فکر بکاتەوە لە حەقیقەتی ئیسلامدا ، جا ئەگەر موسوڵمان بو ئەوە باشە . وە ئەگەر موسوڵمان نەبو بیگەیەنەوە بۆ جێگەی ئەمینی خۆی ، کە ئەو شوێنەیە زوو تیایا بوە ، وە ئەم تەئمین کردنەمان بۆ ئەوە قەرار داوە کە ئەو کافرانە کۆمەڵێکن نازانن ئیمان چیەو قورئان چۆنەو ئیسلامیەت چەندە بەسوودە ، وە هیوایە لەو ماوەدا کە لەنـاو ئێوەدا دەوام ئەکا صوحبەتی تۆ وە یاران وە بیستنی بازێ شتی بە قیمەت تەئثیر بکا لە دڵی کابرادا وە ئیمان بێنێ .

★ (كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللهِ وعِنْدَ رَسولِهِ إلاَّ الَّذِينَ عاهَدْتُمْ عِنْدَ المَسْجِدِ الحرامِ ؟ فَمَا اسْتَقامُوا لَكُمْ فاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إنَّ اللهَ يُحِبُّ المُتَّقِينَ) (٧) ★

واتە چلۆنو بە چ حاڵێکەوە ئەو کافرانە عەهدو پەیمانی راستی دامەزراویان ئەبێ کە لە لای خوداو پێغەمبەر جێگەی ئیعتیبار بێ جگە لەو کافرانە کە لە لای (مسجد الحرام)دا موعاهەدەتان لەگەڵدا کردن ؟ کە ئەوانە بوون نەیانشکاند ، ئەمانە مادام لەسەر ساغیو راساڵی مانەوە لەگەڵ ئێوەدا ئێوەیش لەگەڵ ئەواندا پەیمان راگرین ؛ چونکی بە راستی خودا خۆشی دێ لەوانە کە لە نافەرمانی خودا خۆیان ئەپارێزن .

★ (كَيْفَ وإنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لاَ يَرْقُبُوا فِيكُمْ إلاًّ ولاَ ذِمَّةً ؟! يُرْضُونَكُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ وتَاْبى قُلوبُهُمْ واَكْثَرُهُمْ فاسِقُونَ !) (٨) ★

چلۆن عەهدو پەیمان ئەبێ بۆ موشریکەکان وەلحاڵ من ئەزانم کە حاڵی ئەوان وایە ئەگەر رۆژێ هەڵکەوێ دەستیان بڕوا بەسەرتانا موراعاتی هیچ پەیوەندیو موراعاتی سیلەی رەحم ناکەنو تەماشای مروەتو ویژدان ناکەن ؟! ئەمانە لە کاتێکدا داماو بن بە زمان قسەی دۆستیتان بۆ ئەکەنو ڕازیتان ئەکەن بە وادەی ئیمانو ئیتاعەو وەفاکاری وە لە عەینی کاتا دڵیان مانیعە لە بەجێهێنانی ئەو شتانە کە ئەیڵێن وە زۆربەی ئەوانە فاسقنو دەرچوون لە یاسای ئەخلاقی بەرزی ئینسانانە • (اِلّ) سوێندە ، (ذمّە) پەیمانە ، یا ئەو پەیمانو ئەم ویجدانە •

★ (إشْتَرَوْا بِآياتِ اللهِ ثَمَناً قَلِيلاً) : ★

وەریانگرتوە لە باتی فەرمانبەرداری ئایاتی خودا بە ئیسان هێنانو کردەوەی پاکو چاک تۆڵەیەکی کەم لە دنیا ئەوانەیان کە وا نەداران وە یا تۆڵەیەکی بێنرخ لە ئارەزووبازی ئەوانەیان کە داراو خاوەن دەستەڵاتن •

★ (فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ) : ★

جا هاتن مەنعی خەڵکیان کرد لە قەبووڵی سوڵووکی ڕێگەی خودا کە ئیمانە بە قورئان •

★ (إنَّهُمْ ساءَ ما كانُوا يَعْمَلونَ) (٩) ★

ئەمانە بە ڕاستی زۆر خراپە ئەوەی کە ئەوان ئەیکەن •

★ (لا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إلاً ولا ذِمَّةً) ★

چاودێری ناکەن بەرابەر بە موسوڵمانان نە عەهدو پەیمانو نە خزمایەتیو ویژدان •

★ (واولئِكَ هُمُ المُعْتَدونَ) (١٠) ★

وە ئەوانە هەموو ئەهلی ستەمکاریو جەفابارین •

★ (فَإِنْ تابُوا واَقامُوا الصَّلاةَ وآتَوُا الزَّكاةَ فَإِخْوانُكُمْ في الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الآياتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمونَ) (١١) ★

جا ئەگەر ئەو کافرە موشریکانە پەشیمان بوونەوە لە کوفرو ئیشراکو نوێژەکانیان بە دەوام کردو زەکاتی مالی خۆیانیان دا بە موستەحەقان ئەوە لەو کاتەدا ئەبن بە براتان لە دینی ئیسلاماو موساوی ئەبن لە حوقووقی دنیاو قیامەتا ، وە ئێمە ئەم ئایاتە بە درێژی نازڵ ئەکەین بۆ قەومێ کەوا زانا بن بە حەقیقەت •

★ (وإِنْ نَكَثُوا اَيْمانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فقَاتِلُوا اَئِمَّةَ الكُفْرِ إِنَّهُمْ لاَ اَيْمانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهونَ) (١٢) ★

مادام ئەوان ئەو عەهدەیان شکاند کە لەگەڵ ئێوەدا بەستبوویان وە لە پێش ئەوەیشدا عەزمیان کرد لەسەر دەرکردنی پێغەمەری خودا لە (مەکە) •• دەی بزانن ئەوانە پێشەوای عالەمی کوفرن وە ئێوەیش چاوەڕێتان لێ دەکرێ کە جەنگ بکەن لەگەڵ پێشەوایانی کوفرا ؛ چونکە بە راستی ئەوانە عەهدو پەیمانیان نیە ، بەڵکو بە هۆی ئەو جەنگی ئێوەوە دەسبەردار بین لەم ناعەهدیو نامەردیە •

★ (اَلاَ تُقاتِلونَ قَوْماً نَكَثُوا اَيْمانَهُمْ وهَمُّوا بِإِخْراجِ الرَّسولِ وهُمْ بَدَؤُكُمْ أوَّلَ مَرَّةٍ ؟!) : ★

ئایا جه‌نگ ناکه‌ن له‌گه‌ڵ قه‌ومێکدا که عه‌هدو پەیمانی خۆیان شکاندو دایانه پاڵ هۆزی (بنی بکر) بۆ ئه‌وه بچن به گژی (خه‌زاعه)دا کـــه هاوپەیمان بوون له‌گه‌ڵ ئێوه‌دا وه له‌وه‌پێش قه‌صدی ده‌رکردنی پێغه‌مه‌ریان کرد له مه‌که‌دا وه ئه‌وان له پێشدا ده‌ستیان کرد بـه ده‌ربڕینی عه‌داوه‌تو دۆژمنایه‌تی له‌گه‌ڵتانا ؟

★ (اَتَخْشَوْنَهُمْ ؟ فَاللهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) (١٣) ★

ئایا ئێوه له‌وانه ئه‌ترسن له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا قیمه‌تیان نیه له لای شه‌وکه‌تی ئیسلاما ئیمرۆ ؟ ئه‌گه‌ر له‌وانه ئه‌ترسن بزانن ئه‌وه کارێکی باش نیه ؛ چونکه خودای ته‌عالا شیاوتره بۆ ئه‌وه که لێی بترسن ئه‌گه‌ر به‌راستی موسوڵمانن‌و خاوەنی ئیمانن •

★ (قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللهُ بِاَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ) (١٤) ★

بڕۆن به گژیاناو جه‌نگیان له‌گه‌ڵدا بکه‌ن ؛ ئه‌گه‌ر ئێوه ئه‌وه بکه‌ن خودا به ده‌ستی ئێوه سزایان ئه‌داو ئه‌یان‌کوژێ‌و رسوایان ئه‌کاو ئێوه زاڵ ئه‌کا به‌سه‌ریاناو شیفای ئێش‌و ئازاری دڵی ئه‌و موسوڵمانانه ئه‌دا که بـه ده‌ستی ئه‌وان تووشی ئازار بوون •

★ (وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ ، واللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (١٥) ★

وه به هۆی زاڵبوونی ئێوه به سه‌ر ئه‌وانا ئه‌و کینه‌و عه‌داوه‌ته که له دڵی موسوڵمانه‌کانا بوه ــ له پێشدا ــ به هۆی نامه‌ردی ئه‌و کافرانـــه‌وه

هەمووی لا ئەبا ، وە ئەگەر کەسێ لەو کافرانە تۆبەی لە کوفرو نامەردی کردو گەڕایەوە بۆ ئیسلامو کردەوەی چاکە خودای تەعالا تەوبەی لێ قەبوڵ ئەکا ، وە خودای تەعالا زانایە بە رازو نیازی هەمووو کەسێو خاوەن حیکمەتە لە زاڵکردنی هەر کەسێ وە یا هەر قەومێ بەسەر کەسێ یا قەومێ ترا •

★ (اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَکُوا ولَمَّا یَعْلَمِ اللهُ الَّذِینَ جاهَدُوا مِنْکُمْ ولَمْ یَتَّخِذُوا مِنْ دونِ اللهِ ولاَ رَسولِهِ ولا المُؤْمِنِینَ ولِیجَةً ؟ واللهُ خَبِیرٌ بِما تَعْمَلونَ) (١٦) ★

ئەم ئایەتە خیطابە لەگەڵ ئەو بازە موسوڵمانانە کە مەیلیان لەسەر جیهاد نەبوە ، واتە : ئایا ئێوە گوماتتان وایە هەروا بەڕەڵا بکرێن وە داوای جیهادو زەحمەتکێشاتتان لێ نەکرێ وە هێشتا ئێوە لە ڕێگەی خودادا کارێکی واتان نەکردبی خودا پێی خۆش بێو جیهادێکتان نەکردبێ لەبەر بەرزکردنەوەی کەلیمەی حەقداو عیلمی خودا تەعەللوقی نەبەستبێ بە کردەوەیەکی وەهاوە شیاوی تەقدیر بێ ؟ وە بەو کەسانەوە کە ئەوەندە موخلیصن و ساغن لە خزمەتی دینا کە غەیری خوداو پێغەمەری خوداو موسوڵمانەکان کەسی نەکردبێ بە مەحرەمی ئەسراری خۆی بۆ ئەوە کە باسی حاڵی موسوڵمانەکان بگەیەنێ پێیان وە لە ئەسراری ناو ئیسلام ئاگادار بن ، وە بزانن کە خودا ئاگاداڕە لەسەر ئەوەی ئێوە ئەیکەن •

مەبەس لەم ئایەتە ئەمەیە کە پێویستە ئینسانی موسوڵمان جیهاد بکا لە ڕێگەی خودادا وە نەفسو مالی خۆی بە ساغی بکا بە قوربانی دین ، وە لەگەڵ ئەمەدا پێویستە زۆر وریاو مەردو بە ئیدارە بێ ، وە (ولیجە) دروست نەکا ، واتە نەبێ بە دۆستی بازێ ئینسانی دەغەڵ کە بە جاسووسی

دێن قسەی لێ وەرئەگرنو ئەسراری موسوڵمانان ئەدزن ، وە یاخود ئەم موسوڵمانە خۆی ئەوەندە بۆشو ناساغو بێهۆش بێ بڕوا دۆستی بکا لەگەڵیانا وە ئەسراری موسوڵمانیان پێ بڵێت بەڵکو ئەمانە وەکو زۆڵەك وانو هەزار جیهاد بکەن نرخی پیازێکی نیە •

★ (ما كانَ لِلمُشْرِكينَ اَنْ يَعْمُروا مساجِدَ اللهِ شاهِدينَ على اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ اولئِكَ حَبِطَتْ اَعْمالُهُمْ وفِي النّارِ هُمْ خالِدونَ) (١٧) ★

دروست نیەو رەوا نیە بۆ کافرە موشریکەکان کە مزگەوت دروست بکەن یان مزگەوتەکان ئاوەدان بکەنەوەو خزمەتیان بکەن لەگەڵ ئەوەدا کە شەهادەت بدەن لەسەر نەفسی خۆیان بە کوفرو بیرو باوەڕی ئیشراکیان بێ‌و کردەوەی کافرانە بکەن ، ئەو جۆرە ئینسانانە مادام لەسەر ئەو حاڵە ناشیرینە بمرن ئەوە هەر کردەوەیەکی ، بە دیمەن چاکیان ، کردبێ پووچو بێ نرخو بێ بایەخە وە لە ئاگری دۆزەخدا ئەمێننەوە هەتا هەتایە •

★ (إنَّما يَعْمُرُ مَساجِدَ اللهِ مَنْ آمَنَ بِاللهِ واليَوْمِ الآخِرِ واَقامَ الصَّلوةَ وآتَى الزَّكاةَ ولَمْ يَخْشَ إلاَّ اللهَ فَعَسى اولئِكَ اَنْ يَكونُوا مِنَ المُهْتَدِينَ) (١٨) ★

نەوەك راستەو خاوەن قیمەتە کردنەوەی مزگەوتەکانی خودا مەگەر لەو کەسانەوە کە ئیمانیان هەیە بە خودای تاقو تەنیا ، وە ئیمانیان هەیە بە رۆژی قیامەتی نەبڕاوە وە بە وەرگرتنی جەزای بیرو باوەڕو کردەوەی چاکو خراپ ، وە ئەو کەسانە کە دەوامیان کردوە لەسەر بەجێهێنانی نوێژەکانیان ، وە ئەو کەسانە کە زەکاتی ماڵی خۆیانیان داوە بە خاوەن

حەقەکانو لەگەڵ ئەم حالەتانەدا نەترسێ لە خودا نەبێو ئیمانو باوەڕی وەها بێ خێرو شەڕ هەر لە لای خوداوە ئەبێ •• جا ئەو کەسانە کە ئەم سیفەتانەیان تێدابێ هیوا وایە لەوانە بن شارەزا بن بۆ ڕێگەی ڕەزای خوداو بۆ پیرۆزیو بەختەوەری هەردوو دونیا •

★ (اجَعَلْتُمْ سِقايَةَ الحاجِّ وعِمارَةَ المَسْجِدِ الحَرامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللهِ واليَوْمِ الآخِرِ وجاهَدَ في سَبِيلِ اللهِ ؟ لا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللهِ ! واللهُ لا يَهْدِي القَوْمَ الظّالِمِينَ) (١٩) ★

ئایا ئێوە قەراری ئەوەتان داوە کە ئاوەدان کردنەوەو دروستکردنی مزگەوتی حەرامو ئاودان بە حاجیانی مالی خودا وەکو پیرو باوەڕو کردەوەی چاکو غەزاکردنی ئەوانەیە کە ئیمانیان هێناوە بە دینی ئیسلام وە باوەڕی هەیە بە خوداو پێغەمەری خوداو جیهادی کردوە لە ڕێگەی بەرزەوەکردنی کەلیمەی تەوحیدا ؟ قەراری وەها مەدەن ؛ چونکە ئەم دوو تاقمە ئینسانە وەک یەک نین ، موسوڵمانەکان موهتەدینو جێگەی ڕێزن لای خوداو ئەوانی تر ستەمکارنو خودا ستەمکاران شارەزا ناکا بۆ خێر •

ڕیوایەت کراوە : کاتێ کە حەزرەتی عەبباس گیرا بە دیل ، حەزرەتی حەمزەی مامی پێغەمەر (د) بازێ ناموناسبی لەگەڵدا کرد ، ئەویش وتی : ئێمە وەکو ئێوەینو خزمەتی کەعبەمان کردوەو ئاومان داوە بە حاجیان •• جا ئەم ئایەتە نازڵ بو بۆ ئەوە بزانن کە ئەو جۆرە خەڵکە لە پێش ئیسلاما فەرقیان لەگەڵ موسوڵمانانا وەکو بەینی عەرزو عاسمانە •

★ (الَّذِينَ آمَنُوا وهاجَرُوا وجاهَدُوا في سَبِيلِ اللهِ بِأَمْوالِهِمْ وأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللهِ ، وأولئكَ هُمُ الفائِزُونَ) (٢٠) ★

ئه‌و که‌سانه که ئیمانیان هێناوه‌و کۆچیان کردوه له مه‌که‌وه بۆ مه‌دینه‌و مارو حانی خۆیان به‌جێ‌هێشتوه‌و جیهادیان کردوه له ڕێگه‌ی خودادا به دارایی خۆیان‌و به پێشکه‌شکردنی گیانی خۆیان ئه‌وانه زۆر گه‌وره‌ترن له پایه‌دا به‌لای خوداوه . نه‌ك هه‌ر گه‌وره‌ترن به‌ڵکو هه‌ر ته‌نیا ئه‌وانن سه‌رفرازو گه‌یشتوو به که‌رامه‌ت له لای خوداوه •

★ (يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ) (٢١) ★

خودا موژده‌یان ئه‌داتێ له ڕۆژی قیامه‌تا . له‌سه‌ر زمانی فریشته‌کان یا به بانگی خۆی وه یا له دنیادا له‌سه‌ر زمانی پێغه‌مه‌ر (د) یا به عیباراتی ئایه‌ته‌کانی قورئانی پیرۆز به‌وه که ره‌حمه‌تو نیعمه‌تو که‌ره‌می خۆی ئه‌گا پێیان‌و موژده‌یان پێ‌ئه‌دا وه‌ها به چه‌ن به‌هه‌شتێ که هه‌به بۆ ئه‌وان له‌و به‌هه‌شتانه‌دا نیعمه‌تی دامه‌زراوی نه‌بڕاوه •

★ (خَالِدِينَ فِيهَا أَبَداً) ★

که ئه‌م موسوڵمانانه ئه‌مێننه‌وه‌و نه‌مرن له‌و به‌هشتانه‌دا هه‌تا هه‌تایه •

★ (إِنَّ اللهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ) (٢٢) ★

به ڕاستی خودای ته‌عالا پاداشی گه‌وره‌و به نرخی له لایه بۆ ئه‌وانه •

★ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ) (٢٣) ★

ئەم ئایەتە لەو کاتەدا هاتە خوارەوە کە تۆ کەس لە عەرەبەکان کـە ئیمانیان هێنابوو پاشـگەز بوونەوەو لـە دین وەرگەڕانەوەو رۆیشتنەوە پاڵیان دا بە کافرەکانی مەکەوە وە ئەمە لە پێش فەتحی مەکەدا نازڵ بوە • وە خودا ئەفەرموێت هەرکەسێ ئیختیاری کوفر بکا بەسەر ئیمانا با باوکـو برای خۆیشتان بن ئەوانە ستەمکارن ، وە پێویستە تەرکیان بکەنو وازیان لێ بێنن و دۆستییان لەگەڵدا مەکەنو پەیوەندیتان ببچڕێنن لەگەڵیانا •

وە بازێ فەرموویانە : ئەم ئایەتە هاتوەتە خوارەوە لـەو کاتەدا کە حەزرەت فەرمانی دا بە کۆچکردنی موسوڵمانەکان لە مەکەوە بۆ مەدینە ، جا لەو کاتەدا باوکـو براو خزمەکانیان دەستیان ئەهێنایە رێگەیانو لێیان ئەپارانەودو ئەیانوت : کۆچ مەکەن ؛ چونکی ئەگەر ئێوە لە مەکەدا نەمێنن ئێمە ژیوارمان نامێنێو تیجارەتـو کاسبیمان بۆ ناکرێ ، جا ئایەتەکە هاتە خوارەوە بۆ باسی ئەوە کە پێویستە ئینسان مەسەلەی ئیسلامو کۆچکردن لەبەر خزمەتی ئیسلام بخاتە پێش هـەموو ئیعتیباراتێکی ترەوەو ، نابێ موسوڵمان موبالات بکا بەو براو باوکـو منداڵو خزمـو خوێشە لە کاتێکدا کە ئەمانە ببن بە مانیع لە خزمەتکردنی ئایینی ئیسلام •

وە بازێ فەرموویانە : کە ئەم ئایەتەیش پەیوەندی هەیە بـە ئەوەڵی سوورەتەکەوە ، واتە کاتێ کە خودا ئیعلانی ئەوەی کرد ئەبێ موسوڵمانان بەری بن لـە کافرانو پەیمـانو پەیوەندییان پێکەوە نـەبێ ، بازێ لـە موسوڵمانەکان وتیان : چۆن ئەبێ بەم جۆرە پەیوەندی ببڕین لەگەڵ ئەوەدا کە گەلێ کارو فەرمانمان بەسراوە بە یەکەوە ، وە ئەوانە کە بەرائەتمان لێ داوا کردوون زۆر پەیوەندی خزمایەتیو ژیوارمان پێکەوەیە ؟ جا خودا فەرمووی : ئـەی موسوڵمانەکان رێعایەتی دینی ئیسلام وا لـە ژووری هەموو ئیعتیباراتێکەوەو موسوڵمانی ساغ پێویستە ئیسلام بکا بە ئامانجی خۆیو لە هەموو ئیعتیباراتێکی تر دوور بکەوێتەوە •

واتە : ئەی کەسانێ کە ئیمانتان هێناوە بە دینی ئیسلام باوکۆ براکانی خۆتان مەگرن بـە دۆستو هاوپەیوەند ئەگەر ئەوان ئیختیاری کوفریان کرد بەسەر ئیسلامدا وە هەرکەسێ لە ئێوە کە ئەوانە بکا بە دۆست ، لەو کاتەدا کە ئەوان کافرن . ئەوە بە راستی ئەمانە ستەم ئەکەن لـە خۆیانو خۆیان ئەهاونە ناو ئاگری دۆزەخەوە •

★ (قلْ : إنْ كانَ اباؤُكُمْ واَبْناؤُكُمْ وإخْوانُكُمْ واَزْواجُكُمْ وعَشِيرَتُكُمْ واَمْوالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وتِجارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسادَهَا ومَساكِنُ تَرْضَوْنَها اَحَبَّ إلَيْكُمْ مِنَ اللهِ ورَسُولِهِ وجِهادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حتَّى يَاْتِيَ اللهُ بِاَمْرِهِ واللهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الفَاسِقِينَ) (٢٤) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست بفەرمو بەو موسوڵمانانە کە وان لـە نزیکنا : ئەگەر باوکەکانتانو کوڕەکانتانو براکانتانو ژنەکانتانو تیرەو قەبیلەکەتانو ئەو دارایی‌و ماڵە کە پەیداتان کردوەو ئەو مالی تیجارەتە کە ترستان هەیە نەفرۆشرێ‌و زیان بکاو ئەو خانوو بەرەیە کە دڵتان پێیـان رازیە •• ئەمانە خۆشەویسترن لە لای ئێوە لە خوداو پێغەمەری خوداو (د) غەزاکردن لە رێگەی خوادا •• دەی راوەستن هەتا خودا ئەو عوقووبەتەو ئەو ئازارە کە ئامادەی کردوە بۆ ئەو جۆرە کەسانە ببارێنێ بەسەرتانا ، نەکەن قەت کارێکی وەها ببێ بە هۆی هاتنی سزای خودا بۆ سەرتان ؛ چونکی ئەگەر حاڵتان وەهابێ بە فاسق‌و خاریج لە رێگە ئەژمێررێن‌و قەت ئیتر شارەزای رێگەی رزگاری نابن ؛ چونکی خودا هیدایەتی کۆمەڵەی فاسقەکان نادا •

★ (لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللهُ فِي مَواطِنَ كَثِيرَةٍ ويَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً وضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الاَرْضُ بِما رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ) (٢٥) ★

ئەی موسوڵمانەکان پێویستە ئێوە هەموو کاتێ فەرمانی خوداتان لە هەموو شتێ زیاتر لە لا بە قیمەت بێ وە پێویستە ئێوە سوپاسی خودا بکەن لەسەر ئەوە کە لە کوفرو تاریکی گومڕاهی دەری‌کردن بۆ رووناکی ئیمان وە لە بێ‌دەستی بۆ دەستەلآت وە لە چەن کاتا خودا یارمەتی دان وە لە چەن رەزمگای ئاگریندا دەستی پێوە گرتن‌و زاڵی کردن بەسەر دوژمنەکاندا ، وە بە تایبەتی یارمەتی دان لە رۆژی رووداوی (حونەین)دا لەو کاتەدا کە زۆری ژمارەو زۆری چەک‌و مایە ئێوەی بایی کردو بڕیارتان وەها دا کە کەس زاڵ نابێ بەسەرتانا ، کەچی ئەو زۆری ژمارەو دارایبە بە کاری هیچ نەهات‌و ئێوەی بێ ئیحتیاج نەکرد بە هیچ جۆرێ‌و زەوی رووی دنیاتان ـ لەگەڵ ئەو گوشادی خۆیەدا ـ لێ تەنگ بەو ، وە یا خاکی حونەینتان لەسەر تەنگ بو جێگەتان نەدەبوەوە تیایا لەگەڵ ئەو گوشادییەیا کە بووی • وە پاش ئەو دڵتەنگیە پشتتان هەڵکردو راتان کرد •

★ (ثُمَّ اَنْزَلَ اللهُ سَكِينَتَهُ على رَسولِهِ وعلى المُؤْمِنِينَ وَاَنْزَلَ جُنوداً لَمْ تَرَوْهَا) ★

لە پاشان خودا خۆڕاگری‌و هێزی دڵی نازڵ‌کرد بۆ سەر پێغەمەری خۆی وە بۆ سەر موسوڵمانەکان وە سوپایەکی فریشتەی نارده خوارەوە کە ئێوە ئەو سوپاتانە نەئەبینی •

★ (وعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وذلِكَ جَزَاءُ الكَافِرِينَ) (٢٦) ★

وه سزای ئه‌وانه‌ی دا که کافر بوون وه ئێوه‌ی زانکرد به‌سه‌ریانا وه مانو دارایی‌و نه‌فسیان که‌وتنه ده‌ستان وه ئه‌و جه‌زایه شێوه‌ی کافرانه •

★ (ثُمَّ يَتوبُ اللهُ مِنْ بَعْدِ ذلِكَ عَلى مَنْ يَشاءُ واللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (٢٧) ★

وه له پاش ئه‌و کاره‌ساته خودا ره‌حمه‌تی خۆی لـه قالبی قه‌بوولی ته‌وبه‌دا ئه‌ڕێژێ به‌سه‌ر ئه‌و که‌سانه‌دا که رایان کرد له ئه‌ووه‌لی جه‌نگه‌وه وه به‌سه‌ر ئه‌وانه‌دا که موسوڵمان بوون له کافره‌کان •

بزانن ! رووداوی حونه‌ین به‌م جۆره بو : له پاش ئه‌وه که له سالی هه‌شتی کۆچیدا حه‌زره‌ت فه‌تحی شاری مه‌که‌ی کرد له مانگی ره‌مه‌زانی پیرۆزا . له مه‌که مایه‌وه هه‌تا پاش جه‌ژن ، وه له ئه‌وه‌لی مانگی شه‌ووالدا بیستی که هۆزی (هوازن) که مالیکی کوڕی عه‌وف سه‌رۆکیان بوو وه هۆزێکی زۆر گه‌وره‌و خاوه‌ن ده‌ست بو زۆر دڵگران بوون له‌و فه‌تحی مه‌که‌و ته‌گبیریان کرد بێن جه‌نگی پاڵه‌وانانـه‌و فیداکارانه بکه‌ن له‌گه‌ڵ حه‌زره‌تا . وه هه‌وازین‌و ثه‌قیف هه‌موو سوپایان ڕێکخست‌و به‌ره‌و مه‌که هاتن هه‌تا گه‌یشتن به حونه‌ین ـ که شوێنێکه له بـه‌ینی طائیف‌و مه‌که‌دا مه‌سافه‌ی سێ مه‌نزڵ •

کـه حه‌زره‌ت ئه‌مه‌ی بیست بۆیان ده‌رچوو له مه‌که‌ی موکه‌ڕه‌مه لـه ڕۆژی شه‌مه‌ی شه‌شی مانگی شه‌وال به سوپایه‌کی گه‌وره‌وه که دوازده هه‌زار که‌س بوون له موسوڵمانان ده هه‌زاریان ئه‌هلی شاری مه‌دینه بوون‌و دوو هه‌زاریان له‌وانه بوون که موسوڵمان بووبوون له ئه‌هلی مه‌که ، وه حه‌زره‌ت عوتابی کوڕی ئوسه‌یدی کرد به عامیل له‌سه‌ر مه‌که ، وه شه‌وی سێ‌شه‌مه‌ی ده‌ی شه‌وال گه‌یشته حونه‌ین‌و له‌وێدا جێ‌گیر بو •

وە یەکێ لە سوپای موسوڵمانەکان هـــات بۆ ناویانو وتی : من دەرچووم لە ناوتاناو رۆیشتم بۆ ئەوە بزانم هەوازینو ثەقیف چەندێکن و چۆن . کە تەماشام کرد هەوازین بە پیاوو ژنو منداڵو ماڵیاتەوە ، لـــە وشترو مەڕو حەیوانات هەموو وان لە فلانە شوێنا لە حونەین ، حەزرەت (د) زەردەخەنەیێ گرتیو فەرمووی : هەموو ســـبەینێ بـــە غەنیمەتی موسوڵمانان ئەبن . لەوێدا پیاوێ وتی : ئێمە قەت مەغلووب نابین (واتە زۆرین) ، حەزرەت قســـــەکەی پێ ناخۆش بو؛ چونکی بێتی ئەنانیەتی ئەدا .

وە سبەینێ حەزرەت لە کاتی بەرەبەیانا دوو کراسی زرێی لەبەر کردو خوودەی کردە سەرو سواری هێسترە سپیەکەی بو کە ناوی (دوڵدوڵ) بو وە رووی کردە سوپای هەوازین ، کە ســوپای موسوڵمانان چـوە پێشەوە هەوازین لە هەموو شیوێکو لە هەموو دانەیەکەوە هێرشیان هێنا بۆ سەریان (مەکە ئەوان زوو خۆیان ئامادە کردوە) بە یەک جار هەڵمەتیان هێنا ، لەویا سوارەی بەنی سولەیم لە مەکەیی رایانکردو باقی ئەهلی مەکە بە شوێنیانا رایان کرد ، وە باقی سوپای مەدینەییەکانیش بە شوێنیانا رایان کرد بە راکردێکی بێ تفاق .

وە لەو کاتەدا لەگەڵ حەزرەتدا (د) نەمایەوە دە کەس نەبێ : عەباسی کوڕی عەبدولموطەلیبو ، عـەلی کوڕی ئـەبو طالیبو ، فەضـلی کـوڕی عەباسو ئەبو سوفیانی کوڕی حارثی کوڕی عەبدولموطەلیبو ، ئەبوبەکری صدیقو ، عومەری کوڕی خەطابو ، ئوسامەی کـوڕی زەیدی کـوڕی حارثەو چەن کەسێ لە خزمانی حەزرەت . وە لە بازێ ریوایەتا هەشـتا کەس لە موهاجیرینو ئەنصار لەگەڵ حەزرەتا مانەوە . عەباس لەو کاتەدا

لەغاوی هێستروەکەی گرتبو بۆ ئەوە کـە حەزرەت پەلە نـەکا بڕواتە ناو دوژمنەکانەوە ، وە ئەبو سوفیانی کوڕی حەرث وەرزەنگی هێسترەکەی گرتبو ، وە حەزرەت ئەیفەرمو : (انا النبي لاكذب ، انا ابن عبدالمطلب)وە کافرەکانیش تیریان رووبەڕوویان ئەهاویشت .

جا حەزرەت فەرمووی بە عەباس : مامە بانگ بکە بڵێ : (یا معشر الانصار یا اصحاب السمرە) واتە : ئەی کۆمەڵی ئەنصاری مەدینەو ئەی ئەو کۆمەڵەی کە لە ژێر دار (سمرە) لە واقیعەی (حودەیبیە)دا بەیعەتتان کرد لەو بەیعەتەی مەشهوور بە (بیعة الرضوان) ! ئەویش بانگی کردن ، جارێ ئەیوت (یا اصحاب السمرە) وە جارێ (یا اصحاب سورة البقرة) لەبەر ئیشارەت بۆ ئایەتی (کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة باذن الله والله مع الصابرین) وە عەباس دەنگی بەرزو تیژ بو دەنگی زۆر ئەڕۆیشت .

کاتێ عەباس وەها بانگی کردنو ئەصحابەکان دەنگەکەیان ئەناسی ، بە جارێ وتیان : (یا لبیك یا لبیك) بە جارێ گەڕانەوە بۆ لای حەزرەت بە پەلەپەل هەتا بازێ لەوانە وڵاخەکانیان باش نەئەڕۆیشت خۆی لە وڵاخەکە فڕە ئەداو رای ئەکرد ئەگەیشت بە حەزرەتو رژانە ناو هەوازینو جەنگ گەرم بو لەوێدا حەزرەت فەرمووی : (الآن حمی الوطیس) واتە : وا ئیستە تەنووری جەنگ گـەرم بو ، وە حـەزرەت مشتێ لـە خۆڵی ئـەو عەرزەی هەڵگرتو فڕەی دا بە رووی کافرەکاندا وەکو واقیعەی بەدرو فەرمووی (شاهت الوجوه) وە بازێ ئەڵێن حەزرەت ئەمەی لـە پێش گەڕانەوەی ئەصحابەکاندا کرد .

وە ئەوەندەی پێ نەچو خودای تەعالا نەصرەتی موسوڵمانەکانی داو هەوازینو ثەقیف هەموو پشتیان هەڵکرد ، هەرچی کوژرا کوژراو باقی

پیاوو ژنو مالو منداڵو حەیوانات هەمووی بەتاڵانو دیل گیران ، وە خودای تەعالا لەم جەنگەیشدا سوپایەکی لە مەلائیکە نـاردە خوارەوە وەکـو فەرموویەتی : (وانزل جنـودا لم تروهـا) وە حەزرەت مەنعی ئەصحابەی کرد لە کوشتنی ژنو منداڵو پیاوی بەزۆر هێنراو ، وە باقی یا رایان کرد یا گیران یا کوژران وە ئـەم حەشامە کەوتـە دەسـتی ئەصحابەکان •

تەنانەت ریوایـەت کراوە : کە ئەبو عامیری ئەشعەری مامی ئەبو موسای ئەشعەری حەزرەت ناردی بە شوێن ئەوانەدا کە رایانکردبو لـە هەوازینو سەلمەی کوڕی ئەکوەعی لەگەلا بو وە گەیشتن بە کۆمەڵێ لە هەوازین • ئەبو عامـیر تۆ کەسی لێ کوشتن بـە شێوەی موبارەزەو مەیدانداری ، پاش ئەوە کە بانگی ئەکردن بۆ دینی ئیسلام • وە ئەبو عامیر هەموو جارێ ئەیوت (اللهم اشهد علیه) لەوانە یەکێکیان وتی : (اللهم لا تشهد علی) وە دەرچو لە پاشا موسوڵمان بو بە ئیسلامیەتێکی زۆر ساغ ، وە حەزرەت (د) هـەر کاتێ چاوی پێی ئەکەوت ئەیفەرموو (هذا شرید ابی عامر) واتە ئەمە رای‌کرد لە دەستی ئەبو عامیرو رزگار بو • پاش ئەوە دوو کوڕی عەلاء کوڕی حەرثی کوڕی جەشم تـیریان هاویت بۆ ئەبو عامیرو شەهیدیان کرد • وە ئەبو عامیر لـە پێش مردنا ئەبو موسای ئەشعەری کە برازای خۆی بو کردی بە جێگەداری خۆیو سریەکە قەبووڵیان کردو ئەبو موسا جەنگی کرد هـەتا قاتڵەکانی ئەبو عامیری کوشتو سوپا راکردوەکەی هەوازینی پەرێشان کردو هـەرچی تاڵان لە لای ئەوانەدا بو ئەویشیانە هەموو گرت ، لە ناو ئـەو تاڵانـەدا شەیمای کچی حەرثی کوڕی (عبدالعزی)ی (سعدیه) خوشکی شیری حەزرەت بو ، وە لەم جەنگەدا نزیکەی حەفتا کەس لە کافرەکان کوژران ،

وە ئەم تالآنو دیلانەیان هاوردەوە بۆ لای حەزرەت (د) وە لـــە رێگەدا هەرچەن شەیماء ئەیوت : من خوشکی شیری گەورەکەتانم باوەڕیان پێ نەئەکرد هەتا هاتن بۆ خزمەتی حەزرەت (د) •

لەوێ شەیماء عەرزی کرد : من خوشکی شیری تۆم بەو نیشانە : تۆ بە کۆلمەوە بووی بە منداڵی گازێکت گرت لـــە ناوشانم ئیستەیش نیشانەی دیارە ، وە حەزرەت ناسیەوەو چاوی پڕ بو لە ئاوو سەجادەیەکی راخست بۆ شەیماء ، وە حەزرەت فەرمووی : ئەتەوێ لای من دابنیشی ئەوە ئیکرامت ئەگرم ، وە ئەتەوێ بگەڕێیتەوەو شتت بدەمێ هەر باشە ، ئەویش عەرزی کرد : ئەمەوێ بگەڕێمەوە ، وە لەوێدا شەیماء موسوڵمان بو ، وە حەزرەت عەبدێکو جاریەکی پێداو دوو وشترو بازێ مـــەڕیشی پێداو ناردیەوە بۆ شوێنی خۆی ، وە جاریەکەی مارەکرد لە عەبدەکەو لە لای مانەوە هەتا شەیماء مرد ، هەروا شەیماء داوای عەفوی (بجاد) ناوی کرد کە کابرایەکی کافرو خراپ بو حەزرەت ئەویشی عەفو کرد •

وە ئەبو داودو ئەبو یەعلاو غەیری ئەوانیش ریوایەتیان کردوە کە : حەزرەت (د) لە (جعرانە) لە نزیکی شاری مەکەدا لە کاتێکدا مالی بەش ئەکردەوە ژنێکی بەدەویە هات بۆ لای حەزرەت کە دایکی شیری بـــو ، یانی (حلیمەی سعدیە) دایکی شـــەیماء ، وە حەزرەت ڕێزی لێ گرت ، مەعنای وایە لەو کاتەدا حەلیمە ماوەو لە ژیاندا بوە •

خۆم ئەڵێم : من لە سەفەری حەجدا کاتێ کە زیارەتی حەزرەتمان کرد ڕۆیشتین بۆ زیارەتی (جنة البقیع)و قەبری حەلیمەیان نیشان دام لە خواری قەبری حەزرەتی عوثمانی کوڕی عەفانەوە (خ) •

وە ریوایەت کراوە هەر لەم واقیعەدا گەلێ لـــە ئەشرافی هەوازین هاتن موسوڵمان بوونو رجای گێڕانەوەی دیلەکانو تالآنەکەیان کرد لـە حەزرەت ئەویش فەرمووی : یا دیلەکان ، یا ماڵەکان ، ئەوانیش وتیان : دیلەکانمان ئەوێ ، جا حەزرەت خوطبەی خوێند بە نـاو ئەصحابەکانا ، ئەوانیش دیلەکانیان ئازاد کردو دایانتەوە پێیانو گەڕانەوە بۆ شـــوێنی خۆیان •

★ (یا اَیُّها الَّذینَ آمَنوا إِنَّما المُشْرِکونَ نَجَسٌ فَلا یَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الحَـرامَ بَعْـدَ عامِهِمْ هـذا ، وإِنْ خِفْتُمْ عَیْلَـةً فَسَوْفَ یُغْنِیکُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ ـ إِنْ شاءَ ـ إِنَّ اللهَ عَلِیمٌ حَکِیمٌ) (٢٨) ★

ئەی کەسانێ کە ئیماتتان هێناوە بە خوداو پێغەمەری خودا ! بزانن کە ئەو کافرە موشریکانە ، ئەوانە کە هاوڕێ بۆ خودا بڕیار ئەدەن لـــە عیبادەتکردنا •• پیسن لە دڵا ؛ چونکی بیرو باوەڕی ناڕەوا وا لە دڵیانا ، پیسن لە لەشا ؛ لەبەر ئەوە کە گۆشتی پیس ئەخۆنو خواردەمەنی ناڕەوا ئەخۆن ، وە پیسن لە دەستو دەمو چاودا ؛ چونکی مادام ئایینێکی ڕێکو دیارییان نیە کە پیسو پاکیان بۆ جیا بکاتەوە بە زۆری پیسنو تەماشای پاکی دەستو دەمیان ناکەن ، مادام وەهایە نابێ لەم ساڵ بەدواوە نزیکی مزگەوتی حەرام بکەونەوە ، واتە دوای ئەو ساڵە کە سوورەتی بەرائەت هاتەخوارەوە تیایا کە ساڵی نۆی کۆچیە ، یاخود ئـەم ساڵی داهاتوە کە ساڵی دەی کۆچییەو (حجة الوداع)ە •

وە ئەگەر بە هۆی مەنعی ئەوانەوە لـە (مسجد الحرام) کە ماڵی کەعبەو مزگەوتەکانی دەوری ئەوە لەوە ئەترسن گەدا بکەون ؛ چونکی

ئه‌و پاره‌و ماڵه له‌وانه‌وه ده‌ستتان ئه‌که‌وێ بـه هۆی تیجاره‌ت‌و دیاری‌و ده‌ستاوێژه‌وه نامێنێ .. بزانن که خودا ـ ئه‌گه‌ر بیه‌وێ ـ لەمـــەولا بێ نیازتان ئه‌کا له‌وان له ڕێگه‌ی ره‌واو خاوه‌ن نرخه‌وه لـــه غه‌نائیم‌و تالآنی جه‌نگ‌و له ده‌سکه‌وتی عاله‌می ئیسلام‌و باقی تیجارات‌و که‌ڵکی شه‌رعیه‌وه ئه‌گه‌ر خواستی له‌سه‌ر بێ ، به ڕاستی خودای ته‌عالا زانایه بـــه هه‌مـو ڕێگایه‌کی بێ نیازکردنی ئاده‌میزادو خاوه‌ن حیکمه‌ته لـه ئاماده‌کردنیا بۆ ئه‌و که‌سه مه‌یلی له‌سه‌ر بێ .

عاله‌کان لـــه باسی نه‌جاسه‌تی موشریکدا چـــه‌ن بیرێکیان هه‌یه :

یه‌که‌م : پیسن له‌به‌ر جه‌نابه‌ت ، چونکی غوسڵی له‌شپیسی ده‌رناکه‌ن .

دووهه‌م : پیسن له‌به‌ر پیسی بیرو باوه‌ڕیان بۆیه زۆربه‌ی ئیمامه‌کان فه‌رموویانه : هه‌ر کافرێ موسوڵمان بو واجبه له پاش (تلفظ) بـه دوو که‌لیمه‌ی شه‌هاده‌ت بڕوا غوسڵ بکا به نیه‌تی غوسڵی ده‌رچوون له کوفر بۆ ئیسلام . به‌ڵێ ئیمامی شافیعی فه‌رموویه‌تی : ئه‌و غوسڵه واجب نیـه به‌ڵکو موسته‌حه‌بیه .

سێهه‌م : پیسن له‌به‌ر ئه‌وه پارێز ناکه‌ن له شتی پیس .

وه له‌سه‌ر مه‌زهه‌بی ئیمامی مالیك دروست نیـــه کافر بچێته هیچ مزگه‌وتێکه‌وه نه مزگه‌وتی حه‌رام له مه‌که‌داو نه باقی مزگه‌وته‌کانی ولآتی ئیسلام ؛ چونکه عیله‌ت که نه‌جاسه‌تی بـــیرو باوه‌ڕه مه‌وجوده‌و باقی مزگه‌وته‌کانیش جێگه‌ی خوداناسین‌و موناسبی ئینسانی کافر نین . به‌ڵکو نابێ بچنه خاکی حه‌ره‌می مه‌که ، وه واجبه که له خاریجی حه‌ره‌مدا بمێنێ ، وه ئیمامی ئیسلام که‌سێ بنێرێ بۆ لای قسه‌ی له‌گه‌ڵ بکا .

وە ئیمامی ئەبو حەنیفە ئەفەرموێت : هەر موشریکین مەنع ئەکرێن لە چوونی مزگەوتی حەرام ئیتر باقی یەهوودو نەصارا مەنع ناکرێن نە لە (مسجد الحرام) نە لە باقی مزگەوتەکان •

وە ئیمامی شافیعی فەرموویە : هیچ کافرێ نارِواتە (مسجد الحرام) ؛ موشریك لەبەر نەصی ئایەتەکەو گاورو جوولەکەیش ـ ئەگەر غەیـرە موشریك بن ـ بە قیاس لەسەر موشریکەکان ، بەڵام دروستە هەموو کافرێ بڕواتە ناو باقی مزگەوتەکانی وڵاتی ئیسلام •

★ (قاتِلوا الَّذِينَ لا يُؤْمِنونَ بِاللهِ ولا بِالْيَوْمِ الآخِرِ ، ولا يُحَرِّمونَ ما حَرَّمَ اللهُ ورَسولُهُ ، ولا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ اوتُوا الْكِتَابَ حتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وهُمْ صاغِرونَ) (٢٩) ★

واتە : جەنگ بکەن لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە ئیمانیان نیە بە خوداو بە رۆژی قیامەتو لەسەر ئەو یاسا کە خودا فەرموویەتیو ئەوەی کە خوداو پێغەمەر حەرامی کردوە ئەوان بە حەرامی نازانیو رەفتار ناکەن بـــە رەفتارێ کە موافیقی نیظامی خودایی بێ •• ئەمانە لەو تاقمانە کە کتێبی ئاسمانیان بۆ هاتوەتە خوار لە گاورو جوولەکە هەتا جیزیە ـ سەرانە ـتان ئەدەنێ دەسـت بەدەستو حاڵیان وابێ کـە گەردنکەچو فەرمانبەرداری ئێوە بن •

مەزهەبی ئیمامی شافیعی (خ) وەهایە کە سەرانە لـە ئەهلی کیتاب وەرئەگیرێ ، واتە گاورو جـــوو ـ عەرەب یا عەجەم بن ـ هەروەها مەجووسیش سەرانەیان لێ وەرئەگیرێ لەسەر فەرموودەی حەزرەت کە فەرمووی : رەفتاریان لەگەڵدا بکەن وەکو ئەهلی کیتاب ، وە لە حەدیثێ

تردا فەرموویەتی : بەڵام ژنیان مارە مەکەنو ئەو حەیوانەی ئەوان سەری ئەبڕن گۆشتی مەخۆن •

کە وابێ ئەم سێ تاقمە ئەبێ یا : موسوڵمان بین ، وە یا جەنگ بکەن ، وە یا سەرانە بدەن ، بەڵام کافرە غەیرە کیتابیەکان یا ئیسلام یا جەنگ بۆ ئەوان هەیەو سەرانەیان لێ وەرناگیرێ • وە ئیمامی مالیك فەرموویەتی : جیزیە نە هەموو کافرێ وەرئەگیرێ : کیتابی یا غەیرە کیتابی • عەرەب یا غەیری عەرەب •

★ (وقالَتِ الْیهودُ : عُزَیْرٌ ابْنُ اللهِ ، وقالَتِ النَّصاری : المَسیحُ ابنُ اللهِ !) ★

بازێ لە جوولەکەکان ئەڵێن : عوزەیر کوڕی خودایەو • بازێ لە گاورەکانیش ئەڵێن : عیسای ـ مولەقەب بە (مسیح) لەبەر ئەوە کە سەباحو جیهان گەرد بوە ـ کوڕی خوداو پێغەمەری ئەوە ! بناغەی ئەم گومانەیشیان بۆ عوزەیر لەسەر ئەوە بوە پاش ئەوە کە صەد ساڵ مردوە خودا زیندوی کردوەتەوەو تەوراتی لەبەر بوەو خوێندوویەتیەوە بۆ خەڵکەکە • وە گومانەکە بۆ عیسای مەسیح لەسەر ئەمە بوە کە باوکی نەبوە •

★ (ذلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْواهِهِمْ) ★

وە ئەو قسە کە لەوانەوە ئەییسن قسەیەکە لە ناو خۆیانا باوەو بە دەو زمانیانا دێو لەسەر بناغەی ماریفەتو زانیاریو بەڵگە نیە •

★ (یُضاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِینَ کَفَرُوا مِنْ قَبْلُ) ★

ئەم قسەی ئەمانە وێنەی قسەی گاورو جوولەکەکانی زەمانی پێغەمبەر لەسەر ئەو گومانە کە باسیان کرد .

★ (قاتَلَهُمُ اللهُ ! اَنّى يُؤْفَكونَ ؟) (٣٠) ★

خودا ساڵکوژێ ! چۆن ئەمانە دوور ئەخرێنەوە لە ڕێگەی ڕاستو ڕوو ئەکەنە ناحەق و حەق ون ئەکەن ؟

★ (اتَّخَذُوا احْبارَهُمْ ورُهْبانَهُمْ ارْباباً مِنْ دونِ اللهِ والمَسيحَ ابْنَ مَرْيَمَ) ★

ئەو جوولەکەو گاورانە زاناکانی خۆیان و عابیدە لە خوداترسەکانیان و مەسیح ـ عیسای کوڕی مەریەمیان ـ کردوە بە ئەربابو بە مەرجەع بۆ حەرامکردن و حەلاڵکردن و دامەزراندنی ئەحکامی دین ، وە هەرچی ئەوان بیکەن و هەرچی ئەوان تەشریعی بکەن و دای بمەزرێنن ئەوە بە شەریعەت دائەنێن و بە نیسبەت بۆ عیسای کوڕی مەریەم بە کوڕی خودای دائەنێن ، کەچی ئەم نەوعە پەیوەندە لەگەڵ ئەوانا هەڵەیەو ناڕەوایە ، وە حەق ئەوەیە کە ئینسان عیسای کوڕی مەریەم بە بەندەی خودا دابنێ و بڕیاری ئەوە بدا کە بە بێ باوك خودا دروستی کردوە وەکو ئادەمی بەبێ باوك و دایك دروستکردوە ، وە هەر شەرعێ ئەو هێنای لە لای خوداوە لە ئینجیلدا هەمووی ڕاستەو غەیری ئەم پایە پایەی تری نیە . وە بە نیسبەتی زاناکانەوە ئەگەر عالمی گەورە نەبن حەق وایە موبالات بە قسەو باسیان نەکرێ و گوێ بە حەلاڵکردن و حەرامکردنیان نەدرێ ئەوە نەبێ کە لە نەصی کەلامی ئینجیل تەوراتا هەیە ، وە ئەگەر عالمی گەورەیش

بن ئەبێ بە شێوەیێ کە موافیقی تەورات‌و ئینجیل بێ قسە بکەن‌و لـەو خەتە لانەدەن وە نەکرێن بە دەستووری تەواو بۆ هەموو شەرعێ ، وە ئەبو نەسەر موژدەی ئینجیل ئیسانیان بهێنایە بە حەزرەت (د) •

★ (وما اُمِرُوا إلاّ لِيَعْبُدوا إلٰهاً واحِداً لا إلٰهَ إلاّ هُوَ سُبْحانَهُ عَمّا يُشْرِكونَ) (٣١) ★

وەلحال ئەمر نەکراوەو فەرمان نەدراوە بەو جوولەکەو گاورانە بەوە نەبێ کە دووره لـە هەموو عەیبو نوقسانێو دووره لـە وەرگرتنی ئەو شەریکانە کە ئەوان بڕیارو ئیعتیباریان پێ داون وە ئیمان ێێنن بە پێغەمەری ئاخر زەمان حەزرەتی محمد (د) •

★ (يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِئُوا نورَ اللهِ بِاَفْواهِهِمْ) ★

ئەو کافرانە خواستیان وەهایـە کە ریسالەتی محەمەدی عەرەبی‌و چرای ئیرشادی ئەو بکووژێننەوە بە دەمی خۆیان . واتـە بـە ئینکاری زمانی‌و دەربڕینی بێ باوەڕی ، وە یا بە قسەو باسی بێ بناغەو بەتاڵ •

★ (ويَأْبَى اللهُ إلاّ اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ) ★

وە خودایش هیچی ناوێ ئەوە نەبێ کە ئەم نوورە رەسـا بکاو بیگەیەنێ بە جیهاناو هەمووی رووناک‌بکاتەوە •

★ (ولَوْ كَرِهَ الكافِرونَ) (٣٢) ★

هەرچەن کافرەکان حەز بەوە نەکەن وە بیانەوێ کە نەگا بە جیهانا •

★ (هُوَ الَّذي اَرْسَلَ رسولَهُ بِالهُدى ودِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلى الدِّينِ كُلِّهِ ولَوْ كَرِهَ المُشْرِكونَ) (٣٣) ★

خودا خودایەکی وەهایە کە پێغەمەری خۆی ناردوە لەگەڵ هیدایەت‌و شارەزاکردنی هۆشیاران بۆ ڕێگەی راست‌و بۆ کردەوەی موافیق بۆ واقیع بۆ ئەوە کە ئەو پێغەمبەرە یا دینەکەی دەر بخا لە عالەم وە زاڵی بکا بەسەر هەموو دینێکدا هەرچەند موشریکەکان پێیان خۆش نەبێ •

★ (یا اَیُّهـا الَّذینَ آمَنُوا إنَّ کَثیراً مِنَ الأحْبارِ والرُّهْبانِ لَیَأْکُلونَ اَمْوالَ النّاسِ بِالباطِلِ ویَصُدُّونَ عَنْ سَبیلِ اللهِ) ★

ئەی کەسانێ کە ئیماتتان هەیە بە دینی ئیسلام ! بزانن گەلێ لە زانایانی گاورو جوولەکەو لە عابیدە لە خوداترسەکانیان بە گومانی خۆیان بە ڕاستی دارایی خەڵک وەرئەگرن بە یاسایەکی ناڕەواو بێ سوود وە مەنعی خەڵک ئەکەن لەوە کە بکەونە سەر ڕێگەی ڕاستی خودا داناو کە ئیسلامە •

★ (والَّذینَ یَکْنِزُونَ الذَّهَبَ والفِضَّةَ ولا یُنْفِقُونَها في سَبیلِ اللهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذابٍ اَلیمٍ) (٣٤) ★

وە بزانن ئەو دارایی خەڵکەیش کە وەری‌ئەگرن لەوان دەستیان تێی ناچێ کە لەگەڵ خەڵکدا بیخۆن ، وە سەرفی ناکەن لە ڕێگەی خزمەتی ڕاستیدا وە ئەوانەیش کە حاڵیان وایە وە ماڵی دەست‌کەوتوویان بە حەق سەرف ناکەن وە ئەو ئاڵتوون‌و زیوە کە لە لایانە گردی ئەکەنەوە وە ئەیکەن بە خەزێنە لە صندووق‌و گەنجینەو بانگدا دایئەنێن وە حەقی خودای لێ نادەن وە زەکاتەکەی دەرناکەن لە ڕێگەی ڕەزای خودادا ئەوە موژدەیان بدەرێ بە سزایەکی نابارو دشوار •

★ (يَوْمَ يُحْمى عَلَيْها فِي نارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوى بِها جِباهُهُمْ وجُنُوبُهُمْ وظُهُورهُمْ هَذا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ) (٣٥) ★

ئەو سزا ناباریانە لە رۆژیکدایە کە ئەو ئالتوونو زیویانە سوور ئەکرێتەوە لە ئاگری دۆزەخـاو ناوچاوانو تەنیشتو پشتیانی پێدانخ ئەکرێ وە فریشتەی عەزاب پێیان ئەڵێت : ئەم مادە سوورەوەکراوە کە ئێوەی پێ داخ ئەکرێ ئەو مانەیە کە ئێوە گردتان کردبوەوە بۆ خۆتان ، دەی بچەژن تۆڵەی ئەوەی کە گردتانکردبوەوە •

ئەم ئایەتە تونده کە هەڕەشەیە لە لایەنی خوداوە هەرچەند بۆ سەر زاناو عابیدە بەرچاوەکانی جوولەکەو گاورەکانە بەڵام لە مەعنادا بۆ هەموو دەوڵەمەندێکە کە مانێکی زۆر گردبکاتەوەو سەرفی نەکا لـە رێگەی خودادا ، بەڵام مەبەس لە سەرفی لە رێگەی خودادا ، ئەمەیە کە زەکاتی شەرعی لێ دەربکا نەك هەمووی سەرف بکا لـە رێگەی خودادا بـە دەلیلی ئەوە کاتێ کە ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە موسوڵمانەکان زۆر دڵگران بوون وە حەزرەتی عومەری کوڕی خەطاب (خ) ئەم باسەی گێڕاوە بـۆ حەزرەت (د) لەویا ئەویش فەرمووی : (ان الله لم يفرض الزكاة الا ليطيب بها ما بقى من أموالكم) واتە بە راستی خودای تەعالا زەکاتی مانی لەبەر ئەوە واجب کردوە لەسەر ئێوە کە باقی مانەکەتانی پێ پاك بکاتەوە ، وە هەم فەرموویەتی : (ما ادى زكاته فليس بكنز) هەر مانێ کە زەکاتی لێ دەربکرێ ئیتر ئەوە بەر مانی خەزێنەکراو ناکەوێ ، وە زیاد لەمانـە گەلێ دەوڵەمەندی پارەداری زۆر بوە لە ئەصحابەکان کە حەزرەت (د) غـەیری زەکاتی شەرعی داوای هیچی لێ نەکردوون وە ئەگەر شتێکیان لەسەر واجب بوایە داوای لێ ئەکردن •

★ (إِنَّ عِدَّةَ الشُّهورِ عِنْدَ اللهِ اثْنا عَشَرَ شَهْراً فِي كِتَابِ اللهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمواتِ والاَرْضَ مِنْها اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ، ذلِكَ الدِّينُ القَيِّمُ ، فَلا تَظْلِموا فِيهِنَّ اَنْفُسَكُمْ ، وقاتِلوا المُشْرِكينَ كافَّةً كَما يُقاتِلونَكُمْ كافَّةً ، واعْلَموا اَنَّ اللهَ مَعَ المُتَّقِينَ) (٣٦) ★

واتە بە راستی ژمارەی مانگەکان لە بڕیاری خودادا دوازدەن ، لەو رۆژەوە کە خودا ئاسمانو زەوی دروستکردوەو رۆژو مانگی کردوە بە هۆی جوانی جیهانو شەوو رۆژی پێ دروستکردوون ، چوار مانگ لەو دوازدە خاوەن قیمەتو خاوەن نرخنو جەنگو ئاشووبی لەوانا زۆرتر حەرام کردوەو لە تاوانی مانگەکانی تری قورستر کردوە • وە ئەمە یاسای دینی راستە ، کە وایە لەم مانگانەدا ستەم لە خۆتان مەکەنو تاوانبار مەبن ، وە جەنگ بکەن لەگەڵ کافرەکانا هەموویان وەکو چۆن ئەوان جەنگ ئەکەن لەگەڵ ئێوەدا بە شێوەی گشتی ، وە بزانن کە خودا بە رەزامەندیو یارمەتی لەگەڵ ئەوانەدایە کە خۆیان لە تاوانو نافەرمانی خودا ئەپارێزن •

★ (إِنَّما النَّسِيءُ زِيادَةٌ في الكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذينَ كَفَروا يُحِلُّونَهُ عاماً وَيُحرِّمونَهُ عاماً لِيُواطِئُوا عِدَّةَ ما حَرَّمَ اللهُ فَيُحِلُّوا ما حَرَّمَ اللهُ ، زُيِّنَ لَهُمْ سوءُ اَعْمَالِهِمْ واللهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الكَافِرِينَ) (٣٧) ★

واتە بە راستی پاشخستنی مانگێ لەو مانگانە کە حەرامن ـ واتە جەنگ لەوانەدا حەرامە ـ بۆ وەختی مانگێ تر ؛ مەژەلا (ذو القعده) ببەیتە شوێنی (ذو الحجة)و (ذو الحجه) ببەیتە شوێنی (محرم)و (محرم) ببەیتە جێگەی (صفر)و (رجب) بخەیتە شوێنی مانگی (شعبان) ئەم

کرده‌وه زیاده پایه‌یه له کوفرا ، بێجگه له‌و کوفره که موشریکه‌کان هه‌یانه ئه‌م گۆڕینی یاسای خودایه‌و ئه‌م پاشخستنی مانگه حه‌رامانه زیاده کوفرێکی تره کافره موشریکه‌کانی زیاتر له پێشو پێ گومڕا ئه‌کرێ •

جا ئه‌وان چیبان ئه‌کرد ؟ به‌ڵێ ئه‌وانه‌یان ئه‌کرد که خودا فه‌رموویه‌تی ئه‌ر مانگه حه‌رامه وه‌کو موحه‌ڕه‌م بێ مه‌ثه‌لا له ساڵێکدا حه‌ڵاڵیان ئه‌کردو جه‌نگ‌و داوایان تێدا ده‌کردو مانگێ تریان له باتی ئه‌و مانگه حه‌رام ئه‌کرد ، وه نه ساڵێکدا ئه‌و مانگه که زوو حه‌ڵاڵیان کردبو حه‌رامیان ئه‌کرد به گوێره‌ی موناسه‌به‌ی قازانجی ژیانی خۆیان بۆ ئه‌وه به ناو له‌سه‌ر موافه‌قه‌ی چوار مانگه حه‌رامه‌قه‌دیمه‌که بڕۆن ، واته به ناو پێیان، ئه‌وتن مانگی حه‌رام وه له راستیدا له‌و چواره نه‌بوون ، وه به‌م شێوه ئه‌و مانگانه که خودا حه‌رامی کردبوون حه‌ڵاڵیان ئه‌کردن، وه بۆیان جوان‌کرابو له لایه‌نی شه‌یتانی ئیبلیسه‌وه ناشیرینی کرده‌وه‌ی خۆیان وه گومرا بووبوون وه له واقیعا ئه‌وانه کافر بوون وه خودا هیدایه‌تی قه‌ومی کافری وه‌ها بێ شوعوور نادا •

بزانن ! لێره‌دا چه‌ن باسێ هه‌یه :

یه‌کەم : ئه‌م ئایه‌تانه داخڵی ئه‌و ژماره ئایه‌تانه‌ن که له سووره‌تی ته‌وبه‌دا نازڵ بوون ، وه حه‌زره‌تی عه‌لی له ساڵی نۆی کۆچیدا به فه‌رمانی حه‌زره‌ت (د) خوێندیه‌وه به سه‌ر ئه‌هلی حه‌جدا •

دوەم : له کاتێکه‌وه خودا ئاسمانو زه‌وی‌و رۆژو مانگی دروست‌کردوه‌و شه‌وو رۆژی داناوه له ده‌رکه‌وتن‌و ون‌بوونی رۆژه‌وه ساڵی مانگی وا داناوه دوازده جار مانگ تازه بێته‌وه‌و ده‌وره‌ی خۆی ته‌واو بکا ، وه ساڵی رۆژیشی وا داناوه که له هه‌ر نوخته‌یه‌که‌وه رۆژ هه‌ڵ

بێ بڕواو بێتەوە بۆ ئەو نوختەیە ، بەم یاسا ساڵی مانگ بریتیە لە سێصەدو پەنجاو پێنج رۆژ ، وە ساڵی رۆژ بریتیە لە سێصەدو شەصتو پێنج رۆژو چواریەکە رۆژێ •

وە لەبەر ئەوە کە مانگ زووزوو تازە ئەبێتەوە وە گۆڕانی شێوەکەی وا لە پێش چاواو هەموو کەس ئەیزانێ •• حسێب بۆ موعامەلەو ئادابی دینو غەیری ئەمانە لەسەر ساڵی مانگ دانراوەو بەتایبەتی ئەم یاسا لە دینی حەزرەتی ئیبراهیمی خەلیلو حەزرەتی ئیسماعیلی کوڕیا زۆر بایەخی پێدراوە وە لە دینی ئەوانا لە هەر دوازدە مانگدا چوار مانگی حورمەتیان گیراوەو جەنگو ئاشووبیان تێدا حەرام کراوە ، وە ئەو چوار مانگە سیانیان بە شوێن یەکا دێن ؛ (ذی القعدة)و (ذی الحجة)و (محرم) وە مانگێکیان تەنیایە کە مانگی (رجب الله)یە • وە ئادابی ئیحرام بەستنو حەجکردن دەستی پێکردوە لە مانگی شەوالەوەو تەواو کراوە •

جا لەبەر ئەوە کە مانگی (ذی الحجه)و رەفیقەکانی لەسەر حسێبی ساڵی دوازدە مانگە ئەگۆڕێنو جار بەجار ئەوانە ئەکەونە بەهارو جاربەجار ئەکەونە زستان یا پایز یا هاوین ، وە بەم یاسا کاتەکان ئەگۆڕان وە مەصلەحەتی عەرەبەکان لە تیجارەتو باقی کاری تراو لە عیبادەتکردنا بە ئارەزووی ئەوان جێبەجێ نەدەبو •• هاتن دەستیان برد بۆ ئەم یاسایەو گۆڕییانو روسووماتی دینو مانگە بە حورمەتەکانیان خستە سەر حسێبی ساڵی رۆژی ، وە لەبەر ئەوە کە ساڵی رۆژی دە رۆژو چارەکێکی لە ساڵی مانگ زیاترە هەر لە چەن ساڵێکدا مانگێکیان زیاد ئەکردو ساڵی مانگیان ئەکرد بە سیازدە مانگ وە ئەم جۆرە تەسەڕوفە خودا لە قورئانی پیرۆزا ناوی

برد به (نسیء) چونکه ئه‌گه‌ر (نسیء) به مانای ته‌ئخیرو پاشخستن بگرین مه‌وسیمی حه‌جو مانگه حه‌رامه‌کان له کاتی خۆیان پاش ئه‌که‌وتن ، وه ئه‌گه‌ر (نسیء) به مانا زیادکردن بگرین ئه‌وه له‌م ته‌صه‌رِوفاته‌دا جاربه‌جار سالّی مانگی ئه‌بو به سیازده مانگ ، وه ئه‌م له‌فزه له زمانی عه‌ره‌با به هه‌ردو ماناکه هاتوه •

به هه‌رحالّ کافره‌کان خۆیان (ذاته‌ن) کوفری بـه مانا ئیشراکیان هه‌بو وه بـه‌م کرده‌وه‌یش کوفره‌که‌یان زیاد بو یانی بازه شتێکی وا کـه ئیمان قه‌بوولّی ناکاو کوفر هه‌لّی ئه‌گرێ به جێیان هێنا ، وه خودا لۆمه‌ی کردنو فه‌رمووی : ئه‌م کاره کارێکی ناهه‌موارو ناپه‌سه‌نده •

سێهه‌م : ئه‌مه‌یه له سالّی نـۆی کۆچیدا که حه‌زره‌تی (ابو بکر) (میرحه‌ج) بو مانگی (ذی القعده) بووبوو به کاتی حه‌جی عه‌ره‌ب‌و له سالّی ده‌ی کۆچیدا که حه‌زره‌ت (د) حه‌جی کرد مه‌وسیمی حه‌ج که‌وتـه مانگی (ذی الحجه)وه به یاسای دینی حه‌زره‌تی ئیبراهیم • وه خودای ته‌عالا ئه‌م وه‌زعه‌ی نیشانی حه‌زره‌ت دا (د) بۆیه له خوطبه گرنگه‌که‌ی سالّی (حجة الوداع)دا فه‌رمووی : (ان الزمان استدار کهیئته یوم خلق الله السموات والارض : السنة اثنا عشر شهرا منها اربعة حرم ؛ ثلاث متواليات ذو القعده ، وذو الحجة والمحرم ، ورجب مضر الذي بين جمادي وشعبان • رواه الثلاثة) •

واته : حه‌زره‌ت (د) فه‌رمووی : زه‌مان هه‌لّسووڕایه‌وه وه‌کو سابیق وه که‌وته‌وه سه‌ر ئـــه‌و شـــێوه که خودای ته‌عـالا ئاسمانو زه‌وی دروست‌کردوه‌و شه‌وو رۆژی داناوه (واته له‌ســه‌ر حسێبی ئـه‌وانه که ده‌ستیان دا له مانگه‌کان وه مانگه‌کان ئه‌گۆڕانو لایان ئه‌دا له شوێنی

خۆیانو ئەهاتنەوە شوێنی خۆیان) ئیمسال سالێکە کە ئەو مانگانە کەوتوونەتەوە شوێنی خۆیانو مانگی (ذی الحجه) بوە بە مانگی راستەقینەی بەجێهێنانی ئادابی حەج ، وە لە ئەمڕۆ بەولاوە هەتا هەتایە ئێوە لەسەر حسێبی مانگو سالّی (قەمەری) مانگی ئادابی حەجی خۆتان بەجێ بێنن • (والحمد الله علی ذلك) •

بێداربن ! لەبەر ئەوە کە قەبیلەی (مضر) زۆر حورمەتی مانگی رەجەبیان ئەگرت لەم حەدیثەدا حەزرەت (د) ئیزافەی رەجەبی کرد بۆ لای (مضر) فەرمووی (ورجب مضر) ئەگەرنا مانگی رەجەب یەکێکە لە مانگە بە حورمەتەکان بە نیسبەتی هەموو موسولّمانانەوە بێ جیاوازی •

چوارەم : کۆمەلّی ئیمامانی دین لەسەر ئەو بیرەن کە ئەو چوار مانگە بەحورمەتە حورمەتەکەیان نەسخکراوەتەوە لە جیهەتی جەنگکردن لەگەلّ کافرانا بە دەلیلی ئەوە لە سالّی فەتحی مەکەدا پێغەمەر (د) نەئەڕۆیشتە سەر شاری (طائف) وە ماوەیەکی زۆر هەتا کەوتە مانگی ذی القعده لەو شوێنەدا مایەوە ئەوسا تەشریفی گەڕایەوە • وە کەمێ لە زاناکان فەرموویانە : نەخەیر ئەو حورمەتە نەسخ نەبوەتەوە وە ئەو جەنگە وە یا ئەو حەصارە کە حەزرەت کردی بە دەوری (طائف)دا لە مەقامی مودافەعەدا بو ؛ چونکی قەبایلی عەرەب لەو کاتەدا بە دەوری طائیفداو لە طائیف خۆیدا ئامادە بوون بۆ جەنگکردن لەگەلّ حەزرەتا (د) • ئەگەرنا لە خۆوە دروست نیە بۆ موسولّمانان لەم چوار مانگەدا جەنگ لەگەلّ کافرانا •

فەرموودەی خودا (يا ايها الذين آمنوا ما لكم ...)

ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە لە کاتی غەزای (تەبووك)دا وە هۆی ئەم غەزا ـ وەکو ئیبنو سەعدو غەیری ئەو ریوایەتیان کردوە ـ ئەمەیە : هەوالّ گەیشت بە حەزرەت (د) کە رۆم سوپایەکی زۆری گردکردوەتەوەو تیرەکانی (لخم)و (جذام)و غەیری ئەوانیشی بانگکردوەو سوپایەکی گەورە پێکەوە نراوە کە نزیکی (٤٠) چل هەزار جەنگکەر حازرەو ، پێشرەویان گەیشتوەتە خاکی (بلقاء)و ئەمە لە مانگی رەجەبدا بو لە ساڵی نۆی کۆچیداو وەرز وەرزی هاوین بوو هەوا زۆر گەرم بوو خەڵکیش لە کاتی قاتیو کەم نانیدا بوونو میوەو بەری مەدینەیش گەیشتبوو ، لەبەر ئەوە حەزرەت (د) بە خیلافی جارانی تر ئەوەی روون کردەوە کە بۆ کوێ دەچێ بۆ جەنگ ، تا ئەو کەسانە کە دێن خۆیان ئامادە بکەنو لە پاشا نەڵێن ئێمە نەمانزانی بۆ کوێ ئەڕۆینو خۆمان ئامادە نەکرد .

بە کورتی ئەم غەزایە زۆر گران بو لەسەر نەفسو جێگەی ئیمتیحانو بەراوردی ئیمان بو ، وە لەم کاتەدا هەل بوو بۆ منافقەکان کە پەرێشانی بهاونە ناو ئەصحابەکانەوەو ئەیانوت : (لا تنفروا في الحر) : لەم کاتە گەرمەدا مەڕۆنە دەر ، وە بازێکی تر ئەیانوت بە حەزرەت : ئیزنمان بدەو مەمانخەرە ناو فیتنەوە ، وەڵلاّ ئێمە بەرابەر بە ژنە رۆمیەوە خۆمان ناگرین ! وە حەزرەت ئیزنی ئەو بازەی دا کە نەیەن بۆ ئەو سەفەرە .

وە لە لایەکی ترەوە عەبدوڵلاّی کوڕی ئوبەیی کوڕی سەلوول لەگەڵ کۆمەڵێ لە هاوبیری خۆیدا لە قەراخی مەدینەدا سوپاکەی

گردکردبووەوە ، وە کاتێ کە حەزرەت لە مەدینە دەرچو ، ئەو گەڕایەوە بۆ مەدینە وتیان : وەختمان موناسبی دەرچوون نیە •

بەڵام حەزرەت (د) عەزمی جەزم کردبو وە موسوڵمانەکان لە هەموو لایەکەوە گردەوە بوون لە حەزرەت (د)وە ئەویش تەرغیبی دەوڵەمەندەکانی دا لەسەر سەرفی مآڵ بۆ ئەو جەنگە وە گەلێ لەوان ئەوەی بۆی رێکەوت هێنای ، وە حەزرەتی عوثمان سێصەد وشتری بە جلو رەشمەو هەوسارەوە لەگەڵ هەزار دینارا پێشکەشی حەزرەتی کرد ، وە حەزرەت فەرمووی : (لا یضر عثمان ما فعل بعد هذا) وە لە ریوایەتێکدا (ما علی عثمان بعد الیوم شيء) • وە عومەری کوڕی خەتاب وتی : ئەمڕۆ من ئەکەومە پێش ئەبوبەکرەوە نیوەی هەموو دارایی خۆی هێنا بۆ خزمەتی پێغەمەر ـدـ وە حەزرەت فەرمووی : ئەی عومەر چیت بۆ خۆت هێشتوەتەوە ؟ عەرزی کرد : ئەوەندەی ئەمە کە هێناومە ئەوەندەیشی پێ نەچو حەزرەتی ئەبوبەکر هەرچی پارەی بو هێنای بۆخزمەتی پێغەمەر ـدـ وە حەزرەت پرسیاری لێ کرد : چیت بەجێ هێشتوە بۆ خۆتان ؟ عەرزی کرد : خوداو پێغەمەری خودا • جا عومەر فەرمووی : من قەت پێش تۆ ناکەوم •

وە کۆمەڵێ لە پیاوانی صەحابە ـ کە مەشهوورن بە بکائون ـ هاتنە خزمەتی حەزرەت داوای ولآخی سواریان لێکرد کە بۆ ئەو غەزا سواری بین ، وە حەزرەت فەرمووی : هیچ ولآخی وام نیە سواری بین ، ئەوانیش گەڕانەوەو فرمێسك لە چاویان ئەباری چونکە ولآخیان دەست نەکەوتو لەو جەنگەبێ بەش بوون •

دوای ئەمانە حەزرەت لەگەڵ نزیکی (۳۰)سی هەزار پیاوی بەکاری جەنگیدا رێکەوت بەرەو تەبوولۆ لەوێدا چەن کەسێ لە ئەصحابەکان بە

بێ ئەوە کە شتێ لـە شوبهەو نیفاق لـە دڵیانا بیێ دواکەوتن لەو سەفەرە لەوانە (کەعبی کوڕی مالیك) و (مەرارەی کوڕی ڕەبیع)و (هیلالی کوڕی ئومەییە)و (ئەبو خەیثەمە) ئەم پیاوانە موسوڵمانی ڕاست بوونو هیچ جۆرە گومانێ لە ئیمانیانا نەبو ، ئەبو خەیثەمە لـە دواییدا هـەر ڕۆیشتو گەیشت بە حەزرەت •

تەبەرانی ئەڵێ : ئەبو خەیثەمە چەن ڕۆژ پاش سەفەرەکەی حەزرەت ـدـ لە ڕۆژێکی گەرما لە دەرەوە گەڕایەوە بۆ ماڵەوە تەماشای کرد ـ دوو ژنی هەبوو ـ هەردوو وان لە ناو کەپرا لە ناو باخاو دەورو بەری خـۆیان ئاوڕشێن کردوەو ئاوی ساردو خواردەمەنی جوانیان ئامادە کردوە بۆی ••• کە تەماشای ژنەکانو ئـەو شوێنە خۆشەو ئـەو ئاوو خواردەمەنیە جوانەی کردو بیری ئەوەی کردەوە کە حەزرەت ـدـ وا لە ڕێگەی گەرماو لە بەر هەتاوا • وتی : بە خودا ئەمە ئینصاف نیە من لەم خۆشیەداو حەزرەت لەو زەحمەتو گەرمادا بێ ، وەڵاڵەی من ناڕۆمە ماڵی خۆم هەتا ئەکەم بە حەزرەت ـدـ وە هەستا سوار بو کەوتە شوێنی حەزرەت هەتا گەیشتە (تەبووك) کاتێ کە نزیك بوەوە لە ئەصحاب ، ئەصحابەکان وتیان : ئەی پێغەمەری خوا وا سوارێ هات لـە ئەبو خەیثەمە ئەچێ کـە هاتەبەرەوە وشترەکەی یەخداو هات بۆ لای حەزرەت ـدـ حەزرەت فەرمووی : ئەم حاڵە باشترە بۆ تۆ لەوە لە جێگەی خۆتا بوویتایێ ، خەیثەمەیش باسەکەی بۆ حەزرەت گێڕاوەو حەزرەت دۆعای خێری بۆ کرد •

موسوڵمانەکان لـەم سەفەرەدا زۆر زەحمەتیان پێگەیشتو جـاری وابو ئەوەندە تینوویان بوو لە وشترەکانیان سەرئەبڕی بۆ ئەوە کە ئاوی وڕگی وشترەکان بخۆنەوە ! وە هەر لەو سەفەرەدا ڕۆژێ زۆر برسییان

بو عەرزی حەزرەتیان کرد : با وشترەکان سەربڕینو گۆشتەکەیان بخۆین حەزرەت فەرمووی : باشە ، وە حەزرەتی عومەر عەرزی کرد : ئەگەر ئەمە ببێ بە یاسا وشترەکان کەم ئەبنەوەو ئەوانیش ناتوانن بە پیادە بگەڕێن • تەگبیر ئەمەیە ئـەمر بفەرمووی هەرکەسێ هـەرچی خواردەمەنی هـەیە هەمووی حازر بکەنو گردی بکەنەوە لە شوێنێکداو تۆیش دۆعا بکەی بەرەکەتی تێبکەوێ ، وە حەزرەت فەرمانی دا کە هەرچی هەبو هێنایانو کۆمەڵیان کرد وە حەزرەت دۆعای کرد بە بەرەکەت بۆ ئەو خواردەمەنیە ، جا هەموویان لەوێدا نەخواردو توێشەبەرەی خۆیان لێپڕ کردو هێشتا زیادەی مایەوە • لەوێدا حەزرەت فەرمووی : (اشهد ان لا اله الا الله واشهد اني رسول الله) •

ئەلحاصڵ کاتێ سوپای حەزرەت گەیشتە شوێنی جەنگ تەماشایان کرد کەس دیار نیە ، تەنز هەموو ئەو کەسانە کە ئامادە بوون بۆ جەنگ بە بیستنی هاتنی سوپای ئیسلام بڵاوەیان کردوەو لەو مەرزو بوومەدا نەماون •

وە لـەو سەردەمەدا (یوحنە) حاکمی (ئەیلە) هـات بۆ خزمەتی پێغەمەر ـدـ وە حەزرەت صوڵحی لەگەڵدا کرد لەسەر ئەوە (جیزیە) بدا بـە پێغەمەر • هـەروا ئەهلی (جرباء)و (اذرح) هاتن ئەوانیش سەرانەیان دا بـە حەزرەتو حەزرەت نامەی صوڵحی پێـدان لەسـەر سـەرانە •

وە حەزرەت ـدـ لەم سەفەرەدا لەگەڵ ئەصحابەکانیا دایان بە لای (حجر)دا کە ماوای قەومی (ثەمود) بوو وە ئەمری پێ فەرموون کە مەڕۆن بۆ ناو ئەو شوێنە کە وەختی خۆی ثەمودی تێدا بوە ، نەکا

لەو غەزەبە هاتوە بۆ سەر ئەوان بێت بۆ ئەمانیش ـ مەگەر بـە حاڵی دڵنەرەیی و گریانەوە ـ وە حەزرەت سەری خۆی داپۆشی و پەلەپەلی کرد لە دەرچوون لەو ماوادا .

پاش ئەمانە حەزرەت بە سەلامەتی لەگەڵ ئەصحابەکانیا گەڕایەوە بۆ مەدینەی مونەوەرە ، وە کاتێ کە مەدینەیان دی فەرمووی : (هذه طابة ، وهذا جبل أحد يحبنا ونحبه) وەفەرمووی بە یارانی : (ان بالمدينة أقواما ما سرتم مسيرا ، ولا قطعتم واديا الا كانوا معكم ، قالوا : يا رسول الله وهم بالمدينة ؟ قال : وهم بالمدينة حبسهم العذر) .

فەرمووی : لە مەدینەدا تاقمێ هەن ئێوە هەر شوێنێ گەڕابن ئەوان لەگەڵتانا بوون لە پاداشدا ، ئەوانیش عەرزیان کرد : لەگەڵ ئەوەدا کە لە مەدینەدا بوون ؟ فەرمووی : بەڵێ عوزر مەنعی کردبوون لە هاتنیان لە گەڵمانا . واتە : حەیوانی سواریان نەبو .

حەزرەت لە مانگی رەمەزانا گەیشتەوە مەدینە ، واتە دوو مانگیان پێ چوو .

جا کاتێ حەزرەت چوە ناو شاری مەدینە لە پێش هەموو شتێکدا رۆیشتە مزگەوتو دوو رکات نوێژی تێدا کرد ، جا دانیشت بۆ چاوپێکەوتنی خەڵك و خەڵك هاتن سەلامیان لێکرد ، وە ئەوانەیش کە پاش کەوتن لەو سەفەرەو نەهاتبوون لەگەڵیا .. هاتن عوزریان هێنایەوەو حەزرەت عوزرەکانی قەبوڵکردن ، ئەمانە هەشتاو ئەوەندە کەس بوون ، بەڵێ قەبوڵی تەوبەی کەعبی کوڕی مالیك و رەفیقەکانی پاش خست هەتا ئایەت هاتە خوارەوە بـە قەبوڵکردنی تەوبەیان جـا ئەوانیش تەوبەیان قەبوڵکرا .

جا خودای تەعالا فەرمووی :

★ (يا اَيُّها الَّذِينَ آمَنوا ما لَكُمْ إذا قِيلَ لَكُمُ : انْفِروا في سَبِيلِ اللهِ اثّاقَلْتُمْ إلى الاَرْضِ ؟) ★

ئەی کەسانێ کە ئیمانتان هێناوە بە خوداو پێغەمەری خودا ! ئەوە چیتان دەست ئەکەوێ کاتێ لە لایەنی پێغەمەری خوداوە پێتان بوترێ : دەرچن بۆ جیهاد لە رێگەی خودادا بۆ تەبووك خۆتان قورس‌و گران ئەگرنو خۆتان ئەلکێنین بە عەرزەوەو تەمەڵی نیشان ئەدەن ؟

★ (اَرَضِيتُمْ بِالحيوةِ الدُّنْيا مِنَ الآخِرَةِ ؟) ★

ئایا ئێوە رازی بوون بە ژیانی ئەم دنیایە کە ئەبڕێتەوە لە باتی ژیانی قیامەت کە نابڕێتەوە ؟

★ (فَما مَتاعُ الحَيوةِ الدُّنْيا فِي الآخِرَةِ إلاّ قَلِيلٌ) (٣٨) ★

تام‌و لەزەتی ژیانی دنیا بە نیسبەتی ژیانی قیامەتەوە شتێکی کەم‌و لەزەتێکی بێ دەوامە •

★ (إلاّ تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذاباً اَلِيماً ويَسْتَبدِلْ قَوْماً غَيْرَكُمْ ، ولا تضُرُّوه شَيْئاً ، واللهُ على كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (٣٩) ★

ئەگەر ئێوە نەڕۆنە دەرەوە بۆ ئەو جیهادە کە حەزرەت ئەمری پێ فەرموە لەسەر ئەمری خودای تەعالا •• خودا سزاتان ئەدا بە سزایەکی دشوار ، وەکو ناساغی گشتی ، یا قاتی‌و وشکەسالی یا هێرشی دوژمنان بەسەرتانا ••• وە لە پاش فەوتاندنی ئێوە لە باتی ئێوە کۆمەڵێکی موسوڵمانی راساڵ دێنێتە پێشەوە ، وەکو ئەهلی یەمەن یا غەیری ئەوان ،

وە لە عەینی کاتا ئێوە بەو نافەرمانیە زیان لە خودا نادەن ؛ چونکی خودا تەوانایی هەیە بەسەر کردنی هەموو شتێکدا وە ئەتوانێ ئێوە لەناوبەرێ لەگەڵ دوژمنانی دینا وە حەزرەتو دینی ئیسلام بەرز بکاتەوە •

★ (إِلاَّ تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللهُ إِذْ اَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الغَارِ ، إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ : لاَ تَحْزَنْ إِنَّ اللهَ مَعَنَا ! فَاَنْزَلَ اللهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وأَيَّدَهُ بِجُنودٍ لَمْ تَرَوْها ، وجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى ، وكَلِمَةُ اللهِ هِيَ العُلْيا واللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) (٤٠) ★

ئەگەر ئێوە یارمەتی حەزرەتی محەمەد (د) نەدەنو نەچن بۆ غەزای تەبووکو جیهاد نەکەن لە رێگەی خودادا •• بزانن خودا یارمەتی ئەدا لەم غەزاداو لەوە بەدوایشەوە وەکو چۆن لەمەوپێش یارمەتی دا لەو کاتەدا کە کافرەکانی قورەیش کاری وەهایان کرد بوون بە هۆی ئەوە کە دەریان کرد لە شاری مەکە ، وە حاڵی وەها بو یەکێ بوو لە دوو کەس نە سوپای موهاجیرینو نە ئەنصاری لەگەڵدا نەبو بەڵکو تەنیا دوو کەس بوون لەو کاتەدا کە لە ناو ئەشکەوتەکەی کێوی (ثەور) ا بوو لە لای راستی ـ یەکێ لە مەکەوە بڕوانێ بۆ شیمال ـ بە مەسافەی سەعاتە رێگەیێ • وە لەو کاتەدا کە ئەبوبەکری هاوڕێی چاوی کەوت بە کافرەکان کە هاتبوون بە شوێنیاناو نزیکی دەرگای ئەشکەوتەکە بوونەوەو بیمی پەیداکرد لەوە کە بێن بیان‌گرنو بیان‌کوژن ، وە حەزرەت بۆ دڵدانەوەی ئەبوبەکر فەرمووی : دڵ‌گران مەبە بە راستی خودا وا لەگەڵمانا بە یارمەتیو پارێزان ، جا خودای تەعالا ئارامی دڵی نارده خوارەوە بۆ سەر دڵی بە جۆرێ وەها واتەکانی دڵی ئەبوبەکریشیان ئەستوور کرد • وە کافرەکان پاش ئەوە

نزیك بوونەوە لە دەرگای ئەشکەوتەکە تەماشایان کرد نیشانەی چۆلی و بێئاودانییان هاتە بەرچاوو شوێنەکەیان بەجێهێشت • وە خودا باڵی پێدا بە هۆی سوپایەکەوە کە ئێوە بە چاو نەتانبینیون ، واتە بە فریشتەی پیرۆز کە لە دەوری ئەشکەوتەکەدا پارازتوویانن لە مارو هارو درندەو دوژمنی نابار ، وە یا پاش دەرچوونی لە ئەشکەوتەکەو گەیشتنی بە مەدینەی مونەوەرە دەستی پێدا ؛ چونکی هەر کەسێ لە ئەهلی مەکە شتێکی وای لابوایێ کە لێی بترسایێ ئەیبرد بۆ لای ئەو دای ئەنا لەبەر ئەو راستی و ئەمانەتە کە بووی •

وە ئەبوبەکر ئەمری کرد بە عەبدوڵڵای کوڕی کە ئەگەر باسێکی موهیم ببوایە ئاگاداریان بکات ، وە ئەمری کرد بە عامیری کوڕی (فهیرە) کە بە رۆژا مەڕەکانی بلەوەڕێنێو ئێواران بیانهێنێ بۆ لای ئەشکەوتی (ثور) بۆ ئەوە بازێ شیریان بۆ بیا ، وە ئەمریشی کرد بە ئەسمای کچی هەموو رۆژێ بە پەنامەکی هەر خواردەمەنیەك هەبێ بۆیان بێنێ لە ئێوارەدا ، هەتا لەویا بن •

ئیمامی ئەحمەد ئەڵێ : کاتێ ئەبوبەکر لەگەڵ حەزرەتا دەرچو بۆ ئەشکەوتی ثەور هەرچی نەختینەی هەبو کە عیبارەت بو لە پێنج هەزار یا شەش هەزار درەم هەڵیگرتو لەگەڵ خۆیا بردی •

ئەسماء ئەڵێ : هەر لەو شەوەدا کە باوکم دەرچو (ابو قحافه)ی باپیرم هات بۆ لامان کاتێ ئاگادار بو لە دەرچوونی باوکم وتی : ئەترسم تووشی ئازاری کردبن و هەموو ماڵەکەی بردبێ • منیش عەزرم کرد : نە بابە گەورە خێری زۆری بۆبەجێهێشتووین ، بردم بۆ سەر شوێنی پارەکەمانو بازێ بەردم خستە ئەو شوێنەو دامپۆشی و دەستیم خستە

سه‌ر شوێنه پاره‌که‌و وتم : ئه‌مه هه‌مووی پاره‌یه لێره‌دا ماوه‌ته‌وه ، ئه‌ویش کوێر بو باوه‌ڕی به قسه‌که‌م کردو هاته ده‌ره‌وه‌و وتی : مادام وایه قه‌ی ناکا با بڕوا ئێوه بۆ خۆتان ئه‌ژین •

وه هه‌ر له‌و شه‌وه‌دا باوکم له‌گەڵ حه‌زره‌تا رۆیشتن بۆ ئه‌شکه‌وتی ثه‌ور کافره‌کان هاتن بۆ ده‌رگای ماڵی حه‌زره‌ت چاوه‌ڕوانی هه‌لیان ئه‌کرد بۆ ئه‌وه بیکوژن ، به‌ڵام حه‌زره‌ت (د) له‌و کاتـــه‌دا ده‌رچووبو خـــودا به‌رچاوی کافره‌کانی تاریك کردبو نه‌یان‌دیبوو وه کاتێ ئه‌ڕۆنه ماڵه‌وه بۆ سه‌ر جێگه‌ی نوستنه‌که‌ی ته‌ماشا ئه‌که‌ن هه‌ر ته‌نیا عه‌لی له‌ویایه •

وه ئه‌و شه‌وه که حه‌زره‌ت ده‌رچو بۆ ئه‌شکه‌وته که (علی الراجح) شه‌وی دووهه‌می مانگی (ربیع الاول) بو ڕێکه‌وتی (٢٠) بیستی ئه‌یلوول له ساڵی شه‌شصه‌دو بیست‌و دووی میلادیدا ، پاش ئه‌وه که سیازده ساڵ له به‌عثه‌تی پێغه‌مه‌ر (د) رابورد • کاتێ گه‌یشتن به نزیکی ئه‌شکه‌وته‌که ئه‌بوبه‌کر له پێشدا رۆیشته ژووره‌وه گەڕا به ناو ئه‌شکه‌وته‌که‌دا بزانێ درندەیێ مارێ ئازارێ شتێکی تێدایه پاکی بکاتـه‌وه ، وه حه‌زره‌تیش رۆیشته ماڵه‌وه‌و سێ شه‌و له‌و ئه‌شکه‌وته‌دا مانه‌وه ، وه عه‌بدوڵلای کوڕی ئه‌بوبه‌کر هه‌موو شه‌وێ ئه‌ڕۆیشت بۆ لایان‌و ئاگاداری ئه‌کردن له ئه‌خباری مه‌که‌و نزیکی به‌یان ده‌رئه‌چو ئه‌ڕۆیشته‌وه بۆ مـــاڵ ، وه عامیری کوڕی (فهیره) هه‌موو ئێواره‌یێ رانه‌که‌ی ئه‌برد بۆ نزیکی ئه‌شکه‌وته‌که‌و شیری بۆ ئه‌بردن‌و رانه‌که‌ی به‌سه‌ر شوێن‌پێی عه‌بدوڵلاّدا ئه‌بردو شـوێنه‌که‌ی کوێرئه‌کرده‌وه ، وه له‌م غاره‌دا بوو مار دای به قاچی حه‌زره‌تی ئه‌بوبه‌کره‌وه له کاتێکدا پێی دانابو له‌سه‌ر کونێ له ترسی ئه‌وه نه‌ك شتێ بێته ده‌ره‌وه‌و بدات به حه‌زره‌ته‌وه •

وە کافرەکانیش پاش ئـەوە ئاگادار بوون لـە دەرچوونی حەزرەت دەستیان کرد بە گەڕان بە رێگەکانا لە ئەطرافی مەکەدا لە هـەر شوێنی گومانی ئەوەیان ئەبرد کە بەو رێگەدا رۆیشتبن ، هـەتا گەیشتنە نزیکی ئەو ئەشکەوتەو دەنگی پێیان ئەهات ، لەو دەمەدا ئەبوبەکر ترساو بـە پەنامەکی عەرزی حەزرەتی کرد : ئەگەر ئیستە یەکێ لەوان بڕوانێ بۆ ژێر پێی خۆی چاوی بە ئێمە ئەکەوێ ، حەزرەت لە وەلاما فەرمووی : (یا ابا بکر ما ظنك باثنين الله ثالثهما ؟) .

وە خودای تەعالا چاوی ئەو کافرانەی تاریك کرد لە دەرکی ناوی ئەشکەوتەکە ، وە باوە کە هێـلانە کۆترێکیان لـە نزیکی دەرگای ئەشکەوتەکەدا بینی هێلکەی تێدا بو وە لـە دەرگای ئەشکەوتەکەدا پەردەی تەنراوی جۆلایی‌کەریان بینی ، ئەوانیش ئەم شتانەیان کرد بـە دەلیل لەسەر ئەوە ئەو ئەشکەوتە چۆلەو شوێنەکەیان بەجێ‌هێشتو خودای تەعالا ئەوانی پارازت .

کاتێ کە دنیا ئارام بوو گومانیان برد ئیتر ناگەڕێن بـە شوێنیانا عەبدوڵلای کوڕی (ارقط) کە لە موشریکەکان بوو وە کاتی خۆی وادە لە بەنیانا بو وە بە کرێیان گرتبو بۆ ئەوە کە بێ بە دەلیلیان لەو رێگەدا هات بۆ لایانو لە ئەشکەوتەکە دەرچوون وە بە رێگەی قەراخی دەریادا لە خوارەوە رێگەی مەدینەیان گرتە بەر بـە رێنومایی عەبدوڵلای کوڕی (ارقط) .

وە لە رۆژێ لەو رۆژانەدا کۆمەڵێ لە بەنی (مدلج) لە مەجلیسدا بوون ، وە سەراقەی کوڕی خەثعەم لە ناویانا بو تەماشای کرد پێاوێ هات بۆ ناویان وتی : کۆمەڵێ خەڵکم دی لە رێگەی قەراخی دەریاوە ئەڕۆیشتن

گومانم وایە کە محەمەدو هاوڕێکانی بن ، وە سەراقە تێگەیشت ئەوانن بەڵام ویستی سەرکوێریان بکا ، وتی : بابە تۆ فلانو فلانت چاو پێکەوتوە کە لەبەر چاوی ئێمەوە رۆیشتن ، ئەمە لە کوێو محەمەدو رەفیقانی لە کوێ ؟ بەهەر حاڵ خەڵکەکەی لەو گومانە دوورخستەوە بەڵام خۆی ئەیزانی ئەوانن •

پاش ماوەیێلەو مەجلیسە هەستاو رۆیشت سوار بو وە کەوتە شوێنیان هەتا لێیان نزیك کەوتەوە لەوێدا چوارپەلی ئەسپەکەی داچوو بە عەرزاو لە ئەسپەکەی داکەوتو سوار بوەوەو رۆیشت هەتا دەنگی حەزرەتی بیست کە قورئانی ئەخوێندو لای نەدەکردەوە بەڵام ئەبوبەکر زۆر لای ئەکردەوە دووبارە چوار پەلی ئەسپەکەی داچو بە عەرزا هەتا ئەژنۆکانو سەراقە داکەوتەوە لە ئەسپەکەی ، جا دەنگی داو ئەسپەکەی هەستایەوە ، بەڵام لە ژێرپێو دەستی ئەو ئەسپەوە تۆزێکی وەکو دووکەڵ دەرچوو بەرزەوە بوو بۆ ئاسمانو سەراقە حاڵی بوو کە ناتوانێ دەسیان بۆ بیا ، وە ترسێکی گەورە کەوتە دڵیەوەو ، حەزرەت راوەستا هەتا سەراقە گەیشت پێیانو عوزری هێنایەوەو داوای کرد کە داوای لێخۆشبوونی بۆ بکا لە خودای تەعالاو بازێ نانو خواردەمەنی پێشکەش کردن ، حەزرەت فەرمووی : پێویستیمان بە خواردەمەنی نیە ، بەڵام باسمان مەکە ئەویش بڕیاری ئەوەی دا •

وە مەشهوورە لە سیرەتا کە حەزرەت (د) موژدەی دا بە سەراقە کە سوپای ئەو (مەدائین)ی کیسرا ئەگرنو بەرگی تایبەتی کیسرا بۆ تۆیە •

بە هەر حاڵ حەزرەت (د) وەکو مەشهوورە بە چەن مەنزڵێ گەیشتە (قباء)و خەڵکی قوباء هەموو پێشوازییان کردو حەزرەت لە ماڵی

(کلثوم) کوڕی (هدم) دابەزی‌و ماوەیێ لە قوباء مایەوە ، وە لەو ماوەدا حەزرەتی عەلی لە مەکەوە هات بە شوێنیا پاش ئەوە کە ئەمانەتەکانی دایەوە بە خاوەنیان • وە حەزرەت (د) لە قوبادا مزگەوتێکی کردەوەو جومعەی تێدا کرد ، وە ئەم مزگەوتە یەکەم مزگەوتێکە کراوەتەوە لە پاش (کعبة الله) لە حیجازا وە ئەو نوێژی جومعــــە یەکەم نوێژێکی جومعە بــوە کە بەجێهێنراوە لە حیجازا ، وە لە شانی ئەم مزگەوتەدا نازڵ بوە (لمسجد أسس على التقوى من أول يوم أحق ان تقوم فيه) •

پاش ئەمانە تەشریفی رێکەوت بــــۆ مەدینەی مونەوەرەو داخڵی مەدینە بو لە دوازدەی مانگی (ربيع الاول)دا ، وەکو مەسعوود لـــــە (مروج الذهب)دا وتوویە •

وە ئەنصاری ئەهلی مەدینە هاتن بە پێشوازیەوەو هەر کەس رەشۆی ولاخەکەی ئەگرت بۆ ئەوە لە مالی ئەوان دابەزێ ، ئەویش ئەیفەرموو : وازی لێ بێنن خۆی مەئموورە لە کوێدا بنوێت ، هەروا رۆیشت هــەتا گەیشت بە جێگەی خەرمانی خورما (واتە شوێنێ خورمای تێدا وشــك ئەکرێتەوە) لە نزیکی مالی ئەبو ئەیووبی ئەنصاریدا (خ) لەوێدا وشترەکە نوستو حەزرەت فەرمووی : (هنا المنزل ان شاء الله) •

جا ئەبو ئەیووب هات شتو مەکەکانی هەڵگرتو بردی بۆ مالەوەو لەوێدا دامەزرا •

وە پێشوازی‌کەران بە نەشید ئەیان‌خوێندەوە :

(طلع البدر علينا من ثنيات الوداع وجب الشكر علينا ما دعا لله داع)

وە بازێ لە جاریەکانی (بنی النجار) بۆ خۆشی بەم جۆرە نەشیدیان ئەخوێندەوە :

(نحن جوار من بني النجار يا حبذا محمد من جار)

ئەویش فەرمووی : حەز ئەکەن جوابتان بدەمەوە ؟ وتیان : بەڵێ ، فەرمووی : خودا ئەزانێ بە دڵ خۆشم ئەوێن •

★ (انْفِرُوا خِفافاً وثِقالاً) : ★

ئەی موسوڵمانانی دڵپاك دەرچن بە گشتی بۆ تەبووك بۆ جیهادی رۆمیەکان ، خواە لەشتان سووك بێ یا قورس ، خێزانو منداڵتان کەم بێ یا زۆر ، عەلاقەی زیواری دنیاتان کەم بێ یا زۆر •

★ (وجاهِدُوا بِاَمْوالِكُمْ واَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ) ★

وە کۆشش و جیهاد بکەن لە رێگەی خودادا بە بەختکردنی دارایی و گیانی خۆتان •

★ (ذلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إنْ كُنْتُمْ تَعْلَمونَ) (٤١) ★

ئەم جیهادە گەلێ چاکترە بۆ ئێوە بۆ دین و دنیاتان ئەگەر بزانن لە ئەنجامی کارەکانی خۆتان و خوداتان : بۆ دنیا سەربەرزی و بۆ قیامەت سەرفرازی گەلێ باشترە لە ملکەچی و خاوەن نیازی •

★ (لَوْ كانَ عَرَضاً قَرِيباً وسَفَراً قاصِداً لاتَّبَعوكَ ، ولكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ) ★

ئەگەر ئەمە کە تۆ ئەو خەڵکەی بۆ بانگ ئەکەی قازانج و مااێکی دنیایی وا بوایێ بە ئاسانی دەست بکەوتایێ بۆیان هەموویان شوێنت ئەکەوتن ، بەڵام زۆر دووڕە لەسەر ئەوان و گرانە لەسەر دڵیان بڕینی ئەو مەسافە کە بە نارەحەتی نەبێ نابڕرێ •

★ (وسَيَحْلِفُونَ بِاللهِ : لَوِ اسْتَطَعْنا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ) ★

وە بە هەموو هێزێ سوێند ئەخۆن بە خـــودا بۆ ئێوەو ئەڵێن : ئەگەر بماتتوانیایێ ئەو سەفەرە لەگەڵتانا دەرئەچووین بۆ غەزا •

★ (يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ واللهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكاذِبُونَ) (٤٢) ★

نەفسی خۆیان ئەهاونە سزاوە بـەو سوێندە درۆیانە کە ئەیخۆن ، وە خودای تەعالا ئەزانێ بە راستی ئەوانە لەم سوێنەدا درۆ ئەکەن •

★ (عَفَا اللهُ عَنْكَ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وتَعْلَمَ الكاذِبِينَ) (٤٣) ★

ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە لە شانی ئەو منافقانە کە هـــاتن عوزریان ئەهێناوە لە دەرچوونیان بۆ غەزای تەبووکو ئەیانوت بێ تفاقینو کارو کاسبیمان پەرێشانە ئێزنمان بدە با لـەم سەفەرەدا نەیەین لەگەڵتانا ، وە حەزرەتیش ئێزنی پێدانو مانەوە • جا خودا ئەفەرموێت : خودا عەفووت بکا ، ئەگەر ئێزنیشت پێ نەدانایە هەر نەدەهاتن • دەی بۆچی ئێزنت پێدان تا ئەو ئێزنە ببێ بە بەهانەی مانەوەیان ؟ وە ئێزنت پێ نەدانایە باش بو با لەسەر ئارەزووی خۆیان لە ماڵەوە بمانایەتەوە وە ئەوسا دەرئەکەوت بۆ تۆ بـە فامی گشـــتی ئـەوانە کـە راستنو راســاڵو خاوەن ئیخلاصنو جیاکەرەوە لە درۆزنەکانو درۆزنەکانت ئەناسی بە شێوەیەکی وا کە کەس شوبهەی نەمێنێ لە درۆزنی ئەوانا •

★ (لا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللهِ واليَوْمِ الآخِرِ اَنْ يُجاهِدُوا بِاَمْوالِهِمْ واَنْفُسِهِمْ واللهُ عَلِيمٌ بِالمُتَّقِينَ) (٤٤) ★

لەو کاتەدا کە فەرمان ئەدەی بە دەرچوون بۆ جیهاد داوای ئیزن ناکا لە تۆ ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوە بە خوداو بە رۆژی قیامەت لە بۆ جیهادکردن بە ماڵو نەفسی خۆیان لە رێگەی خودا ، چونکی ئەزانن ئەگەر جیهادەکە پێویست نەبێ خودا ئەمری پێ ناکا ، وە ئەو کەسەیش کە خاوەن ئیمانە ئەزانێ ئەو جیهادکردنە هەلە بۆ ئەوە بگا بە پیرۆزی دنیاو قیامەت • وە خودا زانایە بەوانە کە لە خودا ئەترسن •

★ (إِنَّما يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لا يُؤْمِنونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وارْتابَتْ قُلوبُهُمْ فَهُمْ في رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدونَ) (٤٥) ★

ئەوەڵ داوای ئیزنت لێ دەکەن بۆ دەرنەچوون لە بۆ تەبووك ئیللا ئەو کەسانە کە ئیمانیان نیە بە خوداو بە رۆژی پاشەڕۆژ ، وە دڵیان وا لە ناو شوبهەو دوودڵیدا جا ئەوانە هەمیشە لە ناو ئەو نەخۆشینەدا هاتوچۆ ئەکەن و لە داڵغە دەرناچن •

★ (وَلَوْ ارادُوا الخُروجَ لاَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً) ★

ئەمانە ئەگەر خواستیان لەسەر دەرچوون بوایە بۆ تەبووك ئەوەی پێویستی سەفەر بێ زوو ئامادەیان ئەکرد •

★ (ولكِنْ كَرِهَ اللهُ انْبِعاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وقِيلَ : اقْعُدُوا مَعَ القاعِدِينَ) (٤٦) ★

بەڵام خودا زانا بو بە دڵیانو بە بیری تاریکیان وە بەوە کە دەرچوونیان زیان بوو بۆتان لەبەر ئەمانە حەزی نەکرد بە هەستانیان بۆ ئەو سەفەرەو دای‌کوتانەوە لە شوێنی خۆیاناو پێیانوترا : دانیشن لەگەڵ دانیشتوانا •

★ (لو خَرَجُوا فِيكُمْ ما زادُوكُمْ إِلاَّ خَبَالاً ، ولاَوْضَعُوا خِلاَلَكُمْ ، يَبْغُونَكُمُ الفِتْنَةَ ، وفِيكُمْ سَمَّاعونَ لَهُمْ واللهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ) (٤٧) ★

سوپاسی خودا بکەن کە نەهاتن لەگەڵتانا ئەگەر دەرچوونایێ لە ناو ئێوەدا هیچیان بۆ زیاد نەدەکردن سستیو تەمەڵیو بێ عەزمی نەبێو پەرێشانییان ئەخستە ناوتان ، چونکی هەمیشە ئەوانە ئەیانەوێ ئێوە بێ پایەو مایە بنو حەز لە جیایی دڵتان ئەکەن بۆ ئێوە بە قسەی پڕو پاڵاتەو لە ناو ئێوەیشا چەن کەسێ وا بوون کە لەبەر سادەدڵی گوێیان بۆ ئەوان ئەگرت ، وە خودایش زانایە بە ستەمکاران لە ئێوەو لەوان .

★ (لَقَدِ ابْتَغَوُا الفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وقَلَّبُوا لَكَ الاُمورَ حَتَّى جاءَ الحَقُّ وظَهَرَ امْرُ اللهِ وهُمْ كارِهونَ) (٤٨) ★

ئەم منافقانە هەر لەمەوپێش لە هەموو کاتێکدا ، بە تایبەتی لە جەنگی ئوحودا ، حەزیان لە فیتنەی پەرێشانیو پاشکەوتن هەبوو بۆ ئێوە ، وە چەن ئیشیان هەڵگێڕایەوە . واتە چەن فڕو فێڵیان بۆ دۆزینەوە ، وە یا چەن راستییان گۆڕیو چەن درۆیان کرد بە راستو راستیان کرد بە درۆو چەن دیمایەیان لەسەر کردن ، هەتا ئەوەی خودا بڕیاری دابو ئەبێ وەکو نەصرەتی ئێوە هاتە جێ ، وە مەبەستی خودا یا ئەوەی فەرمانی پێدابو وەکو بەرزەوەبوونی ئیسلام بێ دەرکەوت وەلحاڵ ئەوان زۆریان پێناخۆش بو .

★ (ومِنْهُمْ مَنْ يَقولُ : ائْذَنْ لِي ولاَ تَفْتِنِّي ! اَلاَ في الفِتْنَةِ سَقَطُوا ، وإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالكَافِرِينَ) (٤٩) ★

وه بازێ له‌و منافقانه دێن بۆ لاتو پێت ئه‌ڵێن : ئێزنم بده با له ماڵی خۆما بمێنمه‌وه‌و مه‌م‌هاوه‌ره ناو فیتنه‌و په‌ڕێشانی دڵ یا ئاره‌زووی نه‌فس له هۆی ژنانه‌وه ، یا په‌ڕێشانی ماڵ به هۆی زیانه‌وه ، به‌ڵام ئاگادار به ئه‌مانه که ئه‌م وتاره ئه‌ڵێن خۆیان که‌وتوونه‌ته ناو په‌ڕێشانیه‌کانه‌وه‌و ئه‌و په‌ڕێشانی ئه‌وانه که کوفرو نیفاقه له هه‌موو په‌ڕێشانیه‌کان به‌دتره ، وه به ڕاستی دۆزه‌خ داگره بۆ کافره‌کانو هه‌رگیز له دائیره‌ی ئه‌و ده‌رناچن •

★ (إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ، وإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولوا : قَدْ اَخَذْنا اَمْرَنا مِنْ قَبْلُ ويَتَوَلَّوْا وهُمْ فَرِحونَ) (٥٠) ★

ئه‌م منافقانه دوژمنی تۆنو یاسای دوژمن هه‌یه له‌وانا به‌م شێوه ئه‌گه‌ر چاکه‌یێو ڕووداوێکی به سوود ڕوو بدا بۆ تۆو بۆ ئوممه‌ته‌که‌ت دڵیان تاریك ئه‌کاو بێ ئاسایشیان ئه‌کا ، وه ئه‌گه‌ر مسیبه‌تو به‌ڵاو مه‌ینه‌تێ پێت بگات ئه‌ڵێن : به ڕاستی ئێمه ته‌دبیری خۆمان کرد له پێشاو نه‌ڕۆیشتین بۆ ئه‌و جه‌نگه‌و له‌و به‌ڵا دوور بووین ، وه یاخود ئه‌ڵێن : ئێمه ئه‌و ته‌دبیره‌ی که ئه‌وان کردیان به هه‌ڵه‌مان زانیو له جێگه‌ی کۆبوونه‌وه‌و وتووێژ کردنه‌که‌یان هه‌ڵئه‌ستنو پشتی تێ ئه‌که‌نو ئه‌ڕۆنه‌وه بۆ ماڵی خۆیانو وه‌لحاڵ شادمانن •

★ (قُلْ : لَنْ يُصِيبَنا إِلاّ مَا كَتَبَ اللهُ لَنا هُوَ مَوْلينا وعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ المُؤْمِنونَ) (٥١) ★

تۆ ئه‌ی ڕه‌هبه‌ری خۆشه‌ویست پێیان بڵێ : ئێمه به‌م مسیبه‌تانه چاوەمان ناترسێ ، چونکی ئێمه ئیمانو باوەڕمان هه‌یه به قه‌ڕاری قه‌طعی

کە ناگا بە ئێمە ئیللا ئەو شتە کە خودا نووسیویەتی بۆمان ، خودا گەورەی ئێمەیەو فەرمانڕەوایە لەسەر عالەم ، وە خودا یاریدەدەرو دۆستمانە ، هەر ئازارێکمان بدا سوودی تیایە بۆمان لە هەردوو جیهانا ، وە ئەوانە کە خاوەن ئیمانن ئەبێ هەر پاڵ بە میهرەبانی خوداوە بدەنو هەموو سوودو زیانێ لەوەوە بزانن •

★ (قُلْ : هَلْ تَرَبَّصونَ بِنَا إِلاَّ إِحْدى الحُسْنَيَيْنِ ؟ ونَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُصِيبَكُمُ اللهُ بِعذابٍ مِنْ عِنْدِهِ اَوْ بِاَيْدِينا ، فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ) (٥٢) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ بەو منافقانە : ئایا ئێوە چاوەڕێی غەیری ئەم دوو شتە ئەکەن بۆ ئێمە کە هەردووکیان زۆر باشن وە هەرکامان پێ بگات یەکێکە لە دوو بەهرەی زۆر بەرزی زۆر جوان : یا مانەوە بە سەربەرزیو زاڵبوون بەسەر داراییو مایەی دنیادا ، وە یا مردنو کوژران بە شەهیدیو پایەی بەرزی پاشەڕۆژ ؟ وە ئێمە بۆ ئێوە چاوەڕێی ئەوەین کە خودا بتان گرێ بە سزایەکی تایبەتی لای خۆیەوە بە مردێکی نابار بە دەردێکی ناهەموار ، یا بە سزایێ بە دەستی ئێمە بە تیرو بە شیر ، جا چاوەڕێ بکەن ئێمەیش لەگەڵ ئێوەدا چاوەڕێی ئەکەین •

★ (قُلْ : اَنْفِقُوا ـ طَوْعاً اَوْ كَرْهاً ـ لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ ، إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْماً فاسِقِينَ) (٥٣) ★

ئەی ڕەهبەری سەربەرز تۆ بڵێ بەو منافقانە : ئێمە چاومان لە مااڵی ئێوەوە نیە وە مااڵی خۆتان سەرف بکەن ـ بە ڕەزامەندی یا بە ناڕەزایی ـ هەر لێیان قەبوڵ ناکرێ ؛ چونکی بە راستی ئێوە کۆمەڵێ بوون خاریج

لە رێگەی راستی ئیسلامییەتو موسوڵمانان وە پێغەمەری ئەوانتان خۆش نەویستوە •

★ (وما مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقاتُهُمْ إلاّ اَنَّهُم كَفَروا بِاللهِ وبِرَسُولِهِ ولا يَاْتُونَ الصَّلوةَ إلاّ وهُمْ كُسالى ولا يُنْفِقُونَ إلاّ وهُمْ كارِهونَ) (٥٤) ★

وە هیچ شتێ مەنعی ئەوەی نەکردوە کە مەسرەف لەوان وەربگیرێ ئەوە نەبێ ئەمانە کافرن بە خوداو بە رەسوولی خوداو نایەن بۆ نوێژکردن ئیللا بە بێ نیشاطیو بە تەمەڵیەوە بە شێوەی بێگار پێکردن ، وە مالیشیان سەرف ناکەن لە رێگەی ئیسلامیەتا ئیللا لە حاڵەتێکدا کە ئەوان بە دڵ نارازین بەو مەسرەفە • جا قەومێ وەها بن بیرو باوەڕیان نابار بێو کردەوەو عیبادەتی بەدەنییان بە زەوق نەبێو سەرفی مالیشیان بە ناحەز بێ ئەبێ چۆن ئەوانە سایەو پایەو مەقامێکیان ببێ لە ئیسلاما ؟

★ (فَلا تُعْجِبْكَ اَمْوالُهُمْ ولا اَوْلادُهُمْ إنَّما يُرِيدُ اللهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِها في الحيوةِ الدُّنْيا وتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وهُمْ كافِرونَ) (٥٥) ★

با تۆ نەخاتە تەعجوبو قەدرگرتنەوە دارایی‌و نەتەوەو کۆمەڵەی ئەوان ؛ چونکی ئەم دارایی‌و نەتەوەی زۆرە مایەی بەدبەختی ئەوانە ، خوای تەعالا ئەوەی ئەوێ کە لە دنیادا سزایان بدا بە هۆی پەیداکردنی ئەو داراییەو خزمەتی‌و پارازتنی ، چون نە ئەصڵەکەی پاکەو نە خزمەتکردنەکەی بە رێگەیەکی مەشرووعەو نە پارازتنەکەی بە هیوایەکی باشە ، هەروەها ئەوڵادەکانیشیان نە بە شێوەیەکی شەرعی پەیدابوون‌و

نە تەمێو تەربیەتێکی باشیان کراوەو نە رووبان لە خێرو پیرۆزیە • کە وابوو هەموو ئەمانە مایەی سزای دنیاو بەدبەختی قیامەتیشنو لە ئەنجاما کاتێ گیانیان دەرئەچێ گیانیان بە کافری دەرئەچێ •

★ (ویَحْلِفونَ بِاللهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ ومَا هُمْ مِنْكُمْ ولكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُون) (٥٦) ★

وە ئەو منافقانە بە خودا سوێند ئەخۆن : کە بە راستی لە ئێوەنو لە موسوڵمانانن کەچی ئەوان لە ئێوە نینو ، بەڵام ئەوانە کۆمەڵێکن لە موسوڵمانەکان ئەترسن بە نیفاقو پارێز لەگەڵیانا رائەبوێرن •

★ (لَوْ يَجِدونَ مَلْجأً اَوْ مَغاراتٍ اَوْ مُدَّخَلاً لَولَّوْا إِلَيْهِ وهُمْ يَجْمَحونَ) (٥٧) ★

ئەگەر ئەو منافقانە پیاوێکی گەورەی سەربەخۆیانیان دەست بکەوتایێ ئەڕۆیشتن بۆ لایو جەنگیان لەگەڵدا ئەکرد ، وە یا ئەگەر قەڵایەکی مەحکەمیان دەست بکەوتایە ئەڕۆیشتنە ناویەوەو ئەیانکرد بە پارێزگاری خۆیان ، وە ئەگەر چەن ئەشکەوتێکیان بدۆزیایەتەوە لە کێوێکی سەختا کە دەستان پێیان نەگا ئەڕۆیشتن بۆ ناویان ، وە ئەگەر جێگەیەکی پەناداری نەبینراوی وەکو ژێرزەمینیان شك ببردایە ئەڕۆیشتنە ناویو دەستیان دەدایە یاخێتیو ملەجڕێو سەرکێشی ، کە مادام ئەمە تەبیعەتیانە ئیتر ئیعتیبار بە شێوەی فەرمانبەری ئەمانە نیە •

جا بزانن ! ئەم ئایەتانە هەموویان لە ئایەتی چلو یەکەوە تا کۆتایی ئایەتی پەنجاو حەوت بە موناسەبەی غەزای تەبووکەوە هاتوونەتە خوارەوە ، بەڵام لە سەر چەن هۆیەکی جیاواز ؛ بۆ وێنە دوو تاقم لە غەزای تەبووك

دواکه‌وتن ؛ تاقمێ لـه موسوڵمانانو ، تاقمێ لـه مونافیقه‌کان ، وه ئـه‌م مونافیقانه بازێکیان ئامۆژگاری بازێکیانی ئه‌کرد به‌وه که نه‌ڕۆن بۆ ئه‌و غه‌زایه‌و پێیان ئه‌وتن : له‌م کاتی گه‌رمادا ده‌رچوون بۆ ئه‌م سه‌فه‌ره دوورو درێژه مه‌عنای نیه ، جا خودای ته‌عالا له عیتابی موسوڵمانه دواکه‌وتوه‌کانا ناردیه خواره‌وه :

(یا ایها الذین آمنوا ما لکم اذا قیل لکم انفروا في سبیل الله اثاقلتم ـ هه‌تا ـ ••• والله عزیز حکیم) •

وه بۆ ئـه‌مر بـه موسوڵمانان بۆ جیهاد لـه ڕێگه‌ی خودادا ناردیه خواره‌وه : (انفروا خفافا وثقالا ••• الآیه) جـا بۆ سه‌رزه‌نشتی ئـه‌و مونافیقانه کـه لـه‌و غه‌زایه دواکه‌وتنو دانیشتن پاش ئه‌وه کـه داوای ئیجازه‌یان کـرد لـه حه‌زره‌ت ـدـو چـه‌ن به‌هانه‌یه‌کیان نیشان داو لـه راستیشدا وا نـه‌بو لـه ئایه‌تی : (لو کان عرضـا قریبـا وسفرا قاصدا لاتبعوك) هه‌تا ئایه‌تی : (قل انفقوا طوعا او کرها) هاته خواره‌وه • به‌ڵێ ئایه‌تی (عفا الله عنك) نازڵ بو له خوصووصی ئیجازه‌ی حه‌زره‌ته‌وه ـدـ بۆ ئه‌و بازه که‌سانه •

وه له‌و مونافیقانه بو که‌سێ که بیانووی ئه‌هێناوه به‌وه که پیاوێکه زۆر ئاره‌زووی له ژن هه‌یه‌و ناتوانێ مه‌نعی نه‌فسی خۆی بکاو ئه‌یوت : ئامادەم بۆ ئه‌وه که بـه ماڵو درایی خزمه‌ت بکه‌م ، جـا خودای ته‌عالا (ومنهم من یقول ائذن لي ولا تفتني)و ئایه‌تی (قل انفقوا طوعا او کرها)ی نازڵ کرد •

وه بازێ له‌وانه که له مه‌دینه‌دا دواکه‌وتنو نه‌چوون بو غه‌زاکه واته‌ی درۆو ده‌له‌سـه‌یان هه‌ڵئه‌به‌ستو بلاّویان ئه‌کرده‌وه‌و ئه‌یانوت : محـه‌مه‌دو

ئەصحابەکانی لەم رێدا مەحو بوونەوەو ئاساریان نەما ، وە خودا بەدرۆی خستنەوەو ئەم ئایەتەی نازڵ کرد : (ان تصبك حسنة تسؤهم) •

★ (ومِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقاتِ ، فانْ اُعْطُوا مِنْها رَضُوا ، وإنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْها إذَا هُمْ يَسْخَطُونَ) (٥٨) ★

وە لەو ئینسانە ناساغانەیە کەسێکی وەها کە عەیبت لێ ئەگرێ لە بەشکردنەوەی حوقووقی واجیبەدا ، جا ئەگەر بەشیان بدرێ لەو خێراتە رازی ئەبن‌و بێدەنگ ئەبن ، وە ئەگەر بەشیان نەدرێ کوتوپڕ هەڵئەچن‌و تووڕە ئەبن‌و دەست ئەکەن بە قسەی پڕو پووچ •

★ (ولَوْ انَّهُمْ رضُوا ما آتيهُمُ اللهُ ورَسولُهُ وقالُوا : حَسْبُنا اللهُ ، سَيُؤْتِينا اللهُ مِنْ فَضْلِهِ ورَسُولُهُ ، إنَّا إلى اللهِ رَاغِبونَ) (٥٩) ★

وە ئەگەر ئەوانە رازی بوونایێ بەوەی کە خوداو پێغەمەری خودا پێیداون وە لە مەقامی سوپاسکاریدا بیانوتایە : خودامان بەسەو لەمەولا لە دنیاداو لە قیامەتا خودا بە فەزڵی خۆی بەهرەمەندمان ئەکاو بەشمان پێ ئەدا ، وە ئێمە بە راستی رەغبەتمان‌و دڵخوازمان لە بەشی خودایە •• ئەوە زۆر باشتر ئەبو لەو نارەزایی‌و رەخنەگیریە کە لە تەقسیمی حەزرەتا ئەیکەن •

زاناکان فەرموویانە : ئەم دوو ئایەتە لە (ابو الجواظ)ی مونافیقا نازڵ بوون کە ئەیوت : تەماشای ئەم پێغەمەرە ناکەن کە صەدەقەکان بەش ئەکاتەوە بە ناو شوان‌و گاوان‌و وشترەواناو گومانیشی وەهایە کە دادگەرە ؟! •

وە بازێ وتوویانە : نازڵ بوون لە کوڕی (ذو الخویصرة) گەورەی (خوارج)دا کە کاتێ حەزرەت لە (حنین)دا یا لە (جعرانە)دا غەنائیمی هەوازینی بەش‌ئەکردەوەو بەشی زۆری ئەدا بە ئەهلی مەکە لە بەر ئەوە دڵیان خۆش بکا لەسەر ئیسلامیەت ، ئەویش هات بۆ لای حەزرەت ـدـ وتی : (اعدل یا رسول الله ! فقال : ویلك ! ان لم اعدل فمن یعدل ؟)وە لەو کاتەدا ئەو کابرا ئەو قسەی ئەکرد بەرماڵێ بەسەر شانی حەزرەتەوە بو بەهێز رای کێشا وەها کە لاملی حەزرەتی رووشاند • حەزرەتی عومەر ئەمەی دی هات وتی : ئەی پێغەمەری خودا ئیزنم بدە بدەم لە گەردنی ، فەرمووی : نەکەی ! من ئەصحابەی خۆم ناکوژم ، وە کاتێ کابرا رۆیشت حەزرەت فەرمووی : لەمەولا لە پشتی ئەمە نەتەوەیێ دەرئەچن کە لە دین دەرئەچن وەکو تیر چۆن لە شوێنی خۆی دەرئەچێ •

وە ریوایەت کراوە لە ئەبو سەعیدی خدریەوە ـخـ ئەڵێ : لە یەمەنەوە شتێ رەوانە کرا بۆ لای حەزرەت ـدـ ئەویش بەشی کردەوە لە بەینی چوار کەسا ، جا پیاوێ لەوێدا بوو وتی : لەم بەشکردنەدا عەدالەتت نەکرد ! حەزرەت فەرمووی : لە نەتەوەی ئەمە کۆمەڵێ دەرئەچێ کە لە دین دەرئەچن • ئەمە بوخاری شەریف ریوایەتی کردوە •

وە ئەو شتە بریتی بوە لە میقداریٔ ئاڵتوون حەزرەتی عەلی لە یەمەنەوە ناردیەوە بۆ لای حەزرەت ئەویش دای بە چوار کەس لە (مؤلفە) ـ دڵنەوایی کراو ـ کە ئەمانە بوون (اقرعی کوڕی حابسی حنظلی)و (عیینەی کوڕی بدری فزاری)و (زیدی طائی نبهانی)و (علقمەی عامری کلابی) ، وە کابرای کە قسەکەی کرد (ذو الخویصرە)ی

تەمیمی بو ناوی (حرقوص) کوڕی (زهیر) بو ، وه له واقیعا خەواریجەکان که چوون به گژ حەزرەتی عەلیدا لەو نەتەوه بوون •

جا خودای تەعالا ئایەتی نازڵکرد بۆ بەیانی ئەو کەسانەی که صەدەقاتیان ئەدرێتێ و فەرمووی : (انما الصدقات للفقراء ••• الآیة) •

له پێش بەیانی تەفسیری ئەم ئایەتەدا بزانن ئەو مانە که واجبە سەرف بکرێ لە بەر حەقی خودا پێنج نەوعە : زەکاتو ، فەیئو ، غەنیمەو ، کەفارەتو ، فیدیە • فەیئ : مانێکە به بێ جەنگو داوا لە کافرانەوه بگا بە موسوڵمانان • وه غەنیمە مانێکە به تاڵان بیگرین لە کافران • وه کەفارەت به سوێندی درۆو ، ظیهارو ، قەتڵە • وه فیدیە ئەوەیە ئەدرێ له تۆڵەی واجباتی حەجو عومرەدا که بفەوتێن ، وه هەر یەکێ لەمانە له شوێنی خۆیا بەیان ئەکرێت •

زەکات لە شەرعا ئەو مانەیە کە واجبە دەوڵەمەند بیدا بە موستەحەقەکان لەسەر یاسای دین • وه زەکات واجبه له پێنج مانەدا : یەکەم نەخت ، یانی ئاڵتوونو زیو • دووهەم : مانی تیجارەت • سێهەم : بەرو بوومی باخ • چوارەم : بەرو بوومی کشتوکاڵ • پێنجەم : حەیوانات له وشترو گاو مەڕو بزن •

وه شەرتی واجببوونی زەکات لە مانی نەختا ئیسلامیەتی خاوەن مانو ، ئازادیەتی ، وه ئەبێ ئەو مانە له موڵکی تەواو بێ ، مەئەلا بەدەلی ئیجارە هەتا ماوەی ئیجارەکە تەواو نەبێ نابێ به موڵکی تەواو • وه ئەبێ سانێکی بەسەرا بێتەوه ، وه ئەبێ بگاتە (نیصاب) واتە حەدی زەکات • وه حەدی زەکات له ئاڵتوونا (٢٠) مثقاڵەو حەدی زەکات له زیوا دووصەد

دره‌مه ، وه ئه‌مانه چل‌یه‌کیان واجبه ، که له بیست مسقاڵ ئاڵتوونا نیو مسقاڵه‌و له دووصه‌د دره‌ما پێنج دره‌مه •

ئیسته له‌م زه‌مانه‌دا ئاڵتوونو زیو دیار نیه‌و حوکومه‌ته‌کان (باقه نه‌وت ـ رصید ـ)یان خسته‌ته بازاڕه‌وه‌و هه‌ر یه‌کێ موقابیل به‌و باقه‌نه‌وتانه میقداڕێ ئاڵتوونو زیوی له بانگی عاله‌میا داناوه وه‌ختی خۆی له به‌رانبه‌ری مسقاڵێ ئاڵتوونی عیراقیه‌وه دوو دینار داناوه • وه له‌سه‌ر ئه‌وه که بیستوومانه له پیاوانی بانگ سێصه‌دو شه‌صت درهه‌می عیراقی میقداری دووصه‌د درهه‌م زیوی تێدایه • جا له‌به‌ر ئه‌وه نرخی دینـاری کاغه‌ز که‌م‌و زیاد ئه‌کا هه‌رکه‌سێ له پاش ته‌واوبوونی ساڵ قیمه‌تی بیست مسقاڵ ئاڵتوون دیناری بو که ئه‌کاته چل دینار واجبه دیناڕێکی بدا به زه‌کاتا ، وه ئه‌گه‌ر له ئاخری ساڵا مسقاڵی ئاڵتوون سێ دینـار بژی پێویسته شه‌صت دینـاری بێ ئه‌وسا لـه به‌رانبه‌ری ئاڵتوونا زه‌کاتی لێ ئه‌که‌وێ ، به‌ڵام بۆ زیو مادام سێصه‌دو شه‌صت دره‌می بو پێویسته ، به حسێبی چل‌یه‌ك ، نۆ دره‌م بدا له زه‌کاتا ، به‌م یاسا هه‌ر که‌سێ مامه‌ڵه‌ی بێ غاڵبا زه‌کاتی له‌سه‌ره •

وه بزانن ئه‌و میقداره پاره نه‌خته که به ده‌سقه‌رز ئه‌درێ به که‌سێ مادام بگا به حه‌دی نیصاب زه‌کاتی تیا واجب ئه‌بێ له‌سه‌ر خاوه‌نه‌که‌ی به‌ڵام واجب نیه زه‌کاته‌که‌ی بدا هه‌تا ئه‌و قه‌رزه وه‌رئه‌گرێته‌وه •

وه زه‌کاتێکی تری له‌سه‌ر کابرای قه‌رزار واجب نابێ هه‌رچه‌ن که بوه به ماڵی‌و ته‌سه‌ڕوفی تێدا ئه‌کا ، به دوو ده‌لیل ؛ یه‌که‌م تاقه ماڵێ له یه‌ك ساڵدا دوو جار زه‌کاتی تێدا نیه ، وه مادام زه‌کاتی واجب بو له‌سه‌ر خاوه‌نه‌که‌ی ئیتر له‌سه‌ر قه‌رزاره‌که واجب نابێ •

دووهەم : کابرای قەرزار هەرچەن بێ بە مالیکی ئەو پارەیە بەلآم مولکی ثابیتی نیە لەبەر ئەوە واجبە وێنەی ئەوە رەد بکاتەوە بۆ سەر خاوەن قەرزەکە کە ئەو مالەی لێوەرگرتوە •

وتمان شەرتی وجووبی زەکات لە مالی نەختا (ئیسلامیەت)و (ئازادی) خاوەنەکەیەتی ، وە مولکی ثابیتە نەوەك بەدەلی ئیجار لە پێش تەواوبوونی مودەکەدا ، وە گەیشتنە بە حەدی نیصابو گەرانەوەی سالە بەسەریا •

وە حوکمی مالی تیجارەتیش وەکو مالی نەخت وایە ، بەلآم شەرت نیە ئەو مالە لە تەواوی ماوەی سالەکەدا حەدی نیصاب بێ ، واتە ئەگەر مالی تیجارەتەکەت لە ئەوەلی سالەوە بایی بیست مسقال ئالتوون بو وە لە پاش چەن مانگێ نرخەکەی شکاو بوو بە دە مسقالو لە ئاخری سالآ گەیشتەوە بە بیست مسقال ئەوە واجبە زەکاتەکەی بدرێ ، واتە نیو مسقال بدا لە زەکاتا •

وە حەدی زەکات لە واریداتی کشتوکالدا ، لەوانەدا کە بۆ قووت دەست ئەدەن ، هەروەها لە واریداتی ترێو خورمادا چونکی بە قووت ئەژمێررێن پێنج ویسقە کە بە کێشانە ئەگاتە حەوسەدو بیست کیلۆ ، وە شەرتی زەکات لەمانەدا ئەمەیە لەوانە بن کە ئادەمیزاد ئەیان چێنێو ژیواری ئیختیاری بنو مولکی تەواو بن ، بەلآم رابوردنی سال بەسەریانا ئیعتیبار ناکرێ ، وە ئەگەر ئەمانە بە ئاوی رەسای خودایی ئاو بدرێن واجبیان دە یەکە ، وە ئەگەر بە مەکینەو دۆلآبو هەلگۆزان بێ بیست یەکە •

بێدارین ! نیصاب لەو دانەوێلآنەدا کە لە توێکڵدا هەلئەگیرێن وەکو پەرژەو چەلتووك دە ویسقە یانی دوو قاتی گەنمو جۆ •

وه ئه‌مما حه‌یوانات : ئه‌ووه‌ڵ نیصابی وشتر پێنجه له‌وه‌دا کاوڕێکی یه‌ك ساڵه واجبه ، وه له ده‌دا دوو کاوڕ وه له پازده‌دا سێ کاوڕ ، وه له بیستا چوار کاوڕ ، وه له بیست‌و پێنجدا وشترێکی مێچکه‌ی یه‌ك ساڵه ، وه له سی‌و شه‌شا مێچکه‌یه‌کی دوو ساڵه ، وه له چل‌و شه‌ش مێچکه‌یه‌کی سێ ساڵه ، وه له شه‌ست‌و یه‌کا مێچکه‌یه‌کی چوار ساڵه ، وه له حه‌فتاو شه‌شا دوو مێچکه‌ی دوو ساڵه ، وه له نه‌وه‌دو یه‌کدا دوو مێچکه‌ی چوار ساڵه ، وه له صه‌دو بیست‌و یه‌کدا سێ وشتری مێچکه‌ی دوو ساڵه ، له‌مه به‌ره‌وژوور له هه‌موو چل وشترێکدا مێچکه‌یه‌کی دوو ساڵه ، وه یا له هه‌ر په‌نجادا وشترێکی مێچکه‌ی سێ ساڵه واجبه •

وه حه‌دی زه‌کاتی گاو مانگا سی سه‌ره که گوێره‌که‌یه‌کی یه‌ك ساڵه‌ی تێدا واجبه ، وه له هه‌موو چل سه‌رێکدا گوێره‌که‌یه‌کی مێچکه‌ی دوو ساڵه • وه له‌سه‌ر ئه‌م حسێبه هه‌تا زیاد ئه‌کا •

وه حه‌دی زه‌کاتی مه‌ڕو بزن چل سه‌ره ، له‌م ژماره‌دا به‌رخێکی یه‌ك ساڵه یا بزنێکی دوو ساڵه واجبه ، وه له صه‌دو بیست‌و یه‌ك سه‌را دوو سه‌ر واجبه ، وه له دووصه‌دو یه‌ك سه‌را سێ‌سه‌ر واجبه ، وه له چوارصه‌د سه‌را چوار سه‌ر واجبه • پاش ئه‌مه له هه‌ر صه‌د سه‌را سه‌رێ واجبه •

وه هه‌ر دوو ماڵێ تێکه‌ڵ بکرێن حوکمی یه‌ك ماڵیان هه‌یه ، به‌م مه‌رجه له یه‌ك جیا نه‌کرێنه‌وه له هۆی مانه‌وه‌و ئیستیفاده لێ‌وه‌رگرتنه‌وه ، مه‌ثه‌لا له حه‌یواناتدا شوان‌و شیردۆش‌و شوێنی گردکردنه‌وه‌ی رۆژو شه‌وو تێری‌و •• بێ فه‌رق بن •

وه هه‌رچی په‌یدا ببێ له ئه‌ندازه‌ی نیصاب له ناو سالاّ حوکمی ئه‌صڵه‌که‌ی هه‌یه ، مه‌ثه‌لا چل سه‌ر مه‌ڕت بوو وه به هۆی زایینه‌وه گه‌یشتن

بە صەدو بیستو یەك سەر دوو سەریان تێدا واجب ئەبێ ، وە ئەگەر ئەو چل سەرە لە ناو سالّەکەدا مردن بەچکەکانیان بۆ نیصاب لە جێگەی ئەوانا ئەژمێررێن •

جا خودای تەعالا بۆ رەدکردنەوەی داوای ئەو کەسانە کە بە ناڕەوا داوای زەکاتیان کردوە فەرموویەتی :

★ (إنَّما الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ ، والمَساكِينِ ، والعامِلِينَ عَلَيْها ، والمُؤَلَّفَةِ قُلوبُهُمْ ، وفِي الرِّقابِ ، والغارِمِينَ ، وفِي سَبِيلِ اللهِ ، وابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللهِ ، واللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (٦٠) ★

واتە مالّی زەکات خودای تەعـــالا داینـاوە بۆ هەشت کۆمەڵ لـــە موسوڵمانان ؛ یەکەم : ئەوانە کە فەقیرن ، یانی داراییان نیـــەو لاتن • دووهەم : ئەوانە کـــە میسکینن وەها مالّیان هەیە بەڵام رەسایی ناکا بـــە ژیواریانا ، یانی مانگی سی دینار دەرامەتیەتی لە کەسبو کارو واریداتا وە موحتاجە بە چل دینار • سێهەم : بۆ ئەو تاقمـــە کە ئـــــەم مالّی زەکاتە گردئەکەنەوە لە موسوڵمانان بە فەرمانی سەرۆکی ئیسلام • چوارەم : بۆ ئەو کەسانە کە پێویستە دڵیان خۆش بکرێ بە پارەو مالّ بۆ ئـــەوە کە ئیمانیان بە هێز ببێ وە یا بە هۆی ئەوانەوە عەشیرەتێ موسوڵمان ببن ، وە یا خەڵك بە چاوی قەدرەوە تەماشای ئیسلام بکەن • پێنجەم : بۆ ئەو بەندانە کە پێویستیان هەیە بە پارە بۆ ئازادبوونیان • شەشەم : بۆ ئەو کەسانە کە قەرزار بوون بۆ میانە رێخستن لە نێوان دوو تاقمی موسوڵمانا کە دوژمنایەتی لە بەینیانا ببێ ، یا لـــە رێگەی خزمەتکردنی موسوڵمانانا قەرزار بوون ، یا لە هۆی مەسرەفکردنی حەڵاڵا بۆ خۆیان قەرزار بوون •

حەوتەم : بۆ ئەوانە کە بە بێ کرێ لە رێگەی خودادا غەزا ئەکەن ، وە یا لە سنووری ولاتی ئیسلامدا دائەنیشن • هەشتەم : بۆ ئەو کەسانە کە وان لە سەفەری شەرعیداو پارەیان پێ نەماوە • وە خودای تەعالا زانایە بە حاڵی موستەحەقەکان پێویستە بە درۆ داوا نەکەنو زیاد لە ئەندازەی شەرعی وەرنەگرن • وە زانایە بە دەوڵەمەندەکان پێویستە مالەکەیان نەشارنەوەو حەقی موستەحەق مەنع نەکەن ، وە خاوەن حیکمەتە لە دامەزراندنی زەکاتا • چەن حیکمەتی داناوە لە زەکاتدانا :

لێرەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : دەرخستنی ئیخلاص ساغیە لە دینا ، ئەو کەسە کە داوای ئیسلامیەت ئەکا خوا بەراوردی ئەکا بە عیبادەتی بەدەنی وەکو نوێژو رۆژوو ، وە بە عیبادەتی مالی وەکو سەرفی زەکات ، وە بە عیبادەتی مالو بەدەن وەکو حەج •

دووهەم : خودا بڕیاری داوە ئەم ئادەمیزادە لە ناو خۆیانا رەحم بکەن بە یەک بۆ ئەوە کە رشتەی یەکیەتی لە ناویاندا قایم بێ ، یەکێ فەقێرێکی چاو پێکەوت مالی دنیای پێدا ئەو کەسە ئەکا بە موخلیصو دۆستی خۆی ، وە بەم هۆوە موسوڵمانان ئەبن بەیەک مالو یەک حاڵ •

سێیەم : دامەزراندنی دەستەوام لە ناو موسوڵمانانا ، هەر کۆمەڵێ لە پیاوەتیو چاکەکردنا یارمەتی یەکیان دا ئەوانە دەوامدار ئەبنو نافەوتێن ؛ چونکە فەقیرەکەیش بە هۆی مالی دەوڵەمەندەکەوە ئەبێ بە دەوڵەمەند •

دووهەم لەو باسانە : ئەم زەکاتە رەوا نیە بۆ ئەو کەسانە کە نەفەقەیان لەسەر خاوەن مالەکەیە ، کەوابو دروست نیە باوکو باپیرەو دایکو نەنە زەکاتی مالی خۆیان بدەن بە نەتەوەی خۆیان ، هەروا پێچەوانەی ئەمەیش ؛ چونکە ئەمانە خۆیان واجبە لەسەریان گوزەرانی گەدای خۆیان بدەن • وە دروست نیە مێردی ژن زەکاتی خۆی بدا بە ژنەکەی بۆ ژیواری ، بەڵێ ئەگەر ئەم ئەصڵو فەرعە یا ئەم ژنە قەرزار بو ئەوە دروستە زەکاتی پێ بدرێ بۆ دانەوەی ئەو قەرزە •

سێیەم : فەقیرو میسکین ئەوەندەیان لە زەکات پێ ئەدرێ لەو حاڵەتە دەرچن ، جا ئەگەر کەسابەتیان پێ بکرێ ئەوەندەیان پێ ئەدرێ بکەونە کاسبیەوە بە جۆرێ بتوانن ژیوار بکەن ، وە ئەگەر کاسب نەبوون دروستە ژیواری ساڵێکیان پێ بدرێ بەڵکو ئەگەر مالی زەکاتەکە زۆر بو دروستە ژیواری عومری غاڵبیان پێ بدرێ •

چوارەم : زەکات نادرێ بە نەتەوەی هاشم کە باپیرەی حەزرەتە (د) وە بە نەتەوەی (مطلب) کە برای باپیریەتی لەبەر ئەوە ئەم نەتەوەیە حەقیان وا لە (خمس)دا واتە (خمس الخمس)ی فەیئو غەنیمە ، بەڵام لەم زەمانەدا کە خومس نادرێ پێیان زاناکان فتوایان داوە کە دروستە ، بەڵکو واجبە ، زەکاتیان پێ بدرێ بۆ ئەوە کە داماو نەکەونو حورمەتیان رابگیرێت •

پێنجەم : زەکاتی هەر تاقمە دەوڵەمەندێ واجبە بدرێ بە فەقیرو هەژاری شوێنی ئەو دەوڵەمەندە ، بەڵام لە فەرموودەیەکی ئیمامی شافعیداو لە فەرموودەی ئیمامی حەنەفیو بازێ زانایانی دیندا دروستە

زەکاتی مالّ نەقلّ بکرێ بۆ ولاّتێکی ترو بدرێ بە فەقیری ئەو ولاّتە ، بە تایبەتی ئەگەر خزم بێ وە یا کەسێ بێ قازانجی بۆ دین بێ •

★ (ومِنْهُمُ الَّذينَ يُؤْذونَ النَّبِيَّ ، ويَقُولُونَ : هوَ اُذُنٌ ، قُلْ : اُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللهِ ويُؤْمِنُ لِلمُؤْمِنينَ ورَحْمَةٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ ، والَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسولَ اللهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ) (٦١) ★

ئەم ئایەتە نازڵ بوە لە شانی مونافیقەکانا ؛ دائەنیشتن لە ناو خۆیانا زەمی حەزرەتیان ئەکرد بـــە جۆرێ شتی بێ ئەساس ، یەکێکیان وتی : باسی مەکەن ئەترسم خودای تەعالا خەبەرداری بکا ، وە (جلاسی کورِی سوید) وتی : جا قەی ناکا ئێمە ئەرِۆین بۆ لای و سوێندی بۆ ئەخۆین کە کە قسەی خراپمان نەکردوە ئەویش باوەرِمان پێ ئەکا ؛ چونکی هـــەر گوێیە هەر قسەیێ بیسێ باوەرِی پێ ئەکا • وە بازێ ئەڵێن : هەر ئەصڵی زەمەکەی ئەوە بو ئەیانوت : محەمەد هەر گوێیە ، هەرچی قسەی بـۆ بکرێ باوەرِی پێ ئەکا ئیتر شت لێك‌ناداتەوە بە دڵ ، بۆیە جارێ ناچێ بە گژی کەسێکدا بیخاتەوە بەدرۆوە ! جا خودای تەعالا ئەم ئایەتەی نارد خوارەوە ، ئەڵێت : وە لەو مونافیقانەیە کەسانێ کە ئازاری دڵی حەزرەت ئەدەن بە بازێ قسەی پرِۆپووچ ، وە هەر کاتێ ئەو قســانە ئەبیسێ دڵی ئازاری پێ ئەگا (من جوملە) ئەڵێن : محەمەد هــەر گوێیەو هــەر قسە ئەبیسێو هەرچی بیست ئیتر رەدی ناکاتەوە •

تۆ بڵێ ئەی پێغەمەری نازار : راستە محەمەد گوێیە واتە وتو وێژی ئێوە ئەبیسێ ، بەڵام بیسەرێکی خێرەو بیسەرێکی چاکە بۆ ئێوە ، ئەگەر ئەو قسە کە ئێوە ئەیکەن باش بێو یارمەتیدانێ بێ نایداتەوە بە رووتاناو

بە درۆتان ناخاتەوە بۆ ئەوە ئاشووب پەیدا نەبێ‌و ئابڕووتان نەچێ • وە سیڕی ئەم خوە گەورە ئەمەیە کە محەمەد ئینسانێکە ئیمانی تەواوی بە خودا هەیە ، وە هەر کەسێ ئیمانی تەواوی ببێ بە خودا ئەگەر قسەی باشی بیست وەری‌ئەگرێ‌و ئەگەر قسەی خراپی بیست چاوپۆشی ئەکات‌و ناێدانەوە بە رووی کابرادا • یاخود ئیمانی تەواوی هەیە بە خودای خۆی کە یارمەتی دینەکەی ئەداو قسەی خەڵك نابێ بە مانیعی ، ئینسانی وەهایش ئەبێ وابێ خێر وەربگرێ‌و لە شەڕ چاوپۆشی بکا •

وە ئیمانیشی هەیە بە راستی‌و ئیخلاصی موسوڵمانەکان مادام باوەڕی ببێ بە ئیمان‌و ئیخلاصی ئەوان هەر قسەیێ بکەن وەری ئەگرێ ؛ ئەگەر قسەکە بە سوود بێ کاری پێ ئەکا ، وە ئەگەر قسەیەکی بێ سوودیش بێ چونکی لە ئیخلاصەوە هاتوە کابرا عاجز ناکاو رەدی ناکاتەوە • وە هۆی رەحمەت‌و کەرەم‌و میهرەبانیە بۆ موسوڵمانەکانیش ئەمەیش ئەبێ بە هۆیەکی تایبەتی بۆ ئەوە کە قسەی ناباریشیان بە توندی‌و دژی رەد نەکاتەوە ، مادام ئەم حاڵە بوو بە خوو بۆی ئەگەر مونافیقێکیش قسەی خراپ بکا هەر ناچێ بە گژیا •

بەڵام ئەو کەسانە کە ئازاری دڵی پێغەمبەری خودا ئەدەن بۆ ئەوان هەیە سزایەکی نابارو موستەحەقی ئەوەن مەگەر خودا عەفویان بکا ، ئیتر با پێغەمبەر (د) ئازاریان نەداو رەدیان نەکاتەوە ، لە دەستی خودا دەرناچن • ★ (يَحْلِفُونَ بِاللهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ ، واللهُ ورَسُولُهُ اَحَقُّ اَنْ يُرْضُوهُ إِنْ كانُوا مُؤْمِنِينَ) (٦٢) ★

وە ئەو مونافیقانە سیفەتێکی زۆر ناپەسەندیان هەیە وەکو ئەوە بێ لە هەر مونا‌سەبەیەکدا نیسبەتی رەفتارو کرداری خراپیان لێ بدرێ لەسەر

وەزعی ناشیرینیان دێن بە درۆ دەست ئەکەن بە سوێندخواردن بە خودا بۆ ئەوە کە تۆو موسوڵمانەکان ڕازی بکەن وە لەم سوێندە درۆیانە سوود وەرناگرن ؛ چونکە لە ڕاستیدا خوداو پێغەمەری خودا لە هەموو کەس شایاوترن کە ڕازییان بکەن ئەگەر ئەمانە موسوڵمان بن ، وە خوداو پێغەمەریش بە واقیعی ڕاست ڕازی ئەبن نەک بە درۆو دەلەسە .

★ (اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّهُ مَنْ يُحادِدِ اللهَ ورَسولَهُ فَاَنَّ لَهُ نارَ جَهَنَّمَ خالِداً فِيهَا ذَلِكَ الخِزْيُ العَظِيمُ ؟) (٦٣) ★

ئایا ئەم درۆزنە سوێندی درۆخۆرانە نازانن بە ڕاستی هەرکەسێ بەرانبەرکێو کینەبازی لەگەڵ خوداو پێغەمەری خودادا بکا ئەوە بە ڕاستی ئاگری دۆزەخ بۆ ئەوە کە تیایا ئەبێ هەتا هەتایە ؟ وە ئەم حاڵەتە ڕسوایی بێ هەمتای گەورەیە .

★ (يَحْذَرُ المُنافِقونَ اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِما في قُلوبِهِم ، قُلِ : اسْتَهْزِئُوا إِنَّ اللهَ مُخْرِجٌ ما تَحْذَرونَ) (٦٤) ★

ئەم ئایەتە هاتوەتە خوارەوە لە شانی کۆمەڵێ لە مونافیقەکانا لە کاتی غەزای تەبووکدا لە ناو خۆیانا ئەیانوت : بڕوانن بۆ ئەم کابرایە چەن بێ بیرو هۆشە ئەیەوێ فەتحی شام بکاو قەسرەکانی داگیر بکاو زاڵ ببێ بەسەر ڕۆمدا ؟! وە ئەم قسانەیان بە شێوەی گاڵتەو گەپ ئەکردو لە عەینی کاتا بازێکیان لەسەر بەراوردی خۆیان ترسی ئەوەیان بوو کە خودای تەعالا پێغەمەری خۆی خەبەردار بکا ، وە ئەو کۆمەڵەیە ڕسوا بکا لەسەر ئەم وتوێژەیان ، وە لە واقیعا خودای تەعالا پێغەمەری خۆی

خەبەردار کرد لەم باسەو حەزرەت بانگی کردنو فەرمووی : ئێوە واتان وتو فلانە قسەتان کرد ، ئەوانیش وتیان : لە واقیعا بازێ لەم قسانەمان کردوە بەلام بە راستیمان نەبوەو بەلکو بـە عادەتی خەلکی ئەڕۆین بـە ڕێگەداو گالتە ئەکەینو بازێ قسە دێ بـە دەممانا • جا خودای تەعالا ئەفەرموێت : موناڤیقەکان قسەی بێ مەعناو پڕو پووچ ئەکەن دەربارەی تۆو موسوڵمانانو لە عەینی وەختیشدا بازێ لەوان ئەترسن ئەوەی هەیە کە ئایەتێ یا چەن ئایەتێ بە ئەندازەی سوورەتێ بێتە خوارەوەو ئاگاداریان بکا لەسەر ئەوەی وا لە دڵیانا • جا ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ پێیان لە مەقامی سەرزەنشدا : قەی ناکا گالتە بکەن پێمان بە راستی خودای تەعالا هەرچی کە ئێوە ئەیڵێنو ئەیکەن دەری ئەخا ، وە ترستان بوو لەوە کە خودا دەری بخا هەموی دەر ئەخا •

★ (وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ : إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ • قُلْ : أَبِاللهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ؟) (٦٥) ★

وە بە راستی ئەگەر تۆ پرسیاریان لێ بکەی لەو قسەو باسە : بۆ چیتان ئەکرد ؟ ئەڵێن : ئێمە بە دڵ ئەو قسانمانە نەدەکرد وە هەر ئەوەندە بو کە ئێمە تۆزێ کەیفی خۆمان جاخ ئەکردو گالتەمان ئەکرد • جا ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ بەو کافرانە : ئایا ئێوە بە خوداو ئایاتی خوداو پێغەمەری خودا گالتە ئەکەن ؟

★ (لَا تَعْتَذِرُوا ! قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ، إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ) (٦٦) ★

واتە ئێمڕۆ مەشغووڵ مەبن بە عوزرهێنانەوە لە لای من ! بە راستی

ئێوە کافر بوون پاش ئەوە کە لای من ئیمانتان هێنا ، جا ئیمڕۆ ئەگەر تاقمێ لە ئێوە عەفو بکەین چونکی ئەوان ئەساس نەبوون بۆ گاڵتەو بێ شەرمی سزای تاقمێکتان ئەدەین لەبەر ئەوە کە تاوانبار بوونو هۆی ئیقدامکردنی باقی ڕەفیقەکانیان بوون لەسەر بێ شەرمیو گاڵتەکردن •

★ (الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ) (٦٧) ★

ئەم مونافیقانە پیاوو ژنیان هاوزەوقو هاوخوون وەکو ئەجزای شتێکی تەنیا وە خوویان لەسەر ئەوەیە ئەمر ئەکەن بە شتی خراپو موخالیف بۆ دینی ئیسلام وە مەنعی کاری باش ئەکەن ، بە پێچەوانەی خووی موسوڵمانی ساغ ، وە دەستیان ئەقونجێنن لە کەرەمو سەرفی ماڵ ، خودایان فەرامۆش کردوە ، نە یادە بە دڵو نە باسە بە زمان ، خودایش ئەوانی پاش خستوە ، بە ڕاستی مونافیقەکان ئەوانن لە ئایین خاریجو لە یاسا دەرچو •

★ (وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ) (٦٨) ★

خودا بڕیاری داوە بە وێنەی وەعدەی حەق بۆ پیاوانی بە زمان موسوڵمانی بە دڵ کافر وە بۆ ژنانی وەها ئاگری دۆزەخ کە حاڵیان وەها بێ دەوامدار بن لە ناوڕا وە ئەو ئاگرە کافیەو بەسە بۆ ئەوان وە خودا ئەوانەی دوورخستوەتەوە لە ڕەحمەتی خۆی وە بۆ ئەوان هەیە سزایەکی دامەزراوی نەبڕاوە •

★ (كالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كانُوا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً واَكْثَرَ اَمْوالاً واَوْلاداً ، فاسْتَمْتَعُوا بِخَلاقِهِمْ ، فاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلاقِكُمْ ، كَما اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلاقِهِمْ ، وخُضْتُمْ كَالَّذي خاضُوا ، اولئِكَ حَبِطَتْ اَعْمالُهُمْ في الدُّنْيا والآخِرَةِ واولئِكَ هُمُ الخاسِرونَ) (٦٩) ★

واتە ئێوە ئەی ئەهلی کوفرو نیفاقو ئەهلی طوغیانو لادان لە حەق وەکو ئەو کافرانەن لە زەمانی پێشوودا کە ئەوان بەهێزتر بوون لە ئێوە لە دەستەلاتا ، لە زاڵبوون بەسەر ولاتا ، لـە دارایی‌و ئیعتیبارا لـە کاتی هاتو نەهاتا وە لە نەتەوەو خزم‌و خوێش کە گردەوە ئەبوون لە کارەساتا وە ئەوانە بە ئارەزووی دڵی خۆیان خۆشییان وەرگرت بە بەشی خۆیان وە لەو کاتەیشا کە حسێبیان هاتە پێشەوە کەوتنە بەر چەپۆکی سەرئێشانو بـەر بای ریشەکێشان بـە شێوەیێ کەس فریای کـەس نەکەوت هـەتا شوێنەواریان لە جیهانا نەما •

ئێوەیش بە وێنەی ئەوان خۆشیتان وەرگرت لە دنیای خۆتان وەکو ئەوانە لە پێش ئێوەدا بەشی خۆیان وەرگرتو رۆچوون بە هەموو دەریای نیعمەتێکدا وەکو چۆن ئەوان رۆچوون لە جاهوشاناو لە چێشتو نانا وە لە دەستوەشانن لە داماوانو لە نافەرمانی پیاوە پیرۆزەکانا • جا ئەو دوو چینە کە باس کران لە کۆنو تازە ئەوانەیان هەر بە هەواوە مانەوە هەتا بای قاری خودا بردنی کردەوەکانیان پووچو بێ بایەخ مایەوە لـە دنیاو قیامەتاو ئەوانە هەموو زیانبارو بێ ئەنجامن •

جا بۆ ئەوە کە ئەو ئایەتە بە هەیبەت نەبێ بـە حەوالە لەسەر شتی نادیاری خـودا بازێ لـەو کۆمەڵە ناهەمواراندی هێنـایە پێش چاویان و فەرمووی :

★ (اَلَمْ یَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؟ قَوْمِ نوح وعادٍ وثَمودَ وقَـوْمِ إبْراهِیمَ واَصْحابِ مَدْیَنَ والمُؤْتَفِکاتِ اتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالبَیِّنَاتِ فَمَا کانَ اللهُ لِیَظْلِمَهُمْ ولکِنْ کانُوا اَنْفُسَهُمْ یَظْلِمونَ) (٧٠) ★

واتـە : ئایا نەهاتووەتە لای ئـەم مونافیقانی ناوی مەدینە هەوالی کارەساتی ئەو کافرانە کە لە پێش زەمانی ئەوانا بوون ؟ کە بریتین لـە قەومی نووح و لە قەومی صالح کە قەبیلەی (ثەمود)ەو ؛ لە قەومی هوود کە قەبیلەی عاد بوون و ، لە قەومی ئیبراهیم کە دەستەو بەستەی نەمرود بوون لە عیراقا ، وە لە قەومی (شعیب) کە ئەهلی (مدین) بوون لە (ئەردەن)دا ، وە لە کۆمەڵی (لوط) کە لە (مؤتفکات) بوون واتە لەو ولاتەدا بوون کە ژێرەوژوور بو بە سەریانا وە بەردەباران کران ئەمانە هـەموویان پێغەمبەرەکانیان هـاتن بۆ سـەریان وە لـە لایـەنی خوداوە ئامۆژگاریان کـردن و داوای ریسالەتی خۆیان ئیسبات کـرد بـە چـەن موعجیزاتێکی خاریج لە یاسای رۆژو زەمان کەچی هەر کەچرەوییان کردو خودایش لە تۆڵەی ئەوەدا بەربادی کردن ، جا بزانن خودا لەوانە نەبو کە ستەم بکا لەوانە بەڵام ئەوان ستەمیان لە خۆیان کرد .

★ ★ ★

گەلی (نووح) فەوتان بە تۆفانی ئاو
ریشەکەن کران لە عەرزا تەواو
(عاد) وا بەرباد بوون بە بای قاری حەق
ئاساریان نەما لە عەرزا موطلەق
(ثەمووד) بە هێزی بای بومەلەرزە
ئاساریان نەما لەو بووم‌و عەرزە
قەومی (ئیبراهیم) لەشکری نەمرووד
بە فەنادا چوون وێنەی تۆزو دووד
کۆمەڵەی شوعەیب بە گڕەی گەرما
سووتان‌و فەوتان ئاساریان نەما
قەومی (لوط) وەها ژێرو ژوور کران
بوون بە حیکایەت بۆ ئەهلی جیهان
پێشتر لەمانەیش بە وێنەی ئەمان
فەوتان ، کە دەرچوون لە یاسای یەزدان
ئەم رووی جیهانە دادگای خەڵقە
جەزای تاوانبار فەرموودەی حەقە
کەس زانا نیە بە سوپای خودا
لە ژێرەوە دێن یا لە لای سەردا
لە نیوەڕۆدا یا بۆ نیوەشەو :
ئەو کاتەی مرۆڤ مەس بوە بە خەو
بە ئاو ، یا ئاگر ، یا بەردەباران
یا خۆ بە هەرەس لە رووی کۆساران
یا بە گرانی‌و دەردی قاتە سااڵ
یا بە ناساغی بێ وێنەو میسال

یا به هێرشی سوپای سته‌مگار
یا به گازی هار ، یا به ژاری مار
یا هه‌ر خۆبه‌خۆ به‌ر بین له خۆ
ریشه‌ی یه‌ك ده‌رکه‌ن له ساراو له کۆ
هه‌موو ئاماده‌ن بۆ پەڕه‌ی فه‌رمان
قه‌ت غافڵ مه‌بن ئامان صه‌د ئامان
مه‌ڵێن کاره‌سات به پێی ولاّته
هات‌و نه‌هاتی رووی سه‌ربساته
ئه‌و ده‌رده خودا ئه‌ینێرێ بۆتان
ئێته جێ بۆتان به ده‌ستی خۆتان
له‌سه‌ر به‌راورد گه‌لی خودا ناس
ئه‌ژین به بێ ژان به بێ ده‌نگ‌و باس
کاتێ ده‌سیان کرد به ناسوپاسی
به سته‌مکاری‌و به حه‌ق نه‌ناسی
وا لێیان ئه‌دا شه‌پلاّخه‌ی قه‌زا
باسیان گوم ئه‌کا له‌سه‌ر رووی عه‌رزا
به ده‌ستی که‌سێ ئه‌فه‌وێن به شه‌و
که که‌س نه‌یدیوه ئه‌و ده‌سته به خه‌و
هه‌ناسه‌ی ساردی پیاوی لێ‌قه‌وماو
یا تاوی دڵی پیاوێکی داماو
ئه‌و ئه‌بێ به بای ساردی زه‌مهه‌ریر
ئه‌م به سه‌بوونی گه‌رمی پڕ ته‌ئسیر

ئەو وێنەی شەڵتە لە بۆ کشتوکاڵ
ئەم وەکو شەرای مەرەزەی بەرماڵ
هۆی لێقەومانی گەلانی جیهان
بازێ دیارەو بازێکی پەنهان
ئەوەی دیارەو تۆ پێی نازانی
بە گژ یەکا چوون بە نائینسانی
ئەوەی بەدتر لای زاتی ئەقدەس
ستەمکاریە لە پیاوی بێ دەس
پەنهانەکانی بۆ ناو ئەهلی دین
کوفری خودایە بیزانە یەقین
لە خوار کوفرەوە هەر بایی‌بوونە
بایی کوێرێکی بێ رەهنموونە
ئەمەی حاڵی بو (نامی) لە ژینا
وڵ نابێ ڕێڕەو بە ڕێگەی دینا

★ ★ ★

★ (والمُؤْمِنونَ والمُؤْمِناتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِياءُ بَعْضٍ ؛ يَاْمُرونَ بِالمَعْروفِ ويَنْهَوْنَ عَنِ المُنْكَرِ ، ويُقِيمونَ الصَّلوةَ ، ويُؤْتُونَ الزَّكاةَ ، ويُطِيعونَ اللهَ ورَسولَهُ ، اولئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللهُ ، إِنَّ اللهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) (٧١) ★

وە موسوڵمانە ساغەکان ، لە پیاوو ژن ، بازێکیان دۆستی بازێکیانن ، واتە هەر بازێکیان دۆستی هەر بازێکە تەماشای یەکەی بە بێ جیاوازی ؛ چونکە ڕشتەی پەیوەندی ئەوانە لە ناو خۆیانا ئیمانە ، وە حاڵی ئەمانە

وەهایە ئەمر ئەکەن بە واجبو سوننەتو نەهی ئەکەن لە حەرامو مەکرووە بە نیسبەتی خەڵکەوە ، وە بە یاسای شەرع نوێژەکان بەجێ دێنن و زەکاتی ماڵی خۆیان ئەدەن بە موستەحەقانو لە هەر کارێکدا روو بدا فەرمانی خوداو پێغەمەری خودا بەجێ دێنن ، جا ئەمانە بە راستی خودا میهرەبانییان لەگەڵدا ئەکا ، بێگومان خودا زاڵە بەسەر خواستی خۆیداو خاوەن حیکمەتە لە کردەوەدا .

★ (وعَدَ اللهُ المُؤْمِنِينَ والمُؤْمِناتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِها الاَنْهارُ خالِدِينَ فِيها ومَساكِنَ طَيِّبَةً في جَنَّاتِ عَدْنٍ ورِضْوانٌ مِنَ اللهِ اَكْبَرُ ذلِكَ هُوَ الْفَوْزُ العَظِيمُ) (٧٢) ★

خودای تەعالا بە میهرەبانیو ئیحسانی خۆی وادەی داوە بەموسوڵمانە ساغەکان ، پیاوو ژنیان ، کە چەن بەهەشتێکیان پێ ئەدا جۆباری جوانی گەوارا لە ژێر ئەو بەهەشتانەدا ڕەوان ئەبێو حاڵیشیان وایە هەتا هەتایە ئەمێننەوە تیایانا ، وە لەو بەهەشتانە زیاتریش وادەی داوە کە چەن نیشتمانی پاکی ڕووناکی چاکیشیان پێ ئەدا لە پایەی ئەو چینەدا کە ناوی (جنات العدن)ە ، وە ڕەزای خودا لەوان کە بەشی ئەوانە لە هەموو پایەکان گەورەترو بە نرختڕە ، وە ئەم پایە زۆر گەورەیە لای خودا ؛ چونکی مایەی هەمو پایەیەکە .

لە فەرموودەی جەزرەتایە ـدـ خودا ئەفەرموێت بە ئەهلی بەهەشت : ئایا ڕازی بوون بەوەی کە پێتان دراوە ؟ ئەڵێن : خودای ئێمە ! چۆن ڕازی نەبین کە تۆ ئەوەندەت پێداوین کە بە کەست نەداوە ، جا خودا ئەفەرموێت : من لەوانە زیاتر شتێکتان ئەدەمێ کە بڕیتیە لە ڕەزای خۆم لە ئێوە .

★ (يا اَيُّها النَّبِيُّ جاهِدِ الكُفَّارَ والمُنافِقِينَ واغْلُظْ عَلَيْهِمْ ومَأْوِيهُمْ جَهَنَّمُ وبِئْسَ المَصِيرُ) (٧٣) ★

ئە پێغەمەری پایەدار جیهاد بکە لەگەڵ کافرە ئاشکراکان بە تیرو شمشیر وە لەگەڵ مونافیقەکانا بە ئامۆژگاری‌و ئیلزامی دەلیل وە لەمەولا زبری بەکار بێنە لەگەڵیانا ؛ چونکی •

لەئیم بە نەرمی لێت ئەبێ بەمار ،
کەریم بە ئیکرام بۆت ئەبێ بە یار

وە ماوای پاشەڕۆژی ئەمانە دۆزەخەو زۆر جێگەیەکی خراپە •

فەرموودەی خودا : (يحلفون بالله ما قالوا ...)

لە هۆی نازڵبوونی ئەم ئایەتەوە تا جوملەی (وهموا بما لم ينالوا) فەرموویانە : حەزرەت ـدـ مایەوە لە قەرارگای تەبووکدا نزیکەی دوو مانگ وە قورئان ئەهاتە خوارەوە بۆ سەری وە پاشکەوتوەکانی عەیبدار ئەکرد لەوێدا (جلاسی کورِی سوید) کە لە مونافیقەکان بو لەو کاتەدا وتی : ئەگەر ئەم قسانە کە محەمەد دەربارەی برادەرەکانمان ئەیڵێت راست بن ئەبێ ئێمە لە حەیوان خراپتر بین ! وە بازێ قسەی تری کرد ، جا ئەمانە گەیشتن بە حەزرەت ـدـ ئەویش ناردی بە شوێنیاو سەرزەنشی کرد ، ئەویش سوێندی خوارد کە ئەو قسانەی نەکردوە ، وە ئەم ئایەتانە نازڵ بوون لە شانیا جا (جەلاس) تۆبەی کردو لەسەر ئیسلامیەتی ساغ دەوامی کرد •

وه له به‌یانی (وهموا بما لم ینالوا)دا ریوایه‌ت کراوه که پازده که‌س له مونافیقه‌کان بڕیاریان دا کاتێ گه‌ڕانه‌وه له ته‌بووك پێغه‌مه‌ر له وشتره‌که‌ی بخه‌نه خواره‌وه له شه‌واو بیکوژن ، وه له نزیکی مه‌دینه‌ی مونه‌ووه‌ره‌دا که هاتنه‌وه شه‌و ئه‌و کۆمه‌ڵه هاتن بۆ نزیکی حه‌زره‌ت به‌و خه‌یاڵه‌وه که وتمان ، کاتێ ده‌نگیان هات حوزه‌یفه ئاگادار بوو ده‌نگی دان ئه‌وانیش رایان کردو به مه‌به‌ستی خۆیان نه‌گه‌یشتن •

هه‌روا جه‌لاس وه‌ختی خۆی گه‌دا بو له دواییدا عه‌بدێکی بوو کوژراو حه‌زره‌ت دیه‌ی ئه‌و عه‌بده‌ی بۆ وه‌رگرت که پازده هه‌زار درەم بو وه کابرا ده‌وڵه‌مه‌ند بو • جا خودای ته‌عالا به‌رابه‌ر به‌م رووداوانه ئه‌فه‌رمووێت :

★ (يَحْلِفونَ بِاللهِ : ما قالُوا) : ★

ئه‌و مونافیقانه سوێند ئه‌خۆن به خودا که ئه‌و قسه ناشیرینانه‌یان نه‌کردوه •

★ (ولَقَدْ قالُوا كَلِمَةَ الكُفْرِ وكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلامِهِمْ) : ★

وه به راستی واته‌ی کوفریان به ده‌مدا هات وه له پاش ئه‌وه که زوو ئیسلام بوون کافر بوون •

★ (وهَمُّوا بِما لَمْ يَنالُوا) : ★

وه قه‌صدی کاریکی ناهه‌مواریان کرد وه‌کو کوشتنی حه‌زره‌ت بێ به‌ڵام پێی نه‌گه‌یشتن •

★ (وما نَقَمُوا إِلاَّ اَنْ اَغْناهُمُ اللهُ ورَسولُهُ مِنْ فَضْلِهِ) ★

وە ئەمانە رەخنەیان نەبو لەو کردەوە چاکە نەبێ کە بریتیە لەوە خودا دەوڵەمەندی کردن لە کەرەمی خۆی لە پاش گەدایی‌و بێ دەستی •

★ (فَاِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْراً لَهُمْ) ★

جا ئەگەر ئەمانە تەوبە بکەن لەم نەوعە شتە ناپەسەندانە ئەوە زۆر باشتر ئەبێ بۆیان •

★ (وإِنْ يَتَولَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللهُ عَذاباً اَلِيماً في الدُّنْيا والآخِرَةِ) ★

وە ئەگەر پشت هەڵبکەن لە تەوبەو لە ساغی خودا سزایان ئەدا بە سزایەکی نابار لە دنیادا وە لە پاشەڕۆژا •

★ (وما لَهُمْ في الاَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ ولا نَصِيرٍ) (٧٤) ★

وە لەسەر عەرزا دۆستێکیان نابێ وە کەسێ نابێ کە یارمەتی ئەوان بدا وە رزگاریان بکا لە سزای خودای تەعالا •

★ (ومِنْهُمْ مَنْ عاهَدَ اللهَ : لَئِنْ آتينا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ (٧٥) فَلَمَّا آتيهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وتَوَلَّوْا وهُمْ مُعْرِضونَ) (٧٦) ★

وە لەوانەیە کە دێن بۆ لای تۆ کەسێ کە عەهدو پەیمان ئەکا لەگەڵ خودا لەسەر دەستی تۆدا وە سوێند ئەخوا : ئەگەر خودا لە مالی دنیای پێ بدا بە تەواوی زەکاتی مالەکەی دەرئەکا ، وە یەکێ ئەبێ لە پیاوە باشەکانی جیهان •

کەچی کاتێ مالّی پێدان لە کەڕەمی خۆی ، ڕژدییان کردو زەکاتەکەیان نەداو پشتیان هەڵکرد لە حەقو بە تەواوی لایان دا لە واجیبات •

★ (فَاَعْقَبَهُمْ نِفاقاً فِي قُلوبِهِمْ الى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِما اَخْلَفُوا اللهَ ما وَعدُوهُ وبِما كانُوا يَكْذِبُونَ) (٧٧) ★

جا خودای تەعالا بە هۆی ئەو پشتهەڵکردنیانەوە نیفاقو دوودڵی دامەزراند لە دڵیانا وە ئەمێنێتەوە هەتا ئەو کاتە ئەگەن بە خودا بە هۆی ئەوەوە کە خیلافی وەعدەیان کرد لەگەڵ خودادا وە بە هۆی ئەوەوە کە بە درۆزن دەرچوون لەو وەعدەدا دایان بە خودا •

★ (اَلَمْ يَعْلَموا اَنَّ اللهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ ونَجْويهُمْ واَنَّ اللهَ علاَّمُ الغُيوبِ ؟) (٧٨) ★

ئایا ئەوانە عالم نەبوون بەوە کە خودای تەعالا ئاگاداڕە لەوەی وا لە دڵیانا لە نیفاقو دوودڵی لە ئیسلامیەتا وە لەوەی کە بە وتوونێژ ئەیکەن لە ناو خۆیانا لە تانەدان لە حەزرەتو لە یارەکانی وە بەوە کە خودا بە ڕاستی زانای هەموو سیڕڕێکی پەنامەکیە ؟

ئەم ئایەتانە نازڵ بوون لە (ثعلبە)ی کوڕی (حاطب)دا کە کاتی خۆی گەدا بوو وە هات بۆ لای حەزرەت ـدـ عەرزی کرد : دۆعام بۆ بکە کە خودا مالّم پێ بدا منیش واجبی خۆم بەجێ دێنم ، حەزرەت ـدـ فەرمووی : مالّی کەمی وا ئینسان سوپاسی خودای لەسەر بکا چاکترە لە مالّێکی زۆری وا کە ئینسان نەتوانێ حەقی بەجێبێنێ • ئەویش هەر پاڕایەوە لە حەزرەتو عدهدی کرد لەگەڵیا : ئەگەر مالّێکی زۆری دەست

بکەوێ واجباتەکەی بەجێ دێنێ • جا حەزرەت دۆعای بۆ کرد وە پاش ئەوە خودا ئەوەندە مالیاتی پێدا لە وشترو مەڕو بزن کە دەرو دەشتی پڕ کرد •

وە دوای ئەوە حەزرەت دوو کەسی نارد بۆ لای ئەوو بۆ لای خەڵکی بۆ زەکات وە خەڵکەکە هەمووبان ئیستیقبالیان کردو زەکاتیان دا بەڵام (ثعلبە) دەستی کرد بە راوەڕێوی وتی : ئەمە کە ناوتان ناوە بە زەکات سەرانەیە ، وە رەوا نیە ئینسانی ئازاد ئەم سەرانە بدا ! ئەوانیش هاتنەوەو قسەکانی (ثعلبە)یان بۆ حەزرەت گێڕایەوەو ئەم ئایەتانە هاتنە خوارەوە ، جا (ثعلبە) هات بۆ لای حەزرەتو زەکاتەکەی بۆ هێنا ، بەڵام حەزرەت وەری نەگرتو فەرمووی : خودا مەنعی کردووم لەوە کە زەکاتت لێوەربگرم ، ئەویش بازێ گڵی کرد بەسەر خۆیاو وتی : ئەمە ئەنجامی کردەوەی خۆمە • وە پاش وەفاتی حەزرەت زەکاتی هێنا بۆ ئەبوبەکر ، ئەویش وەری نەگرت ، وە پاش ئەو هێنای بۆ عومەر ، ئەویش وەری نەگرت • تا لە زەمانی عوثمانا مردو رۆیشت بە ڕێگەی خۆیا •

خوداوەند لەسەر ئەڕوانێ بۆ دڵ
ئەزانێ خارە یا خۆ پەڕەی گوڵ
کەمی دڵپاکان زۆرەو بێ خەوشە
ئەنوێنێ وێنەی پەڕەی وەنەوشە

★ ★ ★

فه‌رموده‌ی خودا : (الذین یلمزون ...)

له هۆی نوزوولی ئه‌م ئایه‌ته‌وه ریوایه‌ت کراوه که رۆژێ حه‌زره‌ت ـدـ زۆر ته‌رغیبی موسوڵمانه‌کانی دا لـه سه‌ر صه‌ده‌قه‌و خێرات له‌وێدا (عه‌بدورِه‌حمانی کورِی عه‌وف) چوار هه‌زار دره‌می هێناو عه‌رزی کرد : که هه‌شت هه‌زار دره‌مم بوه چوار هه‌زارم دا به قه‌رز به خودای ته‌عالاو چوار هه‌زاریشم راگرتوه بۆ ماڵو خێزانی خۆم • جا حه‌زره‌ت فه‌رمووی : خودا به‌ره‌که‌ت بخاته ناو ئه‌وه‌ی که هێناتو له ناو ئه‌وه‌یشدا که راتگرتوه بۆ خۆت • وه پاش ئه‌وه خودای ته‌عالا دارایيه‌کی زۆری پێدا ، وه کاتێ که وه‌فاتی کرد دوو ژنی هه‌بوو ، یه‌کێ له‌و دوو ژنه صوڵحی کرد له‌سه‌ر نیوه‌ی هه‌شتیه‌کی خۆی به هه‌شتا هه‌زار دره‌م ، وه له ریوایه‌تێکدا چوار ژنی بوون وه یه‌کێ له‌وانه (تماضر) ناو صوڵحی کرد به‌و ئه‌ندازه • وه (عاصمی کورِی عه‌دی) صـه‌د ویسق خورمای هێنا ، وه ویسق باری وشترێکه وه‌کو له حاشیه‌ی (مهذب)دا له کیتابی زه‌کاتا فه‌رموویه‌تی • وه ئه‌بو عه‌قیلی ئه‌نصاری تاقه صاعێ خورمای هێنا ، وه وتی : (یا رسول الله) ئیمشه‌و به حه‌یوان ئاوم کێشاوه به دوو صاع خورما وا صاعێکم هێناوه بۆ صه‌ده‌قه ، وه حه‌زره‌ت ـدـ ئه‌مری کرد ئه‌و صاعه‌یشیان کرد به‌سه‌ر صه‌ده‌قه‌که‌دا •

وه عاده‌تی موناڤیقه‌کانیش وا بو هـه‌رکه‌سێ لـه کاتی خێراتا شتی زۆری بهێنایه ئه‌یانوت : ئه‌مه بۆ ریاو به‌رچاوی وا ئه‌کا ، وه هه‌رکه‌سێ که‌می بهێنایه ئه‌یانوت : خودا چ موحتاجی ئه‌م شته بێ قیمه‌ته‌یـه ؟! وه گاڵته‌یان پێ ئه‌کرد •

جا خودای تەعالا ، بۆ رەدی قسەی ئەم بێ شوعوورانە ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە فەرمووی :

★ (الَّذينَ يَلْمِزونَ المُطَّوِّعينَ مِنَ المُؤْمِنينَ فِي الصَّدَقاتِ) ★

ئەو کەسانە کە عەیب ئەگرن لەو موسوڵمانانە کە صەدەقات ئەدەن لە رێگەی خودادا •

★ (والَّذينَ لا يَجِدونَ إلاَّ جُهْدَهُمْ) ★

وە ئەو موناڤیقانەیش کە رەخنە ئەگرن لەو موسوڵمانانە کە مالی دنیایان دەست ناکەوێ بیدەن لە رێگەی خودادا مەگەر ئەوەی کە بـــە رەنجی شان پەیدایان کردوە •

★ (فَيَسْخَرونَ مِنْهُمْ) ★

وە گاڵتەیان پێ ئەکەن •

★ (سَخِرَ اللهُ مِنْهُمْ ولَهُمْ عَذابٌ اَلِيمٌ) (٧٩) ★

ئەوە خودای تەعالا گاڵتەیان پێئەکاو لە رۆژی قیامـــەتا سزایەکی سەختیان هەیە •

چونکی خودای تەعالا داوای شتی خاریج لە تەواناو تاقەت ناکا ، وە هەرکەسێ هەر شتێك بدا بە دڵسافی و دڵسافی لـــە رێگەی خودادا ئەوە خـــــودا لێی قەبوول ئەکا • وە ئـــــەو موناڤیقانە گاڵتەکردن و رەخنەگرتنەکەیان لەسەر ئەساسی ئەوەیە کە ئیمان و باوەڕیان بە قورئانی پیرۆز نیە ، ئەگەرنا کەم و زۆر لەگەڵ ئیخلاصدا بە خێر ئەژمیرێ •

فه‌رموده‌ی خودا : (استغفر لهم أو لا تستغفر ...)

ریوایه‌ت کراوه هۆی نازڵبوونی ئه‌م ئایه‌ته ئه‌وه بوه عه‌بدوڵڵای کوڕی ئوبه‌یی‌ی کوڕی سه‌لوول ـ سه‌رۆکی مونافیقه‌کان ـ نه‌خۆش که‌وت وه عه‌بدوڵڵا کوڕی ئه‌م عه‌بدوڵڵا که یه‌کێ بو له ئه‌صحابه راسته‌کان هات بۆ لای حه‌زره‌ت که دۆعای عه‌فوو لێخۆش‌بوون بکا بۆ باوکی ، وه حه‌زره‌ت ده‌ستی کرد به دۆعاکردن بۆی ، وه ئه‌م ئایه‌ته هاته‌خواره‌وه ، جا حه‌زره‌ت فه‌رمووی : من له حه‌فتا جار زیاتر ئیستیغفاری بۆ ئه‌که‌م ، جا ئه‌م ئایه‌ته‌ی تر نازڵ بو که ئه‌فه‌رموێ : (سواء علیهم استغفرت لهم ام لم تستغفر لهم لن یغفر الله لهم) خودا ئه‌فه‌رمویێت :

★ (إِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ) ★

ئاره‌زووی خۆته داوای لێخۆش‌بوون بکه بۆیان یا مه‌یکه ، ئێمه مانیع نابین له‌و داوایه ، یاخود بێ سوودن •

★ (إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللهُ لَهُمْ) ★

ئه‌گه‌ر حه‌فتا جار داوای لێخۆشبوونیان بۆ بکه‌ی خودا لێیان خۆش نابێ به هیچ جۆرێ •

★ (ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ واللهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الفَاسِقِينَ) (٨٠) ★

ئه‌مه‌یش که خودا لێیان خۆش نابێ به هۆی ئه‌وه‌وه‌یه که ئه‌وانه کوفری خوداو پێغه‌مه‌ری خودایان کردوه ، وه خودا هیدایه‌تی ئه‌و قه‌ومه

نادا کە لەسەر ئەساسی عەنادو سەرکێشی دەرچوون لە رێگەی ڕاسآیی و ئیسلامیەتیان وەرنەگرت •

★ (فَرِحَ المُخَلَّفونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلافَ رَسولِ اللهِ) ★

کەیفخۆش بوون ئەو کەسانە کە نەڕۆیشتن بۆ غەزای تەبووکو لە دینەدا مانەوە لە پاش سەفەری حەزرەتو یارەکانی •

★ (وكَرِهُوا اَنْ يُجاهِدُوا بِاَمْوالِهِمْ واَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللهِ) ★

وە حەزیان نەکرد لەوە کە جیهاد بکەن لە رێگای خودادا بە مالّو نەفسی خۆیان بۆ ئەوە کە رەزای خودایان دەست بکەوێ •

★ (وقالُوا : لا تَنْفِرُوا فِي الحَرِّ) ★

وە بازێکیان ئەیانوت بە بازێکیان : لەم کاتی گەرمای ناهەمواردا

لە جێگەی خۆتان دەرمەچن •

★ (قُلْ : نارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرّاً لَوْ كانُوا يَفْقَهونَ) (٨١) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست پێیان بڵێ : کە ئاگری دۆزەخ گەرمترە لە گەرمای هاوین ، ئەبو ئێوە بۆ خۆپارازتن لەو گەرما بە تینەی دۆزەخ ئەم گەرما سووکەتان قەبوول بکردایە • وە یاخود مادام نەچوون بۆ غەزای تەبووك لە ترسی گەرمای بەتین ئێوە ئەخرێنە ناو دۆزەخەوە کە زۆر لەم هاوینە گەرمە گەرمترە ، ئەگەر ئەو مونافیقانە بەم کارەیان بزانیایێ ئەم سەفەرەیان تەرك نەدەکرد •

★ (فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلاً وَلْيَبْكُوا كَثِيراً جَزَاءً بِما كانُوا يَكْسِبُونَ) (٨٢) ★

دەی با کەم پێبکەنن و زۆر بگرین لە قیامەتا لە جەزای ئەم وتارو کردەوەیاندا •

★ (فَإِنْ رَجَعَكَ اللهُ إِلى طائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلخُرُوجِ فَقُلْ : لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ اَبَداً ، وَلَنْ تُقاتِلُوا مَعِيَ عَدُوّاً) ★

ئەگەر گەڕایتەوە بۆ مەدینەی مونەوەرە بۆ لای تاقمێ لەو دواکەوتوانە کە لەبەر نیفاق دواکەوتن وە رێکەوت بۆ جەنگێکی تر بێن داوای ئیجازەت لێ بکەن بۆ دەرچوون بۆ جەنگ تۆ پێیان بڵێ :

بە قەطعی ئێوە لەگەڵ منداد دەرناچن بۆ جیهاد وە بە قەطعی جەنگ ناکەن لەگەڵ دوژمنەکانا •

★ (إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالقُعُودِ اَوَّلَ مَرَّةٍ) ★

بە راستی ئێوە رازی بوون بە دانیشتن لە مالی خۆتانا یەکەمجار •

★ (فَاقْعُدُوا مَعَ الخالِفِينَ) (٨٣) ★

دەی دابنیشن لەگەڵ پاشکەوتوەکانا •

★ (وَلا تُصَلِّ عَلى اَحَدٍ مِنْهُمْ ماتَ اَبَداً وَلا تَقُمْ عَلى قَبْرِهِ) ★

وە بە قەطعی نوێژ مەکە لەسەر هەرکام لەو دواکەوتوانە کاتێ کە مرد وە لەسەر قەبرەکەی رامەوەستە بۆ دۆعاکردن بۆی وە یا بۆ ئیحتیرامو تەشییعی ، وە یا لە پاش ناشتنی •

★ (إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللهِ ورَسولِهِ وماتُوا وهُمْ فاسِقونَ) (٨٤) ★

چونکی ئەمانە کوفریان کردوە بە خوداو پێغەمەری خوداو ئەمانە مردوون لە حاڵێکدا لە دین دەرچوون •

ریوایەت کراوە : ئەم ئایەتە نازڵ بوو کاتێ کە حەزرەت کراسی خۆی دا بە عەبدوڵڵای کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی ئوبەیی‌ی کوڕی سەلوول بۆ ئەوە بیکەن بە کفن بۆ باوکی ، وە زیاد لەمە عەبدوڵڵا رجای کرد کە حەزرەت نوێژی جەنازەی باوکی بکا ، وە حەزرەت ویستی بڕوا بۆ نوێژکردن لە سەری جا ئەم ئایەتە مەنعی کرد لەوە نوێژ بکا لە سەری ؛ چونکی نوێژی جەنازە دۆعای عەفوکردنی تیایە بۆ مردوەکە وە کافر بۆ ئەوە ناشێ بەڵام مەنع نەکرا لە ناردنی کراسەکەی ؛ چونکی کراسناردن لە بابەتی سەخاوەتو کەرەمە ، وە زاتی وەکو حەزرەت مەنع ناکرێ لێی •

★ (ولا تُعْجِبْكَ اَمْوالُهُمْ واوْلادُهُمْ) : ★

تۆ نەخاتە سەرسوڕمانەوە دارایی‌و زۆری نەتەوەی ئەم جۆرە کافرانە •

★ (إِنَّما يُرِيدُ اللهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِها فِي الدُّنْيا وتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وهُمْ كافِرُونَ) (٨٥) ★

چونکی خودای تەعالا هەر خواستی ئەوەیە کە ئەوانە بەو دارایی‌یە سزا بدا لە دنیادا بۆ خزمەتکردنی دارایی‌یەکە و ئەولادەکانو بۆ پاسیان تا ماون لە دنیادا وە گیانیشیان دەرچێ لە حاڵێکدا کە کافرن •

★ (وإذا اُنْزِلَتْ سُورَةٌ : اَنْ آمِنوا بِاللهِ وجاهِدُوا مَعَ رسولِهِ اسْتَأْذَنَكَ اولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ ، وقالُوا : ذَرْنا نَكُنْ مَعَ القاعِدِينَ) (٨٦) ★

وە کاتێ چەن ئایەتێ بێنە خوارەوە کە ئەمر بکەن بە ئیمان بە خوداو ئەمر بکەن بە جیهاد لەگەڵ پێغەمەری خودادا (د) ئەوانەیان کە خاوەن دارایی‌و دەستەڵاتن داوای ئیجازەت لێ ئەکەن‌و ئەڵێن : وازمان لێ بێنە با ئێمە لەگەڵ دانیشتوەکانا لە وڵاتا بمێنینەوە •

★ (رضُوا بِاَنْ يَكونُوا مَعَ الخَوالِفِ) ★

رازی بوون بەوە کە لەگەڵ ژنان‌و منداڵ‌و پاشکەوتووان بن •

★ (وطُبِعَ على قُلوبِهِمْ فَهُمْ لا يَفْقَهونَ) (٨٧) ★

وە مۆر نراوە بەسەر دڵیانا خێری بۆ ناچێ ، وە ئەگەر بۆی بڕوا تێی ناچێ ، جا ئەوان فامی قازانج‌و سوودی نەبڕاوەیان نیە •

★ (لَكِنِ الرَّسولُ والَّذِينَ آمَنوا مَعَهُ جاهَدُوا بِاَمْوالِهِمْ واَنْفُسِهِمْ وَاولئِكَ لَهُمُ الخَيْراتُ واولئِكَ هُمُ المُفْلِحونَ) (٨٨) ★

بەڵام پێغەمەرو ئەو ئەصحابانە کە ئیمانیان هێناوە لەگەڵیا (واتە ئیمانیان هێناوەو وان لە خزمەتیا) ئەوانە جیهادیان کرد لە ڕێگەی خودادا بە ماڵ‌و حاڵ‌و نەفسی خۆیان ، ئەمانەیان باخت کرد لە بۆ بەرزکردنەوەی کەلیمەی تەوحیدو ئەوانە خێرو پیرۆزییان هەیەو ، ئەمانەن رزگار بوو لە دنیاو قیامەتا • بە ڕووناکی دڵ لە دنیادا صابیرن لەسەر زەحمەت‌و

شاکیرن لەسەر نیعمەت ، وە بە هۆی دەوام لەسەر طاعەت لە قیامەتا رزگارو سەربەرزن •

★ (اَعَدَّ اللهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الاَنْهارُ خالِدِينَ فِيها ذلِكَ الفَوْزُ العَظِيمُ) (٨٩) ★

خودا ئامادەی کردوە بۆ ئەوانە چەن بەهەشتێ کە ئاوی روبـاری جوان لە ژێریانا رەوان ئەبێو ئەمانە نەمرن لەو بەهەشتانەدا هەتا هەتایە • ئەمەیە گەیشتن بە پایەی گەورە بۆ هەر کەسێ خودا پێی بدا •

جا کاتێ خودای تەعالا باسی ئەو مونافیقانەی کرد کە لە مەدینەی مونەوورەدا بوون هات باسی ئەو مونافیقانە ئەکا کە لە دەرەوەی مەدینەدا بوون وەکو قەبیلەی (اسد)و (غطفان) • کاتێ حەزرەت (د) بانگی کردن بۆ غەزای تەبووك هاتن عوزریان هێنایەوە بـە چەن جۆر ؛ یەکێ لەوانە ئەوە بوو کە ئەگەر شوێنی خۆیان بەجێبێلن دوژمنەکانیان دێن بەسەریانا ، وە یەکێ لەوانە ئەوە بو کە ولاخی سواریان نیە ، وە زۆربەی ئەم خاوەن عوزرانە درۆیان ئەکردو بازێکیان راست بوون ، وە خودای تەعالا زەمی خراپە درۆزنەکانیان ئەکاو فەرمووی :

★ (وجاءَ المُعَذِّرونَ مِنَ الاَعْرابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللهَ ورَسولَهُ) : ★

ئەو کۆمەڵە کە عوزریان هێنایەوە لە خزمەت پێغەمەرا هاتن بۆ لای لە بەر ئەوە ئیجازەیان پێ بدا بۆ دانیشتن لە ماڵی خۆیاناو نەیەن بۆ غەزا ، وە فیعلەن دانیشتن لە جێگەی خۆیانا ، ئەو کەسانە کە درۆیان کرد لەگەڵ خوداو پێغەمەری خوداداو بە درۆ عوزریان هێنایەوە •

★ (سيُصيبُ الَّذينَ كَفَروا مِنْهُمْ عَذابٌ اَليمٌ) (٩٠) ★

به راستی ئه‌گا به‌و که‌سانه که کافر بوون‌و عوزره‌که‌یان له‌سه‌ر ئه‌ساسی بێ ئیمانی بوو سزایه‌کی نابار له دنیادا به کوشتن‌و به‌لاّی دنیایی‌و له قیامه‌تا به ئاگری دۆزه‌خ •

★ (لَيْسَ عَلَى الضُّعَفاءِ ولا عَلَى المَرْضى ولاَ عَلَى الَّذِينَ لا يَجِدونَ ما يُنْفِقونَ حَرَجٌ إذا نَصَحُوا لِلّهِ ورَسولِهِ) ★

نیه له‌سه‌ر ئه‌وانه لاوازن له له‌شاو له‌سه‌ر ئه‌وانه که نه‌خۆشن‌و له‌سه‌ر ئه‌وانه که دارای مالّێ نین سه‌رفی بکه‌ن له رێگه‌دا له‌سه‌ر ئه‌مانه هه‌موو تاوان نیه بـــه مه‌رجێ که ساغ‌بن‌و ئیخلاص به‌جێ بێنن له‌گه‌ڵ خوداو پێغه‌مه‌راو له کاتی خۆیا یارمه‌تی دینی ئیسلام بده‌ن •

★ (ما عَلَى المُحْسِنينَ مِنْ سَبيلٍ) ★

هیچ رێگایێ نیه له‌بو عیتاب‌و ئازاردانی دڵ بۆ ئه‌و که‌سانه که خاوه‌ن چاکه‌ن به قه‌ی ئیمکان •

★ (واللهُ غَفورٌ رَحيمٌ) (٩١) ★

وه ئه‌گه‌ر شتێکی جوزئیش ببێ له عه‌یب بۆ ئه‌و که‌سانه خـــودا تاوان‌به‌خش‌و میهره‌بانه •

★ (ولا عَلَى الَّذينَ إذا ما اَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ : لا اَجِدُ ما اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا واَعْيُنُهُمْ تَفيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَناً اَلاَّ يَجِدوا مَا يُنْفِقونَ) (٩٢) ★

هه‌روا تاوان نیه له‌سه‌ر ئه‌وانه کاتێ هاتن بۆ لای تۆ بۆ ئه‌وه کـه

هەڵیان‌بگری لەسەر (نعال)و سۆڵی سووك ـ واتە پێڵاویان بدەیێ بیكەنە پێیان ـ تا پێخاوس نەبن‌و بێن بۆ جیهاد وە تۆیش فەرموت : هیچ شك نابەم لەو جۆرە شتانە كە ئێوەی لەسەر هەڵبگرم نە حەیوانی سواری‌و نە نەعل‌و كەوش ، لەو كاتەدا لسە دڵپڕیدا پشتیان هەڵكردو چاوەكانیان فرمێسكی ئەڕشت لە دڵگرانیدا لەبەر ئەوە كە شتی وایان دەس نەكەوت سەرفی بكەن‌و بە هۆی ئەوەوە بچن بۆ جیهاد •

ریوایەت كراوە كە : حەوت كەس لە ئەنصار هاتن بۆ لای حەزرەت‌و داوای كەمتر یارمەتی‌و كەمتر ئەسبابیان كرد بۆ خۆیان‌و حەزرەت مەجالی نەبوو ئەوانیش لە دڵپڕیدا گریان ! ئەمانە : (معقل)ی كوڕی (یسار)و (صخر)ی كوڕی (خنساء)و (عبدالله)ی كوڕی (كعب)و (سالم)ی كوڕی (عمیر)و (ثعلبه)ی كوڕی (غنمه)و (عبدالله) كوڕی (مغفل)و (علبه)ی كوڕی (زید) بوون لە ئەنصاری مەدینەی مونەووەرە •

وە بازێ وتوویانە : ئەوانە ئەولادەكانی (مقرن) بوون (معقل)و (سوید)و (نعمان) • وە بازێ وتوویانە : ئەبو موساو رەفیقەكانی بوون •

★ (إِنَّما السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ اَغْنِياءُ رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الخَوالِفِ وطَبَعَ اللهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لا يَعْلَمُونَ) (٩٣) ★

تاوانباری هەر لەسەر ئەوانەیە كە دێن داوای ئیجازەی پاشكەوتن ئەكەن لە تۆو كەچی دەوڵەمەندن‌و رازی بوون بەوە كە لەگەڵ ژن‌و منداڵانا بن وە خودا مۆری داناوە لەسەر دڵی ئەوان ئیتر ئەوانە زانا نابن بە رێگەی پیرۆزی‌و بەختیاری خۆیان •

★ (يَعْتَذِرونَ إِلَيْكُمْ إِذا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ) ★

عوزرتان بۆ دێننەوە کاتێ هاتنەوە بۆ لایان •

★ (قُلْ : لاَ تَعْتَذِروا ! لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ) : ★

تۆ ئەی خۆشەویست بفەرموو : عوزرمان بۆ مەهێننەوە ! ئێمە ئیتر باوەڕ بە ئێوە ناکەین •

★ (قَدْ نَبَّأَنا اللهُ مِنْ اَخْبارِكُمْ) ★

خودای تەعالا بە راستی ئەحوالی ئێوەی بۆ گێڕاوینەتەوە ، دیاری و پەنامەکی •

★ (وسَيَرَى اللهُ عَمَلَكُمْ ورَسولُهُ) ★

لەمەولا خوداو پێغەمەری خودا کردەوەکانی ئێوە ئەبینن ، مادام راست بکەنو رووتان لە راستی بێ دەرئەکەوێ ئیتر ئیستە پێویست بە عوزر نیە •

★ (ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلى عالِمِ الغَيْبِ والشَّهادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِما كُنْتُمْ تَعْمَلونَ) (٩٤) ★

وەڵە پاش ئەوە کە مردن ئەگەڕێنەوە بۆ لای ئەو خودا کە زانایە بە ئەسراری پەنامەکی و شتی دیاری و لە پاش حسێبی رەفتارەکان خەبەرتان پێ ئەدا بە جەزای ئەوەی کردووتانە •

★ (سَيَحْلِفونَ بِاللهِ لَكُمْ إِذا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ) ★

بە هێزو قووەت سوێندتان بۆ ئەخۆن بە خوا کاتێ گەڕانەوە بۆ لایان ، ئەو سوێندەیش بۆیە ئەخۆن کە ئێوە وازیان لێ بێنن •

★ (فاعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ) ★

ئێوە واز لەوانە بێنن‌و لۆمەیان مەکەن بە راستی ئەوانە ناپاکن لە دڵداو لە بیرو باوەڕدا ، نە سوێندیان راستەو نە بە لۆمە بیر ئەکەنەوەو هەر جۆرە وتارێ لەگەڵ ئەوانەدا بێ بێ سوودە •

★ (ومأوِيهُمْ جَهَنَّمُ جَزاءً بِما كانُوا يَكْسِبُونَ) (٩٥) ★

وە ماواو مەڵبەندی پاشەڕۆژیان دۆزەخە لەبەر جەزادانەوەیان بەوەی کە ئەوان کردوویانە •

★ (يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوا عَنْهُمْ ، فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللهَ لا يَرْضى عَنِ الْقَوْمِ الفَاسِقِينَ) (٩٦) ★

ئەوانە سوێندتان بۆ ئەخۆن بۆ ئەوە کە ئێوە لێیان رازی بن ، جا ئەگەر ئێوەیش لێیان رازی بن بە راستی خودا لێیان رازی نابێ ، چونکی ئەوانە لە دینا نەماون‌و لە یاسای حەق بەدەرن‌و خودایش رازی نابێ لە کۆمەڵی لە یاسای حەق دەرچوو •

★ (الاَعْرابُ اَشَدُّ كُفْراً ونِفاقاً واَجْدَرُ اَلاَّ يَعْلَموا حدودَ ما اَنْزَلَ اللهُ على رَسولِهِ واللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (٩٧) ★

عەرەبی دەشتەکی هاتو کافر بوون کوفری ئەوان بەهێزترە لە کوفری هەموو شارستانیەکان ، وە ئەگەر مونافیق‌و دوو دڵو ناساغ بن ئەوە ئەو نیفاقی ئەوانە لە نیفاقی خەڵکی ئاوەدانی شارستانی ناشیرینترە ؛ چونکی

ئەمانە دوورن لـە شارستانیو قسەیان وشکەو زمانیـان زبرەو بۆ ئـەوە ناشێن ئینسان بیانکا بە (خصم)و جیدالیان لەگەڵدا بکا ، وە دوورن لە قامی دەلیل ، وە بەس بە زۆر یا خود بە مالی دنیا یاخود بەو تەقالیدە کە فێری بوون ئینسان ئەتوانێ لەگەڵیانا بژی ، وە هەموو ئەوانە زۆر شایاون بە نەزانینی سنوورو یاسای ئـەو دینە کـە خودا نازڵی کردوەتە سـەر پێغەمەری خۆی ، وە خودای تەعالا زانایە بە هەموو تاقمێو بـە هەموو حاڵێو خاوەن حیکمەتە لە رەواداشتنی قسەکردن لەگەڵ خاو ن شعوورانا و پارێزکردن لە نەفامانو نەزانان •

دەستارِ بە دەستی خەستەی بریندار

چاترە لە وتار بۆ پیاوی نابار

بزانن ! کـە ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە لـە شانی هۆزی (اسد)و (غطفان) لە عەرەبی دەشتەکی • وە بازێکیش ئەڵێن لەوانە کە حازری مەدینەی مونەووەرە بوون •

★ (ومِنَ الاَعْرابِ مَنْ یَتَّخِذُ ما یُنْفِقُ مَغْرَماً) ★

وە لە عەرەبی دەشتەکیە کەسانێ کە هەرچی سەرف بکا بە ناوی زەکاتەوە بە خەسارو زیانو بارێ کە بەسەر شانا هاتبێ وای دائەنێو بە قەطعی بـە واجبی دینیو بـە هۆی رەزامەندی خوداو رزگاری قیامەتی ناژمێرێ •

★ (ویَتَرَبَّصُ بِکُمُ الدَّوائِرَ) ★

وە ئـەو جۆرە کەسانە چاوەڕێی ئـەوە ئەکەن کـە کارەساتێ بێت بەسەرتانا کە شوێنەوارتان نەهێڵێتەوە بەڵکو لە ژێر ئەم باری ناهەمواری واجباتە دەرچن •

★ (عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ) ★

خودا بکا بێتـه سەریان کارەساتی نابارو خراپ کـه ئەوان مەحـو بکاتەوە •

★ (واللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) (٩٨) ★

وە خودای تەعالا قسەی ئەوانە ئەبیسێو زانایە بە رازی دڵیان •

★ (ومِنَ الاَعْرابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللهِ واليَوْمِ الآخِرِ ويَتَّخِذُ ما يُنْفِقُ قُرباتٍ عِنْدَ اللهِ وصَلَواتِ الرَّسُولِ) ★

وە لە عەرەبی دەشتەکیە کەسانێکی وەها باوەڕیان هەیە بە خوداو رۆژی قیامەتو ، ئەوەی سەرفی ئەکا لە زەکاتو لە خێرات دای ئەنێ بە هۆی نزیکبوونەوە لە خوداو لە دۆعای خێری پێغەمەر ـدـ •

★ (اَلا إنَّها قُرْبَةٌ لَهُمْ) ★

بێداربنەوە ئـەو زەکاتەو ئـەو خێراتی ئەوانە خودا قەبوڵی ئەکاو ئەیکا بە هۆی نزیکبوونەوەیان لە خودا •

★ (سَيُدْخِلُهُمُ اللهُ فِي رَحْمَتِهِ) ★

وە بێ گومان خودای تەعـالا ئەوانە ئەخاتە ناو پڕتەوی میهرەبانی خۆیەوەو دڵیان رووناك ئەکاتەوە •

★ (إنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (٩٩) ★

بە راستی خودا تاوانبەخشو میهرەبانە بۆ هەموو موسوڵمانێو بە تایبەتی بۆ ئەوانە •

★ (والسَابِقُونَ الاوَّلونَ مِنَ المُهاجِرِينَ والاَنْصارِ والَّذِينَ اتَّبعوهُمْ بِاِحْسانٍ رضِيَ اللهُ عَنْهُمْ ورَضُوا عَنْهُ ، واَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الاَنْهارُ خَالِدِينَ فِيها اَبداً ، ذلِكَ الفَوْزُ العَظِيمُ) (١٠٠) ★

ئەفەرمویّت : ئەو کەسانە کە پێشکەوتن لە کۆچکردنا لە مەکەی موکەرەمەوە بۆ مەدینەی مونەوورەو ئەو کەسانەی کە پێشکەوتن لە یارمەتیدانی پێغەمەرا ـدـو ئەو کەسانەی کە بە شوێنی ئەوانا هاتن بە بیرو باوەڕی باش‌و کردەوەی چاکەو خوو رەوشتی بەرز •• خودای تەعالا لەوان رازیەو ئەوانیش لە خودا رازین ؛ چونکی موسوڵمانی ساغ رەخنەی نیە بەرابەر بە تەسەڕوفاتی خودای تەعالا ، وە خودا ئامادەی کردوە بۆیان چەن بەهەشتێ کە لە ژێر ئەوانا جۆبار رەوان ئەبێ‌و ئەوان نەمرن لە ناویانا هەتا هەتایە ، وە ئەمە گەیشتێکی گەورەیە بە پایەی لای خودا •

بزانن ! لە تەفسیری (سابقین)دا بازێ فەرموویانە : (سابقین) لە موهاجیرین ئەوانەن کە نوێژیان کردوە بەرەو رووی (قبلتین) واتە (بیت المقدس)و (کعبة الله) وە بازێ فەرموویانە : کە (اصحاب البدر) ن ، وە بازێ فەرموویانە : (ئەصحابی بیعة الرضوان)ن ، وە بازێ فەرموویانە : ئەوانەن کە لە پێش هیجرەتا موسوڵمان بوون •

وە (سابقین) لە ئەنصار بازێ فەرموویانە : ئەهلی عەقەبەی یەکەمن ، کە حەوت کەس بوونو لە سالّی یازدەهەمی ریسالەتا چوون بۆ مەکە بۆ حەج • وە بازێ فەرموویانە : ئەهلی عەقەبەی دووهەمن کە لە سالّی دوازدەی ریسالەتدا چوون بۆ مەکە بۆ حەج ، کە حەفتاو دوو پیاوو ژن

بوون لەگەڵ ئەو کەسانەدا کـە ئیسلام بوون لەسەر دەستی موصعەبی کوڕی عومەیری کوڕی هیشامی کوڕی عەبدولەنافدا کە حەزرەت ـدـ لەگەڵ ئەهلی عەقەبەی دووهەمدا ناردی بۆ مەدینە بۆ تەعلیمی قورئانی پیرۆز •

وە مەبەست لە (تابعین) لە جوملەی (والذین اتبعوهم باحسان)دا باقی ئەصحابەکانی پێغەمەرە ـدـ لەسەر هەموو مەعناکان کە بەیانکران •

بەڵام ئەوە کە بازێ لە موفەسیرەکان فەرموویانە کە : مەبەست لە (سابقین) ئەوانەن لە پێش باقی موسوڵمانانی غەیری موهاجیرینو ئەنصارا موسوڵمان بوون ، وە مەبەست لە (والذین اتبعوهم) ئەوانەن کە دوای ئەوان موسوڵمان بوون لە زەمانی حەزرەتا ـدـ واتە ئەصحابەکان غەیری ئەو دوو فیرقە وە باقی موسوڵمانانی دنیا کە لە پاش زەمانی حەزرەت ـدـ هاتوونەتە دنیاوە تا رۆژی قیامەت بـە شەرتی ئەوە کـە تابیعی سابیقین بووبن لە پیرو باوەڕو کردەوەو ئەخلاقا ، وە ئەم شەرتە دێتەجێ لەوانەدا کـە تابیعی ئیجماعی ئوممـەت وە یا زۆری ئـەوان بووبن لـە ئیمامانی موجتەهیدینو لە ئومەرای عادیلین و عولەمای عامیلینو ئەولیاو پیاوچاکان هەتا رۆژێ کە دنیا دەوامی ببێ •

★ (وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الاَعْرابِ مُنافِقُونَ) ★

وە لەوانەن کە وان لە دەوری ئێوەدا لە عارەبی دەشتەکی دەوری مەدینەی مونەووەرە کۆمەڵێ لە مونافیقان بە زاهیر موسوڵمانو لە دڵدا کافرن کە بریتین لە قەبیلەی (جهینه)و (مزینه)و (اسلم)و (اسجع)و (غفار) •

★ (ومِنْ اَهْلِ المَدِينَةِ مَرَدُوا على النِّفاقِ ، لا تَعْلَمُهُمْ نَحنُ نَعْلَمُهُمْ) ★

وه‌كو چۆن له ده‌ورو به‌ری مه‌دینه‌دا مونافیق هه‌یه له ئه‌هلی شاری مه‌دینه‌یش هه‌روا هه‌ن كۆمه‌ڵێ ئه‌هلی نیفاق كه له‌سه‌ر نیفاق دامه‌زراون تۆ ئه‌و مونافیقانی ئه‌هلی مه‌دینه ناناسی به‌س ئێمه ئه‌یان‌ناسین ؛ چونكی زۆر به حیله‌و ورده‌كارین له كاری خۆیانا •

★ (سنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ) ★

ئێمه دوو جار سزای ئه‌و مونافیقانی مه‌دینه ئه‌ده‌ین : جارێ به ئابڕووبردن ، وه‌كو ریوایه‌ت كراوه كه حه‌زره‌ت له‌سه‌ر مینبه‌ر یه‌كه یه‌كه ناوی بردنو ده‌ری‌كردن بۆ ده‌ره‌وه • وه جارێ له قه‌برا له عاله‌می به‌رزه‌خدا •

★ (ثُمَّ يُرَدُّونَ إلى عَذَابٍ عَظِيمٍ) (١٠١) ★

وه له پاش هاتنی رۆژی قیامه‌ت ئه‌گێڕێنه‌وه بۆ سزایه‌كی گه‌وره‌ی ناهه‌موار •

★ (وآخَرونَ اعْتَرَفوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطوا عَمَلاً صالِحاً وآخَرَ سَيِّئاً) ★

وه له دواكه‌وتووان له غه‌زای ته‌بووكه كۆمه‌ڵێكی تر كه ئیقراریان كردوه به تاوانباری خۆیان له پاشكه‌وتناو كرده‌وه‌یه‌كی چاكیان تێكه‌ڵ كردوه له‌گه‌ڵ كرده‌وه‌یه‌كی خراپدا ، واته كرده‌وه پێشوه‌كانیان باش بو وه‌كو جیهادو حازربوون بۆ واجباتی دین وه كرده‌وه دواییه‌كانیان خراپ بو وه‌كو پاشكه‌وتن له غه‌زای ته‌بووك •

★ (عَسى اللهُ اَنْ يَتوبَ عَلَيْهِمْ إنَّ اللهَ غَفورٌ رَحِيمٌ) (١٠٢) ★

هیوایە خودا تەوبەیان لێ قەبوڵ بکا ؛ چونکە بـە راستی خودا تاوانبەخش و میهرەبانە •

ئەم ئایەتە نازڵ بوو لە ئەبو لوبابەو رەفیقەکانیا کـە دە کەس یا هەشت یا پێنج یا سێ کەس بوون کە نەڕۆیشتن بۆ غەزای تەبووك ، کاتێ حەزرەت لە تەبووك هاتەوە بۆ مەدینە رۆیشتنە خزمەتی و پێیان لە تاوانباری خۆیان ناو • وە ئەبو لوبابە کە ناوی (رفاعە)و کوڕی (ابو المنذر) بوو لـە ئەهلی (صفە) بو ، خۆی بەستەوە بـە کۆڵەکەیێ لـە کۆڵەکەکانی مزگەوتی حەزرەتەوەو سوێندی خوارد ئەبێ حەزرەت رزگاری بکا لەو بەستنەوە ، وە لە کاتی پێویستو نوێژکردنا کچەکەی ئەهات گوریسەکەی ئەکردەوە ، پاش ئـەوە ئەیبەستەوە ، جا کاتێ ئایەتی قەبووڵی تەوبەیان هاتەخوارەوە ، حەزرەت ـدـ ڕۆیشت خۆی گوریسەکەی کردەوە • وە لەم بەستنەوەدا دوازدە ڕۆژ مایەوە •

وە جارێکی تریش پێش ئەم ڕووداوە خۆی بەستەوەو حەوت ڕۆژ مایەوە تا تەوبەکەی قەبووڵ بوو حەزرەت گوریسەکەی کردەوە •

★ (خُذْ مِنْ اَمْوالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وتُزَكِّيهِمْ بِها وصَلِّ عَلَيْهِمْ إنَّ صَلوتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ ، واللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) (١٠٣) ★

واتە : ئەی پێغەمەری خۆشەویست وەربگرە لە دارایی ئەم لە جەنگ پاشکەوتووانە بـ ئەبو لوبابەو هاوڕێکانی ـ مالێ بە شێوەی صەدەقەو کەفارەت بۆ ئەم تاوانەیان کە ئەو صەدەقەیە تەسلیم کرا تۆ ئەو کۆمەڵەیە

پاك ئەكەیتەوە بەو صەدەقە ، واتە ئەو صەدەقە ئەبێ بە هۆی عەفوبوونیان لە تاوانەكەیانو بەرەكەتو زۆربوون بۆ مالّەكەیان • وە دۆعای خێرێشیان بۆ بكە ؛ چونكی دۆعای خێری تۆ بۆ ئەوان ئەبێ بە مایەی ئارامو هێمنی دڵی ئەوان ، وە خودای تەعالا بیسەرە بۆ واتەی خەڵكو زانایە بە رازو نیازی دڵیان •

ریوایەت كراوە حەزرەت ـدـ سێیەكی دارایی ئەوانەی وەرگرت بەخشیەوە بەسەر فەقیرانا •

★ (اَلَمْ یَعْلَمُوا اَنَّ اللهَ هُوَ یَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَیَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَاَنَّ اللهَ هو التَّوَّابُ الرَّحِیمُ ؟) (١٠٤) ★

ئایا نازانن ئەم خەڵكە كە خودای تەعالا تۆبەو پەشیمانی وەرئەگرێ لە بەندە تۆبەكارەكانی وە صەدەقەو خێراتو دەستاوێژ وەرئەگرێ لە خێرۆمەندان لە تۆڵەی تاوانباریدا یا هەر بۆ ئەجری رۆژی قیامەت وە خودای تەعالا بە راستی تەوبە وەرگرە بە شێوەیەكی رەساو میهرەبانە بۆیان ؟

★ (وقُلِ : اعْمَلُوا فَسَیَرَی اللهُ عَمَلَكُمْ ورسولُهُ والمُؤْمِنونَ) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست پێیان بڵێ : چی ئەكەن بیكەن ، یاخود كاری باش بكەنو لەمەولا بەراستی خوداو پێغەمەری خوداو موسوڵمانەكان كردەوەی ئێوە ئەبینن •

★ (وسَتُرَدُّونَ إلی عالِمِ الغَیْبِ والشَّهادَةِ فیُنَبِّئُكُمْ بِما كُنْتُمْ تَعْمَلونَ) (١٠٥) ★

وە لە داهاتووی نزیکدا ئێوە ئەگێڕرێنەوە بۆ لای ئەو خودایە کە زانایە بە پەنامەکیو ئاشکرای کردەوەکان ، جا خەبەردارتان ئەکا بە تۆڵەی ئەوەی کە ئێوە کردووتانە •

★ (وآخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللهِ إمَّا يُعَذِّبُهُمْ وإمَّا يَتوبُ عَلَيْهِمْ ، واللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (١٠٦) ★

وە چەن کەسانێکی تر هەن لەوانە کە دواکەوتن لە غەزای تەبووك ئەوانە ئیشیان ماتڵکراوە بۆ حوکمی خودا لەسەر (اقتضا)ی حاڵی خۆیان : یا سزایان ئەدا ئەگەر دەوام بکەن لەسەر موخالەفە ، وە یا تەوبەیان لێ قەبووڵ ئەکا مادام تەوبە بکەن بە دڵ ، وە خودای تەعالا زانایە بە حاڵیانو خاوەن حکمەتە لە تۆڵەی کردەوەدا •

ئەم کۆمەڵە سێ کەس بوون مەرارەی کوڕی ربیعو ، کەعبی کوڕی مالیکو ، هیلالی کوڕی ئومەییە ، پاش کەوتن لە غەزای تەبووك نەك لەبەر نیفاق بەڵکو لەسەر قەزاو قەدەرو تەمەڵیو بێ موبالاتی • کاتێ حەزرەت ـدـ هاتەوە لەو غەزایە ئەمری کرد بە ئەصحابەکان قسەیان لەگەڵدا نەکەنو سەلامیان لێ نەکەن ، وە کاتێ ئەوانیش ئـەو هەجرو تەرکەیان لەوانەوە بینی پەشیمان بوونەوە لـە کاری خۆیانو نیەتی خۆیان ساغکردەوە بۆ خودا ، جا خودا رەحمی پێکردن وە ئایەتی نازڵکرد لـە هۆی عەفوی ئەوانەوەو عەفوکران •

فەرموودەی خودا : (والذين اتخذوا مسجدا ...)

ریوایەت کراوە : کاتێ کە بەنی عەمری کوڕی عەوف مزگەوتی قوبایان کردەوە هاتن بۆ خزمەتی حەزرەت ـدـو بردیان بۆ مزگەوتەکەو نوێژی کرد لە مزگەوتەکەدا وە ئەم رووداوە بوو بە هۆی ئەوە کە کۆمەڵی بنی غەنم بنی عەوف ئەوانیش لەسەر مونافەسەی خزمەکانیان مزگەوتێکیان کردەوە ، بەڵام نیەتیان لەسەر ئیسلامو ئیخلاص نەبوو ، بەڵکو مەقسەدیان زیانگەیاندن بو بە دینی ئیسلامو هێزدان بە کوفرو چاوەڕێی ئەبو عامیری راهیبی ناپاکیشیان ئەکرد کە لە شام بێتەوە بیکەن بە پێشەوای خۆیان ، وە ئەم ئەبو عامیرە وەختی خۆی مەسیحیو راهیب بو ود مەشهوور بوو لە ناو خەڵکا ، کاتێ حەزرەت ـدـ هات بۆ مەدینەی مونەوەرە دەستی کرد بە موعانەدە لەگەڵ حەزرەتا هەتا حەزرەت لە جەنگی هەوازیندا سەرکەوت ئیتر ئەبو عامیری ناموبارەك جێگەی بە خۆی نەگرتو چوو بۆ شام پەنای برد بە رۆمیەکان بە ناوی یارمەتی خواستن بۆ ئاینی مەسیح ـدـ .

وە رای‌سپاردبوو بۆ لای ئەم کۆمەڵی بەنی غەسی بەنی عەوفە کە پاش ماوەیێ بە هێزدوە دێسەوەو بەرابەرکێ ئەکەین لەگەڵ محەمەداو جێگەی پێ لێژ ئەکەین ، کەچی بە مورادی نەگەیشتو لە فیتنەی (قینەسرین)دا بە بێ کەس مرد .

جا ئەم کۆمەڵە ناپیاوە هاتن بە شوێن حەزرەتا بڕوا نوێژ بکا لە مزگەوتەکەیانا وەکو رۆیشت لە مزگەوتی قوبادا نوێژی کرد ، وە حەزرەت وێستی بڕوا بۆ لایان ، جا ئەم ئایەتانە هاتنە خوارەوەو مەنعیان کردو ، خودا فەرمووی :

★ (والَّذينَ اتَّخَذوا مَسْجِداً) ★

وە لە موناڤیقەکانە ئەو کەسانەیش کە مزگەوتێکیان کردوەتەوە بە دیسەن عیبادەتخانەو لە واقیعا کردوویانەتەوە :

★ (ضِراراً وكُفْراً وتَفْرِيقاً بَيْنَ المُؤْمِنينَ وإِرْصاداً لِمَنْ حارَبَ اللهَ ورَسولَهُ مِنْ قَبْلُ) ★

بۆ زیاندان لە موسوڵمانانی مزگەوتی (قوبا)و بۆ هێزدان بە کوفرو بۆ چلوچۆیی‌و جیایی خستن لە ناو موسوڵمانانی ئەو شوێنەدا بەم جۆرە بازێکیان بکەن بە هاوبیری خۆیان‌و بڕۆن بە گژی باقیەکانا ، وە لەبەر چاوەڕێکردنی ئەبو عامیری راهیب ئەو نامەردە کە چەن غەوغای کردو چەن موعارەزەو موعانەدەی کردو جەنگی کرد لەگەڵ خوداو پێغەمەری خودادا لە پێش دروستکردنی ئەو مزگەوتەدا •

★ (ولَيَحْلِفُنَّ : إِنْ أَرَدْنا إِلاَّ الحُسْنى ! واللهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكاذِبُونَ) (١٠٧) ★

وە لەگەڵ ئەم هەموو نامەردی‌و بەدکاریەدا سوێندی موئەککەد ئەخۆن کە : خواستمان لە دروستکردنی ئەو مزگەوتەدا هەر ئەعمالی چاکە بوە ، وەکو نوێژکردن‌و قورئان خوێندن‌و زیکری خودا بوە تیایاو خودای تەعالایش شەهادەت ئەدا بە راستی ئەوانە هەموو درۆزن‌و مەبەس ئەوانە نیە نە کە داوای ئەکەن •

★ (لا تَقُمْ فِيهِ أَبَداً لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقومَ فِيهِ) ★

بە قەتعی ئەی پێغەمەری خۆشەویست لەو مزگەوتی ئەوانەدا

رامەوەستە بۆ نوێژ یا قورئان خوێندن یا دەرزو ئامۆژگاری موسوڵمانان ، وە بە راستی ئەو مزگەوتەی کە بیناکراوە لەسەر تەقواو لە خودا ترسان لە ئەوەڵی هاتنتان بۆ ئەو عەرزە کە مزگەوتی قوبایە ، وە کاتێ حەزرەت لە سەفەری کۆچدا گەیشتە ئەوێ بناغەی کرد وە لە پاشا لەم نزیکانەدا بەنی عەمری بەنی عەوف تەواویان کرد •• ئەوە شایاوە بۆ ئەوە کە تۆ تیایا راوەستیو نوێژی تێدا بکەی بۆ خودای تەعالا •

★ (فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا واللهُ يُحِبُّ المُطَّهِّرِينَ) (١٠٨) ★

لەو مزگەوتەدا هەیە چەن پیاوێکی موسوڵمانی ساغی وا کە حەز ئەکەن خۆیان پاك بکەنەوە لە گوناەو تاوانباریو لە رەزائیلی نەفسو لە بێ دەسنوێژیو لەش‌پیسی . وە خودا پیاوانی وای زۆر خۆش ئەوێ . لێیان رازی ئەبێو نزیکیان ئەخاتەوە لە خۆی بە تەوفیقدانیان بۆ تەزکیەی نەفسو طاعەتکردنی مەقبوول •

ریوایەت کراوە : کاتێ ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە پێغەمبەر ـدـ رۆیشت لەگەڵ کۆمەڵێ لە موهاجیرینو ئەنصار ـ خودایان لێ رازی بێ ـ هەتا راوەستا لە دەرگای مزگەوتی قوبادا تەماشای کرد گەلێ لە ئەنصار لەویا دانیشتوون ، وە حەزرەت فەرمووی : ئایا ئێوە خاوەن ئیمانن ؟ ئەوان بێدەنگ بوون ، وە حەزرەت دووجارەی کردەوە ، جا عومەر فەرمووی : بەڵێ خاوەن ئیمانەو منیش لەگەڵ ئەوانام • جا حەزرەت فەرمووی : ئایا رازین بە قەزای خودا ؟ وتیان : بەڵێ ، فەرمووی : سەبریش ئەکەن لەسەر

بەڵێ ؟ وتیان : بەڵێ ، فەرمووی : شوکری خودایش ئەکەن لەسەر نیعمەتو خۆشی ؟ وتیان : بەڵێ ، جا فەرمووی : قەسەم بـە خودای کەعبە ئێوە خاوەن ئیمانن ، دوای ئەوە دانیشتو فەرمووی : ئەی کۆمەڵەی ئەنصار خودا مەدحو ثەنای ئێوەی کردوە ، ئێوە چی ئەکەن لە کاتی تارەتگرتنو دەسنوێژا ؟ عەرزیان کـرد : ئێمـە پاش دانیشتن لەسەر جێگەی قەزای حاجەت بە سێ بەرد خۆمان پاك ئەکەینەوە جا بە شوێنی ئەو بەردانەدا بە ئاو خۆمان دائەشۆرێنو خۆمان پاك ئەکەینەوە ، جا حەزرەت ـدـ ئەم ئایەتەی خوێندەوە : (فیه رجال یحبون ان یتطهروا ..)

لەم بەیانەوە دەرکەوت کە ئەو مزگەوتە مزگەوتی قوباء بوە ، کاتێ حەزرەت لە سەفەری هیجرەتدا لەوێدا دابەزی بناغەی ئەو مزگەوتەی داناو لەو ماوەدا کە لە قوبادا بو نوێژی تیا کرد ، لە رۆژی دووشەمەوە تا رۆژی جومعەو جومعەی تێـدا کـردو لـە پاشان بەنو عـەوف تەواویان کـردو حەزرەت ـدـ رۆیشت نوێژی تێدا کرد ، وە بازێ فەرموویانە : مەبەس لـە (لمسجد اسس علی التقوی) مزگەوتی مەدینەی مونەورەیە بـەڵام ئەم بیرە لەگەڵ ئەم رووداوەدا رێك ناکەوێ .

جا حەزرەت ـدـ مالیکی کوڕی (دخشم)و مەعنی کوڕی عەدیو عامیری کوڕی (السکن)و وەحشی بانگ کردو فەرمووی : بڕۆن بۆ لای ئەو مزگەوتە کـە ئەهلەکەی ستەمکارەو نابارن بیڕووخێنن‌و بیسووتێنن ئەوانیش رۆیشتن وێرانیان کـردو سووتاندیان‌و شوێنەکەیان کرد بـە شوێنی خەوش‌و خاڵو پیسایی ناوچەکە .

★ (اَفَمَـنْ اَسَّسَ بُنْیانَهُ عَلی تَقْـوی مِنَ اللهِ وَرِضْوانٍ خَیْرٌ اَمْ مَنْ اَسَّسَ بُنْیانَهُ علی شَفا جُرُفٍ هارٍ فانْهارَ بِهِ فِي نارِ جَهَنَّمَ ؟ واللهُ لا یَهْدِي الْقَوْمَ الظّالِمِینَ) (۱۰۹) ★

ئایا که‌سێ بناغه‌ی دینی خۆی دامه‌زراندبێ له‌سه‌ر ته‌قواو ترس لـه خودای ته‌عالا وه‌کو یه‌کێ وایه کـه بینای خۆی دانابێ له‌سـه‌ر قه‌راخی که‌ناوێکی وا ئاوی لافاو دڕیبێتی‌و نزیك بێ له‌وه‌وه بڕووخێ‌و فیعله‌ن ئه‌و بینایه بڕووخێ‌و به‌و که‌سه‌وه بۆ ناو ئاگری دۆزه‌خ ؟ وه وه‌لاّمی ئـه‌م پرسیاره ئیستینکاریه ئه‌مه‌یه ئه‌ڵێین : حاشا ئه‌م دوو که‌سه خاوه‌ن بینایه وه‌کو یه‌ك نین •

ئه‌ویان بیناکه‌ی وا دامه‌زراوه
هه‌رگیز نابڕووخێ تا دنیا ماوه
ئه‌میان به بایێ زوو به‌رباد ئه‌بێ
شوێنی نامینێ به رووی دنیاوه

ئـه‌م ئایه‌تـه پیرۆزه‌دا خودای ته‌عالا بـه شێوه‌ی ته‌مثیل ته‌شبیهی هه‌یئه‌تی ئه‌هلی ئیمان‌و ئیخلاص‌و موجاهیدانی (في سبيل الله)ی کردوه به هه‌یئه‌تی پیاوێ‌و بینایێ به ماده‌ی ئه‌ستوورو یاسای میعماری هۆشیار دروست‌کرا بێ له‌سه‌ر شوێنێکی ساغی سه‌ختی پایه‌دار • وه ته‌شبیهی هه‌یئه‌تی ئینسانی موناڤیقی دوودڵ‌و دووڕووی بێ‌ئیمان‌و خۆنه‌گرتوو له کاتی نه‌هاتیداو ناسوپاس له کاتی هاتیدا به هه‌یئه‌تی که‌سێ بینایێ بکاته‌وه له‌سه‌ر قه‌راخی که‌ناوێکی رووخه‌کی ئاوداماڵیو که خه‌رێك بێ له خۆیه‌وه هه‌ره‌س بباو بڕووخێ به رووی چه‌مه‌که‌دا چ جای ئه‌وه که بوومه‌له‌رزه‌یێ لێی بدا •

وه سیڕی راستی ئـه‌م ته‌مثیله ئه‌وه‌یه کـه به‌شی یه‌کـه‌م بـه دڵ دامه‌زراوو خاوه‌ن ئیمـان‌و جێگه‌ی میهره‌بانی خودان ، وه بـه‌شی دوه‌م

تاپیاوو دانەمەزراوو ستەمکارنو خودایش هەرگیز ستەمکار شارەزا ناکا بۆ مەبەستی باشو ئەنجامی پیرۆز هەتا هەتایە . بۆیە خودای تەعالا ئەفەرمویت :

★ (لا يَزالُ بُنْيانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلوبِهِمْ إِلاَّ اَنْ تَقَطَّعَ قُلوبُهُمْ واللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (١١٠) ★

واتە بە دەوام ئەو بینای مزگەوتە درۆینە کە ئەوان دروستیان کرد هەر گریّو ژانە لە دڵیانا مەگەر دڵەکانیان پارچە پارچە بکریّو خاوەنەکانیان بمرن . وە خودای تەعالا زانایە بە هەموو رازو نیازیّو خاوەن حیکمەتە لە هەموو کارێکدا •

فەرموودەی خودا : (ان الله اشترى ٠٠ الآية)

ریوایەت کراوە لە محەمەدی کوڕی کەعبی (قرظی)یەوە : ئەڵێ : کاتێ کە ئەنصارە مەدینەییەکان لە شەوی عەقەبەی دووهەما بەیعەتیان بە حەزرەت کرد کە ئەوانیش حەفتا پیاو بوون لەگەڵ دوو ژنا عەبدوڵلای کوڕی رەواحە وتی : یا رسول الله چی بڕیار ئەدەی بۆ خودا لە سەرمان ؟ فەرمووی : بڕیاری ئەوە ئەدەم عیبادەتی بۆ بکەنو هاوڕێی بۆ قەرار نەدەن • عەرزی کرد : ئەی چی بۆ خۆت بڕیار ئەدەی ؟ فەرمووی : ئەوە بڕیار ئەدەم کە مەنعی ئەو زیانانەم لێ بکەن کە لە خۆتانی مەنع ئەکەن • وتی : ئەگەر ئەمانەمان کرد دەسکەوتمان چی ئەبێ ؟ فەرمووی : دەسکەوتی ئێوە بەهەشتە • ئەوانیش وتیان : بە خودا مامەڵەیەکی بەسوودو پیرۆزەو قەت لێی پەشیمان نابینەوە • جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە •

به گوێره‌ی ئه‌م ریوایه‌ته ئه‌بێ ئه‌م ئایه‌ته (مه‌که‌یی) بێ • وه بازێ فه‌رموویانه : خودا کـه باسی حاڵی مونافیقه‌کانو زه‌عیفه‌کانی کـرد باسی موسوڵمانه دین‌دامه‌زراوه‌کان ئه‌کاو جیهاده‌که‌یان وه‌کو موعامه‌له وایـه‌و قازانجه‌که‌یان ره‌زای خوداو به‌هه‌شتی نه‌بڕاوه‌یه • جا ئه‌فه‌رموێت :

★ (إنَّ اللهَ اشْتَرى مِنَ المُؤْمِنينَ اَنْفُسَهُمْ واَمْوالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الجَنَّةَ يُقاتِلونَ في سَبيلِ اللهِ فَيَقْتُلونَ ويُقْتَلونَ وعْداً عَلَيْهِ حَقّاً في التَّوْريةِ والأِنْجيلِ والقُرآنِ ، ومَنْ اَوْفى بِعَهْدِهِ مِنَ اللهِ ؟ فاسْتَبْشِروا بِبَيْعِكُمُ الَّذي بايَعْتُمْ بِهِ ، وذلِكَ هُوَ الفَوْزُ العَظيمُ) (١١١) ★

واته : خودای تـه‌عالا کڕیویه‌تی لـــه خاوه‌ن ئیمانه‌کان گیانیان‌و داراییان به مامه‌ڵه‌ی سه‌له‌م که له کاتی تاییه‌تی دیاریکراوا به‌هه‌شتی به‌رزی به‌ڕێزیان پێ بدا • وه ته‌سلیمی (راس المال)ی نه‌ختی موسوڵمانه‌کان بـه خودای ته‌عالا به‌وه‌یه که له ڕێگه‌ی خودادا جیهـــاد بکه‌ن وه کافره‌کان بکوژن‌و کافره‌کان بیانکوژن ، وه هه‌رکه‌سێ له‌وان ئه‌و پەیمان‌و بڕیاری ته‌سلیمی (راس المال)ه به‌جێ بێنێ با خۆش موژده بن به‌و مامه‌ڵه‌یه کـه کردوویانه‌و ئه‌نجـامی ئـه‌م مامـه‌ڵه گه‌یشـتنه بـه به‌هه‌شتی جـاویدانی‌و ره‌زامه‌ندی خودای سه‌میع‌و عه‌لیم • وه ئه‌م مامه‌ڵه‌یه بڕیاردراوه له کتێبی عوهوودی قه‌دیمه‌دا وه‌کو ته‌وراتو ئینجیل‌و قورئانی پیرۆز • وه خاوه‌ن کار خودایه که فه‌رمانی له هه‌موو شوێنێکدا ره‌وایه •

جا خودای ته‌عالا بۆ به‌یانی نیشانه‌ی ئه‌و موسوڵمانانه که ئـــه‌و مامه‌ڵه‌یان له‌گه‌ڵ خوادا کردوه فه‌رمووی :

(التَّائِبونَ)

ئەو کەسانە کە پەشیمان بوونەتەوە لە کوفرو تاوانباری •

(العابِدونَ)

ئەوانە کە عیبادەتی خودا ئەکەن بە ئیخلاص •

(الحامِدُونَ)

سوپاسی نیعمەتی خودا ئەکەن •

(السَّائِحونَ)

ئەوانە کە بەڕۆژوون ، وە یا ئەوانەن کە ئەڕۆن بە بیابانو سارای دوورا بۆ غەزاکردن لەگەڵ کافرانا ، وە یا بۆ وەرگرتنی دەرزی عولوومی دینیە •

(الرَّاكِعونَ السَّاجِدونَ)

ئەوانە کە بە دامەزرانی دڵو لەشەوە لە نوێژەکانا رووکووعو سەجدە ئەبەن •

(الآمِرونَ بِالمَعْروفِ والنَّاهونَ عَنِ المُنْكَرِ)

ئەوانەن کە ئەمر ئەکەن بە هەر شتێ ناسراوو قەبوولْکراو بێ لە دینا لە واجباتو موستەحەباتو نەهی ئەکەن لە هەرچی نەناسراو بێ لە دینا لە حەرامو مەکرووهـ •

(والحَافِظُونَ لِحُدودِ اللهِ)

وە حوددودی خودا ئەپارێزنو یاسای دین رائەگرن بە نەفسو مالْ وە بە هەموو وەسیلەیەکی شەرعی •

یزانن ! هه‌ڵئه‌گرێ مه‌به‌س له حوددود حه‌دی قه‌تڵو زینـاو دزی‌و بوهتانو شه‌رابخواردن بێ ، واته سه‌عی ئه‌که‌ن بۆ به‌جێهێنانیان له‌سه‌ر موسته‌حه‌ق • وه هه‌ڵئه‌گرێ مه‌به‌س له حوددود هه‌موو ئه‌حکامی دین بێ •

★ (وبَشِّرِ المُؤْمِنِينَ) (١١٢) ★

وه موژده بده به‌و موسوڵمانانه که ئه‌م سیفه‌ته به‌رزانه‌یان ببێ به به‌هه‌شت •

فه‌رموده‌ی خودا : (ما كان للنبي ... الآية)

ریوایه‌ت کراوه له سه‌عیدی کوڕی موسه‌ییه‌به‌وه ئه‌ویش له باوکیه‌وه ئه‌ڵێ : کاتێ ئه‌بو طالیب له مردن نزیك بوه‌وه حه‌زره‌ت (د) رۆیشته لای فه‌رمووی : (قـل لا اله الا الله احاج لك بها عند الله)وه له‌و کاتـــه‌دا ئه‌بوجه‌هل‌و عه‌بدوڵلای کوڕی ئه‌بوئومه‌ییه له لای حازر بوون‌و پێیان وت : ئایا لائه‌ده‌ی له دینی باوك‌و باپیری خۆت ؟ وه گه‌ڵێ قسه‌یان له‌گه‌ڵ کرد هه‌تا ئاخر قسه‌ی ئه‌وه بو وتی (انا على ملـة عبدالمطلب) • جـا حه‌زره‌ت (د) فه‌رمووی : (لاستغفرن لك ما لم انه عنك) • جا ئه‌م ئایه‌ته هاته‌خواره‌وه ، وه ئه‌م باسه ده‌لیله له‌سه‌ر ئه‌وه که ئه‌م ئایه‌ته‌یش مه‌کی بێ‌و خودا ده‌رباره‌ی ئه‌بوطالیب نازڵی کرد : (انك لا تهدى من احببت ولكن الله يهدى من يشاء) •

وه ریوایه‌ت کراوه له عه‌لیه‌وه (خ) ئه‌ڵێ : ئیخباری حه‌زره‌تم کرد به مردنی ئه‌بوطالیب ، جا حه‌زره‌ت فه‌رمووی : بیشۆره‌و که‌فنی بکـه‌و دای‌بپۆشه خودا لێی خۆش ببێ • ئه‌ویش ئه‌وانه‌ی جێبه‌جێ کرد ، وه

حەزرەت چەن رۆژێ ئیستیغفاری بۆ کردو له مان دەرنەچوو هەتا ئەم ئایەتە نازل بوو فەرمووی :

★ (ما كانَ لِلنَّبِيِّ والَّذينَ آمَنوا اَنْ يَسْتَغْفِروا لِلمُشْرِكينَ ولَوْ كانُوا اولي قُرْبى مِنْ بَعْدِ ما تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحابُ الجَحيمِ) (١١٣) ★

رەوا نەبوەو نیە بۆ پێغەمەرو بۆ ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوەو لەسەر یاسای دین ئەڕۆن .. ئەمە کە داوای لێخۆشبوون بکەن لە خودای تەعالا بۆ کافرە موشریکەکان هەرچەن لەوانە بن کە خاوەن پەیوەندی خزمایەتی و نزیکی رشتەن مادام دەرکەوت بۆیان ئەو کافرانە لە ئەهلی دۆزەخن .

کەوابێ دروست نیە ئینسان دۆعا بکا بۆ کەسێ لەسەر کوفر مردبێ ، وە بۆ زیندووبێ کە مەعلووم بێ لەسەر کوفر ئەبڕێتەوە ، وەکو ئیبلیس و ئەو کافرانە خودا ئیخباری کردووین کە بە کافری ئەمرن ، وەکو خودا فەرمووی بە حەزرەتی نوح : (انه لن يؤمن من قومك الا من قد آمن)وە فەرمووی بەحەزرەتی محەمەد : (سواء عليهم أأنذرتهم ام لم تنذرهم لا يؤمنون) بەڵام دروستە دۆعا بکەی بە هیدایەت بۆ کافری زیندو مادام مەعلووم نەبێ کە بە کافری ئەمرێ .

★ (وما كانَ اسْتِغْفارُ إبْراهِيمَ لِأبِيهِ إلاَّ عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَها إيّاهُ فَلَمّا تَبَيَّنَ لَهُ اَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّهِ تَبَرَّاَ مِنْهُ ، إنَّ إبْراهِيمَ لاَوّاهٌ حَلِيمٌ) (١١٤) ★

وە ئەو داوای عەفوو چاوپۆشی لە تاوانە کە حەزرەتی ئیبراهیم (د)

کردی بۆ (ئازه‌ر)ی باوکی نه‌بو ئیللا له‌سه‌ر وه‌فا به وه‌عده‌یێ که دابووی پێی ودکو خودای ته‌عالا گێڕاویه‌ته‌وه به جومله‌ی (سوف استغفر لك ربی)وه له پێش ئه‌وه‌یشا بوه که بۆ ئیبراهیم ده‌ربکه‌وێ که ئازه‌ری باوکی به کافری ئه‌مرێ ، کاتێك که بۆی ده‌رکه‌وت ئازه‌ر کافرێکی ئه‌نجام شه‌ڕه حه‌زره‌تی ئیبراهیم یه‌خه‌ی لێ هه‌ڵته‌کاندو ئیعلانی دوورکه‌وتنه‌وه‌ی لێ کرد ؛ چونکی ئیبراهیم ئینسانێکی زۆر دڵنه‌رم‌و میهره‌بان‌و خاوه‌ن حیلم‌و حه‌وصه‌ڵه‌یه •

★ (وما كانَ اللهُ لِيُضِلَّ قَوْماً بَعْدَ إذْ هَديهُمْ حتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ ما يَتَّقونَ ، إنَّ اللهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَليمٌ) (١١٥) ★

وه ئه‌و که‌سانه له پێش ئیعلانی ئه‌م ئایه‌ته‌دا دۆعای خێریان کردوه بۆ باوك‌و دایك‌و خزمانیان له کافران ئه‌وه به‌و دۆعاو داوای لێخۆشبوونه گوناهبار نه‌بوون ،چونکی نه‌یان‌زانیوه حه‌رامه ،وه‌خودای ته‌عالا له‌وانه نیه که نیسبه‌تی گومڕاهی‌و خه‌تاباری بدا له قه‌ومێ پاش ئه‌وه که هیدایه‌تی دان بۆ دینی ئیسلام‌و موسوڵمان بوون هه‌تا به‌یان ئه‌کا بۆیان له چی خۆیان بپارێزن ، واته چی حه‌رامه‌و چی حه‌ڵاڵه ، جا له پاش به‌یانه‌که هه‌رکه‌سێ له یاسای به‌یانی خودا ده‌ربچێ ئه‌وه به گومڕا ئه‌ناسرێ •

به کورتی : ئه‌و موسوڵمانانه که له پێش ئه‌م به‌یانه‌دا داوای لێخۆشبوونیان بۆ مردوه کافره‌کانیان کردوه تاوانبار نه‌بوون‌و به گومڕا ناناسرێن ؛ چونکه به هه‌موو شتێ ئه‌زانێ ، به‌ڵام عیبادی خودا هه‌موو شتێ نازانن پێویستیان به حاڵی کردن هه‌یه •

★ (إنَّ اللهَ لَهُ مُلْكُ السَّمواتِ والاَرْضِ يُحْيي ويُمِيتُ وما لَكُمْ مِنْ دونِ اللهِ مِن وَلِيٍّ ولا نَصِيرٍ) (١١٦) ★

ئەی ئادەمیزاد بە راستی هەر بۆ خودای تەعالایە سەرداری‌ی هەموو کائیناتی بەرزو نزم ، ئەوە زیندوو ئەکاتەوەو ئەمرێنێ‌و ئێوە بێجگە لە خودا گەورەو یارمەتیدەرتان نیە • کە وابێ پێویستە بە دڵو گیان ئامادە بن بۆ فەرمانی پەروەردگاری خۆتان‌و ئیطاعەی بکەن •

★ (لَقَدْ تابَ اللهُ عَلى النَّبِيِّ والْمُهاجِرِينَ والأَنْصارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ في ساعَةِ العُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ ما كادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تابَ عَلَيْهِمْ ، إِنَّهُ بِهِمْ رؤُوفٌ رَحِيمٌ) (١١٧) ★

موفەسیرەکان لەم ئایەتەدا دوو شتیان فەرمووە :

یەکەم ئەم ئایەتە هاتوەتە خوارەوە بۆ ڕەزامەندی‌و بەیانی لوطف‌و مەحەبەتی خودا دەربارەی حەزرەت ـدـو کۆمەڵی موهاجیرین‌و ئەنصار لە بەر ئەو ئیهتیمامە نیشانیان دا بە جیهادو سەفەری تەبووك لەو کاتەدا کە عالـەم ماندوو بوو لـە جەنگکردن • واتـە : خودای تەعالا بـە راستی گەڕایەوە بە ڕژاندنی بارانی ئیحسان‌و میهرەبانی بەسەر پێغەمەرا ـدـ وە بەسەر ئەصحابە موهاجیرەکاناو بەسەر ئەصحابە ئەنصارەکانا ئەوانە کە تابیعی حەزرەت بوون‌و لـەو کاتی بێ ئاسایشییەداو لەو ساتی ناوەختیەدا پاش ئەوە کە نزیك بوو دڵی تاقمێ لەوان لا بدا لە ڕێگەی پەیڕەوی ، وە پاش ئەوە هەم ڕژاندنی بارانی ڕەحمەتی خۆی دووبارە کردەوە بۆ سەریان لەسەر ئەو ئیقدامە کە سوپای بێ دەستی بێ نان‌و ئاوی بێ چەك‌و سوپای دەورەدراو بە موناڤیق‌و نامەرد لە دوژمن نەترسان وە وێنەی فیدایی ئەو ساراو بیابانە گەرمە بێ‌ئاوەیان گرتە بـەر بۆ ئیطاعەی فـەرمانی خوداو بەرزکردنەوەی کەلیمەی تەوحید • ئیتر ئـەم زاتانە مەلاقەیان نەمـا بـە تاوانباری‌و عیتابی باری تەعالاوە ئەوەندە لە حوزووری خودادا خۆیان پێش‌خست •

دوەم : بازێ فەرموویانە : ئەم ئایەتە لەسەر یاسای ئایەتی سوورەتی فەتحە کە خودا فەرموویەتی (لیغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تأخر) واتە لەسەر ئەم رووداوی تەبووکە لەو کاتە نەهاتەدا گەلێ لە ئەصحابەکان : موهاجیرو ئەنصار دڵیان کەوتە پەرێشانیەوە لەسەر یاسای ئادەمیزادو نزیك بو کە بازێکیان بە جارێ دڵیان لابدا لە بەجێهێنانی ئەو جیهادە گەورە لەو کاتەدا ، بەڵام لەبەر ئەوە کە هێزی ئیمانی دامەزراو هێرشی هێنایە سەریان تەوەکول بە خودا دڵی پڕ کردن لە رووناکی‌و رووبان کردە فیداکاری‌و رۆیشتن بۆ ئەو جیهادە موقەدەسە • خودای تەعالا لە بارەی ئەو وردە خەیاڵاتەوە ئەوانی عەفو کردو ، ئەو دەرەجە بەرزە کە بڕیار دراوە بۆ پێغەمەر ـد ـ وە بۆ یارانی بە تەواوی هەمووی لە لایەنی خوداوە جێبەجێ کرا •

وە هەر وەکو خودا تەوبەی قەبووڵ کردو رەحمەتی رژاند بەسەر ئەوانا هەروا تەوبەی قەبووڵ کردو رەحمەتی رژاند بەسەر ئەو سێ کەسە موسوڵمانە پاشکەوتوەدا وەکو ئەفەرموێت :

★ (وعَلَى الثَّلاثَةِ الَّذينَ خُلِّفُوا حَتَّى إذا ضاقَتْ عَلَيْهِمُ الاَرْضُ بِما رَحُبَتْ وضاقَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وظَنُّوا انْ لا مَلْجَأَ مِنَ اللهِ إلاَّ إلَيْهِ ثُمَّ تابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبوا إنَّ اللهَ هوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ) (١١٨) ★

واتە تەوبەی داباراند بەسەر ئەو سێ کەسەدا کە پاش خران بە ئارەزووی نەفس هەتا وایان لێ هات کە ئەم عەرزەیان لەسەر تەنگ بوو بەو هەموو گوشادیەوە کە هەیەتی وە نەفسی خۆیان لەسەر تەنگ بوو (واتە گیانیان لێ بو بە بار) ، وە باوەڕی راستیان هاتە سەر ئەوە کە

پەنا نیە لە قاری خودای تەعالا بە راکردن نەبێ بۆ لای خودا خۆی • جا خودا لەسەر عینایەتی میهرەبانانەی خۆی ئیلهامی کردن کە دەرگای عەفو لەسەر پشتە بێنەوە تەوبە بکەن ، وە ئەوانیش بەو فەیزە قودسیەوە رووبان کردە قاپی کەرەمی خوداو تەوبەیان کرد لەو تاوانانە کە بە سەریانا هاتبو ، بە راستی خودای تەعالا تەوبە قەبوولّ کەرە بۆ داوای عەفوکەرانو میهرەبانە بۆ ئەوانە پەنای پێ ئەهێنن •

ئیمامی بوخاری ـخـ ریوایەتی کردوە لە کەعبی کوڕی مالیکەوە ـخـ فەرموویە : پاش نەکەوتم لە هیچ غەزایەکدا لە حەزرەت ـدـ لە غەزای (بەدر)دا نەبێ ، هەتا کاتی غەزای تەبووك کە ئاخر غەزایێ بوو حەزرەت بەجێی هێناو بانگەوازی کرد بە ناو خەڵکدا بۆ بارکردنو سواربوون بۆ تەبووك ، وە حیکایەتەکەی بە تەواوی گێڕایەوە وە لە پاشان خودا تەوبەی ئێمەی نازڵ کرد بە ئایاتی (لقد تاب الله على النبي •••) تا ئاخری دوو ئایەت هەتا (ان الله هو التواب الرحيم) فەرمووی : ئایەتی •

★ (يا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) (١١٩) ★

هەر لە ئێمەدا نازڵ بوو واتە : ئەی کەسانێ ئیماتتان هێناوە بە دینی ئیسلام لە خودا بترسن بۆ ئەدای هەموو واجیباتێو تەرکی هەموو حەرامێ بکەنو لەگەڵ راستانا بن •

وە بەسەرهاتی کەعبی کوڕی مالیك ، وەکو بوخاریو موسلیم ریوایەتیان کردوە ، ئەمەیە :

که‌عب ئه‌ڵێ : من قه‌ت لـه‌و کاته به‌هێزترو به دەسته‌ڵاتتر نه‌بووم کـه لـه غه‌زای ته‌بووك دواکه‌وت ، وام بۆ ڕێ‌ئه‌که‌وت هه‌رچه‌ند خۆم ئه‌هاورده سه‌ر ئاماده‌بوون بۆ ئه‌و سه‌فه‌ره بۆم ڕێ‌نه‌ئه‌که‌وت ، به‌ڵام له دڵی خۆما ئه‌موت : قه‌ی ناکا هه‌ر سه‌عاتێ ئاره‌زووم کرد ڕێ‌ئه‌که‌وم ... هه‌تا حه‌زره‌ت ـدـ ڕێ‌که‌وتو له مه‌دینه دوورکه‌وته‌وه ، ئه‌مجار قه‌سدم کرد سواربم‌و بڕۆم به شوێنیاو بۆم ڕێ‌نه‌که‌وت ، پاش ئه‌وه هه‌رچه‌ن له ماڵی خۆم ئه‌هاتمه ده‌ره‌وه له موناڤیق‌و دووڕوو به‌ولاوه که‌سم نه‌ده‌بینی ، وه من به‌م وه‌زعه زۆر په‌ریشان ئه‌بووم که بۆچی وام به خۆم کرد • وه‌لحاصڵ به‌و جۆره مامه‌وه هه‌تا بیستم وا حه‌زره‌ت له‌گه‌ڵ سوپای خۆیا هاتـه‌وه •

که حه‌زره‌ت گه‌یشته به‌ره‌وه قه‌رارم دا که بڕۆم به ڕاستی قسه‌ی له‌گه‌ڵدا بکه‌م ، وه فیعله‌ن ڕۆیشتم بۆ خزمه‌تی‌و دانیشتم‌و سه‌لامم لێ کرد ، وه‌کو ئینسانێکی عاجز زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌کی کردو فه‌رمووی : بۆچی پاش‌که‌وتی له سه‌فه‌ره‌که‌ت تۆ ئه‌سبابت ئاماده بوون ؟ منیش عه‌رزم کرد : ئه‌گه‌ر له خزمه‌تی تۆدا نه‌بوومایه به عوزرو به‌هانه‌و به درۆ خۆم ڕزگار ئه‌کرد ، به‌ڵام به خودا ! له‌گه‌ڵتا درۆ ناکه‌م : من هه‌موو ئه‌سبابێکم ئاماده بوو ، هیچ عوزرم نه‌بو ، به‌ڵام موقه‌ددەر وا هات که به‌شم له‌م سه‌فه‌ره‌دا نه‌بو ! حه‌زره‌ت ـدـ فه‌رمووی : ئه‌مه ڕاست ئه‌کا ، ده‌ی هه‌سته بڕۆ هه‌تا بزانین خودا چی ئه‌فه‌رموێت ؟

جا له مه‌جلیسه‌که هه‌ستام‌و کۆمه‌ڵێ له (بني سلمه) که‌وتنه شوێنم لۆمه‌یان ئه‌کردم که بۆچی عوزرت نه‌هاورده‌وه ؟ منیش پێم وتن : ئایا که‌سی تر هه‌یه وه‌کو من به ڕاستی قسه‌یان کردبێ له خزمه‌تی حه‌زره‌تا ؟

وتیان : بەڵێ (مرارەی کوڕی ربیع)و (هیلالی کوڕی ئومەییە) کە ئەوانیش موسوڵمانی ساغو حازری غەزای بەدر بووبوون •

جا حەزرەت ئەصحابەکانی مەنع کرد لەوە قسە بکەن لەگەڵ ئەم سێ کەسەدا ، وە خەڵکی هەموو تەرکیان کردین بە جۆرێ دنیامان لێ تاریك‌و تەنگ بوو ، بەڵام من بۆ هەموو نوێژێ ئەڕۆیشتم لە مزگەوتا نوێژم ئەکردو بە بازاڕا ئەگەڕام ، بەڵام کەس قسەی لەگەڵدا نەدەکردم‌و ئەموت : جوابی سەلامەکەمی داوەتەوە یا نە ؟

وە جار بە جار لە نزیکی حەزرەتا نوێژم ئەکرد کاتێ رووم ئەکردە سوجدەگاکەم ئەو بە لاچاو بۆی ئەڕوانیم وە کاتێ من بە لاچاو بۆ ئەوم ئەڕوانی ئەو ئیتر ئیعرازی لێ ئەنام‌و لەسەر ئەم حاڵە بە دڵتەنگی‌و ئەڕۆیشتم بۆ مەجلیسی حەزرەت ـدـو سەلامم ئەکرد ، بەڵام لە دڵی خۆما زویرییەوە دەوامم کرد •

رۆژێ لە رۆژان لە بازاڕا ئەسووڕامەوە تەماشا ئەکەم کابرایێ لە عەرەبی (انباط) نزیکی شام پرسیاری من ئەکا هەتا دۆزیمیەوە ، هات نامەیەکی پێدام ، بۆم هاتبو لە لای پاشای غەسانەوە ، کە تەماشام کرد تیایا نووسراوە : بیستوومانە محەمەد لە تۆ عاجزەو تۆ پیاوێکی خاوەن قەدری لە لای ئێمە ، هەتا زووترە بێ بۆ لامان ئێمە موساعەدەت ئەکەین •

منیش وتم موبارەك نەبێ ! ئەمەیش بەڵاو میحنەتێکی ترە • هاتمەوە ماڵەوە نامەکەم خستە ناو تەنوورو سووتانم •

ئەم وەزعە دەوامی کرد هەتا چل رۆژی بەسەرا چو ، جا تەماشام کرد یەکێ لە لایەنی حەزرەتەوە هات وتی پێم : پێغەمەر ئەمرت پێ ئەکا کە لە ژنەکەت دوور کەویتەوە ، وە منیش ژنەکەم ناردەوە بۆ مالی باوکی هەتا دە رۆژ بەسەر چل رۆژەکەدا چوو ، لە پاش نوێژی سبەینێ لەسەر بانێ دانیشتبووم زیکری خودام ئەکرد بە دڵتەنگیەوە . دەنگی شەخسێکم بیست بانگی ئەکرد : ئەی کەعبی کوڕی مالیك موژدەت لێ بێ ! جا سوجدەی سوپاسی خودام بردو حاڵی بووم کە خودا میهرەبانی کردوە ، وە حەزرەت لە پاش نوێژی بەیانی ئەو رۆژە ئیعلانی ئەوەی کردوە کە خودا تەوبەی ئێسەی قەبووڵ کردوە (واتە هەر سێ کەسەکەمان) .

جا خەڵکی ئەهاتن موژدەیان پێ ئەدایین . وە کاتێ ئەو کەسە کە موژدەی هێنا هات پێم گەیشت بەرگەکەی خۆم داکەندو لە موژدەدا پێم داو بەرگێکم خواست کردمە بەرمو رۆیشتم بۆ خزمەتی حەزرەتو رەفیقان کۆمەڵ کۆمەڵ پێم ئەگەیشتن و موبارەکبایان لێ ئەکردم ، وە چوومە مزگەوتو حەزرەت دانیشتبوو خەڵك لە دەوریا بوونو طەلحەی کوڕی (عبیدالله) بە پەلە هات بۆ لامو تەوقەی لەگەڵ کردم ، لەو زیاتر لە موهاجیرەکان کەس هەڵنەساو ئەم مەحەبەتەی طەلحە فەرامۆش ناکەم .

جا کاتێ سەلامم کرد لە حەزرەت ـدـ رووی موبارەکی لە جوانیدا بەرقی ئەداو فەرمووی : موژدە بێ لە تۆ ئیمڕۆ باشتر رۆژێکە لە ژیانی تۆدا کە بەسەر تۆدا هاتوە ! منیش عەرزم کرد : لە لایەنی تۆوە یا لە لایەنی خوداوە ؟ فەرمووی : لە لایەنی خوداوە . جا عەرزم کرد : ئەی پێغەمەری خودا لە تەواوکردنی تەوبەکەمە کە لە هەموو دارایی خۆم دەسبەردار بم بۆ

موسوڵمانان ! فەرمووی : نـە ، بازێ لـە ماڵەکەت بێڵەرەوە بۆ خۆت باشترە • منیش وتم : ئەی پێغەمبەری خوا راستی منی نەجات دا وە لە تەواوی تەوبەکەمە هەتا ماوم بـە راستی قسە بکـەم • جا ئـەم ئایەتانە هاتبوونە خوارەوە • (لقد تاب الله على النبي ••• الآيات) هەتا (وكونوا مع الصادقين) مەعنای وایە ئینسان گیرۆدەی هەر شتێ ببێ هەر بـە رووی راستی بدوێ خودا رزگاری ئەکات •

★ ★ ★

ناوچاوی راستان نووری خودایە
بۆ شەوی تاریك وێنەی چرایە
راستی لە دڵدا داری بە بەرە
بەرەکەی واتەی راستی بەشەرە
یانی قسەی راست لە دڵی راسە
کردەوەی چاکیش بۆ خوداناسە
راست گەیشت بە راست (نور على نور)
ئەبن بە مایەی دڵشادی‌و سروور
هەر لەبەر راستی مەردی رۆشن‌دڵ
چار ئەکا هەزار مەینەت‌و موشکوڵ
(فنجيناه من الغم) ببین
(وكذلك ننجي المؤمنين)
جا دەخیلتان بم هەتاکو ماون
سەرتان لە قاپی راستان بساون

ئایاتی قورئان بخوێنن به حه‌ق
ئه‌زانن صیدقه رزگاری موطلّه‌ق
راستی به حه‌دیث رێگه‌ی به‌هه‌شته
توّشه‌ی غه‌ریبی رێی ده‌رو ده‌شته
مایه‌ی ئیعتیبار بانگی عاله‌مه
تاجی شه‌ره‌فی سه‌ری ئاده‌مه
دین : نه‌صیحه‌ته‌و راستیه‌و ئیخلاص
بۆ خوداو کیتاب ئه‌مجار له بۆ ناس
یه‌که‌م ناس بڵێ (رسول الله)یه
دوه‌م سه‌رداری به پایه‌و مایه
سێیه‌م بۆ گشتی . به‌ڵام بزانه
وردبیه‌ره‌وه له‌و ئینسانانه
ئه‌وه‌ی خزمه‌تی خزمه‌تی حه‌قه
خزمه‌تی ئه‌وه فه‌رزی موطلّه‌قه
ئه‌مجار هه‌رکه‌سێ به میزانی خۆی
خزمه‌تی بکه وا شایاوه بۆی
ژین بۆ راستیه‌و راستی بۆ خزمه‌ت
خزمه‌ت کلیله بۆ قاپی ره‌حمه‌ت
ئه‌مه‌یه ده‌رزی ته‌فسیری قورئان
راستی ئه‌ساسه بۆ به‌رزی ئینسان

★ ★ ★

★ (ما كانَ لِأَهْلِ المَدِينَةِ ومَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الاَعْرابِ اَنْ يَتَخَلَّفوا عَنْ رَسولِ اللهِ ولاَ يَرْغَبُوا بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذلِكَ بِاَنَّهُمْ لا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ" ولا نَصَبٌ" ولا مَخْمَصَةٌ" فِي سَبِيلِ اللهِ ولا يَطَؤُنَ مَوْطِئاً يَغِيظُ الكُفَّارَ ولا يَنالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلاً إلا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ" صالِحٌ" ، إنَّ اللهَ لا يُضِيعُ اَجْرَ المُحْسِنِينَ) (١٢٠) ★

جا پاش باسی دواکەوتوان خودا عیتاب لە دواکەوتوان ئەگڕێو بەرخیبی موسوڵمانان ئەکا کە لەمەولا حازرو ئامادە بن بۆ ئەوە لەگەڵ جەزرەتا بن لە هەموو جەنگێکداو لە هەموو سەفەرو هاتو نەهاتێکدا ، وە ئەفەرموێت : رەواو شایستە نەبو بۆ ئەهلی شاری مەدینەو بۆ ئەو کەسانە وان بە دەوری ئەوانا لە ئەعراب کە پاش بکەون لە هاوڕێی جەزرەتی محەمەد ـدـ وە رەوا نەبو بۆیان کە ئیعراز بنێنو لابەن لە هاوڕێی پێغەمبەر ـدـ بە هۆی خۆشویستنی نەفسی خۆیانەوە وە لەو پایە گەورەو لەو ئەجرە زیادەو لەو شەرافەتە خۆیان نائومێدو بێبەش بکەن ؛ چونکی هەرکەس لەگەڵ ئەوا بێ تووشی هیچ تویێتی یا برسێتی یا ماندوێتی نابن لە رێگەی خوداو هەنگاو نانێن بەسەر جێگە هەنگاوێکی وادا کە کافرەکان بخاتە قارەوە ، وە لە دوژمنەکانەوە گیرۆدەی کاردساتێکی نابار نابن وەکو کوشتن یا بە دیل چوون یا مآڵ بە تاڵان رۆیشتن ... ئیللا لە لایەنی خوداوە بۆیان ئەنووسرێ بە جەزای کردەوەیەکی باش لەبەر ئەوە کە بە راستی خودا پاداشو ئەجری خاوەن ئیحسانەکان زایە ناکا ، جا زۆر جێگەی ئەسەفە کە ئادەمی ئەم هەموو پیرۆزیو بەختیاریە بە دەستی خۆی بەرباد بکا .

★ (وَلا يُنْفِقونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً ولا كَبِيرةً ولا يَقْطَعونَ وادِياً إلاَّ كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيهُمُ اللهُ اَحْسَنَ ما كانُوا يَعْمَلونَ) (١٢١) ★

وە ئەو کەسانە کە لەگەڵ حەزرەتا بوون قەت مالێك خەرج ناکەن لە رێگەی خودادا ، کەم بێ یا زۆر ، وەکو ئەوە کە عوثمانی کوڕی عەفانو عەبدورەحمانی کوڕی عەوف صەرفیان کرد لە سوپای (جیش العسرة)دا وە هیچ شیوو دۆڵێ نابڕن بە پیادارۆیشتن ئیللا نووسراوە بۆیانو لە نامەی کردەوەدا نووسراوە **بۆ ئەوە کە خودا جەزایان بداتەوە** بە یاسای جەزای باشترین کارێ ئەوان کردوویانە • واتە تەماشای کردەوەکانیان ئەکرێ کامیان زۆر زۆر جوانو بە نرخە خودای تەعالا لەسەر میزانی ئەوە جەزایان ئەداتەوە • وەلحاصل هەموو کردەوەکان ئەنووسین بە باش کردەوە •

★ (وما كانَ المُؤْمِنونَ لِيَنْفِرُوا كافَّةً) ★

وە هەر وەکو رەوا نەبو بۆ موسوڵمانان کە پاش بکەون لە سەفەری غەزادا لە حەزرەت وەها رەوا نیە کە هەموویشیان دەربچن •

★ (فلَوْلا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهوا فِي الدِّينِ ؟) ★

ئەوە بۆ دەرناچێ لە هەموو فیرقەیێ لەوان تاقمێ تایبەتی بۆ ئەوە کە فێری ئەحکامی دین بین بە جیددی بە هەموو جۆرێ ؟

★ (ولِيُنْذِروا قَوْمَهُمْ إذا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرونَ) (١٢٢) ★

وە با بڕۆنەوە بۆ لای قەومە هاوزمانەکەی خۆیان وە ئینذاریان بکەنو بیانترسێنن لە سزای خودا بۆ سەر جاهیلانو عالمانی عەمەل نەکەر بەڵکو ئەوانیش بترسن لەو سزایەو دەسبەرداری خراپە بنو روو بکەن لە بیرو باوەڕی باش و کردەوەی چاك •

ئینو ئەبی حاتەم ریوایەت ئەکا لە عەبدوڵلای کوڕی عوبەیدی کوڕی عومەیرەوە ئەڵێ : موسوڵمانەکان ئەوەندە حیرصیان پەیدا کرد لەسەر جیهاد کاتێ حەزرەت ـدـ سریەیەکی بناردایە بۆ شوێنێ بە جارێ هەموو ئەصحابەکان دەرئەچوونو حەزرەتیان بەجێ ئەهێشت . لە ناو کەمێ لە رەفیقانا ، جا خودا ئەم ئایەتەی نازڵ کرد بۆ ئەوە کە بازێکیش هەمیشە لەگەڵ حەزرەتا حازر بن بۆ ئەوە لە ئەحکامی دین ئاگادار بنو حاڵی بنن پاش ئەوە بیگەیەنن بە قەومی خۆیان • لەم ئایەتە وەرئەگیرێ کە دەرزوەرگرتن بۆ دین واجبێکی موقەددەسی ئیسلامە وەکو جیهاد شان بە شان ئەڕۆن ، بەڵکو لە جیهاد گرنگترە ؛ چونکی عیلم خزمەت ئەکا بە تەنویری دڵ بۆ وەرگرتنی ئەحکام ، وە یەکێ لەو ئەحکامانە جیهادە •

★ (يا اَيُّها الَّذينَ آمَنوا قاتِلُوا الَّذينَ يَلونَكُمْ مِنَ الكُفَّارِ ولْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً ، واعْلَمُوا اَنَّ اللهَ مَعَ المُتَّقِينَ) (١٢٣) ★

واتە : ئەی کەسانێ کە ئیماتتان هێناوە جەنگ بکەن لەگەڵ ئەوانەدا کە لە نیشتمانا نزیکن پێتان لە کافرەکانو با هەمیشە تونديو زبریتان

تێدا ببینن هەتا هەیبەتو هێزتان تێزکی خۆی بخاتە ناو دڵیانەوە ، وە بە یەقین بزانن کە بە راستی خودا وا لەگەڵ ئەوانەدا کە لە خودا ئەترسن و خۆیان ئەپارێزن لە بێ ئەمری خودا •

ئەم ئایەتە وارید بوە بۆ ئەوە کە موسوڵمانەکان دەوام بکەن لەسەر جەنگ لەگەڵ دوژمنەکانا ، وە لە پێش هەموو شتێکا دەورو بەری خۆیان پاك بکەنەوە لە جوولەکەو گاورو کافرە موشریکەکان لە (جزیرة العرب)دا ئەمجار بە قەی توانا جەنگ بکەن لەگەڵ دوژمنی خۆرهەلاتی و دوژمنی خۆرنشیندا کە لەو کاتەدا ئامادە بوون بۆ ئەوە زیان لە میللەتی ئیسلام بدەن ، وە بە تایبەتی ئەوانە کە دەستەویەخەن لەگەڵتانا •

★ (وَإِذا ما أُنْزِلَتْ سورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقولُ : أَيُّكُمْ زادَتْهُ هٰذِهِ إِيماناً ؟) ★

وە کاتێ کە سوورەتێ لە قورئان یا پارچەیێ لە ئایەتی قورئان نازڵ ئەکرێ بۆ خواردوە بازێ لە منافیقەکان ئەڵێ بە بازێکیان : کامتان ئەم سوورەتە بوو بە هۆی زیادی ئیمانی ؟ وە طەبعەن ئەمەیش بە شێوەی گاڵتە ئەڵێن ؛ چونکی منافیق ئیمانی نیە هەتا ئایاتی موزەلە ئیمانەکەی زیاد بکا •

★ (فَأَمَّا الَّذينَ آمَنوا فَزادَتْهُمْ إِيماناً وَهُمْ يَسْتَبْشِرونَ) (١٢٤) ★

جا ئەو کەسانە کە ئیمانیان هەیە بەو سوورەتە ئیمانیان زیاد ئەبێ ؛ چونکی ئەو حوکمە یا ئەو باسە لەو ئایەتەدا نازڵ بوە لە پێشا نەیانزانیوە وە لە پاش نوزوول ئیمانیان پێ پەیدا کردوە ، وە ئەگەر هەر لە

مەوضووعاتی پێشووی موسوڵمانی باس بکا ئەبێ بە هۆی هێزی باوەڕەکەیان بەو مەوزووعەو ئیمانیان قەبووڵی زیادە ئەکا • بە هەر حاڵ ئیمانیان زیاد ئەبێ بە هۆی ئەوانەوە کە نازڵ ئەبن •

★ (وامَّا الَّذِينَ فِي قُلوبِهِمْ مَرَضٌ فَزادَتْهُمْ رِجْساً الى رِجْسِهِمْ وماتُوا وهُمْ كافِرونَ) (١٢٥) ★

وە ئەو مونافیقانەیش کە نەخۆشی کوفرو نیفاق وا لە دڵیانا ئەوە هاتنەخوارەوەی ئەو سوورەتە نەخۆشین زیاد ئەکاو عەلاوەی نەخۆشینە پێشوەکەی ئەکا ، وە بەو شێوە ئەمرن بە حاڵی کوفرەوە ـ پەنا بە خودا ـ •

★ (اوَلا يَرَوْنَ انَّهُمْ يُفْتَنُونَ في كُلِّ عامٍ مَرَّةً اوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لا يَتوبُونَ ولاَ هُمْ يَذَّكَّرونَ ؟!) (١٢٦) ★

عەجەبا ! بۆچی ئەمانە لە بەسەرهاتی خۆیان عیبرەت ناگرنو (پەند پەزیر) نابن • ئایا نابینن و تەماشا ناکەن ئەوەتە پێغەمەری خودا ـ د ـ هاتوەتە مەدینەی مونەوەرەو هەر ساڵێ جارێ بۆ بازێکیانو دوو جار بۆ بازێ تریان گیرۆدە ئەبن ، وە ئەو فیتنە بریتیە لە رسوا بوونو ئابڕوو چوون بە دەرکەوتنی نیفاقیان ، وە یا بە قاتیو گرانی وە یا بە ناساغیو مردن کەچی پاش ئەم هەموو مەینەتە نە تەوبە ئەکەن لە تاوانەکانیان بە ئیمانهێنانێکی ساغ ، ئەگەر لەوانەبێ ئیمان بێنن • وە نە بیر ئەکەنەوە لە کارەساتی جیهانا وە لە مێژووی رابوردوانا کە خودا ویستی گەلێ بەرز بکاتەوە ئیتر فڕو فێڵ لەگەڵ ئەو گەلەدا بێ سوودە ؟!

★ (وإذا ما اُنْزِلَتْ سورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلى بَعْضٍ هَلْ يَرَاكُمْ مِنْ اَحَدٍ ؟ ثُمَّ انْصَرفوا صَرَفَ اللهُ قُلوبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لا يَفْقَهونَ) (١٢٧) ★

وە کاتێ کە سۆرەتێ نازڵ بکرێ لە لایەنی خوداوە وە ئەو کافرە مونافیقانە لە مەجلیسی حەزرەتا ـدـ حازربن بازێکیان ئەڕوانن بۆ بازێکیان بە شێوەی گاڵتەو غەمزەوە وە ئەڵێن : ئایا کەس هەیە لەم مەجلیسەداو کەس ئێوە ئەبینێ ئەگەر لەم شوێنە هەستن ؟ جا ئەگەر کەس بو ئەوە لەو شوێنەدا ئەمێننەوە بۆ ئەوە نەڵێن ئەمانە کافرنو حەز لە هاتنەخوارەوەی ئایەت ناکەن ، وە ئەگەر دەوری حەزرەت چۆڵ بێ ئەوە ئیتر دەرئەچنو ئەڕۆنە دەرەوە لەبەر ئەوە زۆر دڵیان تەنگ ئەبێ لە باسی قورئانو ئەحکامی ئیسلام • جا خودای تەعالا بە یاسای دۆعای شەڕ ئەفەرموێ : خودا دڵیان هەڵچەرخێنێ لە دەرکی شتی بەسوود ، وە هەر لە دەریای نەفامیدا پێمەلە بکەن ، وە ئەم وەزعەیشیان لەبەر ئەوەیە کە ئەو مونافیقانە قەومێکن فامی حەقایق ناکەنو سوودو زیانی خۆیان جیاناکەنەوە •

جا خودای تەعالا بە شێوەی ئامۆژگاری ڕوو ئەکاتە عەرەبەکانو بە ئوسلوبی حەکیم ئەفەرموێت :

★ (لَقَدْ جاءَكُمْ رسولٌ مِن اَنْفُسِكُمْ ، عَزِيزٌ عَلَيْهِ ما عَنِتُّمْ ، حَريصٌ عَلَيْكُمْ ، بِالمُؤْمِنينَ رؤوفٌ رَحِيمٌ) (١٢٨) ★

ئەی حازرانی ڕۆژ بە راستی هاتوە بۆ لای ئێوە لە لایەنی خوداوە پێغەمبەرێکی ڕەهبەری وا کە دارای چەن سیفەتی وایە یەکە یەکە ئەو

سیفەتانە بۆ ئەوە ئەشێن ببن بە داعی بۆ ئیمان پێهێنانی چ جای ئەوە کە هەموو بکەونە یەك !

یەکەم : لە عونصوری خۆتانەو کاتێ رەهبەر لە عونصوری ئـەو چینە بو حەق وایە زۆر خۆشیان بوێ ؛ چونکی وجوودی ئەوە نابێ بە هۆی فەزڵی قەومێکی بێگانە لە سەریان •

دوەم : زۆر ناهارو ناهەمواوە لەسەر دڵی ئەو کـە ئێوە بفەوتێنو بـەم شێوە لـە عالەمی نادانیو بێساماندو بێ ئیمانیـدا بمێننەوە ، وە پێغەمەرێ ئەوەندە دڵسۆز بێ حەق وایە ئینسان بۆ ئەو پێغەمەرە ببێ بە فیدایی •

سێهەم : زۆر خاوەن رەغبەتو جیددیەتە لەسەر هیدایەتو شارەزایی ئێوە ، وە کەسێ نیە بە بێ موبالاتانە دەعوەت بکا بەڵکو ئەوەندە خۆی ماندو ئەکا پێتانەوە کـە لەوانەیە خودا بەزەیی بێتەوە پیـایا بۆیە پێی فەرموو (فلعلك باخـع نفسك على اثارهم ان لم يؤمنوا بهـذا الحـديث اسـفا) •

چوارەم : دارایی میهرەبانیو فەیزبەخشیو نوور پەخشانیە بەسـەر موسوڵماناناو لە باوکیان میهرەبانترە •

جا ئەمجار روو ئەکاتە حەزرەت وە ئەفەرموێت پێی :

★ (فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ : حَسْبِيَ اللهُ لا إِلهَ إِلاَّ هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ العَرْشِ العَظِيمِ) (١٢٩) ★

جا ئەگەر ئەو کافرانە ، مونافیقو غەیرە مونافیق ، پشتیان لـە ئیطاعەی تۆ هەڵگردو موسوڵمان نەبوون وە یاخود پشتیان هەڵگرد لـە

ئارامی‌و داوای جه‌نگیان کرد ئه‌وه تۆ به‌و وه‌زعه دڵت تێك نه‌چێ‌و له‌سه‌ر بانگ‌کردنی عاله‌م ده‌وام بکه‌و بڵێ : ئه‌و خودایه که منی دروست کرد لـه نه‌بوون‌و له‌نه‌زانی ئه‌حکامه‌وه کردمی به ره‌هنموون‌و لـــه بێ‌ده‌ستی‌و بێ‌هێزیه‌وه کردمی به خاوه‌ن سوپای فیدایی لـــه موهاجیرین‌و ئه‌نصارو غه‌یری ئه‌وان .. هه‌ر ئه‌وه به‌سه بۆ من بۆ یارمه‌تیدانم لـه ته‌واوکردنی موهیممه‌ی خۆمداو له چاره‌ی دوژمنه‌کانماو له چاودێریما بۆ خـــۆم‌و پەیڕه‌وانم‌و هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌و ئیعتیماد ئه‌که‌م وه هه‌ر پاڵ بـه پەنای ئه‌وه‌وه ئه‌ده‌م ، که‌س شایاو نیه بۆ پەناداری‌و عیباده‌ت‌بوکردن‌و بۆ پەروه‌ردگاری ئه‌و نه‌بێ ، له‌سه‌ر ئه‌و ته‌وه‌کول ئه‌به‌ستم‌و ئـــه‌و پەروه‌ردگای عه‌رشی گه‌وره‌یه .

سووره‌تی یونس (مه‌کی)یه ۱۰۹ ئایه‌ته

ریوایه‌ت کراوه : ئه‌م سووره‌ته مه‌کی‌یه ئایاتی چل‌و نه‌وه‌دو چوارو نه‌وه‌دو پێنج‌و نه‌وه‌دو شه‌ش نه‌بێ ، ئه‌مانه مه‌ده‌نین ، وه ئایه‌ته‌کانی صه‌دو نۆ ئایه‌تن‌و پاش سووره‌تی ئیسراء نازڵ بوون •

بسم الله الرحمن الرحيم

★ (الر تِلْكَ آياتُ الكِتَابِ الحَكِيمِ) (١) ★

مه‌عنای (الر) حه‌واڵه‌ی عیلمی زاتی خودایه ، واته : ئه‌م ئایه‌تانه که دێنه خواره‌وه له‌م سووره‌ته‌دا ئایاتی کتێبێکی خاوه‌ن قیمه‌ت‌و دامه‌زراوو نه‌فه‌وتاون •

★ (اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَباً اَنْ اَوْحَيْنا إلى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وبَشِّرِ الَّذينَ آمَنوا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ !؟ قالَ الكافِرون إنَّ هذا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ) (٢) ★

ریوایه‌ت کراوه له ئیبن‌و عه‌باسه‌وه (خ) : کاتێ که خودا حه‌زره‌تی مجه‌مه‌دی (د) کرد به پێغه‌مه‌رو ره‌وانه‌ی کرد عه‌ره‌ب ئینکاری پێغه‌مه‌رایه‌تی ئه‌ویان کردو وتیان : خودا گه‌وره‌تره له‌وه فرستاده‌ی خۆی بکا به ئاده‌میزاد ، جا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد ، هه‌روا (وما ارسلنا من قبلك الا رجالا نوحی الیهم)ی نارده خواره‌وه له سووره‌تی (نحل)دا • وه کاتێ خودا زۆر ده‌لیلی نازڵ کرد له‌سه‌ر ئه‌وه ئاده‌میزاد ئه‌بن به ره‌هبه‌ر ئه‌و جاره

وتیان : ده‌ی مادام پێغه‌مه‌ر له ئاده‌میزاد بێ ئه‌وه غه‌یری محه‌مه‌د شایاوتره بۆ ره‌وانه‌کردن ، وه‌کو وه‌لیدی کوڕی موغیره له مه‌که‌داو ، مه‌سعوودی کوڕی عه‌مری ثه‌قه‌فی له طائیفدا ، جا خودای ته‌عالا ئه‌و ئایه‌ته‌ی نارده خواره‌وه : (لولا نزل هذا القرآن علی رجل من القریتین عظیم ، اهم یقسمون رحمة ربك ؟••) جا ئه‌فه‌رموێت : ئایا ئه‌وه که ئێمه وه‌حی بکه‌ین بۆ لای پیاوێ له خۆیان که ئاده‌میزادان بترسینه له نافه‌رمانی ئێمه‌و لـــه پاداشی ناسازی پاشه‌ڕۆژ به شتێکی عه‌جیب‌و هۆی سه‌رسوڕمانی ئه‌زانن ، ئه‌ی نه‌یان‌بیستوه له کاتێکه‌وه ئێمه کووره‌ی عه‌رزمان ئاوه‌دان کردوه‌ته‌وه به ئاده‌میزاد هه‌ر له ئاده‌میزاد ره‌هبه‌رمان ناردوه بۆ لایان ، وه ئه‌ی پێغه‌مه‌ر تۆ موبالات مه‌که به‌مانه که سه‌ریان سوڕئه‌مێنێ له ناردنی ره‌هبه‌ری ئاده‌می بۆ لای ئاده‌می وه موژده بده به‌و که‌سانه که ئیمانیان هێنـاوه : کـه دامه‌زراوییه‌کی ساغیان هه‌یه له لای خودای خۆیان‌و پایـــه‌و شانێکی باشیان هه‌یه[1] وه به قه‌طعی چاوی دڵتان نه‌ڕوانێ بۆ ئه‌و کافرانه کـه عه‌قڵ‌و هۆشیان وا له لای چاوو گوێیان‌و ته‌وانایی خودایان فه‌رامۆش کردوه . وه هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه که محه‌مه‌د (د) خاوه‌ن ره‌وشت‌و خووی به‌رزه‌و که‌لامێکیان به‌سه‌ردا ئه‌خوێنێته‌وه که ناتوانن وێنه‌ی بڵێن‌و تا ئیســـته وێنه‌یان نه‌بیستوه ئه‌ڵێن به راستی ئه‌م محه‌مه‌ده جادووگه‌رێکی ئاشکرایه •

★ (إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّذِي خَلَقَ السَّمواتِ والاَرْضَ في سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوى على العَرْشِ ، يُدَبِّرُ الاَمْرَ ، ما مِنْ شَفِيعٍ إِلاَّ مِنْ بَعْـــدِ إِذْنِـــهِ ، ذلِكُـــمُ اللهُ ربُّكُـــمْ فاعْبُـــدوه ، اَفَـــلا تَذَكَّرُونَ ؟) (٣) ★

---

(١) ئینسانێکی دامه‌زراو کاتێ له جێگه‌ی ته‌ختا باش رائه‌وه‌ستێ ئه‌ڵێن (قدم الصدق)ی هه‌یه ، جا ئه‌مه‌بوه به کینایه له پایه‌و شان .

بە راستی پەروەردگاری ئێوە خوایەکە ناوی بەرزی ئەو ئەڵلایەو ئەو خوایە ئاسمانەکانو عەرزی دروستکردوە لە ماوەی شەش رۆژا ، وە پاش ئەوە بزانن کە خودا عەرشی داگیرکردوەو حاڵو شێوەی خودا وایە کە ئوموورات‌و ئەوزاعی جیهان ئیدارە ئەکاو رێکیان ئەخا بە ئەمری ئیبداعیو ئیجادی خۆی بە بێ ئەوەی کە کەسێ پەیوەندی ببێ بە شێوەی تەئثیرکردن بەو تەسەروفاتەوە ، وە هەرچی پێویست بێ لە خەلق‌و ئیجادی هەر شتێکدا هەمووی بە شێوەی رابوردنی عادەت‌و یاسای خودایە کە ئەسباب‌و موسەببەباتی داناوە • وە لە جەزادانەوەی هەموو کردەوەیەکدا بۆ هەر کەسێ هیچ کەس نیە تکا بکا بۆ لابردنی تۆڵەیێ یا سووککردنی یا زیادکردنی پایەیێ ئیللا لە پاش ئیذن‌و ئیجازەی خودا ، ئا ئەم زاتەیە کە ئەم کردەوەو شوئوونانەی بەیان کرا خودای ئێوە دەی هەر عیبادەت‌و بەندەگی بۆ ئەو بکەن‌و لەم رێگە لامەدەن ، ئایا پاش ئەم هەموە بەیاناتە بیر ناکەنەوە بە کەم بیرکردنەوەیێ هەتا بزانن هەر ئەو (واجب الوجود)ەو هەر ئەو پەروەردگارەو هەر ئەو شایاوە بۆ ئەوە عیبادەتی بۆ بکرێ •

لەم ئایەتە گەورەدا چەن باس هەیە :

یەکەم : ئەم ئایەتە دەلیلە لەسەر ئەوەی لە ئایەتی پێشوودا دەرکەوت کە وەحی ناردنی خودایە بۆ ئینسانێ لە ناو ئینسانانا ، واتە خودایێ کە بتوانێ ئەم عاسمان‌و عەرزە دروست بکاو خۆی تەوانا بێ بەسەر هەموو شتێکداو کەس مەجالی تکای نەبێ بۆ کەس هەتا ئیذنی خۆی نەبێ ئەو خودایە ئەم جیهانەی بە بێ سوود دروست نەکردوەو نیزامی دین‌و پرسیاری پاشەڕۆژی قەرار داوەو ئەو یاسایە پێویستە بە رەهبەر ، وە ئەو رەهبەرەیش ئەگەر هەر لە ئینسانەکان نەبێ تەمێ‌و تەربیە بە ئاسانی جێبەجێ نابێ کە

وابێ شتێکی زۆر شیرینە هەر لە نەفسی ئەم ئادەمیزادانە خودا یەکێ رەوانە بکا بۆ تەعلیماتی ئەحکامی خۆی وە ئەگەر ئەو کەسە لە نەفسی نەژادی ئەوانیش بێ جواترە •

دووەم : ئەمەیە لە پێش دروستکردنی ئاسمانو عەرزا مانگو رۆژ نەبوە ، دەی ئەبێ ئەو شەش رۆژە کە خودا بڕیاری داوە بۆ خەلقی ئاسمانەکانو عەرز ئەبێ یا مەبەس ئەندازەی ئەو شەش رۆژە بێ ، کە خۆی زانایە پێی ، وە یا ئەبێ ئەو رۆژانە رۆژی ئەم جیهانی ئێمە نەبێ بەڵکو لەو رۆژانە بێ کە خۆی فەرموویەتی : (وان یوما عند ربك كألف سنة مما تعدون) بەم پێیە ئەبێ چلۆنیەتی ئەو دروستکردنی ئاسمانو عەرزە لەو ماوەدا حەوالەی عیلمی زاتی خودای تەعالا بکرێ ئەگەرنا کەس بە تەفسیلی ئەوە نازانێ •

سێهەم : خودای تەعالا هەرچەن کە تەوانایە هەر شتێ خواستی لەسەر بوونی ببێ بە فەوری دروستی بکا بەڵام یاسای تەدریجو تەرتیبی کردوە بە عادەتی خۆی ئەگەرنا خەلقو ئیجادی هەر شتێ بۆ خودا ئاسانەو رابوردنی ماوەی زەمانی پێ ناوێ •

چوارەم : جوملەی (ثم استوى على العرش)و هاو وێنەی ئەو لە لای بازێ لە زانا گەورەکان لە ئایاتی (متشابه)ەیەو نابێ زاهیرەکەی مورادێ ئەگەرنا ئەگەر دامەزرانی لەسەر عەرش لەبەر ئەوە بێ کە پێویستی بە مەکان ببێ ئەوە ئەبێ بە هۆی چەن رەخنە :

١ ـ ئیسباتی ئیحتیاجە بۆ خودا بە مەکان •

٢ ـ ئەمەیە ئەبێ خالیق ئەجزای مەحدوودە بێ بە قەی جێگەکەی یا کەمتر لەو جێگە •

٣ ـ یا ئەبێ عەرش قەدیم بێ لەگەڵ زاتی خودادا ، وە یا ئەبێ لە پێش خەلقی عەرشا خودا بێ جێگە بووبێ ، وە ئەمانە هەموویان ئیعتیباریان بۆ زاتی باری مەحاڵە .

جا مادام زاهیرەکەی مورادنەبو یا ئەبێ وەکو (سلف) ـ پێشینانی زانایانی دین ـ ئیمانیان پێ پێنێو مەعناکەیان حەوالەی عیلمی خودا بکەین ، وە یا ئەبێ وەکو (خلف) تەئویلیان بکەین بە تەئویلی موناسب ، مەثەلا بڵێین : مەبەس لە (ئیستیوا لەسەر عەرش) دەربڕینی تەوانایی و زاڵبوونە بەسەر هەموو کائیناتا ، چونکی چوونە سەر تەخت مانای سەلطەنەتی (فوق العاده)یە .

وە لە لای بازێ لە زاناکان وەکو ئیمامی غەزالی (خ) ئەمانە لە ئایاتی موتەشابیهە نین ، چونکی ئەم نەوعە کەلامانە لە عورفدا ئیستیعمال ئەکرێن بۆ ئەو مەعنا مەجازیانە کە فام ئەکرێن لێیان بە قەرینەی حاڵو مەقام ، ئیتر ناوترێ ئەمانە لە موتەشابیهاتن بەڵکو موتەشابیهات عیبارەتن لە (فواتح السور) وەکو (الم ، المر ، الر)و وێنەی ئەوانە وە وەکو ئەو ئایەتانەی دەڵاڵەت لەسەر ئەو مەعنایانە ئەکەن کە هەر خودا خۆی ئەیانزانێ ، وەکو عومری دنیاو ، هاتنی رۆژی قیامەتو ، سەرەتای خەلقی عالەمو ، ژمارەی مەوجوودات و ، ئەستێرەکانی جیهان ...

پێنجەم : تەدبیری خودا بۆ ئوموورات مەعنای حەصری تەئثیرە لە زاتی خۆیا وە حەصری عیلمو تەوانایی رەسایە لە زاتی خۆیا ، وە مانیع نیە لەوە کە ئوموورات دابمەزرێنێ لەسەر یاسای ئەسبابو موسەببات وەکو فەرموویەتی : (وآتیناه من کل شيء سببا فاتبع سببا) ، وە هەر وەکو فریشتەکانی کردوە بە مەئموور لەسەر پاراستنی ئەشیا ، وەکو لە

قورئانا بە تایبەتی لە سووڕەتی (مرسلات)و (نازعات)دا بەیانی کردوە ۆە وەکو یاسای تەربیەتکردنی کشتوکاڵو پەیدابوونی دارایی‌و ئیدارەی فەرمانڕەوایی‌و سوپا ڕێخستن‌و غەیری ئەمانە لە جیهانا .

★ (إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعاً وعْدَ اللهِ حَقّاً إِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالقِسْطِ والَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرابٌ مِنْ حَمِيمٍ وعَذابٌ اَلِيمٌ بِما كانُوا يَكْفُرونَ) (٤) ★

هەر بۆ لای ئەو خودایە ئەبێ گەڕانەوەنان لە ڕۆژی قیامەتا بە شێوەی گشتی ؛ چونکی ئەو خودایە دەستی کردوە بە دروستکردنی ئێوەو پێشینانی ئێوەو دەست ئەکا بە دروستکردنی نەتەوەی ئێوە لەو مادە کە خۆی ئامادەی کردوە وە لە پاش ئەوە کە قەوارەو هەیکەلی فەوتاندن دووبارە دروستتان ئەکاتەوە بۆ ئەوە کە ئەو کەسانە ئیمانیان هێناوە بە خوداو پێغەمەری خوداو ، کردەوەی باشیان کردوە جەزایان بداتەوە بە صووڕەتی عەدالەت‌و ڕاستکاری ، وە ئەو کەسانەیش کافربوون بە خوداو پێغەمەری خودا هەیە بۆیان خواردنەوەیێ لە ئاوێکی گەرم‌و سزایەکی ئێشگەیێن بە هۆی ئەوەوە کە کوفری خودایان کردوە‌و دەیکەن .

★ (هُوَ الَّذي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِياءً والقَمَرَ نُوراً وقَدَّرَهُ مَنازِلَ لِتَعْلَمُوا عدَدَ السِّنِينَ والحِسابَ ما خَلَقَ اللهُ ذلِكَ إِلاَّ بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الآياتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمونَ) (٥) ★

خودا ئەو خاوەن قودرەتەیە کە ڕۆژی کردوە بە خاوەنی ڕووناکی زاتی خۆبەخۆ ، وە مانگی کردوە بە خاوەن ڕووناکی لە ڕۆژەوە ، وە هەر

کام لەم رۆژو مانگەی کردوە بە خاوەنی چەن جێگەو شوێنی تایبەتی بۆ دەرکەوتنیان لە هەموو شەوو رۆژێکدا بۆ ئەوە کە بە هۆی ئەمانەوە شەوو رۆژو حەفتەو مانگ و ساڵو بەهارو هاوین و پایزو زستان و حیسابات کات و مەوسیم بێتە جێگە . هەتا ئێوە رایان بگرن وە ژمارەی ساڵانی خۆتان و میزانی کارو کاسبی و حسێبی خۆتان بزانن ، وە هۆی ژیانتان بە یاسایەکی رێك بۆ رێ بکەوێ ، خودای تەعالا ئەمانەی دروست نەکردوە لەگەڵ حیکمەت و راساڵیدا نەبێ ، وە خودا ئایاتی خۆی بە تەفسیل نازڵ ئەکا بۆ ئێوە لە هەموو بابەتێکەوە بۆ ئەو قەومە کە ئاگادارن و زانان و سوود وەرئەگرن لە ئایاتی خودا .

★ (إِنَّ فِي اخْتِلافِ اللَّيْلِ والنَّهارِ وما خَلَقَ اللهُ فِي السَّمواتِ والاَرْضِ لَآياتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ) (٦) ★

بە راستی هەیە لە بەدوای یەکهاتنی شەوو رۆژاو لە گۆڕانیان و جیاوازییان لەیەك لە کورتی و درێژیدا ، وە لەوەدا کە خودا دروستی کردوون لە ئاسمانەکاناو لە عەزرا لە ئەستێرەی هەزاران جۆرو هەزاران شێوە وە لە فریشتەو لە مەوجاتی ئاوی دەریاو لە کشانەوەیداو لە کان و گیاو گیانلەبەران و لەو دەرمان و خەواصەدا کە لەم شتانەدا هەیە چەن نیشانەیەکی گەورەو دیاری بۆ قەومێ کە لە خودا ئەترسن و لە رووی ئیعتیبارەوە بیر لەم شتانە ئەکەنەوە .

★ (إِنَّ الَّذِينَ لا يَرْجُونَ لِقاءَنا ورَضُوا بِالْحَياةِ الدُّنْيا واطْمَأَنُّوا بِها والَّذِينَ هُمْ عَنْ آياتِنا غافِلُونَ (٧) اولئِكَ مأْويهُمُ النَّارُ بِما كانُوا يَكْسِبُونَ) (٨) ★

بە راستیئەو کەسانە کە چاوەڕێیی گەیشتن بە ئێمە ناکەن ، واتە باوەڕیان بە خوداو بە یاسای دینو پاشەڕۆژو زیندوبوونەوەی موکەلەفەکانو پرسیار لێکردنیان نیە ، وە ئەو کەسانە کە رازی بوون بەم ژیانی دنیایەو دڵیان دامەزراوە لەسەریو بە رۆح و گیان خزمەتی ئەکەنو ئەو کەسانە کە لە ئایاتی وەعدو وەعیدی ئێمە بێ ئاگان لەبەر ئەوە کە رۆچوون بە ئارەزووی خۆیانا ئەمانە هەموو لە ئەنجاما ماوایان ئاگرە بە هۆی ئەوەوە کە ئەیکەنو دەوامی لەسەر ئەکەن لە کردەوەی ناباروناڕەوا •

★ (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمانِهِمْ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الأَنْهارُ في جَنَّاتِ النَّعِيمِ) (٩) ★

بە راستی ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوە بە خوداو پێغەمەری خوداو کردەوەی باشیان کردوە ئەوە خودای تەعالا بە پیرۆزی ئەو ئیمانو بیرو باوەڕەیانەوە وە بە نووری ئەو کردەوە باشانەیانەوە شارەزایان ئەکا بۆ ڕێگەی بەختەوەری هەمیشەیی کە بریتیە لە دەرکی حەقایقو پیرکردنەوە لە شتی بەسوودو دوورکەوتنەوە لە تاوانو هاوڕێتی پیاوی باشو ئیتیصاف بە فەزایلی ئەخلاق وەکو خودا فەرموویەتی : (واتقوا الله ویعلمکم الله)وە وەکو حەزرەت فەرموویەتی : (من عمل بما علم اورثه الله علم ما لم یعلم) واتە : هەرکەسێ ڕەفتار بکا بەوە کە ئەیزانێ لە ئادابی ئیسلام ئەوە خودا پێی ئەدا زانستی ئەو شتانە کە وەختی خۆی نەیزانیوە ، وە ئەوانە ئەڕۆنە بەهەشتەوە ئەو بەهەشتە کە تاریف کراوە لە لایەنی خوداوەو لە ژێر قەسرەکانیانەوە جۆبار ڕەوان ئەبێ لە بەهەشتی خاوەن نیعمەتا •

★ (دَعْواهُمْ فِيها سُبْحانَكَ اللّهُمَّ ، وتَحِيَّتُهُمْ فِيها سَلامٌ ، وآخِرُ دَعْواهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّهِ ربِّ العالَمِينَ) (١٠) ★

دۆعاو پارانەوەی ئەو بەهەشتیانە بەم عیبارەتەیە ئەڵێن (سبحانك اللهم)وە سەلامکردنیان لە ناو خۆیانا بە عیبارەتی ئیسلامانەیە ، واتە بە جوملەی (السلام علیکم) وە یا سەلامی فریشتەکان لەوان بە جوملەی (سلام علیکم طبتم فادخلوها خالدین) ئەبێ ، وە ئاخر کەلامیان کە تەقدیمی ئەکەن ئەمەیە ئەڵێن : (الحمد لله الذي صدقنا وعده واورثنا الارض نتبوأ من الجنة حيث نشاء) .

لە کەرەمی خودای میهرەبان داوا ئەکەین کە ئێمەیش لە ریزی ئەم موسوڵمانانەدا قەرار بدا بە خاتری خۆشەویستی خۆی کە حەزرەتی (محمد المصطفى وشفيع المذنبين)ە .

★ (ولَوْ يُعَجِّلُ اللهُ لِلنّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ اَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ لا يَرْجُونَ لِقاءَنا فِي طُغْيانِهِمْ يَعْمَهُونَ) (١١) ★

ئەگەر خودای تەعالا بە پەلە بەڵاو مەینەتو موصیبەتی بنارداید بۆ سەر ئەوانە کە موستەحەقن بۆی وەکو ئەوە خێرو نازو نیعمەتیان بۆ ئەێرێ لەو کاتەدا داوای ئەکەن بە پەلەو تاڵووکە .. ئەوە زووبەزوو وادەی ئاکامیان ئەهات بۆیانو حوکم ئەدرا بە سەریانا بە مردنو فەورەن پاش مردنەکەیشیان سزا ئەدران ، بەڵام پەلە ناکەین لە ناردنی بەڵاو مەینەتا بۆیان وە ئەو کەسانە ئەهێڵینەوە کە رجای لیقای ئێمەیان نیە لە ناو ئەو توغیانو گومڕاهیەدا با هەر سەرگەردان بمێننەوە .

★ (وإذا مَسَّ الاِنْسانَ الضُّرُّ دعانَا لِجَنْبِهِ اَوْ قاعِداً اَوْ قائِماً ، فَلمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَاَنْ لَمْ يَدْعُنا إلى ضُرٍّ مَسَّهُ ! كذلِكَ زُيِّنَ لِلمُسْرِفينَ ما كانُوا يَعْمَلونَ) (١٢) ★

واتە : تەبیعەتی ئینسانی کافر وایە کاتێ کە بەلآو مەینەتێکی پێ بگا لە نەفسیا یا لە ئەولادیا یا لە پایەو مایەیا دەست ئەکا بە پارانەوە لێمان لەسەر تەنیشت وە بە دانیشتنەوە وە بە راوەستانەوە ... واتە لە هیچ کاتێکدا دەسبەردارنا بێ لە لآنەو پالّە کەچی کاتێ ئەو بەلآمانە هەڵگرت لەسەری رائەبوورێ بە ناو خەڵکدا وە لە بازارو دەرا بە دەمارەوە لەگەڵ فەرامۆشکردنی ناوی ئێمەدا وەکو هەرگیز ئێمەی بانگ نەکردبێ بۆ دەفعی بەلآو مەینەتێ کە پێی گەیشتبوو ؛ وە بەم شێوە جوانکراوە کردەوە لە بەرچاوی ئەوانەدا کە زیادەڕەوی ئەکەن لە کارو کردەوەو خوو رەوشتی خۆیانا .

★ (ولَقَدْ اَهْلَكْنا القُرونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لمَّا ظَلموا وجاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالبَيِّناتِ وما كانُوا لِيُؤْمِنوا كذلِكَ نَجْزِي القَوْمَ المُجْرِمينَ) (١٣) ★

بە راستی ئەهلی ئەو چەرخە پێشوەکانی پێش ئێوەم بە فەنادا دان لە کاتێکدا ستەمیان کردو لە رێگەی راست لایانداو ، پێغەمەرەکانیان هاتن بۆ لایان لەگەڵ ئایاتی دامەزراوو دەلیلی بەهێزو موعجیزاتی دیاریدا ، کەچی لەگەڵ ئەم هەمووە هۆی ئیمانهێنانیانەدا هەر خۆیان ئامادە نەکرد بۆ ئیمان وە لەوانە نەبوون کە ئیمان بێنن ، (کأنە) ئیستیعدادی ئیمانیان نەماوە • جا هەر قەومێ تاوانبارو لە رێگە لادەر وە ئیستیعدادی زاتی کزکردووبن ئێمە وەها ئەیانفەوتێنین شوێنەواریان نەمێنێ •

★ (ثُمَّ جَعَلْناكُمْ خلائِفَ فِي الاَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلونَ) (١٤) ★

لە پاشان ئێوەمان کرد بە جێگەنشینی ئەوان لە عەرزا لە پاش ئەوان بۆ ئەوە کە تەماشاتان بکەین چی ئەکەنو کردەوەتان چۆن ئەبێ •

فەرموودەی خودا : (واذا تتلى عليهم آياتنا •••)

موجاهید فەرموویەتی : ئەم ئایەتە نازڵ بوە لە موشریکەکانی مەکەدا ، وە موقاتیل ئەڵێ : ئەوانە پێنج کەسن : عەبدوڵلای کوڕی ئەبو ئومەییەی مەخزوومیو ، وەلیدی کوڕی موغیرەو (مکرز)ی کوڕی (حفص)و ، عەمری کوڕی عەبدوڵلای کوڕی ئەبو قوبەیسی عامیریو ، عاصی کوڕی عامیر • ئەمانە بە حەزرەتیان وت : قورئانێکی ترمان بۆ بێنە باسی تەرکی عیبادەتی بتەکانی تیا نەبێ ، وە یاخود ئەو ئایەتانە کە باسی ئەوان بە خراپی ئەکەن بیانگۆڕە • جا خودا ئەفەرموێت :

★ (وإذا تُتْلى عَلَيْهِمْ آياتُنا بَيِّناتٍ قالَ الَّذينَ لا يَرْجونَ لِقاءَنَا : ائْتِ بِقُرآنٍ غَيْرِ هذا اَوْ بَدِّلْهُ) ★

کاتێ کە ئایاتی روونا کی ئێمە ئەخوێنرێنەوە بەسەریانا ئەو کەسانە کە رجای ئەوەیان نیە بگەن بە ئێمە (واتە باوەڕیان بە خوداو بە زیندوبوونەوە نیە) ئەڵێن : ئەی محەمەد قورئانێکی ترمان بۆ بێنە ، غەیری ئەم قورئانە ، کە نەهی ئەکا لە عیبادەتی (لات)و (عوزا) ، وە یا ئەو ئایەتانە کە دژی بتەکانن بیانگۆڕە بە ئایاتێ کە ڕێك بکەون لەگەڵیانا •

★ (قُلْ : ما يَكونُ لِي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقاءِ نَفْسِي ، إِنْ اَتَّبِعُ إِلاَّ ما يُوحى إِليَّ) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ بڵێ : بە قەتعی بۆ من نابێ و ناکرێ کە ئایەتێ لەم قورئانە لە خۆمەوە بگۆڕم هەتا خودا ئەمرم پێ نەکا ، جا مادام ئایەتێکم پێ نەگۆڕرێ چۆن مومکین ئەبێ ئەم قورئانە بگۆڕم بە قورئاتێکی تر ؟ وە من تابیع نابم بەوە نەبێ کە بە وەحی دێ بۆ لام .

★ (إِنِّي اَخافُ ـ إِنْ عَصَيتُ رَبِّي ـ عَذابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ) (١٥) ★

من بە راستی ئەترسم ـ ئەگەر نافەرمانی خودای خۆم بکەم ـ لە سزایەکی گەورە لە رۆژێکی گەورەی خاوەن ترس و هەیبەتا .

★ (قُلْ : لَوْ شاءَ اللهُ ما تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلا اَدْرىكُمْ بِهِ) ★

تۆ بڵێ ئەی پێغەمەری نازار : ئەگەر خودا خواستی ببوایە کە من ئەم قورئانەم بۆ نازڵ نەبێ وە یا من نەیخوێنمەوە بەسەرتانا ئەوە من نەمەخوێندەوە بەسەرتانا وە خودایش ئێوەی ئاگادارو زانا نەدەکرد بەم قورئانە .

★ (فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُراً مِنْ قَبْلِهِ ، اَفَلا تَعْقِلونَ ؟) (١٦) ★

ئێوە ئەزانن کە من چەن ساڵ لە ژیانی خۆما ـ پێش هاتنی ئەم قورئانە ـ لە ناو ئێوەدا مامەوەو قورئانم نەخوێندەوە بەسەر ئێوەدا ؛ چونکی خۆم دارای ئەو وەحیە نەبووم ، ئایا ئێوە بیر لەم مەعلوومانە ناکەنەوە ؟

★ (فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللهِ كَذِباً اَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ؟ إِنَّهُ لا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ) (١٧) ★

ئەوە کێیە ستەمکارتر بێ لەو کەسە کە درۆ هەڵبەستێ لەسەر خودا ، واتە بە درۆ بڵێ : خودا وای فەرموە • یا باوەڕ نەکا بە ئایەتی خودا وە بەرابەر بەوانە عەناد دەربڕێ ؟ طەبعەن کەس لەوانە ستەمگارتر نیە ؛ چونکی ئەو کەسانە کافرنو لە ژووری کافرەوە کەس نیە • وە ئەوانە بە راستی تاوانبارنو تاوانبارەکان رزگار نابن بە تایبەتی ئەوانە کە عەقڵ بەکار نایەننو تەنانەت عەناد لەگەڵ حەواسا ئەکەن ؛ چونکی ئەو کافرانە ئەیانزانی کە محەمەد ـدـ لە عومری چل ساڵەدا ئیعلانی ریسالەتی خۆی کرد ، وە لە پێش ئەو ماوەدا بە قەتعی مەدرەسەو خوێندنگای نەدیوە لە مەکەداو نەڕۆیشتوەتە دەرەوە بۆ خوێندنو شیعری دانەناوەو پەیوەندی لەگەڵ خاوەن زانستەکانا نەبوە ، وە پایەی ئەهلی مەکە دیارەو لەو خوطبەو شیعرە مەشهوورانە زیاتر نەبوە • جا لە کوتوپڕا یەکێکی مەشهوور بە ئەمانەتو راستی بێت داوای پێغەمەرایەتی بکاو لەسەر پێویست کەلامێکی وەها بەرزی بە مەعنای بێتەسەر کە عاقلان بێنێتە لەرزەوە دیارە ئەوە لە لایەنی خوداوەیەو پێویستە هۆشیاران تابیع ببن بەو کەسە •

★ (وَيَعْبُدُونَ مِنْ دونِ اللهِ ما لا يَضُرُّهُمْ ولا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولونَ : هؤلاءِ شُفَعاؤُنَا عِنْدَ اللهِ) ★

وە لەگەڵ وجوودی ئەم دەعوەتە راستەو ئەم کەلامە راستەدا کە ئێتە خوارەوە بۆ سەریان لەو حەقیقەتە لا ئەدەن وە عیبادەت ئەکەن لە غەیری خودای تەعالا بۆ دارو بەردێ کە بە قەتعی ناتوانن زیانیان پێ بگەیەننو ناتوانن سوودیان پێ بگەیەنن ؛ چونکی ئەو شتانە دارو بەردێکی

بە دەست دانراوو دامەزراوندو ، بە خواستی خۆیان ئەتوانن بیانشکێنن‌و بیانسووتێنن‌و ، بە مەحزی هەوا ئەم کافرانە ئەڵێن : ئەو بتانە تکاکاری ئێمەن لە لای خودای عالەما •

★ (قُلْ : اَتُنَبِّئُونَ اللهَ بِما لا يَعْلَمُ فِي السَّمواتِ ولا فِي الاَرْضِ ؟ سُبْحانَهُ وتَعالى عَمَّا يُشْرِكونَ !) (١٨) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خودا بفەرموو بەو کافرانە : ئایا ئێوە قسەیێ ئەکەن بۆ خودای تەعالاو ئیخباری خودا ئەکەن بە شتێ کە عیلمی ئەو تەعەلوقی نەبەستوە پێیەوە لە ئاسمان‌و زەویدا ؟ واتە راست نیەو واقیعی نیە ، خودا دوورەو پاکە لە قەبوولکردنی شەریك‌و هاوڕێ‌و تکاکار لە لای ئەواو پاکە لەم باسە کە ئەمانە دەری ئەبڕن‌و باوەڕی پێ ئەکەن •

★ (ومَا كانَ النَّاسُ إلاَّ اُمَّةً واحِدَةً فاخْتَلَفُوا ولَوْلا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيما فِيهِ يَخْتَلِفونَ) (١٩) ★

واتە : ئەم ئادەمیزادە هەمووی هیچ نەبو ئیللا یەك ئوممەت‌و یەك چین بوە لەسەر فیطرەت‌و غەریزەی پاکی ئینسانی هەمووی هاودڵ بوون لەسەر باوەڕ بە خودای تاقوتەنیا ، وە لە پاش ئەوە کە زەمانێ رابورد بەسەریاناو هەواو هەوەس‌و ئارەزووبازی پەیدا بو لە ناو خۆیانا تێك‌چوون‌و بازێکیان لەسەر بیرو باوەڕی راست مانەوە‌و بازێکیان لەوە لایان دا ، وە ئەمانە بازێکیان باوەڕیان بە هیچ نەما ، واتە بوون بە (معطلة)و ، بازێکیان شەریکیان بۆ خودا دانا (مع انە) هیچ مەوجوودێ رایەی بە هاوڕێی ئەو ناکەوێ وە ئەگەر وتارێ لە لایەنی

خوداوە رانەبوردبوایە بۆ دواخستنی سزاو تۆلە لەم گەلە فاسیدە حوکم ئـەدرا بەسەریانا بە مەحوکردنەوەیان لەسەر عەرزا ، وە ئەمجار حوکم ئەدرا بەسەریانا لە جەزای ئەو شتەدا کە ئەوان ئیختیلافیان هەیە تیایا •

★ (ویقولونَ : لَوْلا اُنْزِلَ علَیْهِ آیَةٌ مِنْ رَبِّهِ ؟ فَقُلْ : إِنَّما الغَیْبُ لِلّهِ ، فانْتَظِروا إِنِّي مَعَکُمْ مِنَ المُنْتَظِرِینَ) (٢٠) ★

ئەو کافرانە ئەڵێن : ئەوە بۆچی نازڵ نەکرا بۆ سەر محەمەد ئایەتێ لەوانە کە ئێمە داوامان کرد ، وەکو خەزێنەیێ لە جەواهیرات یا غەیری ئەوە ؟ جا ئەی پێغەمەری خۆشەویست سیڕی ناردنی بازێ ئایاتو نەناردنی بازێ لەو شتانەیە کە غەیبنو پەنهانن لە ئێمەو ئەم غەیبە خودا ئەیزانێو بـەس •

هەڵئەگرێ سیڕی ئەوە بێ : مادام هەر شتێ ئەوان داوای ئەکەن ئێمە قەبوڵی بکەین ئەوە باوەڕکردنەکەی ئەوان قیمەتی نەمێنێو ریسالەت وەکـو شتێکی مادیو مەلووسی لێ بێ • وە یا هەڵئەگرێ ئەگەر ئـەم دەرگا بکرێتەوە ئەوەندە داوا زۆر ئەبێ لە لایەنی خەڵکەوە شەوو رۆژ بەشی ئەوە ناکا • وە یا ئەوە بێ ئەگەر داوای هەرچی بکرێ خودا بیدا بـەو رەسوولەو ئەوان تەماشای بکەن ئـەوان بکەونە فیتنەی پێغـەمەر پەرستنەوەو لە خودا لادەن • وە یا ئەوە بێ کە خودا وەختی خۆی بڕیاری داوە کە بازێ کەس بۆ بەهەشتو بازێ بۆ دۆزەخ بن ، وە ئەگەر ئـەم دڵخوازانە هەموو بێنـە جێ هەموو ئیمـان بێنن وە ئەمەیش موخالەفەی بڕیاری خودایە • وە ئیحتیمالی هەیە ئەگەر ئەو دڵخوازانەی ئەوان بێتە جێو دڵخوازی کەسی تر نەیەتە جێ فیتنە پەیدا ببێ لە ناو خەڵکدا •

جا ئێوە چاوەڕێ بکەن بزانین لە جوابی ئەم داواکراوانەدا چیان بۆ دێت ؟ ئایا ڕەحمەتە وە یاخود موصیبەتو زەحمەت !

★ (وإذا اَذَقنا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضرَّاءَ مَسَّتْهُمْ إذا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنا) : ★

کاتێ کە ئێمە بچەژێنین بە ئینسانێ نیعمەتو لەزەتێ لە لایەنی خۆمانەوە لە پاش گەلێ موصیبەتو ، نەخۆشیو ، نەبوونیو ، کزیو ، داماویدا ، ئەوە لە باتی ئەوە کە زۆر سوپاسی خودا بکەن لەسەر ئەو نیعمەتانە کەچی خەریکی فڕوفێڵو پشتهەڵکردن ئەبن لە ئایاتی ئێمەو خاوەن ئایەتەکان • واتە بەرابەر بە پێغەمەرو بەرابەر بەو نیعمەتانە بێشەرمیو بێئەدەبی ئەکەنو ئەیانەوێ ئایەتەکانی ئێمە ڕەدبکەنەوە •

★ (قُلِ : اللهُ اَسْرَعُ مَكراً ، إنَّ رُسُلَنا يَكْتُبونَ ما تَمْكُرونَ) (٢١) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ بەوانە : کە خودای تەعالا گەلێ ئامادەترە لە ئێوە بۆ زیانپێگەیاندنتان ، وە بە ڕاستی فریشتە مەئمووڕەکانی ئێمە کە وان بەلاتانەوە ئەنووسن ئەوەی ئێوە ئەیکەن لە مەکرو فڕوفێڵ بۆ موعارەضەو موقابەلەی پێغەمەری من •

★ (هو الَّذي يُسَيِّرُكُمْ فِي البَرِّ والبَحْرِ) : ★

خودای تەعالا هەر ئەوە کە هێزی داوە بە ئێوەو ئەتانخاتە هاتوچۆوە لە وشکانداو لە دەریادا ، خواە هێزی لەشی خۆتان بێ یاخود هێزی ئەو شتە بێ کە ئێوە ئەبا بە ڕێگەدا •

★ (حتَّى إذا كُنْتُمْ فِي الفُلْكِ وجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وفَرِحُوا بِها جاءَتْها ريحٌ عاصِفٌ وجاءَهُمُ المَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكانٍ وظَنُّوا اَنَّهُمْ اُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ : لَئِنْ اَنْجَيْتَنا مِنْ هذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشّاكِرِينَ) (٢٢) ★

تا کاتێ که لەناو کەشتیەکەدا بوون ، یا کاتێ هاتنە ناو کەشتیەوەو ئەو کەشتیە رای‌بواردن بەسەر رووی دەریاکەدا بە نەرمی‌و ئارامی بە هێزی بایەکی خۆش‌وەز وە شادمان بوون بەو بایە لەبەر ئارامی‌و یارمەتی تەکانی کەشتیەکەیان ، کوتوپڕ هات دای لەو کەشتیە بایەکی موخالیفی ناهەموار (کەشتی‌کۆ)و لەش‌کوت وە بە هۆی ئەو با بەهێزەوە شەپۆلی ئاویان بۆ هات لە هەموو شوێنێکەوەو گومانیان برد بە مەینەت دەورە دراون‌و رزگاربوونیان نایابە •• لەو کاتەدا دەستیان کرد بە سکالاّو لاّلەو پاڵە لە بارەگای بەرزی خودادا بە نیازمەندی‌و راسالێیەوەو عەرزی بارەگایان کرد : ئەگەر ئەم جارە رزگارت کردین لەم مەرگ‌و مەینەتە ئیتر بە گیان‌و دڵو زمان سوپاس‌گوزاری ئەکەین •

★ (فلَمّا اَنْجاهُمْ إذا هُمْ يَبْغُونَ فِي الاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ) ★

کەچی کاتێ خودا بە میهرەبانی خۆی رزگاری کردن لەو شەپۆلی مەینەتەو دەرچوون لە دەریا لە باتی ئەوە ئاگادار ببنەوە بۆ وەفا بە وادەو بۆ عیبادەت‌و سوپاس‌گوزاری خوداوەند دەستیان کرد بە ستەمکاری لە عەرزا بە ناحەق‌و نارەوایی •

★ (يا اَيُّها النّاسُ إنَّما بَغْيُكُمْ على اَنْفُسِكُمْ مَتاعَ الحَياةِ الدُّنْيا ثُمَّ إلَيْنا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِما كُنْتُمْ تَعْمَلونَ) (٢٣) ★

کەچی کاتێ خودا بـە میهرەبانی خۆی رزگاری کردن لەو شەپۆلی مەینەتە وە دەرچوون لە دەریا لە باتی ئەوە ئاگادار بینەوە بۆ وەفا بـە وادەو بۆ عیبادەتو سوپاس گوزاری خوداوەند دەستیان کرد بە ستەمکاری لە عەرزا بە ناحەقو نارەوایی •

جا ئاوازی زەجر لە لایەنی خوداوە لەسەر زوبانی هاتیفی پەنامەکیو لە لایەنی پێغەمەرانی ئاشکراوە هات بۆ ئەو ستەمکارانەو گەیاندی : ئەی ئادەمیزادەکان ئەم ستەمکاریو ناهەمواریتانە لەسەر داماوان ستەمکاریە لەسەر نەفسی خۆتان لەبەر داوای ئارەزووی لەزەتی ژینی دنیایی ، وە بزانن هـەرچەن ئـەم شەهوەتڕانیو ئارەزووبازیتانە مەیدانی ببێ بـەلآم ئەبڕێنەوەو ئەمرنو لە گۆڕا بە داماوی دائەمێنن ، جا زیندووئەکرێنەوە بە زیندەگی راستی عادەتی وە ئەگەڕێنەوە بۆ لای خۆمان ، جا خەبەردارتان ئەکەین لەسەر جەزای ئەوەیش کە کردتانو لەسەر تۆڵەی ئەو لادانەتان لەڕێگەی عەدالەتو شارێگەی راست •

★ (إنَّما مَثَلُ الحَياةِ الدُّنْيا كَماءٍ اَنْزَلْناهُ مِنَ السَّماءِ فاخْتَلَطَ بِهِ نَباتُ الاَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النّاسُ والاَنْعامُ حتّى إذا اَخَذَتِ الاَرْضُ زُخْرُفَها وازَّيَّنَتْ ، وظَنَّ اَهْلُها اَنَّهُمْ قادِرونَ عَلَيْها ، اَتاها اَمْرُنا لَيْلاً اَوْ نهاراً ، فجَعَلْناها حَصيداً كَاَنْ لَمْ تَغْنَ بِالاَمْسِ ، كَذلِكَ نُفَصِّلُ الآياتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرونَ) (٢٤) ★

جا خودای تەعالا بە شێوەیەکی گشتیو بە پاسای تەشبیهی تەمثیلی دیاری بە دیاری ئەفەرموێت : وێنەی ئەم ژیانی دنیایەو ئەو شێوە کە دەرئەچێ لە جوانیو گەنجیو دەستەلاتو دارایيو پێکهاتنی هۆی رابواردنو شادمانی کردن لە هەموو بابەتێکەوە : لە نەفسەوە ، لە دارایيەوە ، لە رووناکی رۆژو تاریکی شەوانا ، لەگەڵ بێباکیو بێنیازیدا بە کەس ، نەترسان لەکەس ، پەیدابوونی بانگی بێداری بە ئازاری لەشو ، کەمی بەشو ، هێرشی دوژمنی دڵڕەشو ، نەهێشتنی شوێنەواری ئەو پایەومایەو ، بارەگاو قەرەباڵغەو ، سەرنەنانەوە بە لای بەردی ساردی گۆڕی تەنگی وێنەیشەوەزەنگا ... وێنەی ئەو شێوەتانێ کە پەیدا ئەبێ لە ئاوی ئارامی بارانی بەهاران کە دای ئەپەڕێنینە خوارەوە لە ئاسمانی بەرزی بەخشندەیی خۆمانەوە جا بە هۆی ئەو ئاوەوە گیای رەنگامە ئەڕوێن لە عەرزو تێکەڵ دەبن لە سەوزو سوورو زەردو شینو ئاڵ لە هەموو جۆرێ لەو جۆرانە کە ئادەمیو گیانلەبەرانی تر ئەیخۆنو سوودی لێ وەرئەگرن هەتا کاتێ کە عەرز بە هۆی ئەم ڕێژەنەوە بە پیتو پیرۆزیەوە بەشی خۆی وەرئەگرێ لە ئارایشو زینەتو زێبایی وە بازێ دار هەڵئەچێو ، بازێ گوڵ دائەچێو ، میوە دێتەبەرو ، دانە ئەکەونەدەرو ، هەموو کشتوکاڵ نزیکی ئەوە ئەبنەوە بهێنڕێنەوە بۆ ماڵ ، وە خاوەنەکانیان دێنە سەر ئەو پیرو باوەڕە کە کاتی حاصلاتەو هەموو شتێ گەیشتوەتە کاتی سوود لێوەرگرتن وە ئەوان تەوانایان هەیە بەسەر سوودگرتن لەوانا بە هەموو بارێ لە لادێو لە شارێ .. کوتوپڕ فەرمانی قاری ئێمە ڕووی کردە ئەو باخو بێستانەو ئەو کشتوکاڵە بێسامانە کە وا لە بەردەستاناو لێمان دا بە ئاگری قار یا بە شەڵتەی وەیشوومەی نابار ، وە یا بە شەرای شوومی ناهەموار ، وە ئەو گیاو کشتوکاڵە حەڵاڵەمان دا بە عەرزا وە لە

که‌ڵکی خواردنو سوودلێوه‌رگرتن که‌وت (کأنه) ئه‌مه له دوێنێدا هه‌ر نه‌بوه‌و نه‌بینراوه وه یه‌کێ شاره‌زای شوێنه‌که نه‌بێ نازانێ ئه‌و شوێنه شوێنی کشتوکاڵ بوه • ئاوا ئێمه به‌یانی نیشانه‌ی ده‌سته‌ڵاتی خۆمان ئه‌که‌ین بۆ کۆمه‌ڵێ که بیر بکه‌نه‌وه له به‌یاناتی خودادا •

★ ★ ★

بازێ وا ئه‌ڵێن ئه‌م شێوه جوانه
خوا به‌یانی کرد به‌م ئایه‌تانه
عه‌ینه‌ن نیشانه‌ی چه‌رخی جیهانه
یانی نیشانه‌ی ئاخر زه‌مانه
واته ئه‌م دنیا گۆڕرا سه‌راسه‌ر
بوو به هێڵکه‌ی پاك بێ له‌که‌و که‌ده‌ر
که‌ژو کۆساران گشت بوون به جاده
هه‌موو بۆ سه‌یرو سه‌یران ئاماده
سه‌یاره‌ی ئارام به ده‌شت‌و ده‌ردا
خوارو ژوور ئه‌کا به رێ‌گوزه‌ردا
دنیا سه‌راسه‌ر له‌به‌ر کاره‌با
بوه به چراخان به بێ (اشتباه)
رادوێ‌و ته‌لفزیۆن بۆ سه‌یرو سه‌یران
وێنه‌ی سینه‌ما وا له ناو مالاّن
یانی ئاره‌زووی نه‌فسی ئه‌ماره
هه‌موو ئاماده‌ن له‌م سه‌رو خواره

دەی ئەونەت زانی بورکانێ قەوی
رووی کردە کورەی سەماو سەرزەوی
وا دای بە یەکا شوێنی نەمێنێ
مەگەر خوداوەند عەرزێ تر بێنێ
جا هەرچۆن ببێ ئەم رووی دنیایە
ئەنجامی لەسەر مەحوو فەنایە
بۆ ئەوە ئەشێ بە کردەوەی چاك
بە ئیخلاصی دڵ بۆ خودای بێ باك
خۆت حازر بکەی بو (دار البقا)
واتە رەوضەی فەوز بە نووری لیقا
ئەم پایە پایەی ئەهلی صەفایە
بۆ تۆ ئەمێنێ هەتا هەتایە
ئەوەی (نامی)یە لە ماوەی ژینا
ژینی وا لەگەڵ (روح الامین)ا

★ ★ ★

★ (وَاللّٰهُ يَدْعو الى دارِ السَّلامِ ويَهْدِي مَنْ يَشاءُ إلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ) (٢٥) ★

وە زاتی باری تەعالا عیبادی خۆی ، لە جینن‌و ئیس ، بانگ ئەکا بۆ رابواردن لە خانوویەکدا کە ناسراوە بە (دار السلام) ماوای هێمنی‌و

رەزاو میهرەبانی ، وە هەر کەسێك خواستی لەسەر بێ شارەزای ئەکا بۆ رۆیشتن بە رێگەی راستا کە رێگەی یاسای بێهاوتای ئایینی ئیسلامە •

★ (لِلَّذینَ اَحْسَنوا الحُسْنی وزِیادَةٌ) ★

وە هەیە بۆ ئەو کەسانە کە بە بیرو باوەڕی ئیسلام دڵی خۆیان رازاندوەتەوەو بە کردەوەی باش‌و موافیقی حەق جیهانیان جوان کردوەو بە خوو رەوشتی بەرز سەر زەوییان خۆش کردوە •• هەیە بۆ ئەمانە جەزای باش لە بەهەشتی نەبڕاوەداو لەگەڵ ئەوەدا زیادە بارەو پایەیەکیشیان هەیە کە لە هەموو بەشێ فەزڵی زیاترە کە بریتیە لە شادبوون بە لیقای زاتی خودای تەعالا ، وەکو چۆن یەکێ لە ئێوە مانگی چواردە ئەبینێ کاتی دەرکەوتن •

★ (ولا یَرْهَقُ وجوهَهُمْ قَتَرٌ ولا ذِلَّةٌ) ★

وە رووی ئەوان داگیر ناکا تۆزی بێحورمەتی‌و زیللەتی داماوی ، بەڵکو بە پێچەوانەوە بە ئەنواعی شادمانی حەشر ئەکرێن‌و ئەگەن بە حوزووری زاتی حەق •

★ (اولئِكَ اَصْحابُ الجَنَّةِ هُمْ فِیها خالِدونَ) (٢٦) ★

ئەمانە کە باسمان کردن خاوەنی بەهەشتی رەحمەتی خودان بە فەزڵو بە ئیحسان وە ئەوان لەو بەهەشتەدا ئەمێننەوە هەتا هەتایە •

★ (والَّذینَ کَسَبُوا السَّیِّئاتِ جَزاءُ سَیِّئَةٍ بِمِثْلِها) ★

وە هەیە بۆ ئەوانەیش کە کەسبی بیرو باوەڕی ناپەسەندو کردەوەی ناشیرین‌و خوو رەوشتی زوشتیان کردوە تۆڵەی ئەو دەسکەوتە ناهەموارانە بە قەی وەزنی تاوانەکانیان •

★ (وتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ) : ★

وە لە کاتی زیندووبوونەوەدا بۆ حەشر داماوی‌و رسوایی داگیریان ئەکات •

★ (ما لَهُمْ مِنَ اللهِ مِنْ عاصِمٍ) ★

وە لە لایەنی خوداوە هیچ پەناهیان نیە •

★ (کَاَنَّما اُغْشِیَتْ وجُوهُهُمْ قِطَعاً مِنَ اللَّیْلِ مُظْلِماً) ★

(کأنە) رووبان بە چەن پەردەیەکی رەش‌و تاریکی شەو داگیرکراوە‌و داپۆشراوە •

★ (اولئکَ اَصْحابُ النَّارِ هُمْ فِیها خالِدونَ) (۲۷) ★

ئەمانە ئەهلی ئاگرن‌و تیایا ئەبن هەتا هەتایە •

★ (ویَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِیعاً) ★

ئەی پێغەمبەری خۆشەویست باسی ئەو رۆژە بکە کە ئەم کافرانەی تێدا گردئەکەینەوە لەگەڵ بتەکانیانا هەموویان •

★ (ثُمَّ نَقولُ لِلَّذِینَ اَشْرَکُوا : مَکانَکُمْ اَنْتُمْ وشُرَکاؤُکُمْ !) ★

جا ئەڵێین بەو کافرانە کە هاوڕێیان بۆ خودای بێ‌وێنە بڕیارداوە : ئێوەو ئەوانەی کە کردووتانن بە شەریك بۆ خودا لە شوێنی خۆتانا مەجوولێن •

★ (فَزَیَّلْنا بَیْنَهُمْ) : ★

وه‌ له‌و کاته‌دا که‌ راستیمان ده‌رخست بۆیان ئه‌و پەیوه‌نده‌ که‌ لـه‌ دنیادا له‌ ناوبه‌ینیانا بوو بڕیمانو ئه‌و مه‌حه‌بەته‌ له‌ ناویانا نه‌ماو هه‌ردوو لایان بوون به‌ دوژمنی یه‌کتر •

★ (وقالَ شُرَكاؤُهُمْ : ما كُنْتُمْ إيّانا تَعْبُدونَ !) (٢٨) ★

وه‌ ئه‌و بتانه‌ که‌ له‌ دنیادا ئه‌یان‌پەرستنو کردبوونیان به‌ شه‌ریك بۆ خودا ـ خودا ئه‌یان هێنێته‌ وتارو ئه‌ڵێن به‌ کافره‌کان : قه‌ت ئێوه‌ له‌ دنیادا عیباده‌تی ئێمه‌تان نه‌کردوه‌ به‌ڵکو هه‌مووتان به‌ ده‌وری نازو نیازی خۆتانو هه‌واو هه‌وه‌سی نه‌فسی خۆتاندا ئه‌گه‌ڕانو عیباده‌تی ئێمه‌تان کردبوو به‌ به‌هانه‌ بۆ گه‌یشتن به‌ دڵخوازی خۆتان !

★ (فَكَفى بِاللهِ شَهيداً بَيْنَنا وبَيْنَكُمْ) ★

به‌سه‌ خودای زاناو ئاگادار بۆ شه‌هادەت له‌ســه‌ر واقیعو حه‌قیقه‌ت له‌ به‌ینی ئێمه‌و ئێوه‌دا •

★ (إنْ كُنَّا عَنْ عِبادَتِكُمْ لَغافِلينَ) (٢٩) ★

به‌ راستی ئێمه‌ له‌ عیباده‌تکردنی ئێوه‌ بێئاگا بووین ، وه‌ له‌ واقیعا ئه‌م بتانه‌ به‌ردی تاشراو بوون ، به‌رد به‌رده‌ ، بێزانستو شوعووره‌ ، وه‌ هه‌ر که‌س هه‌رچی به‌ به‌ردا بخوێنێ به‌ هه‌وادا ئه‌یخوێنێ •

★ (هُنالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ ما اَسْلَفَتْ) ★

جا له‌و رۆژه‌ ره‌شه‌دا هه‌رکه‌سێ تێ ئه‌گا له‌ جه‌زای ئه‌و کرده‌وانه‌ که‌ رای‌بواردوه‌ له‌ کاتی دنیادا •

★ (ورُدّوا إِلى اللهِ مَوْلاهُمُ الحَقِّ وضَلَّ عَنْهُمْ ما كانُوا يَفْتَرونَ) (٣٠) ★

وە لەو رۆژەدا حەواڵە ئەکرێنەوە بۆ لای خودا کە سەردارو گەورەی راستی ئەوانەو لەو رۆژەدا ونئەبێو زایە ئەبێ لە دەستی ئەوان ئەوە شەریکانە کە وەختی خۆی بە درۆ هەڵیان ئەبەستنو دایانئەنان بە شەریکو هاوڕێی خودای تەعالا .

★ (قُلْ : مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّماءِ والاَرْضِ ؟ اَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ والاَبْصارَ ؟ ومَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ ويُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الحَيِّ ومَنْ يُدَبِّرُ الاَمْرَ ؟؟ فَسَيَقولُونَ : اللهُ ، فقُلْ : اَفَلا تَتَّقُونَ !؟) (٣١) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ ئەو کافرانە بدوێنەو پێیان بڵێ : ئەی مەخلووقەکان ئێوە هەموو پێویستتان بە رۆزی هەیە ژیواری پێ بکەن . جا ئەوە کێیە لە ئاسمانەوە باران ئەبارێنێو با لە رووی سەرعەرزا هەڵئەکاو هەتاو ئەرِژێنێ بەسەر هەموو گیاو لەوەڕێکی لازم بۆ ئێوەو بۆ گیانلەبەراندا ؟ یاخود ئێوە بە هۆی چاوەکانتانەوە بەرزو نزمو سوودارو بێ سوودو دۆست‌و دوژمن فەرق ئەکەنو بە هۆی گوێچکەکانتانەوە دەرزی تەمێو تەریبە وەرئەگرنو دەنگی دۆستو دوژمن ئەبیسن وە ئەرِۆن بۆ لای دۆستو لە دوژمن هەڵدێن ... دەی بڵێن کێیە ئەو چاوو گوێچکەیە داوە بە ئێوە ؟ وە نەژادی ئێوە سوودی لێوەرئەگرن وەکو بزنو مەڕو وشترو گاو ئەسپو ماینو ئەو حەیوانانە گۆشتیان ئەخورێو راویان ئەکەن ، وە یا ئەو حەیوانانە کە ئێوە باریان پێ ئەکێشنو

سواریان ئه‌بن وه‌کو که‌رو هێسرو فیل ... ئه‌مانه هه‌موو که زیندووئه‌بن‌و به کاری ئێوه دێن هه‌موو له ئاوێکی ره‌وانی بێ‌گیان پەیدا ئه‌بن ، بـــه مانای ئه‌وه زیندوو له مردوو پەیدا ئه‌بێ‌و ، هه‌روا یه‌که یه‌که له‌مانه‌یشه‌وه نه‌ته‌وه‌ی ئاوی ده‌رئه‌چێ به مانا مردو له زیندو پەیدا ئه‌بێ – پێم بڵێن : کێیه ئه‌م کارانه له جیهاندا ئه‌کا ؟ وه ئه‌م رشته‌ی ژین‌و ژیواره ئه‌با بـــه ڕێوه ؟ وه پاش ئه‌مه هـــه‌موو ئه‌مانـــه باسمان کردن ئیداره‌یان ئه‌وێ‌و پارازتن‌و ژیواریان ئه‌وێ‌و جێگه‌ی ئه‌مانـه که ئاسمان‌و زه‌ویه ، بـــه وشکان‌و ده‌ریایه‌وه ، هه‌موو ته‌دبیرو چاودێری ئه‌وێ .. ئه‌مه هه‌مووی کێ ئه‌یکا ؟ وه ئه‌گه‌ر تۆ یه‌کێ یا چه‌ن که‌سێکی هۆشیاریان بانگ بکه‌ی‌و پرسیاری خاوه‌نی ئه‌م ته‌سه‌ڕوفاتانه‌یان لێ بکه‌ن وه‌ڵامیان هه‌ر ئه‌مه‌یه که به دڵ ئه‌ڕۆنه ژێرو ئه‌ڵێن : صاحێبی ئه‌مانه‌و (مدبر)ی هه‌موویان خوایه‌و ته‌سه‌ڕوفات بـــه ده‌ستی ئه‌وه ، ده پێیان بڵێ : هێشتا لـــه خودا ناترسن‌و دان‌ناێن به‌وه‌دا که خودا شه‌ریکی نیه‌و صاحێبی جیهان هه‌ر ئه‌و یه‌زدانه تاکه بێ باکه‌یه ؟

★ (فَذٰلِكُمُ اللهُ رَبُّكُمُ الحَقُّ) ★

ده‌ی بزانن ئـــــه‌و خاوه‌ن هێزو ته‌وانایه (الله)یه که خـــــودای په‌روه‌ردگارتانه به رووی راستی‌و حه‌قیقه‌ت .

★ (فماذَا بَعْدَ الْحَقِّ إلاَّ الضَّلالُ ؟) ★

جا له غه‌یری حه‌ق چی هه‌یه غه‌یری گومڕاهی‌و غـــه‌یری په‌رستیاری هه‌واو هه‌وه‌سێکی بێ ئه‌صڵ‌و بێ ئه‌ساس که که‌وتنه شوێنیان هه‌ر هۆی گومڕاهیه .

★ (فَاَنَّى تُصْرَفونَ ؟) (٣٢) ★

دەی چۆن ئێوە کە هۆشیارن لە حەق لائەدرێن بۆ لای بەتاڵو لەسەر حەق دانامەزرێن ؟

★ (كذلِكَ حَقَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ عَلى الَّذِينَ فَسَقُوا اَنَّهُمْ لا يُؤْمِنُونَ) (٣٣) ★

دەی هەر وەکو ئابتە رۆزیدەر لە عەرزو ئاسمانا هـــەر خودایەو هێزدەر بە چاوو گوێچکە هەر خودایە ، وە لە مردوو زیندوودروستکەرو لە زیندوو مردوودروستکەر هەر خودایە •• وەهایش فەرمانی خـــوداو ئیرادەو خواستی خودا لەسەر یاسای عیلمو زانستی ، وە زانستی لەسەر کەشفی تەسەرِوفاتی فاسیدەی ئادەمیزادو باقی موکەلەفانی کائینات وە لەسەر تەوجیهی عەزمیان بۆ رێگەی لابار ثابت بوە لەسەر ئەو کافرە لـە حەقدەرچوانە کە بە قەراری قەطعی ئیتر ئیمان نایەنن ، ئیتر خۆت لەگەڵ ئەوانا ماندوو مەکەو خۆت زویر مەکە •

★ (قُلْ : هَلْ مِنْ شُرَكائِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ؛ قُلِ : اللهُ يَبْدَؤُا الخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَاَنَّى تُؤْفَكونَ ؟) (٣٤) ★

پاش ئەوە خودای تەعالا دەلیلی هێنایەوە لەسەر وجوودی خۆی بەوە کە رۆزیدەرە لە ئاسمانو عەرزەوەو هێزی دیتنو بیستن ئەداو لە مردوو زیندوو لە زیندوو مردوو دەر ئەکا ، ئەمجاری دووهەمە ئیستیدلال ئەکا لەسەر وجوودی خۆی بەوە ئەفەرموێ بە خۆشەویست تۆ پێیان بڵێ : ئایا لەوانەی کە ئێوە دایانئەنێن بە شەریکەو هاوڕێ بۆ خودا کەسێ هەیە دەست بکا بە ئیجادو دروستکردنی مەخلووقات لە نەبوونەوەو بـە هێزی خۆی لە کائیناتا ثبت دروست بکاو لە پاش تەواوکردنی مـاوەی

دانراو بیان‌فه‌وتێنێ‌و له پاشا وه‌کو ئه‌وه‌ڵ جار دروستیان بکاته‌وه ؟ طه‌بعه‌ن ئه‌ڵێن : که‌سی وا نیه غه‌یری زاتی باری ته‌عالا • ده‌ی ئیتر چۆن لا ئه‌درێن له راسته‌رێگه ؟

★ (قُلْ : هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ ؟ قُلِ : اللهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ) ★

جا خودای ته‌عالا بۆ جاری سێهه‌م ئیستیدلال ئه‌کا له‌سه‌ر وجوودی خۆی‌و گه‌وره‌یی‌و ته‌وانایی ره‌سای به‌مه که وه‌کو مه‌خلووقات‌و ئاده‌میزاد دروست ئه‌کا هه‌موو نه‌وعێ له گیانله‌به‌رانیش هیدایه‌ت ئه‌داو شاره‌زایان ئه‌کا بۆ رێگه‌ی پیرۆزی‌و سه‌عاده‌ت ، واته مه‌وجووداتی خاوه‌ن شوعوور دوو ناحیه‌یان هه‌یه ، ناحیـــه‌ی له‌ش‌و تێکه‌ڵکردن‌و دامه‌زراندنی ریزی ئێسقان‌و ره‌گ‌و گۆشت‌و شوێنی هات‌و چۆی خوێن که ئه‌مانه هه‌موو خودای ته‌عالا به‌جێی هاوردوون به نه‌وعێ ژیره‌کان له دنیادا حه‌یران ماون له‌و ده‌ستکاره ، وه ناحیـــه‌ی رۆح‌و گیـــان که هێزی خاوه‌ن ده‌رک‌و شوعوورده‌و سولطانی ته‌ختی وجووده وه ئه‌م رۆحه به‌م مه‌رجه ئه‌گا بـه پیرۆزی که مونه‌ووه‌ر ببێ به نووری مه‌عریفه‌ت وه خودا شاره‌زای بکا بۆ عیلم به زات‌و صیفات‌و واجیبات‌و موحه‌ڵ‌ه‌مات‌و ئه‌خلاق‌و ره‌وشت وه له قورئانا له گه‌ڵێ شوێندا باسی ئه‌مه کراوه وه‌کو له باسی ئیبراهیمی خه‌لیلدا ئه‌فه‌رموێت : (الذي خلقني فهو يهدين) ، وه له باسی موسادا ئه‌فه‌رموێت : (ربنا الذي أعطى كل شيء خلقه ثم هدى) ، وه ئه‌مر ئه‌کا بـه حه‌زره‌تی محه‌مه‌د (د)و ئه‌فه‌رموێت : (سبح اسم ربك الاعلى الذي خلـــق فسوى ، والذي قدر فهدى) •

بە کورتی وەکو ئیجادو خـەلقو دروستکردنی مادەی لەش دەلیلە لەسەر وجوودی خودا هیدایەتدانی ئەرواحیش هەر بـــە خودا ئەکرێ‌و دەلیلە لەسەر وجوودی خودای تاقی تەنیای زانای تەوانا • جا ئەفەرموێت : ئەی خۆشەویست بڵێ بەو موشریکانە : ئایا لە نـاو ئەوانـــەدا ئێـــوە قەرارتانداون بۆ خودا بە شەریك‌و هاوڕێ کەسیان هەیـە کە هیدایـەتی ئادەمیزاد بدا بۆ حەق؟ طەبعەن کەسی وا نیەو ئەمەیش لە هەموو ژیرێـك رووئە جا هەر خۆت جوابی پرسیارەکەی خۆت بدەرەوەو بڵێ : خودای عالەم هیدایەتی هەموو هۆشیارێ ئەدا بۆ رێگەی حەق وە بۆ عیلم‌و زانستی راست هەروا هیدایەتی گیانلەبەری تر ئەدا بۆ رێگەی ژیان‌و سوودو زیانی خۆی ، وە ئەمە دەلیلێکی گەورەیە لەسەر وجوودی خودای تاق‌و تەنیای تەوانای ئاگادار بەسەر هەموو شتێکدا وە غەیری ئەو کەس نیە ئـــەم تەسەرۆفاتەی لێوە مومکین بێ •

جا پاش دامەزراندنی ئەوە کـە هیدایەتدان هەر لـە لای خوداوەیە ئەفەرموێت :

★ (اَفَمَنْ يَهْدِي لِلْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُتَّبَعَ اَمَّنْ لا يَهِدِّي إِلاَّ اَنْ يُهْدى ؟ فَما لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمونَ ؟!) (٣٥) ★

خودا ئەفەرموێت : پاش ئـەوە کـە زانیتان هـەر خودایە ئەتوانێ هیدایەتی گیانداران بدا •• ئایا کـەسێ کـە هیدایەتی هۆشیاران بدا بۆ رێگەی راست ئەوە شایاوە بەوە پەیڕەوی بکرێ ؟ یا ئەحبارو روهبانی بـە دیمەن زاناو هۆشیار وە لـە حەقیقەتا قابیلیەتی ئەوانەیان نیە رێگەی راست وەربگرن مەگەر بەزۆرو هێزی خودا شارەزا بکرێن ؟

وه یاخود ئه‌م بتانه که ئێوه ئه‌یان‌په‌رستن‌و ئه‌یان‌که‌ن به شه‌ریك بۆ خودای بێ‌شه‌ریك دارو به‌ردێکی وشك‌و بێ‌گیانن وه ئه‌گه‌ر گیانیان بکرێ به‌به‌را هه‌ر موحتاجی خودان‌و شاره‌زا نابن بۆ رێگه‌ی حه‌ق به ئیرشادی خودا نه‌بێ ، جا ئیتر خیلافی عه‌قڵی هۆشیارانه ئینسان ئه‌وه‌نه خۆی نه‌فام بکاو نه‌ڕوانێ بۆ حه‌قیقه‌ت‌و له به‌ر ئاره‌زووی نه‌فسی خۆی بکه‌وێته ئه‌م شته بێ نرخانه ، ده‌ی چیتان بۆ ئه‌بێ له‌م یاسا ناشیرینه وه چڵۆن بیرو باوه‌ڕ وه‌رئه‌گرن‌و حوکم ئه‌ده‌ن به شتێ که عه‌قڵ وه‌ری نه‌گرێ ؟

جا ئه‌مجار خودا به ئاشکرا به‌یانی ئه‌وه ئه‌کا ئه‌م بتپه‌رستانه یا ئه‌م گاورو جوولەکانه که که‌وتوونه‌ته شوێن ئه‌م ئه‌حبارو زانا نه‌زانانه وه یا که‌وتوونه‌ته په‌رستنی ئه‌م بته بێ‌گیانانه هه‌ر شوێنی گومان که‌وتوون‌و ئه‌فه‌رموێ :

★ (وما يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ إلاَّ ظَنًّا) ★

وه زورمه‌ی ئه‌مانه په‌یڕه‌وی هیچیان نه‌کردوه ئیللا گومان نه‌بێ .

واته ئیعتیقادی غه‌یره جازیم‌و ئه‌مه‌یش بێ‌سوده .

★ (إنَّ الظَّنَّ لا يُغْنِي مِنَ الحَقِّ شَيْئاً) ★

وه گومان موفیدی هیچ شتێ نیه له حه‌ق‌و حه‌قیقه‌ت .

★ (إنَّ اللهَ عَلِيمٌ بِما يَفْعَلونَ) (٣٦) ★

خودا زانایه به‌وه‌ی ئه‌مانه ئه‌یکه‌ن .

★ ★ ★

موقەددیماتێ ئەکرێن بە دەلیل
لە بۆ ئینسانی هۆشیاری جەلیل
هۆزانبنەوە بە رشتەی یەقین
پاك بن لە شوبهەی گومانو تەخمین
ئەو جار بۆت ئەبن بە ئوستادی دین
ئەبن بە مایەی ئەنواری یەقین
ئەنا چۆن ئەبێ ئیشتیباو گومان
بکرێن بە دەلیل بۆ دینو ئیمان
ئیمانو ئەحکام دوو شوعبەی بەرزن
هەرکام مەربووطی یەك تەورو تەرزن
ئیمان لە یەقین بۆت پەیدا ئەبێ
دڵ بەو ئیمانە پڕ سەودا ئەبێ
کە کوژایەوە چرا بە بایێ
ئەکەویتە ناو چای ئیشتیباهێ
ئەحکامی دینیش یانی فەرعییات
باش دائەمەزرێن لە سەر ظەنییات
چونکە هەر فەرعێ یەقینی بۆ ئەو
قەت مومکین نابێ بە صەد تەڵو دەو
عیلم بۆ ئیمان ظەن لە بۆ ئەحکام
ئیعتیبار ئەکرێن بە یاسای ئیسلام

باوەڕ عەقیدەی ئەهلی تەقلیدە
تەقلید بۆ ئەحکام شێوەی سەعیدە
هاتو سەرکەوتی لە پلەی تەقلید
ئەبی بە پیاوی سەربەرزی رەشید

★ ★ ★

جا پاش ئەوە کە بەو چەن ئایەتە پێشوە خودا ئیستیدلالی کرد لەسەر وجودی زاتی خۆی‌و سیفاتی (علم)و (قدوة)ی ، لێرەدا بەم ئایەتانەیش ئیستیدلال ئەکا لەسەر ریسالەت‌و پایەی بڵندی حەزرەتی (محمد المصطفی) ـدـ کە ئەو زاتە خاوەنی موعجیزەی قورئانەو قورئان کەلامی خودایەو هاتوەتە خوار بۆ تەئییدو تەصدیقی پێغەمەری خودا بە هۆی ئەوەوە کە ئەم کەلامە بێ شوبهە کەلامی خودایەو دووەم لە درۆو دەلەسەو بوختانو فەرمووی :

★ (وما كانَ هذا القُرْآنُ اَنْ يُفْتَرى مِنْ دونِ اللهِ) ★

واتە قەت ئەم قورئانە لەوانە نەبوەو لەوانە نیە کە هەڵبەسرێ لە لایەنی غەیری خوداوە خواە کەلامی محەمەد بێ یاخود کەلامی کەسێکی تر بێ غەیری محەمەد ـدـ .

★ (وَلٰكِنْ تَصْديقَ الَّذي بَيْنَ يَدَيْهِ) ★

بەڵام کەلامێکە قودسی‌و غەیبی‌و دارای ئیخبار بە غەیبی رابوردوو غەیبی داهاتوە ؛ چونکی تەصدیقی ریسالەتی پێغەمەرە پێشوەکانو کتێبەکانیان ئەکاو هەواڵەکانیان بە راستی ئەگێڕێتەوە وەکو چۆن

کارەساتی داهاتوو دەرئەخا لە : بەرزەوەبوونی دینی محەمەدو ، فـەوزی ئومەتەکەی‌و بلاوەبوونی دینەکەی لە جیهانا •

★ (وتَفْصيلَ ٱلكِتابِ) ★

وە هۆی بەیان‌و رووناککردنەوەی ئەو بیرو باوەڕو ئەحکامانەیە کە لە مەجموعی کتێبە پێشوەکانا هاتوون‌و نازڵ بوون بۆ سەر پێغەمبەرەکان •

★ (لا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ العالَمِينَ) (٣٧) ★

وە لەبـەر فەصاحەتی ئەلفازەکان‌و بەلاغـەتی مەعنـای جوملەکانی‌و دەربڕینی کارەسات‌و هەڵکەوتە غەیبەکان‌و لەبەر دووری لـە موبالەغـەی موخالیف بۆ واقیع‌و لەبەر جیاوازی ئوسلووبی رشتەی ئەلفازو مەعانی‌و تەئسیراتی رۆحیە بۆ ئەو کەسانە کە دڵیان خاڵیە لـە عەنادو داگرتنی بۆ یاسـای خـوداپەرستی‌و دنیـاداری‌و چـاودێری خزمایـەتی‌و ئیحتیرامی کۆمەڵایەتی وە تەوجیهکردنی عـالەم بۆ خوو رەوشتی بەرز ••• لەبـەر ئەمانەو غەیری ئەمانە لە فەضائیل ، قورئان بۆ ئـەوە ناشێ کـە ئینسانی هۆشیار شك‌و گومانی تێبهاوێ‌و بە مەترسیەوە بۆی بڕوانێ ، وە عیلم‌و باوەڕی قەطعی پەیدا ئەکا بەوە کـە لـە لایەنی پەروەردگاری جیهانەوە هاتوەتە خوارەوە •

★ (أَمْ يَقولونَ : افْتَراهُ ؟) ★

یا خـەیر ئـەو کافرانە هـەر ئەڵێن : محەمەد خۆی ئـەم کتێبـەی هەڵبەستوە •

★ (قُلْ : فَأْتُوا بِسورَةٍ مِثْلِهِ) ★

ئەی خۆشەویست تۆ بڵێ بەوانە کە وا ئەڵێن : ئەگەر راست ئەکەن بیسمیللا ئێوە لەگەڵ ئەوەدا خۆتان بە خاوەن زمانو فەصاحەتو بەلاغەت ئەزانن تاقە سوورەتێکی وەکو قورئان بێنن لە لایەنی خۆتانەوەو بە جوملەو ئایات قورئان موقایەسە بکەن لە بەینی ئەوەی کە خۆتان ئەیهێنن و لەگەڵ ئەو سوورەتەدا کە لە قورئانە •

★ (وادْعوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دونِ اللهِ) ★

وە نەك تەنیا خۆتان بەڵکو هەرکەس کە ئەتوانن بانگی بکەن لە غەیری خودا بڕۆن بانگی بکەن با بێن بۆ موعارەزەی قورئان •

★ (إنْ كُنْتُمْ صادِقينَ) (٣٨) ★

ئەگەر راست ئەکەن لە داوای ئەوەدا کە قورئان دەستهەڵبەستە لە لایەنی محەمەدەوە •

★ (بَلْ كَذَّبُوا بِما لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ)★

نەخەیر ئینکاری ئەوانە بۆ قورئان لەبەر نوقسانی نیە لە قورئانو لەبەر ئەوەیش نیە کە بزانن لە لای غەیری خوداوە هاتوە بەڵکو ئەوانە بێباوەڕی دەرئەبڕن بەرابەر بە ئایاتێ کە ئەوەی لە موحکەماتە ئیحاطەیان نەداوە بە زانستی مەعناکەیا •

★ (ولَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ) ★

وە ئەوەیش کە لە موتەشابیهاتە هێشتا تەئویلیان نەهاتوە بۆ لایانو نەگەیشتوەتە لایان •

★ (كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ) ★

هەر بەم شێوە ئینکارەو لەسەر ئـەم نەوعە ئیعتیبارە ئەو کافرانەیش کە لـە زەمانی پێش زەمانی ئەمانەدا بوون تەکزیبی کەلامەکانی خودایان کردوە کە نازڵ بوون بۆ سەر پێغەمەرەکانی ، واتە ئەوانە موحکەمات بوون ئیحاطەیان نەداوە بە زانستی ئایەتەکانیا وە ئەوانەیش لە موتەشابیهات بوون تەئویلەکەیان نەزانیوە وە حەقیان وابو هەر بە بیستنی ئەو کەلامانە یا هەر بیستنی ئەم قورئانە بە بێ ماتڵبوون ئیمانیان بهێنایە پێیان •

★ (فانْظُرْ كَيْفَ كانَ عاقِبَةُ الظّالِمِينَ) (٣٩) ★

جا بیر بکەرەوە یا بڕوانە بزانی ئەنجامی کردەوەو بیرو باوەڕی ئەو ستەمکارانە چۆنو چلۆن ئەبێ !

★ (ومِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ ، ومِنْهُمْ مَنْ لا يُؤْمِنُ بِهِ) ★

وە ئەم کافرانە کە بە ئاشکرا ئینکاری قورئان ئەکەنو ئەڵێن کەلامی خودا نیە بازێکیان لە دڵدا باوەڕیان هەیەو ئیمانیان هـەیە بـەوە کەلامی خودایـە بەڵام لەبـەر عـەنادو ستەمکاریو بەدبەختی ئینکاری ئەکـەنو بازێکیشیان هـەر باوەڕیان نیـەو لەسەر ئـەو بیرەن کـە ئـەم قورئانـە هەڵبەستراوە •

★ (وربُّكَ اَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ) (٤٠) ★

وە خودای تەعالا زاناترە لەوان بـەو کەسانە کە ئیفساد ئەکەن لـە جیهانا ئایا محەمەد ئیفسادی دڵی ئادەمیزاد ئەکا بە هەڵبەستنی قورئانێ لە ئایەتی خۆیەوەو نیسبەتی ئەدا بۆ لای خودا ، یاخود ئەو کافرانە موفسید بوون بۆ دڵی عالەم کە ئەزانن ئەم قورئانە کەلامی خودایەو عەناد ئەکەنو

بێباوەڕی دەرئەبڕن ، وە یاخود موفسیدن بۆ حاڵو ئیستیعدادی خۆیان که وردنابنەوە له جیهان هەتا بزانن ئینسانێکی وەکو محەمەد لـە ولاتی عەرەبستانی بێمەدرەسەو دانیشگاو بێمامۆستادا چۆن ئەتوانێ کەلامێکی وەهـا فەصیحو بەلیغو جامیع بۆ فەوائیدو عیلمو عـەمەلو ئاگادار لـە بەسەرهاتی ئوممەتە پێشوەکانو تەفسیلدەری حیکایەتیانو قسەکردو لـە ئەوزاعی سالاّو مانگو حەفتەو رۆژو تەماشاکردن له نیظامی ئەستێرەکانی ئاسـمانو ئومووری نیزامیو ئیداریو ئیجتیماعیو قانوونی پەیمانداریو یاسای عائیلەو رێکەوتنو جیابوونەوەیان له یەکتر بکا وە ئەمانە له خۆیەوە دەربڕێ حاشا ئەم عیلمە هەر بۆ خودایە نەك له سیفاتی ئەهلی دنیایە •

★ (وإن كَذَّبوكَ فَقُلْ : لي عَمَلي ولَكُمْ عَمَلُكُمْ اَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا اَعْمَلُ واَنا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلونَ) (٤١) ★

وە ئەگەر ئـەو کافرانە هـەر دەوامیان کرد لەسەر باوەڕنەکردن بـە خوداو باوەڕنەکردن به ریسالەتی تۆ له لایەنی خوداوەو بەوە که قورئان کەلامی خودایە تۆیش بفەرموو لـە مەقامی یەخەهەڵتەکاندن لەوانا : من کردەوەی خـۆم بۆ خۆمو ئێوەیش کردەوەی خۆتان بۆ خۆتان ، ئێـوە بێعوهدەن لەوەی من ئەیکەمەوە منیش بێ عوهدەم لەوەی که ئێوە ئەیکەن ، واته وازیان لێبێنە هەتا ئەگەن به رۆژی ڕەشی خۆیان له دنیاداو به کاتی نەهاتی له پاشەڕۆژا که هەموو حسابێکی تێدا ئەبڕێتەوە •

لێرەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : ئایەتی (وما كان هذا القرآن ان يفترى) وارید بوە له ردی ئەو کافرانەدا که گومانیان وابو قورئان کەلامی حەزرەتە ـدـو خۆی دای

ئەنێو نیسبەتی ئەدا لە خودای تەعالاو ، خودای تەعالا چەن دەلیلێ باس ئەکا لەسەر ئەوە کە قورئان کەلامی خودایە :

١ ـ پێغەمەر ـدـ ئینسانێکی نەخوێندەوار بوەو تێکەلی خوێندەوارانی نەکردوەو نەڕۆیشتوە بۆ ئەو شارانە کە دەرزی عیلمو ئەدەبیان تێدا بلاوکردوەتەوەو لەگەڵ ئەمەدا قورئان باسی سەرگوزەشتەی قەومە پێشوەکانیو پێغەمەرەکانیانی تێدایە بە شێوەیەکی روونا‌ك وە ئەگەر ئەم باسانە راست نەبوایە ئەهلی کیتاب ردیان ئەکردەوە کەچی کەس نەیتوانی ردیان بکاتەوە ، دەی وا دەرکەوت ئەم قورئانە کەلامی خودایە کە (عالم الغیب)ە نەك کەلامی محەمەد ؛ چونکە ئەو غەیب نازانێو غەیبی نەزانیوە •

٢ ـ ئەو کتێبە قەدیمانە کە ئەهلی کیتاب ئیعتیرافیان پێ ئەکەنو ئیمانیان هەیە پێیان هەمورویان شەهادەت ئەدەن بەو بەشاراتە کە لە پێش هاتنی حەزرەتا دراوە بە هاتنی وە ئەو کتێبانە راستن کە وابێ هاتنی پێغەمەرێکی صاحیب کیتاب لە لایەنی خوداوە راستەو گومانی تێدا نیە خۆی پێغەمەرەو کتێبەکەی کەلامی خودایە •

٣ ـ ئەم قورئانە گەلێ ئەخباری تێدایە بە ئوموری پاشەڕۆژ ، وەکو مەسەلەی غەڵەبەی رۆم بەسەر فارسدا ، وە وەکو ئیستیخلافی یارانی پێغەمەر ـدـ لە ولاتاو تەواوبوونی دەعوەتی ئیسلام بە رەسایی ••• وە هەمورویان هاتنەجێگە ، کە وابێ ئەو قورئانە کەلامی خودایە • ئەمانە هەمور دەرئەکەون لە عیبارەتی (تصديق الذي بين يديه)وە •

٤ ـ ئەمەیە کە ئەم قورئانە لەسەر زمانی ئەم ئینسانە نەخوێندەوارە گەیشتوە بە عالەم وەکو دەریای (محيط) وەها ئیحاطەی داوە بەو

عیلمانه‌دا که له دینا پێویستن ، وه هه‌ر کتێبێ وه‌هابێ ئیمکانی نیه عاده‌تەن لـه ئاده‌میزادیکه‌وه بێو پێویسته له خوداوه بێ ، ئه‌مما ئه‌وه‌ی کـه ئه‌م قورئانه هـه‌موو عولوومی دینیه‌ی تێدایه ، چونکی عینسی دینی ئه‌گـه‌ر ئیعتیقاده به خوداو فریشته‌و پێغه‌مه‌ران وه به‌و کتێبانه هاتوون بۆ ئه‌وان وه ئیمان به رۆژی قیامه‌ت‌و به قه‌زاو قه‌ده‌رو ئیمان به سیفاتی خوداو به کرده‌وه‌ی ئه‌وه ـ ئه‌وه به ته‌فسیل هه‌یه له قورئانا • وه ئه‌گه‌ر عولوومی دینیه عیلمی ته‌کلیفاته واته عیلمی واجبات‌و موحه‌ڕه‌مات‌و غه‌یری ئه‌مانه‌یه ئه‌وه هه‌مووی له ئایاتی قورئان وه‌رگیراون ، وه ئه‌گه‌ر عیلمی پاککردنه‌وه‌ی نه‌فسه له سیفاتی ناپه‌سه‌ندو رازانه‌وه‌ی به سیفاتی به‌رز ئه‌وه له قورئانا به دریژی باسی ئه‌مانه هه‌یه وه‌کو (ان النفس لامارة بالسوء) ، (قد افلح من زكيها وقد خاب من دسيها) ، (ولا تطع من اغفلنا قلبـه عن ذكرنا واتبع هواه) ، وه وه‌کو (ويل للقاسية قلوبهم من ذكر الله)و وه‌کو (خذ العفو وامر بالعرف واعرض عن الجاهلين) وه وه‌کو (ان الله يأمر بالعدل والاحسان وايتاء ذي القربى وينهى عن الفحشاء والمنكر) وه وه‌کو (واما من خاف مقام ربه ونهى النفس عن الهوى فان الجنة هي المأوى) •

وه ئه‌گه‌ر عیلمی دین عیباره‌ت بێ له عیلم به ئادابی ژن‌و پیاو بـه یه‌کـه‌وه وه ئیداره‌ی عائیلـه‌و ئـه‌ولادو چـاودێریان‌و صیله‌ی ره‌حـم‌و ته‌ماشاکردنی سیاسه‌ی شارو ئاوه‌دانی‌و ژیواری پیرۆز له‌گه‌ڵیانا ••• ئه‌وه هه‌موو له قورئانا هه‌ن •

هه‌روا ئه‌گـه‌ر عیلمی دین عیباره‌ت بێ لـه عیلمی ئیداره‌ی ئومه‌تی ئیسلام به دانانی ئیمام‌و راوێژ له کارانی خاوه‌ن نرخاو ئاماده‌کردنی چه‌ك بۆ جه‌نگ‌و موعامه‌ده‌و پەیمان‌ڕاگرتن ئه‌مه‌یش به نه‌وعێ له قورئانا به‌یان

کراون که لـه هیچ کتێبێکدا نیه ، که وابێ ئەم قورئانه تەفسیلی هەموو شتێکی تێدایه به جۆرێ به عادەت قابیل نیه که ئینسانێکی نەخوێندەوار له ناو ئوممەتێکی نەخوێندەوارا له ولاتێکی پاناوەری دوورو درێژو دوور له ئاوەدانی شارەوانیدا له لایەنی خۆیەوه کتێبی وەها دابنێ ، وا دەرکەوت قورئان کەلامی خودایه •

باسی دووهەم : ئەمەیه که خودای تەعالا موعاریضەکانی بانگ کردوه بۆ ئەوه که وێنەی قورئان دابنێن به هەشت جۆر :

١ ـ داوای موعارەضەی هـەموو قورئانی کردوەو فەرموویـەتی : (قل : لئن اجتمعت الانس والجن علی ان یأتوا بمثل هذا القرآن لا یأتون بمثله ولو کان بعضهم لبعض ظهیرا) •

٢ ـ داوای موعارەضەی دە سوورەتی کردوەو فەرموویەتی : (فأتوا بعشر سور مثله مفتریات) واتـه : دە سـوورەتی هەڵبەسراوی وەکـو قورئان بێنن •

٣ ـ داوای موعارەضەی یـەك سوورەتی کردوەو فەرموویـەتی : (فأتوا بسورة من مثله) واته یەك سوورەتی وێنەی سوورەتی قورئان بێنن •

٤ ـ داوای موعارەضەی کردوه به حەدیثێو وتارێ وەکو قورئانو فەرموویەتی : (فلیأتوا بحدیث مثله) واتـه با وتارێکی وەکـو قورئان بێنن • وە لەسەر ئەم ئەنواعی موعارەضەیه جارێ خودا داوای ئەوە ئەکا کـه موعارەضەی حەزرەت بکا پیاوێکی وێنەی حەزرەت نەخوێندەوارو دوور له مەداریسو مەعاهید ، وە جارێ داوای ئەوە ئەکا که هەموو ئینسان گردبنەوە موعارەضەی قورئان بکەن •

وه بـەم دەلیلانە بـەیان کرا دەرکەوت قورئان کـەلامی خودایەو گەورە موعجیزەی حەزرەتە ـدـو بە دەوامی کات وەکو خۆی ئەمێنێتەوە هەتا هەتایە . وە گەورە دەلیل لەسەر ئەم مەبەستە ئەمەیە کە خودای تەعالا وادەی داوە بە پارازتنی وە فیعلەن لە رۆژی نوزوولەوە هەتا ئیمڕۆ لەگەڵ زۆری دوژمنا هەروا بە پارێزراوی ماوەتەوە . وە ئەگەر ئەو ئایەتە کەلامی خودا نەبوایە وەها بە ساغیو راستی پارێزەکەی نەدەهاتەجێ .

ئەمجار خودای تەعالا بە ئایەتی (بل کذبوا بما لم یحیطوا بعلمه ... الآیة) بەیانی هۆی ئینکاری ئەو کافرانە ئەکا بۆ قورئانی کەریم . وە ئەم ئایەتە چەن شتێ هەڵئەگرێ :

١ ـ هەر کاتێ ئەوان ئایەتێکیان ئەبیست کە باسی سەرگوزەشتی قەومە قەدیمەکان بکا ئەیانوت : ئەمە هەمووی ئوسطوورەو حیکایەتی کۆنە بیستوویەتیو ئەیگێڕێتەوە ، وە فامی ئەوەیان نەبوو مەبەس لەو گێڕانەوە بەس گێڕانەوەی واقیعاتەکە نەبو ، بەڵکو مەبەس تەوجیهی ئادەمیزاد بو بۆ بەیانی قودرەتو تەوانایی خودا لەسەر (تصرف) لە جیهانا کە پاشایان کز ئەکاو داماوان بەرز ئەکاتەوەو کۆمەڵێ لاـئەباو کۆمەڵێکی تر دێنێتە پێشەوە ، وە هەروا مەبەس پەندوەرگرتنی ئادەمیزاد بوو کە دنیا بۆ کەس دەوامی نابێ لەسەر یەك حاڵو پێویستە هەموو خاوەن دەستەلاتێ کەوتنێکی بێ بۆ ئەوە کە ئەوەندە بە خۆیان بایی نەبن .

٢ ـ هۆی ئینکاریان ئەوەبو هەر کاتێ حوروفی هیجایان ئەبیست وەکو (الـم)و وێنـەی ئەوەو مەعناکەی حاڵی نەدەبوون گومانیان بـە قورئان کز ئەبو ، وە خودا جوابی ئەمەی دایەوە بەوە کە قورئان (محکم)و (متشابه)ی هەیەو مانیع نیە ئەمانە کەس تەئویلیان نەزانێ خودا نەبێ . وە

یاخـود زانا بەرزەکان تەئویلی بزانن کـە حەزرەت ـدـ سەرداری زانا بەرزەکانە •

٣ ـ لەبەر ئەوە کە قورئان بە تەدریجو جوملە جوملە ئەهاتە خوارەوە ئەوانیش لەوە نیگەران ئەبوونو ئەیانوت : ئەمە چیەو بۆچی بە جارێ نەهاتە خوارەوە ؟ خودایش وەلآمی ئەمەیشی دایەوە بەوە کە هۆی ئەمە ئەوەیە دڵی تۆ دابمەزرێنێ لەسەر حەقو ئیمانت رۆژ بە رۆژ بە مەعنەویاتی دینەکەتو ناجیحی خۆت زیاد ببێو ئەصحابەکانیشت وردە وردە پلە پلە قورئانەکەت فێر بینو لەبەری کەنو رەفتاری پێ بکەن •

٤ ـ لەبەر ئەوە کـە قورئان باسی حەشرو نەشری زۆر تیا بوە وە ئەوانیش ئولفەتیان بـە شتی مەحسووسەوە بو نەك بـە مەعادو ئوموری غەیبی باوەڕیان نەدەکرد ، وە خودایش حەشری بۆ ئیثبات ئەکردن بـە دەلیلی ئیجادی ئەووەڵجاریان لە نەبوونەوە •

٥ ـ لە قورئاندا زۆر ئەمڕ هەبو بە نوێژو رۆژوو عیبادەت ، ئەوانیش ئەیانوت : خودا موحتاج نیە بە عیبادەتی ئێمە ئەم عیبادەتانەی بۆ چیە ؟ ئەمانە درۆن ! وە خودای تەعالا بە میهرەبانی جوابی ئەدانەوە بە بەیانی ئەو ئاثارە کە لەو عیباداتە بەدەنیو مالیە پەیدا ئەبنو تەوجیهی ئەکردن بۆ ئەوە کە ئادەمیزاد بە عەبەس دروست نەکراوەو پێویستە کە ئەنجامی پیرۆزی ببێو ئەیفەرموو مەثەلا : (افحسبتم انما خلقناکم عبثا وانکم الینا لا ترجعون ؟) •

واتە : خودای تەعالا لەگەڵ ناردنی ئایاتی بیرو باوەڕو طاعەتا بـە موناسبی شوێن ئیشارەی ئەکرد بە حیکمەت بۆ ئەو عەقیدەو ئەحکامانە کە دای ئەمەزراندنو تەوجیهی ئینسانی ئەکرد بۆ تەماشای جیهانو تەماشای نەفسی ئینسانیو ئەیفەرمو •• (سنریهم آیاتنا في الآفاق وفي انفسهم) وە

ئیرشادی ئەکردن بۆ باوەڕکردن بە زاتو سیفاتی خوداو ئینسانی ئامادە ئەکرد بۆ وردبوونەوە لە خۆیاو حاڵی ئەکرد کە تۆ وێنەی بچووکی عالەمی گەورەیو تەماشای خۆت بکە هەتا ئیحتیاجیو نیازمەندیت بە زاتی خودای بێ نیاز دەرکەوێ بۆت •

وە ئیرشادی ئەکردن بۆ رۆژی قیامەتو کاتی (معاد) بـە هۆی (مبدأ)ەوە واتە : چۆنم دروستکردوون لە نەبوون وەها لە پاش مردنو رزاندن زیندووتان ئەکەمەوە وە ئەم دووکارە بەرابەر بە خودا یەکسانن •

وە ئیرشادی ئەکردن بۆ ئەوە قورئان کەلامێکی غەیبیەو لە لایەنی خوداوە هاتوەتە خوار وە فەصاحەتو بەلاغەتو رەسایی باسەکانیو جوانی مەعناکانی دەلیلە لەسەر ئەوە کەلامی خودایە •

وە لە عەینی حاڵدا بەرزی قورئانی ئەکرد بە دەلیل لەسەر ئەوە کە محەمەد ـدـ پێغەمەری خودایە ئەگەرنا ئینسانی نەخوێندەوار بێخەبەر لە دیناو لە ئەوزاعی ئیدارەو بێ ئاگاداری لە نیظام ناتوانێ کەلامی وەها لە لایەنی خۆیەوە دابنێ •

وە نیشانی ئەدان کـە فڕوفێڵ لەگەڵ خودای زانای تەوانادا مایەی زیانە بۆ ئینسان وە ئیخلاصو راستی مایەی پیرۆزیو بەختیاریە لە جیهاناو لە رۆژی حسێبی کردەوەدا •

وە حاڵی ئەکردن کـە نوێژکردن دڵو رۆح نورانی ئەکـاو دووری ئەخاتەوە لە کارو کردەوەی فاحیشەو ناپەسەندو لە ستەمکاریو نزیکی ئەکاتەوە لە خودا ؛ چونکە ئەنجامی عیبادەت پاکی نەفسەو ئەنجامی پاکی نەفس نزیك بوونەوەیە لە عالەمی قودسیو بە رۆژووگرتن نەفس ئەشکێو

پاك ئەبێتەوەو لە زەکاتو سەرفی مالّ لە رێگەی خودا یاسای یارمەتی لە ناو ئادەمیزادا دائەنرێ وە بە حەجکردن یادی رەهبەرانو دینداران تازە ئەبێتەوە •

هەروەها خودای تەعالا لەگەڵ ناردنی ئایاتا بە قەی موناسبی وەزع حیکمەتی دینی بۆ باس‌کردوون بۆ دامەزراندنی دڵیان •

خۆزگەم بەو کەسە بە بیرێکی ورد
بە هۆی ئیستیدلال یا بە بەراورد
بە نەفسو ئافاق بە وەزعی ئاثار
باوەڕی ئەکرد بە پەروەردگار
بزانێ عالەم پڕە لە ئەسرار
ئەسراری وەها پێی ناگا ئەفکار
ئاسمانو زەوی ، وشکانو دەریا
پڕتەوی هەتاو ئەڕژێ بە سەریا
کانو گیای سەوز حەیوانو ئینسان
لە رووی جیهانا ریزدران یەکسان
ئادەمی وێنەی تەلیسمێکی بەرز
بوو بە هۆی تەعمیر لە بۆ تەختی عەرز
خەلیفەی خودا لە رووی جیهانا
گەورە مەخلووقە لە رووی ئیمکانا
وێنەی فریشتەی ئاسمانەکان
جیهان بەوانە دێتە سەر تەکان

ئەگەر بەدخوو بێ هارە یا مارە
یا دووپشکێکی خاوەن ئازارە
ئەگەر خۆشخوو بێ بە پەیکەر ئینسە
بە سیرەت هاوڕێی فریشتەی قودسە
نابێ ئەم دەورە سەماو سەرزەوی
بێ خالیقێکی تەوانای قەوی
نابێ ئادەمی بە نەزمو یاسا
بژێتو بمرێو نەیەتۆ ئەوسا
حسێبێ نەبێ بۆ کردەوەو کار
جەزایێ نەبێ بۆ رۆژی قەرار
مەردان بە هێزی سەعادەتکاری
ئەگەن بە پایەی ڕێی بەختیاری
نامەردان بە حەق ئەگەن بە جەزا
حوکمیان ئەدرێ لە (دار القضا)
خیلافی عەقڵە ئینسانی عاقڵ
وێنەی دێوانەی بێ کارو ماتڵ
خیلافی عەقڵە ئینسانی ئارام
بێتە سەر وەزنی ئینسانی بەدکام
خیلافی عەقڵە مەردی بە ویژدان
هاوکێش بێ لەگەڵ شەقاوەی مەیدان

★ ★ ★

جا زۆر مەعقوولە ئینسانی عاقڵ
هەرگیز لە طاعەت خۆی نەکا غافڵ
لەسەر تەوفیقو یارمەتی خودا
بە ئیخلاصی دڵ عیبادەت بکا
بە دڵ بجۆشێ لە بۆ رەزای ئەو
بە رۆح بنۆشی دەوای قەزای ئەو
پاك بکاتەوە بە میزانی حاڵ
نەفسی ئەمارەی بۆ فەوزی کەمال

★ ★ ★

هەروا پاش ئەدای هەموو واجیبات
پاش دووریو پارێز لە موحەرِەمات
خزمەتێ بکا بە پیرۆزی غەیر
بیکا بە پایەی ئایەو مایەی خەیر
تا مومکین ئەبێ رێگەیێ بگرێ
لە پاش مردنیا ناوەکەی نەمرێ
ئەمەیە رێگەی مەردی بەختیار
سامیو (نامی) بێ تا (یوم القرار)

★ ★ ★

★ (ومِنْهُمْ مَنْ یَسْتَمِعونَ إِلَیْكَ) ★

لەو کافرانەیە کەسانێ کە دێن گوێ لە تۆ ئەگرن لە کاتی خوێندنەوەی

قورئانا یا له کاتی ئامۆژگاری ئەصحابەکانتا بەڵام بە نەوعێ کە سوود وەرنەگرن . واتە وتارەکەت بۆ ئەوە نابێسن کە ئیمانی پێ بێنن بەڵکو بۆ ئەوە کە رەخنەی لێبگرنو رەدی بکەنەوە ، بە کورتی بیستێکی زاهیری دوور لە حاڵی بوون لە مەعنای وتارەکە وەها (کانە) نەیانبیستوە وە فامی مەعناکەیان نەکردوە •

★ (اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لاَ يَعْقِلُونَ ؟) (٤٢) ★

جا ئایا ئەی خۆشەویست تۆ ئەتوانی قسەی بەسوود ببەیتە گوێچکەی ئینسانی کەرەوە هەرچەن ئەوان عەقڵی ئەوەیان نەبێ لە مەعناکەی حاڵی ببن ؟ طەبعەن ناتوانی •

★ (وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ) ★

وە لەو کافرانەیە کەسێ ئەڕوانێ بۆ لای تۆ بەڵام نەك بە تەماشایەکی بە سوود وەکو بڕوانێ بۆ رەهبەرێ کە سوودی لێ وەربگرێ ، بەڵکو بە تەماشایێ وەکو منداڵێ تەماشای عەرزێ بکا کانی زێڕ بێ وە هیچ نەفامێ ئەو عەزرە چی تیایە • یا وەکو دوژمنێ بڕوانێ بۆ مامۆستایەکی بەرز بە شێوەی قارو کینە • وە (کأنە) تۆی نەدیوەو بەرابەر بە زاتی تۆ کوێرو بێ چاوە •

★ (اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوا لاَ يُبْصِرُونَ ؟!) (٤٣) ★

جا ئایا تۆ ئەتوانی ئەوانە کە کوێرن شارەزایان بکەی بۆ رێگەی مەقصوود هەرچەن ئەوان کوێر بنو بەرددمی خۆیان نەبینن ؟! طەبعەن نە •

★ (إِنَّ اللهَ لا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئاً ولكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمونَ) (٤٤) ★

بە راستی خودای تەعالا ستەم ناکا لە ئادەمیزاد بە هیچ نەوعە ستەمێ بەڵام ئادەمیزاد ستەم لــە خۆیان ئەکەن وە ئــەو ئەسبابو ئەعزایە کە پێمانداون وەکو چاوو گوێچکەو هۆش کە وەکو ئاوێنەی سافنو صوورەتی حەقایق وەرئەگرن ـ بە تۆزی عەنادو پشتهەڵکردن لە راستی بێسوودیان ئەکەنو خۆیان ئەکەن بە کەڕو کوێرو نەفامو بێ هۆشو بێ ئیختیار •

ئیبنو قوتەیبەی دینەوەری لــە ئایەتی (ومنهم من یستمع الیك)وە ئیستینباطی کردوە کە گوێچکە بەسوودترە لە چاو بۆ ئینسان ، بە دەلیــلی ئەوە کە گوێی لەگەڵ عەقڵدا کردوە بە هاومیزانو نەمانی گوێچکەی کردوە بە هۆی نەمانی عەقڵ • وە لە ئایەتی دواییدا نەمانی چاوی کردوە بە هــۆی نەمانی دینو بەس •

وە چەن دەلیلی تریشی هێناوەتەوە بۆ داواکەی وەکو ئەوە کە بیستنی دێتە جێ لە هەموو جانییێکەوە بەڵام دینن هەر لــە بەرانبەرەوەیە ، وە شاگردەکان سوود وەرئەگرن لــە مامۆستا بــە بیستنی وتارەکانیانو ، پێگەیشتن لە کەمالاتی عیلمیەدا بەسراوە بە بیستنەوە نەك بە دیتنەوە ، وە ئادەمیزاد لە بیستنی وتاری پێغەمەرانەوە •

★ (ويَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَمْ يَلْبَثُوا إِلاَّ ساعَةً مِنَ النَّهارِ يَتَعارَفونَ بَيْنَهُمْ) ★

وە لەو رۆژەدا کە خودای تەعالا ئەو کافرانە زیندوو ئەکاتەوەو لــە نوستنی بەرزەخ هەڵیانئەستێنێو گردیان ئەکاتەوە لە (کۆمەڵگا)دا ئەوە

ماوەی ژیانی دنیایان یا ماوەی مانەوەیان لە گۆڕا لە عالەمی (بەرزەخ)دا وە یا ماوەی مانەوەیان لە هەردوولایانا وا دێتە بەر چاویان (کأنە) نەماونەتەوە ماوەیەکی کەم نەبێ لە رۆژێکی درێژا وە لە ناو خۆیانا لەو کاتە کەمەدا یەکتریان ناسیوەو رایانبواردوە •

★ (قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللهِ ومَا كَانُوا مُهْتَدِينَ) (٤٥) ★

جا بە راستی حاڵی ئەبن کە خەسارەتمەند بوون ئەو کەسانە باوەڕیان بە گەیشتن بە حوزووری خودا لە قیامەتا نیەو بە قەطعی‌شارەزا نەبوون بۆ رێگەی مەقسود •

★ (وإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللهُ شَهِيدٌ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ) (٤٦) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست لە حاڵی ئەو کافرانە خۆت ماندوو مەکەو بزانە هەرچیم بەیان‌کردوە بۆ ئەنجامی ئەوان هەمووی دێتە جێ ، جا یا بازێ لەو شتانە کە وادەم داوە بیهێنم بەسەریانا نیشانت ئەدەم کە بە چاوی خۆت ببینی وەکو شکانی بەدرو ، فەتحی مەکەو ، گرتنی هەوازینو غەیری ئەوانەیش ••• وە یا خود تۆ ئەهێنینەوە بۆ لای خۆمان ، واتە ئەتمرێنینو گیانت وەرئەگرینو بەهەر حاڵ گەڕانەوەی هەموو ئەوان بۆ لای ئێمەیەو لە پاشا خودا حسێبیان ئەکێشێو خۆی ئاگاداری لەسەر ئەو شتانە کە ئیستە ئەیکەنو لە خودا ون نابێ •

☆ (ولِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وهُمْ لا يُظْلَمُونَ) (٤٧) ★

بۆ هەر ئوممەتێ لە ئوممەتەکانی پێش تۆ وەکو ئوممەتی بـــەنی ئیسرائیلو ، ئوممەتی قیبطیو ، ئوممەتی هیندیو ، ئوممەتی عەرەبو غەیری ئەمانە پێغەمبەرێ رەوانە کراوەو لە ماوەی ژیانا ئەحکامی خودای گەیاندوە پێیان ، جـا کاتێ پێغەمبەرەکەیان هـاتوە بۆ لایان لـە دنیاداو ئامۆژگاری کردوونو موعجیزاتی نیشانداون ئیشی تەبلیغاتی ئەوان تەواو کراوە بە عەدالەت ، وە یاخود هەر ئوممەتێ رەسوولو رەهبەرێکی بوە لە دینا جا لە رۆژی قیامەتا لە کاتی حیسابا پێغەمبەرەکەیان حازر ئەکرێ ، جا کاتێ پێغەمبەرەکەیان هاتو شەهادەتی دا لەسەر رەفتارو بـیرو باوەڕیان خودا بەو جۆرەو لەسەر ئەو شەهادەتی پێغەمبەرانە ئەڕوا ، چونکی عیلمی هەیە بەوە راست ئەڵێن ، وە حوکم ئەدرێ لە بەینی ئەوانا لەسەر شێوەی دادپەرستیو ئەوانە بە قەتعی ستەمیان لێ ناکرێو جەزای بیرو باوەڕیانو کردەوەی باشیان زایە نابێو ، تاوانی کەس ناخرێتـــە سەرشانی کەسو هەرکەس بە میزانی خۆی پاداش یا تۆڵەی بۆ بڕیـــار ئەدرێو ، کەس نامێنێتەوە لە دۆزەخا لەوانە کە خاوەن دین بوونو ئیمانیان بوە بە خوداو پێغەمبەری خودا .

لێرەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : ئەمەیە ئـەمە کە خـــودا فەرموویەتی هەموو ئوممەتێ پێغەمبەرێکیان بوە رێك ناکەوێ لەگەڵ ئەوەدا کە مەشهووڕە زەمـــانی (فترة) = بێ پێغەمبەری ، بوە لە ناو عەرەبا لە بەینی زەمانی ئیسماعیلو زەمانی (محمد المصطفی)دا (د) !

وەلآمی ئەم شوبهە ئەمەیە : هەموو ئوممەتێ پێغەمبەری بۆ هاتوە ، یەك ، یا دوو ، یا زیاتر لەوە لە زەمانێکدا یا بەرودوا وە لەسەر یاسای

خودا که قەت له زیاد له تاقەت تەکلیف لەکەس ناکا ، ئەگەر زەمانێکی زۆری وەها رابوردبێ له بەینی دوو پێغەمەرا که ئادابی دینی پێشو کوێر بووبێتەوەو ئەحکامی له بەرچاوی خەڵکا لەبیر چووبێتەوە ئەوە خودا عیقاب لەو قەومە ناکا ، وەکو ئوممەتی عەرەب له بەینی زەمانی حەزرەتی ئیسماعیلو (محمد المصطفی)دا به تایبەتی له بەشی دواییدا له بەرزکردنەوەی حەزرەتی عیساوە تا هاتنی پێغەمەر (د) .

بۆیە زانایانی تەفسیر ماوەی بەینی ئیسماعیلو حەزرەت که دەوری دوو هەزار ساڵە کردوویانە به سێ بەشەوە ، له بەشی یەکەمدا تەکلیفات ثابت بوەو هەرکەس موخالەفەی دینی ئیسماعیلی کردبێ کافر بوە ، هەروا له ئەوەڵی بەشی دووهەمیشەوە که عەمری کورِی (لُحَیّ) رۆیشت بۆ شامو بتی هێنا بۆ مەکەو دایمەزراند ، بۆیە حەزرەت فەرموویەتی : عەمری کورِی لوحەیم دی ﷺ ئاگری دۆزەخا ریخۆڵەی خۆی رائەکێشا ! وە بەشی سێیەمی له موافیقی زەمانی عیساوە تا زەمانی حەزرەت ئادابی دین نەماوە ئەگەر شتێ له ئوصووڵی دین دائیر بووبێ به هۆی بتهێنانو قیلو قالەوە له بیری خەڵك دەرچوە ، بۆیە بِرِیار دراوە که ئادەمیزادی عەرەب لەو ماوەدا له ئەهلی (فترة) واتە سستیو بچِرانی وەحی ئەناسرێنو موکەللەف نین به ئیمانو به کافر ناناسرێنو سزایان نیە ، وەکو خودا فەرموویەتی : (وما کنا معذبین حتی نبعث رسولا) وە فەرموویە : (رسلا مبشرین ومنذرین لئلا یکون للناس علی الله حجة بعد الرسل)وە فەرموویەتی : (ولو انا اهلکناهم بعذاب من قبله لقالوا : ربنا لولا ارسلت رسولا !) .

بە کورتی رەوانەکردنی پێغەمەر بۆ سەر ئوممەتێ موناقی نیە بۆ پەیدابوونی عەهدی فەترەت ، چونکی مادام ماوە زۆر بوو زانایانی دین

کەم بوونو تەبلیغات رەسا نەبو ئەوە لەو چەرخەدا دین وئەبێو ئادەمیزاد ئیستیفادە ناکەن •

هەروا ئەو ئومەتانە کە لە پێش ئەم زەمانی ئێسەدا لە جەزیرە دوورەکانی ناو دەریادا بوونو لە کێوە بەرزەکانا بوونو ئادابی دینیان پێنەگەیشتوە ••• ئەوانەیش موکەللەف نەبوون بەلآم لە زەمانی ئێمەدا تەبلیغات بە هۆی قورئانی ئیزگەکانو رۆژنامەوە ئەهلی قەترە کەم بوونەتەوە یا هەر نەماون •

باسی دووەم : خودای تەعالا فەرموویە : (یا اهل الکتاب قد جاءکم رسولنا یبین لکم علی فترة من الرسل ان تقولوا : ما جاءنا من بشیر ولا نذیر ، فقد جاءکم بشیر ونذیر والله علی کل شيء قدیر) ئایەتی نۆزدەی سوورەتی مائیدە ـ واتە : ئەی ئەهلی کیتاب ! ئەی ئەهلی تەوراتو ئینجیل وا بە راستی پێغەمەری ئێمە محەمەد هات بۆ لاتان لە کاتی سستیو بڕانەوەی تەبلیغاتی دین لە لایەنی پێغەمەرانەوەو ئەو پێغەمەرەیش بۆ ئەوە هات نەبادا عوزر پێننەوە لەوەختی حسێبا بڵێن : ئێمە مەعذوورینو موکەللەف نین ؛ چونکی رەهبەری موژدەدەر بە فەرمانبەرو ترسێنەر هات بۆ لاتان ئیتر عوزرتان نەما لە لای خودا •

ئەم ئایەتە نەصە لەوەدا کە پێغەمەری ئێمە (د) لە زەمانی فەترەتدا رەوانە کراوەو زەمانی فەترەت عیبارەتە لەو زەمانە کە یاسای عەقیدەو ئەحکام بە رێکی نەمابێو بە هۆی دەستبۆبردنو هەوابازیەوە تێکچووبێ ، ئەگەرنا دیارە کە ئوصوولی دینی موسا (د)وە یاسای دینی عیسا لە ناو کیتابیەکانا ماوەتەوە بەلآم بە دەستبۆبراوی • جا لە شکی ئەوە ئەو چەرخە زەمانی فەترەت بووبێ بۆ ئەوان کە دووری لە ئومەتەکەیەوە دەوری

شه‌شصه‌د ساڵو کوسوور بوه به (طریق الاولی) نیسبه‌ت به عه‌ره‌ب که دینی ئیسماعیل (د) به روونا‌کی نه‌مابوه‌وه ده‌وری فه‌ترە‌تیان موحه‌ققه‌ق‌بوه‌و مه‌سئوولیه‌تی دینی نه‌ماوه بۆ ئه‌وان • وه به نه‌صی (ان تقولوا ما جاءنا من بشیر ولا نذیر) ده‌رئه‌که‌وێ له‌و چه‌رخه‌دا که چه‌رخی بچڕانی وه‌حی بوه مه‌جالی ته‌کلیف نه‌ماوه • جا لەم موقه‌دیماته قه‌طعیه‌وه ده‌رکه‌وت کە عه‌ره‌بی جاهیلیه‌ت له ماوه‌ی شه‌شصه‌د ساڵ پێش ره‌وانه‌کردنی پێغه‌مه‌ر (د) له عه‌هدی فه‌ترە‌تدا بوون‌و به کافر ناناسرێن به مه‌عنای مونکیری ده‌عوه‌تی پێغه‌مه‌ر ، وه له پاش مردن جێگه‌یان به‌هه‌شته هه‌رچه‌ند پایه‌یان که‌متر بێ له پایه‌ی موسوڵمانه‌کان به چه‌ند پایه •

وه ئاشکرایه باوکو باپیرە‌ی حه‌زره‌ت (د) له‌و ماوه‌دا له ئه‌هـــلی فه‌ترە‌ت بوون ، وه عه‌بدوللای باوکی چل ساڵ وه تەمینه‌ی‌دایکی سی‌و چوار ساڵ له پێش بوونی محه‌مه‌دا به پێغه‌مه‌ر مردوون‌و به قه‌طعی ئه‌مانه بـه موشریك‌و به کافر ناناسرێن‌و ، ئیستیغفار که دروست نیه بۆ موشریکین بۆ ئـــه‌و موشریکانه‌یه که کوفرو ئیشراکیان مه‌علووم بێ ، وه‌کو خـــودا فه‌رموویه‌تی : (من بعد ما تبین له انهم اصحاب الجحیم) ئایه‌تی (۱۱۳)ی ته‌وبه • وه هه‌ر حوکمێ موخالیفی ئه‌مه بێ مه‌رددودو بێ بایه‌خه چونکی موخالیفی نوصووصه ، وه هه‌ر ریوایه‌تێ کرابێ له‌م هۆوه له‌سه‌ر سزای ئه‌هـلی فه‌ترە‌ت یا ئیسناده‌که‌ی زه‌عیفـــه وه یا ئیسناده‌که‌یشی هێزی ببێ ره‌فتاری پێ ناکرێ له پیرو باوه‌ڕا ؛ چونکی ده‌لیلی ئیعتیقادیات ئه‌بێ قه‌طعی بێ‌و ئه‌خباری ئاحاد مووجیبن بۆ (ظه‌ن) وه خودا فه‌رموویه‌تی : (ان الظن لا یغنی من الحق شیئا) وه ئه‌مه دیاره ئیعتیقاد له‌سه‌ر عیلم‌و بورهانه وه ئه‌حکامی عه‌مه‌لی له‌سه‌ر ته‌قلیدو ئیجتیهادو (ظه‌نه) •

وە عەلامە ئەحمەدی کوڕی ئەبوبەکری خەطیبی قەسطەلانی لـــە کتێبی (المواهب اللدنیه) جوزئی یەکەم لاپەڕە (٣٥)دا بەیانی ئەوەی کردوە کە فەرموودەی ئیمامی نەوەوی (خ) لە باسی سزای ئەهلی فەترەتدا مەقبوول نیـــە •

وە تەرجومەی مەواهیب ئەمەیە ئەفەرموێت : بەراستی زانای زۆر بەرز ئەبو عەبدوڵڵای مالیکی لـە حاشیەی صەحیحی موسلیمدا تەعقیبی فەرموودەی ئیمامی نەوەوی کردوە لەوەدا کە یەکێ لـە ئەهلی فەترەت لەسەر بتپەرستی مردبێ وا لە ناو ئاگری دۆزەخا ••• ئەڵێ : بڕوانە بۆ ئەو تەنافیە وا لە کەلامی نەوەویدا ! خەڵکی قسەیان لە ئەهلی فەترەت لەو بەشەدایە کە دەعوەتیان پێ نەگەیشتبێ بە رەوانی‌و راستی ، وە ئەوانە کە دەعوەتیان پێگەیشتوە بەراستی لـە ئەهلی فەترەت ناژمێررێن ؛ چونکی فەترەت ئەو ئوممەتانەن کە وان لە بەینی زەمانی بڕانەوەی تەبلیغاتی پێغەمەرە پێشوەکان‌و پێش زەمانی هاتنی پێغەمەری تازەدا ، وەکو ئـەو ئەعرابانە کە عیسا رەوانە نەکراوە بۆ لایان‌و نەیشگەیشتوون بە زەمانی ریسالەتی (محمد المصطفی)دا •

وە فەترەت بەم مەعنا شامیلە بۆ مابەینی هەموو دوو پێغەمەرێ کە تەبلیغات لە بەینیانا بڕاینتەوە وەکو مابەینی نوح‌و هود ـدـ بەڵام فوقەها کە باسی فەترەت ئەکەن ئەوە مەبەسیان مابەینی زەمانی حەزرەتی عیسا‌و حەزرەتی محەمەدە ـدـ وە بوخاری ـخـ نەقڵ ئەکا لـە سەلمانەوە ـخـ کە ئەو بەینە شەشسەد ساڵ بوە وە ئەدیللەی قاطیعە دەلالەت ئەکەن لەسەر ئەوە سزا نیە هەتا حوجەت دێتە سەر قەومەکە بە تەبلیغاتی پێغەمەران •

جا ئەگەر تۆ ئەڵێی چەن حەدیثی صەحیح هەیە لەسەر سزای ئەهلی فەترەت ، وەکو حەدیثی (رأيت عمر بن لحى يجر قصبه في النار) (ورأيت صاحب المحجن في النار . وهو الذي يسرق الحاج بمحجنه فادا بصر به قال : انما تعلق بمحجنى) ... ئەڵێم : جوابدراونەتەوە بە چەن جواب :

یەکەم : ئەمانە ئەخباری ئاحادنو هێزی موعارەضەی دەلیلی قەطعییان نیە •

دووهەم : ئەوەیە کە سزا بەس بۆ ئەو چەن کەسە بوە لەبەر دەلیلی تایبەتی •

سێهەم : ئەو حەدیثانە بۆ سزادانی ئەو کەسانەیە کە چاکیان هەڵکرد بۆ درۆو دەلەسەو گۆڕانی دینە راستە پێشوەکە بە جۆرێ کە مەغدوور نەبێ تیایا وەکو (بت) دامەزراندن بۆ پەرستیاریو گۆڕینی قەواعیدی دین ؛ چونکی ئەهلی فەترەت بە مەعنای عام سێ بەشن :

یەکەم : ئەوانە کە دەرکی تەوحیدیان کردوە بە نووری دڵو رووناکی بەصیرەتی خۆیان جا ئەمانە بازێکیان داخڵی دینی هیچ پێغەمەرێ نەبوونو خۆیان بە (موحد)ی ماون ؛ وەکو (قس بن ساعده)و ؛ (زيد بن عمرو بن نفيل) وە بازێکیان داخڵ بوون لە دینی پێغەمەرێکدا ، وەکو (تبع)و قەومەکەی لە (حمير)و ، ئەهلی نەجرانو ، وەرەقەی کوڕی نەوفەڵو ؛ عوثمانی کوڕی حوەیریث . کە مامی نەوفەڵ بوەو داخڵی دینی عیسا بوون •

بەشی دووهەم : ئەوانەن کە دینەکەیان گۆڕیوەو خەڵکیان بەرەو گومڕاهی بردوەو دەستیان کردوە بە تەشریعاتو تەحلیلو تەحریم ئەم

بەشە زۆربەکەیانن ، وەکو عەمری کوڕی لوحەیی کە یەکەم کەسێ بوە کە عیبادەتی بتی دامەزراندو بەحیرەو سائیبەی بڕیارداو (وەصیلە)ی قەرار دا وە عەرەب کەوتنە شوێنیان ، کە ئەمانە زۆر نامەردو بەدبیرن •

بەشی سێیەم : لە ئەهلی فەترەت ئەوانەن کە تەوحیدیان نەکردوەو ئیشراکیشیان نەکردوەو داخڵی شەرعی کەس نەبوونو دینێکی تازەیان بۆ خۆیان بڕیار نەداوە بەڵکو لە ماوەی ژیانی خۆیا بە غافڵیو سادەیی ماوەتەوە ، وە لە جاهیلیەتا زۆر زۆر کەس لەم جۆرە بوون •

جا مادام ئەهلی فەترەتی بە مەعنا عام ئەم سێ بەشە بن هەرکەسێ لەوان کە تەعذیبی لە حەدیثی صەحیحدا ثابت ببێ حەمل ئەکرێ لەسەر ئەهلی بەشی دوەم لە خاوەن تەبدیلو تەضلیلو دین‌دروستکەری گومڕاە ، وە ئەم بەشە هەموو بە موشریکو کوفار ناوبراون لە قورئانا ، تەماشا ئەکەین ئەو کەسانە کە بەحیرەو ، سائیبەو ، وەصیلەو ، حامیان کردوە خودا بە کافری ناوبردوون ، وەکو فەرموویە : (ما جعل الله من بحيرة ولا سائبة ..) لە پاشا ئەڵێت : (ولكن الذين كفروا يفترون على الله الكذب واكثرهم لا يعقلون) •

وە بەشی سێیەم : بە راستی ئەوان ئەهلی فەترەت بوونو بە هیچ شێوەیێ سزایان نەبوە •

بەڵام بەشی یەکەم وەکو (قیسی کوڕی ساعیدە)و (زەیدی کوڕی عەمری کوڕی نوفەیل) ئەوە حەزرەت فەرموویەتی دەرحەق بە هەرکامیان (انه يبعث امة واحدة) ، بەڵام عوثمانی کوڕی حوەیریشو وەرەقەی کوڕی نەوفەل ئەوانە داخڵی دینی حەق بوون کە دینی خودایی بو ، وە نەگەیشتوون بە دینی ئیسلامی عەهدی حەزرەتو ، ئەوانە شوبهە نیە کە

وەکو باقی ئەهلی دینن لە موسوڵمانان هەتا ئەگەن بە دینی ناسیخ بۆ ئەو دینە • (لێرەدا تەرجەمەی عیبارەتی المواهب اللدنیة بڕایەوە) •

وەلحاصڵ گەلێ دەلیلی ڕووناکی بێشوبهە لە ئایەتی قورئانی پیرۆزا هەیە کە حەزرەت لە عەهدی فەترەتدا ڕەوانەکراوەو ئومەتە کە لە پێش هاتنی ئەودا لە ولاتا بوون ئەهلی فەترەت بوون :

یەکەم : ئایەتی : (یا اهل الکتاب قد جاءکم رسولنا یبین لکم علی فترة من الرسل •••) ئایەتی ١٩ سوورەتی مائیدە •

دووهەم : ئایەتی : (لتنذر قوما ما اتیهم من نذیر من قبلك لعلهم یهتدون) ئایەتی ٣ سوورەتی سەجدە •

سێهەم : ئایەتی (لتنذر قوما ما انذر آباؤهم فهم غافلون) ئایەتی ٦ سوورەتی یاسین •

وە چەن ئایەت هەن دەلیلن لەسەر ئەوە کە ئەهلی فەترەت سزا نادرێن وەکو ئایەتی (وما کنا معذبین حتی نبعث رسولا) ئایەتی ١٥ سوورەتی ئیسراء •

وە وەکو ئایەتی : (لئلا یکون للناس علی الله حجة بعد الرسل) ئایەتی ١٦٥ی سوورەتی مائیدە •

جا لەم مەقامەدا دەلیلێکی قەطعی لە شکڵی ئەوەڵ دروست ئەبێ لەسەر ئەوە کە باوکو دایکی حەزرەتو غەیری ئەوانیش لەوانە کە لە عەهدی فەترەتدا بوون سزایان نەبوەو نیە ، تەقریری ئەو دەلیلە بەم شێوەتانێ : باوکو دایکی حەزرەت ـدو وێنەی ئەوان ئەهلی فەترەت بوون وە هەرکەس لە عەهدی فەترەتدا بووبێ سزای نیە ، نەتیجە ئەدا کە

باوکو دایکی حەزرەت سزایان نیە • دەلیلی موقەدیمەی یەکەم سێ ئایەتە پێشوەکەیەو دەلیلی موقەدیمەی دووهەمیش دوو ئایەتە دواییەکەیە •

وە ئەو حەدیثانە کە ریوایەتکراون لە عائیشەوە ـخـ کە لە سالّی (حجة الوداع)دا پێغەمەر ـدـ لە رێگەدا رۆیشتە (حەجون) بە زویریو گەڕایەوە بـە خۆشیو شادیو گێڕایەوە بۆ عائیشە کـە خودای تەعـالا ئامینەی دایکی بۆ زیندووکردەوەو ئیمـانی پێ هێنا • (رواه الطبراني بسنده) •

وە ئـەو حەدیثەیش کـە سوهەیلیو خەطیب ریوایەتیان کردوە لـە عائیشەوە کـە خودای تەعـالا باوکو دایکی حـەزرەتی زیندوکردوەتەوە بۆیو ئیمانیان پێهێناوە ئـەوە ئـەو زیندوکردنەوەو ئیمانهێنانە لەبـەر دەفعی عەزاب نەبوە لەوانو بەڵکو لە بەر تەشریفـو رێزیان بوە لەبـەر پایەی حەزرەت کە بگەن بە شەرەفی ئیسلامو بین بـە دوان لە ئەفرادی ئوممەتی حەزرەت ـدـ چونکی ئیسباتمان کرد کە بەشی سێهەم لە ئەهلی فەترەت موکەللەف نەبوون •

وە ئەو قسانە کە وتراوە : بە زیندوکردنەوە لە پاش مردن ئەحکام ناگۆڕرێ ئەوە پووچە ؛ چونکی ئێمە ئیعتیباری ئیحیا ناکەین بە وەسیلە بۆ دەفعی عەزابو حوکمی عـەزاب لەسەر ئـەوان نەبوە ، بەڵکو ئـەم زیندوکردنەوە لەبەر رێزو تەشریف بوە بە شێوەی (خرق العادە) وەکو زیندوکردنەوەی مردوو بۆ عیسا ـدـ •

وە هەر شتێ موخالیفی ئەمانە ریوایەت کرابێ جێگەی ئیعتیبار نین لەبەر ئەوە کە نەصی قاطیع هەیە لەسەر ئەوە عەهدی بەشی ئاخر لە عەرەبی جاهیلیە بەشی فەترەتەو ئەو بەشە موکەللەف نەبوون ، وە حەدیثی ئاحاد

موعاره‌ضه‌ی قاطیع ناکا • وه به تایبه‌تی ئه‌و ریوایه‌ته که له عائیشه‌وه کراوه بۆ زیندوکردنه‌وه‌یان له سالّی (حجة الوداع) بوه که که‌وتوه‌ته زه‌مانی دامه‌زرانی فوتوحات بۆ حه‌زره‌ت ـدـو زه‌مانی باراندنی بارانی ره‌حمه‌ت بوه به زۆری له‌سه‌ر حه‌زره‌تا ـدـ وه له‌سه‌ر ئه‌تباع‌و په‌یوه‌نده‌کانی ـخـ •

ئه‌مه‌ی باسم کرد ئه‌ی برای جه‌لیل
له ریوایات‌و ئایاتی جه‌لیل
مه‌به‌سم ته‌نیا ته‌حقیقی حاله
ته‌حقیق بۆ ئینسان مایه‌ی که‌ماله
ریوایه‌ت هه‌رچه‌ند به عینایه‌ته
که‌ی هێزی به قه‌ی نه‌صی ئایه‌ته ؟
ئه‌و مه‌تنی ظه‌ننی‌و مه‌عنای ظه‌ننییه
ئه‌م یه‌که‌م له‌فزی نه‌صی قه‌طعیه
مه‌عنایشی کاتێ نه‌ص بو یا ظاهیر
له‌سه‌ر خوصووما ئه‌بێ به قاهیر
ئیتر پێت ناوێ به تۆزی گومان
بکه‌ویته ناو زه‌عیفی ئیمان
ئاگات له خۆت بێ ئه‌م باسه گوڵه
گوێ کاتێ درِا به‌سته‌ی موشکوڵه
عاطیفه نیه رووی حه‌قیقه‌ته
په‌یِره‌وی نوصووص له شه‌ریعه‌ته

دین وا دامەزرا لە بۆ ئیعتیقاد
هەر قاطیع ئەبێ بە مایەی ڕەشاد
مەوضووعی ئێمە گەلێ نازارە
لادان لە ڕێگەی مایەی ئازارە

★ ★ ★

★ (ویَقولونَ : مَتی هذا الوَعْدُ إنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ ؟) (٤٨) ★

وە کافرەکان بە شێوەی گاڵتەپێکردن ئەڵێن : لە چ کاتێکدا ئەو سزایە کە ئێمەی پێ ئەترسێنن دێتە جێ ؟ دە ئەگەر ڕاست ئەکەن پێمان بڵێن !

★ (قُلْ : لا اَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرّاً ولا نَفْعاً إلاّ ما شاءَ اللهُ) : ★

ئەی خۆشەویست لە وەڵاما پێیان بڵێ : من خاوەنی هیچ زیان و سوودێ نیم بۆ خۆم چ جایێ بۆ ئێوە ؟ دەی وەکو ناتوانم لە خۆمەوە نەخۆشینێ یا ڕزگاری لە ئازارێ بۆ خۆم دەردەست بکەم بۆ ئێوەیش هیچم لە دەستا نیە مەگەر خودا خواستی لەسەر شتێ ببێ لە سوود یا لە زیان وە بە ئەمری ئەو بێت بەسەرما بەڵام ئەوەندە بزانن کە :

★ (لِكُلِّ اُمَّةٍ اجَلٌ إذا جاءَ اجَلُهُمْ فلا يَسْتَأخِرونَ ساعَةً ولا يَسْتَقْدِمونَ) (٤٩) ★

لە بۆ نەمانی هەموو ئوممەتێ وادەیێ بڕیار دراوە لە عیلمی خودادا ، کاتێ ئەو وادەو ئەو کاتە هات ئیتر مەیدانی بەرو دوای نیەو ناتوانن بیخەنە کاتی دواوە وەکو ناتوانن بیخەنە پێشەوە • واتە ئەو ئەجەلە قابیلی گۆڕان نیە •

★ (قُلْ : اَرَاَيْتُمْ إنْ اَتيكُمْ عَذابُهُ بَياتاً اَوْ نهاراً ماذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ المُجْرِمُونَ ؟) (٥٠) ★

تۆ بڵێ ، ئەی خۆشەویست ، بەو کافرانە : پێم بڵێن : ئەگەر ئەو سزا دیاری‌کراوە بێت بۆتان لە شەوا یا لە رۆژا کامیان بە لاتانەوە جوانەو موناسبی حاڵەو ئەو موجریمانە کە ئێوەن خواستتان لەسەر زووهاتنی کامیانە ؟ دیارە ئینسان هیچ سزایەکی ناوێ . واتە ئەو پەلە پەلە کە لە ئێمەی ئەکەن لەبەر ئەوەیە گاڵتەمان پێ‌ئەکەنو وا ئەزانن کە درۆ ئەکەین ، ئەگەر بتانزانیایە راست ئەکەین پەلەپەلتان نەدەکرد ؛ چونکی ئینسان لە حاڵی خۆیا حەز لە هیچ ئازارو بێزارێ ناکا .

★ (اَثُمَّ إذا ما وَقَعَ آمَنْتُمْ بِهِ الآنَ وقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلونَ ؟!) (٥١) ★

ئایا لەبەر ئەوە پەلە ئەکەن کاتێ کە عەزابەکە بێتە سەرتان ئیمانو باوەڕتان ئەهێنا بەوە کە ئەو عەزابە مەوعوودەکەیەو وەعدەکەی خودا راست بوەو ئیماتتان پێ ئەهێنا ئەوە سوودی نابێ بۆ ئێوە ؛ چونکی خودا لەو کاتەدا ئەفەرموێت ، بە ئیستینکارەوە ، : ئائیستە باوەڕی پێ ئەکەن وەلحاڵ لە پێشدا پەلەپەلتان ئەکرد لە رووی گاڵتەپێکردنەوەو لە رووی بێ‌باوەڕیەوە ؟!

واتە ئەگەر باوەڕتان بە عەزابەکە باوەڕی خۆشەویستیە ئەوە مەحاڵە ؛ چونکی کەس خواستی لەسەر ئازاری خۆی نیە ، وە ئەگەر بۆ ئەوەیە لەو کاتەدا دێت باوەڕی پێ‌بکەن ئەوە ئەو باوەڕە بێ سوودە .

★ (ثُمَّ قِيلَ لِلَّذينَ ظَلَموا : ذُوقُوا عذابَ الخُلْدِ) ★

لە پاش ئەوە کە قیامەتیان بۆ هات ئەوتریّ بەو کەسانە کە ستەمیان لـە خۆیان کرد بـە هۆی ئینکاری خوداو پێغەمەرەوە : بچەژن سزای نەبڕاوەو هەمیشەیی •

★ (هَلْ تُجْزَوْنَ إلاَّ بِما كُنْتُمْ تَكْسِبونَ ؟) (٥٢) ★

ئایا ئێوە جەزا ئەدرێنەوە مەگەر بەو کردەوانەو بەو بیرو باوەڕانە کە وەرتانئەگرتو ئەتانکردو بە باوەڕی راستو کردەوەی باشتان ئەزانین ؟

★ (ويَسْتَنْبِئونَكَ : اَحَقٌّ هُوَ ؟) ★

وە لـە پاش ئەوە کە ئیثباتمان کرد وجوودی خودای پەروەردگار حەقەو ریسالەتی پێغەمەر راستە پرسیارت لێ ئەکەن : ئایا ئەوەی بڕیارتان دا راستە ؟

★ (قُلْ : إي ورَبّي ! إنَّهُ لَحَقٌّ وما اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ !) (٥٣) ★

تۆ لە وەلاّمی ئەم پرسیارەی ئەوانا دڵگران مەبەو مەڵێ لە پاش ئەوە بۆمان ئیثبات کردن ئیتر بۆچی پرسیار ئەکەنو ، بە شێوەی خۆیان کە بۆ هێزدان بە وتاری خۆیان سوێندی لەگەلاّ ئەخۆن تۆیش سوێند بخۆو بڵێ : بەڵێ ئەوەی بەیانمان کرد بۆتان قەسەم بە پەروەردگاری خۆم ! راستەو لەسەر عەنادو ئینکارەکەیشتان خودا ئازارتان ئەداو ئێوە لەوانە نین کە خودا ماندوو بکەن لە بەجێهێنانی ئەوەی بڕیاری داوە •

★ (ولَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ ما فِي الاَرْضِ لافْتَدَتْ بِهِ) ★

جا بزانە ئەی خۆشەویست ئەگەر بۆ هەر نەفسێ لە نفووسی ئـەو

کافرانە کە ستەمیان لە خۆیان کردوە بـە عەناد لەگەڵ خوداو پێغەمەری خودادا هەموو خەزێنەو دارایی عەرز بێ ئەیدا بە فیدیەی رزگاری خۆیا لە عەزاب •

★ (وَأَسَرُّوا النَّدامَةَ لَمَّا رَأَوُا العَذَابَ) ★

وە پڕ بە دڵی خۆیان پەشیمانی ئەخۆنەوەو پەشیمان ئەبنەوە لـەو بیرو باوەڕە ناپارەو لەو کردەوە ناهەمواڕانە کە لە دنیادا کردوویانە لـە کاتێکدا سزای خۆیانو هاوێنەی خۆیانیان چاو پێکەوت •

★ (وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالقِسْطِ) : ★

بەڵام ئەو پەشیمانیە لەو رۆژەدا سوودیان پێ ناداو حوکم ئەدرێ لە ناویانا بە عەدالەت •

★ (وَهُمْ لا يُظْلَمونَ) (٥٤) ★

وە بـە هیچ شێوەیێ ستەمیان لێ ناکرێ ؛ چونکە خـودا عادلو دادگەری راستەو تۆڵەی کردەوەیش لـە جینسی کردەوەیەو ئـەو بیرو باوەڕە ناشیرینی ئەوانەو ئەو کردەوە ناپەسەندانە ئەبێ جەزای وابێ کە ئەوان ئەیبینن •

★ (أَلا إِنَّ لِلّهِ ما فِي السَّماواتِ والأَرْضِ) ★

ئاگادار بن بە راستی هەرچی وا لە ئاسمانەکاناو هەرچی وا لە عەرزا موڵکی خودایە •

★ (أَلا إِنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ) ★

وە ئاگادار بن کە وەعدەی خودا بە جەزای ئەوانە کە تەبلیغات کراون بە یاسای دین حەقەو راستە •

★ (ولكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمونَ) (٥٥) ★

بەڵام زۆربەی ئەوانە ئەمە نازانن •

★ (هُوَ يُحْيي ويُمِيتُ وإلَيْهِ تُرْجَعونَ) (٥٦) ★

خودا ئەوەندە خاوەن دەستەڵاتە مردوو زیندو ئەکاو زیندو ئەمرێنێو ئێوە بۆ لای ئەو ئەگێڕرێنەوە •

★ (يا اَيُّها النّاسُ قَدْ جاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وشِفاءٌ لِما فِي الصُّدورِ وهُدىً ورَحْمَةٌ لِلمُؤْمِنينَ) (٥٧) ★

ئەی ئادەمیزاد وا بە راستی لە لایەنی خودای میهرەبانەوە کتێبێکتان بۆ هات کە ئامۆژگارییە بۆ ئێوەو زەجرتان ئەکا لەوە کە دڵ بدەن بە لەزەتی نەفسانی بێ دەوام وە بیبەستن بە تێکەڵی ئەو کردەوە ناشیرینانە کە تووشی رسوایی جیهانو ئازاری قیامەتتان ئەکا ، وە بە هۆی تەئثیری دەرمانی ئامۆژگارییەوە ئەبێ بە شیفاو رزگاری لەو نەخۆشینە نەفسیانە کە لە عەلاقاتی فاسیدەوە پەیدا ئەبنو جێگەگیر بوون لە ناو دڵو دەروونو سینەتانا ، وە پاش ئەوە کە شیفاتان بۆ بوو هاتنەوە سەر خۆتان هەر ئەو کیتابە ئەبێ بە هۆی هیدایەتو شارەزاکردن بۆ ئەو کەسانە کە ئامادەن بۆ ئەوە بڕۆنە ناو ریزی خاوەن ئیمانانەوە •

کەسێ نەخۆش بێ سەرزەنش ئەکرێ
لە هۆی نەخۆشی پارێزێ بگرێ
جامی دەرمانی وەهای پێ ئەدرێ
تا لەو ئازارە رزگاری بکرێ

که شیفای بۆ هات هاتەوە سەرخۆ
دێتە قازانجدان بە من‌و بە تۆ
چونکا نەخۆش بو چاکتر لە دوکتۆر
بوو بە دەواناس لە رەش‌و لە سوور
قۆڵ هەڵئەماڵێ بۆ دەرمانکردن
بۆ چاری ناساغ لە دەردی مردن

★ ★ ★

★ (قُلْ : بِفَضْلِ اللهِ وبِرَحْمَتِهِ فَبِذلِكَ فَلْيَفْرَحُوا) : ★

تۆ ئەی خۆشەویست بڵێ پێیان با هەر بە فەضڵ‌و رەحمەتی خوداو بە دەوای ئایاتی قودسی‌و چاری نەخۆشینی نەفسی دڵیان شاد ببێ‌و کەیفیان خۆش ببێ •

★ (هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ) (٥٨) ★

ئەو فەزڵی خودایەو ئەو دەوایە کە هۆی شیفایە زۆر چاترە لەو دارایە کە گردی ئەکەنەوە کە لە دنیادا ئەبێ بە عارو لە پاشەڕۆژا ئەبێ بە عەزاب • لێرەدا عەزاب‌و لەوێدا عەزاب •

★ (قُلْ : أَرَأَيْتُمْ ما أَنْزَلَ اللهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَراماً وحَلالاً ، قُلْ : أَآللهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللهِ تَفْتَرُونَ ؟) (٥٩) ★

ئەی خۆشەویست تۆ پێیان بڵێ : ئەوان کە ڕێگەی ئێمە بەش نازانن هەرچەن عالەم بانگ ئەکا بۆ ڕۆیشتن بە ڕێگەی ئیطاعەی خودادا ئەی بۆ تەماشای حاڵی خۆتان ناکەن‌و بۆ خەبەرمان نادەنێ لە تەقسیمی

ئەو رۆژیەدا کە خود! بۆی ناردوونەتە خوارەوە ؟ واتە ئاوی باراندوەتە خوارەوە ، گیـای رواندوە بۆ گیانلەبەران ، وە باغی پێگەیاندوە بـە میوەو بەری رەنگامەی جوانو کشتوکاڵی هێناوەتە حاصلاّت بۆ ژیوارو ژیان وە ماڵیاتی پێ بەخێو ئەکا بۆتان بۆ ئەوە بە شیرو ماستو دۆو رۆنو پەنیرو کەشکەکەیان قنیات بکەن وە لـە خوریو موو مەرەزو کورکو بەرگنەکەیان بەرگو پۆشاکو نوێنو رایەخو سەرین دروست بکـەن ، کەچی ئێوە لە باتی ئیستیفادەکردنو سوپاسگوزاری خودا هاتن بازێکتان حەرام کردو بازێکتان حەلاّل کرد ئایا ئێوە خودا ئیجازەی پێدان وا بکەن یا هەر درۆ هەڵئەبەستن بە ناوی خوداوە ؟

★ (وما ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرونَ على اللهِ الكَذِبَ يَوْمَ القِيامَةِ ؟) ★

ئەوە گومانی ئەو کەسانە بە حاڵی خۆیان لە رۆژی قیامەتا چۆنە کە درۆ هەڵئەبەستن لەسەر خودا ؟ ئایا وا ئەزانن مەسئوول نابن ؟

★ (إن اللهَ لَـذو فَضْـلٍ على النَّاسِ ولكِـنَّ اَكْثَـرَهُمْ لا يَشْكُرونَ) (٦٠) ★

بە راستی خودای تەعالا فەزڵو نیعمەتی زۆرە لەسـەر ئادەمیزاد بەڵاّم زۆربەیان سوپاسی ئەو نیعمەتانەی خودا ناکەن • وە لەو نیعمەتانەیە کە زو حەقیان لێ ناسێتێ بەڵکو تەوبە بکەن •

جا ئەمجار خودای تەعالا دڵخۆشی حەزرەت ئەداتەوە بـەوە کە هەمو کارو بارێکی کەمو زۆر هەموو خودا ئاگاداری لەسەریانو ئەیانکا بە هۆی پایەو مایەی دنیاو قیامەتو ئەیانکا بە هۆی مەحبەتو چاودێریو تووڕانی کردنی دڵیو پاککردنەوەی لـە ئەحوانی ناباری ئادەمیزادو فەرمووی :

★ (وما تَكونُ في شَأْنٍ وما تَتْلوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ ، ولا تَعْمَلونَ مِنْ عَمَلٍ إلاَّ كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهوداً إذْ تُفيضُونَ فيهِ) ★

واتە قەت تۆ مەشغوولّی کارێ نابی‌و ناخوێنیتەوە لەو قورئانە کەم یا زۆر ، وە هیچ کردەوەیێ ناکەن لە رێگەی بەرزکردنەوەی کەلیمەی تەوحیدا ئیللا ئێمە حازرو ئاگادارین لەسەری لەو کاتەدا مەشغوولّی ئەبن •

★ (ومَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقالِ ذَرَّةٍ في الاَرْضِ ولا في السَّماءِ) ★

وە قەت ونابێ لە خودای تەعالا ئەندازەی مثقالّە زەرەیێ لە ئاسمانەکاناو لە عەرزا •

★ (ولا اَصْغَرَ مِنْ ذلِكَ ولا اَكْبَرَ إلاَّ في كِتابٍ مُبِينٍ) (٦١) ★

وە کەمتر لە مثقالّە زەرە نیە وە زیاترو گەورەتر لەوە نیە ئیللا وا لە ناو کتێبێکی روونا‌کی رۆشن‌خەتا کە بە رەوانی دیارەو ئەخوێنرێتەوە بۆ خاوەن چاو ؛ وە ئەو کتێبە (لوح المحفوظ)ە یا عیلمی خودایە وە ناوی بە کیتاب لەبەر تەماشاکردنی ئەوەیە کە قابیلە بنووسرێ • یا خۆی بە یاسای زمانی عەرەب (کیتابە) وە ئەو کەسانە وەها مەشغوولّی فەرمانبردنی خودان ئەگەر لە پێغەمەرانیش بن پێجگە لە پایەی ریسالەتو رەهبەری هەم ئەولیاو دۆستی خودان‌و پایەیان وا لەم ئایەتەدا کە ئەفەرموێت :

★ (اَلا إنَّ اَوْلِياءَ اللهِ لا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ ولا هُمْ يَحْزَنونَ) (٦٢) ★

ئاگادار بن ! ئەوانە کــە دۆستی خودان لەبەر ئەوە کــە وان لــە فەرمانبەرداری ئەوا حاڵیان وای لێ دێ کە نەترس‌و بیمیان لە هیچ شتێ دێ بەسەراو نە لەسەر نەمانی شتێ زویر ئەبن ؛ چونکی خۆیان‌و هەموو عەلاقەیان تەسلیم کردوە بە خودا • یاخود لە رۆژی قیامەتا نە ترسیان دێ بەسەرا لە سزاو نە عاجزو زویرن لــە فەوتانی شـــتێ ؛ چونکی هەرچی ئارەزوو بکەن ئامادەیەو هەرچی لێی بترسن نیەو هەرچی کائینات هــەیە لــە لای ئەوانا قیمەتی نیــە • وە ئەم زاتــە گەورانە ئەوانەن کــە خودا ئەفەرمویّت :

★ (الَّذِينَ آمَنوا وكانُوا يَتَّقونَ) (٦٣) ★

ئەوانەن کە ئیمانیان هەیە بە خوداو پێغەمەری خــودا بە ئیمانێکی دامەزراوو حاڵیان وایە لە خودا ئەترسن‌و خۆیان ئەپارێزن لە کوفرو لە تاوان‌و لە ئیشی پەستی جیهان •

★ (لَهُمُ البُشْرى في الحياةِ الدُّنْيا وفي الآخِرَةِ) ★

بۆ ئەو دۆستانی خودایە کە خاوەن ئیمان‌و خاوەن تــەقواو پارێزن موژدە لــە ماوەی ژیانی دنیادا بــە هۆی موکاشەفاتی رۆحیەو ئیلهاماتی ئیلاهیەو خەوبینین بە شێوەی ئیلقای خۆشی‌و شادمانی‌و بەیانی ئەوە کە رزگار ئەبن لە دەردو مەینەت وە بە تایبەتی لـــــە کاتی تەنگوچەڵەمەی بەسەرهاتاو لە کاتی سەرەمەرگا وەکو دەرکەوتوە بۆمان گەلێ ئینسانی موسوڵمان لە وەختی سەرەمەرگا بانگ ئەکەن لە عەلاقەدارانی : ئەوا فلاّن کەس‌و فلاّن کەس هاتن بۆ لام یانی ئەرواحی ئەصفیا دێن بۆ لایـــــان‌و موژدەی خۆشیان پێ ئەدەن •

وه له رۆژی قیامه‌تیشا فریشته‌ی ره‌حمه‌ت دێن خه‌به‌ریان پێ ئه‌ده‌ن که ئێوه ئیتر ئازار نابینن‌و به هه‌موو جۆرێ رزگار بوون •

★ (لا تَبْدِيلَ لِكَلِماتِ اللهِ) ★

جا خودا ئه‌فه‌رموێت : ئه‌وه‌ی که بڕیارمان دا بۆ ئه‌هلی ویلایه‌ت واته ئه‌هلی ته‌قواو ئیمان راسته‌و دێته جێ‌و گۆڕین نیه بۆ فه‌رموده‌ی خوداو بۆ ئه‌و شتانه که قه‌راری داون •

★ (ذلكَ هُوَ الفَوْزُ العَظِيمُ) (٦٤) ★

وه گه‌یشتن به پایه‌ی موژده‌وه‌رگرتن گه‌یشتنه به مه‌قامێکی گه‌وره له لای خودادا •

★ (وَلا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ) ★

ده‌خیل با قسه‌ی ئه‌و کافرانه که ئه‌ڵێن خودا نیه ، یا شه‌ریکی هه‌یه ، یا محه‌مه‌د پێغه‌مه‌ر نیه ، یا قورئان که‌لامی خودانیه ••• تۆ زویرو دڵگران نه‌کا ؛ چونکی تۆ موژده‌ی خۆتت له خودا وه‌رگرتوه‌و به قسه‌ی ئه‌وان کزو داماو ناکه‌وی •

★ (إنَّ العِزَّةَ لِلهِ جَمِيعاً) ★

سه‌ربه‌رزی هه‌مووی موڵکی خودایه به هه‌رکه‌سی بدا ئه‌یداو به‌شی هه‌رکه‌س بدا که‌س ناتوانێ بیگۆڕێ •

★ (هو السَّمِيعُ العَلِيمُ) (٦٥) ★

خودا بیسه‌ره بۆ قسه‌ی ئه‌وان‌و زانایه به رازی دڵیان •

★ (اَلا إنَّ لِلّهِ مَنْ فِي السَّماواتِ ومَنْ فِي الاَرْضِ) ★

بێدار بینەوە ! چ جای ئەوە کە عیزەتو صیفاتی بەرز بە دەستی خودایە هەموو زاتێکی عاقڵو هۆشیار کە لە ئاسمانەکانا هەیە لە فریشتەکانو لە پێغەمەرەکان ، وەکو عیسای مەسیحو ئیدریس ـ بینا لەسەر ئەوە کە ئەویش وا لە ئاسمانا ـ وە هەرچی لە عەرزا هەیە وەکو پێغەمەرانو ئەولیاو دۆستانو غەیری ئەوان لە باقی مەخلووقاتی خاوەن شوعوورو فام هەموو مولکی خودان ؛ چونکە هەمووی مەخلووقی ئەونو زاتو صیفاتیان لە خوداوەیە •

★ (وما يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعونَ مِنْ دونِ اللهِ شُرَكاءَ) ★

وە ئەو کەسانە کە غەیری خودا بانگ ئەکەنو عیبادەتی بۆ ئەکەن تابیع نابن بۆ کەسانێ کە قیمەتو نرخێکیان ببێ لە واقیعا •

★ (إنْ يَتَّبِعونَ إلاَّ الظَّنَّ وإنْ هُمْ إلاَّ يَخْرُصونَ) (٦٦) ★

ئەوان هەر تابیع ئەبن بە بازێ شتی وەهمیو تەخمینیو ئەوان هیچ نین ئیللا ئینسانێکی وەها لەسەر تەخمین ئەڕۆن •

★ (هو الَّذي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ والنَّهارَ مُبْصِراً) ★

خودا خودایەکە کە کاتی ئێوەی کردوە بە دوو بەشەوە : بەشێکی تاریکە هەتاوی تێدا ونە بۆ ئەوە کە لەو بەشەدا لە هاتوچۆ بکەونو ئاسایشێ بگرنو هێزێ وەربگرن بۆ هەوڵی رزقو رۆزی ، وە بەشێکی بۆ رووناك کردوون بە هەتاو بۆ ئەوە هەموو شوێنێك دەرکەوێ بۆتانو پێویستی خۆتانی تێدا ببینن •

★ (إنَّ في ذٰلِكَ لآياتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعونَ) (٦٧) ★

به راستی هه‌یه له‌م ته‌صه‌رِوفاته‌دا گه‌لێ نیشانه بۆ گه‌وره‌یی خودا له لای ئه‌وانه که ئه‌فامن‌و ئه‌بیێن‌و گوێ رائه‌گرن بۆ ئامۆژگاری •

★ (قالوا : اتَّخَذَ اللهُ ولَداً ، سُبْحانَهُ ! هُوَ الغَنِيُّ لَهُ ما في السَّماواتِ وما في الأَرْضِ) ★

ئه‌و کافرانه وتیان ـ به ته‌قلیدی باوکی‌و باپیره بێ‌بیره‌کانیان ـ : خودای ته‌عالا رۆله‌ی بۆ خۆی وه‌رگرتوه ؛ گاوره‌کان وتیان : عیسای کرد به کوڕی خۆی ، وه جووله‌که‌کان وتیان : عوزه‌یری کرد به کوڕی خۆی ، وه موشریکه‌کان وتیان : فریشته‌کانی کردوه به کچی خۆی ! خودا دووره له‌م ئیعتیباراته ؛ چونکی ئه‌و به راستی بێ‌نیازه له نه‌ته‌وه‌و نه‌ته‌وه بۆ جێگه‌داری باوکی فه‌وتاوه‌و بۆ ده‌وامدانه به ئامانجی به‌رز •• خودا هه‌ر بوده‌و هه‌ر ئه‌بێ ، به هێزو ته‌وانایه ، بێ نیازه له عالەم له ئه‌زه‌له‌وه تا ئه‌به‌دو هه‌موو ئاسمانان‌و عه‌رزو هه‌رچی له‌وانایه بۆ خودایه •

★ (إنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلطانٍ بِهذا) ★

ده‌عوایه که دوور بێ له به‌داهه‌ته‌وه به بێ ده‌لیل ناکرێ‌و ئێوه هیچ ده‌لیلێکی به‌هێزتان لا نیه به‌م کاره‌و له‌سه‌ر ئه‌م ده‌عوایه •

★ (أتَقولُونَ على اللهِ ما لا تَعْلَمونَ ؟) (٦٨) ★

ئایا ئێوه جه‌سارەت ئه‌که‌ن هه‌تا بڵێن له‌سه‌ر خودای بێ نیاز شتێکی وا که خۆتان ناتوانن فامی بکه‌ن‌و نایزانن ؟

★ (قُلْ : إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللهِ الكَذِبَ لا يُفْلِحُونَ) (٦٩) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ بڵێ : بە راستی ئەوانەی ئیفتیرا ئەکەن لەسەر خوداو درۆی لەسەر هەڵبەستن رزگار نابن لە دنیادا ؛ چونکی داواکەیان بۆ دانامەزرێو درۆکەیان لێ وەرناگیرێ ، وە لە قیامەتیشا ؛ چونکی مادام بە کافری مردن ئەوە جەزایان ئەبێ بدرێتەوە •

★ (مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ العَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ) (٧٠) ★

خۆشیو رابواردنی کەمیان هەیە لە دنیادا وە لە پاشان هەموو دێنەوە بۆ لای من ، وە بۆ لای ئێمەیە هاتنەوەی ئەوانو لە دواییدا ئازاری ناباریان پێ ئەچێژین بە هۆی ئەو کوفرەوە ئەیانکرد •

★ (واتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ : يا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللهِ ، فَعَلَى اللهِ تَوَكَّلْتُ ، فَأَجمِعُوا أَمْرَكُمْ وشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ ولا تُنْظِرُونِ) (٧١) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ بخوێنەرەوە بەسەر ئەو کافرانەدا باسی پێغەمەری خاوەن هیممەتو خاوەن عەزم (نوح) کە یەکە پێغەمەرێکی ناودار بو لە پاش ئیدریس لە (جزیرة العرب)او ساکین بو لە لای باکووریەوە لەو کاتەدا کە رەوانەمان کرد بۆ سەر ئادەمیزادی ئەو ولاتەو فەرمووی بە گەلەکەی : بێن خودا بپەرستنو لەبتپەرستی دووربکەونەوە • ئەوانیش ئیطاعەیان نەکردو نوح پێی فەرموون : مادام ئەم دەعوەتو ئیرشادی منە لەسەر شانی ئێوە قورسەو لەسەر دڵتان

گرانە مانەوەم لە ناوتاناو ئامۆژگاری کردنتان بـە خوێندنەوەی ئایـاتی خـودا بەسـەرتاناو ئەتانەوێ دوژمنایەتیم بکـەنو بڕۆن بـە گژما ئـەوە بزانن من هەر لەسەر خودا ئیعتیمادو تەوەکول ئەکەمو بێن ئیشی خۆتان گردبکەنەوە لەگەڵ ئەو بتانەدا کە بە شەریکی خودایان دائەنێن وە لـە پاشان با ئیشەکەتان بە شێوەی پەنامەکی نەبێ لەسەرتان وە هەموو خەبەر بدەن بە یەکتر کە چی ئەکەن ، لە پاشان هەموو بە جارێ بێن بۆ سەر من بۆ کوشتنو لەناوبردنمو مۆڵەتم مەدەن •

★ (فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ إِنْ اَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى اللهِ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ) (٧٢) ★

جا پاش ئەوە کە هەر شتێکتان لە دەست هات بەجێتان هێنـا ئەگەر زاڵ بوون بەسەر منو دەستەکەماو ئێمەتان فەوتاند ئەوا خۆتان رزگار کرد ، وە ئەگەر موسوڵمان بوون ئەوە ئەنجام پیرۆزیە بۆ خـۆتان ، وە ئەگەر لەگەڵ ئەوەدا کە نەتانتوانی ئێمە بفەوتێنو موسوڵمانیش نەبوون هەر پشتتان هەڵکردو دوورکەوتنەوە لە من ئەوە من هیچ زیانێ ناکەم ؛ چونکی من داوای هیچ دەستو دەهەندەیێ یا مزدو تۆڵەیەکم لە ئێـوە نەکردوەو تۆڵەی من لەسەر خودایەو رو ئەکەمەوە لای ئەو ، وە مەشغوڵی فەرمانبەری خودای خۆم ئەبمو ئەمرم پێکراوە کە لەوانە بم ملیان راکێشاوە بۆ خوداو موسوڵمان بوون •

★ (فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَـهُ فِي الْفُلْكِ ، وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَاَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ، فَانْظُـرْ كَيْفَ كَـانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ) (٧٣) ★

جا ئەو قەومە هیچ زیانێکیان پێ نەدرا لــە نوح‌و موسوڵمانیش نەبوون‌و دەوامیان کرد لەسەر ئینکارو تەکذیب جا فەرمانمان دا بە نوح (کەشتی)یەکی دروست‌کرد بۆ خۆی‌و ئەتباعەکەی‌و فەرمانمان دا بــە ئاسمان بارانی بــە خورزمی رژاند بەسەر وڵاتاو وتمان بــە عــەرز هــەتا ئاوی ناوخۆی بخاتە سەرەوە تا بە جارێ ئاو لــە هەموو دەشت‌و دەرو کەژو کێوو هەردەیەکەوە سەری کردو عەرز ون بو لە ئاواو ئەمرمان دا بە نوح تا خۆی‌و دەستەو دایەرەو گیانلەبەران لە هــــەر نەوعێ جووتێ هەڵبگرێ‌و هەموو لەسەر فەرمانی من رەفتاریان کرد جا نوح‌و دەستەو بەستەکەیمان رزگار کرد لە (تۆفان)و دوژمنەکانمان لە ئاوا خنکانــدو دەستەی نوحمان کرد بە پاشماوەو جێنشینی وەجاخی ئادەمیزادو جیهانی تازەمان پێکەوە نا وە ئەوانە کە ئایاتی ئێمەیان بە درۆدا ئەخستەوە غەرقمان کرد ، بڕوانە چۆن بو ئەنجامی ئەوانە کە ترسێنران لە سزای خــــوداو موبالاتیان نەکرد هەتا خودا وادەی خۆی بەجێهێنا بە رزگاری دۆستان‌و فەوتاندنی دوژمنان •

★ (ثُمَّ بَعَثْنا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلاً إلى قَوْمِهِمْ فَجاؤُهُمْ بِالبَيِّناتِ فَما كانُوا لِيُؤْمِنُوا بِما كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ ، كَذلِكَ نَطْبَعُ على قُلوبِ المُعْتَدِينَ) (٧٤) ★

لە پاش ئەو کارەساتە هات بەسەر قەومی نوحداو لە پاش ئەوە کە نوح ماوەیێ لەگەڵ دەستەکەیا دەوامی کـــــردو پاش وەفاتی ئـــــەوو دوورکەوتنەوەی عەهـــــدی ریسالەت‌و ئیحتیاجی ئادەمیزاد بـــــە ناردنی رەهبەران •• چەن پێغەمبەرێکمان بەرو دوا ناردن بۆ لای قەومەکانیان ، واتە : هودمان نارد بۆ لای قەومی عاد لە وڵاتی یەمەندا لەو خاکە نەرمە

حاصڵخێزەدا ، وە صالحمان پاش ئەو نارد بۆ سەر قەومی ثەمود لە بەینی حیجازو شاما ، واتە لە ئەردەنو ئەترافی ئەردەندا ، وە ئیبراهیمو لوطی برازای بۆ لای ئەهلی فەلەسطینو ئەترافی ئەو وڵاتە ئەوانیش هەرکام لە کاتی خۆیا هاتن بۆ لای گەلەکانیان بە موعجیزاتو ئایاتی خوداوەو ئـەو گەلانەیش ئەوەندە دوورکەوتبوونەوە لە خوداو لە دینپەرستی هەر لەوانە نەبوون ئیمان بێنن بەو خودا تەنهایە کە لە پێشا پێشینانەکەیان باوەڕیان پێ نەکردبوون ئەوەندە دڵیان ڕەش بووبوەوە وە ئێمەیش ئاوەها مـۆر دائەنێین بەسەر دەرگای دڵی ئەو کافرانەدا کە زۆر لە ڕێگە لائـەدەنو تەجاوز ئەکەن لەسەر حودوودی خودای پەروەردگار •

وە لە پاش ئیبراهیمو لوط ، ئیسماعیلو ئیسحاقو یەعقووبو یوسفو ئەییوبو شوعەیبمان ڕەوانە کرد هەرکام بۆ قەومێ ؛ ئیسماعیلمان نارد بۆ سەر عەرەب لە وڵاتی حجیازاو ئیسحاقو یەعقووبمان نارد بۆ سـەر ئەو قەومە کە ئیبراهیم لە ناویانا بو ، وە یوسفمان نارد بۆ گەلی (ئەقباط)و بەنی ئیسرائیلو ، ئەیوبمان نارد بۆ سەر بەنیئیسرائیلو ، شوعەیب بۆ ئەهلی مەدیەن •

★ (ثُمَّ بَعَثْنا مِنْ بَعْدِهِمْ موسى وهارونَ إلى فِرْعَوْنَ وَمَلَإِهِ بِآياتِنا) : ★

پاش زەمانی ئەوان موساو هارونمان ڕەوانە کرد بۆ سەر فیرعەونو کۆمەڵەکەی بە نۆ نیشانە گەورەکانمانەوەو بانگیان کرد بۆ ئیمانهێنان بە خودای تاکی بێ نیازی بێ باك •

★ (فاسْتَكْبَروا وكانُوا قَوْماً مُجْرِمِينَ) (٧٥) ★

ئەوانیش ئیمانیان نەهێنا لەبەر ئەوە خۆیان بە گەورەتر لەوە دانا کە فەرمانی خوداو پێغەمەرانی وەربگرن وە کۆمەڵەیەکی تاوانبار بوون •

★ (فَلَمَّا جاءَهُمُ الحَقُّ مِنْ عِنْدِنا قالُوا : إنَّ هذا لَسِحْرٌ مُبِينٌ) (٧٦) ★

جا کاتێ موعجیزەی من بـــە شێوەی واقیعی گەیشت بەوانو ێگەیشتن دانیان نەنا بەوەدا کە ئەوە موعجیزەیە لە لای منەوە ئیظهار کراوە بۆ ئیثباتی ریسالەتی موساو هارون بەڵکو وتیان : بە راستی ئەم موعجیزەیە وەکو بوونی داری دەستی بـە مارو ، پڕتەودانەوەی دەستی موسا وەکو چرای پڕتەودار •• جادوەو شتێکە بە دیمەن وایە ، ئەنـا حەقیقەتی نیە ، واتە لەبەر سووکی زانستیان حەقیان لێ گۆڕا بە ناحەق •

★ (قالَ موسى : أتَقولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جاءَكُمْ أسِحْرٌ هذا ؟! ولا يُفْلِحُ الساحِرُونَ) (٧٧) ★

جا حەزرەتی موسا بە ئیستیفهامی ئینکاریو لۆمەی دیاری فەرموی بێیان : ئایا ئێوە ئەونە سەر لێشێواون بەو حەقەی کە لە لایەنی خوداوە دێت بۆتان باوەڕ ناکەنو بە پرسیار ئەڵێن : ئایـا ئەمـە جادوە ؟! لەگەڵ ئەوەدا جادووگەران قـەت رزگار نابنو پێغەمەرانی خـودا رەهبەری راستنو رزگارن •

★ (قالُوا : أجِئْتَنا لِتَلْفِتَنا عَمَّا وَجَدْنا عَلَيْهِ آباءَنا وتَكُونَ لَكُما الكِبْرِياءُ في الأرْضِ ؟) ★

وتیان : ئەی موسا ئایا تۆ لەگەڵ براکەتا هاتووی بۆ لامان بـۆ

ئه‌وه هه‌ڵمان‌سووڕێنی له‌و پیرو باوه‌ڕه که ئێمـــه له‌سه‌ری دامه‌زراوین‌و باوکـو باپیره‌ی خۆمانمان ده‌ستکه‌وتوه له‌سه‌ری‌و ئێمه کز بکه‌ی وه له ئاینی خۆمان لامان بده‌ی‌و بمان‌که‌ی به پەیڕه‌وانی خۆتان‌و قیاده‌و زه‌مام‌و رشته‌ی سه‌رۆکی‌و پایه‌داری هه‌ر بۆ خۆتان بێت •

★ (وَما نَحْنُ لَكُما بِمُؤْمِنِينَ) (٧٨) ★

وه‌لحاڵ ئێمه قه‌ت بۆ تۆ ئیمان ناهێنین ، واتـه نابین بـــه بچووکـو پەیڕه‌وی تۆ ، وه یا له‌به‌ر قسه‌ی تۆ ئیمان به خودای ته‌نیا ناهێنین •

★ (وقالَ فِرْعَوْنُ : ائْتونِي بِكُلِّ ساحِرٍ عَلِيمٍ) (٧٩) ★

وه فیرعه‌ون فه‌رمانی دا به وه‌زیری کارو ده‌ست‌و دائیره‌ی ده‌ربار : بڕۆن هه‌ر جادووگه‌رێکی فه‌تان‌و زانا هه‌یه له ولاتی میصردا بیان‌هێنن بۆ لام •

★ (فلمَّا جاءَ السَّحَرَةُ قالَ لَهُمْ موسى : اَلْقُوا ما اَنْتُمْ مُلْقُونَ) (٨٠) ★

کاتێ جادووگه‌ره‌کان هاتن‌و له لایا حازر بوون موسا فه‌رمووی : ده‌ی ئه‌وه‌ی فڕه‌ی ئه‌ده‌ن فڕه‌ی بده‌ن ! واتا هه‌رچیتان له‌ده‌ست دێ بیکه‌ن !

★ (فلَمَّا الْقَوْا ، قالَ موسى : ما جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ) ★

جا کاتێ که جادووگه‌ره‌کان جادووی خۆیان ده‌رکردو نیشـــانی میلله‌تیان دا •• موسا (د) زانی به‌وه که ئه‌و کارانه بازێ شتی رووکه‌ش‌و بێبایه‌خ‌و بێ‌نرخن ، وه فه‌رمووی : ئه‌وه‌ی که ئێوه کردتان ئه‌وه‌یه جادووه نه‌ك ئه‌وه‌ی که فیرعه‌ون به جادووی دانا وه‌ك موعجیزه‌ی خودای ته‌عالا که دای به ئێمه •

★ (إِنَّ اللهَ سَيُبْطِلُهُ) : ★

وە بە راستی خودای تەعالا تێکی ئەداو لەبەر موعجیزەی خۆیدا کزیان ئەکا •

★ (إِنَّ اللهَ لا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ) (٨١) ★

بە راستی خودای تەعالا کاری نابساری ساختەکەران تەئیید ناکاو یارمەتییان نادا •

★ (ويُحِقُّ اللهُ الحَقَّ بِكَلِماتِهِ ولَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمونَ) (٨٢) ★

وە ئەوەی کە حەق بێو واقیعی بێ خودا هێزی پێ ئەداو تەئییدی ئەکا بە موعجیزاتی خۆی ، وە یا ئەو کارە کە موعجیزە بێ لە لایەنی خوداوە تەئییدی ئەکاو لە لای خەڵکی جیهان بە تەئثیری خۆی دایئەمەزرێنێ هەرچەن تاوانبارەکان پێیان ناخۆش بێ •

★ (فَما آمَنَ لِمُوسى إِلاَّ ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ على خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ ومَلَأِهِمْ اَنْ يَفْتِنَهُمْ) : ★

جا لەگەڵ ئەوەدا کە موعجیزەی موسا سەرکەوتو عاساکەی موسا (د) بوو بە مارێکی ئەژدەهای گەورەو هەرچی جادووی جادووگەرەکان بوو قووتی دا کەس ئیمانی نەهێنا بە موساو نەکەوتە شوێنی کۆمەڵێ نەبێ لە جوانانی بەنی ئیسرائیل لە ترسی فیرعەونو کۆمەڵە زەبانیەکەی مەبادا گیرۆدەی سزاو ئازاری ناهەمواریان بکەن •

★ (وإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعالٍ فِي الأَرْضِ وإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ) (٨٣) ★

وە حەقیان بوو بترسن ؛ چونکە بە راستی فیرعەون زۆر دەست رۆیشتوو بوو لە ولاتاو بە راستی لەوانە بو کە لە حەدی عادەت لای دا لە بیرو باوەڕدا لەبەر ئەوە کە داوای خودایی ئەکردو ، لە سیاسەتا ؛ چونکی چوارمێخەی خەڵکی ئەکێشایەوە ، وە لە ئیدارەدا ؛ چونکی ئیستیبدادی کردبو بە یاسای خۆی •

★ (وقالَ موسى : يا قَوْمِ إنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ) (٨٤) ★

وە کاتێ کە موسا تەماشای کرد موسوڵمانەکانی گەلەکەی کەوتنە ئازارو ترس لە دەستەی فیرعەون •• فەرمووی پێیان : ئەی کۆمەڵی من ئەگەر ئیماتتان هێناوە بە خودای پەروەردگارو بە تەوانایی ئەو دەی هەر لە سەر ئەو ئیعتیماد بدەنو پاڵ بە یارمەتی ئەوەوە بدەن ئەگەر بە راستی ملتان بۆ خودای تەعالا راکێشاوە •

★ (فقالُوا : عَلَى اللهِ تَوَكَّلْنا رَبَّنا لا تَجْعَلْنا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ) (٨٥) ★

ئەوانیش وتیان : هەر لەسەر خودا ئیعتیمادو تەوەکولمان هەیەو پارانەوەو وتیان : ئەی خودای پەروەردگاری ئێمە مەمانکە بە جێگەی فیتنەو دڵتێکچوون لە ئیمان لەبەر دەستی ئەو کۆمەڵە ستەمکارانەدا •

★ (ونَجِّنا بِرَحْمَتِكَ مِنَ القَوْمِ الكافِرِينَ) (٨٦) ★

وە رزگارمان بکە بە میهرەبانی خۆت لەو کۆمەڵە کافرە خودا نەناسە •

★ (واَوْحَيْنا إِلى موسى واَخِيهِ : اَنْ تَبوَّءآ لِقَوْمِكُما بِمِصْرَ بُيوتاً ، واجْعَلوا بُيوتَكُمْ قِبْلَةً ، واَقِيموا الصَّلاةَ وبَشِّرِ المُؤْمِنِينَ) (٨٧) ★

جا پاش ئەوە کە حەزرەتی موساو هارون ریسالەتی خۆیان دەربڕیو موعجیزەیان نیشانداو زاڵبوون بەسەر جادووگەرەکانا فیرعەون کەوتە بەکارهێنانی قەساوەتو ستەمکاری بەرابەر بە بەنیئیسرائیلو هەڕەشەی لێکردن : نابێ گردبینەوە لە شوێنێکدا بۆ عیبادەتکردن نەکا بە ناوی عیبادەتکردنەوە گردبینەوەو لەناو خۆتانا باسی خۆبووتتان بکەنو بەنی ئیسرائیلیەکان لەم روەوە کەوتنە تەنگیەوە لێرەدا حەزرەتی موساو هارون خودا وەحی بۆ کردنو فەرمووی پێیان : کە قەومەکەی خۆتان دابمەزرێنن لە چەن خانوویەکداو نەفسی ئەو خانوانە وا دروست بکەن کە بەرەو قیبلە بن جا نوێژەکاتتان بکەن بەرەو (قدس) کە شوێنی ئیسحاقو یەعقووب بوەو ، موژدە بدە بە خاوەن ئیمانەکان کە بە هۆی دەوام لەسەر عیبادەتی خوداوە رزگار ئەبن لە ستەمی فیرعەون •

بزانن ! لەم ئایەتەدا گەلێ مەعناو تەفسیر بەیان کراوە ، وە ئەم مەعنایە کە من نووسیم موافیقی فەرموودەی عالمە بەرزەکانە ؛ چونکی بەنی ئیسرائیلیەکان لەو چەرخەدا هەموویان خاوەن ماڵ بوونو مەعبەدیشیان بوە کە بە جەماعەت گردبینەوە تیایا • بەس ئەوەندە هەیە لەو چەرخەدا لە ترسی دەستەی فیرعەون نەیانئەتوانی لە مەعبەدی مەشهوورا گردبینەوە ، جا خودا وەحی کرد بۆ موساو هارون کە هەرکەسێ لەو خاوەن ماڵانە هۆدەیێ بە دەم ماڵەکەیەوە بکاتەوە وە یا هۆدەیێ لە ماڵەکەی خیابکاتەوە بۆ عیبادەتو وایان دروست بکەن کە رووبان لە قیبلە بێ ، لەبەر

بەجێهێنانی عیبادەت لەگەڵ ئادابی قودسیەتیا ، ئەوانیش ئەمەیان کردو تەرکی هاتوچۆی عیبادەتخانەی گەورەیان کرد •

★ (وقالَ موسى : ربَّنا إنَّكَ آتَيْتَ فِرْعونَ وَمَلأَهُ زِينَةً واَمْوالاً في اْلحياةِ الدُّنْيا ، ربَّنا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ ، رَبَّنا اطْمِسْ على اَمْوالِهِمْ ، واشْدُدْ على قُلوبِهِمْ فَلا يُؤْمِنوا حَتَّى يَرَوُا العَذَابَ الاَلِيمَ) (٨٨) ★

کاتێ که موساو هارون ئاگادار بوون لەسەر ستەمکاری‌و دەماری فیرعەون‌و دەستەکەی زۆر دڵیان داگیرساو قاری کردو به دڵ پارانەوەو موسا فەرمووی : ئەی پەروەردگار تۆ دیمەن‌و ئارایشێکی زۆرت داوە به فیرعەون‌و دەستەکەی له : بەرگی نایاب‌و له کەمەربەندی به نرخ‌و ، ئەسپی چالاک‌و ، دارایەکی زۆریشت پێداون لـــە : پارەی نەخت‌و ، کشتوکاڵ‌و ، باخ‌وبێستان‌و ، تیجارەت‌و ، باخچەو تەخت •• بۆ رابواردنی ژیانی دنیایان‌و تۆ ئەمەت بۆ ئەوە پێداون که ڕێگەی موافیقی عەقـــڵ‌و هۆشی سالم‌و ئەخلاق‌و خوو ڕەوشتی بەرز بگرن ، کەچی ئەونە بەدبەخت‌و سیاچارەن که ڕێگەی پیرو باوەڕی تاریک‌و کردەوەی ناشیرینیان وەرگرتوە (کأنه) تۆ ئەم مالّەو ئەو مەقامەت لەبەر ئەوە پێداون که خۆیان گومڕاهـ بین‌و خەڵکیش گومراه بکەن‌و له ڕێگەی دامەزراوی راستی تۆ لایـان بدەن • جا مادام ئەوان وەها ناسوپاس بوون پەروەردگارا تۆیش دارایی‌و مالّەکەیان (طمس) بکەو مەحوی بکەرەوەو بیفەوتێنەو ، دڵیان ببەستە با هەناسەی ئاسایش‌و گوشایش نەڕواته ناوی هەتا وەها دڵیان ڕەش ببێتەوە

بە بێ هێزی بەرچاوکەوتنی سزایەکی نابار ئیمان نەیەنن ، هەرچەن لـەو کاتەدا ئیمان سوودی نیە ، وە لەو کاتەدا کە حەزرەتی موسا ئەم دۆعایانەی ئەکرد حەزرەتی هاروونی بۆ ئامینی لەسەر دۆعاکان ئەکرد •

★ (قالَ : قدْ اُجِيبَتْ دَعْوَتُكُما فاسْتَقِيما ولا تَتَّبِعانِّ سَبِيلَ الَّذينَ لا يَعْلَمُونَ) (٨٩) ★

جا خودا وەحی بۆ کردنو فەرمووی : وا بـە راستی دۆعاکەتان قەبوونّ کرا ، دەی ئێوە هەروا وەکو دەوامتان کردوە دەوام بکەن لەسەر کاری خۆتانو بەنی‌ئیسرائیل بانگ بکەن بۆ لای خوداو هەرگیز مەکەونە شوێن ئەوانە کە ئیمان ناهێنن بە خودای خۆیان •

★ (وجاوَزْنا بِبَني إسرائيلَ البَحْرَ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وجُنودُهُ بَغْياً وعَدْواً) ★

جا ئەمرمان کرد بە موسا کە خۆیو هارونی برای لەگەڵ بەنی‌ئیسرائیلدا لەو شارە دەرچن وە فیملەن هەموو دەرچوونو رامانبواردن لە دەریای نیلو ئاوی نیل بۆیان بو بە دەشتی ساراو ، کاتێ کە فیرعەونّو دەستەکەی بەم پەڕینەوەیان زانی خۆیو سوپاکەی کەوتنە شوێن موساو هـارونّو بەنی‌ئیسرائیلەکان بۆ ئەوە کە پێیان بگەنّو ستەمیان لێ‌بکەنّو تەجـاوز بکەن لەسەریان بە کوشتنیان یا بیانگێڕنەوە بۆ میصر بۆ ئەوە خزمـەتی خۆیانیان پێ بکەن وەکو بەندە ، جا لەبەر ئەوە خودا ئەم کارەی بـۆ ئەوە ڕێکخست کە فیرعەون لەناو بەرێ بە خۆیو دەستەو بەستەکەیەوە لە ئاوی نیلدا خنکاندنی •

★ (حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الغَرَقُ قَالَ : آمَنْتُ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلاَّ الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنو إِسْرائِيلَ) ★

تەو کاتە تەنگەدا کە ئاوەکە ئەوو دەستەکەی داگیر کردو خەریک بوون بخنکێنو گیانیان دەربچێ •• فیرعەون وتی : ئیمانم هێنا بەو کەسەو بەو خودایە کە بەنیئیسرائیلیەکان ئیمانیان پێ هێناوەو هیچ خودایێ نیە ئەو نەبێ •

★ (وَأَنَا مِنَ المُسْلِمِينَ) (٩٠) ★

وە من لەو کەسانەم کە فەرمانبەردارنو ملیان راکێشاوە بۆ ئیطاعەی خودای بەنیئیسرائیل •

★ (الآنَ وقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وكُنْتَ مِنَ المُفْسِدِينَ ؟!) (٩١) ★

جا خودا فەرمووی بە موساو هارون : من ئەو تەسلیمە قەبوول ناکەم لە حاڵی ناچاریدا ، ئایا ئیستە ئیمان دێنی لەم ناعیلاجیەدا ؟!

★ (فاليَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً) ★

واتە جا ئیمڕۆ هەرچەن ئەم دەریا وە یا ئەم رووبارە گەورە لەوانەیە گەلێ شتی گەورەی تێدا ون بێ بەڵام ئێمە تۆ رزگار ئەکەین لە ونبوونو ئەتخەینە سەر (نەجوە)یێ واتە (ناوڕەوان) یا (کورگە) هەتا لەشەکەت بناسرێو ئەم کارەساتە کە هات بەسەر تۆدا ببێ بە نیشانە لەسەر گەورەییو تەوانایی من بۆ ئەوانە کە لە پاش زەمانی ئێوەدا ئەبن •

وە یاخود ناسراوی لەشەکەتو راگرتنی بە هۆی دەرمانەوە ئەبێ بە دەلیل بۆ پاشکەوتوان لەسەر وجوودی تۆو ستەمکاریتو فەوتانو نەمانتان لەسەر تەختی پایەداری خۆتان •

★ (وإنَّ كَثيراً مِنَ النَّاسِ عَنْ آياتِنا لَغافِلُونَ) (٩٢) ★

وە بـــە راستی گەلێ لـــە ئادەمیزاد لە تەماشاکردنو عیبرەتو پەندوەرگرتن لە کارەکانی من غافڵو بێهۆشنو فەرامۆشکارن •

★ (ولَقَدْ بَوَّأْنا بَني إسرائيلَ مُبَوَّءَ صِدْقٍ ورزَقْناهُمْ مِنَ الطَّيِّباتِ فما اخْتَلَفُوا حتَّى جاءَهُمُ العِلْمُ) ★

بە راستی ئێمە بەنیئیسرائیلمان دانا لە قەرارگایەکی بەرزی بەڕێزا کە هەرکەس تاریفی بکردایە راستی ئەکردو رۆزیمان پێدان لە خواردەمەنی دڵخوازی پەسەند کەچی ئەوان لە پیرو باوەڕاو لە کردەوە باشەکانا نەهاتن بەیەکاو تێك نەچوون هەتا کاتێ کە عیلمو زانستی راستیان دەستکەوت واتە لەو کاتەدا کە بوون بە زانیار ئەبوو هۆشـــیار بنو سوپاسگوزاری خودای گەورە بن کەچی لەو کاتەدا دایانە دواوەو تێکچوونو لـە دین لایان دا •

★ (إنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ القِيامَةِ فِي ما كانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ) (٩٣) ★

بە راستی خودای تۆ حوکم ئەدا لە بەینیاناو تاوانبارو بێ تاوان جیا ئەکاتەوەو هەر یەکێ لەوانە ئەگەیەنێ بە جەزای خۆی بەرامبەر بەو پیرو باوەڕانەو ئەو کردەوانە کە ئیختیلافیان بوە تیایانا •

ئەم ئایەتە پیرۆزە بە کورتی ئەحوالی بەنیئیسرائیل نیشـــان ئەدا ؛ چونکی گەلێ کاتی وایان بەسەرا هاتوە زۆر داماو بوونو نەزان بوون پاش ئەوە خودا رزگاری کردن لە نەزانی بۆ زانستو لە داماوی بۆ بەرزی ئەوسا لە حوکمی خودا لایاندااوە وەکو لادانیان لە تەوحیدو خواپەرستی

بۆ گوێره‌که‌په‌رستی پاش رزگاربوونیان له فیرعه‌ونو وه‌کو ده‌رچوونیان له حوکمی پێغه‌مه‌ره‌کانی خۆیان له زه‌مانی موسادا له ته‌یهداو وه‌کو لادانیان له زه‌مانی پێش جه‌نگی به‌خته‌نه‌صرداو لادانیان له زه‌مانی حه‌زره‌تا ـدـ •

جا خودای ته‌عالا به شێوه‌ی خیطاب له‌گه‌ڵ حه‌زره‌تا ـدـ وه مه‌به‌ست ئه‌و که‌سانه بێ که دڵیان دانه‌مه‌زراوه له‌سه‌ر باوه‌ڕ به قورئان فه‌رمووی :

★ (فَاِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا اَنْزَلْنا اِلَيْكَ فاسْـَٔلِ الَّذينَ يَقْرَؤُنَ الكِتابَ مِنْ قَبْلِكَ) ★

ئه‌گه‌ر تۆ وای له شکدا له راستی ئه‌وه‌ی که ناردوومانه‌ته خواره‌وه بۆ لای تۆ ده‌ی پرسیار بکه له‌و پیاوه راستانه‌ی وا که کتێبی ئاسمانییان بۆ هاتوه‌و خوێندوویانه‌ته‌وه‌و ئه‌یخوێننه‌وه هه‌تا باش حاڵی ببی که ئه‌م قورئانه راسته‌و حه‌قه‌و له‌گه‌ڵ کتێبه پێشوه‌کانا هاوقه‌ولن له ئیمان به‌خوداو پێغه‌مه‌رانو رۆژی قیامه‌تو جه‌زای کرده‌وه‌دا •

★ (لَقَدْ جاءَكَ الحَقُّ مِنْ ربِّكَ) ★

قه‌سه‌م ئه‌خۆم که حه‌قو ئه‌حکامی واقیعی هاتوه بۆ لای تۆ له لای خودای خۆته‌وه •

★ (فَلا تَكُونَنَّ مِنَ المُمْتَرِينَ) (٩٤) ★

ئیتر قه‌ت له‌وانه مه‌به که له‌م بابه‌ته‌دا وان له شکدا • هه‌روا له‌سه‌ر ئه‌م شێوه‌یه خیطاب له ئایه‌تی :

★ (ولا تَكونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبوا بِآياتِ اللهِ فتَكونَ مِنَ الخاسِرِينَ) (٩٥) ★

وە تۆ لەوانە مەبە کـە باوەڕیان نەکردوە بـە ئایاتی خودا هەتا بیی بەوانە کە لە ژیانی خۆیانا زیانیان کردوە •

★ (إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ) (٩٦) ★

بە راستی ئەو کەسانە کە کەلیمەی عەزاب دامەزراوە لەسەریان • واتە بڕیار دراوە کە سزا بدرێن لەبەر بەدکاری خۆیان •• ئەوانە ئیمان ناهێنن •

★ (ولَوْ جاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى يَرَوُا العَذابَ الأَلِيمَ) (٩٧) ★

هەرچەن کە هەر ئایەتێ هەیە موناسبی حاڵی ئەوان بێتە خوارەوە بۆ ئامۆژگاری ئەوان هەر ئیمان نایەنن هەتا بە چاوی خۆیان سزای ناباری ناهەموار ئەبینن •

★ (فلَوْلا كانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَها إِيمانُها ـ إِلاَّ قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا ـ كَشَفْنا عَنْهُمْ عذابَ الخِزْيِ فِي الحياةِ الدُّنْيا ومَتَّعْناهُمْ إِلى حِينٍ) (٩٨) ★

ئەوە بۆچی هیچ ئەهلی دێێ نەبو کە ئیمان بێنێو ئیمانەکەی سوودی پێبدا ئیللا کۆمەڵەکەی حەزرەتی یونس نەبێ ئەوان کاتێ ئیمانیان هێنا ئەو عەزابەی کە هۆی رسوایی دنیا بوو لامان برد لەسەریانو پاش ئەوەیش خاوەن بەشو بارەم کردن بە خۆشی تا ماوەیێ ؟

واتە : هیچ قەومێ لە ئەهلی وڵاتە تاوانبارەکان لە کاتی ئیستیحقاقی عەزابا ئیمانیان نەهێنا بـە نەوعێ ببێ بـە هۆی دەفعی ئەو عەزابە قەومی یونس نەبێ ، ئەوان لـەو کاتەدا کە نزیك بو سزا دابارێ بەسەریانا لـە تاوانباری پەشیمان بوونەوەو تەوبەیان کردو خودای تەعالا بە میهرەبانی

خۆی ته‌وبه‌که‌ی لێ قه‌بوون کردنو سزاکه‌ی نه‌نارد بۆیانو به ئاسایش ژیان تا ماوه‌ی خۆی •

ریوایه‌ت کراوه : که حه‌زره‌تی یونس ـ د ـ مه‌شهووره به یونسی کوڕی (مه‌تی) که مه‌تی ناوی دایکی بوه له پێغه‌مه‌رانی به‌نی‌ئیسرائیل بوه‌و له کاتی (طوائف الملوك)دا له پاش وه‌فاتی ئه‌سکه‌نده‌ری رۆمی که سێصه‌دو سی ساڵ پێش له‌دایکبوونی عیسا دنیای داگرتوه‌و له پێش له‌دایکبوونی عیسادا ـ د ـ خودای ته‌عالا ره‌وانه‌ی کردوه بۆ لای ئه‌هلی (نه‌ینه‌وا) که به‌شی خۆرهه‌لاتی شاری موصڵی ئیمڕۆیه ، ئه‌وانیش باوه‌ڕیان پێ نه‌کردو حه‌زره‌تی یونس له لایه‌نی خوداوه وادەی دا به سزاو ترساندنی له رۆژێکی تایبه‌تیدا ، وه له‌و رۆژه‌دا که له ئاسمانه‌وه نیشانه‌ی قاری خودا په‌یدا بوو ته‌مو هه‌ورو تۆز دنیای داگرت حه‌زره‌تی یونس عه‌قیده‌ی هاته‌سه‌ر ئه‌وه که سزا دێته‌خواره‌وه بۆ سه‌ر ئه‌و قه‌ومه ، به حاڵه‌تێکی عاجزیو قار له‌و قه‌ومه که ئیمانیان نه‌هێنا ، وه عه‌زاب هات بۆیان ، له‌و شوێنه درچوو رووی کرده روباری گه‌وره‌ی (دجله)و سواری که‌شتی بو ، وه له کاتی تایبه‌تیدا که‌شتیه‌که وه‌ستاو که‌شتیوانه‌که‌یش له‌سه‌ر به‌راوردی خۆیان بڕیاری دا که ئینسانێکی تاوانبار ـ واته به‌نده‌یه‌کی له سه‌ید راکردو ـ وا له‌و که‌شتیه‌داو پێویسته بخرێته ناو ئه‌و ده‌ریاوه ، کاتێ قورعه‌یان خست به ناوی (یونس)ه‌وه ده‌رچو وه یونسیان خسته ناو ده‌ریاکه‌وه ، به ئه‌مری خودا (حووت)ێ له ده‌ریادا بوو قووتی داو حه‌زره‌تی یونس له پەرێشانی خۆیدا هێشتا به گه‌رمایی ناوسکی ماسیه‌که نه‌سووتابو هاواری کرد له خوداو پارایه‌وه‌و فه‌رمووی : (لا اله الا انت سبحانك اني كنت من الظالمين) •

به ئەمری خودا حووتەکە لووتی بردە نزیکی قەراخی دەجلەو یونسی فڕەدایە دەرەوە ، ئەویش بـە نیوەگیانێکەوە خۆی راکێشا بۆ وشکانو راکشاو خودای تەعالا داری کوولەکەی لەسەر رواندو لە سێبەری ئەو دارەدا مایەوە هەتا لەشی هاتەوە سەر خۆی •

لەولایشەوە قەومەکەی کاتێ چاویان کەوت بەو هەورو تەم و تۆزو پەڕیشانیە هەموو حاڵی بوون ئەمە سزایەو لەسەر وەعدەکەی یونس دێتە خوارەوەو گەڕان بە شوێنیا نەیاندۆزیەوەو خۆیان هەموو پیرو جوانو منداڵ گردبوونەوە هاواریان کرد لە خوداو تەوبەیان کردو خودا سزاکەی لەسەر لابردن •

یا پاش ئەوە کە یونس ـدـ هاتەوە سەرخۆ هاتەوە بۆ نەینەواو بە ئەمری خودا دەستی کردەوە بە ئامۆژگاری ئەو قەومەو ئیمانیان پێهێناو باوەڕیان کرد کە پێغەمەری خودایەو ، بینا لەسەر ئایەت ئەو قەومە ژمارەیان لە سەدهەزار کەس زیاتر بوە • هەروا مانەوە تا کاتێ خودا بڕیاری دابو بۆیانو لەسەر دینداری دەوامیان کرد •

وە لـە ریوایەتێ ترا یونس رۆیشت بۆ شاری (یافـا) لـە وڵاتی فەلەستینداو لەوێ رۆیشتە سەر دەریاو سواری کەشتی بوو کەشتیەکە لە دەریادا وەستاو یونس بە قورعە خرایە دەریاکەوە •

جا خودای تەعالا دڵخۆشی هەزرەتی محەمەد ـدـ ئەکا بەوە کـە خـودا خۆی یاسایەکی داناوەو عەقڵو هۆشێکی داوە بـە ئادەمیزادو ، پێغەمەران رەوانە ئەکا بۆ سەریان ، جا هەرکەسێ ئیمانی هێنا ئـەوە بـە بەختیاری ئەمرێ ئەوانەیش ئیمانیان نەهێنا بە خواستو خواهیشی خۆیان ئەوە بـە بەدبەختی ئەمرن ، ئیتر پێغەمەران نابێ خۆیان زویر بکـەن لـە

ئینکارو سەرپێچی ئەو ئادەمییانە ؛ چونکی خۆیان ئیختیاری خۆیان وەها سەرف ئەکەن هەرچەن کە خودا ئەگەر بیەوێ ئەتوانێ وا بکا هەموو ئیمان بێنن ، بەڵام ئەوە ئەبێ بە ئیمانی ناچاری بۆ ئەوانو سوودێ نادا بەوان ؛ وە ئەوەی بەسوود بێ ئیمانهێنانە بە ئارەزوو دڵخوازی خۆیان ، جا بۆ گەیاندنی ئەم مەبەستە خودای تەعالا ئەفەرموێت :

★ (ولو شَاءَ ربُّكَ لآمَنَ منْ في الاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعاً) ★

ئەگەر خودای تۆ خواستی ببوایە هەرچی ئادەمیزادێ وا لەسەر عەرزا هەموو ئیمانیان ئەهێنا •

★ (افاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حتَّى يَكونُوا مُؤْمِنِينَ ؟!) (٩٩) ★

مادام ئەو خواستەی نیەو ئەو خەڵکەی حەواڵەی ئیختیاری خۆیان کردوەو ئەوان ئیمان نایەنن ئایا ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ زۆر ئەکەی لە خەڵك هەتا ئەوان ئیمان بێنن بە زۆر لەگەڵ ئەوەدا کە ئەو زۆرکاریە هیچ سوودی نیە بۆیان ؟! نەخێر زۆرکاری بێسوودەو تۆیش ئەم کارە بدەرە دەستی خۆیان ؛ هەرکەسێ ئیمانی هێنا ئەوە زۆر موبارەکەو پیرۆزی خۆی وەرئەگرێ ، وە هەرکەسێکیش ئیمان نایەنێ ئەوە ئەڕوا بۆ خۆی چی ئەکا ئەیکا هەتا ئەمرێ ئەوسا هەرکام لەم دوو نەوعە ئادەمیزادە جەزای خۆی وەرئەگرێ •

★ (وما كانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ إلاَّ بِاِذْنِ اللهِ) ★

قەت رێك ناکەوێ بۆ هیچ نەفسێ کە ئیمان بێنێ بە خواستی خودا نەبێ ؛ وە خواستی خودایش لەسەر ئیعلاناتی خۆی بۆ ئەو کەسانە ئەبێ کە بە ئەدەبو شوعوور وردبینەوەو بیرێ بکەنەوە لە حاڵی خۆیان کە

نەبوونو خودا دروستی کردوون ، وە ئەم لەشو هۆش‌و شێوەو قەوارە بە خۆڕایی دروست نەکراوەو پێویستە ئینسان پەروەردگاری خـۆی بناسێ‌و بپەرستێ‌و ئیمانی پێ‌بهێنێ ، جا مادام ئەوان وایان کرد خودایش لە ئاسمانی میهرەبانی خۆیەوە بارانی پیرۆزی‌و ئیمان ئەبارێنێ بەسـەر دڵیانا •

★ (وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ) (١٠٠) ★

وە خودای تەعالا بە قاری خۆی بەرابەر بەوانەیش کە بە دەمارنو پیرناکەنەوە لە حالی خۆیانا هـەتا خودا بناسنو لا ئەدەن لـە پەیامی پێغەمەران بارانی ژاراوی پیسی بێ ئیمانی ئەڕژێنێ بەسەر ئەوانەدا کە نەفامن •

★ (قُلِ : انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) : ★

ئەی خۆشەویست تۆ بفەرموو پێیان : ئـەی ئادەمیزاد بڕوانو وردبینەوە چی هەیە لە ئاسمانەکانا لە ئەستێرەو لە عەجائیبی ئەشـکالو دائیرەو جازیبەو چی هەیە لە عەرزا بە وشکو تەڕیەوە بە ساراو دەریاوە ، بە کەژو کۆساریەوە لە ئەنواعی کانو ، دارو ، گیـاو گوڵو گوڵزاری ڕەنگامە ••• ئەمانە یەکە یەکەو بـە شێوەی تێکڕایی ئەبن بـە دەلیلی ڕووناکی بێ‌گومان لەسەر وجوودی خودایەکی تەنیای زیندووی زانـای تەوانا • هەتا لە نەفامیو نەزانین دەرچنو تێبگەن ئەم جیهانە بە خۆڕایی دروست نەکراوەو یاسای شەرعی خودا راستە •

★ (وما تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ) (١٠١) ★

وە بەیانی ئـەوەیش بکـە کـە موعجیزاتو ئامۆژگاریو موژدەدان

بـه ئه‌هلی فه‌رمانو ترساندنی ئینسانه بێباوه‌ڕه‌کان هیچ سوودێ ناداو که‌ڵکی نیه بۆ ده‌فعی عه‌زاب نه کۆمه‌ڵێکی وه‌ها که لـــه عیلمی خودادا رابوردوه ئه‌وانه خۆیان ماندوو ناکه‌ن له دۆزینه‌وه‌ی ڕێگه‌ی راستاو ئیمان ناهێنن •

★ (فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلاَّ مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ؟) ★

ئایا ئه‌وانه که وه‌ها دڵڕه‌ق‌و دڵڕه‌شن‌و موبالات ناکه‌ن بـه ئایاتی خودا چاوه‌ڕێ ئه‌که‌ن مه‌گه‌ر بۆ وێنه‌ی ئه‌و کاره‌ساتانه که ڕوویان دا له زه‌مانی ئه‌و که‌سانه‌دا که رابوردوون لـه پێش ئه‌مانا ؟ ئه‌ڵبه‌ته هـــه‌ر چاوه‌ڕێی ئه‌وه ئه‌که‌ن •

★ (قُلْ : فانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ) (١٠٢) ★

جا تۆ پێیان بفه‌رموو : مادام وایه ده‌ی ئێوه چاوه‌ڕێ بکه‌ن منیش له‌گه‌ڵ ئێوه‌دا له‌وانه‌م که چاوه‌ڕێی ئه‌مری خودای ته‌وانا ئه‌که‌م تـا بزانین چی ئه‌کا •

★ (ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا والَّذِينَ آمَنُوا كَذلِكَ حَقّاً عَلَيْنا نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ) (١٠٣) ★

پاش ئه‌وه که سزاکه‌مان نارد بۆ فه‌وتاندنی ئه‌و کافرانه پێغه‌مه‌ره‌کانمان ڕزگار ئه‌که‌ین‌و موسوڵمانه‌کانیش هه‌روا ڕزگار ئه‌که‌ین له‌و سزایه ؛ چونکه بڕیارمان داوه له‌سه‌ر یاسای خۆمان که موسوڵمانه‌کان ڕزگار ئه‌که‌ین •

★ (قُلْ : يا اَيُّها النَّاسُ إنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِيني فلا اَعْبُدُ الَّذينَ تَعْبدونَ مِنْ دونِ اللهِ) ★

تۆ ئەی خۆشەویست بفەرموو : ئـەی ئادەمیزادەکان ئەگەر ئێوە وان لە گوماناو دوو دڵن لە قەبووڵی دینەکەی منذا ئێوە بێ گومان بزانن کە من لە دینی خۆما دوودڵ نیمو عیبادەتی ئـەو بتانـە ناکەم کە ئێـوە عیبادەتیان بۆ ئەکەنو لە خودا لائەدەن •

★ (ولكِنْ اَعْبُدُ اللهَ الَّذي يَتَوَفّاكُمْ) ★

بەڵام عیبادەت ئەکەم بۆ ئەو خودایە کە ڕۆحی ئێوە وەرئەگرێ و گیانتان ئەکێشێ •

★ (وامِرْتُ اَنْ اكونَ مِنَ المُؤْمِنِينَ) (١٠٤) ★

وە ئەمرم پێ کراوە کە من لە موسوڵمانە دامەزراوەکان بم •

★ (واَنْ اَقِمْ وجْهَكَ لِلدِّينِ حَنيفاً ولا تَكونَنَّ مِنَ المُشْرِكينَ) (١٠٥) ★

وە من ئەمرم پێکراوە لە لایەنی خودای خۆمەوە : کە ڕووی خۆت راست هەڵسووڕێنە بۆ لای خودای خۆتو ، شەخسیەتی خۆت ڕاگرە بۆ بەجێهێنانی ئادابی دین بە حاڵێکەوە دەرکەوێ کە تۆ لات داوە لـە هەموو ئایینی پڕو پووچ و ڕووتکردوە لە خودای گەورە کە پەروەردگاری جیهانە ، وە پێمووتراوە : کە بە قەطعی لە کافرە موشریکەکان مەبـە کە هاوڕێ بۆ خودا بڕیار ئەدەن •

★ (ولا تَدْعُ مِنْ دونِ اللهِ ما لا يَنْفَعُكَ ولا يَضُرُّكَ) ★

وە پێیموتراوە : کە بانگی کەس مەکە لە غەیری خودا کە بانگکراوەکە شتێکی وایە نە ئەتوانێ سوودت پێبداو نە ئەتوانێ زیانت پێبگەیەنێ •

★ (فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذاً مِنَ الظَّالِمِينَ) (١٠٦) ★

ئەگەر تۆ بانگ بکەی لە کەسێ کە نە سوودو نە زیانی لێ پەیدا نابێ لەم کاتەدا بزانە کە بە راستی تۆ لەوانەی کە ستەمیان لە خۆیان کردوە •

★ (وإِنْ يَمْسَسْكَ اللهُ بِضُرٍّ فَلا كاشِفَ لَهُ إِلاَّ هُوَ) ★

خودای تۆ خودایەکی وەهایە ئەگەر تۆ بگرێ بە زیانێ لە نەفسدا یا لە مانّ وە یا لە ئەولادا ئەوە کەس ناتوانێ ئەو زیانە لابیا خۆی نەبێ •

★ (وإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلا رادَّ لِفَضْلِهِ ، يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشاءُ مِنْ عِبادِهِ وهُوَ الغَفُورُ الرَّحِيمُ) (١٠٧) ★

وە ئەگەر خواستی خێرو پیرۆزیو ئاسایشت بۆ بکا دیسان کەس ناتوانێ بەرابەری بکا لەگەڵیاو مەنعی ئەو خێرە بکا ، ئەیدا بە هەرکەسێ مەیلی لێی هەیە ، بە راستی خودا تاوانبەخشو میهرەبانە •

★ (قُلْ : يا اَيُّها النَّاسُ قَدْ جاءَكُمُ الحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ ، فَمَنِ اهْتَدى فَإِنَّما يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ، ومَنْ ضَلَّ فَإِنَّما يَضِلُّ عَلَيْها . وما اَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ) (١٠٨) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ بفەرموو : ئەی ئادەمیزادێ کە گردبوونەتەوە لەم سەر عەرزەدا لەم کاتو زەمانەدا بە راستی کتێبی

راستو دینی راستو پێغەمەری راست لە لایەنی خوداوە هات بۆ لاتان ، جا هەرکەس لەسەر خەتی ئەو کتێبەو ئەو پێغەمەرە ڕێگە ئەگرێو ئەڕوا بە ڕێگەدا ئەوە شارەزای خێر بوە بۆ خۆیو سوودەکەی بۆ خۆیەتی وە هەر کەسێکیش لەسەر ڕووناکی ئەو کتێبەو فەرموودەی ئەو پێغەمەرە نارِواو گومڕا ئەبێ ئەوە ئەو گومڕاهیەی هـەر زیانی بۆ خۆیەتیو من نیگابانو موراقیب نیم لەسەر ئێوە •

★ (واتَّبِعْ ما يُوحى إِلَيْكَ واصْبِرْ حَتَّى يَحْكُمَ اللهُ وهُوَ خَيْرُ الحَاكِمِينَ) (١٠٩) ★

وە بکەوەرە شوێنی ئەوەی کە وەحی کراوە بۆ لاتو خۆت بگرە بەرابەر بە ئازاری دوژمنایەتی کافرەکان هەتا خودا خۆی فەرمان ئەدا بە ئەنجامی هەردووڵاکەتان ، وە بزانە خودا باشترو عادلتر فەرمانبەرێکە لە عالەما •

سووره‌تی هوود

مه‌کی‌یه ئایه‌ته‌کانی ١٢ و ١٧ و ١١٤ نه‌بێ ، ئه‌مانه مه‌ده‌نین • له پاش سووره‌تی یونس هاتوه‌ته خواره‌وه •

١٢٣ ئایه‌ته

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

★ (الـر) ★

ئه‌م سووره‌ته که به‌م حه‌رفانه ناوبراوه •

★ (كِتَابٌ اُحْكِمَتْ آيَاتُهُ) ★

کتێبێکه ئایه‌ته‌کانی به نه‌وعێ دامه‌زراون که عه‌یبیان تیا نیه •

★ (ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ) (١) ★

حه‌رفی (ثم) بۆ ماوه‌یه لـــه قه‌درو میزانا ، واتـه ئه‌م سووره‌ته ئایه‌ته‌کانی به بێ عه‌یبی نازڵ کراون بۆ عه‌رز بۆ لای پێغه‌مه‌رو داڕژراون له مه‌وضووعاتی خاوه‌ن نرخی ئیعتیقادیات‌و عه‌مه‌لیاتدا لـــه لایـــه‌نی خودایه‌که‌وه که خاوه‌ن حیکمه‌ته‌و ئاگاداره له‌سه‌ر هه‌موو شتێ •

★ (الاَّ تَعْبُدوا إلا اللهَ إنَّني لَكُمْ مِنْهُ نَذيرٌ وبَشِيرٌ) (٢) ★

که ئه‌مه ئه‌گه‌یه‌نن عیباده‌ت‌و به‌نـده‌یی‌و په‌رستیاری مه‌که‌ن مه‌گه‌ر بۆ ئه‌و زاته (واجب الوجود)ه که ناوی (الله)یه‌و به راستی بزانن که من بۆ ئێوه موژدده‌رو ترسێنه‌رم له لایه‌نی ئه‌وه‌وه •

★ (وَاَنِ اسْتَغْفِروا ربَّكُمْ ثُمَّ تُوبوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعاً حَسَناً إِلى اَجَلٍ مُسَمّىً) ★

وە ئەمەیش ئەگەیەنێ کە ئێوە ئەی هۆشیاران داوای عەفوی تاوانەکانتان لە پەروەردگاری خۆتان بکەنو هەمووتان دەسبەرداری گوناح بنو بگەڕێنەوە بۆ لای ئەو جا ئەگەر ئاوا بکەن لەزەتو خۆشیتان پێئەدا بە شێوەیەکی عەدلو ڕێك هەتا وادەو کاتێکی دیاری کراو •

★ (ويُؤْتِ كُلَّ ذي فَضْلٍ فَضْلَهُ) ★

وە خودا ئەدا بە هەموو خاوەن زیادەعیبادەتێ زیادە ئەجرێکی خۆی •

★ (وإِنْ تَوَلَّوْا فَاِنِّي اَخافُ عَلَيْكُمْ عذابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ) (٣) ★

وە ئەگەر ئەو گەلە کە ئەم کتێبەیان بەسەرا ئەخوێنیتەوە پشت هەڵبکەن لە حەق ئەوە بە راستی بزانن خودا لێیان عاجز ئەبێو من ئەترسم کە ئازاری ڕۆژێکی گەورەیان بەسەردا بێ کە ڕۆژی قیامەتە ، وە یا ڕۆژی قارگرتنی خودایە لەسەریان لە دنیادا •

★ (الى اللهِ مَرْجِعُكُمْ وهُوَ على كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (٤) ★

ئەی هۆشیاران بایی مەبن بە خۆتان ، لە ئەنجاما گەڕانەوەتان هەر بۆ لای خودایەو ئەو خودایە تەوانایە بەسەر هەموو شتێکدا کە لە دائیرەی ئیمکاندا بێ •

★ (اَلا إِنَّهُمْ يَثْنونَ صُدورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ اَلا حِينَ يَسْتَغْشونَ ثِيابَهُمْ يَعْلَمُ ما يُسِرُّونَ وما يُعْلِنونَ إِنَّه عَلِيمٌ بِذاتِ الصُّدورِ) (٥) ★

جا ئەڵێ : ئاگادار بە ئەی پێغەمەری خۆم بـە راستی ئەو کافرانە سینەی خۆیان هەڵئەسووڕێنن بۆ ئەوە کە خۆ بشارنەوە لە محەمەد (د) وە یا لە خودای محەمەد بەڵام بێ سوودە •

بێدارین ! لەو کاتەدا کە خۆیان دائەپۆشن بە بەرگەکەیان • واتە بە نوێنی کاتی نوستنیان خودای تەعالا عالمـەو زانایە لەسـەر ئـەو خەیاڵاتە دایئەپۆشن لە دڵیاناو لەسەر ئـەو وتارو کردوە دەری ئەخەن ؛ چونکی بە راستی خودا ئاگاداره بەو خەیاڵاتە هاتوچۆ ئەکا بە سینەدا •

★ (وما مِنْ دابَّةٍ فِي الاَرْضِ إلاَّ عَلَى اللهِ رِزْقُها) ★

وە هیچ گیانلەبەرێ نیە بڕوا بەسەر عەرزاو دامەزراو بێ نە عەرزا ئیللا خودا ئاگاداره لەسەری و ژیواری لەسەر خودایە •

★ (ويَعْلَمُ مُسْتَقَرَّها ومُسْتَوْدَعَها) ★

وە ئەزانێ بە شوێنی مانەوەی دەوامداری وەکو نیشتمانی هەموو کاتی ، وە ئاگاداره لە شوێنی ئەمانەتی واتە شوێنی وەختی وەکو مەنزڵی لە کاتی هاتوچۆ بە وڵاتاو هاتوچۆی بۆ بەجێهێنانی پێویستی خۆی •

★ (كُلٌّ فِي كِتابٍ مُبِينٍ) (٦) ★

هەموو ئەمانە وان لە کتێبێکی روونا کە (لوح المحفوظ)ە ، یا وان لە دەفتەری تایبەتی لای فریشتەدا •

★ (وهوَ الَّذي خَلَقَ السَّماواتِ والاَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيّامٍ وكانَ عَرْشُهُ على الماءِ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً ، ولَئِنْ قُلْتَ : إنَّكُمْ مَبْعوثُونَ مِنْ بَعْدِ المَوْتِ لَيَقولَنَّ الَّذينَ كَفَروا : إنْ هذا إلاَّ سِحْرٌ مُبِينٌ) (٧) ★

بێدار بەرەوە ! ئیبنو عەباس (خ) ئەفەرموێت : ئەم ئایەتە نازڵ بوە لە شانی کەسانێکدا کە شەرمیان ئەکرد بڕۆن بۆ قەزای حاجەتو خۆیان دەربخەن وە یا بڕۆن لەگەڵ ژنەکانیانا بنوونو گیانیان دەرکەوێ • جا نازڵ بو بۆ ئەوە کەخودا لەم کارانەدا عیتاب ناکاو زیانیان نیە •

وە ریوایەت کراوە لە عەبدوڵلای کوڕی شەدادەوە : کە نازڵ بوە لە شانی بازێ لە موناڤیقەکانا کە رائەبورد بە لای حەزرەتا خۆی پێچ ئەدا بۆ ئەوە حەزرەت نەبینێ • وە ئەمە موعارەزەی کراوە بەوە کە ئەم سووردتە مەکیەو موناڤیقەکان لە مەدینەدا بوون •

وە ریوایەت کراوە کە ئەمە لـە شانی بازێ لـە موشریکەکانا نازڵ بود . ئەیانوت : ئێمە کە خۆمان وا دابپۆشین خەڵك پێمان نەزانێ محەمەد چۆن نە ئەحوالی ئێمە حاڵی ئەبێ ؟

بەهەرحاڵ ئەم ئایەتە دەلیلە لەسەر ئەوە کە خودا ئاگادارە لە هەموو عالەمو کەس لە خودا ون نابێ جا ئەو موسوڵمانانە هەرچۆن بژین خودا ئاگادارە نێیان بەڵام ئیجازەی داوە کە بـە عادەتی شـەرعی لەگەڵ ژنو عائیلەی خۆیاندا رابوێرن • (ئەمە ئەگەر ئەم ئایەتە دەرحەق موسوڵمانان نازڵ بووبێ •)

وە ئەگەر لە شانی کافرەکانا نازڵ بووبێ مەعنای وایە : ئەو کافرانە خۆیان لە پێغەمەر بشارنەوە ، وە یا بیانەوێ لـە خودا خۆیان ونبکەن خودا ئاگادارە لەسەریانو چاکو خراپ لە ئەسراری دڵو وتاری دیاریو کردەوەیان لە لای خودا ئاشکرایە •

ئەو خودایە خودایەکە کە ئاسمانەکانو عەرز (واتـە ئەوەی بـە نیـسبەتی ئێمەوە لـە ژوورەو ئەوەی لـە خوارە) دروستی کردوون لە نەبوون لە ماوەی شەش رۆژا لە رۆژە عادەتیەکەی خۆمان ، وە یا لە پێش دروستکردنی ئـەمانا (عەرشی خودا لەسەر ئاو بو) واتـە غەیری عەرشو مادەی ئاو هیچی تر نەبو وەکو لە پێش دروستکردنی ئەوانیشدا هەر تەنیا خودای تەعالا بوە ، وەکو ریوایەت کراوە لە حەزرەتەوە (د) (كان الله وما كان معه شيء ، ثم كان عرشه على الماء) •

وە کاکڵەی بەیانی دروستکردنی عەرش لەسەر ئاو ئەوەیە کە ئـەم هۆشیارانە حاڵی بکا لەوە کە وجوودی مومکینات گەورەو بچووك (ذاتا وصفة) بەسراوە بە خواستی خوداو بە تەوانایی ئەوەوەو هیچ شتێ مەرج نیە بۆ دروستکردنی هیچ شتێ بـە پێی یاسـای عادەتی نەبێ ، ئەگەرنا ئەتوانێ هەرچی خواستی بێ بە تەنیا دروستی بکا وە خودای تەعالا ئەم ئاسمانو عەرزەو ئەم عەرشە بەرزەی بۆ ئەوە دروستکردوە کە عالەمێکی کاملو رەسا دروست بکاو ئادەمیزادی تێـدا دروست بکاو پێغەمەران رەوانە بکا بۆ لایانو تەکلیفیان لێ بکا کە لەسـەر دەستووری ئـەو پێغەمەرە رەفتار بکەن بۆ ئەوە کە لە عالەمی شەهادەتی بیـراوو بینراوە بەراوردتان بکا کە کام کەس لە ئێوە باشترە لە کەسێکیتر لـە هـۆی رەفتارەوە ، وە ئەوسا جەزای ئەو رەفتارانە بداتەوە وەکو فەرموویەتی : (وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون)وە لەگەڵ دەرخستنی ئەم هەموو ئاثارە گەورەدا کە دلیلن لەسەر تەوانایی خوداو لەسەر ئەوە (مەعاد) ئاسانە وەکو (مەبدەء) بە راستی ئەی خۆشەویست ئەگەر تۆ بڵێی بەو کافرانە بە راستی ئێوە زیندو ئەکرێنەوە لە پاش مردن بۆ ئەوە جەزای رەفتارتان دەست بکەوێ ئەو کافرانە زۆر بە ئیهتیمام رەدی ئەو قسـە

ئەگەنەودو وەلاّم ئەدەنەوە ، ئەو کافرانە ئەلّێن : ئەم باسی زیندوبوونەوەی پاش مردنە بەتاڵو پڕو پووچەو وەك جادووی جادووگەران وایە کە جادوەکەیان رووزو دیار بێ •

★ (وَلَئِنْ اَخَّرْنا عَنْهُمُ الْعَذابَ إِلى اُمَّةٍ مَعْدودَةٍ لَيَقولُنَّ : مَا يَحْبِسُهُ ؟) ★

وەد بە راستی ئەگەر عەزابدانو ئازاری ئەو کافرانە دوا بخەین هەتا ماوەیەکی ژمێراو ئەو کافرانە بە تانەدانەوە ئەڵێن : ئەوە چی ئەبێ بە هۆی دواخستنی ئەو عەزابە ؟

★ (اَلا يَوْمَ يَأْتيهِمْ لَيْسَ مَصْروفاً عَنْهُمْ وَحاقَ بِهِمْ ما كانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ) (٨) ★

ئاگادار بن ! ئەو رۆژەو ئەو کاتە کە ئەو عەزابی ئێمە حەوالە ئەکرێ دێتە سەریان بە هیچ جۆر لا نادا لێیانو ئەو عەزابە گاڵتەی پێ ئەکەن دەورەیان ئەدا •

★ (وَلَئِنْ اَذَقْنَا الاِنْسانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْناها مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفورٌ) (٩) ★

وە لەگەڵ ئەوەدا کە ئینسان بەرانبەر بە ئیطاعەی خودای خۆی سستو دڵڕەقو سەرکێشە لە حاڵی زاتی خۆیشیا بێتەمکینو دانەمەزراوە ، بۆ وێنە ئەگەر لە کەرەمی خۆمان رەحمەتێکی پێ بدەینو تامی کامو خۆشییەکی پێ بچێژینو ماوەیێ بە شادی بژیو لە پاشا ئەو رەحمەتەی لێوەربگرینەوە بە راستی لەو کاتەدا نائومێدو بێ هیواو دڵگیراوو بەرچاو

تەنگ‌و بێ‌باوەڕە بە خودا (کأنه) ئەو خودایە کە زوو ئـەو هەموو نیعمەتەی پێداوە بەو حاڵە نەماوە !

★ (ولَئِنْ اَذَقْناهُ نَعماءَ بَعْدَ ضَرّاءَ مسَّتْهُ لَيقولَنَّ : ذَهَبَ السَّيِّئاتُ عَنّي إنَّهُ لَفَرِحٌ فَخورٌ) (١٠) ★

وە ئەگەر لە پاش پەرێشانی‌و نەخۆشی تەندروستی‌و لەش‌ساغیەکی پێبدەین ئەمجار بەدەمارو فیزێکەوە ئەڵێ : ئەو ودزعـه ناهەمواره‌کان ڕابوردن لەسەرم‌و ئیتر نایەنەوە ، جا بە راستی ئادەمیزاد نەوعێکی بایی بەخۆشی‌و دەمارکەر بە شادیە ، وە ئـەم بێئیستیقامەتی‌و گۆڕانی حاڵە وەکو خێوەت هەڵدراوە بەسەر هەموو کەسێکدا لە ئادەمی .

★ (إلاَّ الَّذينَ صَبَروا وعَمِلوا الصّالِحاتِ اولئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ كَبيرٌ) (١١) ★

ئەو موسوڵمانانە نەبێ کە خۆگرن لەبەر باری ناباراو کردەوەی باش ئەکەن لە هەموو کات‌و حاڵێکدا ، وە لە کاتی ناخۆشیدا هیوای میهرەبانی‌و کەرەمی خودایان زۆرەو . لە کاتی خۆشی‌و بەرزیدا بیمی لاچوونی ئـەو حاڵەیان هەیەو هەمیشە چاویان وا لە خوداوە ئەوە ئەم جۆرە کەسانە ئەگەر لەسەر تەبیعەتی ئادەمیزاد گوناحێ بکەن ئەوە خودا عەفویان ئەکا ، وە ئەگەر کارێکی باش بکەن پاداشێکی گەورەیان هەیە .

★ (فلَعَلَّكَ تارِكٌ بَعْضَ ما يُوحى إلَيْكَ وضائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ اَنْ يَقولوا : لَوْلا اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جاءَ مَعَهُ مَلَكٌ ؟) ★

ئیسە کە تەماشای دڵزویری تۆ ئەکەین لە کاتێکدا ئایاتێ رەوانـە ئەکەین کە موافیقی زەوقی کافرەکان نیەو حاڵت وای لێ دێ کە بازێ ئەو ئایەتانە وەحی کراون بۆ تۆ بە خیلافی زەوقی کافرەکان تەرکیان بکەی و دڵت بەوانە تەنگ ئەبێ لە ترسی ئەوە ئەوان بڵێن ئەوە بۆچی خەزینەیەک ئاڵتوونو زیوی بۆ رەوانە نەکراوە بۆسەر عەرز ؟ یاخود بۆ فریشتەیەکی لەگەڵدا نەهاتوە کە بێ بە دەلیل لەسەر ئەوە کەوا پێغەمەری خودایە ؟ تۆ ئەکەی دەخیلە ! دڵت زویر مەکەو ، هەرگیز موبالات بە زەوقی کافرەکان مەکە تۆ حەقت بەسەر هیچەوە نیە بەس ئەوەندە هەیە لە لایەنی خوداوە رەوانەکراوی بە ترسێنەرێ لە سزا •

★ (إِنَّما اَنْتَ نَذِيرٌ واللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ) (١٢) ★

تۆ هەر نەزیرو بەس و خودا نیگابانە لەسەر هەموو شتێك ، ئەگەر ئەو کافرانە هەزار شت داوا بکەن و خودا بۆیان نەکا تۆ خۆت دڵتەنگ مەکە •

★ (اَمْ يَقولونَ افْتَراهُ ؟) ★

یاخود ئەو کافرانە ئەڵێن : محەمەد ئەم قورئانەی داناوەو بـە درۆ ئەڵێ کەلامی خودایە •

★ (قُلْ : فَاْتوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَياتٍ !) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ بەو کافرە بوختانکەرانە : دەی ئێوە ئەگەر راست ئەکەن لـــەم داوادا کە قورئان کەلامی ئادەمیزادە فەرموون ! بێن دە سوورەتی وەکو سوورەتەکانی قورئـان هەڵبەستن و بیانخوێننەوە •

★ (وادْعُـوا مَـنِ اسْـتَطَعْتُمْ مِـنْ دونِ اللهِ إنْ كُنْتُـمْ صادِقِينَ) (١٣) ★

وە هەرکەسیش دەستان پێی ئەگاو ئەتوانن بانگیان بکەن بۆ بەجێهێنانی ئەم مەبەستە بیانهێنن ئەگەر راست ئەکەنەو ئەگەر ئێوە لە پیاوە راستەکانن •

★ (فَإنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللهِ وأنْ لا إلهَ إلاَّ هوَ فَهَلْ أنْتُمْ مُسْلِمُونَ ؟) (١٤) ★

جا ئەگەر ئەو کافرانە بە گوێیان نەکردنو ئەو سوورەتەیان نەهێنا • وە یاخود ئەگەر ئەو کەسانە کە بانگیان ئەکەن بۆ یارمەتی لەسەر ئێنشاکردنی دە سوورەت وەکو سوورەتەکانی قورئان نەهاتنو کەس نەهات بۆ یارمەتیدانیان •• بزانن هەمووتان کە ئەم قورئانە نازل کراوە بە زانیاری خوداو تەوانایی ئەوەوەو پەیوەندی بە ئادەمیزادەوە نیەو • بیشزانن کە خودا نیە لە جیهانا ئەو خودا نەبێ کە ئەو قورئانەی ناردوەتە خوارەوە • جا ئیتر ئایا ئێوە پاش ئەوە دەلیلتان دەس کەوت لەسەر ئەو خودایە موسوڵمان ئەبنو لەم شەقاوەتە دەسبەردار ئەبن ؟

جا خودای تەعالا لائەکاتەوە بە لای پێغەمبەرا (د)و ئامۆژگاری ئەکاتو ئەفەرموێت :

★ (مَنْ كانَ يُرِيدُ الحياةَ الدُّنْيا وزِينَتَها نُوَفِّ إلَيْهِمْ أعْمالَهُمْ فِيها وهُمْ فِيها لا يُبْخَسُونَ) (١٥) ★

هەرکەسێ هەر ئەم ژیانی دنیایە ئەوێ و بە شوێنی ئەم جوانی ژیوارەدا ئەگەڕێ ئەوە ئێمە لەسەر خواستی خۆمان بە قەی کردەوەی

کابرا جەزای ئـــەو کردەوانەی ئەدەینەوە ، تیجارەتو ئالوویر ئـەکا قازانجی پێ ئەدەین ، وە باخو بێستان ئەیژێ یا کشتوکاڵ ئەکا ، وە یا چۆداری ئەکا لە سەر یاسای خۆمان لە جیهانا ئەڕۆین لەگەڵیا لـــەم دنیادا ، وە ئەوانە لە دنیادا غالبا زیان ناکەن ، واتە لەسەر عادەتی ئادەمیزاد ئەژین •

★ (اولئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الآخِرَةِ إِلاَّ النَّارُ وحَبِطَ ما صَنَعُوا فِيها وباطِلٌ ما كانُوا يَعْمَلونَ) (١٦) ★

بەڵام ئـەو جۆرە کەسانە کـە هـەر دنیـایان ئـەوێو موبالات بە فەرمانی خودای تەعالا ناکەن ئەوانە لە قیامە تا لـــە ئاگری دۆزەخ بەولاوە بەشێکیان نیە ، وە هەر کردەوەیێ لە دنیادا کردوویانە بێ سوودو بێ بایەخە ؛ چونکی بە هیوای ئەجرو جەزای رۆژی قیامەت نەیانکردوەو لـە زاتی خۆیشیا ئـەو کردەوە شـتێکی پۆچو بێ قیمـەتی دینی بوە ؛ چونکی هەر کردەوەیە لەگەڵ نیەتی رەزای خوداو لەبەر فەرمانبەرداری خودا نەبێ وەکو کردەوەی باقی گیانلەبەرە بێ عەقڵەکان وایە •

★ (افَمَنْ كانَ على بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ ويَتْلوهُ شاهِدٌ مِنْهُ ومِنْ قَبْلِهِ كتابُ موسى إماماً ورَحْمَةً ؟) ★

ئەم ئایەتە موقابیلی ئایەتی پێشوە ، واتە : ئایا کەسێ کە لەسـەر دەلیلو بورهانێ بێ لە لایەنی خودای خۆیەوە (واتە پێغەمەرێ وەکو محەمەد (د) کە خودا دڵی روونالك کردوەتەوە لەسەر دینی ئیسلام) یاخود کۆمەڵە ئومەتێ کە خودای تەعالا دڵی روونالك کردوونەتەوە لەسەر دینی ئیسلامو بە شوێنی ئەو دڵڕوونا کیەیشدا شاهیدێو پاڵپشتێ لە لایەنی خوداوە بێت بۆیان وەکو قورئانی پیرۆز کە ئەخباری پێشینانو ئەحوالی

جیهانی تێدابێ‌و له پێش ئەو شاهیدەیشدا تەوراتی موسا (د) هاتبێ بۆ سەر عـەرز که پێشـەوا بووبێ بۆ پێغەمەرانی بەنی‌ئیسرائیل‌و رەحمەت‌و نوور بێ نـە لایـەنی خـوداوە وە باسی ئـەم پێغـەمەرە خـاوەن شـاهیدی کـردبێ بـە رووناکی •• ئایا ئـەم پێغـەمەرەو ئـەم ئومەتە کە ئیمانیان بەو هێناوە چۆن ئەبن بەوانە کە لەم دنیادا هـەر ژیانی دنیاو زینەتی دنیایان ئەویست‌و بەس ؟! هەرگیز وەکو یەك نابن • ئەوان کافر بوون‌و دوور بوون لە رەحمەت‌و ئەمان موئمین‌و موسوڵمانن‌و سەرچاوەی رەحمەتی خودای تەعالان •

★ (اولئِكَ يُؤْمِنونَ بِهِ) ★

ئەم کۆمەڵە بە حورمەتە خاوەن پایە دەوامیان هەیە لەسەر ئیمان بە خوداو بڵاوکردنەوەی دین‌و ئەخلاق‌و رەوشتی پێغەمەر (د) •

★ (ومَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الاَحْزابِ فالنّارُ مَوْعِدُهُ) ★

وە هەرکەسێ کوفر بکا بـە خودا یا بـەو قورئانە کە شاهیدی پێغەمەری خودایە لەو کۆمەڵانە کە قەرەبالغی ئەکەن لەسەر دوژمنایەتی (د) لە ئەهلی مەکەو ئەطرافی مەکە ئەوە ئاگری دۆزەخ دانراوە بە کاتی وادە بەجێهێنانی سزادانی ئەوانە •

★ (فلا تَكُ في مِرْيَةٍ مِنْهُ) ★

ئەوە تۆ هیچ شوبهەو گومانی خیلافت نەبێ لە گەیشتنی ئەو کافرانە بەو وەعدەیە •

★ (إنَّهُ الحَقُّ مِنْ رَبِّكَ) ★

بە راستی ئەو وەعدەیە حەقەو سابتەو دێتەجێ لە لایەنی خودای تۆوە •

★ (ولكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لا يُؤْمِنونَ) (١٧) ★

بەڵام زۆربەی ئەو کۆمەڵەی ئەهـلی مەکەو ئەطرافی مەکە وە یـا زۆربەی ئادەمیزاد لە عالەما ئیمان نایەنن بە خودا یا بە قورئانی پیرۆز ، یا بەو هاتنی ئاگری دۆزەخە لەبەر ئەوە کە ئارەزووی دنیـا زاڵ بـوە بەسەریانا ، مەیدانی بیرکردنەوەیان نیە لە قورئانا یا لە دەلیلی راستی دیناو هاتنی قیامەتاو سزادانی کافرانا بە ئاگری دۆزەخ .

★ (ومَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرى عَلَى اللهِ كَذِباً ؟ اولئِكَ يُعْرَضونَ على رَبِّهِمْ) ★

ئەوە کێیە کە ستەمکارتر بێ لەو کەسە کە درۆ لەسەر خودای تەعالا هەڵبەسێو ئەوەی خودا نەیفەرموە بیکا بە فەرموودەی ئەوو ئەوەی کە ئەو فەرموویەتی بڵێ فەرموودەی ئەو نیە ؟! ئەو ستەمکارانە لـە رۆژی قیامەتا رائەنوێرێن لە حوزووری خودای خۆیانا .

★ (ويَقولُ الاَشْهادُ : هؤلاءِ الَّذينَ كَذَبُوا عَلى رَبِّهِمْ ، اَلا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظّالِمينَ) (٨١) ★

وە شاهیدەکانی کردوەوەی لە رۆژی قیامەتا لە پێغەمەرانو لـە فریشتەکانی نوورسەری ئەعمالو صاڵحانی ئومەتی ، وە یا ئەعزای لەشی خۆیان ئەڵێن : ئا ئەو کۆمەڵە بوون کە درۆیان لەسـەر خودای خۆیان هەڵبەست . بزانن ! کە لەعنەتو نەفرینی خودا لەسەر ستەمکارانەو لەسەر درۆزنانەو لەسەر بێئیمانانە .

★ (الَّذينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبيلِ اللهِ ويَبْغونَها عِوَجاً وهُمْ بالآخِرَةِ هُمْ كافِرونَ) (١٩) ★

ئەو کەسانە کە خەڵکی دوورئەخەنەوەو مەنعیان ئەکەن لە ڕۆیشتن بـە ڕێگای خوادا کە دینی ئیسلامو مەنهەجی قورئانەو ئەم ڕێگەیە بـە لارو ناڕێك نیشان ئەدەنو ئەم کۆمەڵەیە کافرن بە هاتنی ڕۆژی قیامەت •

★ (اولئِكَ لَمْ يَكونُوا مُعْجِزِينَ فِي الاَرْضِ وَما كانَ لَهُمْ مِنْ دونِ اللهِ مِنْ اَوْلياءَ) ★

ئەو کۆمەڵە کـە ئـەو سیفەتانەیان هەیە کۆمەڵەیەکی وەها نین کـە بەرانبەری خـودا بکەنو نەیـەڵن خودا ئیشی خۆی بکاو حـەق لەوانە بسڕێنێ ، بەڵکو ئەوانە ڕۆژێ دێتەپێشەوە بۆ تۆڵەلێسەندنەوەیانو غەیری خودایش دۆستو یارمەتیدەریان نیە ، وە طەبعەن خودایش یارمەتی ئەوانە نادا ؛ چونکی دوژمنی دینی ئەون •

★ (يُضاعَفُ لَهُمُ العذَابُ) ★

وە لـە ڕۆژی قیـامەتا سزایان لەسەر دووقات ئەکرێتەوە ؛ قاتێکی لەسەر کوفری خۆیانو قاتێکی لەسەر ئەوە کە مەنعی خەڵکیان کردوە لە ڕۆیشتن بە ڕێگەی خودادا •

★ (ما كانُوا يَسْتَطيعونَ السَّمْعَ وما كانُوا يُبْصِرونَ) (٢٠) ★

وە ئەوانە نامەرد بوونو لە دنیادا ئەوەندە دوژمنی دینی خودا بوون تاقەتو تەوانای بیستنی ئایـەتی خودایان نـەبو وە تاقەتو تەوانای تەماشاکردنی ڕووداوو موعجیزاتی پێغەمەریان نەبو •

★ (اولئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ وضَلَّ عَنْهُمْ ما كانُوا يَفْتَرونَ) (٢١) ★

ئەو کۆمەڵە ئەوانەن کە نەفسی خۆیان لە دەست دەرچو وە ئەو درۆو دەلەسە کە ئەیانکرد ونبو لێیانو سوودی پێنەدان •

★ (لا جَرَمَ اَنَّهُمْ في الآخِرَةِ هُمُ الاَخْسَرونَ) (٢٢) ★

جا گومان لەوەدا نیە کە ئەوانە لە رۆژی قیامەتا لە هەموو کەس لە کافرەکان زیانکارترو خەسارەتبارترن ؛ چونکی باقی کافرەکان هەر تاوانی خۆیانیان لەسەرە بەڵام ئەمان تاوانی خۆیانو خەڵکیان لەسەرە •

★ (إنَّ الَّذينَ آمَنوا وعَمِلُوا الصَّالِحاتِ واَخْبَتُوا إلى رَبِّهِمْ اولئِكَ اَصْحابُ الجَنَّةِ هُمْ فيها خالِدونَ) (٢٣) ★

بە راستی ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوە بە خوداو پێغەمەری خوداو کردەوەی موناسبی دین ئەکەنو ملیان راکێشاوە بۆ خودای خۆیان ئەوانە خەڵکی بەهەشتن ؛ ئەوانە لەو بەهەشتەدا ئەمێننەوە هەتا هەتایە •

★ (مَثَلُ الفَرِيقَينِ كالاَعْمى والاَصَمِّ والبَصيرِ والسَّمِيعِ) ★

وێنەی ئەم دوو تاقمی موسوڵمانو کافرانە وەکو تاقمێکی خاوەن گوێیە لە موقابیلی تاقمێکی کوێرو کەڕەوە •

★ (هلْ يَسْتَوِيانِ مَثَلاً ؟) ★

ئەم دوو تاقمە قەت ئەبن بە وێنە بۆ یەك لە صیفەتو حاڵدا ؟ حاشا وە کەللا !

★ (افَلاَ تَذَكَّرونَ ؟) (٢٤) ★

ئایا بیر ناکەنەوە لە حاڵی ئەم دوو تاقمەدا هەتا حاڵی ببن کە ئینسانی چاودارو گوێدار ژینێکی پیرۆزی هەیەو ئەوانی موخالیف ژینێکی پڕ لە ژانو ، ئەوان وێنەی موسوڵمانانو ئەمان وێنەی کافران ؟

★ (ولَقَـدْ ارْسَـلْنا نوحـاً إلى قَـوْمِهِ : إنّي لَكُـمْ نَذِيـرٌ مُبِينٌ) (٢٥) ★

خودای تەعالا دڵخۆشی حەزرەت ئەداتەوە بەوە کە لـــە زەمانی پێشوودا گەلێ لە پێغەمەرانی ناردوە بۆ لای ئادەمیزادو گەلێ حەولیان داوە بێسـوود دەرچوەو گەلێ سزای خـاوەن دەهشەتو ئـازاری ڕەوانەکردوە بۆ سەریانو مەحوی کردوونەتەوە ، تۆیش ئەگەر بازێ زەحمەتو نارەحەتی ببینی پێویستە خۆت بگریو ئەنجامی خێر بۆ تۆیە ، ئەفەرموێت : (من جملە) لە زەمانی پێشوودا پێغەمەرێکی خاوەن پایـە بە ناوی نووح کە لە نەتەوەی حەزرەتی ئیدریس بو ڕەوانەمان کرد بـۆ سەر قەومەکەی کە بتپەرست بوونو نیشتەجێگەی جەزیرەو ، سەنجارو ، موصڵو ، وڵاتی بابل بوونو ، فەرمووی بە قەومەکەی : من بۆ ئێـوە ڕەوانەکراوم لە لایەنی خوداوەو ئەتانترسێنم لە سزای خودا ، مادام لە سەر ئەم بتپەرستیە دەوام بکەن خودا قارتان لێ ئەگرێ • وە من لە لایەنی خوداوە ڕەوانەکراوم :

★ (اَنْ لا تَعْبُدوا إلاّ اللهَ ، إنّي اَخافُ عَلَيْكُمْ عذابَ يَوْمٍ اَلِيمٍ) (٢٦) ★

وە ئینزارتان ئەکەم ئیتر لەمەولا عیبادەت مەکەن بۆ غەیری خودا ، بە ڕاستی من ترسم هەیە کـە سزاو ئازارێکی زۆر نابارتان بێتەسەر لـە ڕۆژێکی ناهەموارا •

★ (فَقالَ المَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ : ما نَراكَ إِلاَّ بَشَراً مِثْلَنا وما نَراكَ اتَّبَعَكَ إِلاَّ الَّذِينَ هُمْ اراذِلُنا بادِيَ الرَّأْيِ وما نَرى لَكُمْ عَلَيْنا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كاذِبِينَ) (٢٧) ★

ئەو کۆمەڵە ئوممەتە کە سەرکردەو دەمراستی ئـەو ئوممەتە بوون لەو چەرخەدا هاتن وەڵامی حەزرەتی نوحیان دایەوەو بەرانبەری ریسالەتی ئەویان کرد بە چوار شوبهە :

یەکەم : ئەمە کە نوح ئادەمیزادێکە وەکو ئەوان لە بیئەو عائیلـەو رشتەی نەتەوایەتیدا وە ئینسانی وا ناگاتە پایـەی سەرداری مەعنەوی و ریسالەت بۆ سەر ئەو قەومە •

دووهەم : ئەوانەی کەوتوونەتە شوێن ئەو کۆمەڵێکی لات و بێ حاڵو بێ دەستەڵاتن و ئەمانە زۆرتر لە کۆمەڵێ ئەچن کە لە برسا موشاغەبەیێ دروست بکەن و ئێمە تاقەتی هاوڕێی ئەوانەمان نیە •

سێهەم : ئەمە کە پایەو شانێ نابینن بۆ نوح و پەیڕەوەکانی لەسەر خۆیان هەتا ببێ بە هۆی ئەوە کە ئەمان بتوانن و دڵیان بێتە سەر ئەوە خۆیان یکەن بە ئوممەتی نوح و لەگەڵ ئەودا بژین •

چوارەم : ئەمەیە ئێمە وا ئەزانین کە تۆ لـەم داوای رەهبەری و پێغەمبەرایەتیەدا درۆ ئەکەی و ئێمە ناکەوینە شوێن پیاوی درۆزن •

★ (قالَ : يا قَوْمِ ارَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ على بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وآتانِي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهِ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ انُلْزِمُكُمُوها وانْتُمْ لَها كارِهُونَ ؟) (٢٨) ★

جا حه‌زره‌تی نوح (د) ده‌ستی کرد بـه وه‌لامدانه‌وه‌ی شوبهه‌کانیان به ته‌رتیب ، وه بۆ ره‌دی شوبهه‌ی یه‌که‌م فه‌رموی : ئه‌ی قه‌ومی خۆم پێم بڵێن : (سلمنا) من ئاده‌میزادێکم وه‌کو ئێوه له شێوه‌و قه‌واره‌و خواردن‌و نوستندا به‌ڵام ئایا ئه‌گه‌ر له‌م موساواته‌دا خودا منی جیاکردبێته‌وه به چه‌ن پایه‌یێ . وه‌کو ئه‌وه که من له‌سه‌ر دڵڕووناکی‌و سینه‌گوشادی بم له لایه‌نی خوداوه نه‌ك وه‌کو ئێوه دڵتاریك‌و سینه ته‌نگ ، وه خودای ته‌عالا بـه که‌رده‌م ره‌حمه‌تێکی دابێ به من به هۆی صیفه‌تی ریساله‌ت‌و ره‌هبه‌رییه‌وه‌و عیلمێکی هاویتبێته دڵمه‌وه که له کاری خۆما دڵئه‌ستوور بم . به‌ڵام ئه‌و صیفه‌ته له لای ئێوه زۆر نادیارو بێ وجوودو جێگه‌ی شوبهه بێ من چی بکه‌م له‌گه‌ڵ ئێوه‌دا ؟ ئایا من ئیقرار به‌و صیفه‌ته به زۆر ئه‌ده‌م به‌سه‌ر ئێوه‌دا له حاڵێکدا ئێوه توانای وه‌رگرتنی ئه‌وتانه نه‌بێ به‌ڵکو رقتان لێی بێ ؟

به کورتی راسته وه‌کو ئێوه‌م له‌م صووره‌ته‌دا به‌ڵام وه‌کو ئێوه نیم له سیره‌تاو من ره‌هبه‌رم ، به‌ڵام ئێوه مادام ته‌نازول نه‌که‌ن لـه‌و ده‌ماره پووچه که هه‌تانه سوود وه‌رناگرن له من وه له‌م خوصووصه‌وه ئێـوه خۆتان زیان ئه‌ده‌ن له خۆتان •

★ (ويا قَوْمِ لا اَسْأَلُكُمْ عليْهِ مالاً ، إنْ اَجْرِيَ إلاّ على اللهِ وما اَنا بطارِدِ الَّذِينَ آمَنوا إنَّهُمْ مُلاقُوا رَبِّهِمْ ولكِنِّي اراكُمْ قَوْماً تَجْهلونَ) (٢٩) ★

وه بۆ ره‌دی شوبهه‌ی دووهه‌میان فه‌رموێ : من له‌م مه‌به‌سته‌مدا که ده‌عوه‌تی ئێوه‌یه بۆ دینی خوداو ته‌وحیدی ئـه‌و وه‌نه‌بێ داوای ماڵو دارایی له ئێوه بکه‌م هه‌تا بۆ خاتری ئه‌و ماڵو دارایه که له ئێوه‌وه ده‌ستم

بکەوێ ئەو پەیڕەوە فەقیرانەی خۆم لە خۆم دوور بخەمەوەو دڵی ئێوە بەجێبێنم ، بەڵکو ئەجری من بەرابەر بەم مەبەستەم لەسەر خودایەو دەوڵەتو سامان لە لای من قیمەتی نیە ، بەڵکو مەبەستم بڵاوکردنەوەی تەوحیدەو ، ئەو موسوڵمانانە مادام ئەهلی تەوحیدن من قەت ئەوانە دەرناکەم ، چونکی غایەی من بەوان بەجێ هاتوەو ئەوان گەیشتوون بە ناسینی خودای خۆیانو ئیمانیان هێناوە بەو خودایە کە تاق و تەنیایەو زاناو تەوانایە ، بەڵام من باوەڕم وایە کە ئێوە قەومێکن جاهیلو نەزانن و نازانن ئادەمیزاد بە قەوارەو دارایی لە لای خودادا بەرز نایێتەوە بەڵکو بە دین و ئەخلاقو تەواضوعی نەفس ئەبێ بە ئینسانێکی بەحورمەتو ئەو فەقیرانە لەسەر ئەو حاڵەن نەك ئێوە .

★ (وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ ؟ افَلا تَذَكَّرُونَ ؟!) (٣٠) ★

وە بۆ تەئکیدی دەفعی شوبهەی دووهەمیان فەرمووی : ئەی قەومی من دەلیلی دینی زۆرە لەسەر ئەوە واجبە ئینسان ڕێز لەو کەسانە بگرێ ئەخلاقیان باشەو بەرابەر بە فەرمانی خودا فەرمانبەردارن ، (بناء علیه) واجبە من بە دڵو زاهیر حورمەتی ئەو پەیڕەوە فەقیرانە بگرم ، وە ئەگەر دەریان بکەم خودا قارم لێ ئەگرێ ، جا کێ ئەتوانێ یارمەتیم بداو لە قاری خودا رزگارم بکا ئەگەر من ئەوانە دەرکەمو ئازاری دڵیان بدەم ؟ بەجەبا ئێوە بۆچی پیرناکەنەوە هەتا حاڵی بین کە دەمارو فیزی ئێوە بەسەر ئەوانا بێجێگەیەو لەسەر باوەڕێکی بەتاڵە ؟!

★ (ولا اَقولُ لَكُمْ عِنْدي خَزائِنُ اللهِ ، ولا اَعْلَمُ الغَيْبَ ، ولا اَقُولُ إنّي ملَكٌ . ولا اَقولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللهُ خَيْراً • اَللهُ اَعْلَمُ بِما في اَنْفُسِهِمْ إنّي إذاً لَمِنَ الظّالِمِينَ) (٣١) ★

وە بۆ وەڵامی شوبهەی سێهەمو چوارەم پێتان ئەڵێم : ئێوە لە لاتان وایە کە شەرافەتو پایەو شان ئەوەیە ئینسان مالّی دنیاو زێـڕو زیـوو حەیوانات‌و دارایی بێ . وە یا ئەوەیە کـە ئینسـان غـەیبزان بێ‌و سیڕی پەنامەکی دەربخا . وە یا بەوە ئەبێ کە زاتەن لە عالەمێکی لەطیـف‌و ناسـك بێ‌و لەبەر چاوا نەبێ وەکو فریشتەی خودا . بەڵام ئەم شتانە بۆ ئەوە ناشێن بین بە پایەی بەرزی لە عالەمدا . ئەمما فریشتە ئەوە قەومێکن خودا بە بێ قابیلیەت بۆ تاوان دروستی کردوون‌و ناتوانن گوناح بکەن لەبەر ئەوە پایەیان ئەوەندە بەرز نیە کە لەسـەر پێغەمەرانو رەهبەرانی گیرۆدەی نەفس‌و زەحمـەتی خـۆیان‌و غەیری خۆیان تەشریف بکرێن ، وە مالّی دنیایش ئەوە نەبێ کـە نەزان ئیعتیمادی بداتە سەر ئێتر قیمەتێکی نیـەو کەشفی ئوموری غەیبی (بالذات) هەر لە شانی خودایە کە وابێ من ئیعلان ئەکەم‌و پێتان ئەڵێم : من خەزینەی داراییم لەلا نیـەو بەوانەیش ناناز‌م‌و غەیب‌و ئەسرارو پەنامەکی نازانم مەگەر ئەوەی خودا پێم‌نیشان بدا لەسەر حیکمەتی خۆیی‌و لە جینسی فریشتەیش نیم ، وە وا حالّی مەبن کە ریسالەت‌و رەهبەری نەسەر ئەمانە دامەزراوە ، بەڵکو رەهبەری ئەمەیە خودا ئادەمیزادێ ئیختیار بکاو دلّی نوورانی بکاو شەرع‌و دینی نیشان بداو رەوانەی بکا بۆ لای قەومێکی نەزانی دوور لـە ئەخلاق‌و ئاداب ئیرشادیان بکاو بە هۆی تەمێ‌و تەربیەتەوە بیانکا بە قەومێ کە لە ژیانی

دنیادا سوود وەربگرن بۆ خۆیانو بین بە چرای رووناکی دڵی ئەوانەیش لە پاش ئەوان دێن •

کە وابێ ئەو شتانە ئێوە بە هۆی پایەی شەرافەتیان ئەزانن وەها نینو شەرافەت ئەوەیە ئینسان دڵی نوورانی بێ بە ئیمانو نەفسی رازابێتەوە بە خوو رەوشتی باش •

بە گوێرەی ئەمەی بۆم بەیانکردن قەت ناڵێم بەو فەقیرانە کە چاوی ئێوە بە سووکی بۆیان ئەڕوانێ کە خودا خێریان نادا تێ ، بەڵکو خودا فیعڵەن خێری پێداون بەوە کە هیدایەتی داون بۆ دینی تەوحید ، وە خودا خۆیشی زاناترە لە ئێمە بەو نووڕە وا لە دڵیانا ، مومکینە هەرکام لەوان پایەیەکی زۆر بەرزی هەبێ •

وە ئەگەر من بڵێم ئەو فەقیرانە خاوەن پایە نینو پایەی ئیمانو تەوحیدەکەیان تەقدیر ئەکەم من بە راستی ئەبێ لە تاوانباران بم ، چونکە ڕەهبەر ئەشێ راستی نیشان بدا نەك حەق ون بکا ، وە مادام حەقی ونکرد ئەوە تاوانبارەو ستەمی لە خەڵك کردوە کە **حەقی لێ ون کردوون ، وە ستەمیشی** لە خۆی کردوە کە وەزیفەی خۆی جێبەجێ نەکردوە •

★ (قالوا : یا نُوحُ قَدْ جادَلْتَنا فَاَکْثَرْتَ جِدالَنا فَاْتِنا بِما تَعِدُنا إِنْ کُنْتَ مِنَ الصّادِقِینَ) (۳۲) ★

جا قەومەکەی حەزرەتی نوح لە مەقامی دڵگرانیو دوورکەوتنەوە ئێی وتیان : ئەی نوح تۆ موجادەلەت لەگەڵ ئێمەدا کردو جیدالێکی زۆریشت کرد ، جیدالت کرد بۆ خۆتو بۆ قەومەکەت ، وە هەر شوبهەیێ کە هەرکەسێ لە ئێمە دەری بڕیبو تۆ قسەت لەسەر کرد ئیتر ئێمە تاقەتی

جیدالمان نیه ئه‌گه‌ر راسته‌که‌ی تۆ له‌لای خوداوه هاتووی‌و ئه‌توانی شتێ بنوێنی به ئێمه فه‌رمو ئه‌گه‌ر تۆ له راسته راساله‌کانی هه‌تا پایه‌ت ده‌رکه‌وێ •

★ (قَـالَ : إِنَّمَـا يَأْتِيكُـمْ بِـهِ اللهُ إِنْ شَـاءَ وَمَـا أَنْتُـمْ بِمُعْجِزِينَ) (٣٣) ★

حه‌زره‌تی نوح فه‌رمووی : ئه‌ی قه‌ومی من ئێوه غه‌شیمن ، من که‌ی وتووومه من سزاتان بۆ دێنم ؟! حاشا ! ئه‌وه هه‌ر خودایه ئه‌توانێ سزاتان بۆ ردوانه بکا ئه‌گه‌ر خواستی له‌سه‌ر بێ وه کاتێکیش که سزای نارد بۆ سه‌رتان ئێوه ناتوانن به‌ره‌ڕه‌ستی بوه‌ستن‌و ده‌فعی ئه‌و سزا بکه‌ن •

★ (وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ) ★

وه به هیچ شێوه‌یێ ئامۆژگاری من سوود نادا به ئێوه ئه‌گه‌ر خواستم بێنه ئامۆژگاری‌کردنتان به تایبه‌تی ئه‌گه‌ر خودا خواستی له‌سه‌ر ئه‌وه بێ به‌رابه‌ر به‌م هه‌موو بێئه‌ده‌بی‌و ناسزاییه که کردتان بیه‌وێ گومڕاتان بکا •

★ (هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ) (٣٤) ★

خودا په‌روه‌ردگاری ئێوه‌یه وه بۆ لای ئه‌و ئه‌گه‌ڕێنه‌وه‌و خۆی ئه‌زانێ چیتان لێ‌بکاو چیتان به‌سه‌را بێنێ •

★ (أَمْ يَقُولُونَ : افْتَرَاهُ ؟ قُلْ : إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ) (٣٥) ★

یاخه‌یر کافره‌کانی قه‌ومی نوح ئه‌ڵێن : نوح خۆی ئه‌م ئامۆژگاریه‌ی هه‌ڵبه‌ستوه به زمانی خوداوه ! تۆ بڵێ : ئه‌گه‌ر من ئه‌و وتارانه‌م هه‌ڵبه‌ستبێ

ئەوە تاوانی خۆم لەسەر خۆمەو لەسەر ئێوە نیە ، ئێوە دوورن لە تاوانی منو منیش دوورم لە تاوانی ئێوە •

★ (واوحِيَ إلى نُوحٍ : اَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إلاَّ مَنْ قَدْ آمَنَ ، فَلا تَبْتَئِسْ بِما كانُوا يَفْعَلونَ) (٣٦) ★

جا وەحی کرا بۆ لای نوح ـد ـ : بە راستی کەس ئیمان نایەنێ لەم قەومی تۆیە ئەوانە نەبێ کە لەمەوپێش ئیمانیان هێناوە ئیتر دڵگران مەبە لە هەر شتێ ئەیکەن •

★ (واصْنَعِ الفُلْكَ بِاَعْيُنِنا ووَحْيِنا ولا تُخاطِبْني في الَّذِينَ ظَلَمُوا إنَّهُمْ مُغْرَقونَ) (٣٧) ★

پاش ئەوە کە حەزرەتی نوح ـد ـ ماوەیەکی زۆر لـە ناو قەومەکەیا مایەوەو بانگی کردن بۆ تەوحیدو ئەوان موبالاتیان نەکردو بـە ئەنواعی رێگەدا تەحقیری ئەتباعیان ئەکرد •• نوح دۆعای شەڕی کرد لەو قەومەو پارایەوە لە خودا کە گیانداریان لەسەر عەرزا ببڕێ ، وە خودا وەحی بۆ کرد کەوا من بڕیارم دا ئـەو قەومە غەرق بکەمو پێویستە تۆ کەشتیەك دروست بکەیت بۆ خۆتو منداڵو ژنو پەیوەندت لەگەڵ ئەوانەدا کـە ئیمانیان هێناوە ، جا خودای تەعالا بە ئیشارەت بۆ لای ئەو کەشتیە کە بڕیاری داوە دروست بکرێ بۆ خۆیو پەیوەندی فەرمووی بە حەزرەتی نوح : تۆ دروست بکە ئەو کەشتیە کە بڕیارمان دا بە چاودێری من کـە نەیەڵم دوژمنەکان بیشکێنن‌و لەسـەر وەحیو تەعلیمـاتی من کـە چۆنی دروست بکەی کە بەکاری ژیواری ئەوانە بێ کە ئەڕۆنە ناوی ، کە وابێ مەبەس لە کەلیمەی (اعین) چاودێریو پاسکردنە لە لایەنی خوداوە بەو

شێوه‌ که‌ خۆی فه‌رمانی داوه‌و مه‌به‌س له‌ (وحی) ته‌علیمکردنی حه‌زره‌تی نوحـه‌ بۆ به‌ستنی ته‌خته‌کانو داری رایه‌ڵه‌ی ئـه‌م‌لاولاو سـه‌رو ژێری که‌شتیه‌که‌ که‌ ڕێکخستنی ئه‌وانه‌ پێویستی به‌ ئیرشادێکی ره‌سایه •

وه‌ فه‌رمووی : قسـه‌و تکاو رجـام له‌گه‌ڵدا مه‌کـه‌ بۆ رزگارکردنی ئه‌وانه‌ که‌ ستەمیان له‌ خۆیان کرد به‌ کوفرو له‌ غه‌یری خۆیان به‌ ڕێگه‌گرتن لێیان بۆ موسوڵمان بوون ، به‌ راستی ئه‌وانه‌ حوکم دراوه‌ به‌سه‌ریانا که‌ ڵه‌وانه‌ن غه‌رق بکرێن •

★ (وَيَصْنَعُ الفُلْكَ) ★

وه‌ حه‌زره‌تی نوح مه‌شغووڵی بو . پاش ئه‌و ئه‌مره‌ به‌ قه‌ی ته‌وانا ئه‌و که‌شتی‌یه‌ی دروست ئه‌کرد •

★ (وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ) ★

وه‌ هه‌ر کاتێ به‌ ده‌وام که‌ کۆمه‌ڵێ له‌ قه‌ومه‌که‌ی رائه‌بوردن به‌لایا گاڵته‌یان پێ‌ئه‌کرد ، به‌ ئیعتیباری ئه‌وه‌ کـه‌ نوح نازانێ که‌شتی دروست بکا یا ناتوانێ دروستی بکات وه‌ یا دروستکردنه‌که‌ی بێ‌سوده‌ ، یاخود به‌ گاڵته‌وه‌ پێیان ئه‌وت : تۆ پێغه‌مه‌ر بووی وا بووی به‌ دارتاش !

★ (قَالَ : إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ) (٣٨) ★

ئه‌ویش له‌ وه‌ڵامیانا ئه‌یفه‌رموو : ئه‌گه‌ر ئێوه‌ گاڵته‌ ئه‌که‌ن بـه‌ ئێمه‌ ئێمه‌یش له‌مه‌ولا کاتێ که‌ نزیك‌بوونه‌وه‌ له‌ خنکان گاڵته‌تان پێ‌ئه‌که‌ین وه‌کو ئێسته‌ ئێوه‌ گاڵته‌ به‌ ئێمه‌ ئه‌که‌ن •

★ (فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عذابٌ يُخْزِيهِ ويَحِلُّ عَلَيْهِ عذابٌ مُقيمٌ) (٣٩) ★

کافرەکان باوەڕیان نەبو بەوە کـە نوح پێغەمبەرەو قسەکەی راستەو رۆژێ دێ کە ئەوان بە کەشتی رزگار ئەبنو ئەمان گیرۆدەی سزای دنیا ئەبن بە غەرقو تووشی سزای قیامەت ئەبن •

بە کورتی لایان وا نەبو کـە کەس هەیە گیرۆدە ببێ ، جـا نوحیش فەرمووی : لە پاشەکاتی نزیکدا حاڵی ئەبنو ئەزانن کێ سزایەکی تووش ئەبێ رسوای بکا لە دنیاداو دێتە سەری سزایەکی بە دەوام لە قیامەتا •

★ (حَتَّى إِذا جاءَ اَمْرُنا وفارَ التَّنُّورُ قُلْنا : احْمِلْ فِيها مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ واَهْلَكَ ـ إِلاَّ مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ القَوْلُ ـ ومَنْ آمَنَ ، وما آمَنَ مَعَهُ إِلاَّ قَليلٌ) (٤٠) ★

خودای تەعالا وەحی کرد بۆ حەزرەتی نوح : نیشانەی کاتی تۆفانو بەرزبوونـەوەی ئاو بەسـەر دنیـادا ئـەوەیـە کـە ئاو لـە تـەنووری نانکردنەکەتانەوە دەرئەچێ بـە هێز • وە پاش ئەوە کـە حەزرەتی نوح کەشتیەکەی تەواوکردو چاوەڕێی نیشانەکەی کرد لە ماڵەوە هاتن خەبەریان پێـدا کـە : ئاو لـە تەنوورەکەمانەوە دەرئـەچێ ئـەویش فـەرمانی دا پەیڕەوەکانی حازر بین وە خودا ئەو حەیوانانە کە لە هێلکە پەیدا ئەبن ، وە یا بە زایین ئەزێن جووت جووت حازری کردن • وەکو ئەفەرموێت : تا کاتێ ئەمرمان دا بە تۆفانو ، بارانی خورزم لە ئاسمانەوە رژایە سـەر عەرزو زەوی کەوتە تەکانو ئاوی فرەئەدایە سەرەوەو تەنوورەکەی ماڵی نوح ئاوی لێهەڵقوڵا ، وتمان بە نوح : هەڵبگرە لە کەشتیەکەدا لە هەموو

هاولفێك دوان ، واته ێرو مێیەك ، وه ئەهل‌و منداڵو ژن‌و پەیوەندی خۆت هەڵبگرە ـ ئەوانە نەبێ كە واتەی من رابوردوە بۆ خنكاندنیان كە بریتیە لە كەنعانی كوڕی‌و دایكی كەنعان كە لەبیرو رادا لەگەڵ كافرەكانا بوون‌و نوحیان بە شێت دائەنا ـ وە هەڵبگرە لە كەشتیەكەدا هەركەس كە ئیمانی هێناوە بە تۆ ، وەلحاڵ ژمارەیەكی كەم ئیمانیان پێ هێنا بوو !

جا ئەمانە چوونە ناو كەشتیەكەوە •

★ (وقالَ : ارْكَبُوا فِيها ، بِسْمِ الله مَجْرِيها ومُرْساها إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ) (٤١) ★

وە حەزرەتی نوح فەرمووی : پیرۆزی ناوی خودا هۆی جوولانەو هاتوچۆی كەشتیەكە بێ تا كاتی جوولانی ، وە هۆی راوەستانی بێ كاتی راوەستانی ، بە راستی خودای من تاوانبەخش‌و میهرەبانە •

★ (وهيَ تَجْرِي بِهِمْ في مَوْجٍ كالجِبالِ ، ونادى نوحٌ ابْنَهُ ـ وكانَ في مَعْزِلٍ ـ : يا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا ولا تَكُنْ مَعَ الكافِرِينَ) (٤٢) ★

واتە ئەو كەشتیەیش ئەوەنە قایم‌و باش دروستكرابو كە قەومەكە هەرچی تێدا بو ئەیبردن بەسەر ئاوەكەدا لە ناو شەپۆلی ئاوی وادا وەكو كێو بەرز بوون‌و بە قەد كێو ئەبوون ، واتە كەشتیەكە لە بەرزبوونەوەو داپەڕیندا خراپ نەدەبو ، وە یا لەو كاتەدا سواری بوون كەشتیەكە ئەو عالەمەی وا لەناویا رای‌ئەپەڕاندن لـە ناو شەپۆلی بەرزی بـە قـەی كێو گەورەدا • وە نوح ـدـ لە كاتی سواربوونی كەشتیەكەدا بانگی كرد لە كەنعـانی كوڕی‌و ـ ئەویش لـە كەناڕێكدا راوەستابو ـ : ئـەی كوڕی

خۆشەویستم سواری کەشتی ببە لەگەڵ ئێمەدا وە لەگەڵ کافرەکانا مەبە هەتا لەگەڵیانا نەفەوتێی •

ود ئەم بانگکردنەی لـە پاش نەهی خودا کە فەرمووی : (الا من سبق علیه القول) لەسەر ئەو ئەساسە بو کە حەزرەتی نوح وای ئەزانی کەنعان بەر ئەو جیاکردنەوە نەکەوتوە ، یا لـەو کاتەدا سواری کەشتیەکە بوونو ئادەمیزاد کەوتنە بیمو لەرزو پەرێشانیو ترسی گیانەوە •• نوح وەها حاڵی بو کەنعان لە حاڵی خۆی پەشیمان بوەتەوە ، وە یا لەبەر عاتیفەو مەحەبەتی باوکێتی خستیە ئەو خەیاڵەوە بەڵکو لای خودای تەعالا لەبەر کەرەمی زۆری مەجالی عەفوی بێ •

★ (قالَ : سَآوِي إِلى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الماءِ) : ★

کەنعان بە بێباکیەوە وتی : وا لەم کاتەوە ئەڕۆم بۆ سەر کێوێکی بەرزی وا لە تۆفان بمپارێزێ •

★ (قالَ : لا عاصِمَ اليَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللهِ ، إلاّ مَنْ رَحِمَ) ★

حەزرەتی نوح فەرمووی : خاوەن عیصمەتو پارێزراو نیە ئیمڕۆ لەم قاری خوداو لەم تۆفانە کەسێ نەبێ کـە خودا رەحمی پێ کردبێو لـەم کەشتیەدا دابنابێ •

★ (وحالَ بَيْنَهُما المَوْجُ فكانَ مِنَ المُغْرَقِينَ) (٤٣) ★

ود لـەو کاتـەدا شەپۆلێکی ئاوی زۆر هـاتو کـەوتە بەینی نوحو کەنعانەوەو لە ئاوەکەدا خنکا •

★ (وقيلَ : يا اَرْضُ ابْلَعي ماءَكِ ، ويا سَماءُ اَقْلِعي ، وغِيضَ الماءُ ، وقُضِيَ الاَمْرُ . واسْتَوَتْ على الجُودِيِّ ، وقِيلَ : بُعْداً لِلْقَوْمِ الظّالِمينَ) (٤٤) ★

ڕە لە پاش ئەوە کـە خودای تەعالا بەو تۆفانە کافرەکانی کوشتو قارەکەی بڕایەوە لـە لایەنی پەروەردگارەوە بـە بانگی تەئثیرو تەسخیر وترا : ئەی خاك ئاوی خۆت بخۆرەوەو قووتی بدەرەوە زووبەزوو ، وە ئەی ئاسمان دەسبەردار ببە لە ئاو ڕژاندن ! وە فەرمانی خودا جێبەجێ بو : زەوی دەستی کرد بە قووتدانی ئاوەکەیو ، ئاسمان ئاوی وێسایەوەو ، کەشتیەکە لەسەر کێوی (جوودی) ـ لە نزیکی شاری (موصل)دا ـ ڕاوەستاو لە لایەنی خوداو مەلائیکەی مەئموورەوە وترا : با هەر دوور بکەونەوە ئەو قەومە کافرە ستەمکارانە •

★ (ونادى نوحٌ رَبَّهُ ، فَقالَ : ربِّ ! إنَّ ابْني مِنْ اَهْلي ، وإنَّ وعْدَكَ الحَقُّ ، واَنْتَ اَحْكَمُ الحاكِمينَ) (٤٥) ★

وە حەزرەتی نوح پاش ئەوە کە لە وەحی خوداوە ئـەمری ئـەوەی پێگەیشت کە هەموو ئەهلی خۆی بهاوێتە ناو کەشیتەکەوە (**الا من سبق** علیه القول)وە بە بیری خۆی وای زانی کە ئەو جیاکردنەوە هەر دایکی کەنعانی بەرئەکەوێ •• بانگی کردو پاڕایەوە لە خودای تەعالا : ئـەی خودا ! کەنعانی کوڕم لە ئەهلی منەو تۆیش وەعدەت داوە بە ڕزگارکردنی ئەهلی منو تۆ خاوەن حیکمەتی لە هەموو کارێکدا •

★ (قالَ : يا نوحُ إنَّهُ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ ، إنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صالِحٍ . فَلاَ تَسْئَلْنِ ما لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ، إنِّي اَعِظُكَ اَنْ تَكونَ مِنَ الجاهِلينَ) (٤٦) ★

خودا وەلآمی نوحی داوەو فەرمووی : ئەی نوح بە راستی کەنعانی کوڕت لە ئەهلی تۆ نیە ؛ چونکی کوفر رشتەی مەحەبەت ئەبڕێو ، بە راستی کەنعان ئەوەندە خراپە (کانە) هەر کردەوەی ناشیرینە ، ئیتر پرسیار مەکەو داوای شتێکی وا مەکە کە نەزانی بوونەکەی حیکمەتو صەوابە • وە من ئامۆژگاریت ئەکەم لەبەر ئەوە حەز ناکەم بکەویتە زومرەی ئەوانەی کە نەزانکارن •

★ (قالَ : ربِّ إنِّي اَعوذُ بِكَ اَنْ اسأَلَكَ ما لَيْسَ لي بِهِ عِلْمٌ) ★

جا حەزرەتی نوح بێدار بوەوەو خەبەردار بو لە واقیعی حاڵو عیلمی پەیداکرد کە کەنعانی کوڕی لەگەڵ (واعله)ی دایکیا لە ئەهلی ئەو جیابوونەتەوەو حوکم دراوە بە خنکاندنیان ، وە زانی کە کەنعان لە کاتی سواربوونی گیانلەبەرەکانا بۆ ناو کەشتیەکە هیچ بیرو باوەڕی نەگۆڕاوەو لەسەر حاڵی کوفری پێشووی ماوە ، جا پارایەوە لە خوداو سکالآی کرد کە صەرفی نەزەری لێ بکاو فەرمووی : ئیتر پەنا ئەگرم بە تۆ لەوە کە لەمەولا داوای شتێکت لێ بکەم کە نەزانم بوونەکەی حیکمەتە ، وە ئەگەر داوای شتێ بکەم ئەڵێم : خودایە ئەگەر ئەو شتە خاریج نیە لە دائیرەی خواستی خۆت بۆمان جێبەجێ بکە •

★ (وإلاَّ تَغْفِرْ لي وتَرْحَمْني اَكُنْ مِنَ الخاسِرينَ) (٤٧) ★

وه ئه‌گه‌ر چاوپۆشیم لێ نه‌که‌یی‌و میهره‌بانی به‌کار نه‌یه‌نی له‌گه‌ڵما بۆ چاوپۆشی له‌م داواکردنه‌دا به راستی داخڵی کۆمه‌ڵی زیانکاران ئه‌بم .

★ (قِيلَ : يا نُوح اهبِط بِسَلامٍ مِنَّا وبَرَكاتٍ علَيْكَ وعلى اُمَمٍ مِمَّن مَعَكَ) ★

جا له لایه‌نی خوداوه ده‌رگای میهره‌بانی تاییه‌تی کرایه‌وه‌و خودا صه‌رفی نه‌زه‌ری کرد له نوح له بابه‌تی ئه‌و داوایانه‌وه کردبووی‌و وه‌حی هات بۆ لای نوح‌و فه‌رمانی پێ‌درا که : له که‌شتیه‌که‌ت بێره‌خواره‌وه له‌گه‌ڵ هێمنی‌و پیرۆزی‌و به‌ختیاری له لایه‌نی ئێمه‌وه بۆتان‌و له‌گه‌ڵ فه‌ڕو به‌ره‌کاتێ له‌سه‌ر خۆت‌و له‌سه‌ر ئه‌و ئومه‌تانه وان له‌گه‌ڵتا له سه‌فینه‌که‌دا .

★ (وَاُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عذابٌ اَلِيمٌ) (٤٨) ★

وه له نه‌ته‌وه‌ی ئێوه‌دا چه‌ن ئومه‌تێ هه‌ن که له‌مه‌ولا ژیواری خۆشیان پێ‌ئه‌ده‌ین تا ده‌وام ئه‌که‌ن له‌سه‌ر تاعه‌ت‌و فه‌رمانبه‌رداری‌و له پاشا ده‌ست ئه‌که‌ن به سه‌رکێشی‌و یاخی‌بوون جا له‌سه‌ر یاساو سونه‌تی خۆم به‌رابه‌ر به سه‌رکێشه‌کان سزایه‌کی سه‌خت‌و ناگه‌واریان بۆ حه‌واله ئه‌کرێ‌و لێیان ئه‌دا .

ریوایه‌ت کراوه : که شوێنی ئه‌و که‌شتی‌دروستکردنه‌ی حه‌زره‌تی نوح (کوفه) بوه . وه بازێ ئه‌ڵێن : له ولاتی (جزیره) بوه له شیمالی موصڵه‌وه . وه ئه‌م ریوایه‌ته نزیکتره له واقیعه‌ی دابه‌زینی که‌شتیه‌که‌ی له‌سه‌ر کێوی (جودی) له نزیکی موصڵدا . وه ریوایه‌ت کراوه ماوه‌ی شه‌ش مانگ یانی له ده‌ی ره‌جه‌به‌وه تا ده‌ی موحه‌ڕه‌م ئه‌و که‌شتیه به‌سه‌ر ئاوی تۆفانه‌وه بوه ئه‌وسا له‌سه‌ر کێوی جودی دامه‌زراوه .

★ (تِلْكَ مِنْ اَنْباءِ الغَيْبِ نوحِيها إِلَيْكَ ، ما كُنْتَ تَعْلَمُها اَنْتَ ولا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هذا ، فاصْبِرْ إِنَّ العاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ) (٤٩) ★

ئائەو باسی حەزرەتی نوحەو قەومەکەی و باسی تۆفانو کەشتی و هێشتنەوەی بازێك و کوشتنی بازێ لەوان .. بازێ بو لە هەوالّی پەنامەکی بە وەحی بە تۆمان راگەیاند ، تۆ لەمەوپێش ئەو باسانەت نەئەزانی و قەومەکەیشت نەیانئەزانی لە پێش ئەم بەیانی ئێمەدا . جا مادام خودا تۆی کرد بە جێگەی زانستی هەوالّی پەنامەکی و تۆی کرد بە رەهبەر خۆت بگرە لەسەر ئازاری قەومەکەت و بزانە ئەنجامی خێرو گەیشتن بە مەرام بۆ ئەو کەسانەیە کە لە خودا ئەترسن و لەسەر فەرمانی ئەو ئەڕۆن .

★ ★ ★

★ (وإِلى عادٍ اخاهُمْ هوداً ، قالَ : يا قَوْمِ اعْبُدوا اللهَ ، ما لَكُمْ مِنْ إِلهٍ غَيْرُهُ ، إِنْ اَنْتُمْ إِلاَّ مُفْتَرُونَ) (٥٠) ★

رەوانەمان کرد بۆ لای قەومی (عاد) برای خۆیان (هود) ، ئەویش مەنعی کردن لە پێتەرستی و پێی فەرموون : بەندەیی بکەن بۆ زاتی پاکی خوداو ئێوە غەیری ئەو خوداتان نیەو ئێوە لەم کاری ناباری بتپەرستیەدا کۆمەڵێکی درۆزنو درۆهەڵبەستن و بە درۆ ئەڵێن خودا شەریکی هەیە .

ئەڵێن : هود کوڕی عەبدوڵلای ، کوڕی رەباحی ، کوڕی خولوودی . کوڕی عادی . کوڕی عەوصی ، کوڕی ئیرەمی ، کوڕی سامی ، کوڕی نوح ـد ـ بوە ، وە قەومی هود بتپەرست بوونو بنەکەیان ناوی (هتار) بو ، وە وڵاتەکەیان خاکی (ئەحقاف) بو لە شیمالی (حضرموت)دا ، وە

زەوی (روبعی خالی) بێ ئاوەدانی وا لـە شیمالی ئەحقافـەوەو عومـان کەوتوەتە خۆرهەلاتیانەوە ، وە ولاتەکەیان هەروا بە چۆلی ماوەتەوە . وە تا ئیستە دەست نەبراوە بۆ کەشفکردنی .

★ (يا قَوْمِ لا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً ، إِنْ أَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي ، أَفَلا تَعْقِلُونَ ؟) (٥١) ★

وە هود فەرمووی : ئەی قەومی خۆم من لەسەر ئەم بانگکردنی ئێوە بۆ تەوحید داوای پاداشو هەقی هاتوچۆ لە ئێوە ناکەم ، من پاداشم نیە لەسەر ئەو خودایە نەبێ کـە منی لـە نەبوون دروستکردوە ، ئایا ئێوە ناتوانن عەقڵو هۆشی خۆتان بەکار بێنن بۆ ئەوە بزانن کە ئێمە بە دڵێکی پاك ئێوە بانگ ئەکەین بۆ ڕێگەی ڕوونالو لـەو ڕێگەوە ئێوە ئەتوانن بگەڕن بە مەقسوودی حەق .

★ (ويا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ توبُوا إِلَيْهِ ، يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْراراً ويَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلى قُوَّتِكُمْ ولاَ تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ) (٥٢) ★

وە فەرمووی : ئەی گەلی خۆم داوای تاوانبەخشی لە خودا بکەن با لەم ئکردەوە خراپانەو لەم بیرو باوڕە ناشیرینانە عەفوتان بکا ، پاش ئەوە بە باشیو ساغی بگەڕێنەوە بۆ لای خـودا ئەویش لەسەر وەعدی خۆی ئاسمانتان بۆ ڕەوانە ئەکا بە بارانڕێژی ، وە هێزی ترتان بۆ زیاد ئەکا لەسەر ئەو هێزە کە ئیستە هەتانە وە پشت لە خوداو لە دەرزی ڕەهبەری ڕاست هەڵمەکەنو بە تاوانباری مەمێننەوە .

★ (قالوا : يا هودُ ما جِئْتَنا بِبَيِّنَةٍ ، وما نَحْنُ بِتارِكي آلِهَتِنا عَنْ قَوْلِكَ ، وما نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ) (٥٣) ★

ئەوانیش لە وەلآمی هودا وتیان : ئەی هود تۆ هیچ دەلیلو شاهیدێکی راسآت نەهێناوە بۆ ئێمە ببێ بە دەلیل لەسەر ئەوە کە تۆ رەهبەریو ئێمە تەرکی پەرستیاری ئەم بتانی خۆمانە ناکەین لەسەر وتاری تۆو ئێمە باوەڕمان نیە پێت •

★ (انْ نَقُولُ : إلاَّ اعتراكَ بَعْضُ آلِهَتِنا بِسُوءٍ) ★

بەڵکو زیاد لەوە کە قسەکانت وەرناگرین هەر ئەمە بە تۆ ئەڵێین کە تۆ لەگەڵ بتەکانی ئێمەدا میانەت نیەو بە سووکی باسیان ئەکەیو بازێ لەوانیش دەستیان لێ وەشاندووی‌و شێتیان کردووی •

★ (قالَ : إنِّي أُشْهِدُ اللهَ واشْهَدوا أنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكونَ (٥٤) مِنْ دونِهِ ، فَكِيدوني جَميعاً ثُمَّ لا تُنْظِرونِ) (٥٥) ★

حەزرەتی هود فەرمووی بە قەومەکەی : بە راستی من خودای عالەم ئەکەم بە شایەتو ئێوەیش شایەتی بدەن کە : من بەریمو دوورم لەو بتانەی ئێوە کە ئەیانکەن بە هاوڕێی خوداو ئەیان‌پەرستنو لە خودا لائەدەن • دوورم لەوان لەوەدا نرخیان بۆ دابنێم ، وە دوورم لەوە بیان‌پەرستم ، وە دوورم لەوەیش بە شتێکی وایان بزانم باسیان بکەم ؛ چونکی ئەوانە بەردو داریکی بێ ئاسارو بێ ئازارنو دوورن لە هەموو نرخو قیمەتێ ، جا فەرموون ! ئێوە زۆرو من کەمو ئێوە خاوەن هێزو من بێ دەستەلآت ، بێن بە هەموو

نەوعە حیلەو فێڵێ بۆ ئازاردانی من . وە هیچ مۆڵەتم مەدەن بزانم ئەتوانن زیانێکم لێ بدەن !

★ (إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ) ★

بـە راستی من ئیعتیمادم داوە لەسەر زاتی خودا کە پەروەردگاری منو پەروەردگاری ئێوەیە •

★ (مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلاَّ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا . إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ) (٥٦) ★

ئێوە نافامنو نازانن ! هیچ گیانداڕێ نیە بڕوا بەسەر زەویدا ئیللا خودای تەعالا پێشی سەری ئەو گیانلەبەرەی گرتوە (واتـە هـەر خودا ئاگاداری ئەکاو ئەیپارێزێ) • بە راستی خودای من کە پەروەردگاری عالەمە لەسەر ڕێگەیەکی راستو لەسەر یاسایەکە شایاو بێ بە تەوانایی و زانایی خۆی ، کەس ناتوانێ ئەو یاسا بگۆڕێو بەرانبەری خودا بکا •

★ (فَإِنْ تَوَلَّوا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْماً غَيْرَكُمْ وَلا تَضُرُّونَهُ شَيْئاً . إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ) (٥٧) ★

جا ئەگەر ئێوە پشت هەڵبکەن لە حەقو دەرزی ڕەهبەر وەرنەگرن من مەقسەدم نیە ؛ چونکی من وەزیفەی خۆم کە ئامۆژگاریو گەیاندنی پەیامە بەجێمهێناو گەیاندم پێتان ئەوەی کە ڕەوانەکراوم پێی ، وە بزانن مادام پشت هەڵبکەن لە پەیامی خودای تەعالا خودا ئێوە ئەفەوتێنێو قەومێ تر لە پاش ئێوە دێنێ ؛ چونکی بە راستی خودای من لەسەر هەموو شتێك ئاگادارو نیگابانە ئەزانێ بە کردەوەتان ، وە ئەتوانێ تۆڵەتان لێوەربگرێ •

★ (ولمَّا جاءَ امْرُنا نَجَّيْنا هوداً والَّذينَ آمَنوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا ونَجَّيْناهُمْ مِنْ عذابٍ غَليظٍ) (٥٨) ★

وە کاتێ کە فەرمانمان دەرکرد بۆ لەناوبردنی قەومی عاد بە سزا •• هودو ئەوانە ئیمانیان هێنابو لەگەڵیا رزگارم کردن بە میهرەبانی خۆمان وە رزگارم کردن لەو سزا زۆر زبرە ناباڕە ، وە سەموومی گەرمی ژاراویم نارد بۆیان ئەچو بە لووتو دەماخیاناو ناوسکیانی ئەکولاندو ئەمردن ، وە قەومی عاد ــ ئەوانە نەبێ کە ئیمانیان هێنابو بە هود ــ هەموو بەم دەردە خراپە لەناوبرد •

★ ★ ★

★ (وتِلْكَ عادٌ جَحَدوا بِآياتِ رَبِّهِمْ وعَصَوْا رُسُلَهُ ، واتَّبَعوا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنيدٍ) (٥٩) ★

ئا ئەوە باسمان کردن قەومی عاد بوون ئینکاری ئایاتی خودایان کردو نافەرمانی رەهبەرەکانیان کرد (واتە هودو موسوڵمانەکان وە یا ئەوەی کە نافەرمانی پێغەمەرێ بکا نافەرمانی هەموو پێغەمەرانی کردوە) وە کەوتنە شوێن فەرمانی ناڕەوای هەموو ستەمکارێکی سەرکێشی بێ هۆشی بایی و ناسزاو دژی دادگەری و یاسای خودایی •

★ (واُتْبِعوا في هذِهِ الدُّنْيا لَعْنَةً ويَوْمَ القِيامَةِ) ★

وە لەم دنیادا لەعنەتو دژوێنو نەفرین کەوتە شوێنیان (واتە نەفرین بە شوێنیانا حەواڵە کرا) وە لە رۆژی قیامەتیشا هەر لە لایەنی فریشتەکانەوە نەفرین حەواڵە ئەکرێ بە دوایانا •

★ (ألا إنَّ عاداً كَفَروا رَبَّهُمْ ، ألا بُعْداً لِعادٍ قَوْمِ هودٍ) (٦٠) ★

بێداربنەوە کە قەومی عاد کوفری خودای خۆیانیان کرد . بێدار بن یاخوا دووری لە فەرِو پیرۆزی بۆ عادی قەومی هود بێ •

★ ★ ★

★ (والى ثَمودَ اخَاهُمْ صالِحاً) ★

وە رەوانەمان کرد بۆ لای قەومی ثەمود برای خۆیان صالحی کوڕی عبیـدی . کوڕی ئەسەفی ، کوڕی ماشـخی ، کوڕی عوبەیدی ، کوڕی حازری ، کوڕی ثەمودی ، کوڕی عادی ، کوڕی عوصی ، کوڕی ئیرەم • ئەم قەومی ثەمودە ئەڕۆنەوە سەر عادو لە پاش فەوتانی قەومی عاد لـە ئەحقافدا هاتن لە ولاتی (حجر) لە بەینی حیجازو شامدا لـە جەنووبی شەرقی عەرزی (مەدیەن) کـە هاوسنووری خەلیجی عەقـەبەیە جێگەیان گرتو لە کێوەکانا هۆدەیان لە بەرد ئەتاشیو دەسکاری بەردتاشی باو بوو لەناویانا ، وە (مەدائینی صالح) ئیمڕۆیش شوێنەوارو نیشانەی بە زۆری دیارەو ماوەتەوە ، وە جێگە شارەکەیان ئیستە مەشهوورە بە (فج الناقة)و گەلێ شوێنەواری تێدا ماوەتەوەو تەئریخی ئەمانە لە پێش زەمانی حەزرەتی ئیبراهیمدا ـدـ بوەو ئایینیان بتپەرستی بوە •

★ (قالَ : يا قَوْمِ اعْبُدوا اللهَ ما لَكُمْ مِنْ إلهٍ غَيْرُهُ) ★

فەرمووی : ئـەی قەومی خۆم عیبادەتی پەروەردگاری تاقو تەنیـا بکەن کە ناوی (الله)یەو بێجگە لەو خواتان نیە •

★ (هو أنْشَأَكُمْ مِنَ الأَرْضِ واسْتَعْمَرَكُمْ فيها) ★

هەر ئەو ئێوەی لـە عەرزا دروست کردوەو کردووتی بـە خاوەن

عومرو ژیان وە یا کردوونی بە خاوەن ئاوەدانیو مەعموورە لە عەرزا . واتە هێزو دەستەلاتی پێداون کە ولاتەکەتان ئاوەدان کردوەتەوە بە جۆرێ کە لە هۆی ژیانو بەرگری دوژمندا پێویستتان بە خەڵك نیە بۆیە وا توغیانتان کردوەو بایی بوون بە خۆتانو دەسدرێژی ئەکەن بەسەر دراوسێکانتانا •

★ (فاسْتَغْفِروهُ ثُمَّ تُوبُوا إلَيْهِ) ★

جارێ بەر لە هەموو شتێك داوای بەخشینی تاوانەکانتانی لێ بکەن ، وە پاش ئەوە بە ساغی بگەڕێنەوە بۆ لایو عیبادەتی ئەو بکەن بە تەنیاو بکەونە شوێن یاسای دامەزراوی خودایی •

★ (إنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ) (٦١) ★

بە راستی خودای من نزیکە لە هەموو کەسێکەوەو لاڵەو پاڵەی هەموو کەس ئەبیێو دۆعای ئەوان قەبوول ئەکا •

★ (قالُوا : يا صالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينا مَرْجُوّاً قَبْلَ هَذا) ★

ئەوانیش لە وەڵامی ئەوا وتیان : ئەی صالح بە راستی تۆ لەمەوپێش لەناو ئێمەدا ئینسانێکی باش بووی وەها کە ئومێدی پیرۆزیمان بو بە تۆو ئەماوت : لە رۆژێکدا بەکارمان دێو سوودی ئەبێ بۆمان •

★ (أتَنْهانَا أنْ نَعْبُدَ ما يَعْبُدُ آباؤُنَا ؟) ★

ئیستە لە باتی ئەوە یارمەتیمان بدەی مەنعمان ئەکەی لەوە کە دینی خۆمان بەجێ بێنینو عیبادەتی ئەو بتانە بکەین کە باوکو باپیرەمان عیبادەتیان بۆ کردوون ؟

★ (وإنَّنا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعونَا إلَيْهِ مُرِيبٍ) (٦٢) ★

وە جگە لەوە کە ئێمە تۆ لەسەر حەق نازانین تۆیش بەڵگەیەکت نیە لەسەر راستی ئەو دینە کە ئێمەی بۆ بانگ ئەکەیو ئێمـە واین لـە گومانو دوودڵیدا لەم دینە ، دوودڵیەکی زۆر ناباری ناهەموار •

★ (قالَ : يا قَوْمِ أرَأَيْتُمْ إنْ كُنْتُ على بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتانِي مِنْهُ رَحْمَةً ؟ فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللهِ إنْ عَصَيْتُهُ ؟ فَما تَزِيدونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ !) (٦٣) ★

جا حەزرەتی صالح فەرمووی : ئەی قەومی خۆم پێم بڵێن ئەگەر من کە داوای ریسالەت ئەکەم لەسەر بورهانو دەلیلی خۆم بووموو خودا لە لایەنی خۆیەوە رەحمەتو رەهبەرییەکی دابێ بە من ؟ لەم صوورەتەدا من چۆن ئەتوانم بێدەنگ بم لە مەنعی بتپەرستیو دەعوەتی ئێوە بۆ دینی تەوحید ؟ وە ئەگەر من بکەومە شوێن ئێوە زیان زیاتر هیچم بۆ زیـاد ناکەن • جا من قەت ناتوانم بێدەنگ بم لە تەبلیغ چونکی ئەگەر بێئەمری خودا بکەم کەس نیە من رزگار بکا لە سزای خودا •

هەروا صالح بانگی ئەکردن بۆ خواپەرستی هەتا لە رۆژێکی جەژنی گشتیدا قەومەکەی هەموو حازر بووبوون ئەویش رۆیشت بۆ ناویانو بە شێوەی گشتی دەعوەتی کردن بۆ تەوحید ، لەوێدا گەورەیەکیان بو ناوی (جندع) بو وتی : ئەگەر تۆ راستە پێغەمەری خودای موعجیزەیەکمان بۆ دەربخە ! صالح فەرمووی : چیتان ئەوێ ؟ جندع ئیشارەتی کرد بۆ بەردێکی گەورە لەو شوێنەدا ، وتی : لەو بەردە گەورە وشتریکمان بۆ دەر بکە کە ئاوس بێو دە مانگ لەسەر سکەکەی رابوردبێ ، جا حەزرەتی

صالح دەستی کرد بە پارانەوە لە خوداو خودا دۆعاکەی قەبوول کردو بەو شێوە ئەوان ویستیان خوا وشترێکی لەو بەردە دەرکرد ، لەسەر ئەم موعجیزە جندع و بازێ لە قەومەکەی موسوڵمان بوو بازێکیان هەر لەسەر کوفری خودا مانەوە .

★ (ويا قَوْمِ هذِهِ ناقَةُ اللهِ لَكُمْ آيَةً فَذَروها تَأْكُلْ في أَرْضِ اللهِ ولا تَمَسُّوها بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ) (٦٤) ★

جا حەزرەتی صالح لەسەر تەعلیماتی خودا رووی کردە قەومەکەی و فەرمووی : ئەی قەومی من ئا ئەوە بە چاو ئەیبینن ئەو وشترەیە کە داواتان کردو خودا بۆی دروستکردن ، وازی لێبێنن بلەوەڕێ لەم زەوی خوداداو دەستی بۆ مەبەن بە ستەمو ئازاردان ئەنا زوو بەزو خودا سزاتان ئەداتەوە لەسەر ئەوە کە لە ئایاتی تردا باس کراوە ، صالح فەرمووی : ئەبێ ئاوی حەیواناتی ئێوە بەش بکرێ رۆژێ بۆ ئەم وشترە بێ و رۆژێ بۆ هەموو حەیوانەکانی ئێوە بێ و تا چەن رۆژێ لەسەر ئەم وەزعە ئەوامیان کرد .

★ (فَعَقَرُوها) ★

جا چەن کەس لەو قەومە بڕیاریان دا کە ئەو وشترە بکوژن ، وە (قدار)ی کوڕی (سالف)یان نارد چوارپەلی وشترەکەی بڕی لەسەر ئەمری ئەوان ، بۆیە خودا نیسبەتی کارەکەی داوە لە هەموویان ، وە گۆشتەکەیان بەش کردەوەو خواردیان ، وە صالح لەو کاتەدا حازر نەبو ، پاش ئەوە کە بە رووداوەکەی زانی هات بۆ ناویانو هەڕەشەی لێکردن .

★ (فقالَ : تَمَتَّعُوا في دارِكُمْ ثلاثَةَ أيّامٍ) ★

فەرمووی : رابوێرن بە ئارەزووی خۆتان لە ماڵی خۆتانا تا ماوەی

سێ رۆژ : چوارشەمەو . پێنجشەمەو ، جومعە . وە لە پاش ئەو رۆژانە بەهیلاك ئەچن .

★ (ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ) (٦٥) ★

ئەو وەعدەی سێ رۆژە کە بۆمان دانان وفەوتانیان دوای ئەو وەعدە وەعدەیەکی راستەو درۆی تێدا نیە .

★ (فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحاً وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ ، إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ) (٦٦) ★

جا کاتێ فەرمانمان دەرکرد بە لەناوبردنی قەومی صالح ـ صالحو ئەوانە ئیمانیان هێنا بو لەگەڵیا رزگارمان کرد بە هۆی میهرەبانی خۆمانەوە لە سزای رۆژی قیامەتو لە رسوایی ئەو رۆژە ، بە راستی خودای تۆ خاوەن تەوانایەو زاڵە بەسەر خواستی خۆیدا .

★ (وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ) ★

وە ئەو کۆمەڵە ستەمکارانەی گرت دەنگی بە هەیبەتی فریشتەو بە بوومەلەرزەی عەرز وڵاتەکەیان ژێرەوژوور بو .

★ (فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ) (٦٧) ★

وە لە وڵاتەکانیانا مانەوە بە لەشی بێگیانی کەوتو ، بازێ لەسەر عەرزو ، بەشێ لە ژێر عەرزا .

★ (كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا) ★

وایان بەسەرا هات (کأنه) ئەو قەومە هـەر لـە وڵاتا نەبوونو سوودێکیان نەبوە تیایا .

★ (أَلا إِنَّ ثَمودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ ، أَلا بُعْداً لِثَمودَ) (٦٨) ★

بێداربنەوە کە ئەم کارەساتە بێ‌هۆ نەبو ، بەڵکو لەسەر ئەوە بو کە قەومی ثەمود کوفری خودای خۆیانیان کرد ، بێدار ببنەوە ! یاخودا دووری لە ژین‌و ژیوار بۆ قەومی ثەموود بێ •

★ ★ ★

★ (وَلَقَدْ جاءَتْ رُسُلُنا إِبْراهِيمَ بِالبُشْرى ، قالُوا : سَلاماً ، قالَ : سَلامٌ . فَما لَبِثَ أَنْ جاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ) (٦٩) ★

وە بە راستی فریشتە مەئموورەکانم هاتن بۆ لای ئیبراهیمی خەلیل لەگەڵ موژدەی پەیدابوونی منداڵ بۆ سارە خاتوون حەرەمی ئیبراهیم ، وە کاتێ گەیشتنە مەنزڵ سەلامیان کرد لە حەزرەتی ئیبراهیم ئەویش زۆر بە ئیهتیمام‌و گەرمی دڵ جوابی دانەوە‌و رۆیشت ئەوەندەی پێ‌نەچو هاتەوە بۆ لایان گوێرەکەیەکی لەسەر بەرد برژاوی وای بۆ هێنان کە بە رۆنی چەوری خۆی عەرەقی کردبو ، لە بەردەمیانا دایانابو فەرمووی : بیسمیللا بخۆن !

★ (فَلَمَّا رأى أَيدِيَهُمْ لا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ ، وأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ، قالُوا : لا تَخَفْ ! إِنَّا أُرْسِلْنا إِلى قَوْمِ لوطٍ) (٧٠) ★

کاتێ کە تەماشای کرد دەسیان نابەن بۆ گۆشتەکەو نایخۆن بە پیاوی باشی نەزانین‌و لە دڵی خۆیا لێیان ترساو وا هاتە بەرچاوی کە دوژمنن‌و خەیاڵیان خراپە ، ئەوانیش لەو حاڵەدا عەرزیان کرد : مەترسە ! ئێمە خەیاڵی خراپەمان نیەو ئێمە مەئموری خوداین‌و رەوانە کراوین بۆ سەر قەومی لوطی برازات •

★ (وامرأتُهُ قائِمَةٌ فَضَحِكَتْ . فَبَشَّرْناها بِإسحاقَ . ومِنْ وِمِن وراءِ اسحاقَ يَعقوبَ) (٧١) ★

وە لـەو کاتەدا ژنەکەی حەزرەتی ئیبراهیم راوەستابو لـە پشتی پەردەیەکەوە پێکەنی لە بیستنی وتاری فریشتەکان لەبەر ئەوە کە ترسیان لە دڵدا نەما . یا لەبەر ئەوە کە ئاگادار بو لەسەر مەحوکردنەوەی قەومی لوط کە قەومێکی بێ حەیاو بێ ئەدەب بوونو بە شوێنی ئەو شادمانیەدا لەسەر زمانی فریشتەکانمان موژدەمان پێدا بەوە کوڕێکی ئـەبێ نـاوی ئەنێن ئیسحاقو لە ئیسحاقیش کوڕێك ئەبێ ناوی ئەنێن یەعقووب •

★ (قالَتْ : يا ويْلَتى أألِدُ وأنا عَجوزٌ وهذا بَعْلِي شَيْخاً ؟! إنَّ هذا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ !) (٧٢) ★

سارە خاتوون کە ئەو موژدەیە بیست لـە فریشتەکان فەرمووی : ئەی هاوارم چۆن من منداڵم ئەبێ وەلحاڵ من پیرەژنێکم لـە سـکوزا کەوتووەو ئەمەیش مێردەکەمە بەم پیرییە ؟! بە راستی ئەمە شـتێکی عەجیبە !

★ (قالوا : أتَعْجَبِينَ مِنْ أمْـرِ اللهِ ؟ رَحْمَـةُ اللهِ وبَرَكاتُهُ عَلَيْكُمْ أهْلَ البَيْتِ ، إنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ) (٧٣) ★

ئەوانیش وتیان : ئایا تۆ سەرت سوڕئەمێنێ لە کاری خودای تەوانا ؟ ڕەحمەتو پیتی بەختیاریتان بەسەرا بڕژێ ئەی ئەهلی خانەوادەی ڕەهبەری ، نە ، نە . تەعەجوب مەکەن بە راستی خودا خاوەنی هەموو نیعمەتێکە کە شایاوی ئەنایە لە هەمو هۆشیارێکەوەو خێرو بەرەکەتی زۆرە •

★ (فَلَمَّا ذَهَبَ عنْ إبْراهيمَ الرَّوْعُ وجاءَتْهُ البُشْرى يُجادِلُنا فِي قَوْمِ لوطٍ) (٧٤) ★

کاتێ کە ترس‌و بیم لای دا لە دڵی ئیبراهیم‌و موژدەیشی بۆ هات بە پەیدابوونی منداڵ لە‌و تەمەنەدا وە لە خۆی هێمن بوەوە دەستی کرد بە ڕەدو بەدەڵکردن لەگەڵ ئەو فریشتانەدا کە چۆن ئەبێ ئەو قەومە مەحو بکەنەوە ؟ لەگەڵ ئەوەدا لوط وا لە ناویاناو چەن منداڵی بێ تاوانیان هەیەو چەن ژن‌و فەقیری بێتاوانیان لە ناوایە !

★ (إنَّ إبْراهيمَ لَحَلِيمٌ أوَّاهٌ مُنِيبٌ) (٧٥) ★

بە راستی ئیبراهیم ئینسانێکی بە حەوصەلە‌و ئەسەفخۆرە لەسەر تاوان وە زۆر گەڕاوەیە بۆ لای خودا ؛ چونکی لە عەینی کاتا کە داوای مۆڵەتی ئەکرد بۆ قەومی لوط بەڵکو بیربکەنەوە‌و تۆبە بکەن دڵگرانیشە لێیان لەسەر تاوانەکانیان •

★ (يا إبْراهِيمُ أعْرِضْ عَنْ هَذا) ★

وەحی بۆ هات لە بارەگای خوداوە یا عەرزی کرا لە لایەنی فریشتەکانەوە وتیان : ئەی ئیبراهیم واز بێنە لەم تکاو لاڵەو پاڵە ؛ چونکی کاتی نەماوە •

★ (إنَّهُ قَدْ جاءَ أمْرُ رَبِّكَ) ★

بە راستی کە فەرمانی خودا صادر بوە لەسەر سزای ئەو قەومە •

★ (وإنَّهُمْ آتِيهِمْ عذابٌ غَيْرُ مَرْدودٍ) (٧٦) ★

وە بە راستی هات بۆ ئەو قەومی لوطە سزایەکی نەگەڕاوەو ئیشەکە تەواو بوە •

★ (ولمّا جاءَتْ رُسُلنا لوطاً سِيءَ بِهِمْ وضاقَ بِهِمْ ذَرْعاً) ★

جا کاتێ ئەو فریشتە رەوانەکراوانە هاتن بۆ مالّی حەزرەتی لوط بە هۆی هاتنی ئەوانەوە دڵی زوێر بو بە هاتنیان ؛ چونکی ئەوان هاتنە پێشەوە لە شێوەی ئادەمیزادی جوانی سەرو سیمادارا ، وە بیسی بوو کە قەومەکەی لەسەر یاسای ناشیرینی خۆیان بێن بۆ ئەو میوانانە •

★ (وقالَ : هذا يَوْمٌ عَصِيبٌ) (٧٧) ★

وە فەرمووی : ئیسرۆ رۆژێکی نابارو ناهەمواره •

★ (وجاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعونَ إلَيْهِ) ★

وە پاش دانیشتنی میوانەکان قەومە نامەردەکانی وا بە پەلە هاتن بۆ لای مالّی حەزرەتی لوط (کانە) دەستیان پێوە ئەنرێ •

★ (ومِنْ قَبْلُ كانُوا يَعْمَلونَ السَّيِّئاتِ) ★

وە پێش ئەمەیش هەر بە دەوام کردەوەی خراپەیان ئەکرد •

★ (قالَ : يا قَوْمِ هؤُلاءِ بَناتِي هُنَّ أطْهَرُ لَكُمْ فاتقوا الله) ★

حەزرەتی لوط (د) لەبەر ریعایەتی شەرەفی خۆی کە ئەو کەسانە هاتوونەتە مالّی ئەو فەرمووی بەو قەومە فاسیدە : ئا ئەوانە کە ئەیانبینن کچی منن‌و مارەیان ئەکەم لێتانو ئەوان کە مارەکران لەسەر یاسای دین پاکترن‌و موناسبترن بۆ ئێوە نەك ئـەو کردەوە ناپەسەندە کە ئێـوە ئەیکەن • وە یاخود مەبەس لە کچەکانی ژنەکانی ئەو قەومەیە ، واتە ئێوە خۆتان ژنتان هەیەو ژنەکانتان کە وەکو کچی ئێمە وەهانە باشترن بۆ ئێوەو تەمەتوع بەوان موناسبترە لە تەمەتوع بەو پیاوە میوانانە : دە لە خـودا بترسن‌و خۆتان بپارێزن لە نافەرمانی خودا •

★ (ولا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي) ★

گیرۆدەی رسواییم مەکەنو رسوام مەکەن لـــە بێحورمەتکردنی میوانەکانما •

★ (اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ؟) (٧٨) ★

ئایا لە ناو ئێوەدا پیاوێکی مەردی خاوەن کەرامەتو خاوەن ناموس نیە کە مەصلەحەتی خۆیو دراوسێو میوان رابگرێو کاری شـــەرمناوەر نەکا ؟

★ (قَالُوا : لَقَدْ عَلِمْتَ ما لَنا فِي بَناتِكَ مِنْ حَقٍّ وإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ) (٧٩) ★

ئەوانیش وتیان : تۆ خۆت زانیوتەو ئەزانی کە ئێمە هیچ حەقێو دڵخوازێکمان دەربارەی کچەکانت نیەو بـە راستی ئەزانی ئێمە چیمان ئەوێو ئیتر سوود لەم وتارانەدا نیە !

★ (قَالَ : لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ !) (٨٠) ★

حەزرەتی لوط پاش ئائومێد بوون لـەو بێکەرامەتانە فەرمووی : کاشکی من خۆم هێزێکم ببوایە هەتا چارەی ئەم بێشەرمیو زیادەڕەوی ئێوەمە پێ بکردایە ، وە یاخود گەورەو سەرۆکێکی بە ناموسو خاوەن دەستەڵات ئەبو لەم وڵاتەدا کە بڕۆشتمایە بۆ لایو پەنام پێببردایە ! وەکو ئەڵێن : (یا خۆت مەرد بە ، یا لە پەنای مەردا بە) •

★ (قَالُوا : يا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ) ★

جا فریشتەکان وتیان بە لوط : ئەی لوط ئێمە ئادەمیزاد نین ، بەڵکو

ئێمە فریشتەین‌و ڕەوانەکراوانی خودای تۆین ، وە بۆ بەجێهێنانی فەرمان هاتووین . وە دڵنیا بە ئەم کافرانە ناگەن بە مااڵی تۆو ناتوانن دەس‌درێژ بکەن بۆ ئێمە بە بێ حەیایی .

★ (فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ) ★

دە تۆ هەموو ئەهلی خۆت بە شەوا دەربکەو بیان‌بەرە دووری ئەم وڵاتەوە لە بازێ کاتی ئەم شەوەدا .

★ (وَلا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلاَّ امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ) ★

وە کەس لە ئێوە کاتی دەرچوون لە مەنزڵی خۆتان لامەکەنەوە بە لای وڵاتەکەتانا نەکا بە هۆی ئەوەوە کە چاوتان ئەکەوێ بە وەزعێ کە بە سەریا بێت ئێوە ترس‌و بیم بڕواتە دڵتانەوەو بەم جۆرە ئەهلی تۆ هەموو رزگار ئەبن ژنەکەت نەبێ ، ئەو لەگەڵ خۆتانا مەبە ؛ چونکی بە راستی ئەو لەگەڵ قەومەکەدایەو هاودەردیانەو چی بەوان بگات بەویش ئەگات .

★ (إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ ، أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ؟) (٨١) ★

کاتی فەوتاندنی ئەوان کاتی بەیانە ، ئایا ئەو کاتە نزیک نیە ؟ بەڵێ نزیکەو وەعدەی خودایش گومانی تێدا نیە کە دێتەجێ .

★ (فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ (٨٢) مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ ، وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ) (٨٣) ★

جا کاتێ وادەی سزاکەمان هات بۆ قەومی لوط وڵاتەکەیانمان سەرو ژێر کردو باراندمان بەسەر ئەو وڵاتەدا چەند بەردێ کە لە جۆری بەردو

گڵی جۆشخواردوو بوون ، وە بازێ ئەجزاو مادەی ئەو بەردانە لکابوون بە بازێکیانەوە ، وە ئەو بەردانە دیاری‌کرابوون لە عیلمو زانستی خودای تۆدا بۆ ئەو شوێنە ، وە باراندنی ئەو جۆرە بەردانە دوور نیە لە ستەمکارەکانەوە ، خوا بەردی عادەتی بن وەکو ئەوە کە لە زەمانی پێشوودا بوە ، یاخود مادەی ئاسنو وەرشەو بێ وەکو گوللە بارانی ئەمرۆ بەسەر هەر قەومێکدا بکەونە ژێر بارانی گوللەی تفەنگ یا گوللەی تۆپ یا بۆمبای ژاراوی ، وەکو ئەیینینو ئەیسین •

وەلحاصڵ لە سبەینێی ئەو رۆژەدا کە بڕیار درابو بۆ لەناوبردنی قەومی لوط فریشتەی مەئموری بە هێز ئەرزی ئەو ولاتەی بەرزەوە کردو کوتایەوە بە عەرزا بە بێ مولاحەزەی تەرتیبی پێشو بەو جۆرە کە خواستی خودا بو لە وێرانکردنیا • وە بێ گومان ئەم رووداوانە هێزێکی غەیبیان لەگەڵدایە ، وە هیچ کارەساتێ لە جیهانا بێ هێزی خودایی ناێتە جێ ، وە زیاد لەو ژێرەوژوورە بەردەبارانمان کردن بەو وردە بەردانەوە کە لە هێزی تەکانەکەوە بەرزەوە بوون یاخود بە نەوعە بەردێکی تر کە خودا باراندوویەتی بەسەر ئەو شوێنەدا ، وە غەیری لوطو ئەهلی لوط کەس لەو ولاتە دەرنەچوون ، وە ئەمە یاسای پەروەردگارە لە رۆژگارا •

★ ★ ★

★ (والی مَدْیَنَ أخاهُمْ شُعَیْباً) ★

وە رەوانەمان کرد بۆ لای ئەهلی شاری مەدیەن ، کە شارێ بوە لە سنووری ولاتی حیجازاو هاوسنووری شامات ، وەختی خۆی مەدیەن کوڕی حەزرەتی ئیبراهیم دروستی کردوە (یانی کردوویەتی بە نیشتمانی خۆیو دارو دەستەکەی) وە ئەم قەومە لە ماوەیەکدا زۆر تیجارەتو

ئاڵووڕێکی باشـیان بو لـه بەینی شامات‌و وڵاتی حیجازو یەمەندا ، وە داراییەکی زۆریان گردکردەوە بەڵام لە دینی تەوحید ، کە دینی حەزرەتی ئیبراهیم‌و ئەولادەکانی بو ، لایان‌داو دەستیان کـرد بـه بتپەرستی‌و لـه تیجارەتیشـا دەستیان کرد بـه غەش‌و خیانەت ، هـەر ماڵێکیان پێوانە یا کێشانە ئەکرد بۆ فرۆشتن بە خەڵك بە کەم‌و کووڕی تەسلیمیان ئەکردن ، وە ئەگـەر بۆ کڕین بوایە بـه زیادەوە وەریان ئەگرت ، وەئـەم نەوعـە موعامەلە ناپەسەندە پەرەی گرت لە ناو ئەهلی ئەو وڵاتەدا جا خودای تەعالا شوعەیب ، کـه یەکێ بو لـه رشتەی نەسەبی خۆیان‌و ئینسانێکی خاوەن قابیلیەت‌و کارامە بو ، ڕەوانەی کرد بۆ سەریان‌و کردی بە پێغەمەر بۆ تەعلیمی دین‌و گـەڕانەوەیان بۆ سـەر تەوحیـدو نیظـامی عەدالەت‌و دادگەری ، وەکو خودا ئەفەرموێت :

★ (قـالَ : يا قَوْمِ اعْبدُوا اللهَ ما لَكُـمْ مِنْ إلـهٍ غَيْرُهُ ولا تَنْقُصُوا المِكْيالَ والمِيزانَ إنّي اراكُمْ بِخَيْرٍ ، وَإنّي أخافُ عَلَيْكُمْ عَذابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ) (٨٤) ★

حەزرەتی شوعەیب ـدـ لەسەر فەرمانی خودای تەعالا فەرمووی : ئەی قەومی من بەر لە هەموو شتێ عیبادەت‌و بەندەیی بکەن بۆ ئەو زاتە تاك‌و تەنیایە کە ناوی (الله)یە وە غەیری ئەو هیچ مەعبوودێکتان نیە ، وە پاش تەوحیدی خودا لـه موعامەلاتا کێشانەو پێوانەتان کـەم‌و کووڕی مەکەن لە خەڵك ، ئینسانی هۆشیار پێویستە وێژدانی ببێ‌و زیان بۆ کەس ڕەوا نەبینێ من بە راستی وام چاوپێ‌ئەکەوێ ئێوە خاوەنی دارایی‌و ماڵن‌و حەز ئەکەم شت بدەن بە داماو نەك شت بە ناحەق وەربگرن ، وە بە راستی لەسەر یاسای خودا لە ڕۆزگارا ئەترسم لەوە کە لـه رۆژێکدا سزایەکی

گشتی پێت بەسەرتانا کـە هەمووتان داگیر بکاو تـەڕو وشك بەیەکەوە بسووتێنێ •

★ (ویا قَـوْمِ أوْفوا المِكْيـالَ والمِيزانَ بِالقِسْطِ ولا تَبْخَسُوا النّاسَ أشْياءَهُمْ ولا تَعْثَوا فِي الاَرْضِ مُفْسِدِينَ) (٨٥) ★

ئەی قەومی خۆم بە تایبەتی پێتان ئەڵێم کە پێوانەو کێشانەتان تەواو بکەن بە شێوەی عەدالەت بە بێ فەرق لە بەینی گەداو داراو پیاوی خاوەن شانو داماوا ، وە نەك هەر کێشانەو پێوانە بەڵکو بە هیچ شێوەیێ هەرشتێ پەیوەندی بە هەر کەسێکەوە ببێ چی لە پێوانەو کێشانەداو چ لە ئوجرەی کارو کردەوەدا ، چ لـە قیمەتو نرخی ماڵو مەتاعاو چی لـە پایەو شانی خەڵکداو چ لە حوقووقی عامەدا ، ئەمانە باش تەماشا بکەنو زیان مەدەن لە خەڵك لەوانەدا • وە پێچگە لەمانە لە عەرزا فەسادو ناڕەوایی مەکەنو دەست درێژ مەکەن بۆ شانو نانو ناموووسو حوقووقو وەزیفەی کەسو خوێنی ناحەق مەڕێژن ، وە مەبن بە کۆمەك بۆ خیانەتکارانو بۆ تاوانباران ، ئەنا رۆژتان لێ تاریك ئەبێو شەوتان لێ ئەبێ بە گلاراوو ئاسایش ناکەن ؛ چونکی جیهان بێ نیظام دانامەزرێو نیظام ئەبێ لەسەر عەدالەتو دادگەری بێ ، ئەگەرنا خودا ئەم جیهانە جوانەتان لێ ئەکا بە دادگای تاریكو رێگەی پاتتان لێ باریك ئەکا •

★ (بَقِيَّتُ اللهِ خَيْرٌ لَكُمْ إنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) ★

ئەگەر بەهانەتان ئـەوەیە ئەتانەوێ دارایی زۆر بنێن بەیەکـەوە بۆ پاشەڕۆژتان تا بژین •• بزانن ئەو ماڵە پاکـە کـە خودای خۆتان بۆتان ئەهێڵێتەوە بە ئارامیو خۆشحاڵیو تەندروستی زۆر باشترە بۆ ئێوە لەو ماڵو حاڵە کە بە ستەم دەستان بکەوێ ؛ چونکی ئەمنیەتی دنیاو قیامەتی

لەسەرە مادام ئێوە باوەڕتان هەیە بەوە کە رۆژێ ئەبێ جەزای کردەوەی تێدا بدرێتەوە •

★ (وما أنا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ) (٨٦) ★

وە بزانن من هەر ئامۆژگاریم بە دەستە وەکو پێم گەیاندن . ئیتر من نەکراوم بە نیگابان بەسەر ئێوەوە کە مەنعتان بکەم لـە بیرو باوەڕی خراپەو کردەوەی ناشیرین . وەزیفەی رەهبەر هەر دەرزی راستکاریەو بـەس •

★ (قالوا : يَا شُعَيْبُ أَصَلَوٰتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ ما يَعْبُدُ آباؤُنا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوالِنَا ما نَشَاءُ ؟ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ) (٨٧) ★

جا ئەو قەومە بەدبەختە نامەردانە لە باتی ئەوە کە بە دڵ بیر بکەنەوە لە ئامۆژگاریەکانی حەزرەتی شوعەیباو بە راستی وەریان بگرن لایان دا لە ڕێگەی بیرکردنەوەو فامی حەقیقەتو لە رووی گاڵتەوە وتیان : ئـەی شوعەیب ئایا نوێژەکانت وەها تۆی بایی کردوەو ئەمرت پێ ئەکەن کە تۆ بە ئێمە بڵێیت هەتا تەرکی عیبادەتی ئەو بتانە بکەین کە باوکو باپیرەکانمان پەرستوویانن یا تەرکی تەسەرِوف لە دارایی خۆمانا بە ئارەزووی خۆمان ؟ ماشەڵڵا ! ماشەڵڵا ! هەر تۆ لەم وڵاتەدا ئینسانی خاوەن هۆش و خاوەن ڕوشـدو ماریفەتی لـە ئاشکراو پەنهـاندا وەهـا ئەتەوێ کـە ئیصلاحی مەعنەویات و مادیاتی ئێمە بکەی ؟ هەڵسە لاچۆ لە لامانا ، جارێکی تر ئەم قسانە نەکەی !

★ (قالَ : يا قَوْمِ أرَأيْتُمْ إنْ كُنْتُ على بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّي ورَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقاً حَسَناً ؟ وما اُرِيدُ أنْ اُخالِفَكُمْ إلى ما أنْهاكُمْ عَنْهُ ، إنْ اُرِيدُ إلاّ الإصْلاحَ ما اسْتَطَعْتُ ، وما تَوفِيقِي إلاّ بِاللهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وإلَيْهِ اُنِيبُ) (٨٨) ★

جا حەزرەتی شوعەیب کەوتە وتارەوە لەگەڵیانا بە نەرمیو فەرمووی : قسەی کەسێ وەرناگیرێ کە دەلیلی راستی نەبێ وە یا دەربکەوێ لە وتارەکەی کە نیەتی خراپ بێ ، من وەها نیم ، پێم بڵێن : ئەگەر من لەسەر دەلیلێکی راستو رێگەیەکی مەعقوول بم لە لایەنی خودای خۆمەوەو رزقێکی جوانی رۆحیی دابێ پێمو منی کردبێ بە پێغەمەری خۆیو رزقێکی ژیواری دنیایشی پێدابم کە داوای دارایی لە کەس نەکەم ؟

وە لەم لایشەوە نامەوێ کە من خۆم دابنێم لە شوێنی ئێوەدا بۆ بەجێهێنانی ئەو شتانە کە مەنعی ئێوەی لێ ئەکەم ، واتە نامەوێ بتپەرستی بکەم یا کلیلەوانی بارەگای بتەکان بم تا ئێوە بڵێن کە شوعەیب خۆی ئەیەوێ گەورەی رۆحانی بێ ، ئایا هێشتا ئێوە هەر قسەکانی من وەرناگرن ؟ بڕانن من هیچ دڵخوازێکم نیە چاککردنو رێکخستنی رێگەی بیرو باوەڕو کردەوەی ئێوە نەبێ ، ئەوەندە کە بتوانم ، وە من یارمەتیو کۆمەکیم نیە لە خوداوە نەبێ ، هەر بەو پشت ئەبەستمو هەر بۆ لای ئەو ئەگەڕێمەوە •

★ (ويا قَوْمِ لا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقاقِي أنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ ما أصابَ قَوْمَ نوحٍ أوْ قَوْمَ هودٍ أوْ قَوْمَ صالِحٍ ، وما قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ) (٨٩) ★

ئەی قەومی خۆم رجاتان لێ ئەکەم با عاجزیتان لە منو ناحەزیتان

لەگەڵ منداا هەڵتان نەئێ بۆ ئەوە کە دەست بکەن بە نافەرمانی خوداو بە بێ شەرمیو سەرکێشی هەتا ببێ بە هۆی ئەوە کە بێت بەسەر ئێوەیشا ئەو بەڵایە کە هات بەسەر قەومی نوحدا ، یا وێنەی ئەوەی هات بەسەر قەومی هودا . یا وێنەی ئەوەی هات بەسەر قەومی صاڵحداو لە ناو بچن ، خۆ قەومی لوط دوور نین لە ئێوەوە نە لە شوێنەواراو نە لـە زەمانا . حەق وەهایە کە بە کارەساتی ئەم قەومە عیبرەت بگرن .

★ (واسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ) (٩٠) ★

وە داوای لێخۆشبوون بکەن لـە خـودای خۆتان ئەمجـار باش بگەڕێنەوە بۆ لای ئەو بە راستی خودای من میهرەبانو خاوەن مەحەبەتەو لێتان خۆش ئەبێ .

★ (قالُوا : يا شُعَيْبُ ما نَفْقَهُ كَثِيراً مِمَّا تَقولُ ، وإِنَّا لَنَراكَ فِينا ضَعِيفاً ، ولَوْلا رَهْطُكَ لَرَجَمْناكَ ، وما أَنْتَ عَلَيْنا بِعَزِيزٍ) (٩١) ★

جا ئەو قەومە نامەردە لەبەر ئەوە کە عادەتیان گرتبو بە پیرو باوەڕی ناپەسەندو کردەوەی ناڕەواوە وە ماوەیەکیش لە وڵاتەکەدا بە ئارەزووی خۆیان دەوامیان کردبو زیهنیان دوورکەوتبوەوە لەوە کـە مەضموونێکی موخالیف بۆ عادەتی خۆیان بە حەقیقەت وەربگرنو لـە قسەی شوعەیب تێبگەن .. لەبەر ئەوە وتیان : ئەی شوعەیب ئێمە لە گەڵێ واتەی تۆ حاڵی نابینو مەضموونی تەوحیدو تەرکی مەعبوودی خۆمان ناچێتە دڵمانەوە ، هەروا فامی ئەوە ناکەین کە واجبە پایەی ئێمە لەگەڵ پایەی خەڵکی بێگانەدا یەک نەوع بێ ، وە هەرچی بۆ ئێمە رەوا بێ بۆ ئەوانیش رەوا بێ ، بەڵکو

ئێمە خۆمان بە (شەعبی موختار) ئەزانینو هەرچی پێویستی خۆمان بێ ئەبێ رەوا بێ • وە ئێمە کە تەماشای تۆ ئەکەین تۆ لە پایەی خۆمانا نابینین هەتا بە ئارەزووی تۆ رەفتار بکەین ، وە ئەگەر لەبەر دڵراگرتنی قەومەکەت نەبوایە کە خزمەتمان ئەکەنو لەسەر دینی ئێمەنو نامانەوێ دڵیان ئازار بدەین تۆمان بەردەباران ئەکردو ، تۆ لەسەر دڵی ئێمەدا ئینسانێکی خاوەن عیززەتو مەقام نیت هەتا ئەم جۆرە وتارانەت وەربگرێن •

★ (قال : يا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللهِ واتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيّاً ؟ إِنَّ رَبِّي بِما تَعْمَلونَ مُحِيط") (٩٢) ★

جا حەزرەتی شوعەیب ـد ـ فەرمووی : وا دەرئەکەوێ کە ئێوە ئیعتیباری دنیاییتان لەلاوە مەقبوڵو جوانە ! ئەگەرنا چۆن قسەی وەها ئەکەن ؟ ئایا لای ئێوە ئەم چەن کەسە لە خزمو خوێشی من بە قیمەتترە لە خودای عالەمو ؟ ریعایەتی ئەوانە ئەکەنو فەرمانی خودا ئەخەنە پشتی تانەوەو موبالاتی پێ ناکەن ؟ بە راستی خودا ئاگای لە هەمو کردەوەیەکتانە •

★ (ويا قَوْمِ اعْمَلُوا على مَكانَتِكُمْ إِنِّي عامِل" سَوْفَ تَعْلَمونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذاب" يُخْزِيهِ ، ومَنْ هُوَ كاذِب" ، وارتقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيب") (٩٣) ★

وە ئەی قەومی خۆم من ئاگادارتوم لە نەفسیەتی ئێوە کە بایی بوونو موبالات ناکەن بە دەرزی رەهبەران ، جا فەرموون ! چی ئەکەن بیکەنو منیش ئیشی خۆم ئەکەم کە راگەیاندنی فەرمانی خودایە وە لە کاتی ئایندەی نزیکدا ئەزانن کام تاقم وە یا کام کەس سزایەکی وەهای

بۆ دێ که له جیهانا رسوای بکاو ، حاڵی ئەبن کێ درۆزنەو قسەی ناحەق ئەکا . چاوێری بکەن ، منیش لەگەڵ ئێوەدا چاوەڕوانم •

★ (وَلَمَّا جاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنا شُعَيْباً والَّذينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ . فَأَصْبَحُوا فِي دِيارِهِمْ جاثِمِينَ) (٩٤) ★

وە لە کاتێکدا فەرمانی ئێمە دەرچو بە لەناوبردنی قەومی شوعەیب بەس شوعەیبو ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوە لە گەڵیا رزگارمان کردن بە میهرەبانی خۆمان ، وە دەنگێکی ناهەمواری خودایی و خوداناردو ئەو ستەمکارانەی گرتو هەموو لە ناو خانوەکانی خۆیانا بە مردوویی کەوتن •

★ (كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيها ، أَلا بُعْداً لِمَدْيَنَ كَما بَعِدَتْ ثَمُودُ) (٩٥) ★

وە ئاسارو هێزو گازیان بەرباد بو وایان لێ هات وەك ئەوە کە ئەو قەومە لە وڵاتا نیشتەجێ نەبوون . بێدا ربنەوە ! دووری لە پایەی وجوودو لە مەقامی عیزەت بۆ ئەهلی مەدیەن بێ وەکو چۆن قەومی ثەمودیش دوورکەوتنەوە لە مەیدانی ڕێزو پایەداری •

موفەسیرەکان فەرموویانە : موناسەبەی قەومی مەدیەن ، کە قەومی شوعەیب بوون ، لەگەڵ قەومی ثەمودا ، کە قەومی صاڵح بوون ، ئەوەیە کە لە وڵاتا نزیکی یەك بوون ؛ چونکی جێگەی قەومی شوعەیب هەم لە نزیکی خەلیجی عەقەبەدا بوە لەسەر دەریای سوور کە مەشهوورە بە (قولزم)و هەشت مەنزڵ مەسافە بوە لە بەینی ئەوانو سنووری میصرا ، وە هەم هەردوو لایان بە دەنگو گرمە فەوتان ، بەڵام صەیحەی قەومی

ئەمود لە ژێر عەرزەوە هات وەکو صەیحەی بورکانو صەیحەی قەومی شوعەیب لە ئاسمانەوە هات وەکو هەورە تریشقەی گشتی‌ی •

★ ★ ★

وە بە موناسەبەی ئەوەوە کە حەزرەتی موسا ـدـ زاوای حەزرەتی شوعەیب بو باسی موساو فیرعەونیشی لە پاڵ ئەودا کردو فەرمووی :

★ (ولَقَدْ أرْسَلْنا مُوسى بِآياتِنا وسُلْطانٍ مُبِينٍ (٩٦) إلى فِرْعَوْنَ وملائِهِ ، فاتَّبَعوا أمْرَ فِرْعَوْنَ وما امْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ) (٩٧) ★

واتە بە راستی موسای کوڕی عیمرانمان رەوانەکرد بۆ سەر فیرعەونو کۆمەڵەکەی لەگەڵ فەرمانو چەن موعجیزەیەکی قاهیرەدا بە تایبەتی ئەو عەصایە کە هێزی ئاشکرا بو وە هەموو جادووگەرەکانی ترساند ، کەچی لەگەڵ ئەو هەموو حوجەتانەدا دەستەی فیرعەون کەوتنە شوێنی فەرمانی فیرعەونو عیصیانیان کرد لە موسا بەڵام کاری فیرعەونو یاخی‌بوونی لە ئەمری موسا کارێکی سوودمەندو پیرۆز نەبو •

★ (يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ القِيامَةِ فأوْرَدَهُمُ النّارَ ، وبِئْسَ الوِرْدُ المَوْرودُ) (٩٨) ★

فیرعەون لە رۆژی قیامەتا ئەکەوێتە پێش کۆمەڵەکەیەوەو دایان‌ئەپەڕێنێ بەسەر ئاگری دۆزەخدا ، وە گەلێ نابارو ناهەمواوە ئەو شوێنەی ئەو جێگەی ئاسایشە کە بو بە ماوای فیرعەونو قەومەکەی • سەرقەتارێ لە سارای گەرمی گەرمیانا دەستەو دایەرەی خۆی ئەبا بۆ سەر

ئاوو چەشمەی حەیاتێ کە بیانژێنێتەوە ، وە فیرعەون قەومەکەی برد بۆ سەر کوورەی ئاگرێ کە هەموو بیانسووتێنێو بیانکولێنێتەوە •

★ (واتْبِعوا فِي هـذِهِ لَعْنَةً ويَوْمَ القِيـامَةِ ، بِئْسَ الرِّفْدُ المَرْفودُ) (٩٩) ★

وە حەوالە کرا بە دوای فیرعەونو دەستەکەیا لـەم دنیادا لەعنەتو نەفرین وە لە رۆژی قیامەتیشا گەلێ ناپەسەند بو ئەو بەشو بارەیە کە درا بە فیرعەونو دەستەو دایەرەکەی •

★ (ذلِكَ مِـنْ أنْبـاءِ القُـرى نَقُصُّـه عَلَيْكَ مِنْها قـائِمٌ وحَصِـيدٌ) (١٠٠) ★

ئەم باسە درێژە کە ناردم بۆت لە هەواڵو رووداوی دێهاتی پێغەمەران بۆم گێڕایتەوە ئیستە بازێ لەو دێهاتە خانوەکانیان راوەستاوە بە پێوە ، وەکو خانووی ماوای ئەمود ؛ چونکی خانوەکانیان گەلێکیان لـە بەرد تاشـراونو بـە درێژی زەمـان ئەمێننـەوە ، وە بازێکشـیان کـەوتوەو کوتراوەتەوە وەکو خانوەکانی قەومی شوعەیب •

★ (وما ظَلَمْناهُمْ ولكِنْ ظَلَموا أنْفُسَهُمْ) ★

وە ئێمە بە لەناوبردنی ئەوان ستەمو بێدادیمان لێ نەکردن ، بـەڵام ئەوان ستەمیان لە خۆیان کرد بـە هۆی پیرو باوەڕی بێفەڕو بـە هۆی کردەوەی ناپەسەندو لەخۆبایی‌بوونیان •

★ (فمـا أغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتي يَدْعونَ مِنْ دُونِ اللهِ مِـنْ شَـيْءٍ لَمَّـا جـاءَ أمْـرُ رَبِّكَ ومـا زادُوهُـمْ غَيْـرَ تَتْبِيبٍ) (١٠١) ★

وە هیچ نەوعە سوودێکی نەدا بەوانو بێنیازی نەکردن ئـەو بتانە کـە ئەیانپەرستنو بانگیان لێئەکردنو لـە خـودا دوورئەکەوتنەوە هیچ ئیشێکیان بۆ نەکردن کاتێ کە فەرمانی خودا دەرچو لەسەر مەحوکردنەوەی ئەوان وە ئەو بتانەیان هیچیان زیاد نەکرد بۆ ئەوان ئیللا کوتاندن بە زەویدا • وە نیسبەتی ئەم زیادکردنە بۆ بتەکان ئیسنادی مەجازیە ، واتە لەبەر ئەوە باوەڕی کافرەکان بەو بتانە بایی‌کردنو لایان دا لە حەقو خودایش ئەوانی فەوتاند ، وەك بتەکان ئەوانیان فەوتاندبێ وایە •

★ (وكذلِكَ أخْذُ رَبِّكَ إذا أخَذَ القُرى ، وهِيَ ظالِمَةٌ) ★

هەروەها پاش مۆڵەتو زەمانێکە هاتنی سزاو بـە کـەمتر کاتێکە قارگرتنی خودا لە کاتێکا قار بگرێ لە ئەهلی دێهاتێ کە ستەمکار بن •

★ (إنَّ أخْذَهُ أليمٌ شَدِيدٌ) (١٠٢) ★

بـە راسـتی گرتنی خـودا بۆ سـتەمکاران زۆر ئێشـگەیێنو بـە شیددەتە •

★ (إنَّ فِي ذلِكَ لَآيَةً لِمَنْ خافَ عَذابَ الآخِرَةِ ذلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النّاسُ وذلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ) (١٠٣) ★

بە راستی هەیە لەو بەڵاو سزانەدا کە ناردمانن بۆ سەر ئەو قەومە ستەمکارە نیشانەیەکی گەورەی وەها کە بێ بە هۆی پەندوەرگرتن بۆ ئەو کەسانە کە لە سزای رۆژی قیامەت ئەترسن ، وە ئەو رۆژی قیامەتە رۆژێکە هەموو جینو ئینس‌و پەری تێدا گردئەکرێنەوەو رۆژێکە گەلێ عالەمی تیا حازر ئەکرێو پێغەمەرەکانو پیاوە خاوەن ئیعتیبارەکانو ئەهلی ئاسمانەکانو عەرزی تیا حازر ئەبن •

★ (وما نُؤَخِّرُهُ إلاَّ لِأَجَلٍ مَعْدودٍ) (١٠٤) ★

وە ئەو رۆژی قیامەتە دوا ناخەین بۆ وادەیەکی ژمێرراوی کەم نەبێ ، بێگومان دێتەجێو دێتە روو •

★ (يَوْمَ يَأْتِ لا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إلاَّ بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ) (١٠٥) ★

کاتێ ئەو رۆژە دێت بە نەوعێ هەیبەت عالەم دائەگرێ کەس ناتوانێ قسە بکا مەگەر بە ئیجازەو ئیزنی تایبەتی ؛ جا ئەو خەڵکەیش دوو بەشن • بەشی یەکەم خاوەن شەقاوەتنو موستەحەقی سزای دۆزەخن ، ئەمانە کافرنو موسوڵمانی تاوانبار • وە بەشی دووهەم خاوەن سەعادەتنو موستەحەقی بەهەشتن ؛ ئەمانە موسوڵمانە بێ تاوانەکانن •

★ (فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ) (١٠٦) ★

جا ئەو بەشەو ئەو کەسانە خاوەنی شەقاوەتنو کافرن ئەوە وان لە ناو ئاگری دۆزەخا وە ئەوانە هەناسە بە مەینەت ئەدەنو بە زەحمەت هەناسە ئەکێشنەوە بۆ ناوەوە •

★ (خالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّماواتُ والأَرْضُ) ★

ئەوانە حاڵیان وایە ئەمێننەوە لە ئاگردا هەتا ئاسمانو عەرزی دۆزەخ دەوام بکەن •

☆ (إلاَّ ما شاءَ رَبُّكَ) ★

ئیللا ماوەیێ نەبێ کە خودای تەعالا خواستی ببێ وەکو ماوەی

دەرکردنی موسوڵمانە تاوانبارەکان لە ئاگری دۆزەخ بە هۆی تەواوبوونی ماوەی سزاکەیانەوە . وە یا بە هۆی شەفاعەتو تکاوە •

★ (إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ) (١٠٧) ★

بە راستی خودای تۆ ئەوەی خواستی لێ ببێ بە تەواوی ئەیکا •

★ (وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ) (١٠٨) ★

وە ئەو کەسانەیش کە خاوەن سەعادەتو بەختیارن ئەوە وان لە بەهەشتا دەوام ئەکەن مادام ئاسمانو عەرزی بەهەشت دەوام بکا ئیللا ئەو ماوە نەبێ کە مەشغوڵن بە حەشرو مانەوە بۆ حسێبو پرسیارو ڕابوردن بەسەر پردی سیراتا . وە ئەم جۆرە کارە بەخششێکە لە لایەنی خوداوە بڕانەوەی نیە •

بزانن ! لەم ئایەتەدا دوو شت هەیە :

یەکەم تەفسیری (سماوات وارض) بە ئاسمانو زەوی بەهەشتو دۆزەخ ، وە ئەم تەفسیرە موافیقی تەفسیری گەلێ لە زاناکانە ، لەبەر ئەوە کە هەرچەن لە رۆژی قیامەتا ئەم زەوی و ئاسمانە نەمێنن بەڵام عالەمی بەهەشتو دۆزەخ خۆیان عالەمی عەرزیان هەیە کە خەڵکەکەی بەسەرەوەیەو عالەمی ئاسمانیشیان هەیە کەوا بە راسەریانەوە • وە بازێ فەرموویانە : مەبەس لە (ما دامت السماوات والارض) هەر تەعبیرێکی کینایەیە لە خولوودو مانەوە هەتا هەتایە ، ئیتر مەبەس نەفسی ئاسمانو زەوی نیەو ئەم جۆرە کینایە زۆر جار بەکار ئەبرێن •

دووهەم : که لەفزی (شقی) کافرو موسوڵمان بگرێتەوە ئەو کاتە (الا ما شاء ربك) هەر بۆ ئەو موسوڵمانانەیە که تاوانبار بوون‌و ماوەی سزاکەیان تـەواو بوە یاخود بـەر تکای تکاکار کەوتوون‌و لـە دۆزەخ دەرچوون • وە مادام لەفزی (سعید) هەر بۆ موسوڵمانی بێ تاوان بێ ئەوە (استثنا) کە جێگەی نامێنێ مەگەر بە ئیعتیباری زەمانی پێش چوونـە بەهەشت کە لە زیندوبوونەوەوەیە هەتا کاتێ ئەڕۆنە ناو بەهەشت ، وە (استثنا) لە زەمان دروستە بە ئیعتیباری ئەووەڵو بە ئیعتیباری ئاخر بێ فەرق‌و تەفاوت •

★ (فلا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هؤلاءِ) ★

ئەی خۆشەویست شکت نەبێ لە بەتاڵی‌و بێسوودی عیبادەتی ئەو گەلە بۆ بتەکان •

★ (ما يَعْبُدونَ إلاَّ كَما يَعْبُدُ اباؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ) ★

ئەمانە عیبـادەت ناکـەن بۆ بتەکان ئیللا وەکـو عیبـادەتی باوکـو باپیرەکانیان بە شێوەی شیرك‌و گومڕایی لـە زەمانە پێشوەکانا ، وانـە رچەیەکە بۆیان کێشراوە لەسەر ئارەزووی نەفس‌و هەوابازی وە ئەصڵ‌و ئەساسی نیە ، چونکی هەر کارێ ئینسان بیکات ئەبێ لەسەر عەقڵ بێ ، وە کاری بێسامان دوورە لە ئینسانەوە •

★ (وإنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقوصٍ) (١٠٩) ★

وە بە راستی ئێمە بەشی خۆیان لە ئازاری دۆزەخ پێ ئەدەین بـە ڕەسایی بە بێ نوقسان • وە ئەمە هەڕەشەیەکی زۆر بە هەیبەتە ـ پەنا بە خودا ! ـ •

★ (ولَقَدْ آتَيْنا مُوسى الْكِتابَ فاخْتُلِفَ فِيهِ) ★

وە بە راستی تەورات‌مان دا بە موسای کوڕی عیمران کەچی جیاوازی پەیدا بو لە ئیمان‌و باوەڕکردن بەو کیتابەدا لە قەومی فیرعەون ، واتە لە قیبتیەکان کەمێ ئیمانیان هێناو باقی هەموو ئینکاریان کرد ، وە لە قەومی بەنی ئیسرائیل وەختی خۆی زۆر کەسیان ئیمانی پێ هێناو کەمێ لەوان باوەڕی پێ نەکرد یاخود وەرگەڕایەوە لە دین وەکو سامیری‌و پەیڕەوەکانی . وە لە پاش زەمانی موسا بازێ لە بەنی‌ئیسرائیل باوەڕیان بو بەو کتێبەو بازێکیان ئیمانیان پێ‌نەبو •

★ (ولَوْلا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ) ★

وە ئەگەر ئەمری مۆڵەتدانیان صادر نەبوایە لە لایەنی خودای تۆوە هەر وەختی خۆی حوکمی ئەدرا بەسەریانا بە ناردنی سزا بۆ سەر کافرەکان •

★ (وإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ) (١١٠) ★

وە بە راستی ئەو کافرانە کە باوەڕیان نیە بەم کیتابە پیرۆزە کە نازڵ بوە بۆ سەر تۆ وان لە ناو شك‌و خەیاڵاتێکی زۆر تاریکی ناباری وادا دێنی پڕ کردوە لە ئازار •

★ (وإِنَّ كُلاًّ لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمالَهُمْ إِنَّهُ بِما يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ) (١١١) ★

وە بە راستی هەموو ئەوانەی کە جیاوازییان بوە لە کتێبی موسای کوڕی عیمرانا ود یا باوەڕیان بە کتێبی تۆ نیە بە بێ گومان خودای تەعالا جەزای ئەعمالیان بە تەواوی پێ‌ئەداتەوەو بە راستی خودا ئاگاداری ئەوەیە ئەوان ئەیکەن •

★ (فَاسْتَقِمْ كَمَا اُمِرتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ) ★

دەی دەوام بکە لەسـەر ییرو باوەڕی خۆتو لەسـەر کردەوەکانی خۆتو لەسەر خوو رەوشتی خۆت لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە گەڕاونەتەوە بۆ لای خودا لەگەڵ تۆدا وەکـو خـودا فەرمانی پێداوی و ئـەمری پێ کردووی •

★ (وَلا تَطْغَوْا) ★

وە زیادەڕەوی مەکەن لەو ئەندازە خودا بۆی داناون •

★ (إِنَّهُ بِما تَعْمَلونَ بَصيرٌ) (١١٢) ★

بە راستی خودای تەعالا بینایە بە کردەوەی ئێوە •

★ (وَلا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذينَ ظَلَموا فَتَمَسَّكُمُ النّارُ) ★

وە بە قەطعی بە دڵو رەغبەت مەیل مەکەن بۆ لای ئەو کەسانە کە ستەم ئەکەن لە خۆیان بە ییرو باوەڕی کوفرو بـە کردەوەی ناپەسەندو یارمەتی و . یارمەتی ستەمکار مەدەن و خۆشتان نەوێن ئەنا بە قەی ئەو مەیسە ئاگری دۆزەخ لێتان ئەدا

★ (وَما لَكُمْ مِنْ دونِ اللهِ مِنْ أَوْلِياءَ ثُمَّ لا تُنْصَرونَ) (١١٣) ★

وە بۆ ئێوە جگە لە خودا هیچ دۆستو یارمەتیدەرێکتان نیە . وە پش ئەوە کە توغیاتتان کرد هەرچەند بتانەوێ کەسێ بێت بۆ کۆمەکتان ئەوە بێ سوودەو یارمەتیتان نادرێ ؛ چونکی کەس نیە مەجالی یارمەتیدانی بێجن •

★ (وأقِمِ الصَّلاةَ طَرَفَيِ النَّهارِ وزُلَفاً مِنَ اللَّيْلِ . إِنَّ الحَسَناتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئاتِ ذلِكَ ذِكْرى لِلذَّاكِرِينَ) (١١٤) ★

واتە ئەی پێغەمەری خۆشەویست لە دوو جانیبی رۆژاو لە چەن کاتێکی نزیك بە رۆژ لە کاتی شەوا نوێژ بکە ـ کە لە کردەوە باشەکانە ـ وە کردەوە باشەکان تاوانی کردەوە خراپەکان لائەبەن ، وە ئەم نوێژکردنە لەو کاتانەدا هۆی بیرکردنەوەیە لە خوداو یاسای دین بۆ ئەوانە کە ئامادەن بۆ بیرکردنەوە •

خاوەن تەفسیرەکان دوو تەرەفی رۆژیان تەفسیرکردوەتەوە بە بەیانیو ئێوارە بە کەمی رۆژو نیوەی دووهەمی رۆژ لەسەر ئەم شێوە کە لە ئەووەڵی نیوەی یەکەمدا نوێژی بەیانیو لە نیوەی دووهەمیشدا نوێژی نیوەڕۆو نوێژی عەسر بکرێ ، وە لە بەر ئەوە ئەم دوو نوێژە کەوتوونەتە یەك ، چونکی لە کاتی (جەمع)دا یا نیوەڕۆ ئەبرێ بۆ لای نوێژی عەسر وە یا نوێژی عەسر ئەهێنرێ بۆ لای نوێژی نیوەڕۆ ، وە لە غەیری جەمعیشدا وەکو دروستە نوێژی نیوەڕۆ لە پاش زەوال بکرێ هەروا دروستە لە ئاخری وەختا بکرێو نزیك بخرێتەوە لە نوێژی عەسر ، بە هەر حاڵ پاش کاتی زەوال کاتی نوێژی نیوەڕۆو نوێژی عەسرە ، وە بە ئیعتیباری ئەوە کە پاش زەوال ئێوارەیە ئەم دوو نوێژە ئەکەونە لایەکەوە •

وە ئەو کاتانەیش کە نزیکی رۆژن لە شەودا عیبارەتن لە کاتی پاش رۆژ ئاوابوون کە وەختی مەغریبەو کاتی وزبوونی رووناکی کەناری ئاسمانە کە وەختی نوێژی عیشایە ، وە بەم شێوە هەموو فەرزەکان لەم ئایەتە وەرئەگیرێن •

★ (واصْبِرْ فَإِنَّ اللهَ لا يُضِيعُ أجْرَ المُحْسِنِينَ) (١١٥) ★

وه خۆت بگره لەسەر ئازاری بەجێهێنانی ئەم نوێژانەو بەجێهێنانی شەرتو ئادابیان لە دەسنوێژگرتنو غوسڵکردن لە کاتی گەرماو سەرماداو لە کاتی ساغیو نەخۆشیداو لە کاتی مەجالداریو بێ مەجالیدا ؛ چونکی بە بەجێهێنانی ئەمانە ئینسان ئەبێ بە (محسن)و خودای تەعـالا جەزای خاوەن ئیحسانان زایە ناکا •

★ (فلَوْلا كانَ مِنَ القُرونِ مِنْ قَبْلِكُمْ اولوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الفَسادِ فِي الأَرْضِ إلاَّ قَليلاً مِمَّنْ أنْجَيْنا مِنْهُمْ !) ★

ئەوە بۆچی نەبو لە ئەهلی قەرنەکان لە پێش زەمانی ئێوەدا کۆمەڵێ خاوەن بیرو هۆش وە یا خاوەن قەدرو قیمەت کە مەنعی خەڵك بکەن لە فەسادی بیرو باوەڕو لە فەسادی کردەوەو لە فەسادی رەوشت لە رووی عەرزا مەگەر کەمێ نەبێ لەوانە کە رزگارمان کردوون لە سزاو لە قاری خۆمان ؟

★ (واتَّبَعَ الَّذينَ ظَلَمُوا ما اُتْرِفوا فِيهِ وكانُوا مُجْرِمينَ) (١١٦) ★

وە غەیری ئەم تاقمە کەمە باقی ئینسانەکان کە ستەمیان لە خۆیان کرد کەوتنە دوای ئارەزووی نەفس لەو ماڵو دارایيەداو لەو پایەو شانەدا کە بۆیان رێکخراوەو لەزەتیان تێدا دەست کەوتوە ، وە هەموو بە تاوانبارو خەتاکار دەرچوون ؛ وە خودای تەعـالا لەسـەر ئـەو تاوانانـە ئەوانی فەوتان •

★ (ومـا كـانَ ربّـكَ لِيُهلِـكَ القُـرى بِظُلْـمٍ وأهْلُهـا مُصْلِحونَ) (١١٧) ★

ئەگەرنا خودای تۆ بە قەطعی لەوانە نیە کە ئەهلی ئەو دێهاتەو ئـەو ئاوەدانیە کۆمەڵایەتیە بفەوتێنێ بە بێدادی وەلحاڵ ئەهلەکەی میانەی خۆیان لەگەڵ خودا رێکبخەنو نەفسی خۆیان چاک بکەنو لە ناو عائەما باش بجووڵێنەوەو چاری کاری خەڵکی بکەن •

★ (ولَوْ شاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النّاسَ اُمَّةً واحِدَةً ولا يَزالونَ مُخْتَلِفِينَ (١١٨) ـ إلاّ مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ ـ ولِذلِكَ خَلَقَهُمْ ، وتَمَّتْ كَلِمَةُ ربِّكَ لأَمْلأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الجِنَّةِ والنّاسِ أجْمَعِينَ) (١١٩) ★

پاش گێڕانەوەی بەسەرهاتی ئەو پێغەمبەرە خاوەن قەدرانە نەگەڵ ئومەتە سەرکێشەکاناو فەوتانیان چین لە پاش چینو هیچ چینێ نەوانـە عیبرەتیان نەگرت بە سزای چینی پێشوویان ، خودای تەعالا بە پێغەمبەری خۆشەویست ئەفەرموێ : ئەگەر خودای تەعالا خواستی بیوایە هەرچی ئادەمیزادە هەمووی ئەکردن بە یەك ئومەت لەسەر ڕێگەی ئیسلامو هەموو موسوڵمانەکانیشی ئەکرد بـە هاوڕەفتارو هـاو بیرو باوەڕ . بەڵام ئەمەی نەکرد ؛ چونکی خـودا ویستی چینو ئینس دروست بکا بۆ بەندەگی زاتی ئەو وە بەندەییش لە کاتێکدا نرخی هەیە کە بە ئیختیاری بەندەکە بێ نەك بە زۆرو بە شێوەیێ کە کابرا چاری لادانی نەبێ ، لەبەر ئەمە هات هێزو ئیستعدادی چاکەو خراپەی لـە هەموویانا دروستکردو عەقڵو خواستو ئارەزووی پێدان بۆ ئەوە کە بە ئارەزووی خـۆیان هەرچی

ئه‌كه‌ن بیكه‌ن ، وه له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا ڕێگه‌ی چاكو خراپیشی بۆ به‌یان‌كردن له‌سه‌ر زمانی پێغه‌مه‌ره دڵسۆزه‌كان وه ئه‌وانیش له‌سه‌ر ئاره‌زووی خۆیان هه‌ركه‌س ڕێگه‌یی هه‌ڵئه‌بژێرێ . (بنـــاء علیـــه) هه‌میشـــه ئاده‌میزاد بیروباوه‌ڕیان له یه‌ك جیا ئه‌بێ مه‌گه‌ر ئه‌و كه‌سانه كه به میهره‌بانی خۆی هیدایه‌تی دابن بۆ هه‌ڵبژاردنی ڕێگه‌ی به‌ختیاری . وه بزانن كه خودا له‌سه‌ر ئه‌ساسی عیلمی موحیطی بـــه كائیناتاو بـــه ئه‌حوالی عیبادی خـۆیا كه ته‌سه‌ڕوفاتیان چۆنه بۆ ئه‌وه‌ی دروست كردوون بازێكیان ڕێگه‌ی چاكه‌و بازێكیان ڕێگه‌ی خراپه هه‌ڵبژێرن . وه پاداشی یه‌كه‌م به‌هه‌شت‌و تۆڵه‌ی دووهه‌م دۆزه‌خ بێ‌و ســوێندی خـــودا ته‌واو بو كه سوێندی خواردو فه‌رمووی : بێ‌گومان دۆزه‌خ پڕ ئه‌كه‌م له په‌ری‌و ئاده‌میزاد هه‌موویان . هه‌روا به‌هه‌شتیش به‌وانه كه بـــه ئاره‌زووی خۆیان ڕێگه‌ی به‌ختیاریان هه‌ڵبژاردوه ، چونكی ئه‌م دوو چینه هه‌ردوویان خاوه‌ن ئیستیعدادن بۆ چاكه‌و خراپه‌و هه‌ردوو لایان ئاگادار كراون له چاكو خراپ ، كه وابێ ئه‌گه‌ر ئیعتیبار به باوه‌ڕو كرده‌وه‌یان نه‌بێ ئه‌بێ هه‌رچی یاسای خودایه له ناردنی ره‌هبه‌ران‌و مامۆسایان‌و خاوه‌ن بیران‌و ئامۆژگه‌ری‌كه‌ران بێ سوود بێ ، وه ئه‌مه‌یش خیلافی یاسای راسته ، وه كه‌وتنه شوێن نیظامی ره‌هبه‌ران ئه‌بێ واجب بێ .

★ (وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ) ★

وه ئێمـه ئه‌گێڕینه‌وه بۆ تۆ بازێكی خـاوه‌ن قیمه‌ت لـــه هه‌والی پێغه‌مه‌ره‌كان‌و ئومه‌ته‌كانیان ، دڵسۆزی ئه‌مان‌و ، بێ موبالاتی ئه‌وان‌و ، عیلم‌و حه‌وسه‌ڵه‌ی ئه‌مان‌و ، سه‌ركێشی‌و نه‌فامی ئه‌وان‌و ، هه‌ڕه‌شه‌و ئینزار

لـــە لایـــەنی رەهبەرانەوەو ، گاڵتەکردنو بایی‌بوون لـــە لایـــەنی ئومەتەکانەوەو ... لـــە ئەنجامدا ســـەرکەوتنی پێغەمـــبەرەکانو مەحوبوونەوەی ئومەتە بێ ئیطاعەکان ئەوەندەت بۆ ئەگێڕینەوە کە دڵی تۆی پێ دامەزراو بکەین لەســەر تەبلیغاتی ئومەتو تێکۆشین لـــە بڵاوکردنەوەی دیندا وە موبالات‌نەکردن بـــە سەرکێشی ئومەتەکەت ؛ چونکی ئەنجامی خێر بۆ تۆیەو بۆ پەیڕەوانی تۆ بە ئیخلاص‌و ئیستیقامەت‌و دەوام .

★ (وجـاءَكَ فِي هـذِهِ الحَـقُّ ومَوْعِظَـةٌ وذِكـرى لِلمُؤْمِنِينَ) (١٢٠) ★

وە هات بۆ لای تۆ لە باسی ئەخباری پێغەمەرەکان ئەو حوکمەی کە راستەو موافیقی واقیعە لە باوەڕ بە خوداو پێغەمەران‌و دەرزی ئەوان ، وە شتێ کە ئامۆژگاری بێ بۆ ئومەتەکەت‌و بێ بە هۆی دەسبەرداربوونی کوفرو گومڕاهی‌و بەدکردارییان ، وە کارەساتێکیش کە هۆی پیرکردنەوەی موسوڵمانانە لە ئەنجامی هەردوو لادا بە تایبەتی ئەو موسوڵمانانە کە هۆشی پیرکردنەوەیان هەیە .

★ (وقُلْ لِلَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ : اعْمَلُوا عَلى مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عامِلُونَ (١٢١) وانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ) (١٢٢) ★

وە بڵێ بەو کەسانە کە ئیمان ناهێنن : ئیش بکەن بە قەی دەستەڵاتی خۆتان ئێمەیش بە راستی ئیش ئەکەین ، وە چاوەڕێیی ئەنجام بکەن ئێمەیش چاوەڕێ ئەکەین .

★ (وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمواتِ والاَرْضِ وإلَيْـهِ يُرْجَـعُ الاَمْـرُ كُلُّهُ) ★

هەر بۆ خودایە ئاگاداری بەســـەر ئـــەوەدا کە شاراوەتەوە لـــە ئاسمانەکانو لە زەویداو هەرچی کارو کردارە ئەگەر بۆ موسوڵمانەو ئەگەر بۆ کافرە هەر بۆ لای ئەو ئەگەڕێتەوە • وە ئـــەو جەزای هەردوو لا ئەداتەوە ، واتە هەر خودایە زانایە بە هەموو بیرو باوەڕێو کارو کردەوەیێو هەر خودایە تەوانایە لەسەر هەموو شتێ ، وە ئەم دوو سیفەتە بۆ زاتی خودا ئەبن بـــە هـۆی بەندەیی‌کردن بۆی‌و تەوەکول لـــە سەری بۆیە فەرمووی :

★ (فاعْبُدْهُ وتَوَكَّلْ عَلَيْهِ) ★

بەندەیی بە راستی‌و ئیخلاص بۆ خودا بکەو پاڵو پشتت‌و هێزی دڵت لەسەر ئەو بێ •

★ (وما ربُّكَ بِغافِلٍ عَمَّا تَعْمَلونَ) (١٢٣) ★

وە خودای تۆ بێ ئاگا نیە لەوە کە ئێوە ئەیکەن لـــە موسوڵمان‌و کافران‌و جەزایشیان هەر ئەو ئەیداتەوە بە دۆزەخ‌و بەهەشت •

لە خودام ئەوێ کە بە میهرەبانی خۆی تەوفیقمان بدا لەسەر عیلم‌و زانستی بەسوودو ، لەسەر کردەوەی بەرەو مەقسوودو ، بمانخاتە بـــەر تکای خاوەنی مەقامی مەحموود •

سووره‌تی یوسف

مه‌کی‌یه‌ ، ئایه‌ته‌کانی ١و ٢و ٣و ٧ نه‌بێ ئه‌وانه‌ مه‌ده‌نین ، ١١١ ئایه‌ته‌ .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

★ (الـر) ★

خودا عالمه‌ به‌ مه‌عنای .

★ (تِلْكَ آياتُ الكِتابِ المُبِينِ) (١) ★

ئه‌م سووره‌ته‌ که‌ نازڵ بوه‌ بۆ سه‌ر تۆ ئایاتی کتێبێکن که‌ رووناکۆ دیاریۆ ئاشکران .

★ (إنَّا أنْزَلْناهُ قُرْآناً عَرَبِيّاً لَعَلَّكُمْ تَعْقِلونَ) (٢) ★

به‌ راستی ئێمه‌ ئه‌م کتێبه‌ رووناکه‌مان نازڵ کردوه‌ ، بـه‌ ئیعتیباری بازێکێۆ . باقیـه‌که‌یشی بـه‌ مۆڵه‌ت ره‌وانه‌ ئه‌کـه‌ین کـه‌ حاڵی وه‌هایه‌ قورئانێکه‌ به‌ زمانی عه‌ره‌بی ، به‌ هیوای ئه‌وه‌ که‌ ئێوه‌ تێبگه‌نۆ به‌ دڵ فامی مه‌عناکه‌ی بکـه‌نۆ بیکه‌ن بـه‌ ده‌ستوور بۆ بیرۆ باوه‌ڕۆ کرده‌وه‌ی خۆتان .

★ (نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أحْسَنَ القَصَصِ بِما أوْحَيْنا إلَيْكَ هذا القُرْآنَ وإنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الغافِلِينَ) (٣) ★

ئێمه‌ ئه‌گێڕینه‌وه‌ بۆ تۆ به‌ گێڕانه‌وه‌یه‌کی زۆر باش باسی شتێکی واو رووداوێکی وه‌ها که‌ ده‌لالەت بکا له‌سه‌ر ئه‌وه‌ که‌ هه‌میشه‌ له‌ دنیادا بازێ

که‌س حه‌سوودی ئه‌به‌ن به بازه‌که‌سێ‌و ئه‌یانه‌وێ زیان بده‌ن له گیان‌و مالیان . به‌ڵام خودا خواستی له‌سه‌ر پارازتنی هه‌رکه‌سێ ببێ ئه‌یپارێزێ‌و زیان به‌و که‌سه ناگا . وه خودا بیه‌وێ هه‌رکه‌سێ گه‌وره بکا گه‌وره‌ی ئه‌کاو که‌س ناتوانێ مه‌نعی خودا بکا له خواستی ئه‌و ، وه پیاوی به‌ناموس ئه‌و که‌سه‌یه هه‌میشه ناموسی خۆی‌و ناموسی خه‌ڵك بپارێزێ‌و به ئاره‌زووبازی ئابڕووی خۆی‌و خانه‌دان‌و خزم‌و خوێشان‌و مه‌سله‌ك نه‌با ، وه ئه‌گه‌ر له رێگه‌ی ژیانا که‌سانێ زیانیان پێگه‌یاندو هه‌ڵی بۆ هه‌ڵکه‌وت تۆڵه بسێنێته‌وه لێیان له باتی ئه‌و تۆڵه‌سه‌ندنه عه‌فویان بکاو چاوپۆشییان لێ بکا ، وه ئینسان له رێگه‌ی خزمه‌تی داماوانه‌وه‌و له چاودێری ئوممه‌ته‌وه له کاتی نه‌هاتا به‌رز ئه‌بێته‌وه‌و ئه‌گا به پایه ، وه ئینسان هه‌رچه‌ن پایه‌ی به‌رز بێ ئه‌بێ حورمه‌تی باوك‌و دایك‌و برای وه‌کو حورمه‌تی عامه‌ی به حورمه‌تان راگیر بکا ، وه له پاش ئه‌وه که ئینسان به پایه گه‌یشت به خۆی بایی نه‌بێ‌و له خودا یاخی نه‌بێ‌و حوقووقی به‌نده‌یی خودا به‌جێ‌بێنێ ، وه کاتێ گه‌یشته ته‌مه‌نی هاتنی ئاکام هه‌میشه داوای عه‌فوو عاقیبه‌ت خێری بکا له خودای میهره‌بان .

وه ئه‌و گێڕانه‌وه‌یشه به وه‌حی‌کردن‌و ره‌وانه‌کردنی ئه‌م قورئانه پیرۆزه‌یه بۆ لای تۆ هه‌رچه‌ن که تۆ له پێش ناردنی ئه‌م قورئانه‌دا ئاگادار نه‌بووبی به‌سه‌ر ئه‌و رووداوانه‌دا ؛ چونکی نه‌خۆت خوێندووته له زانستگاداو نه خوێنده‌واری دیاریش له ولاّته‌که‌تا بوون هه‌تا به شێوه‌ی ده‌رزدادانی گشتی ئه‌م باسانه به شێوه‌یه‌کی راست بگێڕنه‌وه بۆتان ، وه هه‌ر وه‌زعی ولاّته‌که‌ت ده‌لیله له‌سه‌ر ئه‌وه که تۆ پێغه‌مه‌ری خودای‌و خودا ئه‌م ده‌رزانه‌ت بۆ ره‌وانه ئه‌کا .

★ (إذْ قالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ : يا أَبَتِ إِنِّي رأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَباً والشَّمْسَ والقَمَرَ رأَيْتُهُمْ لي ساجِدِينَ) (٤) ★

باسی ئەوە بکە کە یوسف کوڕی یەعقوب ، کوڕی ئیسحاق ، کوڕی ئیبراهیمی باپیرەگەورەی خۆت عەرزی یەعقوبی باوکی کرد : بابە بە راستی من لە خەودا چاوم کەوت بە یازدە ئەستێرەو رۆژو مانگ هەموو ئەمانە لە ئاسمانەوە هاتنەخوارەوە بۆ عەرزو سەری حورمەتیان بۆ من دانەواند •

★ (قالَ : يا بُنَيَّ لا تَقْصُصْ رُؤْياكَ على إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْداً إِنَّ الشَّيْطانَ لِلْإِنْسانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ) (٥) ★

حەزرەتی یەعقوب ـدـ لە تەعبیری ئەم خەوەدا وا هاتە بەر زەینی کە یوسف ئەبێ بە پیاوێکی خاوەن پایە لـە جیهاناو شتی وای بۆ ڕێك ئەکەوێ کە عادەت نیە • جا لە ترسی ئەوە کە براکانی لە تەعبیری ئەم خەوە حاڵی ببن‌و داوێکی بۆ بنێنەوە فەرمووی : کوڕە بچکۆلە خۆشەویستەکەم ئەم خەوەی دیوتە مەیگێڕەوە بۆ براکانت نەکا حیلەو فێڵێکت لێ بکەن ، بە راستی شەیتان دوژمنێکی ئاشکرایە بۆ ئینسان‌و لە ڕێگەی حەسوودیەوە گەلێ زاڵ ئەبێ بەسەریا •

★ (وكَذلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ ويُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الأَحادِيثِ ويُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وعلى آلِ يَعْقُوبَ كَما أَتَمَّها على أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبراهِيمَ وإِسحاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (٦) ★

واتـە وەکو خودا تۆی هەڵبژارد بۆ ئـەو خـەوە جوانە وەهایش هەڵتئەبژێرێ‌و ئەتکا بە زانای مەعناو مەفاهیمی ئەحادیث‌و موشکیلاتی

کتێبە ئاسمانیەکان‌و رووداوەکانی دنیاو ئەمثالی ئەهلی حیکمەت‌و ئەسراری ئەهلی ماریفەت‌و لایەقت ئەکا بۆ ئیدارەی ئومووری ئوممەت ، وە خودا نیعمەتی خۆی تەواو ئەکا بە دانی خەلاتی نوبووەت‌و ریسالەت‌و بەرزی لەسەر تۆو لەسەر ئالی یەعقووب‌و نەتەوەی ئەو ، وەکو ئەو نیعمەتەی تەواو کرد لەسەر باپیرەکانت لەمەوپێش : ئیسحاق‌و ، ئیبراهیم ، بە راستی خودای تۆ زانایە بەوە لە چ زاتێکدا ئەم سیفاتە بەرزانە دائەنێ‌و ، خاوەن حیکمەتە لە کەرەم‌و بەخششی خۆیاو ئەتوانێ هەموو نیعمەتێ بدا بە هەرکەسێ خواستی ببێ •

ریوایەت کراوە لە عەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە ـخـ لە حەزرەتەوە کە فەرموویەتی : (الكريم ابن الكريم ابن الكريم يوسف بن يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم ، رواه البخاري والترمذي) •

ئەبوهورەیرە ـخـ فەرمووی : پرسیارکرا لە پێغەمبەر ـدـ : کام ئادەمیزاد گەورەترە ؟ ئەویش فەرمووی : گەورەترین لای خودا ئەوەیە زۆرتر لە خودا بترسێ • عەرزیان کرد : مەبەسمان ئەوە نیە • فەرمووی : دەی گەورەترین (واتە بە رشتەی نەسەب) یوسفە کە پێغەمبەری خودایە کوڕی پێغەمبەری خودا کوڕی پێغەمبەری خودا کوڕی پێغەمبەری خودا کوڕی دۆستی خودایە • وتیان : لەمەیش ناپرسین • فەرمووی : یانی لە ئەصڵ‌و کانی عەرەب پرسیار ئەکەن ؟ عەرزیان کرد : بەڵێ ، فەرمووی : دەی هەر قەومێ کە لە زەمانی پێش ئیسلامیەتا باش بووبن ئەوانە لە عەهدی ئیسلامیەتیشا باشن بە مەرجێ ئاگادار بن لە دەرزی دینداو رەفتاری پێ‌بکەن •

ئەم فەرموودەی حەزرەتە زۆر بەرزو بە نرخە •

یەکەم : شەرافەتی کرد بە ترسان لە خودا •

دوەم : شەرافەتی کرد بەوە چەن پشتی لەسەر یەك خاوەن پایە بن لە لای خودا •

سێهەم : شەرافەتی کرد بە ئیعتیبارو قیمەتی ناو کۆمەڵی ئادەمیزاد بە مەرجێ کە خاوەنی زانستو زانیاریو کردەوەی موسوڵمانانە بن •

لەم فەرموودەوە دەرئەکەوێ هەر ئادەمیزادێ زانابێو رەفتار بکا بەو زانستی خۆیە ئەوە لە چەرخی خۆیا بۆ ئەوە ئەشێ بە ئینسانی بەنرخ حسێب بکرێ کورِی هەرکەسێ ببێ •

★ (لَقدْ كانَ في يُوسُفَ وإخْوَتِهِ آياتٌ لِلسَّائلينَ) (٧) ★

بە راستی هەیەو بوە لە یوسفداو لە رەفتاری براکانی لەگەڵ ئەودا چەن دەلیلێکی گەورەی بە نرخ بۆ ئەو کەسانە پرسیار ئەکەن لەم باسە • واتە لە رووداوی بەینی ئەوانا ئەوەندە شتی وردی تێدا هەیە هەرکەسێ لەم باسە بپرسێو جوابەکەی وەربگرێ گەلێ ئیستیفادە ئەکا بۆ دینو بۆ دنیاو بۆ حاڵی نەفسی خۆیو بۆ حاڵی لەگەڵ غەیری خۆیدا ، خواە ئەو غەیرە بازە کەسێکی کەم بن یاخود ئوممەتێ بن •

لێرەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : یوسف کورِێکی خاوەن بارە بوە لە صووورەتو سیرەتاو ئینسانی وەها حەسوودی پێئەبرێ حەتا لە لایەنی براو کەسی خۆیەوەو پێویستە ئەو کەسە هۆشیار بێو ئاگای لە خۆی بێ •

دووهـەم یوسف گێروده بوو خۆی گرت لـەو مەینـەتەدا ، وه هەرکەسێ کاتێ گێروده بو پێویسته خوگربێو خۆی تەسلیمی قـەزاو قەدەر بکا .

سـێهەم : زۆر جوان بو ، وه هـەرکەسێ وابێ گێروده‌ی عەشقو مەحەبەتی خەڵك ئەبێ ، جا لەو کاتەدا پێویسته هەتا هێزی تیایه به ناموس بێو ئەو نیعمەتی جوانییه خودا پێیدا له شتی بێناموسیدا زایەی نەکا .

چوارەم : پێویسته وەکـو یوسف خەیانەتی لـه خانـەدانی خاوەن حوقووقی نەکرد هەرکەسێ که حەقی لەسەر ئینسان بو وەفا به حەقی ئەو کەسه بکا .

پێنجەم : کاتێ ئینسان کەوتـه بەینی دوو شتی ناباوەوه یەکێکیان ناباوی دینی بێو ئـەویان ناباوی دنیـایی بێ ئینسـان ناباوه دنیـاییەکه هەڵبژێرێ بۆ ئەوه له ناباوه دینییەکه رزگار ببێ .

شەشەم : ئینسان هەڵی خۆی له دەست دەرنەکا ، وەکو یوسف که مەجالی دەستکەوت له لای پاشای (مصر) خۆی پێ نیشانداو تێگەیاند کاری گـەورەی پێئەکرێ هەتا ئەویش کردی بـه وەزیرو میصری لـه بەردەستیا دانا .

حەوتـەم : باوەڕکردنه بـەوه خـودا بیـەوێ هـەرکەسێ بپارێزێ ئەپپارێزێ ، وه هەرکەسێ گەوره بکا گەورەی ئەکا .

★ (إذْ قالُوا : لَيُوسُفُ وأخُوهُ أحَبُّ إلى أبِينا مِنَّا ونَحْنُ عُصْبَةٌ إنَّ أبانَا لَفِي ضلالٍ مُبِينٍ) (٨) ★

دڕێژەی ئەم باسه ئەمەیه : کـه حەزرەتی یەعقوب کوڕی حەزرەتی

ئیسحاق ـدـ پورزایەکی خۆی (یانی کچی خوشکی دایکی) مارەکرد ناوی (لیا) بو لەم ژنە حەوت کوڕی بو (یەهوداو ، رووبیلو ، شەمعونو ، لاویو ، ربالونو ، یشجرو ، دینەو) دو جاریيەیشی بو ناویان (زلفە)و (بلهة) بو لەم دوانەیش چوار کوڕی بو : (دانو ، نفتالیو ، جادو ، آشر) وە لە پاش مردنی (لیا) ، (راحیل)ی خوشکی لیای مارەکرد ، لەم ژنەیش (یوسفو ، بنیامین)ی بو ، وە ئەو کوڕە گەورانە مەشغوولّی خزمەتی ئەو خانەدانە بوونو لەسەر وەزعی رۆژ ئیدارەیان کرد •

بەلاّم لەبەر ئەوەی کە یوسف کوڕێکی زۆر شیرین بوو نیشانەی هەلّکەوتن لە ناوچاویا دیار بوو بـە تەمەنیش منداڵ بو هـەروا بنیامینی برایشی ، حەزرەتی یەعقوب زۆر مەیلی دلّی لە لای ئەم دوانە بو بە تایبەتی لـە لای یوسف • وە لەم لایشەوە ئەم دوو منداڵە دایکیان مابو وە لـە خانەدانەکەدا زۆرتر خزمەتیان ئەکرا •

جا کوڕە گەورەکان دلّیان گەردی گرتو وتیان : مەعنای نیە ئێمە ئەم هەموو باری زەحمەتە وا بەسەر شانمانەوە کەچی باوکمان بەم جۆرە رەفتار ئەکا لەگەلّ یوسفو براکەیاو موبالات بە ئێمە ناکاو هەموومان ئەولادی ئەوین ! بە راستی باوکمان لە بابەتی تەماشاکردنی کۆمەلاّیەتی خانەدانەوە رێگەی راستی ونکردوە ، وەکو خودا ئەو ئایەتەی نازلّ کردوە ئەفەرموێت : براکانی یوسف وتیان : بە راستی یوسفو بنیامینی برای خۆشەویستترن لە لای باوکمان لە ئێمە وەلحالّ ئێمە کۆمەلّێکینو خزمەتی ئەوو ئەم خانەدانە ئەکەین ، بە راستی باوکمان لەم رووەوە رێگە نازانێ !

★ (اقْتُلوا یوسُفَ اوِ اطْرَحُوهُ ارْضاً یَخْلُ لَکُمْ وجْهُ أبِیکُمْ وتَکونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْماً صالِحینَ) (۹) ★

لـه به‌ینی خۆیانا وتیـان : بنیامین زۆر منداڵه‌و شێوه‌یشی وه‌کـو یوسف‌نیه‌و ئیسته یوسف ته‌ماشاکردنی باوکمانی راکێشاوه ، یێن یوسف بکوژن یاخود فڕه‌ی بده‌ن بۆ شوێنێکی وا نه‌گه‌ڕێته‌وه بۆ لای باوکم • با رووی باوکتان هـه‌ر بۆ ئێوه بمێنێته‌وه ، پاش ئـه‌وه ته‌وبه بکـه‌ن‌و مه‌شغووڵی صه‌لاحه‌ت‌و عیباده‌ت بن‌و ئیشی دنیای خۆتان ڕێك بخه‌ن‌و خزمه‌تی باوکیشتان بکه‌ن ، ئه‌ویش ڕێك ئه‌که‌وێ له‌گه‌ڵتاناو ، ئه‌م بیره بیری شه‌معون بوه‌و باقی براکانی پێی رازی بوون •

★ (قـال قائِلٌ مِنْهُمْ : لا تَقْتُلوا يُوسُفَ وأَلْقُوهُ فِي غَيابَتِ الجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فاعِلِينَ) (١٠) ★

وه خاوه‌ن رایێ تریان وتی : بابه یوسف مه‌کوژن ، کوشتن تاوانێکی گه‌وره‌یه ، بـه‌ڵام بیهاوێته ناو بیخی بیرێ ، لـه لایه‌کـه‌وه دیار نـه‌بێ‌و نه‌یشخنکێ ، هه‌تا بازێ له‌وانه کاروان ئه‌که‌ن‌و ئه‌ڕۆنه سه‌ر ئه‌و بیره ئاو هه‌ڵئه‌گۆزن به دۆڵچه‌و به یوسف ئه‌زانن‌و له بیره‌که‌ی ده‌ردێنن ، ئه‌گه‌ر ئه‌تانه‌وێ ئیشێکی وا بکه‌ن جیای بکه‌نه‌وه له باوکی ، وه خاوه‌نی ئه‌م بیره براگه‌وره‌که‌یان بو که ناوی (یه‌هوذا) بو ، وه هه‌مو براکان له‌سه‌ر ئه‌م بیره دڵیان دامه‌زرا ، جـا که‌وتنه هاتوچۆ بۆ ئـه‌وه کـه ئیزن لـه باوکیان وه‌ربگرن‌و یوسف ببه‌ن بۆ ساراو له‌وێ ونی بکه‌ن •

★ (قـالوا : يا أَبانَا مـا لَكَ لا تَأْمَنَّـا عـلى يُوسُفَ وإِنَّـا لَـهُ لَناصِحونَ ؟ (١١) أَرْسِلْهُ مَعَنا غَداً يَرْتَعْ ويَلْعَبْ ، وإِنَّا لَهُ لَحافِظُونَ) (١٢) ★

جا ڕۆیشتن بۆ لای حه‌زره‌تی یه‌عقوب ـدـو عه‌رزیان کرد : نازانین چیت لێ بوه به مانیع که تۆ ئێمه به ئه‌مین نازانی له‌سه‌ر یوسف وه‌لحاڵ

ئێمە هەموو خزمەتی ئەکەینو خێرخواهی ئەوین ؟ جا ئەگەر بە ئەمینمان دائەنێی سبەینێ لەگەڵ ئێمەدا ئیزنی بدە بێت بۆ سەیران ، لە خواردەمەنی دەشت ئەخوا ، وە یا لەو شتە خۆشانە کـە بـە ئێمەیە ئەخواو بۆ خۆی گاڵتەو یاری ئەکاو بە راستی ئێمە بۆ ئەو نیگابانینو ئەپارێزین لە هەموو ئازارو بێزارو درندەو حەیوانی کۆسار •

★ (قالَ : إنّي لَيَحْزُنُنِي أنْ تَذْهَبُوا بِهِ وأخافُ أنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وأنْتُمْ عَنْهُ غافِلونَ) (١٣) ★

حەزرەتی یەعقوب هەرچەن بـە دەلیلو نیشانەدا ئەیزانی کە ئەوان بیریان باش نیە لەگەڵ یوسفدا بەڵام ئەوەی نەدا لە رووياندو بیانووی بە دوو شت هێنایەوە ؛ یەکەم : فـەرمووی : بەمە کـە یوسف بەرنو لـە بەرچاوم ون ببێو بیبەن بۆ دەرەوە دڵم تەنگ ئەبێ ، چونکی ئولفەتم پێوە گرتوەو کاتێ لەبەرچاوم نەبێ دڵم دائەگیرێ •

دوەم : ئێوە گەنجنو لە دەشتا خەریك ئەبن بە گاڵتەو یاری کردنو ئەترسم لە چاودێری یوسف غافڵ ببنو دەشتی کەنعان گورگی زۆرەو گورگێ لەوانە بێت هەڵی بگرێو بیخوات •

★ (قالوا : لَئِنْ أكَلَهُ الذِّئْبُ ونَحْنُ عُصْبَةٌ إنّا إذاً لَخاسِرُونَ) (١٤) ★

ئەوانیش وتیان : کاری وا چۆن ئەبێ ؟! وەڵاهی ئەگەر گورگ بێت یوسف بخواو ئێمە کۆمەڵێکینو لەم کۆمەڵەدا کەس چاودێری نەکا هەتا گورگ هەڵی بگرێ وە یاخود بە فڕاندن بێت بیفڕێنێو ئێمە چارمان پێ نەکرێ ، ئێمە مادام وابێ کۆمەڵێکی زیانکاری بێنرخو بێ ئیعتیبارین ! حاشا ! لەم خەیاڵانە دوور بکەوەرەوەو ئیزنی بدە بێ بۆ سەیران •

★ (فلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وأجْمَعوا أنْ يَجْعَلوهُ في غَيابَتِ الجُبِّ وأوْحَيْنا إلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأمْرِهِمْ هذا وَهُمْ لا يَشْعُرونَ) (١٥) ★

واتە حەزرەتی یەعقوب لە بەینی دڵخوازو نەبەدڵیدا ئیزنی دان یوسف ببەن بۆ سەیرانو ، کاتێ کە بردیان بۆ دەشتی کەنعانو هەموویان بڕیاریان دا کە بیهاونە ناو بیرەکەوە گەلێ بێڕەحمیو دڵڕەقییان کرد لەگەڵیا ، واتە هەرچەن لێیان پاڕایەوە سوودی نەبوو ، کراسەکەیان لەبەر داڕنیو دایانهێشتە ناو بیرەکەوە ، وە لەو کاتەدا کە ئەو لە مردن رزگار بو ، وە لە ناو بیرەکەدا لە گۆشەیەکەوە کزی کردبو ئێمە بۆ دڵخۆشیدانەوەی یوسف ئیلهامی دڵی ئەومان کردو تێماندگەیاند : کە تۆ لەم بیرە دەرئەچیو ڕۆژێ ئەبێ ئەمبرا ناپیاوانەت گرد ئەبنەوە لە لای تۆداو تۆ خەبەریان پێ ئەدەی بەم کارە ناباڕە کە ئەوان لەگەڵ تۆدا کردیانو ئەوان نازانن کە تۆ یوسفی برای ئەوانی •

وە پاش ئەوە ئەو برایانە لە دەوری بیرەکە دوورکەوتنەوە حەیوانێکیان سەربڕی بۆ خویان کردیان بە بوریانیو بە خوێنی ئەو حەیوانە کراسەکەی یوسفیان سوور کرد •

★ (وجَاؤا أباهُمْ عِشاءً يَبْكونَ) (١٦) ★

وە لە کاتی عیشادا هاتنەوە لای یەعقوبی باوکیان بە کۆڵ ئەگریان •

★ (قالُوا : يا أبانَا إنَّا ذَهَبْنا نَسْتَبِقُ وتَرَكْنا يُوسُفَ عِنْدَ مَتاعِنا فَأكَلَهُ الذِّئْبُ) : ★

وتیان : بابە بە راستی ئێمە کاتێ گەیشتین بە سارا ڕۆیشتین بۆ

موسابەقەو راکردن بـە مەیدانا بزانین کام لـە ئێمـە زۆر توند رائەکاو پێش‌ئەکەوێ‌و یوسفمان بەجێ‌هێشت بە لای بەرگ‌و پۆشاکەکەمانەوەو لەو کاتەدا گورگ خواردی •

★ (وما أنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنا ولَوْ كُنَّا صادِقِينَ) (١٧) ★

وە تۆ لەوانە نیت کە باوەڕمان پێ‌بکەیت هەرچەن ئێمە راستگۆ بین •

★ (وجاؤُا على قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ) ★

وە بە خوێنێکی درۆینە کراسەکەیان خوێناوی کردو هێنایان بۆ لای باوکیان ، ئەویش تەماشای کراسەکەی کـرد خوێناوی بو بەڵام ئاسـاری دانو چنگی گورگی پێوە نەبو ، لەوێدا باش حاڵی بوو کە یوسف گورگ نەیخواردوە • .

★ (قالَ : بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أنْفُسُكُمْ أمْراً) ★

فـەرمووی : یوسـف گورگ نەیخواردوە بەڵکـو نەفسی خۆتان شتێکی وای بۆ سازاندوون کە بیکەنو پیشانی منی بدەن •

★ (فَصَبْرٌ جَمِيلٌ) ★

وە بەش‌و بارەی من صەبرێکی جوانی وایە کە موناسبی خانـەدانی رەهبەران بێ ، واتە دەس نەکەین بە هاوارکردنو لەخۆدان ، وە هاوار نەبەم بۆ گەورەیێ لـە وڵاتەکەدا بێت بتانگرێ‌و سزاتان بدا هەتا ئەوەی کردووتانە دەربکەوێ ، وە لەگەڵ خەڵکیشا نەڕۆم بۆ کێوماڵ تا بزانم لە کوێدا کوژراوە یا گورگ خواردوویەتی یا خراوەتە چاڵێکەوە •

★ (واللهُ المُستعانُ علی مَا تَصِفونَ) (١٨) ★

هەر خودایە داوای یارمەتی لێ ئەکرێ بۆ ئەوە تەوانایی بدا بە دڵی من لەسەر هەڵگرتنی ئەم بارە گرانە کە ئێوە باسی ئەکەن •

یزانن ! ئەوەی کە مەعلوومە لە دینا ئەمەیە صەبرکردن لەسەر مصیبەت لەگیانا یا لە دارایدا یا لە شانو پایەدا یا لە ناساغیدا سیفەتێکی گەورەیەو لە سیفاتی پێغەمەرانو رەهبەرە گەورەکانە • وە مەعنای صەبرێ کە واجبە لەسەر موسوڵمان ئەمە نیە کە ئێش نەگا بە دڵی ، یا نەگرێت ، تەماشا ئەکەین حەزرەت ـدـ لەسەر ئیبراهیمی کورِی کـە وەفاتی کرد گریاو فەرمووی : ئێمە لەسەر مردنی تۆ غەمبارو زویرین •

بەڵکو مەعنای صەبری شەرعی دوو شتە : یەکەم ئینسان وا بزانێ ئەم مصیبەتە خودا ناردوویەتیو خودا فەرمانِڕەوای عامەو واجبی ئێمـە ئەوەیە لەم رووداوەدا ئیعتیرازمان نەبێ لەسەری کە بۆچی وەهات کرد ؛ چونکە خاوەن حیکمەتی موطڵەق جێگەی ئیعتیراز نیە •

دووهەم : ئەو ئینسانە کە گیرۆدە بوە کارێ نەکا بە هاوارکردن ، وە یا گلەیی کردن ، وە یا هاتوچۆ بۆ لای خەڵکی کە نیسبەت بە پایەی ئـەو کەسە موناسب نەبێ ••• کـە وابێ مەعنـای (صەبری جەمیل) خۆگرتنێکە لە پاش ئیعتیراز نەگرتن لە خودا هاوارو تەقالاو دەنگو باسی پێدا نەبێ ، وە (صەبری غەیرە جەمیل) ئەوەیە کە ئینسان دەست بکا بەو هاوارو هاتوچوە : بۆیە حەزرەتی یەعقوب ئەڵێ : باسی دڵزوِیری خۆم هەر لە لای خودا ئەگەم •

وە بیشزانین مەعنای صەبر ئەوە نیە کە ئینسان مادام بتوانێ چاری دەردی خۆی بکا نەکەوێتە شوێن چاری دەرد ، بەڵکو دروستە بۆ ئینسان

هەر دەردێو هەر بەڵێ کـە دینی بێ یا دنیایی بێو لـە ئیمکاندا ببێ چارکردنی حەول بدا بە پەنابردن بۆ لای خاوەن دەستەڵات ، وە یا بـە دەرمانکردن ، وە یا سەرفی مالّ ئەو مسیبەتە چار بکا ، جا کە هەر چار نەکرا دەرئەکەوێ کە قەزای خودا صادر بوەو تەسلیم ببێو بڵێ : (انا لله وانا الیه راجعون) •

هەروا بزانن ئەم برایانی یوسفە کە ئەم کارە ناهەمواریان کردوە لەگەڵیا هیچ کام لەوان نەبووە بـە پێغەمەرو وەحی بۆ نەهاتوە لـە لای خوداوە ؛ چونکە ئەصـح ئەمەیە پێغەمەران لە پاش خەڵاتی پێغەمەرایەتیو لە پێش ئەوەیشا ئەبێ مەعصووم بن لە گوناحی گەورەو ئەم گوناحە کە ئەوان کردیان بو بە چەن گوناح ، وەکو قەسدی ئیهلاکی یوسف ؛ چونکی غالّبی گومانیان وابو کە ئەمرێو دەرهێنانی کاروانی قەطعی نەبو • وە لەم لایشەوە دڵی باوکیان بەو جۆرە ئابارە ئازارداو چەن درۆو دەلەسەو سوێندی درۆ لەم کارەساتەدا هاتە سەریان •

★ (وجـاءَتْ سَيَّارَةٌ فأرْسَلوا وارِدَهُمْ فأدْلى دَلْوَهُ قـالَ : يا بُشْرى هـذا غُلامٌ ، وأسَرُّوهُ بِضـاعَةً ، واللهُ عَلِيـمٌ بِمـا يَعْمَلونَ) (١٩) ★

ریوایەت کراوە پاش سێ رۆژ لـەو رووداوە کاروانێ لـە شاری (مدین)ەوە رووی کردە (مصر)و لە رێگەدا لە نزیکی ئەو بیرەدا باریان خستو ئاسایشیان کردو ئەسەر یاسای کاروانی پیاوێ ناوی مالیکی کورِی ذعری خەزاعی بو ناردیان ئاویان لـەو بیرە بۆ هەڵێنجێ ، ئەویش کاتێ دۆڵچەکەی داهێشتە خوارەوە حەزرەتی یوسف رۆیشتە ناو دۆڵچەکەوە کاتێ هەڵیان کێشا تەماشایان کرد کورِێکی جوانی تێدایە ! ئەویش زۆر

شادمان بوونی بە هاوڕێکانی: موژدە بێ ئەمە کوڕێکی جوانە لەناو دۆڵچەکەدا هاتەسەرەوە . جا لە ناو خۆیانا وەکو کەلوپەلی بازرگانی شاردیانەوە بۆ ئەوە کەس پێیان نەزانێ ، وە خودایش زانایەو زانا بو بە کارەکەیانو حەزی کرد بەوە کە دەستی ئەوانە بکەوێ بۆ ئەوە کە بیبەن بۆ میصرو بکەوێتە خانەدانی وەزیرەوە •

★ (وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ) (٢٠) ★

وە ئەو کەسانە کە یوسفیان دەرهێنا لە بیرەکە کاتێ گەیشتنە میصر یوسفیان فرۆشت لەسەر حسێبی ئەوە کە بەندەی مالّی تیجارەتە ــ بە وەکیلی مەصرەفی وەزیری میصر بە پارەیەکی کەم کە عیبارەت بو لە چەن دردمێو ئەوانە لە بابەتی موعامەلەی یوسفەوە لەوانــە بوون کە مالّی دنیایان نەوێ هەر ئەوەیان ئەویست کە بیفرۆشنو لە لایان نەمێنێ لــە ترسی ئەوە نەکا خاوەنی ئەو غولامە بکەوێتە شوێن کاروانەکەو دەربکەوێ ئەو کوڕە دۆزراوەتەوەو مالّی تیجارەت نیە •

★ (وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ : أَكْرِمِي مَثْوَاهُ ، عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا !) ★

وە ئەو وەزیرە کە یوسفی کڕی لە میصرا وتی بە ژنەکەی : خذمەتی ئەم غولامە بکەنو باش بەخێوی بکەن ، هیوام وایە کە قازانجمان پێ بدا لە خزمەتکردنی دیوانو مالاّ وە یا لە کلیل بەدەستی مەصرەفدا ، یاخود هەر بیکەین بە کوڕی خۆمان مادام ئەدەبو ئەخلاقی بەرزمان چاوپێکەوت لە ڕەفتاریەوە •

★ (وكذلِكَ مَكَّنَّا لِيوسُفَ في الاَرْضِ ولِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأويلِ الاَحادِيث ، واللهُ غالِبٌ على أمْرِهِ ، ولكِنَّ أكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمونَ) (٢١) ★

وە هەر وەکو چۆن یوسفمان لە بیرەکە رزگار کردو لە میصرا فرۆشتمان بە وەزیری پاشا هەروا خاوەن دەستمان کرد لە عەرزی مولکی وەزیرا ، وە یا لە عەرزی ولاتی میصرا ، وە تا بمێنێتەوە بە سەربەرزی لەوێدا ، وە تا تەعلیمی مەعانی کتێبە ئاسمانیەکانی بکەین تا گەورەیی میصری پێ بکرێ ، وە خودا زاڵە بەسەر خواستی خۆیا بەڵام زۆربەی ئادەمیزاد نازانن بەم حاڵە •

★ (ولَمَّا بَلَغَ أشُدَّهُ آتَيْناهُ حُكْماً وعِلْماً وكذٰلِكَ نَجْزِي المُحْسِنِينَ) (٢٢) ★

جا پاش ئەوە کە یوسف گەیشتە ئەوپەڕ پایەی هێزی وجوودیەوە کە مابەینی (٣٠) ساڵە تا (٤٠) ساڵ • حیکمەتی عەمەلی و رەفتاری پیاوانەی عادلانەو عیلمو زانستی واجباتی تایبەتی خۆی لە هەموو بابەتێکەوە پێماندا و کردمان بە ئینسانی هەڵبژێراوی زانای تەوانا • وە هەر بەم جۆرەیش جەزای ئەو کەسانە ئەدەینەوە کە خاوەن ئیحسانن و بیرو باوەڕو کردەوەو رەوشتیان باشە •

بزانن ! بازێ لە موفەسیرەکان فەرموویانە : سەرەتای پێغەمەرایەتی حەزرەتی یوسف لەو کاتەوە بوە کە کەوتە ناو بیرەکەوەو خودا پێی فەرمو : (لەمەولا ئاگادارت ئەکەم لە حاڵی براکانتو ئەوان بە تۆ نازانن) • وە بازێ فەرموویانە : سەرەتای پێغەمەرایەتی ئەو لەو کاتەوە بوە کە

خرایە زیندانەوە • وە بازێ فەرموویانە : پاش ئەوە کە یوسف بو بـە ئەمینداری پاشای میصرو دەستی کرد بە خزمەتکردنی میللەتی میصر ، وە خودای تەعالا خۆی عالمە بە حەقیقەتی حاڵ • بەڵام ئەم پیرە دواییە زۆر پەسەندە ؛ چونکی ئەگەر حەزرەتی یوسف لـە عومری چواردەو پازدەدا گەیشتبێ بـە میصرو کەوتبێتە ماڵی عەزیزی میصرەوە چەن ساڵێ لە ماڵی ئەوا بوەو پاش ئـەوە کە خراوەتە سیجنەوە حەوت ساڵ لـە حەپسخانەدا بوەو پاش ئەوە لە حەپسخانە هاتوەتـە دەرەوە بوە بـە کاربەدەستی دارایی پاشای میصر یاڵڵا بوە بە ئینسانێکی رەسای موناسب بۆ پایەی رەهبەریو لەوەولا خودا کردوویەتی بـە رەهبەرو دەعوەتی خەڵکی کردوە بۆ دینی تەوحیدو بۆ شەریعەتی باوکو باپیرەکانی هەتـا ئیبراهیم (د) •

★ (وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ) ★

زۆر هاتوچۆی کرد ئەو ژنـە کە یوسف لە ماڵی ئـەوا بـو ، وە تێکۆشا لەگەڵ یوسف بۆ رامکردنی نەفسی یوسف بۆ خۆی ؛ چونکی یوسف زۆر جوان بو وە ئەو ژنەیش زۆر جوان بوو بـە دڵ گرفتاری عەشقی یوسف بووبوو ، وە ئەوەی کە ئینسان رابکێشێ بۆ ئارەزوبازی لـە نیشاندانی شێوەی جوانی خۆی بـە بەرگی جوانەوەو کردنەبەری بـەرگی جوانو زەڕو زێوەری نایابو بـە نازو دەڵاڵەوەو قسـەکردن لەگەڵیاو خزمەتکردنیو دڵڕاگرتنی بەجێ هێنا •• هەتا پیری هاتە سەر ئەوە کە هەر چۆن ئەمر بکا بە یوسف ئیطاعەی ئەکاو ملپێچی ناکا • جا لەم کاتەدا فرسەتی لێ هێنا •

★ (وغَلَّقَتِ الاَبْوابَ وقالَتْ : هَيْتَ لَكَ !) ★

وە زلێخا دەرگای هۆدەکانی لە دەرو ژوورەوە داخست بە جۆرێ کەس پێیان نەزانێو وتی بە یوسف فەرموو : بێ بۆ لام تا پێکەوە رابوێرین ؛ وە حەزرەتی یوسف لەبەر پاکی نەفسی خۆی موبالاتی پێ نەکردو عوزری بۆ هێنایەوە بە سێ جۆر •

★ (قالَ : معاذَ اللهِ ! إنَّهُ رَبِّي أحْسَنَ مَثْوايَ إنَّهُ لا يُفْلِحُ الظَّالِمونَ) (٢٣) ★

یەکەم : فەرمووی : پەنا ئەگرم بەو خودایە کە کردەوەی خراپی حەرام کردوەو پێویستە هەموو کەسێ خۆی لە حەرام لابدا بە تایبەتی یەکێ کە لە خانەدانی دینو زانیاری دین بێ •

دووەم : فەرمووی : ئەو کەسە کە خاوەنی عیصمەتی تۆیە گەورەو سەییدی منەو پایەی باش راگرتووم‌و زۆر دوورە لە حوقووقی وەفاو کەرامەتەوە ئینسان خەیاڵەت لەگەڵ خانەوادەی گەورەی خۆیا بکا ، بە تایبەتی گەورەیەکی وا کە حورمەتو پایەی دابێ بەو کەسە •

سێهەم : خۆ بەرەڵاکردن بۆ ئارەزووبازیو دەستبردن بۆ ناموسی خەڵک موخالیفی عەقڵی سەلیمە ، وە ستەمەو تەجاوزە لەسەر یاسای ویژدانو کەرامەتی ئینسانیو بە راستی هەرکەسێ ستەمکار بێ رزگاو نابێ •

★ (ولَقَدْ هَمَّتْ بِهِ ، وهَمَّ بِها لَوْلا أنْ رَأى بُرْهانَ رَبِّهِ ، كَذلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ والفَحْشاءَ ، إنَّهُ مِنْ عِبادِنا المُخْلَصِينَ) (٢٤) ★

به راستی ژنی وەزیری میصر زلێخا ناو قەصدی لەزەتوەرگرتنی کرد لە یوسف (د) ، وە حەزرەتی یوسف بە هۆی ئینسانیەتەوە قەسدی زلێخای ئەکرد ئەگەر لەو کاتە تاریکەدا چرای دڵی خۆی لە لایەنی خوداوە بە هەڵکراوی دەرك نەکردایێ ، بەڵام لەو کاتەدا لە ویژدانی خۆیا دەرکی نوورو رووناکیو ئینشیراحێکی رۆحی وەهای کرد لە قەسدکردنی ئەو کارە ناباڕە دوورکەوتەوە ، واتە یوسف قەسدی زلێخای نەکرد ؛ چونکی هێزێکی رۆحی خودایی لە دڵیا پەیدا بو مانیع بو لەو قەصدەو ئێمە بۆیە ئەو بورهانەمان پێنیشان دا بۆ ئەوە ئەو کارە ناهەمواڕەی لێ دوور بخەینەوە ؛ چونکی بە راستی بڕیاردراوە کە یوسف لە بەندە خالیصکراوەکانو لە ڕەهبەرەکانە لە دەفتەری عیلمی ئێمەداو ڕەهبەران ئەبێ لە کاری نابار دوور بن •

★ (وَاسْتَبَقَا البَابَ) ★

جا یوسفو زلێخا هەردوو کەوتنە کێبەرکێ بۆ لای دەرگای ماڵەکە . وە هەرکام لەوان کۆششیان ئەکرد بۆ ئەوە کە لە پێش ئەوا پێی بگەن ، یوسف ئەیویست بگا بە دەرگاکەو بیکاتەوەو خۆی ڕزگار بکا لە دەستی زلێخاو ، زلێخا ئەیویست زوو بگا بەو دەرگایە هەتا پشتی پێوە بنێو نەیەڵێ یوسف دەرچێو مەقسودی خۆی بەجێبێنێ وە یا خەڵك بەو کارەساتە نەزانن ، وە یوسف کەوتە پێشو زلێخا لە دوایەوە مەلەوانی کراسەکەی یوسفی گرت •

★ (وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ) ★

وە کراسەکەی یوسفی لە پشتەوە دادڕی ؛ چونکی یوسف بەهێز

پەلەی ئەکرد بگات بە دەرگاکەو زلێخا کراسەکەی رائەکێشاو کراسەکە بـــە دەستیەوە درِا •

★ (وألْفَيَا سَيِّدَها لَدَى البَابِ) ★

بە قەزاو قەدەری خودا لـــەو کاتەدا تەصادوفی مێردەکەی زلێخا واتە (قطفیر) ناو وەزیری پاشای مصریان کرد • وە بـە فەوری بـۆ پێشدەستی ـ زلێخا هاواری کرد لە (قطفیر) •

★ (قالَتْ : ما جَزَاءُ مَنْ أرادَ بِأهْلِكَ سوءً إلاَّ أنْ يُسْجَنَ أوْ عَذابٌ أَلِيمٌ ؟) (٢٥) ★

وتی : جگە لە سیجنو سزای سەخت چی تر هەیە ببێ بـە تۆلەی کەسێ کە بیەوێ خەیانەت لە عائیلەی تۆ بکا ؟

وە حەزرەتی یوسفیش بۆ چاری کەرامەتی خۆی هاتەدەنگ‌و

★ (قالَ : هِيَ راوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي) ★

فەرمووی : حاشا ! من هیچ کارێکی نابارم نەکردوەو ئەو هەوڵی دا بۆ رامکردنی منو منیش ویستم خۆم دەرباز بکەم تا لـــەم شوێنەدا گەیشتین بە تۆ •

★ (وشَهِدَ شاهِدٌ مِنْ أهْلِها : إنْ كانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وهُوَ مِنَ الكاذِبِينَ (٢٦) وإنْ كانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ) (٢٧) ★

وە لەوێدا شایەتێك لە خزمی زلێخا شایەتی داو وتی : تەماشا بکەن ئەگەر کراسەکەی یوسف لە بەرەوە درِاوە ئەوە زلێخا راست ئەکاو یوسف

لە درۆزنانە ؛ چونکی ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە یوسف دەستی بردوە بۆ زلێخاو ئەویش مەنعی‌کردوەو یوسف کراسەکەی دادڕیوە • وە ئەگەر کراسەکەی لە پشتەوە دڕاوە ئەوە زلێخا درۆ ئەکاو یوسف راست ئەکا ؛ چونکی ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە زلێخا داوای رووبەڕوویی لـە یوسف کردوەو ئەویش پشتی لێهەڵکردوەو زلێخا لە پشتەوە کراسەکەی گرتوەو ئەویش خۆی راکێشاوە هەتا کراسەکەی لە پشتەوە دڕاوە •

★ (فلَمَّا رأى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قالَ : إنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ) (٢٨) ★

جا کاتێ کە قطفیر تەماشـای کردو دەرکەوت کراسەکەی یوسف لە پشتەوە دڕاوەو باش تێگەیشت یوسف پاکە •• وتی : ئەم رووداوە لەگەڵ ئەم گریانو شکاتو پێشدەستی تۆدا بە عیبارەتی جازیبە بۆ دڵی ئێمە لە حیلەی ژنانەی ئێوەیەو بە راستی حیلەی ئێوە زۆر وردەو تەئسیری گەورە ئەکا وە ئەگەر هۆشیارێکی باش نەبێ پیاو ئەهاوێتە هەڵەوە • جا پاش ئەوە کە وەزیر حاڵی بو لە وەزعی ناو ماڵەکە وتی :

★ (يوسُفُ أعْرِضْ عَنْ هذا) ★

ئەی یوسف وا ئەزانم تۆ پاکیو باسی ئەم رووداوە مەکە با دەنگمان دەرنەچێ •

★ (واسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إنَّكِ كُنْتِ مِنَ الخَاطِئِينَ) (٢٩) ★

وە ئەی زلێخا تۆیش داوای چاوپۆشی لە خودا بکە بۆ تاوانی خۆت ، بە راستی لە تاوانبارانی لەم کارەساتەدا ، وە ئەم جارە بەم جۆرە سەری ئەم رووداوەیان ئایەوەو باسەکە کپ بوەوە لە ناو ماڵەکەیانا •

لێرەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : لەسەر ئەو تەفسیرە من نووسیم لە لایەنی حەزرەتی یوسفەوە ـد قەسدی کاری خراپ نەبوە لەبەر ئەوە کە جوملەی (وهم بها) ئەبێ بە جوابی (لولا)و لێی پێشکەوتوە وەکو ئیمام فەخری رازی بە نەقڵ لە سێیەوەیەوە ئەو پێشکەوتنەی رەوا داوە • کە وابێ مەعنای ئایەتەکە وایە : ئەگەر یوسف بورهانی خودای دەرك نەکردایێ قەسدی ئەو کارەی ئەکرد • بەڵام مادام بورهانەکەی دەرك کرد ئەو قەسدەی نەکرد ، وە ئەمە مەعلوومە بۆ خوێندەوار •

دووهەم : لەسەر ئەو تەفسیرە من نووسیومە (بورهان)ەکە عیبارەتە لەو نوورە کە لەو کاتەدا خودای تەعالا داینا‌وە لە دڵی یوسفا خواە نووری عیصمەت بێ کە بۆ پێغەمەرانە ـ مادام لەو کاتەدا پێغەمەر بووبێ ـ یاخود تەوفیقو ئیرهاص بێ ـ ئەگەر لەو کاتەدا پێغەمەر نەبووبێ ـ وە کەلیمەی بورهان زۆر موناسبە بۆ ئەم هێزە مەعنەوییە ؛ چونکی بۆ هێزی قەطعیو بڕندە بەکار دێ ، وە نووری عیصمەتی پێغەمەرانو نووری تەوفیق هەردوویان زۆر بڕندەو خاوەن تەئثیرن •

سێهەم : ئەو شایەتە کە شایەتی دا بە پاکی یوسف بازێ لە موفەسیرەکان وتوویانە پیاوێ بو ئامۆزای زڵێخا یا خاڵۆزای بو ، وە ئەو ئەم تەدبیرەی کرد بۆ عەزیزی میصر کە تەماشای کراسەکەی یوسف بکا : ئاخۆ لە بەرەوە درِاوە یا لە دواوە ؟

وە زۆربەی موفەسیرەکان فەرموویانە : منداڵێ بو لە بێشکەدا خزمی زڵێخا بو وە بە شێوەی (خرق العادة) خودا هێنایە وتار بۆ ئەو رووداوە بە دەلیلی فەرموودەی حەزرەت ـد کە فەرموویەتی : چوار منداڵ

هاتوونه‌ته وتار : (ماشطه)ی کچی فیرعه‌ون • شایه‌ته‌که‌ی یوسف وه ئه‌و منداڵه که له زه‌مانی (جریج)ی راهیبدا هاته وتار بۆ شایه‌تی پاکی (جریج) • وه عیسای کوڕی مه‌ریه‌م ـدـ •

چواره‌م : پێویسته بزانن که حه‌زره‌تی یوسف ـدـ له‌و رووداوی ماڵی وه‌زیره‌دا مه‌عصووم و پاك بوه له هه‌موو جۆره تاوانێ به ده‌لیلی ئه‌وه ، وه‌کو ئیمامی رازی فه‌رموویه‌تی ، هه‌رکه‌سی پەیوه‌ندی بووبێ به‌و رووداوه‌وه شایه‌تی داوه به پاکی یوسف وه ئه‌وانه که عه‌لاقه‌دارن له‌وا یوسف‌و ، زلێخاو ، شایه‌ت‌و ، وه‌زیرو ، ژنانی میصری‌و ، خودای ته‌عالاو ، دوژمنی گه‌وره شه‌یتان •

١ ـ یوسف ـدـ فه‌رموویه‌تی : (هي راودتني عن نفسي) ، واته : زلێخا هاتوچۆی کرد بۆ لای من‌و ویستی مه‌یلی بده‌مێ‌و من په‌یوه‌ندیم نه‌بو ، وه فه‌رموویه‌تی : (رب السجن احب الي مما يدعونني اليه) ، واته : خودایا زیندانم پێ خۆشتره له‌و تاوانه‌و له‌و کاره‌ی ئه‌وان منی بۆ بانگ ئه‌که‌ن • وه خودا ئه‌مانه‌ی گێڕاوه‌ته‌وه‌و ته‌قریری کردوون •

٢ ـ زلێخا لای ژنه میصریه‌کان دانی پیاناو وتی : (ولقد راودته عن نفسه فاستعصم) ، واته : به راستی من هه‌وڵم دا له گه‌ڵ یوسفداو ویستم رامی بکه‌م ، واته من ته‌ماعم تێکردبوو له‌گه‌ڵی خه‌ریك بووم به‌ڵام ئه‌و خۆی نه‌دا به‌ده‌سته‌وه • هه‌روا لای پاشای میصریشدا پێی لێ‌ناو وتی : (الآن حصحص الحق ، أنا راودته عن نفسه ، وانه لمن الصادقين) ، واته : ئیسته راستی ده‌رکه‌وت ، من فڕو فێڵم کرد بۆ رامکردنی یوسف ، یوسف له راستانه له وتارو کردارا •

٣ ـ شایەتەکەیش بەیانی ئەوەی کرد کە بو بە هۆی پاکی یوسف ـدـ •

٤ ـ وەزیری میصر وتی : (انه من کیدکن ، ان کیدکن عظیم) •

٥ ـ ژنە میصریەکان وتیان : (ما علمنا علیه من سوء) •

٦ ـ شەیتان بڕیاری داوە کە عیبادی خودا گومڕا بکا موخلیصەکان نەبێو خودا فەرموویەتی : (انه من عبادنا المخلصین) •

٧ ـ خودا فەرموویەتی : (کذلك لنصرف عنه السوء والفحشاء) واتە : بورهانمان پێنیشان دا بۆ ئەوە کە خراپە لادەین لە یوسف ، وەکو سەرەتای خەیانەتەکەو خەیانەتەکەیش خۆی •

★ ★ ★

★ (وقالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ : امْرَأَةُ العَزِيزِ تُراوِدُ فَتاهَا عَنْ نَفْسِهِ ، قَدْ شَغَفَهَا حُبّاً ، إِنَّا لَنَراهَا فِي ضَلالٍ مُبِينٍ) (٣٠) ★

واتە : هەرچەند خانەدانی وەزیر تێکۆشان بۆ کپکردنەوەی ئەو دەنگو باسە بەلاّم بە یاسای (قسە کەوتە زارێ ئەکەوێتە شارێ) هەواڵ بلاّو بوەوە بە ناو شاری میصرداو ژنان کەوتنە وتوویژو کۆمەڵێ ژنی هاوشانو هاوتەمەنی زلێخا وتیان : ژنەکەی عەزیز خەریکی دڵداریو هاتوچوە بۆ رامکردنی غولاّمە خزمەتکارەکەی خۆیو ، بە راستی خۆشەویستی ئەو غولاّمە چوەتە ناو پەردەی دڵی زلێخاوەو بە راستی لەم روەوە ئێمە زلێخا بە گومڕاو بێهۆش ئەزانین ؛ چونکە خزمەتکارێ ئەوە نایەنێ •

★ (فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّيناً ، وَقَالَتِ : اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ! فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ! وَقُلْنَ : حَاشَ لِلَّهِ ! مَا هَذَا بَشَراً إِنْ هَذَا إِلاَّ مَلَكٌ كَرِيمٌ !) (٣١) ★

کاتێ کە زلێخا ئەم قسەو باسە پەنامەکی ئەوانەی بیست ، وەلحال قەسدی ئەوانیش نە ژێرەوە سووککردنی پایەو شانی زلێخا بو ، ناردی بە دوایانا بە ناوی دەعوەتەوە بانگی کردن بۆ ماڵی خۆی‌و ، بۆ هەرکام لەوان نارنجێکی ئامادە کرد ، جا کاتێ هاتن‌و دانیشتن هەر یەکەو نارنجەکەو چەقۆیەکی دا بە دەستەوەو ، لەو کاتەدا کە خەریکی بڕینی نارنجەکە بوون زلێخا بە یوسفی وت : وەرە دەرەوە بۆ ناو کۆمەڵی بانگکراوان ! کاتێ چاویان بە شێوەی جوانی دڵڕفێنی بێ وێنەی یوسف کەوت زۆر بە شێتکی جوان‌و گەورە هاتە پێش چاویان‌و ، بە هۆی تەماشاکردنی یوسفەوە هۆشیان لای خۆیان نەماو دەستی خۆیان لەت‌و پەت کردو ! هەموو وتیان : خودا دوورە لە ناتەوانی‌و توانای بەسەر هەموو شتێکدا هەیە بۆیە توانیویەتی ئەم ئادەمیزادە لەم شێوە فریشتە سروشتەدا دروست بکا ، بەڵام ئەمە ئادەمی نیەو ئەمە فریشتەیەکی خاوەن قەدرو قیمەت‌و دیاریە •

★ (قَالَتْ : فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ ! وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ ، وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُوناً مِنَ الصَّاغِرِينَ) (٣٢) ★

پاش ئەوە کە زلێخا حاڵی بو ژنە میصریەکانیش گیرۆدەی جوانی یوسف بوون‌و کەس بەرابەر بەو جوانیە خۆی ناگرێ ، بێ شاردنەوە

وتی : ئا ئـەم جوانە کـە چاوتان پێی کەوت ئـەو غولاّمەیە کـە ئێـوە سەرزەنشتی منی لەسەر ئەکەن ! بە راستی من هەوڵم دا بۆ رامکردنی بۆ خۆم و ئەو هەر خۆی نەداوە بە دەستەوەو خۆی گرتوە ، وە پاش ئەوە کە ئێوە حاڵی بوون لەو شێوەو جوانیەو ئەزانن کە دڵ خۆی ناگرێ لـە ئاستی خۆشەویستی ئەودا ، سوێند ئەخۆم ئەگەر ئەوەی من لەوم ئەوێ نەیکا ئەخرێتە زیندانەوەو لە ریزی داماوەکانا ئەبێ •

لەمـەوە دەردەکەوێ کـە هەموو لایەکیان دانیان ناوە بەوەدا کـە ئیختیاریان لە دەست دەرچوە بەرابەر بە یوسف • جا ژنەکانیش دەستیان کرد بە ئامۆژگاری یوسفو حاڵیکردنی لەوە کە لە موخالەفەی زلێخادا گیرۆدەی مەینـەتی سزاو زیندان ئـەبێ ، وە یوسـف کـەوتە ئـەمری واقیعەوەو لـە پاش بیرکردنەوە لـەوەدا کـە نافەرمانی زلێخـا سزایەکی مەحدوودەو نافەرمانی خودای تەعالا عـارە بۆ دنیـاو ئاگرە بۆ عـالەمی نەبڕاوەی قیامەت •• لە خودا پارِایەوەو هەوڵی پارازتنی خۆی دا •

★ (قـال : رَبِّ السِّجْنُ أحبُّ إلَيَّ مِمَّـا يَدْعونَنِي إلَيْهِ وإلاَّ تَصْـرِفْ عَنِّـي كيْـدَهُنَّ أصْـبُ إلَيْهِـنَّ وأكُـنْ مِـنَ الجَاهِلِينَ) (٣٣) ★

وتی : پەروەردگارا ! زیندان لە لای من گەلێ خۆشترە لەو کردەوە ناشارەی کە ئەو ژنانە لێمیان دەوێو ، ئەگەر تۆ فڕو فێڵی ئەم ژنانەم لێ لا نەدەی لەوانەیە کە مەیل بکەم بۆ رابواردن لەگەڵیاناو ئەو کاتە ئەچمـە رزی ئارەزووبازانی نەفامەوە •

★ (فاسْتَجابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ، إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ العَلِيمُ) (٣٤) ★

جا خودای تەعالا دۆعاکەی لێ قەبوونّ کردو وەزعێکی وای بردە دڵی وەزیری میصرەوە کە لەو خانەدانەی دوور بخەنەوە • وە بەم جۆرە یوسفی پارازتو فڕو فێڵی ژنەکانی لێ لادا ؛ چونکی بـە راستی خودا دۆعای موخلیصان ئەبیێو زانایشە بـە رازی دڵیانو ئەزانێ مەبەستیان چیـە •

★ (ثُمَّ بَدا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ ما رَأَوُا الآياتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّى حِينٍ) (٣٥) ★

پاش ماوەیەکی کەم لە کپکردنەوەی ئەو رووداوەو پاش ئەوە کـە چەن بەڵگەی مەعقوولیان دەستکەوت لەسەر پاکی یوسفو حاڵی بوون هەتا ئـەو لـەو ماڵەدا! بێ خەڵکی باسی خانەوادەکەی ئەکەن فیعلەن لـە ماڵیشەوە هۆی کاری نابار هەر دەوام ئەکا •• بۆیان دەرکەوت کە باش وایە ماوەیێ یوسف زیندانی بکەن تا ئەو خەتەرە لەو خانەوادەدا نەمێنێ •

★ (ودَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيانِ ، قالَ أَحَدُهُما : إِنِّي أَرانِي أَعْصِرُ خَمْراً ، وقال الآخَرُ : إِنِّي أَرانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزاً تَأكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ ، نَبِّئْنا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَراكَ مِنَ المُحْسِنِينَ) (٣٦) ★

واتە : فیعلەن بە ئەمری وەزیر یوسفیان زیندانی کردو بە ڕێکەوت دوو گەنج لە خزمەتکارانی پاشای میصر لەگەڵ یوسفدا زیندانی کران ؛ یەکێکیان نانی بۆ پاشا دروست ئەکردو ئەویشیان مەشرووباتی دروست

ئەکرد ، ئەم دوانە بە تاوانی ئەوە زیندانی کران کە ئەیانەوێ پادشا دەرمانخوارد بکەن •

وە بە هۆی بلاّوبوونەوەی دەنگوباسی کاردەستی خانەدانی وەزیرەوە دەرکردنی فەرمان بە زیندانکردنی یوسف مەشهوور بو کە ئەم غولاّمە ئینسانێکی بە حورمەتو دڵو داوێن پاکو خاوەن نەفسێکی پاکە ، وە فیعلەن ئاداب‌و هەستان‌و دانیشتنیشی وەها بو ، بەم هۆیەوە ئەو دوو خزمەتکاری پاشایە باوەڕیان پەیدا کرد بەوە کە یوسف ئینسانێکی پیرۆزەو بە یاسای ئەو رۆژە بۆ ئەوە ئەشێ کە داوای تەعبیری خەوی لێ بکرێ • وە لەو کاتەدا ئەو دوو گەنجە هەر یەکەو خەونکیان دی‌و هاتن بۆ لای یوسف بۆ لێکدانەوەی خەوەکەیان‌و ، یەکێکیان وتی : لە خەوما دیم تریم ئەگوشی‌و ئەمکرد بە شەراب بۆ پاشا ، ئەوی تریان وتی : منیش دیم لە خەوما کە نانم لەسەر سەرم داناوەو پەلەوەر دائەبارن بەسەرماو لەو نانە ئەخۆن ، ئەمانەوێ ئاگادارمان بکەی لە تەفسیری ئەم دوو خەوە ، بە راستی ئێمە تۆ بە ئینسانێکی وا ئەزانین کە لە کۆمەڵی چاکان‌و پیاوچاکانی •

★ (قال : لا يَأْتِيكُما طَعامٌ تُرْزَقانِهِ إِلاَّ نَبَّأْتُكُما بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُما ، ذَلِكُما مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي ، إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وهُمْ بِالآخِرَةِ هُمْ كافِرُونَ (٣٧) واتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبائِي إِبْراهِيمَ وإِسْحاقَ ويعقوبَ ما كانَ لَنا أَنْ نُشْرِكَ بِاللهِ مِنْ شَيْءٍ ، ذلِكَ مِنْ فَضْلِ اللهِ عَلَيْنا وعلى النَّاسِ ، ولكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَشْكُرُونَ) (٣٨) ★

کاتێ حەزرەتی یوسف وتاری خزمەتکارەکانی بیست ، وە خودا

حاڵی کردبو لەوە کە یەکێکیان رزگار ئەبێ لـە زیندانو لـە لای پاشادا قەدری ئەبێ ، ویستی لەم هەلەدا خۆی دەربخاو ئاگاداریان بکا لەوە کە خۆی لە لای خودادا قەدری هەیەو رەهبەرەو خودا گەلێ شتی پەنامەکی پێنیشان ئەدا وەکو چۆن باقی رەهبەرەکان خۆیان دەرئەخەن لە ئادەمیزاد ، وە پێی فەرموون : من نەڵێ هەر بۆ تەفسیری خەو بەڵکو خودا زانستێکی رۆحی وەهای پێداوم کە هەر خواردەمەنیەك لە لایەنی مەئموری زیندانەوە رەوانەئەکرێ بۆتان بیخۆن لە پێش ئەوەدا کە بگات بە ئێوە ئەزانم چ جۆرە خواردمەنیەکەو سوودی هەیە بۆتان بیخۆن یا زیان ، وە ئەم زانستە لە جوملەی ئەوانەیە کە خودای خۆم فێری کردووم ، وە سیرِی ئەم بەشو بەهرەیشە ئەوەیە کە من تەرکی ئایینی قەومێکم کردوە کە ئیمانیان نیە بە خودای تەنیا ، وە کوفری رۆژی قیامەت ئەکەن ، واتە : وەکو باوەڕیان بە زاتی خودا نیە باوەڕیشیان بەوە نیە کە ئینسان لـە پاش مردن زیندو ئەکرێتەوەو پرسیاری کردەوەو بیرو باوەڕی لێ ئەکرێو ئەگا بە جەزای خـۆی .

وە کەوتوومەتە شوێنی ئایینی باوکۆو باپیرەکانی خۆم کە یەعقوبو ئیسحاقو ئیبراهیمە ، وە بۆ ئێمە رەوا نیەو نەبوە قەت کە شەریکو هاوڕێ بڕیار بدەین بۆ خـودای تەعـالا ، وە ئێمـە دامەزراوین لەسـەر ئایینی خوداپەرستی بـە تاقو تەنیـا وە لەسـەر رەهنومایی ئادەمیزاد بۆ دینی تەوحیدو خودای تەنیا پەرستن ، وە ئەم بارەی ئایینی تەوحیدە لە فەضڵو کەرەمی خودایە لەسەر ئێمە کـە وەحی ناردوە بە فریشتەدا بۆمان ، وە لەسەر خەڵکیش کە ئێمەی کردوە بە رەهبەرو رەهنومایان ، بەڵام زۆربەی ئادەمیزاد نازانن بەم بارەیەو سوپاسی ئەو خودایە ناکەن کـە ئەم ئایینی تەوحیدەی بۆ ناردوون بۆیە قەبوڵی ناکەن .

جا لەم شوێنەدا حەزرەتی یوسف ـدـ بە ئاشکرا کەوتە بانگکردنیان بۆ ئایینی تەوحیدو فەرمووی :

★ (یا صَاحِبِيَ السِّجْنِ أَأَرْبابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللهُ الواحِدُ القَهَّارُ ؟) (٣٩) ★

ئەی دوو هاوڕێی من لەم زیندانەدا ئایا پەرستنی چەن خودایەکی بلاوی بێ جەمعیەتی بێ شوعوورو هێز باشە بۆ ئینسان ؟ یا پەرستیاری خودایێ کە تاقو تەنیایەو زاڵە بەسەر هەموو شتێکداو کەس ناتوانێ بەرابەری بکا ؟

★ (ما تَعْبُدونَ مِنْ دونِهِ إلاَّ أسْماءً سَمَّيْتُموهَا أنْتُمْ وآباؤُكُمْ ما أنْزَلَ اللهُ بِها مِنْ سُلْطانٍ) ★

ئێوە عیبادەت ناکەن بۆ غەیری خودا بۆ چەن بتێکی بێ نرخی بێ حەقیقەتی وەها نەبێ کە خۆتان ناوتان ناون ـ ئێوەو باوکۆو باپیرەتان ـ وە خودا هیچ بورهانو بەڵگەیەکی لەسەر دانەناون •

★(إنِ الحُكْمُ إلاَّ لِلهِ) ★

حوکمو فەرمان بە بەندەیی هەر بۆ خودایە •

★ (امَرَ ألاَّ تَعْبُدوا إلاَّ إياهُ ، ذلِكَ الدِّينُ القَيِّمُ ولكِنَّ أكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمونَ) (٤٠) ★

ئەو خودایە کە ئەمری کردوە کە عیبادەت نەکەن بۆ ئەو نەبێ وە ئەمەیە دینی راستی حەقی دامەزراو لە کائیناتا بەڵام زۆربەی ئادەمیزاد ئەمە نازانن •

يا صَاحِبَيِ السِّجْنِ أَمَّا اَحَدُكُمَا فَيَسْقِي رَبَّهُ خمراً ، وأَمَّا الآخَرُ فيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ ، قُضِيَ الأَمْرُ الَّذِي فيهِ تَسْتَفْتِيانِ) (٤١) ★

جا پاش بەیانی بیروباوەڕو ئایینی خۆی‌و ئامۆژگاری زیندانیەکان. رووی کردە تەعبیری خەوەکانیان‌و فەرمووی : ئەی دوو هاوڕێی زیندانم یەکەمتان ، واتە ئەوەتان کە لە خەویا شەرابی دروست ئەکرد بۆ پاشاکەی لەمەوبەر ، ئەڕواتەوە بۆ سەر کاری خۆی‌و شەراب دەرخواردی گەورەکەی ئەداتەوە . وە ئەوەی دوەمتان ئەوە حوکمی ئیعدامی ئەدرێ‌و هەڵئەواسرێ بە سێدارەداو لە بەر ناهەمواری حوکمەکەی ناهێنرێتە خوارەوە هەتا پەلەوەر لە سەری ئەخوا ، ئەو شتەی کە لێی ئەپرسن بڕیەوە ، واتە ئەنجامی ئەم زیندانی‌کردنتانە لە تەعبیری خەوەکانتانا ئەمەیە •

★ (وقالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ ناجٍ مِنْهُما : اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنْساهُ الشَّيْطانُ ذِكْرَ رَبِّهِ ، فَلَبِثَ في السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ !) (٤٢) ★

وە یوسف فەرمووی بەویانە کە باوەڕی وابو رزگارە لە زیندان : کاتێ رۆیشتیتە لای پاشا باسی منی لا بکە کە بە ستەم لەم زیندانەدا راگیراوم ، بەڵکو بەزەیی پێما بێتەوەو رزگارم بکا • بەڵام تێکەڵبوون بە کاری خۆیەوەو شادمانی بە رزگاربوونی خۆی تێکەڵی دنیای کردەوەو پەیوەندی بە شەیتانەوە پەیداکردەوەو شەیتان بو بە هۆی ئەوەی باسی

یوسف فەرامۆش بکاو لای پاشا باسی نەکا وەك هەر نەیبینێ ! وە مەشهوور وایە حەوت ساڵ مایەوە لەو شوێنەدا • وە حیکمەتی ئەوەیش ئەمە بو ئەو باسە شەرمئاوەرە نەمێنێو یوسفیش بگات بە پایە بە لای پاشاوە •

★ ★ ★

★ (وقالَ المَلِكُ إنّي أرى سَبْعَ بَقَراتٍ سِمانٍ يأكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلاتٍ خُضْرٍ وأُخَرَ يابِساتٍ ، يا أيُّها المَلأُ أفْتُونِي في رُؤْيايَ إنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيا تَعْبُرُونَ) (٤٣) ★

بە خواستی خودا پاش ئەو ماوە پادشای میصر خەوی دی : کە رۆژ بوەوە فەرمووی : بە راستی من لە خەودا حەوت گای زەلامی گۆشتنو قەڵەوم دی لە نەهرێکەوە هاتنە دەرەوەو حەوت گای لاوازیشم چاو پێکەوت ئەو حەوت گا قەڵەوەیان ئەخواردو قووتیان ئەدان ، وە حەوت گوڵە گەنمی سەوزی جوانم دیو حەوت گوڵی وشکی زەرد کەوتن بەسەر گوڵە سەوزەکاناو دایانپۆشین ، وە لەم خەوە زۆر سەرم سوڕماود . ئەی کۆمەڵی مەجلیسو ئەهلی فامی بارەگا تەفسیری ئەم خەوەم بۆ بکەن ئەگەر ئێوە لەوانەن کە تەعبیری خەو ئەزانن •

★ (قالوا : أضْغاثُ أحْلامٍ ، وما نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الأحْلامِ بِعالِمِينَ) (٤٤) ★

ئەوانیش لە وەڵاما وتیان : ئەم خەوانە لە خەوی پڕو پووچ ئەچن ، وە ئێمە زانا نین بە تەعبیری خەوی وەها ؛ چونکی حەقیقەتیان نیە •

★ (وقالَ الَّذِي نَجا مِنْهُما ، وادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ : أنَا اُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلونِ) (٤٥) ★

جا ئەو کابرای زیندانیە کە یوسف تەعبیری خەوەکەی بۆ کردو رزگاری بو •• یوسفی کەوتەوە بیر پاش ئەو ماوە زۆرەو وتی : من خەبەرتان ئەدەمێ بە تەئویلی ئەم خەوە ، ئەمر بفەرموون رەوانەم بکەن بۆ لای یوسف ؛ چونکی لەو رۆژەدا کەس بە بێ فەرمانی تایبەتی نەیتەتوانی بڕوا بۆ زیندانو زیندان ببینێ ، جا پاشا فەرمانی دا کە بڕوا بۆ زیندانو رۆیشت بۆ لای یوسفو عەرزی کرد •

★ (يوسُفُ أيُّها الصِّدِّيقُ ! أفْتِنا في سَبْعِ بَقَراتٍ سِمانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجافٌ ، وسَبْعِ سُنْبُلاتٍ خُضْرٍ وأُخَرَ يابِساتٍ ، لَعَلِّي أرْجِعُ إلى النّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمونَ) (٤٦) ★

ئەی یوسف ! ئەی ئینسانی خودا پێداوی زۆر راست لە وتارا ! خەبەرمان پێ بدە لە تەئویلی ئەم خەوەدا کە پاشا دیویەتی : کە حەوت گای لەڕ حەوت گای قەڵەویان خواردوەو ، حەوت گوڵە گەنمی وشکی پووکاوە کەوتوون بەسەر حەوت گوڵە گەنمی سەوزی جوانا • هیوام وایە بڕۆمەوە بۆ لای پاشاو وەزیرەکانیو باسەکەیان بۆ بگێڕمەوە هەتا بزانن کە تەعبیری خەوەکەی پاشا چیە •

★ (قالَ : تَزْرَعونَ سَبْعَ سِنينَ دَأَباً ، فَما حَصَدْتُمْ فَذَروهُ في سُنْبُلِهِ إلاَّ قَلِيلاً مِمَّا تَأْكُلونَ) (٤٧) ★

فەرمووی : حەوت ساڵ کشتوکاڵتان ئاسایی ئەبێ ئەوە کە لەو حەوت ساڵەدا ئەیدوورنەوە وازی لێ بێنن هەر لە ناو گوڵەکەیا بمێنێتەوە کەمێ نەبێ لەوەی کە پێویستان پێیەتی بۆ خواردن •

★ (ثُمَّ يَاْتي مِنْ بَعْدِ ذلِكَ سَبْعٌ شِدادٌ يَاْكُلْنَ ما قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إلاَّ قَلِيلاً مِمَّا تُحْصِنونَ) (٤٨) ★

پاش ئەو حەوت ساڵە حەوت ساڵی ناهەمواری قاتی دێنە پێشەوە هەموو ئەو رزقەی هەڵتانگرتوەو داتان ناوە بۆ ئەو ساڵە گرانیانە •• ئەیانخۆن ، واتە خەڵکەکە ئەوەی ئامادەیان کردوە بۆ خۆیان بۆ ساڵە گرانیەکان ئەیخۆن کەمێ نەبێ لەوەی پارازتووتانە بۆ تۆوی کشتوکاڵ یا بۆ کاتی قاتە ساڵ •

★ (ثُمَّ يَاْتي مِنْ بَعْدِ ذلِكَ عامٌ فِيهِ يُغاثُ النَّاسُ وفِيهِ يَعْصِرونَ) (٤٩) ★

پاش ئەم حەوت ساڵە گرانیەیش ساڵێکی زۆر باش دێتە پێشەوە کە لەو ساڵەدا باران لە ئاسمانەوە ئەڕژێنرێ بەسەر عالەماو زەوی‌و زار هەموو ئەژێتەوە ، وە لەو ساڵەدا میوەو سەوزی زۆر دەستکاری ئەکەنو خۆلاصەکەیان ئەگرن بۆ شەربەتو پێخۆرو بۆ خواردنو رابواردن •

جا کابرای فرستادە ئەم باسەی بردەوە بۆ لای پاشاو گێڕایەوە بۆ ئەوو بۆ پیاوماقوولانی بارەگا • وە پاشا بە دڵ ئەو تەعبیرەی پەسەند کردو هەموو خەڵکەکە قسەکەیان بە ماقوول زانی • جا پاشا هاتەسەر ئەم فەرمانە کە خودا فەرموویەتی :

★ (وقالَ المَلِكُ : ائْتوني بِهِ فَلَمَّا جاءَهُ الرَّسولُ قالَ : ارْجِعْ إلى ربِّكَ فاسْاَلْهُ : ما بالُ النِّسْوةِ اللَّاتي قَطَّعْنَ أيْدِيَهُنَّ ؟ إنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ) (٥٠) ★

جا پاش ئەوە پاشا حاڵی بو لە فامو هۆشیاری یوسف وتی : بڕۆن

یوسفم بۆ بێنن با چاوم پێی بکه‌وێ‌و بزانم حه‌قیقه‌تی چیه‌ . وه کاتێ فوروستاده‌که هات ئه‌مری پاشای پێگه‌یاند ، حه‌رزه‌تی یوسف له به‌ر نه‌جابه‌ت‌و شه‌رافه‌ت‌و نوورانیه‌تی رۆحی‌و دامه‌زراوی له پایه‌دا .. پەله‌ی نه‌کرد بۆ ئه‌وه بڕواته ده‌ره‌وه بۆ لای پادشا به‌ڵکو ڕێزی خۆی راگرت بۆ ئه‌وه که له عاله‌می باره‌گای پاشا ده‌ربکه‌وێ که یوسف ئینسانێکی شه‌ریف‌و داوێن‌پاکه‌و فه‌رمووی به کابرا : بڕۆ عه‌رزی پادشا بکه ئه‌مر بکا ئه‌و ژنانه که ده‌ستی خۆیان له‌ت‌و پەت کرد له‌گه‌ڵ ژنی وه‌زیردا کۆیان بکاته‌وه‌و لێیان بپرسێ : حاڵی ئه‌وان چۆن بوه‌و حاڵی منیش چۆن بوه ، وه ئه‌و ژنانه له‌سه‌ر چ ئه‌ساسێ به منیان ئه‌وت : فه‌رمانی سه‌ییده‌که‌ی خۆت (که ژنی وه‌زیره) به‌جێ بێنه ؟! به راستی خودا زانایه به فێڵی ئه‌وان به‌ڵکو دان به پاکی من‌و ناپاکی خۆیاندا بنێن .

★ (قالَ : ما خَطْبُكُنَّ إذْ راوَدْتُنَّ يوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ ؟) ★

جا پاش ئه‌وه فوروستاده‌که ڕۆیشت بۆ لای پاشا و قسه‌که‌ی حه‌زره‌تی یوسفی عه‌رز کرد .. پادشا ناردی ژنه‌کانی هه‌موو لای خۆی حازر کردو پێی وتن : مه‌قسه‌دتان چی بوو که ده‌وره‌ی یوسفتان دابوو تێی پێچا بوون‌و به‌چی گه‌یشتن له‌گه‌ڵیا ؟ ئایا له یوسفه‌وه ئه‌ساسێ هه‌بوو بۆ ئه‌و هاوردو بردی ئێوه ، یا له ئێوه‌وه بوو ؟ وه یوسف هاته سه‌ر مه‌به‌ستی ئێوه‌و به قسه‌تان رازی بوو ؟

★ (قُلْنَ : حاشَ لِلّهِ ! ما عَلِمْنا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ) ★

ئه‌وانیش وتیان : حاشا ! ئێمه هیچ ره‌فتارو ئاساریکی ناپه‌سه‌ندمان له یوسفه‌وه دەرك نه‌کردوه نه له ئه‌ووه‌ڵه‌وه‌و نه له ئاخره‌وه . له‌وێدا زلێخا هاته قسه‌و وتی :

★ (قالَتِ امْرَأَةُ العَزِيزِ : الآنَ حَصْحَصَ الحَقُّ أنا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وإنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ) (٥١) ★

ژنەکەی عەزیزی میصر هاتە وتارو وتی : ئیستە راستی دەرکەوتو کاتی ئەوە هات کە بەیانی واقیع بکرێ : ئەم ژنانە پەیوەندییان بە قەزییەی یوسفەوە نەبووە من هەوڵم لەگەل داوەو دەورم داوەو ویستوومە ساڵێ بکەمو بۆ ئارەزووی خۆمی بگونجێنم ، وە بە راستی یوسف داوێنپاکەو لەو کەسانەیە کە راست وتارو راست کارە لە گەڵ خودای خۆی و لە گەڵ مەسلەکو لەگەڵ خانەداناو بە هیچ جۆرێ داوێنەی ئەو گەردی نەگرتوە •

★ (ذلِكَ لِيَعْلَمَ أنِّي لَمْ أخُنْهُ بِالْغَيْبِ وأنَّ اللهَ لا يَهْدِي كَيْدَ الخَائِنِينَ) (٥٢) ★

جا یوسف ئەفەرموێت : من داوای ئەم تەحقیقەم لە پێشا کرد بۆ ئەوە کە عەزیز بزانێ من خەیانەتم نەکردوە لەگەڵ خانەوادەی ئەوا لە پەنامەکیەوەو خودای تەعالا فرو فێڵی خەیانەتکاران ناگەیەنێتە ئەنجام •

★ (وما اُبَرِّيءُ نَفْسِي ، إنَّ النَّفْسَ لأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ ، إلاَّ ما رَحِمَ رَبِّي ، إنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ) (٥٣) ★

وە من پاکانە بۆ نەفسی خۆم ناکەم بە راستی نەفسی ئینسان تەبیعەتی وایە فەرمان ئەدا بە هێز لەسەر کاری ناپەسەند مەگەر ئەوەندە خودا میهرەبانی بکاو ئینسان رزگار بکا لە فیتنەو فەسادێ، بە راستی خودای من تاوانبەخشو میهرەبانە لەسەر هەموو بەندەکانیو منیش یەکێکم لەوان •

بزانن ! لەم شوێنەدا چەن قسەیێ هەیە :

یەکەم : ئەمە کــە ژنە میصریەکان بە زاهیر شتێکی ناباریان نەکرد لەگەڵ یوسفدا دەی بۆچی یوسف داوای ئەوە ئەکا کە پاشا بانگیان بکاو پرسیاریان لێ بکاو بۆچی نیسبەتی فێڵی لێدان ؟

وەڵامەکەی ئەمەیە : ئەگەر ئــەو ژنانە جانیبی حەقیــان رابگرتایە ئەبوا ئەوەندە ئامۆژگاری زلێخایان بکردایە کە لەوەپاش واز لە یوسف بێنێ وە یا بیفرۆشێ بە کەسێکی ترو لەو ماڵەدا نەمێنێ بۆ دەوامی ئەو دەنگوباسە • هەروا یوسف دەرکی کرد لەو ژنانەوە کە ئەوانیش هەر ئەهلی ئارەزووڵو لە ژێرەوە ئەیانویست بە نەوعە فێڵێ یوسف بخەڵەتێنن هەتا لە ناویانا هاتوچۆ بکاو تووشی تاوانباری بکەن •

وە غەیری ئەو ژنانەیش کەسی تر ئاگادار نەبو بەســـەر وەزعی زلێخاو یوسفدا هەتا پاشا ئیستیفادەی عیلمیان لێ بکا بە حەقیقەتی ئەو ڕووداوە •

دووهەم : مەشهوور ئەوە بو کە ژنی عەزیز دەوری یوسفی داوە نەک ژنە میصریەکان . دەی بۆچی پاشا ئەڵێ : (اذ راودتن یوسف عن نفسه) ؟

وەڵامی ئەمە ئەوەیە :

١ ــ پاشا بە هۆی وەسائیلی خاریجیەوە ئاگادار بوە لەوە کە ئەو ژنانەیش ویستوویانە یوسف لەو خانەدانا بمێنێتەوە بۆ ئــەوە کە لـــە پاشەڕۆژا ئەوانیش هاتو چۆیەکی لەگەڵدا بکەن •

٢ ــ ویستوویەتی کە ئەوانە بە تاوانبار نیشان بدا هەتا ئەوانیش بۆ چاری دەردی خۆیان بە راستی وەزعەکە بەیان بکەن •

٣ ـ ئەبەر ئەوە پاشا دەرکی کرد مادام کە یوسف باسی ژنی وەزیری نەکردوە وە هەر داوای پرسیاری لەوان کرد پاشایش وتی : ئەمە بێ حیکمەت نیە با منیش هەر بەو شێوە بکەومە پرسیارەوە •

٤ ـ لەو رۆژەدا وەزعی حورمەتگرتنی خانەدان زۆر باو بوە ئەبەر ئەوە راستەوخۆ ژنی وەزیریان خانەگومان نەکردوە هەتا بە تەبیعەتی حاڵ باسی ئەویش بێتە پێشەوە ؛ وە حیکمەتی ئەوەیش کە یوسف باسی ژنی وەزیری نەکرد ئەوە بو کە مافی خزمەتی زۆری هەبو لەسەر یوسف ئەویش ویستی کە هەتا مەجال بێ ئازاری دڵی زڵێخا نەدا بۆیە زڵێخایش زۆر بە ئاشکرا هاتە وتارو یوسفی بەڕێز گرتەو پاکی ئەوو تاوانباری خۆی روون کردەوە •

★ (وقالَ المَلِكُ : ائْتونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي) ★

جا کاتێ پاشا پاکی یوسفی لەلا دەرکەوت فەرمووی : بڕۆن یوسف بێنن بۆ لام هەتا بیکەم بە یاوەری تایبەتی خۆم ئەگەر دڵم بە تەواوی پەسەندی کرد •

★ (فَلَمّا كَلَّمَهُ قالَ : إِنَّكَ اليَوْمَ لَدَيْنا مَكِينٌ أَمِينٌ) (٥٤) ★

جا کاتێ یوسف بە حوزووری پاشا گەیشتو قسەی لەگەڵدا کرد بە هۆی شێوەی مولاقاتەو ریعایەتی ئەدەبەو نەزاکەتی لە قسەکردنداو دەرکەوتنی زانست بە توانایی ئیدارەیا بە تەواوی دڵی پەپوەندی لەگەڵ پەیدا کردو وتی : بە راستی بێ خەم بە ئیتر تۆ لە لای ئێمەدا دامەزراوی ئەمینی لە هەموو جۆرە ئازارێو بە خاترجەمی بۆ خۆت بژی •

★ (قَالَ : اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ) (٥٥) ★

جا کاتێ حه‌زره‌تی یوسف حاڵی بو که پاشایش ئینسانێکی میهره‌بان‌و پیاوانه‌یه‌و به شوێنی ئینسانی باشا ئه‌گه‌ڕێ‌و ئه‌و کارانه‌یش که تاوانباریان لێ په‌یدا ببێ بۆ ئه‌و ده‌ست ناده‌ن‌و له‌م لایشه‌وه گه‌لی میصر زۆر پێویستیان به رزق‌و ژیوار ئه‌بێ‌و خزمه‌تی ژیواری گه‌لیش خزمه‌تێکی زۆر گه‌وره‌یه به پاشای وت : بمکه به خاوه‌نی ئیداره‌ی واریداتی میصرو هه‌مو واریداتی وڵاتی میصر بده‌ره ده‌ستم ، واته بمکه به وه‌زیری مالیه‌و دارایی ئیمڕۆ ، وه ئه‌ویش قه‌بووڵی کردو له‌سه‌ر ئه‌و پایه دامه‌زرا له باره‌گای پاشادا •

★ (وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ . نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) (٥٦) ★

خودای ته‌عالا ئه‌فه‌رموێت : ئا به‌م جۆره پله به پله به وه‌زعێکی طه‌بیعی وه له‌سه‌ر یاسایه‌کی عاده‌تی یوسفمان له وڵاتی میصرا دامه‌زراندو به ئاره‌زووی خۆی به حوکمی وه‌زیفه‌که‌ی له هه‌ر شارێکدا خواستی ببوایه دائه‌نیشت ئه‌یتوانی له کاتی کشتوکاڵدا ، ناوچه‌ی کشتوکاڵ هه‌ڵبژێری بۆ دانیشتن‌و له کاتی واریداتا له پایته‌خت دانیشێ به ئاره‌زووی خۆی ، وه له ڕاستیدا ئێمه ئه‌توانین هه‌رکه‌س بمانه‌وێ به ره‌حمه‌ت‌و میهره‌بانی خۆمان بیگرینه‌وه‌و قه‌ت ئێمه پاداشی ئینسانی خاوه‌ن بیری پاک‌و کرده‌وه‌ی چاک زایه ناکه‌ین •

★ (وَلأَجْرُ الآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ) (٥٧) ★

وه پایه‌و مایه بۆ دنیایه‌و دنیا ئه‌بڕێته‌وه‌و جه‌زای ئینسان له پاشه‌ڕۆژی

نەبڕاوەدا گەلێ باشترە بۆ ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوە بە خوادی تاقو تەنیاو خۆیان پارازاتوە لە کوفرو پیرو باوەڕی نابار وە لە رەفتاری فاحیشەو کردەوەی ناهەمواروە لە خوو رەوشتی ناشیرین •

★ ★ ★

★ (وجاءَ إخْوَةُ يوسُفَ فَدَخَلوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وهُمْ لَهُ مُنْكِرونَ) (٥٨) ★

وە بە قەزاو قەدەری خودای تەعالا قاتیو گرانی داکەوت لە ولاتی میصرو شاماو عالەم کەوتە پەریشانیەوە ، وە حەزرەتی یوسف بە هۆی ئیدارەی بەرزی خۆیەوە رزقی ئەو ولاتانەی خستبوە دەستی خۆی ، رزقی بە نرخی موناسیب ئەفرۆشت ، وە لەو چەرخەدا براکانی یوسف بە فەرمانی باوکیان غەیری (بنیامین) هەموویان بە شێوەی کاروانی هاتن لە ولاتی کەنعانەوە بو میصر بۆ رزق کڕین ، وە لەبەر ئەوە لەو رۆژەدا یاسا وابو هەرکەس رزقی بویستایێ ئەبو خۆی بڕوا بۆ لای خاوەن کاری گەورە •• هەموویان رۆیشتن بۆ بارەگا بۆ لای یوسفو یوسف براکانی خۆی هەموو ناسیەوە ، بەلام ئەوان بە هیچ کلۆجێ یوسفیان نەناسی •

یەکەم: زەمانێ رابوردبو کە جیابوونەوە لە یوسف لە تەمەنی منداڵیداو ئیستە گەورە بوو پیاوێکی پیاوانە بو لە بەینی سیو چلدا •

دووهەم یوسف لە بارەگادا لەسەر ئیدارەدا تەمسیلی پاشای ئەکرد بە تایبەتی لەو کاتی گرانیەداو چەن مەئموور بە دەوریا بو دەست لەسەر کەمەر وە وەزعی وەها نەدەهات بە بیریانا بۆ یوسفێکی لە بیرا بەجێماوی مردو یا دەرهاتووی سەرگەردان لە ناو ولاتی میصرا •

سێیەم : ئــەو برایانەیش ئەوەندە فەلەکزەدەو داماوو بێ نانو ئاو بووبوون لەوانە بوون کــە براو ڕەفیقی خۆیان نەناسن چە جای کەسێکی وەها کە چەن ساڵە نەیاندیوە •

★ (فلمَّا جَهَّزَهُم بِجَهازِهِمْ قالَ : ائْتونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ . ألا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وأنا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ؟ (٥٩) فَإِنْ لَمْ تَأْتونِي بِهِ فَلا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلا تَقْرَبونِ) (٦٠) ★

جا کاتێ کە باری قەتارەکەی بۆ ڕێکخستن بەو رزقە کە داوایان کردبو حەزرەتی یوسف لێی پرسین ؛ لە ولاّتو نەژادیان ئەوانیش وتیان : ئێمە ئەولادی یەعقوبی ، کوڕی ئیسحاقی ، کوڕی ئیبراهیمین و . لە خانەدانی دینین و . دوازدە برابووین یەکێکمان مردوەو برایەکیشمان کە لە دایکی مردوەکەیە لای باوکمان بەجێ ماوەو ، ئەم دە برایەیش هاتووین بۆ کاروان ، جا یوسف فەرمووی : من هەموو شتێك کە ئێوە داواتان کرد پێمدانو بۆم ئامادە کردن ، جارێ تر کە هاتنەوە برا باوکیەکەیشتان پێنین بۆ لام ، نابینن من چەندێك بە راسالاّنە حسابی رزقەکەتان تەواو ئەکەمو من زۆر ئینسانێکی باشم بۆ ئیدارەی غەریبانو ئەگەر ئەو براتانە نەهێنن هیچ حسابتان لە لای من نابێو نزیکیشم مەکەون ، ئیتر مەنعی موعامەلەتان لێ ئەکەم •

★ (قالوا : سَنُراوِدُ عَنْهُ أَباهُ وإِنَّا لَفاعِلونَ) (٦١) ★

ئەوانیش وتیان : هــەر ئەوەندە کــە ئێمە ڕۆیشتینەوە سەعی ئەکەین لەگەڵ باوکیا بۆ ئەوە ئیزنی بدات بێت لەگەڵماناو بێگومان ئێمە هەوڵ ئەدەین بۆ هێنانی •

★ (وقال: لِفِتْيانِهِ اجْعَلوا بِضاعَتَهُمْ في رِحالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفونَها إذا انْقَلَبوا إلى أهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعونَ) (٦٢) ★

وە حەزرەتی یوسف فەرمووی بە مەئمووری بەردەستی و غولامەکانی : هەر پارەو کوتاڵێ ئەم شەخسانە هێناویانە بیخەنەوە ناو بارەکانیان بەڵکو ماڵەکەی خۆیان بناسنەوەو کە ڕۆیشتنەوە بزانن ماڵمان لێ وەرنەگرتوون ، بەڵکو بە هیوای ئەوە زوو بگەڕێنەوە بۆ میصرو براکەیان لەگەڵ خۆیانا بێنن •

★ (فلَمَّا رَجَعوا إلى أبيهِمْ قالوا : يا أبانا مُنِعَ مِنَّا الْكَيلُ ، فَأَرْسِلْ مَعَنا أخانا نَكْتَلْ ، وإنَّا لَهُ لَحافِظونَ) (٦٣) ★

کاتێ گەڕانەوە بۆ ماڵی خۆیانو گەیشتن بە باوکیان وتیان : ئەگەر بنیامین لەگەڵ خۆمانا نەبەین بۆ میصر ئیتر بۆ جارێکی تر مەنعی ڕزقمان لێ کراوە ، دەی بنیامین بنێرە لەگەڵماناو بە ڕاستی ئێمە ئەیپارێزین •

★ (قال : هَلْ آمَنُكُمْ عَلَيْهِ إلاَّ كَما امِنْتُكُمْ عَلى أخِيهِ مِنْ قَبْلُ ؟! فَاللهُ خَيْرٌ حافِظاً وهُوَ أرْحَمُ الرَّاحِمِينَ) (٦٤) ★

حەزرەتی یەعقووب لە وەڵامیانا فەرمووی : ئایا من ئەمین ئەبم لە ئێوە لە هۆی پارازتنی بنیامینەوە مەگەر وەکو ئەو جارە کە لێتان ئەمین بووم دەربارەی پارازتنی یوسف ؟! حاشا ئیتر جارێکی تر لێتان ئەمین نابمو باوەڕ بە عەهدی ئێوە ناکەم ، بەڵام هەر ڕەوانەی ئەکەم لەگەڵتانا پشت بە خودا بە ڕاستی خودا لە هەموو کەس باشترە لەو بارەوە کە ببێ بە پارێزەرو میهرەبانترە لە گشت میهرەبانان •

★ (ولمّا فتحوا متاعهم وجدوا بضاعتهم ردّت إليهم ، قالوا : يا أبانا ما نبغي هذه بضاعتنا ردّت إلينا ، ونمير أهلنا ، ونحفظ اخانا ، ونزداد كيل بعير ، ذلك كيل يسير) (٦٥) ★

کاتێ ئیسراحەتیان کردو رۆیشتن باری خۆیانیان کردەوە نەماشایان کرد چاویان کەوت بەو مالّە جاری یەکەم بردوویانە رزقی پێ بکرێ هەمووی خراوەتە ناو بارەکانیانو تێرراوەتەوە بۆیان ، جا ئەم حالّەیان زۆر پێخۆش بوو . هاتن موژدەیان دا بە باوکیانو وتیان : بابە ئیتر چیمان پێ ئەوێ هەموو مالّەکەی خۆمان بۆ تێرراوەتەوەو ئەمجار ئەڕۆین لەگەڵ بنیامیندا و خواردەمەنی بۆ مالّو منداڵمان دێنینو بنیامینیش ئەپارێزین لێی مەترسە ، وە باری وشتری ئەویش زیاد ئەکەین ؛ چونکی ئەم ئەندازەیە کە هێناومانە کەمە بەشمان ناکا .

★ (قالَ : لَنْ اُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حتّى تُؤْتونِي مَوْثِقاً مِنَ اللهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إلاّ أنْ يُحاطَ بِكُمْ ، فَلَمّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قالَ : الله على ما نَقُولُ وكِيلٌ) (٦٦) ★

یەعقوب فەرمووی : بە هیچ شێوەیێ بنامێنتان لەگەڵ ناێرم تا یەیسایێکی گەورەم نەدەنێ کە بنیامینم بۆ بێننەوە مەگەر هەمووتان داگیر بکرێن ، کاتێ ئەوانیش ئەو عەهدەیان بۆ بەجێ هێنا ؛ فەرمووی : دەی باشە بیبەن ؛ خودا وەکیل بێ لەسەر ئەم عەهدە .

★ (وقال : يا بَنِيَّ لا تَدْخُلوا مِنْ بابٍ واحِدٍ وادْخُلوا مِنْ أبْوابٍ مُتَفَرِّقَةٍ ، وما أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللهِ مِنْ شَيْءٍ . إنِ الحُكْمُ إلاَّ لِلهِ ، عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ المُتَوَكِّلونَ) (٦٧) ★

جا کاتێ هەموو رێکەوتن بۆ میصر لەگەڵ بنیامیندا .. باوکیان فەرمووی : ئەی رۆڵەکانم هەمووتان بە جارێ لە دەرگایەکەوە مەڕۆنە ماڵەوە بۆ لای ئەو وەزیری مالیە کە داوای رزقی لێ ئەکەن ، واتە ئەو یارەگایە چەن دەرگای هەبوو حەزرەتی یەعقوب چونکی ئێشی یوسفی پێگەیشتبوو ترسی فەوتانی بنیامینو باقی کوڕەکانیشی بو ، خواە لە ترسی چاوی پیس بێ ؛ چونکی ئەو کوڕانە تاقمێکی بە شانو شێوەو سەلارو سیما جوان بوون . وە خواە لە ترسی حیلەو فێڵی دائیرەی پاشای میصر بێ ؛ چونکی میصری قیبطی بوونو تەماشای میللەتی کەنعانو شاماتیان بە نەوعێکی تایبەتی ئەکردو ترسی هەبو شتێکیان بۆ دروست بکەنو کلاوێکیان لەسەر دائێن . لەبەر ئەمانە یاخو لەبەر هۆیەکی تر فەرمووی : هەمووتان بە جارێ لە دەرگایەکی ئەو بارەگاوە مەڕۆنە ماڵەوە بەڵکو لە چەن دەرگایەکی جیاجیاوە بڕونە ماڵەوە .

وە لە عەینی کاتا فەرمووی : وە نەبێ من بەم ئامۆژگاریەی ئێوە بتوانم بێنیازتان بکەمو چارتان بکەم لە هیچ نەوعە فەزایێ لە لایەنی خوداوە حەوالە کرابێ بۆتان ، حوکمو فەرمان نیە مەگەر بۆ زاتی خوداو لەسەر ئەو ئیعتیماد وە پاڵو پشت ئەدەمەوەو ، هەرکەس ئەهلی ئیعتیماد بێ ئەبێ هەر لەسەر ئەو ئیعتیماد بدا .

بزانن ! گه‌لێ له موفه‌سیره‌کان فه‌رموویانه ئه‌م رووداوه‌دا حه‌زره‌تی یه‌عقوب له چاوی پیس ئه‌ترسا • وه چاوی پیس زیانی بۆ ئه‌و شته یا ئه‌و که‌سه که لێی ئه‌دا حه‌قه‌و ده‌لیلی زۆره :

یه‌که‌م : ریوایه‌ت کراوه حه‌زره‌ت ـدـ به‌سه‌ر حه‌سه‌ن‌و حوسه‌یندا ئه‌یخوێند : (اعیذکما بکلمات الله التامة من کل شیطان وهامة ، ومن کل عین لامة) واته : ئه‌تان هاومه په‌نای خوداو به پیرۆزی ئه‌و ناوه پیرۆزانه‌ی خودایه که ئه‌بن به هۆی پارازتن له هه‌موو شه‌یتانێ‌و له هه‌موو حه‌شه‌رات‌و جانه‌وه‌رێکی زیانکارو له هه‌موو چاوێکی پیسی وه‌ها دابه‌زێ بۆ سه‌ر هه‌ر شتێ به زیان •

دووه‌م : ریوایه‌تکراوه له عوباده‌ی کوڕی صامیته‌وه ـخـ ئه‌لێ : له سبه‌ینێدا چووم بۆ خزمه‌تی حه‌زره‌ت ـدـ ته‌ماشام کرد زۆر بێئاسایش‌و ئازارداره ، وه کاتی ئێواره‌یش رۆیشتمه‌وه ته‌ماشام کرد بێئازاره‌و ئاساییشی هه‌یه ، عه‌رزم کرد : ئه‌ئه‌مه چۆنه ؟ فه‌رمووی : جوبره‌ئیل هات بۆ لام‌و دۆعای بۆ خوێندم به‌سه‌رماو وتی : (بسم الله ارقیك من کل شيء یؤذیك ، ومن کل عین وحاسد ، والله یشفیك)وه من به پیرۆزی ئه‌و دۆعاوه شیفام بۆ هات •

سێهه‌م : منداڵه‌کانی جه‌عفه‌ری کوڕی ئه‌بو طالیب جوان بوون ، جا ئه‌سماء فه‌رمووی : یا ره‌سوله‌ڵڵا ئه‌م منداڵانه چاو زۆر لێیان ئه‌دات ، ئیزنت هه‌یه (رقیه)یان بۆ بکه‌م ؟ فه‌رمووی : به‌ڵێ •

چواره‌م : جارێ حه‌زره‌ت ـدـ رۆیشته ماڵی (ام سلمه)و منداڵێکی نه‌خۆش له‌وێدا بوو ، فه‌رمووی : ئه‌وه بۆچی روقیه‌ی بۆ ناکه‌ن ؟

پێنجەم : حەزرەت ـدـ فەرموویەتی : چاو حەقە ، ئەگەر شتێ قەزای بگەڕانایەتەوە چاوی پیس قەزای ئەگێڕایەوە •

شەشەم : عائیشە ـخـ فەرموویەتی : ئەمر ئەکرا بەوەی چاوی پیسی بدایێ لەکەسێ دەسنوێژ بگرێو ئاوی دەسنوێژەکەی ئەدرا بە چاولێدراوەکە خۆی پێبشۆرێ • وە لە حەقیقەتا خودا ئەسبابی زۆری داناوە بۆ خۆشیو بۆ ئازار ، وە ئەسباب هەرچەن خۆیان لە خۆیانەوە تەئثیریان نیە بەلآم خودا عادەتی وایە لە پاڵ ئەو ئەسبابانەدا ئیش ئەکاو هەر شتێ هۆی خێر بێ پێویستە پەیدای بکەینو هەرچی هۆی شەڕو زیان بێ پێویستە بەرگری بکەینو خۆمانی لێ لادەین •

وە ئەم زیانی چاوی پیسە لازم ناکا بە هۆی جیابوونەوەی ئەجزای مادیەوە بێ لە چاوپیسەوە بۆ لای شتەکە کە چاوی لێداوە ، بەڵکو لەوانەیە خاسیەتو سیرێکی نەفسی بێ کە لە کاتی بەیەکگشتنی ئەو دوو لایەنەدا پەیدا ببێ ؛ تەماشا ئەکەی چاوت کەوت بە شتێکی قیزەون دڵت تێك ئەچێو ، چاوت کەوت بە مار نەوعە وەزعێکی تایبەتی لە نەفسی ئینساندا پەیدا ئەبێو ، چاوت کەوت بە ستەمکار حاڵت ئەگۆڕێو ، چاوت کەوت بە شێوەیەکی جوان نەفست ئاساییشی بۆ دێو ، چاوت کەوت بە ئینسانێکی باوەڕ پێکراو هێزێ لە دڵدا پەیدا ئەبێ ••• ئەمانە هەموو راستنو هەموو لە مەعنەوییاتن •

لای ئێمە بەراورد کراوە بازە مارێ کاتێ ژنی سکپڕ بۆیان بڕوانێ ئەو ژنە بەر ئەخا ، وە وێنەی ئەمانە زۆرە • وە بەراورد کراوە ئینسانی چاوپیس هەرکاتێ بە سەرسوڕمانەوە بڕوانێ بۆ شتێ ئەو شتە زیانێکی بەسەردا دێت ، وە ئەمە لەوانە نیە ئینکاری بکرێ • جا هەر وەکو ئەم

ته‌ئسیره نه‌فسیه هه‌یه وه‌ها چاکه‌و دۆعاکردنو (توجهاتی) نفووسی ئینسانی باش چاری ئه‌و چاوپیسه‌ی پێ ئه‌کرێ •

وه‌لحاصڵ لـه‌م بابه‌ته‌دا دوو شت هـه‌یه پێویسته ئینسانی هۆشیار ئیعتیباریان پێ بکات :

یه‌که‌م : ئه‌و ئه‌سبابانه که دانراون به فه‌رمانی خودا بۆ هـه‌ر شتێ ئینسان به‌کاریان بێنێ ؛ تۆو بوه‌شێنێ‌و ئاوی زه‌رعات بداو ، ژن بێنێ‌و ، ئاگـاداری تـه‌ندروستی بکـات‌و ، ژیوار پـه‌یـدا بکـات‌و . هـۆی دوورخسـته‌وه‌ی دوژمـن بـه‌جێ بێنێ‌و ، ده‌رزی فونوونی پێویسـت بخوێنێ ، کارو پیشه فێر ببێ •

دووهه‌م : پێویسته ئینسان باوه‌ڕی وابێ ئه‌م ئه‌سبابانه هه‌موو شتێ نین به‌ڵکو ئیراده‌ی خودا مه‌رجه له پێکهاتنی ئه‌نجامی هه‌موو ئه‌مانه‌دا • وه ئایـه‌تی (لا تدخلوا من باب واحد) ئیشاره‌ته بـه ئه‌مری یه‌که‌م • وه ئایه‌تی (وما اغنى عنكم من الله من شيء) ئیشاره‌ته به ئه‌مری دووه‌م •

★ (وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللهِ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ) (٦٨) ★

کاتێ کـه کوڕه‌کانی حه‌زره‌تی یه‌عقوب لـه ده‌رگاکـانی پاره‌گـای وه‌زیره‌وه له میصر ؛ وه‌کو چۆن باوکیان پێی وتبوون ، چوونه ماڵه‌وه ، وه یاخود له ددرگاکانی شووڕای شاره‌که‌وه ڕۆیشتنه ناو شاره‌وه وه‌کو باوکیان فه‌رمانی پێدابوون •• خۆ ئه‌و کاره ئه‌وان کردیان له‌وانه نه‌بو که

چاری شتێکیان بۆ بکا لەوانە کە خودا بۆی بڕیار داون ئەوەندە نەبێ ئەوە کە لە دڵی حەزرەتی یەعقوبدا بو لە پارێزکردن لە چاوی پیس بەجێی هێناو حەزرەتی یەعقووبیش خۆی زانا بو بە پیرکردنەوە لە ئیش‌و کاراو تەدبیرکردن لە ئوموورانا ؛ چونکی خۆمان بە وەحی پێمان نیشان‌داوە یا بە ئیلهام تێمان‌گەیاندوە ، بەڵام زۆربەی خەڵك ئەمە نازانن کە پارێز چاری قەزا ناکا ، وە یا ئەمثالی یەعقوب گەلێ شت ئەزانن بەڵام خەڵکی باوەڕیان وا نیە •

★ (وَلَمَّا دخَلُوا علی یُوسُفَ آوی إِلَیْهِ أخاهُ ، قَالَ : إِنِّي أنا اخُوكَ فَلا تَبْتَئِسْ بِما كانُوا یَعْمَلُونَ) (٦٩) ★

وە کاتێ چوونە لای یوسف بنیامینی برای بردە لای خۆی‌و فەرمووی : ئەمە من یوسفی برای دایکو باوکی تۆم‌و دڵ‌قایم بەو لەمە زیاتر دڵت زوبرو مەئوول نەبێ بە هۆی ئەو کردەوانەوە کە براکانت لەمەوپێش پێیان کردین •

ریوایەت کراوە : کاتێ ئەم کوڕانە رۆیشتن بۆ حوزووری یوسف بەخێرهاتنی کردن‌و فەرمووی : نانی ئیمڕۆتان لای من بخۆن • کاتێ لەسەر خوان‌و خواردەمەنی دانیشتن ئەوان هەموو دوو کەس دووکەس لەسەر خوان دانیشتن‌و بنیامین تەنیا مایەوە ، یوسف بانگی کرد بۆ لای خۆی‌و لەسەر خوانی خواردن وردە وردە قسەی بۆ ئەکرد هەتا بە تەواوی بنیامین خاترجەم بوو لە خۆی‌و لە یوسف دو تێگەیشت یوسف ماوە •

★ (فلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهازِهِمْ جَعَلَ السِّقایَةَ فِي رَحْلِ أخیهِ ، ثُمَّ أذَّنَ مُؤَذِّنٌ : أیَّتُها العِیرُ إِنَّكُمْ لَسارِقُونَ !) (٧٠) ★

جا کاتێ کە یوسف فەرمانی داو بارەکانیان بۆ رێکخستن لە خواردەمەنی ئەو کووپەیە کە وەختی خۆی ئاوی تێ‌ئەکراو لە پاشانا کرا

بە (عەیارە)ی پێوانی دانەوێلە •• ئەمری دا بیخەنە ناو باری بنیامینی برایەوە جا کاتێ باریان کرد جارچێش جارێ دا وتی : ئەی ئەهلی کاروانی بە راستی ئێوە دزنو دزیتان کردوە !

★ (قالُوا ، وأقْبَلوا عَلَيْهِمْ ، : ماذَا تَفْقِدونَ ؟) (٧١) ★

ئەوانیش رووبان کردە جارچێشەکەو وتیان : بابە چیتان نەماوەو بە شوێن چیدا ئەگەڕێن ؟

★ (قالُوا : نَفْقِدُ صُواعَ المَلِكِ ، ولِمَنْ جاءَ بِهِ حِمْلُ بَعيرٍ ، وأنا بِهِ زَعيمٌ) (٧٢) ★

وتیان : مەنی پێوانەی پاشامان ونکردوەو بە شوێنیدا ئەگەڕێین ، وە هەرکەسێ بۆمانی پێنێتەوە لە موژدەدا باری وشترێ دانەوێنەی ئەدەینێ ، وە من کەفیلم بۆ تەسلیمی ئەو بارە دەغڵە •

★ (قالُوا : تاللهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ ما جِئْنا لِنُفْسِدَ في الأَرْضِ وما كُنَّا سارِقينَ) (٧٣) ★

ئەوانیش سوێندیان خواردو وتیان : تەڵاهی ئێوە ئەزانن ئێمە نەهاتووین بۆ ئەم وڵاتە بۆ ئەوە کە تۆمی فەسادی تێدا بوەشێنینو خەڵکی فێڕی دزی بکەینو ئێمە دزیمان نەکردوە •

★ (قالُوا : فَما جَزاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كاذِبينَ ؟) (٧٤) ★

جا مەئسوورەکانی بارەگا وتیان : دەی ئەگەر ئێوە درۆتان کردو ئێوە دزییووتان تۆمەتان چی بێ ؟

★ (قالُوا : جَزاؤُهُ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جزاؤُهُ كذلِكَ نَجْزِي الظّالِمِينَ) (٧٥) ★

جا کورِەکانی حەزرەتی یەعقوب وتیان : تۆلّەی ئەو کردەوە نەفسی ئەو کەسەیە کە دزیەکەی کردوە ، جا ئەگەر یەکێ لە ئێمە ئەو (ربە)یە دزی بێ پێویستە حوکوومەت عەینی ئەو کەسە بکا بە بەندەو خزمەتی پێ بکاو ئەو کەسە ئەبێ بە تۆلّەی کردەوەکەی ، بەم جۆرە ئێمە تۆلّەی ستەمکاران ئەدەینەوە •

★ (فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعاءِ أَخِيهِ ، ثُمَّ اسْتَخْرَجَها مِنْ وِعاءِ أَخِيهِ) ★

جا مەئمووریەکە دەستی کرد بە گەڕان بە بارەکاناو لە پێشدا باری برا باوکیەکانی پشکنی ، دوایی بارەکەی برا باوکودایکیەکەی پشکنیو مەنەکەی لە باری براکەیا دەرهێنا •

★ (كذلِكَ كِدْنا لِيُوسُفَ) ★

ئاوەها رێگەمان دروست کرد بۆ یوسف کە قسە بکرێ لەگەڵ کورِەکانی یەعقوباو ئەوان دان بنێن بەوەدا کە نەفسی کابرای دز جەزای دزیەکەیە هەتا بنیامین بکەوێتە دەستی یوسف •

★ (ما كانَ لِيَأْخُذَ أَخاهُ فِي دِينِ المَلِكِ) ★

یوسف لەوانە نەبو کە براکەی خۆی لە باتی ئەو دزیەی پاشای میسر بگرێو گلی بداتەوە •

★ (إِلاَّ أَنْ يَشاءَ اللهُ) ★

(اللهم) مەگەر رۆژێ بیوایە ئەو حوکمە بیوایە بە حوکمی حوکوومەتی میصریش •

★ (نَرْفَعُ دَرَجاتٍ مَنْ نَشاءُ) ★

هەرکەسێ خواستمان بێ چەن پلە بەرزی ئەکەینەوە •

★ (وفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ) (٧٦) ★

وە لە ژووری هەموو خاوەن زانستێکەوە کەسێکی زانیارتر هەیەو زانستی ئەم جۆرە قانوونەیش نەوعە عیلمو نەوعە زانستێکە •

★ (قالُوا : إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ) ★

جا کاتێ کورەکان چاویان کەوت بە ربەی پاشا لە باری بنیامیندا دەرچو وتیان : ئەگەر ئەم کورە دزی بکا ئەوە دوور نیە ؛ چونکی بە راستی برایەکی تری لە پێشدا دزی کردوە •

★ (فَأَسَرَّها يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ ولَمْ يُبْدِها لَهُمْ) ★

جا یوسف ئەم تانەیە پێچا دڵی خۆیو دەری نەخست بۆ براکانیو بە درۆی نەخستنەوە کە بڵێ : من براکەی ترمو دزیم نەکردوە •

★ (قالَ : أَنْتُمْ شَرٌّ مَكاناً) ★

یوسف فەرمووی : ئێوە خراپترن لە بارەی جێگەو پایەوە لەو کورە بچووکە ، ئەگەر ئەو خەیانەتی کردبێ لە ئێوەوە فێر بوە •

★ (واللهُ أعْلَمُ بِما تَصِفونَ) (٧٧) ★

وە خودا لە ئێوە زاناترە بەو شتانە کە ئێوە باسیان ئەکەنو ئەو ئەزانێ کە ئەو دزی نەکردوە •

★ (قالُوا : يا أيُّها الْعَزِيزُ إنَّ لَهُ أباً شَيْخاً كَبِيراً فَخُذْ أحَدَنا مَكانَهُ إنَّا نَراكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ) (٧٨) ★

پاش ئەوە کە لەسەر قەرارەکەی خۆیان بنیامینیان گلدایەوە بۆ خزمەتی پاشا •• رۆیشتن بۆ لای یوسفو لێی پارانەوەو وتیان : ئەی گەورەی میصر ئەم برامانە وەزعی وەهایە باوکێکی زۆر پیری دڵ بریندارى هەیە بە هۆی فەوتاوی کورە پێشوەکەیەوەو ئیستە ئەم کورەیش نەڕواتەوە بۆ لای یەکجاری بە هیلاك ئەچێ ، دەی یەکێ لە ئێمە وەربگرە لە باتی ئەواو بنیامین بەرەڵا بکە بیبەینەوە بۆ لای باوکی ، ئێمە باوەڕمان وایە کە تۆ پیاوێکی خاوەن بەزەیی‌و خاوەن چاکەی •

★ (قالَ : معاذَ اللهِ أنْ نَأْخُذَ إلاَّ مَنْ وَجَدْنا مَتاعَنا عِنْدَهُ إنَّا إذاً لَظالِمُونَ) (٧٩) ★

ئەویش فەرمووی : پەنا ئەگرین بە خودا لەوە کە غەیری ئەو کەسە کە مەنەکەمان لا دۆزیوەتەوە کەسێ تر گل بدەینەوە ، ئەگەر کاری وا بکەین ـ وەك ئێوە ئەتانەوێ ـ بە ستەمکار ئەناسرێین •

★ (فَلَمَّا اسْتَيْئَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيّاً ★

کاتێ کە لای یوسف هیوابڕاو بوونو جینابوونەوە لە خەڵك لە شوێنێکدا دەستیان کرد بە راوێژکردن کەچی بکەنو چی نەکەنو بڕۆنەوە بۆ لای باوکیان بێ بنیامین یا نەڕۆنەوە • جا لەوێدا برا گەورەکەیان هاتە بەرموەو :

★ (قالَ : كَبِيرُهُمْ : ألَمْ تَعْلَموا أنَّ أباكُمْ قَدْ أخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقاً مِنَ اللهِ ؟ ومِنْ قَبْلُ ما فَرَّطْتُمْ في يُوسُفَ ! فَلَنْ أبْرَحَ الاَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لي أبي أوْ يَحْكُمَ اللهُ لي وهُوَ خَيْرُ الحاكِمينَ) (٨٠) ★

وتی : ئایا نازانن کە باوکتان پەیمانی لێ وەرگرتوون بە بێ بنیامین تەڕۆنەوەو ؟ نازانن لەمەوپێش چ نەوعە کارێکتان کرد لەگەڵ یوسفدا ! مادام ئەم وەزعە هاتە پێشەوە من لەم ولاتی میصرە دەرناچمو پێ نائێمە بەر پێ هەتا باوکم ئیزنم ئەدا یا خودا لەم تەنگانە رزگارمان ئەکا ، وە خودای تەعالا باش فەرماندەرێکەو تەوانایە .

★ (ارْجِعُوا إلى أبِيكُمْ فقُولوا : يا أبانَا إنَّ ابْنَكَ سَرَقَ ، وما شَهِدْنا إلاَّ بِما عَلِمْنا ، ومَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حافِظِينَ) (٨١) ★

بگەڕێنەوە بۆ خزمەتی باوکتانو بە رووی راستی عەرزی بکەن بڵێن : بە راستی کوڕەکەت دزی کردو ، پێوانەی خەزانەی ئەمباری پاشای میصری دزی ، وە ئەو پێوانە لایان بەنرخ بوو لە ئەنجاما لەسەر بڕیاری خۆمان بنیامین بوو بە بارامتەی ئەو کردەوە نابارەو ، ئێمەیش شایەتیمان نەدا لەسەر ئیستیحقاقی تۆڵەی ئەوە نەبێ کە بە راستمان زانیو مەنەکەیان لە بارەکەیا دەرهێناو ، ئیتر ئێمە ئاگامان لێ نەبوو ، غەیبزان نەبووین تا بزانین کارەکە چۆنەو چۆن نیە .

★ (واسْألِ القَرْيَةَ الَّتي كُنَّا فِيها والْعِيرَ الَّتي أقْبَلْنا فِيها وإنَّا لَصادِقُونَ) (٨٢) ★

پرسیار بکە لە ئەهلی ئەو دێیە کە ئێمەی تێدا بووین لەو کاتەدا

جارچی جارێ کێشا بۆ پێوانەی پاشا کە بریتیە لـە ئەهلی شاری میصر لەوانە لە شوێنی باربەندی کاروانا حازر بوون ، وە لە ئەهلی ئەو کاروانە گەورە کـە ئێمە لـە ناو ئەوانا رووماں کردەوە ولاّتی خۆمانو لەگەڵیانا گەڕاینەوە بۆ کەنعانو ، بە راستی ئێمە راستین لە باسی بنیامینا •

★ (قالَ : بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْراً ، فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ العَلِيمُ الحَكِيمُ) (٨٣) ★

کاتێ ئـەم باسەیان بۆ باوکیان گێڕایەوە باوەڕی پێ نەکردنو بـە خەیاڵی خۆی وای دانا کە خۆیان فڕو فێڵیان کردوە بۆ ئەوە کە ئەو پێوانە بخـەنە ناو باری بنیامینەوەو خۆیشیان باسی ئەوپانە کردوە کـە یاسای ئایینی ئێمە ئەوەیە کە دز وا لـە بارمتەی ماڵی دزراوا ، ئەگەرنا پاشای میصر ئەوە نازانێ ، جا فەرمووی : واجبی من وەکو هەموو رەهبەرانو خاوەن ئیعتیقادانی باش خۆڕاگرتنێکی باشە لەبەر قەزای خودادا ، بە بێ ئەوە کە دەس بکەین بە هاوارو سکاڵا لە لای خەڵکی ، وە لەبەر ئەوەیش بەراوردی کردبو هەر کاتێ ئازاری زۆر گەورە رووی کردوەتە ئیبراهیمو نەتەوەکەی خودای تەعالا تۆڵەی ئەو مەینەتەی بۆ کردوونەتەوە بە جۆرێ کە نیشانەی ئەو بارە نابارە لەسەریانا نەماوە ، یاخود بە هۆی خەوێکەوە کـە دیتبووی فەرمووی تکـاو هیـوام وایـە خـودا یوسفـو بنیامینو بڕاگەورەکەیشیان ، کـە لـە میصرا بەجێماوە ، هـەموویانم بۆ بێنێتەوە بەیەکەوە . بـە راستی خودا زانایە بـە هـەموو ئێش‌و ئازارێ‌و خاوەن حیکمەتە لە هەموو دەردو دەرمانێکدا لە هەموو کاتێکدا •

★ (وتَوَلَّى عَنْهُمْ وقالَ : يا أسَفى على يُوسُفَ ، وابْيَضَّتْ عَيْناهُ مِنَ الحُزْنِ ، فَهُوَ كَظِيمٌ) (٨٤) ★

وە پشتی لە کۆڕەکانی هەڵکردو ڕۆیشتە کەناڕێکەوە بە هەمووی : نەهاتنەوەی بنیامینو کۆڕە گەورەکەیشیەوە ، بیری زەمانی پێشووی کردەوە ، بڕینی ونبوونی یوسفی کولایەوەو فەرمووی : ئەی ئەسەف لەسەر یوسف بێرەوە بۆ سەرم بەڵکو بە جارێك رزگارم بکەی لە ژین ، وە هەردوو چاوی سپی بوونەوەو کوێر بوون لەبەر پەژارەو ڕژاندنی فرمێسکی سوێری گەرم بەسەریانا بە ڕاستی دڵو سینەی پڕ بووبوو لە ئازار •

★ (قالُوا : تَاللهِ تَفْتَؤُ تَذْكُرُ يوسُفَ حَتَّى تَكونَ حَرَضاً أوْ تَكونَ مِنَ الهَالِكِينَ) (٨٥) ★

بە یاساکەی خۆیان کەوتنەوە ئازاردانی دڵیو پێیان وت : تۆ کەس بە کەس نازانی یوسف نەبێ ئیستەیش کە دوو کۆڕت دیار نین باسی ئەوان ناکەیو هەر باسی یوسف ئەکەیو بیری ئەو ڕووداوە نابارە ئەکەیتەوە ، وە سوێند ئەخۆین بە خودا ئەم وەزعە ناهەموارەت بۆ بوە بە خوو هەر لەسەری لاناچی هەتا لە هێز ئەکەوی ، وە یا بە تەواوی ئەمریو لە ناو ئەچی •

★ (قالَ : إنَّما أشْكُو بَثِّي وحُزْنِي إلى اللهِ وأعْلَمُ مِنَ اللهِ ما لا تَعْلَمُونَ) (٨٦) ★

فەرمووی : ئێوە حەقتان چیە بەسەرمەوە ؟ خۆ من نەڕۆیشتووم لەناو خەڵکا قسە بکەمو بگریم هەتا ئێوە ناوتان بێتە ناو ناوانو زیانێ

رووتان تێبکا ، وە یا عەیبە بێ بۆ خانەدانی رۆحانی ئێمە ، وە من خەم‌و مەینەتی دڵی خۆم ئەکەمەوە و هاوار بۆ لای خودای خۆم ئەبەم ، وە لە لایەکی تریشەوە ئەزانم لە صیفاتی میهرەبانی خودای تەعالایە ئەوەی کە ئێوە نایزانن ، بەڵکو بەو گریان‌و پارانەوە لەلای خودا خودا رەحمان پێبکاو لەم مەینەتانە رزگارمان بکا •

بزانن ! لێرەدا چەن قسەیێ هەیە :

یەکەم : یەعقوب کە پێغەمەری خودا بوە ، چۆن ئەبێ ئەوەندە کوڕی خۆش بوێ بەو جۆرە مەشغوولی بکاو خەوو خۆراکی لێ تاڵ بکاو ئەوەندە بگری چاوی کوێر ببێ‌و ئەم کارەساتانەی بەسەردا بێ ؟

دووهەم : یاسای رەهبەران وایە لە کاتی مەینەتی گەورەدا زۆرتر یادو زیکری خودا ئەکەن‌وتەسلیمی قەزاو قەدەر ئەبن‌و وەزعی زویری دەربڕین‌و وتاری (یا اسفی علی یوسف) موناسبی پایەی ئەوان نیە !

سێیەەم : حەزرەتی یەعقووب لە خانەدانی رەهبەران بوەو ئەو خانەدانە لە شاماتا مەشهوور بوون ، چۆن ئەبێ ئەو ماوە زۆرە یوسف بە حاڵی باوکی نەزانێ‌و بە نەوعێ لە هەواڵدان باوکی ئاگادار نەکا ؟

چوارەم : چۆن دروست بو بۆ یوسف ئەو توهمەتی دزیە بخاتە سەر بنیامینی برای‌و ئەو مەنە بخاتە ناو بارەکەیەوە ، لەگەڵ ئەوەدا کە هەتا باوکی لە حاڵی خۆیدا زیاتر زویر بێ ؟

وەڵامی ئەمانە :

یەکەم : پێغەمەران‌و پیاوە گەورەکان ئادەمیزادن‌و ئادەمیزاد بە طەبیعەتی ئینسانی خۆشەویستی‌و دوژمنایەتی‌و مەینەت ... تەئثیریان تێ

ئەکا ، ئەوەندە هەیە ئەوان بەو ئازارانە دڵیان لـە خـودا لانادا‌و کاری خودایان لەلاوە باشە ، وەکو ئینسانێکی مەدەنی کە پێویستی بە چوونە لای دوکتۆر بێ بۆ بڕینی پارچەیەکی لەشی‌و دوکتۆر ئەیبڕێ‌و ئەم ئینسانە زۆر ئازاری پێ ئەگا بەڵام لەبەر ئـەوە کـە ئەزانێ ئـەو بڕینە کارێکی پێویست‌و بەسوودە پێی خۆشە‌و لە ئەنجامدا پارە ئەدا بەو دوکتۆرەو گەلێ جار خەڵاتی ئەکاو بە رۆژنامە سوپاسی بڵاوئەکاتەوە •

وەڵامی دوەم : هیچ کاتێ ئینسان لە ئینسانیەت ناکەوێ‌و قەت نەبوە کە ئینسانێ ببێ بە بەردو دار وە یا ببێ بە گیانلەبەرێکی بێ ئازارو ئازاری پێ نەگا ، ئەوەندە هەیە ئینسان کە ئێشی پێ گەیشت ئەگەر ئەو ئینسانە مادی‌و عادی بێ دەست ئەکا بە ناسوپاسی‌و بە وتاری نابارو بە کردەوەی ناهەموارو بەرابەر بە خۆی‌و بە خانەدانی‌و بە دۆستانی‌و دوژمنانی لە حاڵی ئیعتیدال دەرئەچێ‌و ئەبێ بە جێگەی عەیبی دنیایی ، بەڵام ئەگەر پیاوێکی رەسای موعتەدیل بێ ، وە یا پیاوێکی رۆحانی بێ ئەگەر سەعاتێ دڵی پڕ ببێ لە گریان‌و پەرێشانی پاش ئەو سەعاتە لەوە لائەداو دەست ئەکا بـە زیکری خوداو لە خودا ئەپارێتەوە‌و داوای لێ‌بوردن ئەکاو لە عەینی کاتی گریانا نارەزایی دەرنابڕێ بەرابەر بە خودا •

وە حەزرەتی یەعقوب لـە کاتی بیری یوسفی کوڕی هەڵکەوتووی جیهانی ئەگریا بەڵام لە مانی خۆیا نەك لەناو خەڵکداو لەگەڵ ئەو گریانەدا ئەیفەرمو : (والله المستعان)وە هەمیشە دڵی خانەوادەکەی خۆی ئەداوە بەوە : کە خودا خێری زۆر گەورەی لە لایەو ئەوان بەوە نازانن •

وەڵامی سێهەم : راستە خانەدانی یەعقوب خانەدانی پێغەمەری بوون بەڵام لە لایەکەوە دەورو بەریان بتپەرست‌و نامەردو کافر بوون‌و ئەوەندە

قەدری خانــەدانی وایان نەدەگرت ، بەڵکــو کاتێ دوژمنایەتی مەزهەبی‌و مەبدەئی ببێ هەتا جانیبی رۆحی بەرزتربن جانیبی موقابیل زۆرتر تەحقیریان ئەکەن‌و بە شێوەی ئەهلی فڕوفێڵ‌و ساختەکار بۆیان ئەڕوانن وەکو ئیستە ئەم جۆرە وەزعە دیارە •

وە لە لایەکی تریشەوە خانەدانی یەعقوب لــە نیطاقێکی کــەمدا هاتوهاواریان کردوەو بە ماوەیەکی کەم ئەو باسە کوێر بوەتەوە وەکو لەم زەمانەدا ئــەوەندە رووداوی زۆرە ئەمڕۆ چی ئــەبێ ســبەی فــەرامۆش ئەکرێ •

وە لە لایەکی تریشەوە مواصەلات‌و هاتوچۆ زۆر کەم بوە ئەگــەر شتێکی کەمیش بووبێ لــە لایەنی کاروانیەوە بوە کــە عەقڵ‌و ئیدراکیان ئەوەندە رەسا نیە لــە بازێ شتی گرنگ بکۆڵنەوەو لێی حاڵی ببن ، وە یوسف هەتا لە زیندان دەرنەچوونەکەوتە بارەگای پاشا نە خۆی هیچ شتێکی پێ‌ئەکراو نە کەسیش گوێی پێ ئەدا هەتا باسەکەی بگات بــە باوکی ، بەڵێ پاش دەسڕۆیشتنی ئــەوەتا کاروانی براکانی هاتن‌و ئــەم دەنگ‌و باسە دەستی پێ‌کرد •

وەڵامی چوارەم : یوسف سەربــەخۆ نەیتوانی بنیامین لــە براکانی وەربگرێ ؛ چونکی لەو کاتەدا ئیدارەی مالیەی میصری بە دەستەوە بو نــەك ئیدارەی ئیش‌و کاری ئاسایش‌و سوپایی ، لەوانە بو ئــەو برایانە شکات لە یوسف بکەن لە لای پاشاو یوسف بکەوێتە بێ‌ئیعتیباری‌یەوە وە لە لایەکی ترەوە کاتێ یوسف بنیامینی حاڵی کرد کە برایەتی ، بنیامین مەمنوون بو بەوە بە هەر جۆرێ ناوبرێ بمێنێتەوە لە لای برای گەورەی

خۆیا ، وە یوسفیش هەر ئەوەی ئەویست کە باسی ئەو کاروانە بکەوێتە ناو بەڵکو براکەی بکەوێتە دەستی هەتا بزانن خودا چی ئەکا •

وە لەم لایشەوە براکانی حاڵی بوون مادام تۆڵەو سزای دزی وەها بێ ئەوە تۆڵەی ئازاردانی دڵی دایکی یوسف کە پووریان بوە ئەبێ چەند بێ ! وە ، وەکو وتم ، شێوەی رووداوەکەی لەسەر بیروڕای براکانی یوسف وای لێ هات کە بنیامین ببێ بە (رهینه)وە یا بە بەدەڵی ئەو کردەوە ناپارە ، ئەنا یوسف تالیبی ئەوە نەبو کە بەو شێوە تەواو ببێ •

★ (یا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وأَخِيهِ ولاَ تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللهِ ، إنَّهُ لا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ إلاَّ الْقَوْمُ الكافِرونَ) (٨٧) ★

وا دەرئەکەوێ لە کاتی شیددەتی زویری حەزرەتی یەعقوبا ـدـ بە ئیلهام حاڵی بوە کە رەحمەتی خودا نزیکە بۆیە ئەویش فەرمووی بە کوڕەکانی ـ : کوڕەکانی خۆم ! بڕۆنەوە بۆ میصر بە شوێنی براکاتاناو زۆر بکەونە دووی نیشانەی یوسفو بنیامینی برای بەڵکو حاڵی ببن کە بنیامین وا بە لای یوسفەوەو ئائومێد مەبن لە رەحمەتی خودا بە راستی لە رەحمەتی خودا ئائومێد نابێ مەگەر ئەوانە کە زیانکاری دنیاو قیامەتن •

جا کوڕەکانیش وەك جارانی پێشو هەرچی ماڵێ نرخی ببێ هەڵیان گرت هەم کاروان بکەنو هەم بکەونە گەڕان بە شوێن نیشانەی یوسفداو گەیشتنەوە شاری میصرو چوون بۆ لای وەزیری مالیە •

★ (فلَمَّا دَخَلوا علَيْهِ قالُوا : يا أيُّها العَزِيزُ مسَّنَا وأهْلَنَا الضُّرُّ) ★

کاتێ رۆیشتنە بارەگاو گەیشتن بـە وەزیر عەرزیان کـرد : ئـەی وەزیری خاوەنپایە بە راستی ئازارو بێزاری بێ نانیو بێ گوزەرانی داویە لە خۆمانو خێزانو خانەدانمان •

★ (وجِئْنا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ ، فَاوْفِ لَنَا الْكَيْلَ) ★

وە هاتووین بۆ بارەگاتو کـۆڵو باریکی بێ نرخمان هێنـاوەو بیستوومانە کە تۆ زۆر میهرەبانی بۆ داماوان رجامان هـەیە کە بـارو کاروانەکەمان وەکو جاران بۆ تەواو بکە ، وە مەڕوانە بۆ کەم مایەیی ئێمە •

★ (وتَصَدَّقْ عَلَيْنا) ★

وە بەخشش بکە لە سەرمان بە ئەندازەی کەمی مالّەکەمان یاخـود بەخشش بکە لەسەرمان بە چاوپۆشیو بەردانی براکەمان •

★ (إنَّ اللهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ) (٨٨) ★

بە راستی خودا جەزای ئەو کەسانە ئەداتەوە کە چاکە ئەکەن لەگەڵ داماواناو چاوپۆشی ئەکەن لـە تاوانی تاوانبارانو رەحم ئەکەن بـە دڵبیماران •

★ (قال : هَلْ عَلِمْتُمْ ما فَعَلْتُمْ بِيوسُفَ وأخِيهِ إذ أنْتُمْ جاهِلُونَ ؟) (٨٩) ★

جا لەم کاتی پاڕانەوەی ئەوانەدا حەزرەتی یوسف عاطیفەی کەوتـە شەپۆلو پاکی رۆحو مەقامی مەعنەوی بوون بە داعی بۆ ئەوە خـۆی دەربخا لێیانو فەرمووی : ئایا ئەزانن ئێوە چیتان بە یوسف کردو بـە

چ نامیهره‌بانیه‌ك فڕه‌تان دایه ناو بیره‌وه‌و به بنیامینی برای له پاش یوسف له جیاکردنه‌وه‌ی له برای خۆی‌و له ته‌ماشاکردنیدا به سووکی له‌و کاته‌دا که ئێوه نه‌زان بوون به ئه‌نجامی ئه‌م جۆره کاره نابارانه به تایبه‌تی بۆ خانه‌دانی ره‌هبه‌ران ؟

★ (قالوا : أَئِنَّكَ لَأَنْتَ يوسُفُ ؟!) ★

ئه‌وانیش که‌وتنـــه ته‌ماشای نیشانه‌کانی یوسف‌و لـــه نیشانه‌و به‌یاناته‌که‌یه‌وه بۆیان ده‌رکه‌وت که ئه‌م وه‌زیری خاوه‌ن پایه یوسفه ! جا وتیان : ئایا به راستی تۆ یوسفی کوری حه‌زره‌تی یه‌عقوبی ؟!

★ (قالَ : أنا يوسُفُ وهذا أخي قَدْ مَنَّ اللهُ عَلَيْنا) ★

ئه‌ویش فه‌رمووی : به‌ڵێ من یوسفم‌و ئه‌مه‌یش که وا له لاما بنیامینی برامه‌و خودای ته‌عالا به راستی منه‌تکاره له‌ســه‌رمان‌و که‌ره‌مێکی وای کردوه ناتوانم به‌یانی بکه‌م : دڵی ئێوه‌ی هێنایه سه‌ر ئه‌وه که نه‌مکوژن‌و به‌س بمهاونه ناوی بیره‌وه‌و له بیره‌که‌دا شوێنێکی تایبه‌نی‌و به‌ردێکی به‌رزی پێدام که له‌سه‌ری بمێنمه‌وه‌و له هه‌مان کاتا ئیلهامی کردم که ئه‌نجامی ئه‌م زه‌حمه‌ته ره‌حمه‌ته بۆ من‌و به پایه ئه‌گه‌م‌و ، زوو کاروانی هاتن‌و له‌و بیره ده‌ریان هێنام‌و فرۆشتمیان به خانه‌دانێکی گه‌وره‌و زۆر حورمه‌تیان گرتم ، وه خودا پارازتمی له که‌وتنه ناو ئیشی بێ ئه‌خلاقیه‌وه ، وه ته‌عبیری خه‌وی نیشان دام . وه ئه‌وه بوو به هۆی گه‌یشتن به پاشاو کردمی بـــه وه‌زیری دارایی‌و بنیامینی برایشم هه‌روا مایه‌وه تووشی فه‌وتان نه‌بو هه‌تا گه‌یشت‌به خۆم ..

★ (إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللهَ لا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) (٩٠) ★

بە راستی کەسێ خۆی بپارێزێ لە یاخیبوونو نافەرمانی خودای تەعالاو خۆبگرێ لەسەر بەڵاو مەینەتی دنیا ئەوە جەزای خێری نافەوتێ ؛ چونکی ئەو کەسە کە خۆپارێزو خۆگر بێ بە خاوەن ئیحسان ئەناسرێو خودا پاداشی پیاوچاکانو چاکەکەران نافەوتێنێ •

★ (قَالُوا : تَاللهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ) (٩١) ★

ئەوانیش وتیان : بە خودا برا ئێمە بە نەزانینو نوقسانی ئەخلاق کەوتینە ناو حەسەدو رەفتاری نابار لەگەڵتا ئەنا تۆ ئینسانێکی هەڵکەوتوو بووی لە جەمالی صوورەتو کەمالی سیرەتا وە بە راستی ئێمە بە هەڵەدا چووین لەو کارە ناهەموارانەدا •

★ (قَالَ : لا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ) ★

جا یوسف لە ئەخلاقبەرزی خۆیەوە فەرمووی : ئەمڕۆ هیچ دڵئازاردانێ لەسەر ئێوە نیە •

★ (يَغْفِرُ اللهُ لَكُمْ) ★

خودا لێتان خۆش ئەبێو تاوانتان ئەبەخشێ •

★ (وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ) (٩٢) ★

وە خودا میهرەبانەو لە هەموو خاوەن بەزەییێ بە بەزەییترە •

★ (اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هذا فَالْقُوهُ على وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيراً وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ) (٩٣) ★

وە فەرمووی : مادام مەسەلەکە لە هەموو لایێ روون بوەوە ئیتر پێویست نیە بەوە باری کاروانتان بۆ ساز بکەمو بنیامین بنێرمەوە ... ئەم کراسی منە ببەن بۆ خزمەتی باوکمو بیهێنن بەسەر روخسارو چاویدا چاوەکانی خۆش ئەبنەوە ، وە هەموو ژنو منداڵو دەستەو دائیرەتان بار بکەن لە ولاتی کەنعانو بیانهێنن بۆ لای من بۆ ولاتی میصر .

★ (ولمَّا فَصَلَتِ العِيرُ قالَ أَبُوهُمْ : إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلاَ أَنْ تُفَنِّدُونَ ! (٩٤) ★

وە کاتێ کاروانەکە لە شاری میصر دەرچوو بەرەو کەنعان ، لە کەنعانەوە باوکیان فەرمووی : بە راستی من بێنی یوسف دێتە دەماخم ئەگەر ئێوە بە درۆم نەخەنەوە !

★ (قالُوا : تاللهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلالِكَ القَدِيمِ) (٩٥) ★

ئەو کەسانەیش کە لە لایا بوون لە کوڕەزاو دەستەو خزمەتکار وتیان : وەڵلاهی تۆ هەر وای لەسەر حاڵەتە پێشوەکەی خۆتو هەر وای لە بیری یوسفدا هەتا واهیمە بێنی یوسفت بۆ دروست ئەکاو تۆ باسی ئەو ئەکەی .

★ (فلمَّا أَنْ جاءَ البَشِيرُ أَلْقاهُ على وَجْهِهِ فارْتَدَّ بَصِيراً) ★

جا کاتێ کاروانەکە نزیکەوە بوو لە پێشەوە موژدەدەر هات بۆ خزمەتی حەزرەتی یەعقوب (د) کراسەکەی یوسفی هێنا بەسەر ڕووی حەزرەتی یەعقوبدا کوتوپڕ چاوەکانی کرانەوە وەکو جاری جاران چاوی چاک بوەوە .

★ (قالَ : ألَمْ أقُلْ لَكُمْ إنّي أعْلَمُ مِنَ اللهِ ما لا تَعْلَمُونَ ؟) (٩٦) ★

جا یەعقوب بە دانیشتوانی دەوری خۆی وت : ئایا من نەموت بە ئێوە کە من لە لایەنی خوداوە گەلێ حاڵی وا ئەزانم کە ئێوە نایانزانن ؟

★ (قالُوا : يا أبانَا اسْتَغْفِرْ لَنا ذُنوبَنا إنّا كُنّا خاطِئِينَ) (٩٧) ★

جا کوڕەکانی عەرزیان کرد : ئەی باوکی ئێمە داوای عەفوو تاوانبەخشیمان بۆ بکە لە خودا دەربارەی ئەو هەموو گوناهە کە ئێمە کردمان ، بە راستی ئێمە ئەهلی خەتا بووینو خەتاکارینو موحتاجی دۆعای تۆین •

★ (قالَ : سَوْفَ اسْتَغْفِرُ لَكُمْ ربّي إنّهُ هُوَ الغَفُورُ الرَّحِيمُ) (٩٨) ★

حەزرەتی یەعقوب فەرمووی : ئیستە وازم لێبێنن هەتا کاتێ خودا دڵم رووناك ئەکاتەوە بۆ پارانەوە ؛ چونکی دۆعا کاتی تایبەتی هەیەو ئینشائەڵلا بەم زوانە داوای عەفوتان بۆ ئەکەم لە خودای میهرەبانی خۆم ، بە راستی خودای من تاوانبەخشو میهرەبانە •

★ (فلَمّا دَخَلوا علی يُوسُفَ آوی إلَيْهِ أبَوَيْهِ وقالَ : ادْخُلوا مِصْرَ إن شاءَ اللهُ آمِنِينَ) (٩٩) ★

جا کاتێ ئەوان رووبان کردە میصر حەزرەتی یوسف بەرگۆو پۆشاکێکی موناسبی بۆ ناردن هەتا خۆیان بگۆڕنو بە بەرگێکی بە حورمەتەوە خەڵك بیانبینێ ، وە خۆیشی لەگەڵ برادەرو دۆستانو دەستەیا رۆیشت بە پیریانەوەو لە دەرەوەی میصرا جێگەی ئامادەکرد بۆ

پێشوازییان ، کاتێ کە باوکی‌و براکانی هاتنە بەرەوە داخڵی ئەو خێوەتە بوون کە یوسفی تێدایە باوکی‌و دایکی لە خێوەتەکەی خۆیا دانا هەتا بە تاییەتی لە خزمەتیانا دابنیشێ‌و خەمی دڵیان بڕەوێنێ ، وە پاش ماوەی ئاساییش فەرمووی : یالآ جا داخڵی نەفسی شاری میصر ببن بە خواستی خودای تەعالا لەگەڵ ئەمینی‌و سەلامەتی لە دەردی قاتی‌و نەهاتی‌و مەینەتی جیایی لە ئەولادو نەتەوەی خۆتان لەگەڵ هەموو دەستەو بەستەتانا ، وە فیعلەن هەموو بە دڵخوازی خۆیان جێگەو ماوایان بۆ دیاری کراو دامەزران •

ریوایەت کراوە : ژمارەی ئەو بەنی‌ئیسرائیلیانە کە لەگەڵ حەزرەتی یەعقوبا داخڵی شاری میصر بوون لە خۆی‌و کوڕو کوڕەزایا حەفتاو دوو پیاوو ژن بوون ، وە لەو رۆژەدا کە لەگەڵ حەزرەتی موسادا دەرچوون لە میصر هەزارو پێنج صەدو حەفتاو ئەوەندە پیاوو ژن بوون بێجگە لە پیرو پیرەژنو منداڵی وردو بەرێشکە •

★ (ورَفَعَ أبَوَيْهِ على العَرْشِ وخَرُّوا لَهُ سُجَّداً ، وقالَ : يا أبَتِ هذا تَأْوِيلُ رُؤْيايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَها رَبِّي حَقّاً ، وقَدْ أحْسَنَ بِي إذْ أخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وجاءَ بِكُمْ مِنَ البَدْوِ مِنْ بَعْدِ أنْ نَزَغَ الشَّيْطانُ بَيْنِي وبَيْنَ إخْوَتِي ، إنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِما يَشاءُ إنَّهُ هُوَ العَلِيمُ الحَكِيمُ) (١٠٠) ★

وە کاتێ کە ئەو قەرەباڵغی حەزرەتی یەعقوبەو کوڕەکانی داخڵی شاری میصر بوون لە رێگەوە هەموویان رۆیشتنە بارەگاو لە دیوانی حەزرەتی یوسفدا دانیشتن‌و حەزرەتی یوسف لەبەر ئیحتیرامی باوکی‌و

دایکی تەختەکەی خۆی بۆ بەجێهێشتن‌و ئەوانی لەسەر داناو خۆی لە شوێنێکی تردا دانیشت‌و براکانی هەموویان هەر یەکێ لەسەر شوێنی خۆیانا دانیشتن ، جا لەسەر یاسای ئیحتیرامگرتنی ئینسانی گەورە لەو رۆژەدا لە ولاتی میصرا باوك‌و دایکی‌و براکانی هەموویان کورنووشی رێزیان برد بۆ حەزرەتی یوسف لەبەر بەجێهێنانی یاسای ولات‌و لەبەر رێزی حەزرەتی یوسف نەکا خەلکی بڵێن ئەمانە قەدری یوسفیان لە لا نیە •

جا حەزرەتی یوسف بە یاسای رۆژ وەلامی رێزەکەی ئەوانی دایەوەو بۆ (تحدث) بە نیعمەتی خوداو دەربڕینی سوپاس بۆ خودا عەرزی باوکی کرد فەرمووی : بابە گیان ئەمەی کە چاوت پێکەوت تەعبیری خەوەکەی من بو خودای تەعالا بە راستی هێنایە دی ، وە خودای تەعالا میهرەبانی کرد لەگەڵ منداکاتێ کە دەری کردم لە زیندان‌و کردمی بە پێاوێکی خاوەن قیمەت لە لای پاشادا ، وە هەموو ئێوەیشی لە کەنعانەوە هێنا بۆ لام پاش ئەوە کە شەیتان میانەی من‌و براکانمی خراپ کرد ، بە راستی خودای تەعالا تەدبیری ناسك‌و نازداری هەیە بەرابەر بە هەر شتێ بیەوێ بێکات ، واتە شتی گران نیە لە بەرابەری قودرەت‌و تەوانایی ئەودا وە ئەوەندەیش بە شێوەیەکی جوان رێکی ئەخا کە هۆی سەرسوڕمانی هۆشیارانە ؛ چونکی نە لە سوننەتی خۆی دەرئەچێ کە موباشەرەی ئەسبابەو نە بە شێوەیەکی وایش ئەیکا کە دڵی دانا گەرد بگرێ • جا بە راستی خودای تەعالا زانایەو خاوەن حیکمەتە لە کارەکانیا لە جیهانا •

جا ئەمجار بۆ دەربڕینی بەندەیی خۆی بۆ خودا لەم کاتەدا کە کاتی دەستەلاتەو بۆ دەرخستنی ئەوە کە ئەنجامی ئادەمیزاد ، گەداو پادشا ، هەر مردنەو گەڕانەوەیە بۆ لای خوداو بۆ (تحدث) بە نیعمەتی خوداو

دان‌نان به‌و ئیحسانانه‌دا که خودا کردوونی له‌گه‌ڵیاو بۆ رجای ئه‌وه که له‌پاش مردن له ریزی پیاوه باشه‌کانا دابنرێ ئه‌م زاته له پێش هه‌موو شتێکا به داوای دڵ فه‌رمووی :

★ (رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ المُلْكِ وعَلَّمْتَنِي مِنْ تَاْوِيلِ الاَحادِيثِ فاطِرَ السَّماواتِ والاَرْضِ أنْتَ وَلِيِّي في الدُّنْيا والآخِرَةِ ، تَوَفَّنِي مُسْلِماً وألْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ) (١٠١) ★

پەروەردگارا ! به راستی تۆ داوته به من بازێ له ریاسەت‌و گەورەیی له وڵاتی میصراو نیشانت داوم بازێ تەعبیرو تەفسیری کتێبی ئاسمانی یا تەعبیری ئەسراری خەو ، ئەی خودایه که ئافەرینندەی ئاسمانەکان‌و زەوی هەموو هەر تۆی یارمەتیدەری من لە دنیادا بۆ رەفعی ئازارو بەخششی بەش‌و بارە ، وە له قیامەتیشا بۆ چاری تاڵی حەشرو خەڵاتی بەهەشت‌و لیقای زاتی خۆت هەر کاتێ منت مراند به موسوڵمانی بم‌مرێنەو له ریزی پیاوه باشه‌کانا دام‌بنێ •

ئەم تەفسیرە لەسەر ئەساسی ئەوه که هەر له کاتی مولاقاتی باوکۆو براکانیا ئەم دۆعایه کردبێ ، وه ئەگەر کاتێ له پێش وەفاتیا بووبێ ئەوه مەبەس له موڵک‌و پادشاهی میصر بوه ، نەک ریاسەتی دارایی‌و بەس ، وه هەردوو مانا هەڵئەگرێ •

ڕیوایەت کراوه : پاش ئەوه یوسف گەیشت به باوکۆو براکانی بە یەکەوه له میصرا ژیان ، وه حەزرەتی یەعقوب بیست‌و چوار ساڵ ژیا لەگەڵ یوسفدا ، جا وەفاتی کردو وەصیەتی کرد : که ببرێتەوه بۆ وڵاتی خۆیان‌و له لای قەبری باوکیا بنێژرێ‌و فیعلەن برایەوه بۆ ئەو شوێنەو

لەوێ یێژرا • وە لە پاش وەفاتی باوکی خۆیشی بیستو سێ ساڵ ژیاو لە پاش وەفاتی عەزیزی میصر زلێخای مارە کردو لـــەم ژنـە دوو کوڕ : (افرائیم)و (میشا) باپیرەی (یوشع)و رەحمەی ژنی (ایوب) پەیدا بوون • جا حەزرەتی یوسف وەفاتی کردو لـە میصرا یێژرا هـەتا زەمانی حەزرەتی موسا (د) ئەو جەنازەکەی گوێزایەوە بۆ لای گۆڕستانی باولڕو باپیرەکانی (د) •

★ (ذٰلِكَ مِنْ أنْباءِ الغَيْبِ نُوحِيهِ إلَيْكَ) ★

ئەم باسانە کە بە تۆمان نیشان دا لە ئەخبارێ بوون کە ونبوون لە تۆو لە هاوولاتانی تۆیش ، ئێمە ناردمان بۆ تۆ بە جوبرەئیلدا •

★ (ومـا كُنْتَ لَدَيْهِـمْ إذْ أجْمَعُـوا أمْرَهُـمْ وهُـمْ يَمْكُرونَ) (١٠٢) ★

وە تۆ لای کوڕەکانی یەعقوب نەبووی لەو کاتەدا کە بیری خۆیان گرد کردەوە لەسەر زیانگەیاندن بە یوسف •

★ (وما أكْثَرُ النّاسِ ـ ولَوْ حَرَصْتَ ـ بِمُؤْمِنِينَ) (١٠٣) ★

وە زۆربەی ئادەمیزادی دەورو بەری خۆت ئیمان نایەنن بەوە کە تۆ پێغەمەری خـودای ـ هەرچـەند تۆ زۆر خواسـتو نیازت لەسـەر ئیمانیان بێ •

★ (ومَـا تَسْـألُهُمْ عَلَيْـهِ مِنْ أجْـرٍ إنْ هُـوَ إلاّ ذِكْـرٌ لِلعالَمِينَ) (١٠٤) ★

وە تۆ ، ئەی خۆشەویست ، داوا ناکەی لەو کەسانە کە ئەم هەواڵە پەنامەکییانەیان بەسەرا ئەخوێنیتەوە هیچ تۆڵەیێ لەسەر یاسای ئەوانە کە

هەواڵ ئەخوێنەوە بەسەر خەڵکا ؛ چونکی ئەم قورئانە کە نازڵ ئەبێتە سەر تۆو تۆ ئەیخوێنیتەوە ئامۆژگاریو نەصیحەت کردنە بە شێوەی چاکەو فەزل بۆ هەموو کەس بە گشتی •

★ (وكأيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّماواتِ والاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْها وهُمْ عَنْها مُعْرِضُونَ !) (١٠٥) ★

وە گەلێ ئایەتو دەلیل لەسەر وجوودی خوداو لەسەر تەنهایی ئەو هەیە لە ئاسمانەکانا بە هۆی رۆژو مانگو ئەستێرەو هەڵسووڕانیان وە لە زەویدا بە وشکو تەڕیەوە لە کانو گیاو گیانلەبەرانو باقی ئەشیا ، وە ئەم کافرانە رائەبوورن بەسەریانا بە چاو یا بە بیر یا بە پێ ، وەلحاڵ ئەوان بە نەوعێ ئیعرازیان هەیە لێیان وەکو بە چاو تەماشایان کردوون نە بە دڵیانا هاتوونو نە بە سەریانا رابوردوون !

★ (وما يُؤْمِنُ أكْثَرُهُمْ بِاللهِ إلاَّ وهُمْ مُشْرِكُونَ) (١٠٦) ★

وە زۆربەیان باوەڕ بە وجوودی خودا ناکەن ئیللا لەگەڵ باوەڕ بەوە کە خودا شەریکو هاوڕێی هەیە •

★ (أفَاَمِنُوا أنْ تَأْتِيَهُمْ غاشِيَةٌ مِنْ عذابِ اللهِ ؟) ★

ئایا ئەم کافرانە ئەمین بوون لەوە کە شەپۆلێکی داگیرکەر لە سزای خودا بێت بەسەریاناو دایانپۆشێ وەکو شەپۆلی دەریا ؟

★ (أوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وهُمْ لا يَشْعُرُونَ ؟) (١٠٧) ★

یا لەوە کە کاتی نەهاتی کۆتایی هاتنی دنیاو داهاتنی پاشەڕۆژیان بەسەردا بێت لە کوتوپڕا وەلحاڵ ئەوان لەو کاتەدا ئاگایان لە خۆیان نیەو نازانن بەوە کە قیامەتە هاتوە ؟

★ (قُلْ : هذِهِ سَبِيلِي ادْعُو إلى اللهِ على بَصِيرَةٍ أنا ومَنِ اتَّبَعَنِي ، وسُبْحانَ اللهِ ومَا أنَا مِنَ المُشْرِكِينَ) (١٠٨) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ بفەرموو بەو کافرانە : کە ئەم بانگکردنی عالەمە بۆ دینی تەوحیدو ئایینی تاق پەرستی رێگەی منە لە ماوەی ژیانماو خەڵك بانگ ئەکەم بۆ تەوحیدو ئەوانەیش کە پەیڕەوی منن خەڵك بانگ ئەکەن بۆ خودا بە یەکناسینو هەموویشمان لەسەر چاوڕووناکین ، وە خودا بە دوور ئەگرین لە شەریکو من لە موشریکان نیم • وە هەر کەسێکیش پەیڕەوی من بێ موشریك نیە ، وە خودا بە یەکێ ئەزانێ •

★ (وما ارْسَلْنا مِنْ قَبْلِكَ إلاَّ رِجالاً نُوحي إلَيْهِمْ مِنْ أهْلِ القُرى ، أفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كانَ عاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؟ ولَدارُ الآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا ، أفَلا تَعْقِلُونَ ؟) (١٠٩) ★

وە رەوانەمان نەکردوە لە پێش تۆدا ئیللا چەن پیاوێکی خاوەن ئەخلاقو خاوەن کەرامەتو دەستو داوێن پاکو دڵڕووناك لە ئەهلی ئاوەدانیە عادەتیەکان وەکو : مەکەو ، مەدیەنو ، ئەحقاف ، ئیتر ژنسان نەناردوەو فریشتەی ئاسمانمان نەکردوە بە رەهبەری ئادەمیزادی سەر عەرزو پەریمان نەهێناوە بۆ ناو ئادەمیزاد هەتا تەمێیان بکا • ئەمانە هەموو خەیاڵاتو ئەوهامن هەر لە ئادەمیزادی پاکمان رەوانە کردوە بۆ سەر ئادەمیزاد ، ئایا ئەم قەومی تۆیە نەڕۆیشتوون بەسەر زەویداو شوێنەواری پێغەمەرە پێشوەکانیان نەدیوەو ئەو شارانەیان نەدیوە کە خودا قاری گرتوە لە ئەهلەکەیانو وێرانی کردوون هەتا بیر بکەنەوەو تەماشا بکەن

کە چلۆن بوە ئەنجامی ئەو کافرانە کە لە پێش ئەوانا بوون ؟ وە بزانن مالی پاشەڕۆژ کە ماوای بەهەشتی دەوامدارە باشترە بۆ ئەوانە کە خۆیان لە نافەرمانی خودا ئەپارێزن ، ئایا بەس نیە ئیتر ؟ ئایا هێشتا عەقڵ ناگرن ؟

★ (حَتَّى إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ ولاَ يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ القَوْمِ المُجْرِمِينَ) (١١٠) ★

با کافرەکانی ئەم چەرخە بایی نەبن بەو مۆڵەتەی بەوان دراوە ؛ چونکی کافرەکانی چەرخی پێشوویش ماوەیەکی زۆر مۆڵەتیان دراو دوژمنایەتی پێغەمەرەکانیان کرد هەتا رادەیێ ئەو ڕەهبەرانە بێ هیوا بوون لەوە کە قسەیان تەئثیر بکا وە یاخود یارمەتیەکیان لە لای خوداوە بۆ بێ‌و گومانی کافرەکان هاتە سەر ئەوە ئەو پێغەمەرانە درۆیان لەگەڵدا کراوە لە لایەنی فریشتەی ئاسمانەوە کە وەحی بۆ هێناوەو وادەی نەصری پێداوە •• جا لەم تەنگوچەڵەمەدا کوتوپڕ لە لای خوداوە یارمەتییان بۆ هاتو هەر کەسێ خودا خواستی لەسەر رزگاربوونی بووبێ رزگار بوەو باقی مەندەکەیان بە هیلاکدا براون ؛ چونکی ئەوانە هەموو تاوانبار بوون وە سزای ئێمەیش ناگەڕێتەوە لەسەر تاوانباران کە رووی تێکردن •

★ (لقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لاِولي الاَلْبابِ ، ما كَانَ حَدِيثاً يُفْتَرى ولَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذي بَيْنَ يَدَيْهِ وتَفْصِيلَ كُلَّ شَيْءٍ وهُدىً ورَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنونَ) (١١١) ★

بە راستی هەیە لە گێڕانەوەی بەسەرهاتی پێغەمەران وە تۆمەتەکانیان دا وە یا بەسەرهاتی یوسفو براکانیو باقی رووداوی ئەو ماوەدا چەن رووداوێکی وەها کە هۆی عیبرەتگرتن بوون بۆ ئەوانە خاوەنی عەقڵی

ساغن ، وە ئــەم قورئانە هاتوە بۆ تۆ وتارێکی بەدرۆ هەڵبەسراو نەبوە بەڵکو وتارێکی راستی وا بوە کــە هــۆی تەصدیقی کتێبە ئاسمانیەکانە ئەوانە کە لە پێش قورئانا هاتوونەخوار وە بەیانە بۆ هەموو شتێ لەوانە کە پێویستین بۆ راگرتنی نیظامی پاکی دین بە نەوعێ کە خاوەن زانستەکان پاش وردبوونەوە لــە مەعنای ئاگادار ئــەبن بەســەر ئەسبابی مانەوەی دینەکەیانا وەکــو بەیانی عەقیدەو بیرو باوەڕو تەوحیدی خوداو بــەیانی ئەحکامو ئادابی یاسای ئیسلامیەتو بەیانی دانایی گەورە بۆ موسوڵمانان بە راوێژی ئەهلی حەڵو عەقد وە فەرمانبەرداری ئەو گەورانەو بــەیانی ئامادەکردنی هۆی بەرگری لــە نیظامی ئیسلامو ئوممەتی موسوڵمان وە بەیانی بەجێهێنانی صیلەی رەحم لــە بەینی باوکو دایکو براو خوشکو خزمو خوێشانا ، وە بــەیانی فێربوونی عیلمو صــنعەتو پیشەی باشو سوودوەرگرتن لەوەی خــودا دروستی کردوە بۆ ئادەمیزاد لــە عــەرزو ئاسمانا لە دەریاو سارادا ، وە بەیانی راسانی لە موعامەلەداو غەشنەکردن لەگەڵ یەکاو راگرتنی حوقووقو قەرزو قۆڵەو ئەدای شەهادەت بە راستی لە کاتی پێویستا ، وە دان لە دەستی ستەمکار لە دوو کۆمەڵ یا لە دوو کەسدا ، وە رەوابوونی تۆڵەسەندنەوە بە قەی حەق ، وە باشی عەفوو چاوپۆشی لەو حوقووقەدا کە چاوپۆشی لەوانا نەبێ بە هۆی جەسووری ئینسانی خــراپ ، وە بــەیانی رەوانەبوونی میهرەبانی لــە بەجێهێنــانی حوددودی شەرعیدا بۆ ئەوە ئادەمیزاد بترسنو لانەدەن لە یاسای راستو بەیانی بێ بەقایی عالەمی دنیاو دەوامداری عالەمی ئاخیرەت •

وە ئــەم قورئانە بــەو جۆرە کە باسمان کرد شارەزاکردنی نەزانەو میهرەبانی کردنە لەگەڵ ناتەواوانادا بەم مەرجە ئەوانە لە قەومێ بن کە خاون ئیمان بن وە یا ئامادە بن بۆ ئیمان هێنان •

سورة (الرعد)

مدنية وآياتها (٤٣) نزلت بعد سورة محمد

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

★ (المر تِلْكَ آياتُ الْكِتَابِ) ★

ئەمە سوورەتێکە ناوبراوە بەم چوار حەرفەو ، ئەم سوورەتە ئایاتی قورئانە •

★ (والَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ) ★

وە بە راستی ئەو ئایاتە کە نازڵکراون بۆ لای تۆ لە لایەنی پەروەردگاری تۆوە موافیقی واقیعو راستن •

★ (ولكِنَّ أكْثَرَ النَّاسِ لا يُؤْمِنُونَ) (١) ★

بەڵام لەگەڵ ئەوەدا کە ئەوانە راستن زۆربەی ئادەمیزاد لە راست لائەدەنو ئیمان ناهێنن •

★ (اللهُ الَّذِي رَفَعَ السَّماواتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَها) : ★

ئەو خودایە کە ئەم کیتابەی بۆ تۆ ناردوە ناوی (الله)یەو خودایەکی تەواناى وەهایە ئەو ئاسمانانەی بەرز کردوەتەوە بە تەنها هێزێ کە خۆی داناوە لەوانەدا بە بێ هیچ پایەو ئیعتیمادێ کە ئێوە بە چاو بیانبینن •

★ (ثُمَّ اسْتَوى عَلَى الْعَرْشِ) ★

وە ئەو خودایە عەرشی عەظیمی داگیرکردوە •

★ (وسَخَّرَ الشَّمْسَ والقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِاَجَلٍ مُسَمّىً) : ★

وە کورەی گەورەی رۆژو کورەی مانگی رام کردوە هەر یەك لەسەر مەداری خۆیا ، هەرکام لەوان هاتوچۆ ئەکەن لەسەر ئەو میزانە کە بۆیان بڕیار دراوە تا وەعدەیەکی دیاری‌کراو بە بێ کەمو زیاد •

★ (يُدَبِّرُ الاَمْرَ) : ★

وە ئەو خودایە کاروباری حوکمداری خۆی جێبەجێ ئەکا لەسەر خواستی خۆی •

★ (يُفَصِّلُ الآيَاتِ) ★

وە ئایاتی قورئان ئەێرێتە خوارەوەو بەیانیان ئەکا بە تەفصیل ، وە یاخود ئایاتو دەلیلی وجوودو تەنیایی ئەخاتە بەرچاوتان یەك لـە دوای یـەك •

★ (لَعَلَّكُمْ بِلِقاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ) (٢) ★

بـە هیوای ئەوە کـە ئێوە ئیمان بێنن بـە رۆژی قیامەتو بـە گەیشتنتان بە حوزووری خودا بۆ حسێبو میزانی کردەوەو وەرگرتنی ئەنجامی رەفتارتان •

★ (وهو الَّذِي مَدَّ الاَرْضَ) ★

خودا ئەو خودایە عەرزی راکێشاوە بە پانیو درێژیدا بۆ ئەوە بـە ئاسانی گیانلەبەران بەسەریا هاتوچۆ بکەن •

★ (وجَعَلَ فِيهَا رَواسِيَ وأنْهاراً) ★

وه دروستی کردوه له عه‌رزا چه‌ند کێوانی بڵندی دامه‌زراو بۆ ئه‌وه که به‌فرو بارانی زۆر وه‌ربگرێو ببن به هۆی زۆری ئاوی چه‌شمه‌و ، وه چـه‌ن جۆبارو روباری گه‌وره‌و بچووکی ره‌وان کردوه لـه ئاوی ئـه‌و سه‌رچاوانه که له کێوو شیوو ده‌ره‌کان ده‌رئه‌چن •

★ (ومِنْ كُلِّ الثَّمَراتِ جَعَلَ فِيها زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ) ★

وه له هه‌موو نه‌وعێ له ئه‌نواعی داری به‌رو به‌ری به تام‌و بێنی خۆش‌و به له‌زه‌ت ، دروستی کردوه له عه‌رزا دوو جۆر ترش‌و شیرین ره‌ش‌و سپی گه‌وره‌و بچووك ، یان ئێرو مێ •

ئه‌وه‌ی زانستی تازه ده‌ری خستوه هه‌موو میوه‌و گوڵێ ئێرو مێیان هه‌یه‌و هه‌ندێکیان به ده‌ست موتوربه ده‌کرێن وه‌ك ئێرو مێی داری خورما ، وه هه‌ندێکیان به هۆی هاوردو بردی هه‌واوه موتوربه ده‌بن ، وه‌ك خودا ئه‌فه‌رموێ : (وارسلنا الرياح لواقح) •

★ (يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهارَ) : ★

وه به‌رگی تاریکی شه‌و ئه‌کا به به‌ری رۆژی رووناکا هه‌تا وا تاریکی دایێ که‌س به بێ چرا که‌س نابینێ •

★ (إنَّ في ذلِكَ لَآياتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرونَ) (٣) ★

به راستی هه‌یه له‌م هه‌موو ته‌سه‌رووفاته عه‌جیبانه‌دا ده‌لیل له‌سه‌ر ئه‌مه که ئه‌م جیهانه جیهانه‌وانی خاوه‌ن زانست‌و خواستی به حیکمه‌تی هه‌یه‌و ئه‌م ئایه‌تانه ئه‌بن به به‌ڵگه بۆ گه‌لێ که خاوه‌ن بیرو هۆشی ساغ بن نه‌ك بۆ ئینسانی بێ ده‌ماخ •

★ (وفي الاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجاوِراتٌ ، وجَنَّاتٌ مِنْ أعْنابٍ ، وزَرْعٌ ، ونَخِيلٌ ، صِنْوانٌ وغَيْرُ صِنْوانٍ ، يُسْقى بِماءٍ واحِدٍ ، ونُفَضِّلُ بَعْضَها عَلى بَعْضٍ فِي الاُكُلِ ، إنَّ فِي ذلِكَ لَآياتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) (٤) ★

هەروا خودا خودایەکی تەوانای وایە لە عەرزا چەن پارچە زەوی لەیەکجیاوازی داناوە کـە هەموو دراوسێو نزیکی یەکن ، ئـەم پارچە نەرمانەو ، ئەم پارچە رەقەنە ، ئەم پارچە بۆ کشتوکاڵ زۆر بارەدارە ، وە ئەو پارچەکەیان سوودی تێدا نیە ، هەروا چەن باخی دروست کردوە لە ترێ هەر کام بە رەنگێو تامێو شێوەیەکی تایبەتی ، لەگەڵ ئەوەدا کـە هەموویشیان بەری داری ترێن، وە چەن جۆرێ لە زەراعەتی دروست کردوە، لە گەنمدا چەن نەوعو ، لە جۆدا چەن نەوعو ، لە چەڵتووکدا چـەن نەوعو ... هەروا غەیری ئەمانەیش ، وە چەن داری خورمای دروست کردوە دوو لفو یەک لف ، کە ئەم هەموو نەوعە جۆراو جۆرە لە یەک ئاو ـ ئاو ئەدرێنو ، لە یەک جۆرە زەویدا ئەڕوێنو ، بازێکیانمان باشتر کردوە لە بازێکیان لە خواردنو تامو لەزەتا ، بە راستی لەمەدا هەیە چەن دەلیل لەسەر گەورەیی خودا بۆ گەلێ هۆشدارو هۆشیار بن .

★ (وإنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أئِذا كُنَّا تُراباً أإنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ؟!) ★

وە ئەگـەر تۆ تەعـەجوب بکـەی لـە ئینکاری ئـەو قـەومە بۆ زیندوبوونەوەیان لە قیامەتا ئەوە حەقە ؛ چونکی زۆر جێگەی سەرسوڕمانە ئەو وتارەیان کە بە ئیستینکارەوە ئەڵێن : ئایا کاتێ ئێمە مردینو لەشمان رزیو بووینەوە بە گڵ تازە بە تازە جارێکی تر دروست ئەکرێینەوە بـە

شێوه‌یه‌کی تازه‌ی سه‌ر له نوێ ؟! چونکی هه‌ر ده‌سکارێ ببێ له عاله‌ما به‌س صانیع‌و ماده‌ی خاوه‌ن قابیلیه‌تی ئه‌وێ‌و هه‌ردوکیان هه‌ن •

خودا وه‌کو خۆی زۆر ته‌وانایه
به ذه‌ڕه ذه‌ڕه‌ی عالەم زانایه
ماده‌یش عه‌رزێکه هه‌ر وه‌کو سابیق
له‌سه‌ر ئیستیعداد باش موهه‌ییایه

★ (اولئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ) ★

ئه‌وانه‌ی که باسمان کردن‌و خاوه‌نی ئه‌و وتاره چه‌وتانه‌ن ئه‌وانه‌ن که کافرن به وجوودی خودای زیندووی زانای ته‌وانا •

★ (واُولئِكَ الاَغْلالُ في أعْناقِهِمْ) ★

وه ئه‌وانه که‌سانێکن له رۆژی پاشه‌ڕۆژدا زنجیر وا له گه‌ردنیانا •

★ (واولئِكَ اصْحابُ النَّارِ هُمْ فِيها خالِدونَ) (٥) ★

وه ئه‌وانه لـه ئاگری دۆزه‌خ جیـا نابنه‌وه‌و ئه‌وان لـه ناو ئاگردا ئه‌مێننه‌وه هه‌تا هه‌تایه •

★ (ويَسْتَعْجِلونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الحَسَنَةِ) ★

ئـه‌و کافرانه ئه‌وه‌نده به‌دبه‌خت‌و چاره‌ڕه‌ش پەله‌پەل ئه‌کـه‌ن لـه داواکردنی سزاو مه‌ینه‌تدا لـه پێش ئه‌وه‌دا که داوای ره‌حمه‌ت‌و نیعمه‌تی خودا بکه‌ن •

★ (وقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ المَثُلاتُ) ★

وه‌لحاڵ لـه پێش زه‌مانی ئه‌وانا چـه‌نها سزاو تۆڵه‌و چـه‌نها فیتنه‌و

ئاشووب رابوردوە بەسەر ئوممەتە کافرە پێشوەکانا لە تۆڵەی ملەجڕێو سەرکێشی ئەوان لەگەڵ رەهبەرانا •

★ (وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ على ظُلْمِهِمْ) ★

بە راستی خودای تەعالا خاوەن عەفوو تاوانبەخشیە بۆ ئادەمیزاد لەگەڵ ئەوەدا کە ستەم ئەکەن لە نەفسی خۆیان بە ئیشراکو تاوانباریو ستەم ئەکەن لە خەڵکیش بە ئازاردانیانو زیاندان لە داراییو شانیان •

★ (وإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ العِقَابِ) (٦) ★

بە راستی خودا هەم تۆڵەو سزایشی بەهێزەو لە کێشا نیە • خودا پەنامان بدا لە عیقابو عەزابی •

پێغەمەر هەڕەشەی ئەکرد لە کافرەکان بە سزای رۆژی قیامەتو بە هاتنی سزای دنیا بەسەریانا ، ئەوانیش باوەڕیان بە سزای قیامەتو قیامەتیش نەبوو هەتا لەوە بترسن ، وە هەروا باوەڕیشیان نەبو بەوە کە سزای دنیا ریشیان ئەگرێ ، وە بەرۆکی حەزرەتیان ئەگرتو ئەیانوت : جا ئەگەر راستە سزای دنیا هەیە دەی دۆعا بکە با بێت بۆ سەرمان ! جا خودای تەعالا ئەفەرموێت : ئەم بێ هۆشانە لە باتی ئەوە بیر بکەنەوەو ئیمان بێنن‌و داوای نیعمەتو ئاسایشی خۆیان بکەن پەلەپەل ئەکەن بۆ هاتنی سزاو داوای سزا ئەکەن ، ئایا نازانن‌و ئایا نەیان‌بیستوە ئەو هەموو عوقووبەتە کە بەسەر کافرەکانا هاتوە لە پێش ئەم چەرخەدا ؟ دەی ئەو خودا هەر ماوەو تەوانایە بەڵام لەگەڵ ئەوەدا کە ئادەمیزاد ستەمکارن خودا هەر ئەیەوێ میهرەبانی بکا تا کاتی خۆی ، ئەوجار ئەزانن عیقابی خودا توندو نابارە پەنا بەخودا •

★ (وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا : لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ! إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ) (٧) ★

وە کافرەکان ئەڵێن : ئەوە بۆچی لەسەر داواکردنی محەمەد ئایەتو موعجیزەیێ لەو موعجیزانە نایەتەخوارەوە کە ئێمە داوایان ئەکەین ؟ واتە : ئیعتیبار ناکەن بەوە کە قورئان موعجیزەیەو موبالات ناکەن بەو ڕووداوانە کـە خـودا کردوونی بۆ حـەزرەتی محـەمەدو کردوونی بـە هـۆی بەڕزبوونەوەی : وەکو قەبوولکردنی دۆعاکانی ، وەکـو تەسبیحکردنی بەردەوردە لە ناو دەستیاو ، وەکو زۆرکردنی خواردەمەنی کەمو ، وەکو دەرچوونی ئاوی زەڵاڵ لـە بەینی پەنجەکانیەوەو ، وەکو ئەو نەصرەتو یارمەتیە کە پێیدا لە ڕووداوەکانی (بەدر)و (حونەین)و (خەندەق)و (فەتحی مەکە)و فەوتاندنی دوژمنەکانیدا ... جـا ئـەی پێغـەمەری خۆشەویست تۆ هەر ئینسانێکی ڕەهبەری هاتوویت بۆ ترساندنیان لـە سزا ، خۆ نەهاتووی بۆ ئەوە ئەوان داوای چ موعجیزەیێ ئەکەن تۆ بۆیان جێبەجێ بکەی • هیچ موبالات مەکە بـەم داواکردنیانەو هـەر قـەومێ پێغەمەرێکی خاوەن بارەی هیدایەتدانیان هەیە کە لە حوددودی حیکمەتی خودادا بازێ موعجیزەی پێداون ئیتر خـۆ بۆ هـەر پێغەمەرێ هـەموو موعجیزەیێ جێبەجێ نابێ •

★ (اللهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَى ، وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ ، وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ) (٨) ★

خودای تەعالا زانستی ئەوەندە ڕەسایە ئەزانێ بەوەی ها لە سکی ژنی سکپڕدا تێر بێ یا مێو ، ئەزانێ بەوە کە منداڵدانی ژن کەمی ئەکا یا زۆری ئەکا ، واتە خودا ئەزانێ بە کەمو زۆری ئەوەی وا لە منداڵدانی

ژنانا ئایا یەکێکە یا دوانە یا سیانەو ، ئەزانێ بە ماوەی حەملی ژن حەوت مانگە یا نۆ مانگە یا دوو ساڵە یا چوار ساڵە ، وە ئەمانە هەموو لە لای خودا مەعلوومن ، وە هەر یەکێ لەم مەخلووقاتە میزانی تایبەتی هەیە ، وە هەموو شتێ لای خودای تەعالا ئەندازەیەکی دیاری هەیە •

★ (عالِمُ الغَيْبِ والشَّهادَةِ ٱلكَبِيرُ المُتَعالِ) (٩) ★

خودای تەعالا زانایە بەوەی کە پەنهانە لای ئێمەو ئەوەی کە دیاردەو خودا شانی زۆر گەورەیەو دوورەو بەرزە لەوەی کە ئێمە بـە خایاڵمانا دێ ؛ چونکی ئەو زاتە بە مەخلووقات ناشوبهێ هەتا ئێمە خەیاڵی بکەین •

★ (سواءٌ مِنْكُمْ مَنْ أسَرَّ القَوْلَ ومَنْ جَهَرَ بِهِ ، ومَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وسارِبٌ بِالنَّهارِ) (١٠) ★

موساوی‌و یەکسانِ‌ەنگە لە جەماعەتی ئێوەدا ئەو کەسە کە لەگەڵ خۆیا قسە ئەکا بە پەنامەکی وە ئەو کەسە کە قسەکەی ئاشکرا ئەکاو کەسێ کە خۆی ئەشارێتەوە بە شەودا وە یا خۆی دەرئەخا بە ڕۆژا •

★ (لَهُ مُعَقِّباتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ ومِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أمْرِ اللهِ) ★

هەیە بۆ ئەو کەسە کە وتمان چەن فریشتەی مەئموور لە لای خوداوە کە تەعقیبی کارو کردەوەو قسەو باسی ئەکەن لە بەردەمەوەو لـە پشتەوە هەر ئەو فریشتانە کە موراقەبەی کردەوەی ئەکەن ئەیشی‌پارێزن لە بەر خاتری ئەوە خودا فەرمانی پێداون ئەو نەفسە بپارێزن وە خودای تەعالا هەمیشە لایەنی ڕەحمەت‌و کەرەمی زۆرە لەسەر بەندەکانی خۆی •

★ (إِنَّ اللهَ لا يُغَيِّرُ ما بِقَوْمٍ حتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ) ★

بە راستی خودای تەعالا ئەو پایەو مایەو شانو شێوەی دای بە هەر قەومێ نای گۆڕێ و نایفەوتێنێ هەتا ئەو خاوەن پایەو مایانە ئەو حاڵە پێشوە باشەکەی خۆیان ئەگۆڕن •

★ (وإذا أرَادَ اللهُ بِقَوْمٍ سُوءً فَلا مَرَدَّ لَهُ ، وما لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ والٍ) (١١) ★

وە کاتێ خودا خواستی قەومێ لا بباو ئیرادەی شەڕی پێکردن لەبەر ئەوە ئەوان حاڵی خۆیان گۆڕی و لە تێکۆشین و سەعیەوە کەوتنە تەمەڵی و لە عیبادەتی خودا لایان دا بۆ نافەرمانی و لە سوپاسی نیعمەتەوە لایان دا بۆ ناسوپاسی ئەوە مەعنای هاتنی قەزای بێگەڕانەوەیە بۆ سەر ئەو قەومە ، وە غەیری خودای تەعالا کەس ریاسەت و چاودێری ئەو قەومە ناکا • ئەم یاسایە کە خودا لەم ئایەتەدا بەیانی کردوە یاسایەکی گشتیە بۆ حوکوومات و بۆ قەوم و عەشیرەت وە بۆ خانەدان و بۆ تاقە ئینسانێ لە چەرخی خۆیا هەتا ئەمانە لەسەر یاسای دانراوی خودا بڕۆن •

★ (هو الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفاً وطَمَعاً ويُنْشِئُ السَّحابَ الثِّقالَ) (١٢) ★

خودا خودایەکی وەهایە بەرقی ئاسمانتان نیشان ئەدا لەبەر ئەوە بترسن لە ئازاری ئاسمانی و هیواتان ببێ بە فەڕو پیرۆزی نیعمەتی خودا کە لەگەڵ بارانا ئەڕژێنە خوارەوە و لە ئاسمانا چەن پارچە هەوری قورس بەیەکەوە ئەنێ •

★ (ویُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ والملائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ) ★

وە تەسبیحی خودا ئەکا دەنگی بە هەیبەتی ئاسمانی مەشهوور بـە (رعد) : هەورەگرمە لەگەڵ حەمدو ثەنایا ئەڵێ : من ئەو دەنگە بێ رەنگەم کە بە فەرمانی پەروەردگاری جیهان پەیدا بووم لە مادەی هەوری هەڵگری باران ، موژدە ئەدەم بـە گیانلەبەران وا نیعمەتی خوداتان بەسەرا ئەبارێ ئەو خودایە کە هەر نیعمەتێ بگرێتەوە لەبەر حیکمەتە ، وە هەر نیعمەتێ رەوانە بکا لەسەر رەحمەتە ، وە ئەو خودایە خودای هەموو گیانلەبەرانە لە عەرزو ئاسمانا •

بێ فەرقە لا ئەو دێوانەو هۆشیار
دۆستو دوژمنی نامەردی بەدکار
رۆزی ئەێرێ بۆ دۆستو دوژمن
بۆ شەقیو سەعید کافرو موئمین
نیە لە عەرزاو لە ئاسمانا
یەکێ لە گەلی گیانلەبەرانا
مەگەر نیشانەی خودای وا پێوە :
رزقت لا منه تا وای به پێوە

★ ★ ★

هەروا ئەو فریشتەی ئاسمانیشە کە مەئموورە لەسەر هەورو باران ئەویش تەسبیحی خـودا ئـەکا لـە مەقامی ئیجلالو ئیحتیرامی فەرمانی خودادا •

★ (وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ) ★

وە ئـەو خودایە کـە لـە بەیەکگەیشتنی پارچە هەورەکانا چەند صاعیقەو پارچەی ئاگرین جیا ئەکاتەوەو رەوانەیان ئەکا بە هەواداو جارجار ئەدا لە دەریا چەنها ماسی ئەکوژێو جارجار ئەدا لە زەوی وشکانو چاڵی ئەکاو دار هەڵئەکەنێ ، وە جارجاریش بە خواستی خۆی ئەیگەیەنێ بەو کەسەی خواستی لەسەر فەوتاندنی بێ وە لە ناوی ئەبا .

★ (وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللهِ) ★

وەلحاڵ ئەوانە کە ئەو تریشقە لێیان ئەدا کەسانێکی وان کە موجادەلە ئەکەن لە وجوودی زاتی خوداو لە چلۆنی ئەودا .

★ (وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ) (١٣) ★

وە ئەو خودایە کە ئەوان باوەڕیان پێی نیە ، بۆ ئازاردانی بە دوژمن بەهێزە .

ریوایەت کراوە : ئەم ئایەتە نازڵ بوە لە شانی (عامری کوڕی طفیل)و (اربدی کوڕی ربیعه)دا ، هاتن بۆ خزمەتی حەزرەت ـدـ بە فێڵ بە خەیاڵی ئەوە بیکوژن ، جا عامیر مەشغووڵی کرد بە موجادەلەکردن لەگەڵیاو (اربد) هەڵسووڕاوە بۆ پشتیەوە بۆ ئەوە بە شیر لێی بدا ، وە حەزرەت ئاگاداری بیرە پیسەکەیان بوو فەرمووی : (**اللهم اکفنیهما بما شئت**) واتە : **خودایە چاری ئەمانەم بۆ بکە بە هەرچی خۆت خواستت هەیە ، کاتێ ئەوانیش زانییان حەزرەت بە بیرەکەی زانیون هەستان رۆیشتن لە** رێگەدا تریشقەیێ لە ئاسمانەوە هاتە خوار دای لە (اربد)و کوشتی ، وە عامیریش لوویەکی لێ پەیدا بوو رۆیشت لە ماڵی ژێکی (سلولیه)دا

کەوت ئەویش هاواری ئەکرد ئەیوت : وەرە بمرە بە لوویێ وەکو لووی وشتر لە مالّی ژێکی (سلولیە)دا !

★ (لَهُ دَعْوَةُ الحَقِّ والَّذينَ يَدْعونَ مِنْ دونِهِ لا يَسْتَجيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ) ★

هەر بۆ ئەو خودایە بانگکردنی راست بە راستی هەر لەو بانگ ئەکرێ بۆ چاری بیمارو ئازارو بێزار ، وە هەر بۆ ئەو ئەکرێ بەندەیی و لەوەوە دەست ئەکەوێ پیرۆزی ، وە ئەو بتە ناشی‌تاشراوانە کە کافرەکان بانگیان ئەکەن بە ناحەق جوابی کافرەکان نادەنەوە بە چاك و خراپ •

یارۆی بێ زمان خۆی بێ وتارە
وتار لەگەڵیا مایەی ئەدبارە

★ (إلاّ كَباسِطِ كَفَّيْهِ إلى المَاءِ لِيَبْلُغَ فاهُ وما هُوَ بِبالِغِهِ وما دُعاءُ الكافِرِينَ إلاّ في ضَلالٍ) (١٤) ★

مەگەر ئەنجامی بانگکردنی ئەوانە وەکو ئەنجامی کەسێ بێ هەردو بەری دەستی بلاّوکردبێتەوەو بانگ بکا لە ئاو بۆ ئەوە بگاتە دەمی وە لەبەر نەفامی ، ئەو ئاوە ناگاتە دەمی ؛ چونکی بانگکردن لە بێ‌گیان یا لە نەفام بێ ئەنجامە •

یاخود وەکو کەسێکە کاتێ بیەوێ بە مشتی خۆی ئاو بخواتەوە پەنجەکانی بلاّوبکاتەوەو خواستی ئەوەیشی بێ ئەو ئاوە بگاتە دەمی ، وە لە واقیعیشدا ئەو ئاوە لە ناو مشتی پەنجە بلاّودا نامێنێ هەتا بگات بە دەم • بەلاّم مەعنای ئەووەڵ جوانە ؛ چونکی لەسەر ئەساسی داوا لە بێ‌گیانو بێ‌شوعوورە ، بەلاّم مەعنای دووەم لەسەر بناغەی نابەکاری زەرفە •

★ (وِللّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّماوَاتِ والاَرْضِ طَوْعاً وكَرْهاً وظِلالُهُمْ بِالغُدُوِّ والآصَالِ) (١٥) ★

چۆن ئەم كافرانە وەها بێ شوعوورن‌و تا كەی نافامن‌و عیبادەتی خودا ناكەن ؟ لەگەڵ ئەوەدا هەر بۆ خودا كڕنووشی بەندەیی ئەبا هەر فامیدەیێ وا لە ئاسمانەكانداو هەر فامیدەیێ وا لە عەرزا بە ئارەزووی خۆی وەكو موسوڵمانەكان‌و فریشتەكان ، یا بە زۆر وەكو كافرەكان لە كاتی ناچاریداو لە لێقەومانا ، نەك تەنها خۆیان سوجدە ئەبەن بەڵكو سێبەرەكەیشیان هەر ئیتاعەو فەرمانبەرداری خۆیـــان دەرئەبڕن ، ئەوەتـــە كە رووناكی رۆژ دەركەوت سێبەر بە پێی جوڵاندنی رۆژ ئەجووڵێتەوە ، بە درێژی‌و ، بە كورتی ، بە بوون‌و ، بە نەبوون ، لە بەیانی‌و ئێوارەدا •

★ (قُلْ : مَنْ ربُّ السَّماوَاتِ والاَرْضِ ؟ قُلِ : اللهُ) ★

ئەی پێغەمەری رەهبـەر پرسـیار بكە لـەو كافرانەو بڵێ : كێ پەروەردگاری ئاسمانەكان‌و عەرزە ؟ بـە تەبیعەت ئـەوان ئەگەر بفامن ئەڵێن : خودا • بەڵام ئەگەر لەبەر عەناد بێدەنگ بوون تۆ خۆت جوابی خۆت بدەرەوە ؛ چونكی جوابەكە ئاشكرایە ، بڵێ : پەروەردگاری هەموو هەر خودایە •

★ (قُلْ : افاتَّخَذْتُمْ مِنْ دونِهِ أوْلِيـاءَ لا يَمْلِكونَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعاً ولاَ ضَرّاً ؟) ★

جا بفەرموو پێیان : ئایا لەگەڵ ئەوەدا كە دەركەوتوە پەروەردگاری هەموو هەر خودایە دەی بۆ لە غەیری ئەو پەروەردگارە چەن دۆستی وەهاتان گرتوە كە ئەوان بۆ خۆیان دارای سوودو زیانگەیاندن نین ؟!

★ (قُلْ : هَلْ يَسْتَوِي الاَعْمى والبَصِيرُ ؟) ★

جا بفەرمو : ئایا ئینسانی کوێرو چاودار ئەبن بە یەك ؟ حاشا ، حاشا •

★ (امْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُماتُ والنُّورُ ؟) ★

یا خێر قەت وەکو یەك ئەبن تاریکیەکانو رووناکیەکان ؟ مەبەس رووناکی ئیمانو تاریکی کوفرە ، حاشا ، دووبارە حاشا •

★ (أمْ جَعَلُوا لِلهِ شُرَكاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الخَلْقُ عَلَيْهِمْ ؟) ★

یاخێر ئەو کافرانە قەراریان داوە بۆ خودا چەن هاوڕێیەك کە ئەوانیش مەخلووقاتیان دروست کردوە وەکو چۆن خودا مەخلووقات دروست ئەکاو مەخلووقەکانیان لەیەك ناکرێنەوە ؟ جا کافرەکانیش وتوویانە : مادام ئەم بتانەیش شت دروست ئەکەن وەکو خودا ئەمانەیش شایاوی خودایین ! حاشا •

★ (قُلِ : اللهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وهُوَ الواحِدُ القَهَّارُ) (١٦) ★

ئەی رەهبەری خۆشەویست بڵێ : هەر ئەو زاتە واجبە کە ناوی (الله)یە هەموو شتێکی دروست کردوە ، وە هەر ئەوە تاکی تەنیای خاوەن زۆرە بەسەر کائیناتا •

★ (أنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فسالَتْ أوْدِيَةٌ بِقَدَرِها ، فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَداً رابِياً ، ومِمَّا يُوقِدونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أوْ مَتاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ ، كَذلِكَ يَضْرِبُ اللهُ الْحَقَّ والباطِلَ ، فأمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفاءً ، وأمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الاَرْضِ ، كَذلِكَ يَضْرِبُ اللهُ الاَمْثالَ) (١٧) ★

خودای ته‌عالا بۆ ئه‌وه که ئاده‌میزاد حاڵی بکا له حه‌قیقه‌ت ته‌شبیهی شتی مه‌عقوول ئه‌کا به مه‌حسووس واته شتێ له‌به‌ر چاوا نه‌بێ ته‌شبیهی ئه‌کا بـه شتێ له‌بـــه‌ر چاوا بێ ، وه جـار به‌جـار ته‌شبیهی مه‌عقوول به مه‌عقوولێکی رووناکتر ئه‌کا وه جارجار ته‌شبیهی بینراو به بینراو ئه‌کا ، وه‌کو ئه‌م ئایه‌ته لێره‌دا ئه‌فه‌رموێت : خودا له ئاسمانه‌وه ئـاو ئه‌ڕژێنێته خواره‌وه‌و باران ئه‌بارێنێ ، جا چۆم‌و شیوه‌کان لافاویان تێدا هه‌ڵئه‌ستێ‌و لافاو دێ به هه‌ر شیوێکدا به ئه‌ندازه‌ی که‌م‌و زۆری ئاوی خۆی ، وه ئه‌و لافاوه به ته‌بیعه‌تی شوێنی خه‌وش‌و خاڵ وه یا چڵك‌و که‌فی مه‌وادی پیس هه‌ڵئه‌گرێ‌و به‌سه‌ریه‌وه دیاره به‌رز ئه‌بێته‌وه ، ئه‌مه له‌م میقداره‌دا ئه‌صڵی هه‌بو وه‌کو ئاوی باران که هه‌زاران سوودی تێدایه ، وه فه‌رعێکیش هه‌یه وه‌کو که‌فه‌که‌ی سه‌ری وه خه‌وش‌و خاڵه‌که‌ی که به کاری هیچ نایێ وه له ئه‌ترافی شیوه‌که‌دا ئه‌فه‌وتێ‌و به زایه ئه‌ڕوا .

هه‌روا ئه‌فه‌رموێت : وه له‌و کانه بـه نرخه‌کانیش وه‌کو ئاڵتوون‌و زیوو مس‌و برنج‌و غه‌یری ئه‌مانه‌یش که ئاگری له‌سه‌ر هه‌ڵئه‌گیرسێنن ، وه ئه‌و شتانه‌یش وان له ناو ئاگره‌که‌دا به ته‌حقیق وه‌کو ئه‌و ئاسن‌و برنجه‌یه که له ناو کووره‌ی ئاگرا سوور ئه‌کرێنه‌وه نزیکه بتوێنـه‌وه جا چه‌کوشی لێ ئه‌ده‌ن‌و ماده پیسه‌کان وه‌کو چڵك ئه‌که‌وێته سه‌ر ئه‌و ماده‌و فڕه‌ی ئه‌ده‌ن . وه یاخود له ئاگره‌که‌دا بێ حوکمن وه‌کو ئه‌و زێڕ‌و زیوه که له ناو بۆته‌دا دایئه‌نێن وه ئه‌و بۆته ئاگر ئه‌ده‌ن هه‌تا ئه‌و ماده ئه‌توێته‌وه‌و ئه‌بێ به ئاو وه چڵکی وه‌کو که‌ف ، وه ئه‌که‌وێته سه‌ر ماده به‌نرخه‌که که توێنراوه‌ته‌وه بۆ ئه‌وه خشڵی لێ دروست بکرێ یاخود شتێکی به سوودی لێ دروست بکرێ که به‌کار بهێنرێ بۆ رابواردنی ماوه‌ی ژیـان وه‌کو : خه‌نجه‌رو ، شمشێرو ، گۆی ئه‌مانه ، وه ئه‌و قاپ‌و قاچاخه که له‌مانه دروست ئه‌کرێن ..

لەسەر ئەم مادە بە نرخانەیش کەفێ هەیە وەکو کەفی ئاوی لافاو .. جا بەم جۆرە تەشبیهە خودا زیکری حەق‌و باطیل ئەکاو ، باسی ئیمان‌و کوفر ئـەکاو ، باسی ئینسانی موسوڵمان‌و ئینسانی بێ دین ئـەکا ، جا کەیفی خۆتانە ئەگەر تەشبیهی حەق‌و ئیمان ئەکەن بە ئاوی بارانی ساف‌و مادەی مەعدەنی خالص ، وە تەشبیهی بەتاڵ‌و کوفر ئەکەن بەو کەفە بێسوودە وا بە سەرەوە ئەوە دیارە تەشبیهی مەعقوول بە مەحسووس ئەبێ ، دیارە کە حەق‌و بەتاڵ‌و ئیمان‌و کوفر بە چاو نابینرێن وە کەف لەسەر لافاوو لەسەر مەعدەنی تواوەدا دیارە بە چاو ئەبینرێن .

وە ئەگەر تەشبیهی ئینسانی موسوڵمان ئەکەن بە ئاوی ساف‌و کانی تواوەی خالیص وە تەشبیهی ئینسانی کافریش ئەکەن بەو کەفە بێسوودە وا بە سەرەوە ئەوە دیارە ئەمەیش تەشبیهی مەحسووس بە مەحسووسە ، وە هەردوو لا بە چاو ئەبینرێن ، وە مەعلوومیشە کەف‌و ئینسانی بێ دین بێ سوودن ، وە ئاوی ساف‌و کانی ساغ سوودیان زۆرە ، وەکو خودا لە ئایەتەکەدا فەرموویەتی مەعناکەی ئەمەیە :

هەرچی ئـەو کەفـە کـە لەسەر ئاوە سافەکەیە وە یا لەسەر کانـە ساغەکەیە ئەوە ئەڕوات بە رۆیشتێکی سووکی وەها کەس بۆی ناڕوانێ ، وە هەرچی ئەوەیش کە قازانج ئەدا بە ئادەمیزاد وە کو ئاوەکە کە بۆ کشت‌و کاڵ‌و خواردنەوە بەکار ئەبرێ وە وەکو ئەو زیوە کە ئەسبابی بە قیمەتی لێ دروست ئەکرێ ئەوە لە عەرزا ئەمێنێتەوە بەو شێوە ئینسانی کافری بێ دین بێ سەرو بەر بە زیانەوە ئەڕوا ، وە ئینسانی موسوڵمان بە نەفس‌و کردەوەی بەرزەوە خوو ڕەوشتی چاکەوە بیرو باوەڕی راستەوە ئەبێ بە پێشەوا بۆ ئادەمیزادی پاك . جا خودای تەعالا ئا بەم شێوە وێنە بەیان

ئـەکا بـۆ حەقایقی دینیو کردەوەی ئیسلامیو خاوەن کردەوەو بـیرو باوەڕەکان لە هەردوو لا •

جا خودای تەعالا بۆ باسی ئەنجامی هەردوو لاکەیش ئەفەرمویّت :

★ (لِلَّذِينَ اسْتَجابُوا لِرَبِّهِمُ الحُسْنى) ★

بۆ ئـەو کەسانە کە لەسـەر فەرمانی خـودا ئەڕۆنو ئەمرو نەهیی خودایان قەبوڵ کردوە پاداشێکی زۆر باشو پایەی زۆر بەرز هەیە لـە رۆژی قیامەتا •

★ (والَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَـهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ مـا فِي الأَرْضِ جَمِيعاً ومِثْلَهُ مَعَهُ لافْتَدَوْا بِهِ) : ★

وە ئەو کەسانەیش کە بە ئەمرو نەهی خودایان نەکردوە ئەگەونـە ئاگرێکەوەو سزایێکەوە ئەگەر هەرچی وا لە عەرزا مالّی ئەوان بوایـەو ئەوەندەی تریشیان ببوایە ئەیان دا بە تۆلّەی خۆیانا بۆ ئەوە رزگار ببنو لەو سزایە دەرچن ، هەرچەن ئەوەیش بە هیچ شێوەیێ سوودی پێ نادا وەکو خودا ئەفەرمویّت :

★ (اولئِكَ لَهُمْ سـوءُ الحِسـابِ ومأْواهُمْ جَهَنَّمُ وبِئْسَ المِهادُ) (١٨) ★

واتە ئەوانە کە موبالاتیان بە حوکمی خودا نەکردوە حسێبی خراپی بـە شیددەتو خاوەن موناقەشەیان هـەیەو ماواو مەڵبەندی پاشەڕۆژیان دۆزەخەو دۆزەخیش قەرارگایەکی زۆر زۆر ناهەمواره !

★ (افَمَنْ يَعْلَمُ أنَّما اُنْزِلَ إلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ اْلحَقُّ كَمَنْ هُوَ أعْمى ؟) ★

ئایا کەسێ کە بە دڵ باوەڕی بێ ئەوەی لە لایەنی خوداوە نازڵ کراوە بۆ تۆ وەکو ئەم قورئانە بێت حەقەو راستەو بۆ رەهنومووانی جینو ئینس هاتوە وەکو یەکێك وایە کە چاوی کوێرە دەرحەق بە تۆو چاوی نابینێ ، چ جای ئەوە بیر بکاتەوە لەو قورئانەدا هاتوە بۆ تۆو دڵی کوێرەو مەفهوومات دەرك ناکا هەتا دەلیلیان لێ دروست بکا لەسەر ئەوە کە ئەو قورئانە هاتوەتە خوارەوە بۆ تۆ کەلامی خودایەو حەقەو راستە ؟ حاشا چۆن ئەم دوو کەسە وەکوو یەك وەهان ! بەڵکو لە یەك جیاوازن •

★ (إنَّما يَتَذَكَّرُ اولوا الاَلْبَابِ) (١٩) ★

بە راستی نەوەکو بیر ئەکاتەوە لە راستی ئەو کەلامەدا کە بۆ تۆ هاتوەو لە راستی خۆتا مەگەر خاوەن هۆشە ساغەکان •

★ (الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللهِ ولاَ يَنْقُضُونَ المِيثَاقَ) (٢٠) ★

ئەو کەسانە کە وەفا ئەکەن بەو پەیمانە کە پێغەمەرە پێشوەکان کردوویانە لەگەڵ باوك‌و باپیرەیاناو لە کتێبەکانیانا بۆیان بەجێهێشتوون ، یا ئەوانە وەفا ئەکەن بەو پەیمانە کە خودا لە عالەمی ئەرواحدا لەگەڵیانا کردوویەتی ، یا ئەوانە کە وەفا ئەکەن بەو پەیمانە کە بە هۆی خەڵاتی عەقڵەوە ئیلتیزامیان کردوەو ئەو پەیمانانە هەڵناوەشێننەوە •

★ (والَّذِينَ يَصِلُونَ ما أمَرَ اللهُ بِهِ أنْ يُوصَلَ ويَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ويَخافُونَ سوءَ الحِسَابِ) (٢١) ★

وە مەگەر ئەو کەسانە کە هەرچی خودا فەرمانی داوە بەجێی بێنن

وەکو : ئیمانو ، راستگۆییو . سیلەی رەحم لەگەڵ خزماناو لەگەڵ موسوڵماناناو لەگەڵ هەرکەسێکدا کە خاوەنی حوقووق بێو ، لە خودای خۆیان ئەترسنو لە حسێبی موناقەشەتیاکراو ئەترسن . هەر ئەمانە ئەهلی بیرکردنەوەو پەندوەگرتننو بەس .

★ (والَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وأقامُوا الصَّلاةَ وانْفَقُوا مِمَّا رَزَقْناهُمْ سِرّاً وعَلانِيَةً ويَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ اولئِكَ لَهُمْ عُقْبى الدَّارِ) (٢٢) ★

وە ئەو کەسانە کە بیر ئەکەنەوە هەتا لە حەق بگەن کە صابیرو خۆگرن لە جیهاد لە رێگەی خواداو ، لە ئازارو بێزاراو ، لە ناساغیو داماویدا . لە کاتی هاتنی مسیبەتا لە گەرمەتاوەکەیداو ، سەبر ئەکەن لەسەر قاری دڵی خۆیانو موقابەلەی ئینسانی نامەردی واتەسارد ناکەن بە واتەی ساردو ، بەرد نادەن لە بەردو ، سەبر ئەکەن لەسەر گرانی دەسنوێژو غوسڵ لە کاتی ناکاتاو ، صەبر ئەکەن لەسەر گەداییو ، خۆیان تێکەڵی ماڵی حەرام ناکەنو ، خۆیان لە بەرابەری ئارەزووی نەفسی ئەمارەوە ئەگرنو ، بە فیسقو فوجوور خۆیان پیس ناکەن . وە ئەو کەسانە کە بە راستی نوێژەکانیان جێبەجێ ئەکەن . لە پێشدا فێری واجباتو ئادابیانو ئادابی دەسنوێژو غوسڵیان ئەبنو فیعلەن بەجێیان دێننو چاودێری سەرەتای کاتی فەرزەکان ئەکەنو بە قەی توانا هەوڵی حازربوونی جەماعەت ئەدەنو بە ئەدەبو شەرمەوە . وە یادی مەعنای ئەرکانو ئادابەکان بە دڵ ئەکەنو لە پاش تەواوبوونی نوێژەکان لە خودا ئەپاڕێنەوە کە لە تاوان بیانبەخشێ .

وە لەو داراییە کە ئێمە کردوومانە بە رزق‌و رۆزی بۆ ئەوان بۆ عائیلەی خۆیان‌و میوانیان‌و بۆ گەداو داماوان کـە پێنـە بەرچاویان بـە پەنامەکی‌و بە ئاشکرا لێی سەرف ئەکەن‌و زەکاتی مالی خۆیان دەرئەکەن‌و لە خێرات‌و چاکەیش قوسوور ناکەن •

وە بە کردەوەی چاك چاری کردەوە خراپەکانی خۆیان ئەکەن‌و • بە کردەوەو وتاری چاك موقابەلەی پیاوی بەدکرداری بەدوتاری نەفام ئەکەن‌و فیتنە ئەکوژێننەوە ••• ئا ئـەم جۆرە ئینسانانە ئەنجامی چاکیان هەیـەو ماوای باشیان بۆ دیاری ئەکرێ •

★ (جَنَّـاتُ عَـدْنٍ يَدْخُلونَها ومَنَ صَـلَحَ مِنْ آبائِهِـمْ وأزْواجِهِمْ وذُرِّيَّاتِهِمْ والملائِكَـةُ يَدْخُلون عَلَيْهِـمْ مِـنْ كُلِّ بابٍ) (٢٣) ★

ئـەو ماوا باشەیان عیبارەتە لـە چەن بەهەشتێکی جێگەی مانەوەو ئارام‌تێداگرتن هەتا هەتایە ، کە خۆیان‌و پیاوچاکان لە باوك‌و باپیرەو ژن‌و منداڵیان ئـەڕۆنە ناویان بـە شـادی‌و دڵگوشـادی ، وە فریشتەکانی بەهەشتیش لە هەموو دەرگایەکەوە ئەڕۆن بۆ لایان‌و پێیان ئەڵێن :

★ (سَلامٌ عَلَيْكُمْ بِما صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبى الدَّارِ) (٢٤) ★

سەلامی خوداتان لەسەر بێ بە هۆی ئەو سەبرەو ئەو خۆگرتنە کە کردتان لە جیهانی یەکەما لە بەر رەزای خودا وە دانیشن بە خۆشی ، زۆر زۆر جوانە خانووی دوایی باقی لە پاش خانووی پێشووی فانی •

★ (والَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللهِ مِنْ بَعْدِ مِيثاقِهِ ويَقْطَعونَ ما أمَرَ اللهُ بِهِ أنْ يوصَلَ ويُفْسِدونَ فِي الاَرْضِ اولئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ ولَهُمْ سوءُ الدَّارِ) (٢٥) ★

وە ئەو کەسانەیش کە بە خیلافی کۆمەڵی پێشوون ، واتە ئەوانە کە پەیمانی خودا ، بەو مەعنایانە کە وتمان ، هەڵئەوەشێننەوە لە پاش بەستنیو ئەستوورکردنیو ، ئەبڕن ئەوەی کە خودا فەرمانی داوە بە بەجێهێنانی ، واتە بەرابەر بە ئیجابیات سەلبیو بەرابەر بە سەلبییات ئیجابین ، وە سەرەڕای ئەوانە خراپەیش ئەکەن لە عەرزاو فیتنەو ئاشووب هەڵئەگیرسێنن و ، بەرابەر بە پیاوە باشەکان موعارەزە ئەکەنو ، لە بەرابەری بیرو باوەڕی باشو کردەوەی چاکەوە عەنادو قینەبەری ئەکەنو ، ئایەڵێن ئیشی باش سەربگرێو گێرە شێوێنن ... ئەوانە بەشو بارەیان لەعنەتو نەفرینی خودایەو بۆ ئەوانە خانووی خراپی ناهەموار لە قیامەتا •

★ (اللهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشاءُ ويَقْدِرُ ، وفَرِحُوا بِالحَياةِ الدُّنْيا . وما الحَياةُ الدُّنْيا فِي الآخِرَةِ إلاَّ مَتاعٌ) (٢٦) ★

ئەمانە تافامن . خودا ڕۆزی گوشاد ئەکاتەوە بۆ هەرکەسێ خواستی لێ بێو تەنگیشی ئەکاتەوە . کەچی ئەمانە ڕۆزی خۆیان لە خوداوە نازانێو دڵخۆش ئەبن بە ژیانی ئەم دنیا لەگەڵ ئەوەدا ژیانی ئەم دنیا بە چاو قیامەتەوە ڕابواردنێکی بێ نرخە •

★ (ويقولُ الَّذينَ كَفَروا : لَوْلاَ اُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ !) ★

وە کافرەکان پاش ئەوە کە چاویان ئەکەوێ بەم هەموو کارەساتی لە

عادەت بەدەرە کە بۆ حەزرەت بەیدا ئەبێ‌و هەر کام لەوانە بەسە بۆ دەلالەت لەسەر ریسالەتی •• بـە شێوەی عـەنادو ناباری هـەر سوورن لەسـەر داواکردنی بازێ شتی مادی وەکو خەزێنەیێ کە تەواو نەبێ‌و بەهەشتێ کە لـە بەردەستیانا بێ ! وە ئـەم جۆرە ئایـەتە خودا بۆ هیچ پێغەمەرێکی نەکردوەو نایکا ؛ چونکی رۆحی فەلسەفەی ریسالەت ئەمەیە ئادەمیزاد نە ئارەزووبازی بکەوێ ، وە ئـەم شتانە ئەوان داوای ئەکەن هەمووی بۆ هەواو ئارەزووبازییە ، وە لەم لایشەوە کە خودا ئەمەیان بۆ ناکا ئەوان زۆرتر بێ شەرمی دەرئەبڕنو گاڵتە ئەکەن بە دین • جا خودای تەعالایش بۆ قوڕبەدەمادانیان ئەفەرموێت :

★ (قُلْ : إِنَّ اللهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ) : ★

ئەی خۆشەویست تۆ بڵێ بەو کافرانە : خودای تەعالا خواستی وایێ هەر کەسێ گومڕا بکا گومڕای ئەکا لەسەر عەنادو نالەباری خۆی •

★ (وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنابَ) (٢٧) ★

وە شارەزایش ئەکا بۆ لای خۆی هەرکەسێ بگەڕێتەوە بۆ لای‌و ڕووی تێ بکا •

☆ (الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللهِ) ★

ئەو کەسانە کە ڕوویان کردە خودا کەسانێکن کە ئیمانیان هێناودو کردەوەی چاکەیان لە واجیبات‌و مەندووبات کردوەو دڵیان دائەمەزرێ بە یادی خودا بە دڵو بە زیکری بە زمان •

★ (أَلا بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ) (٢٨) ★

بێدارەوەبن ! کە هەر بە زیکری خودا دڵ دائەمەزرێ نەك بە مادەو ئانی دنیاو خەزێنەی پووڵو پارە ، بەڵکو هەموو ئەمانە هـەر مایـەی دەردی‌سەرین بۆ کەم کەس نەبێ •

★ (الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحاتِ طوبى لَهُمْ وحُسْنُ مَآبٍ) (٢٩) ★

ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوە بە دینی ئیسلامو کردەوەی چاکەیان کردوە خۆشی نەبڕاوە هەر بۆ ئەوانەو جوانی ماڵو پیرۆزی ئەنجامیش • بازێ فەرموویانە : (طوبى) داریکە لە بەهەشتا کە ئەهلی بەهەشت بۆ خۆشی ئەڕۆن لە ژێریا دائەنیشن •

★ (كَذلِكَ أَرْسَلْناكَ فِي اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِها اُمَمٌ لِتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ الَّذي أَوْحَيْنا إِلَيْكَ) ★

بە وێنەی ناردنی ڕەهبەرانی پێشوو بۆ ئیرشادی ئادەمیزاد تۆمان ڕەوانە کردوە لـە ناو ئومەتێکدا کـە چەن ئوممەت لـە پێش ئـەوانا ڕابوردوون وە هـەموویان تەبلیغاتی خودایان بـە حـەق وەرگرتوە ، بۆ ئەوەیشمان ڕەوانە کردووی کە بخوێنیتەوە بەسەریانا ئەو قورئانە کە بە وەحی ڕەوانەمان کردوە بۆ لای تۆ •

★ (وهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمنِ) ★

وە ئەم ئومەتە لەگەڵ ئەوەدا کە حەقیان وابوو ئیمان بێنن تا ڕزگار بین لە سزای خودا وە کوفر نەکەن هەتا بفەوتێن •• ئەڕۆن کوفر ئەکەن بە خودایێ کە زۆر میهرەبانو بە ڕەحمەتە •

★ (قُلْ : هُوَ رَبِّي . لا إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ) (٣٠) ★

تۆ بڵێ ، ئەی خۆشەویست ، : ئەو خودایە کە ئێوە باوەڕی پێ ناکەن پەروەردگاری منەو لە وجوودا خودایە نیە ئەو نەبێ ، هەر لەسەر ئەو تەوەکولو ئیعتیماد ئەکەمو هەر بۆ لای ئەو ئەبێ گەڕانەوەی من .

★ (وَلَوْ أَنَّ قُرْآناً سُيِّرَتْ بِهِ الجِبَالُ ، أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الأَرْضُ ، أَوْ كُلِّمَ بِهِ المَوْتى) ★

ئەو کافرانە داوای قورئانێ ئەکەن کاتێ خوێنرایەوە کێوەکان بکەونە هاتوچۆو دوور بکەونەوە لە جێگەی خۆیان ، یاخود بەسەر هەر پارچە عەرزێکی بەرزا خوێنرایەوە پارچە پارچە لە یەك بپچڕێو تەخت ببێ ، یا بەسەر هەر قەبرێکی کۆندا خوێنرایەوە مردووی قەبرەکە زیندووببێتەوەو قسەی لەگەڵدا بکرێ ! ئەی خۆشەویست تۆ بڵێ بەو کافرانە : ئەگەر ئێمە قورئانێکی وەهایش بنێرین وەکو ئێوە داوا ئەکەن هێشتا ئیمان نایەنن ؛ چونکی ئەم جۆرە داواکردنە لە رەغبەتی ئیمانەوە نیە ؛ بەڵکو لە عەنادو گاڵتەکردنەوەیە ، دڵێکیش وەها بێ بە هیچ ئاوێ تینوێتی ناشکێ ، ئەنا ئێمە کە ئەوانە نەکەین لەبەر ئەوە نیە ناتوانین .

★ (بَلْ لِلّٰهِ الأَمْرُ جَمِيعاً) ★

بەڵکو هەر رووداوێکی سەلبیو ئیجابیو عەرزیو ئاسمانیو مادیو مەعنەوی هەیە هەر بۆ زاتی خودایە سەرپاکو هەموو شتێکی پێ ئەکرێ .

★ (أَفَلَمْ يَيْأَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ لَوْ يَشاءُ اللهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعاً ؟) ★

ئایا موسوڵمانەکانو ئەوانە کە ئیمانیان هێناوە بە دینی ئیسلام بێ هیوا نەبوون لـە ئیمانی ئەم کافرە موعانیدانە هێشتا پاش ئـەم هەموو دوژمنایەتیەیان لەگەڵ دینەکەیانا ؟ وە ئیمان نەهێنانی ئەوانەیش بـە هۆی ئەوەوەیە کە ئەگەر خودا خواست بکا هیدایەتی هەموو ئادەمیزاد ئەدا ، بەڵام نیسبەت بەوان ئـەو خواستەی نیـە ؛ چونکی لـە یاسای خودادا دەرکەوتوە خـودا ئیمـانی ئینسانی موعانیدی نـەیار بۆ ڕاسـتی ناداو نەیداوە •

★ (ولا يَزالُ الَّذينَ كَفَروا تُصيبُهُمْ بِما صَنَعُوا قارِعَةٌ أوْ تَحُلُّ قَريباً مِنْ دارِهِمْ حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللهِ ، إنَّ اللهَ لا يُخْلِفُ المِيعادَ) (٣١) ★

وە ئەم کافرانە کە ئیمان نایەنن بە قورئان بە هێمنیو بە خۆشی دەوام ناکەن ، وە بە دەوام ئەو کافرانە بە هۆی ئەو کارو پیشە نامەردانەیانەوە کە بوە بە هۆی قاری خودای تەعالا لەوان یا مسیبەتو بەڵایەکیان پێ ئەگا کە بیانکوێتەوەو تەدمیریان بکا وەکو ئەو لێدانەی کە لە ڕۆژی بەدرا لێی دان ، یا مسیبەت نازڵ ئەبێ بۆ شوێنێ کە نزیکی ماڵی ئەوانە ؛ چونکی عەشرەت بە بەڵای هاوعەشرەتی خۆی پەرێشان ئەبێ ، وە ئەم حاڵە لە سەریان دەوام ئەکا هـەتا وەعدەی خودا بە مردنیان دێتـە جێ ، ئەوسا جەزای خۆیان بە تەواوی ئەبینن ؛ چونکی خودا ئەو وەعدەی داویەتی بە هەر کەسێو هەر تائیفەیێ نایشکێنێ •

★ (ولَقَدِ اسْتُهزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَامْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أخَذْتُهُمْ ، فَكَيْفَ كانَ عِقابِ ؟) (٣٢) ★

ئەم گاڵتەکردنە هەر بە تۆ نەبوە ئەی خۆشەویست بەڵکو بە راستی گاڵتە کرا لە لایەنی کافرەکانەوە بە چەن پێغەمەر لە پێش زەمانی تۆدا • جا ماوەیێ مۆڵەتی ئەو کافرانەم دا وەکو یاسای خۆمە لە مواڵەتدانا ، جا ئەمجار ئەوانم گرت بە عیقابو تۆڵەی ناصەواب •

★ (افَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلى كُلِّ نَفْسٍ بِما كَسَبَتْ ؟!) ★

ئایا زاتێکی زانای تەوانای وەها کە ئاگادارێو راوەستا بێ بەسەر هەموو کەسێکدا بـە کەمو زۆری ئەو ئیشەی کردوویەتی وەکوو دارو بەردێکی بێ گیانی بێ نرخە کە ئاگای لە خۆی نیە ؟!

★ (وجَعَلُوا لِلّهِ شُرَكاءَ) : ★

وە ئەم کافرانە ئەوەندە نەفامو بێ شوعوورن هاتوون بەرابەر بەو خودایە چەن هاوڕێیەکیان بڕیار داوە لەو بێگیانە بێ نرخانە •

★ (قُلْ : سَمُّوهُمْ ! أمْ تُنَبِّئُونَهُ بِما لا يَعْلَمُ فِي الاَرْضِ أمْ بِظَاهِرٍ مِنَ ٱلْقَوْلِ ؟) ★

ئەی خۆشەویست بڵێ بەو کەسانە کە هاوڕێیان بڕیار داوە بۆ خودا : ئەگەر ئەوانە شتێکن قابیلی ناوبردنن ناویان بۆ دانێنو ناویان بنێن بـە ناوێ کە موافیقی حاڵیان بێ ! مادام ئەمەتان بۆ ناکرێت پێم بڵێن : لەم شەریکەقەراردانەدا ئێوە چ کارەن ؟ وا ئەزانن کە خودا ئاگادار نیەو نازانێ بەوەی وا لە عەرزا لەبەر ئەوە بە درۆ ئێوە ئەمانەتان داناوە ، یا ئەزانن بەوە کە خودا عالمە بەڵام هەر ئەتانەوێ بە واتەیەکی سەرزارەکی بـە بێ حەقیقەت ناویان بەن ؟

له واقیعدا ئه‌م ته‌قسیمه لێره‌دا زۆر ره‌سایه ، چونکی هه‌رکه‌سێ داوای حه‌قیقه‌تێ بکا یا راست ئه‌ڵێ ئـه‌و حه‌قیقه‌ته هه‌یه ئـه‌وه پێویسته ئه‌گه‌ر کونهی نه‌زانێ له‌لای که‌می ناوو نیشانێکی بزانێو ناوی راسته‌قینه‌ی بۆ دانێ ، وه ئه‌گه‌ر ئه‌و حه‌قیقه‌ته به واقیعی نه‌زانێ یا ئه‌بێ هۆشیارانی ئه‌و شوێنه بـه نه‌زان دابنێو موغاله‌طه‌یان له‌گه‌ڵ بکا ، یا ئه‌گه‌ر بـه زانایان دائه‌نێ بڵێت مه‌به‌سم لـه‌م شـته بێ حه‌قیقه‌ته هـه‌ر ناوبردێکی ده‌میـه‌و رابواردنی کاته •

★ (بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ) ★

نه ، نه ، ئه‌مانه له‌سه‌ر ئه‌وه نین که وه‌کوو هۆشیاران مه‌عبوودێکی راستیان دانابێ . ئه‌وه‌نده هه‌یه جوان کراوه بۆ ئه‌و کافرانه ئه‌و فڕو فێڵه کـه پێشینانه‌کانیان بۆیان دامه‌زراندوون ، وه بـه هۆی ئـه‌و دامه‌زرانی ئه‌وانه‌وه‌و ته‌قلیدکردنی کوێرانه‌ی ئه‌مان لـه ڕێگه‌ی راست لادراون بـه نه‌وعێ وه‌کوو مه‌نع کرابن له حه‌ق نایێنه‌وه سه‌ری •

★ (ومَنْ يُضْلِلِ اللهُ فَمَا لَهُ مِنْ هادٍ) (٣٣) ★

ئه‌م کافرانه له‌به‌ر به‌دبه‌ختی‌و سه‌رسه‌ختی خودا قاری لێ گرتوون‌و گومڕای کردوون ، وه که‌سێکیش خـودا گومڕای بکـا بۆ ئـه‌و که‌سه ڕێگه‌نیشانده‌ر نیه •

★ (لَهُمْ عَذابٌ فِي الْحَياةِ الدُّنْيا ولَعَذابُ الآخِرَةِ أشَقُّ ، ومَا لَهُمْ مِنَ اللهِ مِنْ وَاقٍ) (٣٤) ★

ئه‌مانه بۆیان هه‌یه سزایێ له ژیانی دنیادا به کوشتن‌و بریندار بوون

وە ناساغی‌و ناباری ژیان ، وە بە راستی سزای قیامەتیان زۆر گرانترە ، وە هیچ پارێزەریان نیە لە لای خوداوە •

★ (مَثَلُ الجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ المُتَّقُونَ : تَجْرِي مِنْ تَحْتِها الاَنْهارُ . اُكُلُها دائِمٌ وظِلُّها ، تِلْكَ عُقْبى الَّذِينَ اتَّقَوْا وعُقْبى الكافِرِينَ النَّارُ) (٣٥) ★

سیفەتی ئەو بەهەشتە کە وەعدەی پێدراوە لە لایەنی خوداوە بۆ ئەوانە کە خۆیان ئەپارێزن لە کاری ناشەرعی ئەمەیە کە بۆتان باس ئەکەم بەمە کە ئەڵێم : جۆبارانی جوان لە ژێریانەوە ڕەوان ئەبێ ، وە میوەی خواردەمەنی لەو بەهەشتەدا هەیە بەدەوامو سێبەریشی هەروا بەردەوامە ، جا ئەو بەهەشتە کە ئیستە باسمان کرد ئەنجامی ژیانی ئەهلی تەقوایە ، وە ئەنجامی ژیانی کافرەکانیش ئاگری دۆزەخە •

★ (والَّذِينَ آتَيْناهُمُ الكِتابَ يَفْرَحُونَ بِما اُنْزِلَ إِلَيْكَ) ★

ئەو کەسانە کە موسوڵمان بوون لەوانەی کتێبمان پێداون وەکو عەبدوڵلای کوڕی سەلامو هاوڕێکانی وە ئەو نەصارایە کە هەشتا کەس بوون : لە حەبەشستانا سی‌و دوو ، وە لە یەمەندا هەشت‌و ، لە نەجرانا چل • ئەمانە کەیفیان خۆش ئەبێ بەو ئایەتانە کە نازڵ‌ئەکرێن بۆ لای تۆ چونکی ئەبوون بە هۆی دامەزراندنی دینەکەت •

★ (ومِنَ الاَحْزابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ) ★

وە لەو کۆمەڵە کیتابیانەیشە کە دەستە پێکەوە ئەیێن لە دژی تۆ بۆ دوژمنایەتی تۆ •• کەسانێ کە ئینکاری بەعزێ لەوە ئەکەن دێتە خوارەوە

بۆ لات . وه‌کوو ئـه‌و ئایه‌تانه کـه موخالیفی دین‌و ئایینی ئـه‌وانه وه یا موافیقه بۆ ئه‌وه‌ی که ئه‌وان لایان بردوه له کیتابی خۆیان .

★ (قُلْ : إنَّما اُمِرْتُ أنْ أعْبُدَ اللهَ ولاَ اُشْرِكَ بِهِ) ★

تۆ ئه‌ی خۆشه‌ویست پێیان بڵێ : من هه‌ر ئه‌وه‌م ئه‌مر پێ‌کراوه که به‌نده‌یی بۆ خودا بکه‌م‌و له به‌نده‌ییدا هاوڕێی بۆ بڕیار نه‌ده‌م . وه ئه‌م ئه‌ندازه هه‌موو پێغه‌مه‌ره‌کانی دنیا هاتوون بۆ خزمه‌تکردنی ، ئیتر ئێوه بازه ماده‌یێ له ئه‌حکام که موخالیفی دینی ئێوه بێ پێی رازی بن یا رازی نه‌بن قیمه‌تی نیه لـه لای من زۆربه‌ی بایه‌خدانم بـه ئوصوولی ته‌وحیدو ئیخلاصکردنه له به‌نده‌ییدا .

★ (إلَيْهِ أدْعو وإلَيْهِ مآبِ) (٣٦) ★

من هـه‌ر بۆ لای خـودای هۆشـیاران بانگ ئه‌کـه‌م ، وه هـه‌ر گه‌ڕانه‌وه‌یشم بۆ لای ئه‌وه له رۆژی قیامه‌تا .

★ (وكَذلِكَ أنْزَلْناهُ حُكْماً عَرَبِيّاً) ★

هـه‌ر بـه‌و نازڵکردنه‌ی که ئوصوولْو یاسای دین داگیر بکا ئـه‌م قورئانه‌مان نازڵ کردوه که حاڵی وایه فه‌رمانێکه که‌شفی قه‌زایای عاله‌می ئـه‌کا لـه عه‌قیده‌و بیرو باوه‌ڕو کرده‌وه‌ی چاك ، وه بـه زمانی عـه‌ره‌ب ناردوومانه ؛ چونکی زمانی تۆو زمانی قه‌ومه‌که‌ت عه‌ره‌بیه ، ئه‌نا له یاسای دینا عامه بۆ هه‌موو ئومه‌تێ له هه‌ر شوێنێکدا بن‌و به هه‌ر زمانێ قسه بکـه‌ن .

★ (ولَئِنِ اتَّبَعْتَ أهْواءَهُمْ بَعْدَ ما جاءَكَ مِنَ العِلْمِ ما لَكَ مِنَ اللهِ مِنْ وَلِيٍّ ولا وَاقٍ) (٣٧) ★

وە بە راستی ئەگەر تۆ بکەویتە شوێن ئارەزووی گاورو جوولەکە کە تەقریری دینی ئەوانەو رووکردنە لە قیبلەکەیان ، وە یا ئارەزووی کافرە موشریکەکان بەم جۆرە ئەوان چی داوا ئەکەن تۆیش داوای بکەی لە خودا بۆیان بکا ئەوە لەم کاتەدا لە لای خوداوە نە دۆستو نە پارێزەرت ئەبێ •

★ (ولَقَدْ ارْسَلْنا رُسُلاً مِنْ قَبْلِكَ وجَعَلْنا لَهُمْ أزْواجاً وذُرِّيَّةً ومَا كانَ لِرَسولٍ أنْ يَاْتِيَ بِآيَةٍ إلاَّ بِإِذْنِ اللهِ لِكُلِّ أجَلٍ كِتَابٌ) (٣٨) ★

بە راستی لە پێش زەمانی تۆدا چەن پێغەمەرمان ناردوەو هێشتوومانتەوە لەناو قەومەکەیانا وە ژنو منداڵمان پێداونو رەوا نەبوە بۆ هیچ یەکێ لەو پێغەمەرانە کە ئایەتێ بێنێ لەو ئایاتو موعجیزاتە کافرەکان داوایان کردوە مەگەر بە ئیزنی خودا ، هەر ئایەتێ خواستی لەسەر بووبێ ناردوویەتی وە هەر ئایەتێ خواستی لەسەر نەبووبێ نەیناردوەو تۆیش پێویستە لەسەر رێگەی ئەوان بی وە چاوەڕێی ئایات نەکەی مەگەر خودا خۆی بیانێرێ وە بۆ هەر ماوەو کاتێ کێتابێ هەیە لە لای خوداوە ، وە هەر کێتێبێ دەستوورو یاسایەکی بوەو ئەو یاسایە بە کاری ئەو کاتو رۆژە هاتوە •

★ (يَمْحُوا اللهُ مَا يَشاءُ ويُثْبِتُ وعِنْدَهُ امُّ الْكِتابِ) (٣٩) ★

خودا بە خواستی خۆیەتی هەر کێتابێ ویستی لای بباو عەمەلی پێ نەکرێ لای ئەباو نەسخی ئەکاتەوە بە کێتێبکی تر وەکو چۆن دینی نوحی بە دینی ئیراهیم نەسخکردەوەو ، دینی ئیبراهیمی بە تەورات‌و ، تەورات

بە ئینجیلو . ئینجیل بە قورئان ، وە هەر کتێبێ خواستی وابێ دەوامی پێ بدا دەوامی پێ ئەدا وەکوو چۆن قورئانی کردوە بە خاوەن دەوام تا ڕۆژی قیامەت • ئـەمە بـە نیسبەتی ڕەفتاری ئومەتەکانەوە ، وە بـە نیسبەتی خودایش خۆیەوە دایکی هەموو کتێبەکانی لایە کە ناوی (لوح المحفوظ)ەو هەموو کتێبەکان لە ناویا نووسراون ، وە هیچ کام لەوانە نافەوتێن •

یاخود ئەم کافرانە حەسوودی ئەبەن بـە تۆ کـە وەها بوویت بـە ڕەهبەری عامو خاوەن پایەو مەقام ، وە نازانن خودای تەعالا بە خواستی خۆی هەرچی ئارەزوو بکا لە ئەوزاعی جیهان لای ئەباو شتێکی تر دێنێتە جێگەی ، شەو ئەگۆڕێ بە ڕۆژ . گرانی ئەگۆڕێ بە هەرزانی ، بشێوە ئەگۆڕێ بە ئارامی ، نەخۆشی ئەگۆڕێ بە ساغی ، بێ پایە بڵند ئەکاتەوە ، نەزان ئەکا بە زانا . ناتەوان ئەکا بە تەوانا ، ئینسانی گوناهبار ئەکا بـە ئینسانێکی پاکو ڕووی هەڵئەسووڕێنێ بۆ بیرو باوەڕی جوانو کردەوەی پەسەند ••• وە ئەمانە هەموو یەکە یەکە لە لەوحی مەحفووزدا نووسراون ، وە ئەسبابی مەحوی پێشوو وە داهاتنی دوایی لەگەڵ هۆکانیانا نووسراون ، وە لە لای خودایش زانستی ئەزەلی هەیەو هیچ کەمو زۆر ناگۆڕێ کـە ناوی (ام الکتاب)ە •

★ (وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ) ★

وە تۆ موبالات بە وەزعی ئەو کافرانە مەکە ، وەها دەوام ناکەن ، وە ئەو عوقووبەتانە بڕیارم داوە دێت بەسەریانا ، جا یا بازێ لەو دەردانە وادەم پێداون ئەی خەینە بەرچاوتو لە ماوەی ژیانی خۆتا ئەیبینی ، وە یاخود ڕۆحی تۆ وەرئەگرین لە پێش ئەو کارەساتانەدا ، تۆ هیچ عەلاقەت نیە بەوانەوە •

★ (فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلاغُ وعَلَيْنَا الحِسَابُ) (٤٠) ★

ئەوەی لەسەر تۆ بێ هەر گەیاندنی فەرمانی خودایە ، وە لەسەر ئێمە حسێبی ئە کافرانەیە لە رۆژی قیامەتا •

★ (أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ؟) ★

ئایا ئەو کافرانە بە چاوی خۆیان نابینن کە ئێمە عەرزی کافرەکان کەم ئەکەینەوە لە هەموو لایەکەوەو ئەیکەین بە زەوی موسوڵمان بۆچی ئەم کارەساتانە ناکەن بە دەلیل لەسەر ناچیزبوونی دینی ئیسلام ؟

★ (واللهُ يَحْكُمُ لا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وهُوَ سَرِيعُ الحِسَابِ) (٤١) ★

خودا قەزای خۆی بەجێ دێنێو کەسێ مەنعی ناکاو موراقیبو مانیع بۆحوکمی ئەو نیە وە لەگەڵ ئەمەیشا بە تالووکە حسێبی کافرەکان ئەکا لە رۆژی خۆیا •

★ (وقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ المَكْرُ جَمِيعاً) ★

بە راستی کافرەکانی پێشوو گەلێ فڕو فێڵیان لە پێغەمەرەکان کرد ، بەڵام هێزی هەموو کارێ لە فڕو فێڵی ئەوان بۆ خودایەو وا لە دەستی ئەوا ، وە بە بێ ئیزنی خودا کارێکیان پێ نەکرا ، وە هەر کارێکیش ئەوان کردبێتیان بە رەهبەرەکان لەسەر حیکمەتێکی خودا بو •

★ (يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ) ★

خودا ئەزانێ بەوەی هەر نەفسێ کەسبی ئەکاو لە عیلمی خودا دەرناچێ •

★ (وسيعلم الكفار لمن عقبى الدار) (٤٢) ★

وە لە پاشەڕۆژی نزیکدا کافرەکان حالی ئەبن ئەنجامی باش و ماواو مەنزلی بە حورمەت بۆ کێ ئەبێ •

★ (ويقول الذين كفروا : لست مرسلا ! قل : كفى بالله شهيدا بيني وبينكم ومن عنده علم الكتاب) (٤٣) ★

ئەو کەسانە کافرن ئەوەندە بێ شوعوورو تێنەگەیشتوون لەگەڵ ئەم هەموو بەرزەوەبوونی تۆداو بڵاوکردنەوەی دینەداو زۆربوونی موسوڵمانانەدا •• ئەڵێن : تۆ لای خوداوە نەێراوی ! بەس ئینسانێکی هەڵکەوتووی و کۆمەڵت لێ گردبوونەتەوە • جا تۆ ، ئەی پێغەمەری خۆشەویست ، بفەرموو : بەسە خودای زانا بە شایەت لەسەر پایەی ریسالەتی من بۆ شایەتی دانو فەسڵی ئەم حوکمە لە بەینی منو ئێوەدا ، وە ئەو کەسانەیش کە ئەزانن بەوەی نازڵ بوە لە کتێبەکانی عیساو موسادا ـدـ ئەوانیش هەن بۆ شایەتی و بۆ تەئکیدی حەق لە ریسالەتی مندا •

سوورەتی ئیبراهیم
٥٢ ئایەتە مەدەنییە

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

★ (الـر كِتابٌ أنْزَلْناهُ إلَيْكَ) ★

ئەو سوورەتە کە بە (الر) ناوبراوە کتێبێکە ناردوومانەتە خوارەوە بۆ لای تۆ •

★ (لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُماتِ إلى النُّورِ) ★

هەتا بـەو کتێبە ئادەمیزاد دەربکەی لـە تاریکستانی بیرو باوەڕی ناپەسەندو کردەوەی ناشیرینو خوو رەوشتی ناهەموار بۆ لای رووناکی عەقیـدەو باوەڕی باشو کردەوەی شـیرینو خـوو رەوشتێ کـە شیاوی ئاوەدانی هۆشیار بێ •

★ (بِإذْنِ رَبِّهِمْ إلى صِراطِ العَزِيزِ الحَمِيدِ) (١) ★

ئەم تەئسیری تەمیەو ئەم دەرکردنی عالەمە لە نەزانینەوە بۆ زانستو لە خراپەوە بۆ چاکە هەر بە تەوفیقو یارمەتی پەروەردگاری ئەوانە ، ئەو نوورەیش کـە ئەوانی بۆ ئەبەی ڕێگەی خودایەکە عەزیزەو غالبو زاڵە بەسەر هـەر شتێکدا خواستی لێی بێو سوپاسو ئەنای ئەکرێ لەسـەر هەموو کردەوەیێ ئەیکات •

★ (اللهِ الَّذِي لَهُ ما فِي السَّماواتِ ومَا فِي الاَرْضِ) ★

وە ئەو پەروەردگارە خودایەکە ناوی ئەڵلایەو لە بۆ ئەوە بە موڵکو تەسەرِوف هەرچی وا لە عالەمی بالاو عالەمی نەوی لە ئەعیانو ئەعرازو لە زاتو سیفات •

★ (ووَيْلٌ لِلكافِرِينَ مِنْ عذَابٍ شَدِيدٍ) (٢) ★

جا مادام خودا ئەوەندە خاوەن دەستەلاتو بەرزە هاوار بۆ ئەوانە کە باوەرِیان نیە بە بوونی ئەو خودایەو بە تەسەرِوفی لە هەموو عالەما لەو سزا سەختە کە ئەوان پێی گیرۆدە ئەبن •

★ (الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الحيَاةَ الدُّنْيا عَلى الآخِرَةِ ، ويَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ ويَبْغُونَها عِوَجاً اولئِكَ فِي ضَلالٍ بَعِيدٍ) (٣) ★

ئەو کەسانە کە ئیختیاری ژیانی دنیا ئەکەن بەسەر ژیانی دواییدا بەم نەوعە ئەڵێن : ژیان هەر ژیانی دنیایەو ژیانی پاشەرِۆژ نیە ؛ واتە باوەرِیان بە زیندوبوونەوەی رۆژی قیامەت نیە ، وە زیاد لەمە مەنعی ئادەمیزادیش ئەکەن لە رۆیشتن بە رێگەی خودایدا کە دینی ئیسلامەو بۆ دوورخستنەوەی خەڵک لەو رێگەیە بە لارو ناهەموار نیشانی ئەدەن ئەم جۆرە کەسانە وان لە گومرِاهیەکی دوورا •

★ (وما أرْسَلْنا مِنْ رَسولٍ إلاَّ بِلِسانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللهُ مَنْ يَشاءُ ويَهْدِي مَنْ يَشاءُ وهُوَ العَزِيزُ الحَكِيمُ) (٤) ★

کاتێ خودا لە ئەووەڵی سوورەتەکەوە فەرمووی : ئەم کتێبەمان نازڵ کردوە بۆ لای تۆ بۆ ئەوە کە دەریان بکەی لە تاریکی بۆ روونا کی ••

لەم ئایەتەدا هات ئەو نیعمەتەی تەواو کرد بەوە کە وەکوو کتێبەکەمان بۆ ناردی بە زمانی قەومەکەیشتمان رەوانە کردوە وەکو پێغەمەرە پێشوەکان لەبەر ئەوە کە قەومەکەت بە ئاسانی لە کتێبەکەت حاڵی بین ، جا ئەفەرمووێت : ئێمە هیچ پێغەمەرێکمان نەناردوە بە زمانی قەومەکەی خۆی نەبێ بۆ ئەوە بە ئاسانی بەیانی مەقسوودو حەقیقەتی دینەکەیان بۆ بکا ، جا ئەوسا خودای تەعالا لەسەر گومڕاکردنی هەرکەسێ ببێ گومڕای ئەکاو لەسەر هیدایەتدانی هەرکەسێ ببێ هیدایەتی ئەدا ، وە بە دەلیلی گەلێ ئایەت لەم مەوزووعەدا خودا هەر خاوەن عیناەکان گومڕا ئەکا ، وە هەرکەسێ مەیلی گەڕانەوەی لای خودای ببێ هیدایەتی ئەدا ، وە خودا خاوەن عیزەتو خاوەن حیکمەتە •

★ (ولَقَدْ ارْسَلْنا مُوسى بِآيَاتِنا : أنْ أخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُماتِ إلى النُّورِ ، وذَكِّرْهُمْ بِاَيَّامِ اللهِ إنَّ في ذلِكَ لَآياتٍ لِكُلِّ صبَّارٍ شَكُورٍ) (٥) ★

بە راستی ئێمە موسامان نارد بە سیفەتی ریسالەتو پێغەمەری پێمان وت : قەومەکەی خۆت دەربکە لە تاریکستانی نەزانیو عیبادەتی بتەکانی زەمانی فیرعەون بۆ لای رووناکی تەوحیدو خودا بەیەکدانان ، لەگەڵ چەن ئایەتدا ، وەکو : دەستی رووناکی چراوێنەو ، عاسای جادووخۆرو ، باقی موعجیزات ، وە ئەو رۆژانە کە خودای تەعالا بۆ یارمەتی پێغەمەران ئوممەتەکانی فەوتاند ، بە راستی هەیە لە یادئاوەری سەرگوزەشتەی گەلە ستەمکارەکاندا چەن دەلیل لەسەر ئەوە خودا یارمەتی حەق ئەداو ئەم دەلیلانە بۆ ئەو کەسانەیە خۆگرنو سوپاسی خودا ئەکەن •

★ (وإذْ قالَ مُوسى لِقَوْمِهِ : اذْكُروا نِعْمَةَ الله عَلَيْكُمْ إذْ أنْجاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسومُونَكُمْ سُوءَ العَذابِ ، ويُذَبِّحُونَ أبْناءَكُمْ ويَسْتَحْيونَ نِساءَكُمْ وفي ذلِكُمْ بَلاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ) (٦) ★

وە باسی ئەوە بکە کە موسا فەرمووی بە قەومەکەی : یادی نیعمەتی خودا بکە لەسەرتان لەبەر ئەوە رزگاری کردن لە دەستەو بەستەی ستەمکاری فیرعەون کە رەفتاریان ئەکرد لەگەڵ ئێوەدا بە سزادانتان بە سزایەکی ناشیرینو جگەرسووتێن ؛ وە تێرینەکانتانیان سەرئەبڕیو مێینیەکانتانیان بە زیندوویی ئەهێشتەوەو لەم موعامەلە ناهەموارەدا ئیمتیحانێکی زۆر گەورە هەبو بۆ ئێوە •

★ (وإذْ تَأذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لأَزِيدَنَّكُمْ ولَئِنْ كَفَرْتُمْ إنَّ عَذابِي لَشَدِيدٌ) (٧) ★

وە باسی ئەوە بکەن کە خودا ئیعلانی کردوە بە وەحی بۆ لای من ئەگەر ئێوە سوپاسی ئەو نیعمەتانی خودایە بکەن نیعمەتو مایەتان بۆ زیاد ئەکا ، وە ئەگەر ئێوە کوفری نیعمەتەکانی بکەن جا بە راستی سزای ئێمە سەخت ئەبێ لەسەرتان •

★ (وقالَ موسى : إنْ تَكْفُروا أنْتُمْ ومَنْ فِي الأَرْضِ جَمِيعاً فَإنَّ اللهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ) (٨) ★

وە موسا فەرمووی : ئەم ئامۆژگارییانەی ئێوە کە ئەکرێ لە لایەنی خوداوە لەبەر قازانجی خۆتانەو عائیدی خودا نیە ؛ چونکی خودا بێ باکە لە ئەهلی عالەمو ئەگەر ئێوەو هەموو ئەهلی عەرز سەرانسەر کوفری خودا

بکەنو دان نەبێن بـە بوونی خودادا خودای تەعالا بێنیازەو بێ باکـەو سوپاسو ستایشی بۆ ئەکرێ لە فریشتەکانەوەو لە عەینی حالاً لە ستایشی فریشتەکانیش هەر بێ باکە •

★ (أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ : قَوْمِ نوحٍ وعادٍ وثَمُودَ والَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لا يَعْلَمُهُمْ إِلاَّ اللهُ) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست بفەرمو بەو کافرانە : ئایا ئەخباری ئەو قەومانە کە لە پێش ئێوەدا بوون نەگەیشتوە بە ئێوە ؟ یانی قەومی نوحو قەومی هود کە نەتەوەی عاد بوونو ، قەومی صالح کە نەتەوەی ثەمود بوون . وە ئەخباری ئەو قەومانەیش کە لە پاش ئەوان بوون وە ئەوەندە زۆر بوون کە خودا نەبێ کەس نایانزانێ •

★ (جاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالبَيِّناتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْواهِهِمْ) ★

کە ئەم قەومانە پێغەمەرەکانیان هاتن بۆ لایانو چەن موعجیزەیان بۆ هێنان کەچی ئەوان لـە قینو قاردا دەستی خۆیان ئەبرد بۆ ناو دەمیانو ئەیان گەزت بەرابەر بەو پێغەمەرانە •

★ (وقالُوا : إِنَّا كَفَرْنا بِما أُرْسِلْتُمْ بِهِ وإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ) (٩) ★

وە ئـەو قەومە نامەردانە وتیان بـە پێغەمەرەکان : ئێمـە کافرو بێ باوەڕین بەو دینە کە ئێوە پێی رەوانەکراون ، وە ئێمە بە راستی واین لە دووڵیو گومانا لەو ئایینەدا کە ئێمەی بۆ بانگ ئەکەن بە دووڵییەکی دڵ نارِەحەتکەر •

★ (قالَتْ : رُسُلُهُمْ أفي اللهِ شَكٌّ ؟! فاطِرِ السَّماوَاتِ والأَرْضِ يَدْعوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ ويُؤَخِّرَكُمْ إلى أجَلٍ مُسَمًّى) ★

جا پێغەمەرەکانیش فەرموویان بە قەومەکانیان : ئایا گومانو دوودڵی هەیە لە وجوودی خودایەکدا کە خالیقی ئاسمانەکانو عەرزەو ئەویش بانگتان ئەکا بۆ ئەوە کە تاواتان ببەخشێ وە ئەو نافەرمانیانە کە وان لە بەینی خۆتانو خودادا عەفوی بکاو ماوەی ژیانو خۆشیتان دوا بخات هەتا وادەیەکی دیاری‌کراو ، واتە لە عومرتان زیاد بکاو بە شێوەیەکی جوانیش بتانژیێنێ •

★ (قالوا : إنْ أنْتُمْ إلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنا تُرِيدونَ أنْ تَصُدُّونا عَمَّا كانَ يَعْبُدُ آباؤُنا : فأْتونا بِسُلْطانٍ مُبِينٍ) (١٠) ★

ئەو قەومە بێ شوعوورانەیش لە باتی وەرگرتنی فەرموودەی پێغەمەرەکان وتیان پێیان : بەس قسە بکەن ! ئێوە هیچ نین ئەوە نەبێ کە ئادەمیزادێکی وەکو ئێمە بێ کەمو زیاد ، وە ئەتانەوێ ئێمە مەنع بکەن لە عیبادەتکردن بۆ ئەو بتانە کە باوکو باپیرەی ئێمە عیبادەتیان بۆ کردوون ، ئەنا ئەگەر راست ئەڵێن ئێوە لە پێغەمەرانی خودان دە بێن بۆ لامان بە دەلیلێکی روونا‌کو ئاشکرا لەسەر پێغەمەرایەتی خۆتان ، وە ئەو دەلیلانە لەو ئەشیا مادییاتە بێ کە هەموو کەسێ قەناعەتی پێ بکا • (سبحان الله !) قەومی ئەموود ئەگەر قەناعەت بە وشترێ نەکا لە بەرد بێتەدەرەوە لە بەرچاویانا ئەبێ ئیتر چ موعجیزەیەکی تریان بۆ بێنێ ؟!

★ (قالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ : إنْ نَحْنُ إلاَّ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ ، ولكِنَّ اللهَ يَمُنُّ على مَنْ يَشاءُ مِنْ عِبادِهِ) ★

جا پێغەمەرەکان لە وەڵامی قسەی ئەوانا فەرموویان : راست ئەڵێن ، ئێمە ئادەمیزادێکی وەکو ئێوەین لەسەر صوورەتو عادەتی ئادەمیزادا بەڵام ئەمە نابێ بە مانیعی ئەوە کە ئێمە ببین بە پێغەمەر ؛ چونکی خودای تەعالا منەت ئەخاتە سەرشانی هەرکەسێ خواستی لێ ببێ لە بەندەکانی •

★ (وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللهِ وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ) (١١) ★

وە ئەو نەوعە موعجیزانەیش ئێوە داوای ئەکەن بە دەستی ئێمە نیە ، ئێمە مەجالی ئەوەمان نیە کە بیێنو موعجیزەی زۆر گەورە بۆ ئێوە بێنین بە ئیزنی خودا نەبێ ، وە ئێمە هەر پشت بە خودا ئەبەستینو تەوەکولمان هەر لەسەر ئەوە لە دامەزراندنی دڵی خۆمانو هەر کەسێ بیەوێ دڵی رووناك بکاتەوە با هەر لەسەر خودا تەوەکول ببەستێو هەموو موسوڵمانان با پشت بە خودا ببەستن •

★ (وما لَنا أَلَّا نَتَوَكَّلَ على اللهِ وقَدْ هدانَا سُبُلَنا ولَنَصبِرَنَّ على ما آذَيْتُمونَا ؟ وعَلَى اللهِ فَلْيَتوكَّلِ المُتَوَكِّلونَ) (١٢) ★

چیمان دەست ئەکەوێ لەوەدا کە تەوەکول نەکەین لەسەر خودای تەعالاو وەلحاڵ هیدایەتی داوین بۆ گەلێ رێگەی وا کە بیانکەین بە دەلیلی گەورەیی خوداو دڵمان پێی دابمەزرێ ؟ وە بە راستی ئێمە مادام رێگەی خوداناسیو رەزای ئەومان دەس‌کەوت ئیتر هەرچی بەسەرمانا بێت خۆمان ئەگرینو صەبر ئەکەین لەسەر هەر کارێ کە ئێوە ئازاری ئێمەی پێ بدەن ، وە با هەر لەسەر خودا تەوەکول بکەن ئەو کەسانەی کە خواستیان لەسەر تەوەکول بەستنە •

★ (وقالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ : لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا !) ★

وە ئەو کافرانە وتیان ، بە بێ شەرمی ، بە پێغەمەرەکانیان (واتە هەر قەومێ بە پێغەمەری خۆی) : یا ئەبێ بگەڕێنەوە بۆ سەر میللەتو ئایینی ئێمە ، یا حەتمەن لەم ولاتی خۆمانە دەرتان ئەکەین ! جا لەو کاتی تەنگو چەڵەمەدا .

★ (فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ) (١٣) ★

خودا وەحی کرد بۆ سەر پێغەمەرەکان کە بە تاقیق ئەو گەلە ستەمکارانە لەناو ئەبەین .

★ (ولَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ) ★

وە بێ گومان ئێوە دائەمەزرێنم لە ولاتەکەدا پاش لەناوبردنی ئەوان .

★ (ذٰلِكَ لِمَنْ خافَ مَقامِي وخافَ وَعِيدِ) (١٤) ★

وە ئەم یاسا هەر بۆ ئەو پێغەمەرانە نیە بەڵکو بۆ هەر رەهبەرێکە کە بترسێ لە گەورەیی مەقامی منو بترسێ لە هەڕەشەکانم .

★ (واسْتَفْتَحُوا) ★

وە هەموو ئەو پێغەمەرانە داوای فەتحو کار گوشادییان کرد لە خودای میهرەبان .

★ (وخابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ) (١٥) ★

وە لە ئەنجامی ئەو پاڕانەوەدا نائومێد بوو رووی کردە شکانو

توانەوە هەموو ستەمکارێکی وا کە عەنادی لەگەڵ خوداو رەهبەرانا کرد •

★ (مِنْ ورائِهِ جَهَنَّمُ ویُسْقی مِنْ ماءٍ صدِیدٍ) (١٦) ★

وە یێجگە لـە فەوتانیان لـە دوای فەوتانی هەرکام لەوان دۆزەخو سزادانەوە ئاوی پێ ئەدرێ لە ئاوی زرنچك ئاوی ئەهلی دۆزەخ • پەنا بە خودا !

★ (یَتَجَرَّعُهُ ولا یَکادُ یُسِیغُهُ) ★

بە زۆر ئەیەوێ بیخواتەوەو لەوانە نیە گەوارایێ لە قورگیا •

★ (ویَأْتِیهِ المَوْتُ مِنْ کُلِّ مَکانٍ) ★

وە حاڵیان لە دۆزەخدا ئەوەندە ناهەموار ئەبێ هەر کام لەوان لە هەموو لایەکەوە مردنیان بەسەردا ئەبارێ ، واتە ئازارو باری ناهەمواری وایان بەسەردا دێ ئەگەر لە دنیادا بوایە ئەبوون بە هۆی مردن ئەوەندە بە شیددەتو ئازارداره •

★ (ومَا هُوَ بِمَیِّتٍ) ★

لەگەڵ ئەو هەموو سزاو ئازارو هاتنی هۆی مردنەدا ئەو نامرێو مردوو نیە ؛ چونکی چەرخی مردن رابوردوە •

★ (ومِنْ وَرائِهِ عَذابٌ غَلِیظٌ) (١٧) ★

وە لە هەموو کاتێکی ناهەمواری وادا کە بەسەریانا دێ لە پاش ئەو حاڵە سزایەکی قورستروو نابارتر لە سزا پێشوەکەیان بۆ دێ !

★ (مَثَلُ الَّذِینَ کَفَرُوا بِرَبِّهِمْ : أعْمالُهُمْ کَرَمادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّیحُ فِي یَوْمٍ عاصِفٍ) ★

سیفەتو حاڵی ئەو کەسانە کە کوفریان کردوە بە خودای خۆیان ئەمەیە کە ئەڵێم : کردەوەی چاکەی ئەوان وەکو خۆڵەمێشێ وایە کە با بە هێز هەڵی بگرێ لە رۆژی بای بەهێزا کە لە کاتی زستانا پێی ئەڵێن رۆژی وەیشومە وە لە کاتی هاوینا پێی ئەڵێن رۆژی گەردەلوول •

★ (لا يَقْدِرونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلى شَيْءٍ) ★

تەوانا نین لە رۆژی قیامەتا لە جەزای ئەو کردەوەدا کردوویانە لەسەر هیچ ئەندازەیێ کەمو زۆر بچونکی بە هۆی ئەوەوە کە بیرو باوەڕیان وا بوە کە جەزا نیەو قیامەت نیە کردەوەکەیان زایە بوە •

★ (ذَلِكَ هوَ الضَّلالُ البَعِيدُ) (١٨) ★

جا ئەم گومڕاهیو بەدبەختیە بە راستی گومڕاهییەکی زۆر زۆر دوورە لە ڕێگەوە •

★ (أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللهَ خَلَقَ السَّماواتِ والأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ ويَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ؟) (١٩) ★

تۆ نابینی ، ئەی ئینسانی کافر ، هەرکەسێ هەیو هاوڕێکانیشت نابینن کە ئەو پەروەردگارە کە ناوی (الله)یە هەموو ئاسمانەکانو عەرزی دروستکردوە لە نەبوونەوە بە حیکمەتو لە بەر ریعایەتی راستی کەچی ئێوە لە راستی لائەدەن ؟ جا بزانن خودا وەکو عالەمی دروستکردوە دەستی بەسەر ئێوەیشا ئەڕوا ، ئەگەر خواستی هەبێ ئێوە لەناو ئەباو مەخلووقاتێکی تازە دێنێتە رووی کار ، ئەتوانێ هەموتان بە بورکانێ ون بکا لە پاشا خەڵکێ تر بێن ولاّت ئاوەدان بکەنەوە ، یا ئەتوانێ دوژمنێ زاڵ بکا بەسەر ئێوەداو ئێوە دەربکاو خۆیان لە ولاّتەکەدا دابنیشن •

★ (ومَا ذلِكَ على اللهِ بِعَزِيزٍ) (٢٠) ★

وە ئەم ئاڵو گۆڕە شتێکی گران نیە لای خودا •

★ (وبَرَزوا لِلهِ جَمِيعاً ، فَقالَ الضُّعَفاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا : إنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعاً فَهَلْ أنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عذابِ اللهِ مِنْ شَيْءٍ ؟ قالُوا : لَوْ هدانَا اللهُ لَهدَيْناكُمْ ، سواءٌ علَيْنا أجَزِعْنا أمْ صَبَرْنا ما لَنَا مِنْ مَحِيصٍ !) (٢١) ★

واتە لە رۆژی قیامەتا هەموو کافرەکان دێنە مەیدانەوەو هەموویان بە جارێ سزا ئەدرێن ، جا لەو کاتەدا ئینسانە داماوەکانی دنیا ئەڵێن بە خاوەن دەستەکان : ئێمە لە دنیادا شوێن ئێوە کەوتبووین ئایا ئێستە ئێوە چاری شتێکمان بۆ ئەکەن لە سزای خودا ؟ گەورەکانیش لە وەڵامی ئەوانا ئەڵێن : ئەگەر خودا هیدایەتی ئێمەی بدایە بۆ گەیشتن بە ئیمان ئێمەیش هیدایەتی ئێوەمان ئەدا بۆ ئیمان ، بەڵام لەبەر عەنادکاری‌و سەرسەختی خۆمان خودا هیدایەتی ئێمەی نەدا ، ئێوەیش مادام کەوتنە شوێن ئێمە وا وەکوو ئێمە بەدبەخت بوون ، ئیتر تازە کار لە دەست دەرچوە . بێ فەرقە بۆ ئێمە نارەحەتی بکەین یا خۆمان بگرین ، رێگەی لادانمان لە دۆزەخ نیە •

★ (وقالَ الشَّيْطانُ ، لمَّا قُضِيَ الأمْرُ : إنَّ اللهَ وعَدَكُمْ وعْدَ الحَقِّ ووَعَدْتُكُمْ فأخْلَفْتُكُمْ ، وما كانَ لِيَ علَيْكُمْ مِنْ سُلطانٍ إلاَّ أنْ دَعَوْتُكُمْ فاسْتَجَبْتُمْ لِيَ) ★

وە شەیتانیش کە پێشەوای هەموو گومڕاهانە پاش ئەوە حیساب‌و کیتاب بڕیاوەو فەرمان درا بەوە ئەهلی بەهەشت بڕۆنە بەهەشت‌و ئەهلی

دۆزەخ بڕۆنە دۆزەخ •• ئەڵێ بە پەیڕەوەکانی خۆی : ئەی ڕەفیقان ! خودای تەعالا وەعدەی بەهەشتی پێدان بەرابەر بە ئیتاعەی فەرمانی ئەو بە وەعدەیەکی ڕاستی واقیعی ، وە منیش باسی ئەوەم بۆ کردن کە نە خودا هەیەو نە ڕەهبەر نە ئایینو نە مەسئوولییەت ، وە پێویستە ئێوە بژین وەکو باقی گیانلەبەران وە هەر وەختێ مەحو ئەبنەوە ، وە یا ئەگەر زیندووکرانەوە بتەکانتان تکاتان بۆ ئەکەن ، وە کەوتنە شوێن من ، وە لە ئەنجاما ئەوەی من پێم وتن هەمووی درۆو بێ مایە بو ، وە لە عەینی کاتدا من هیچ هێزو تەوانایەکم نەبو بەسەر ئێوەدا ، بەس هەر ئەوەندە بوو من وەعدەم پێدان بەو جۆرە کە باسم کردو ئێوەیش کەوتنە شوێنم •

★ (فَلا تَلومُونِي ولومُوا أنْفُسَكُمْ) ★

دەی ئیتر ئێوە سەرزەنشتی من مەکەن بەڵکو سەرزەنشتی خۆتان بکەن •

★ (ما أنا بِمُصْرِخِكُمْ وما أنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ) ★

من لەوانە نیم ئێوە پەنا بدەم لە سزای دۆزەخ ، وە ئێوەیش لەوانە نین کە من پەنا بدەن •

★ (إنِّي كَفَرْتُ بِما أشْرَكْتُمونِي مِنْ قَبْلُ) ★

بە ڕاستی من مونکیرمو بێ ئیعتینام بەو ئیشراکی ئێوەیە بۆ من ، وە بەو ئیعتیمادتانە لەسەر من وە من ئەوەندە بووم کە ئێوەم هەڵخەڵەتان •

★ (إنَّ الظّالِمِينَ لَهُمْ عذابٌ أليمٌ) (٢٢) ★

بە ڕاستی من ستەمکار بووم لە خۆم کە خۆم لە فەرمانی خودا دەرچووم ، وە ستەمیشم کرد لە ئێوە کە ئێوەم هەڵخەڵەتاند ، وە

ئێوەیش ستەمتان کرد لە خۆتان کە بە بێ شوعووری کەوتنە شوێن خەیالآتو وەعدەی من ، وە هەردووڵامان ستەمکارینو بە راستی ستەمکارەکانیش سزایەکی سەختیان هەیە لە ئیمڕۆ بەدواوە •

★ (وَاُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الاَنْهارُ خالِدِينَ فِيها بِاِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيها سَلامٌ") (٢٣) ★

وە ئەو کەسانەیش کە ئیمانیان هێناوەو کردەوەی باشیان کرد خرانە ناو چەن بەهەشتێکەوە کە جۆبار لە ژێر دارەکانیانەوە ڕەوان ئەبن و هەتا هەتایە ئەمێننەوە لەو بەهەشتانەدا بە ئەمرو فەرمانی خودای خۆیانو فریشتەکان ڕێزیان ئەگرن بە سەلام لێکردنیانو لە ناو خۆیشیاندا تەحییەو ئیحتیرامیان لە یەك بە پێشکەشکردنی سەلامە •

★ (اَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللهُ مَثَلاً ؟ : كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أصْلُها ثَابِتٌ" وفَرْعُها في السَّماءِ) (٢٤) ★

ئایا نازانی خودای تەعالا چلۆن تەشبیهی بەلیغی مەقبوولی داناوە ؟ هاتوە تەشبیهی کەلیمەی جوانو وتاری خێرداری کردوە بە درەختێکی سایەو بەرداری بۆشناخ کە بنەکەی بە ڕەگە درێژە ئەستوورەکانیەوە دامەزراوە لە بنی عەرزاو لقەکانیشی بەرزەوە بوونو ڕۆییون وان لە ئاسمانا بای سەفای ڕەحمەت ئەیانلەڕێنێتەوەو هەر دەمێ تازە ئەبنەوە وە بە هیچ جۆرێ بای فەنا لێیان ناداو لەگەڵ خولوودی ئەرواحدا بەردەوامن •

★ (تُؤْتِي اُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِاِذْنِ رَبِّها ؟) ★

وە بەری خۆی ئەدا بە موستەحەقان لە هەموو کاتێکدا بە ئیزنی خودای خۆی •

★ (ویَضْرِبُ اللهُ الاَمْثالَ لِلنّاسِ لَعَلَّهُمْ یَتَذَکَّرُونَ) (۲۵) ★

وە خودای تەعالا ئەم جۆرە تەشبیهانە بەیان ئەکا بۆ ئادەمیزاد بە هیوای ئەوە کە بیر بکەنەوە لە مەفهووماتاو رێگەی خۆیان بە راستی بزانن و بە سەریا بڕۆن •

★ (ومَثَلُ کَلِمَةٍ خَبِیثَةٍ : کَشَجَرَةٍ خَبِیثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الاَرْضِ ، ما لَها مِنْ قَرارٍ) (۲۶) ★

وە نموونەی کەلیمەی پیسیش وەکو درەختێکی پیسی بێ سوود وایە کە کاتێ دەستی بۆ ببەی بە ئاسانی هەڵبکەنرێ لە چینە سەروەکەی عەرزەوە و بە تەبیعەتی خۆی لە بەر ئەوە کە رەگی نەڕۆیشتوەتە خوارەوە بە عەرزا ، (کانە) راوەستانی نەبوە ، وە یا شیاوی ئەوە نیە کە راوەستانی بێ لە عەرزا •

خاوەن تەفسیرەکان لە تەفسیری (کلمەی طیبە)و (کلمەی خبیثە)دا چەن بیرێکیان دەربڕیوە ، فەرموویانە : کەلیمەی طەیبە بریتیە لە کەلیمەی تەوحید (لا الە الا اللە)و بانگکردنی ئادەمیزاد بۆ دینی ئیسلامو پەیڕەوی حەزرەتی محەمەد (د) وە یا قورئانی پیرۆز • وە کەلیمەی پیسیش بە پێچەوانەی ئەوانەوەیە کە کەلیمەی ئیشراکە ، وە یا بانگکردنە بۆ کوفرو لادان لە دینی ئیسلامو ئەو کیتابانە کە خیلافی قورئانی پێرۆزن • وە لە واقیعدا هەردوو کەلیمەکە گەلێ مەعنایان هەیەو بە

عیبارەتێکی گشتی هەر کەلیمەیێ بەختەوەری بدا بە خاوەنەکەی ئەوە لە کەلیمەی جوانو پاکەو هەر کەلیمەیەکیش بەدبەختی بگەیەنێ ئەوە بە کەلیمەی پیس‌و خراپ دائەنرێ •

تەوحیدو ، تەعلیم ، ئەذکارو ، ئەوراد ،
تەرحیب‌و ، ئیکرام ، ئیصلاحی عیباد ،
نەشری ئادابی کۆمەلایەتی
یانی ئارامی‌و خۆش تەبیعەتی •••
وێنەی ئەمانەیش لە طەییباتن ،
باقی خەبائیث شەیتانییاتن •

★ ★ ★

★ (يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الحَياةِ الدُّنْيا وفِي الآخِرَةِ ، ويُضِلُّ اللهُ الظَّالِمِينَ ، ويَفْعَلُ اللهُ ما يَشاءُ) (٢٧) ★

جا بە موناسەبەی کەلیمەی طەییبەو کەلیمەی خەبیثەوە خودای تەعالا ئەم ئایەتەی فەرموو بەم جۆرە قەولی ثابت بێ بە وێنەی کەلیمەی طەییبەو کەلیماتی گومڕاهەکانیش بێ بە کەلیمەی خەبیثە •

واتە : خودای تەعالا بە تەئکیدو ئیهتیمام دامەزران ئەدا بەوانە کە ئیمانیانن هێناوە بە دینی ئیسلام بە هۆی تەلەفوزکردنیان بە قەولێ کە دامەزراوە بە دەلیل‌و بورهان وەکو (لا اله الا الله محمد رسول الله)یە لە ژیانی دنیاداو لە پاشەڕۆژیشدا ، یانی ئەگەر لە دنیادا ئەهلی ئیمان گیرۆدە بین بە فیتنەی کافرانو ستەمکارانو بەڵاو گێژەڵووکەی دەوران هەر لەسەر

(لا اله الا الله) دەوام ئەکەنو هەموو شتێ لە خوداوە ئەزانن . وە ئەگەر لە بەر سەربڕینیشدا بن لەم کەلیمە لا نادەن •

هەروا کاتێ لە پاشەڕۆژیشدا گیرۆدە بینو بکەونە مەیدانی پرسیار لە قەبرا لە لایەنی فریشتەکانی پرسیارەوە لە وەڵامیانا ئەڵێن : (لا اله الا الله محمد رسول الله) هەروا لە رۆژی مەحشەرا زیکریان ئەم کەلیمەیەو بەم کەلیمە پیرۆزانە رزگار ئەبن •

(عن البراء ـرضـ عن النبي ـصـ قال المسلم اذا سئل في القبر يشهد ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله ، ذلك قوله « يثبت الله الذين آمنوا بالقول الثابت في الحياة الدنيا وفي الآخرة » رواه البخاري وأبو داود والترمذي • ولفظه : « يثبت الله الذين آمنوا بالقول الثابت في الحياة الدنيا وفي الآخرة » قال في القبر اذا قيل : من ربك ، وما دينك ، ومن نبيك ؟)

جا مەعنای ئایەتەکە ئەمەیە کە خودای تەعالا تەوفیقی موسوڵمان ئەدا بۆ وەڵامدانەوە لەسەر ئەو پرسیارانە لە قەبرەکەیا کە وتیان : خودای تۆ کییە ؟ ئەڵێت : خودای من ئەڵلایە • وە کە وتیان : دینت چیە ؟ ئەڵێ : دینو ئایینم ئیسلامە ، وە کە وتیان : پێغەمەرت کییە ؟ ئەڵێ : پێغەمەرم محەمەدە ـدـ •

لەم حەدیثە شەریفەوە دەرکەوت کە حەرفی (ب) لە (بالقول الثابت)دا بۆ سەبەبیەتە • واتە خودا بە هۆی ئەم وتارە دامەزراوە جوانەوە موسوڵمانان رزگار ئەکاو دایانئەمەزرێنێ لە دنیاو لە قیامەتا ، وە نە لە بەڵای دنیاداو نە لە پاشەڕۆژا خوداو پێغەمەری خودایان لە بیر ناچێ • هەروا ستەمکارەکانیش گومڕا ئەکا بە وتاری بێ ئەساس لە هەردوو دنیادا وە خودا خواستی هەرچی بێ ئەیکات •

★ (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللهِ كُفْراً وأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دارَ البَوارِ (٢٨) ، جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَها وبِئْسَ القَرارُ ؟) (٢٩) ★

ئایا تەماشا ناکەی‌و نارِوانی بۆ ئـەو کەسانە کـە سوپاسی نیعمەتی خودا لەسەریان بو گۆڕییان بە ناسوپاسی‌و بە خۆیان دەسبەردار نەبوون بەڵکو گەلەکەیشیان خستە ناو خانەو ماڵی هەلاکەوە کە بریتییە لە دۆزەخ ئەرِۆنە ناوی‌و جێگەو قەرارگایەکی خراپە ؟

★ (وجَعَلُوا لِلهِ أَنْداداً لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ) ★

وە ئـەم کەسە ناپیاوانە بڕیاری عیبادەتی چـەن بتێکیان دا لەسەر گەلەکەیان بۆ ئەمە کە ئەو بتانە بە بەندەیی‌کردن بۆیان ئادەمیزاد گومڕا بکەن لە ڕۆیشتن بە ڕێگەی خودا بەیەکناسی‌و بەندەیی ئەودا .

★ (قُلْ : تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ) (٣٠) ★

تۆ ، ئەی خۆشەویست ، پێیان بڵێ : بۆ خۆتان رابوێرن چەن ڕۆژێ ، بە راستی ئەنجامی گەرِانەوەتان بۆ لای ئاگری دۆزەخە .

ئەم ئایەتە هاتوەتە خوارەوە لە شانی پیاوە گەورەکانی کافری مەکەدا وەکو پیاوانی (بني اميه)و (بني مغيره) ئەمانە وەختێ خۆی لە مەکەدا دامەزراوو خاوەن نانو خاوەن شان بوونو بە هۆی زیارەتی بەیتوڵلاوە گەلێ ئیستیفادەیان کرد پاش ئەوە کە خودا حەزرەتی محەمەدی ڕەوانە کرد بە دینی تەوحید لە باتی ئەوە ئیمان بێنن‌و خزمەتی دینی ئیسلام بکەن کەوتنـە دوژمنایەتی دینی ئیسلام‌و گـەلێ تەئییدی بتپەرستییان کـردو گەلەکەیان خستە ئەدا بۆ بتپەرستی هەتا خودا بەنی موغیرەی لە ڕۆژی بەدرا شکاندو لـە ناوی بردن‌و بـەنی ئومەییەیش ماوەیێ مانـەوە ، ئـەوەیان موسوڵمان بوو موسوڵمان بوو باقی ئەوانیش لەناوچوون .

★ (قُلْ لِعِبادِيَ الَّذينَ آمَنُوا : يُقيمُوا الصَّلاةَ ويُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْناهُمْ سِرّاً وعلانِيَةً مِنْ قَبْلِ أنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لا بَيْعٌ فيهِ ولا خِلال) (٣١) ★

تەی خۆشەویست بفەرموو بەو بەندانەم کە ئیمانیان هێناوە : با نوێژەکانیان بە باشی بەجێ بێنن و خەرج بکەن لەو رۆزییە پێمداون لە رێگەی خودادا بە پەنامەکی و ئاشکرا لە پێش ئەوەدا کە رۆژێ بێتە پێشەوە نە بەیع و مامەڵەی تیا بێ و نە برایەتی و دۆستی •

★ (اللهُ الَّذي خَلَقَ السَّماواتِ والأَرْضَ وأَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَراتِ رِزْقاً لَكُمْ) : ★

خودا خودایەکی وایە ئاسمانەکان و عەرزی دروستکردوەو لە لای ئاسمانەوە ئاوی بارانی رژاندوەتە خوارەوەو بەو ئاوە بەش و بارەیەکی زۆری دەرکردوە لە عەرز بۆتان هەتا بێ بە رۆزی ژیوار بۆ ئێوە •

★ (وَسَخَّرَ لَكُمُ الفُلْكَ لِتَجْرِيَ في البَحْرِ بِأَمْرِهِ وسَخَّرَ لَكُمُ الأَنْهارَ) (٣٢) ★

وە کەشتی رام کردوە بۆ ئێوە هەتا هاتوچۆ بکا لە دەریادا بە فەرمانی خودا ، وە ئەم هەموو روبارە نازارەیشی بۆ رام کردوون •

★ (وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ والقَمَرَ دائِبَيْنِ) ★

وە رۆژو مانگی رام کردوە بە درێژی کات بۆ رووناکی بەر چاوی ئێوە لە کاتەکانتانا ••

★ (وسَخَّرَ لَكُمْ اللَّيْلَ والنَّهارَ) (٣٣) ★

وە شەوو رۆژیشی رام کردوە بۆتان بۆ حەولدان بە شوێن ژیواراو بۆ ئاسایشی لەش تا قابیل بێ بۆ گەڕانەوە بۆ سەر کارکردن •

★ (وآتاكُمْ مِنْ كُلِّ ما سَأَلْتُمُوهُ) : ★

وە خودا پێیداون لـە هەموو نەوعە شتێ داواتان کردوە بە زمانی وتار ، یا بە نیازمەندی تەبیعەتی ئینسانی گەلێ دەرمان هەیە کە ئینسان بە خەیاڵیا نایێو خودا ئیلهامی کردوە بۆ بازێ ئینسان هەتا پەیدای بکەنو ئەڕۆن لە کێواناو لە شوێنی تایبەتیدا ئەیدۆزنەوە •

★ (وإنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللهِ لا تُحْصُوها) ★

ئەگەر ئێوە بتانەوێ نیعمەتەکانی خودا ژمارە بکەن ناتوانن هەموویان باس بکەن •

★ (إنَّ الإِنْسانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ) (٣٤) ★

بە راستی ئینسان ستەمکارە لەبەر تەرکی سوپاسی نیعمەتو زۆر مایلە بە ئینکاری نیعمەتی پەروەردگاری خۆی •

★ (وإذْ قالَ إبْراهِيمُ : رَبِّ اجْعَلْ هذا البَلَدَ آمِناً واجْنُبْنِي وبَنِيَّ أنْ نَعْبُدَ الأَصْنامَ) (٣٥) ★

باسی ئەوە بکە کە ئیبراهیم ـد ـ لە پاش ئەوە کەعبەی دروست کرد پاڕایەوە لە خوداو عەرزی کرد : پەروەردگارا ئەم شارەو ئەم ئاوەدانیە کە تۆ منت لە بوونیان ئاگادار کردوە لە ئیستە بەدواوە وە ئەوانەی کە لەم ولاتەدا ئەبن ئەمنیان بکە لـەو نەوعە دەردو بەلایەو لەو نەوعە خراپەو

وێرانیە کــە بەسەر باقی ولاتەکانا دێت هــەتا عالەم بزانن ئــەم خانووی کەعبەتوڵاڵا خانوویەکی پیرۆزەو رەمزی ریسالەتو یەکیەتی موسوڵمانانەو من و ئەولادەکانم دوور بخەرەوە لەوەی کە بەندەیی بتەکان بکەین •

★ (رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ) ★

خودایا ئەو بتانە بوون بە هۆی گومڕاکردنی گەلێ ئادەمیزاد •

★ (فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي) ★

دەی هەرکەسێ کەوتەشوێنی من لە بەیەکناسی تۆدا ئەوە لە منە •

★ (وَمَنْ عَصانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (٣٦) ★

وە هەر کەسێ لە من یاخی بێ لە بابەتی بەندەیی خودای تەنهادا ئەوە خۆت ئەیزانی ، ئەگەر سزای ئەدەی ئەوە حەقی خۆتە ، وە ئەگەر تاوانی ئەبەخشی ئــەوە بۆ تۆ رەوایــەو بەخششی خۆتــە ؛ چونکی تۆ خودایەکی تاوانبەخشو میهرەبانیو قابیلە هەرچی خواستت لەسەری بێ بیکــەی •

خودا وەحی کرد بۆ حەزرەتی ئیبراهیم کە هاجەرو ئیسماعیل لــە مەکەدا دابنێ ، وە حاڵی کرد کە ئەو شوێنە ئەبێ بە مەڵبەندی نەتەوەی ئەو . وە بە زیارەتگای عالەمی ئادەمیزاد • جا لەبەر ئەوە کە لە بناغەوە دوژمنی دین لەو رۆژەدا هەر بتو بتپەرست بو وە هەرچی فەسادی باوەڕو ئەخــلاق بو لــەوانــەوە ئــــەبوو ئــــەو پارانــەوە بە ســۆزەی کــــردو خودایش موختارە لــە قەبووڵکردنو قــەبووڵ نەکردنی دۆعــای هــەموو کەسێکدا ؛ ئەوەندە هەیە پێغەمەرەکان لەبەر ئــەوە خاوەن حورمەتێکی زیادن لە لایا زۆربەی دۆعایان قەبووڵ ئەکرێ •

★ (ربَّنا إنِّي أسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ المُحَرَّمِ ربَّنا لِيُقِيموا الصَّلاةَ فاجْعَلْ أفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إلَيْهِمْ وارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَراتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرونَ) (٣٧) ★

ئەی پەروەردگاری ئێمە من بازێ لە نەتەوەکانی خۆم جێگەنشین کردوە لەم شیوی (مەکە)دا کە شیوێکی بێ کشتوکاڵە لە لای ئەم خانەی خۆتەدا کە حەرامت کردوە بێئەدەبی بکرێ لە نزیکیا ، خودایە ! بۆ ئەوەم داناون لێرەدا کە نوێژەکانیانو بەندەیی تۆ بکەن . وە تکا ئەکەم کە چەن دڵێکی رووناکی موسوڵمانان وا لێ بکەیت کە روو بکەنە ئەم وڵاتەو ئارەزووی ئەوە بکەن بڕۆن بۆ لایانو بۆ زیارەتی (کابە)ی پیرۆز . وە رۆزی ئەو نەتەوەی منە بدە لە بەشو بارەی زۆری جیهان بەڵکو ئەوانیش سوپاسی تۆ بکەن .

★ (ربَّنا إنَّكَ تَعْلَمُ ما نُخْفِي وما نُعْلِنُ ، وما يَخْفى عَلى اللهِ مِنْ شَيْءٍ في الأَرْضِ ولا في السَّماءِ) (٣٨) ★

پەروەردگارا ! تۆ ئاگاداری لەسەر ئەوەی ئێمە پەنهانی ئەکەین لە دڵماناو ئەوەیش بە ئاشکرا ئەیکەین وە هیچ شتێ لە خودا گوم نابێ لە عەرزو لە ئاسمانا ، رجای ئەوەمان هەیە کە عەفوومان بکەیو تاوانمان بیەخشی .

★ (الحَمْدُ لِلهِ الَّذِي وهَبَ لِي على الكِبَرِ إسماعِيلَ وإسْحاقَ ، إنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعاءِ) (٣٩) ★

حەمدو سەناو ستایشو سوپاس بۆ خودایەکە لە تەمەنی پیریو

ناتەوانیما دوو کوڕی وەکو ئیسماعیلو ئیسحاقی پێدام . بە راستی خودای من دۆعا ئەبیسێو قەبوولی ئەکا •

★ (ربِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلاةِ ومِنْ ذُرِّيَّتِي ، ربَّنا وتَقَبَّلْ دُعاءِ) (٤٠) ★

خودایە بمکە بە ئینسانێکی نوێژکەری ساغو بازێ لە نەتەوەکانیشم ، خودایە دۆعایشمان قەبوول بکە •

★ (ربَّنا اغْفِرْ لِي ولِوالِدَيَّ ولِلمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الحِسابُ) (٤١) ★

ئەی خودای ئێمە لە تاوانەکانی خۆمو باوکو دایکمو هەموو موسوڵمانانو خاوەن ئیمانان خۆش ببە لەو رۆژەدا کە حسێبی ببرو باوەڕو کردەوە ئەکرێ •

بزانن ! ئەم دۆعایە بۆ باوکو دایکی لە کاتێکدا بوە ئاگادار نەبوە لەسەر ئەوە کە عەفو ناکرێن • وە بازێ ئەڵێن : مەبەستی (والدین) ئادەمو حەوا بوە •

جا خودای تەعالا روو ئەکاتە حەزرەتی محەمەد ـدـ بۆ دڵدانەوەو دڵخۆشکردنی ئەفەرموێت :

★ (ولا تَحْسَبَنَّ اللهَ غافِلاً عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إنَّما يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الأَبْصارُ (٤٢) مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ لا يَرْتَدُّ إلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وأفْئِدَتُهُمْ هَواءٌ) (٤٣) ★

هەرگیز تۆ وا گومان نەبەی کە خودا بێ ئاگا بێ لەم کردەوانە کە

ستەمکارەکان ئەیانکەن ، خودا ئاگای لێیانە ، بەڵام تۆڵەیان دوا ئەخا بۆ رۆژێ کە چاویان رائەوەستێو ئەبڵەق ئەبێ لە ترسی خودا ، حاڵیان وایە لەو رۆژەدا رائەکەن بە شوێن ئەو مەئموورەدا کە بانگیان ئەکا بۆ حسێبو سەریان بەرزکردوەتەوە وەکو یەکێ ملی رەق بووبێ ، چاویان وا راوەستاوەو کراوەتەوە ناگەڕێتەوە بۆ لایانو بۆیان نانووقێتەوە ، واتە وەکوو چاوی مردوو جوولەی نامێنێو دڵیان خاڵیە لە هەموو فامێ .

★ (وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ العَذابُ ، فَيَقولُ الَّذينَ ظَلَمُوا : رَبَّنا أَخِّرْنَا إِلى أَجَلٍ قَرِيبٍ نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ ! أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ ما لَكُمْ مِنْ زَوالٍ ؟!) (٤٤) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ ئادەمیزاد بترسێنە لە سزای رۆژێ کە لەو رۆژەدا سزایان بۆ دێ ، جا ستەمکارەکان ، واتە ئەوانە کە ستەمیان لە نەفسی خۆیان کردوە بە بێ ئیطاعەیی خودا ئەڵێن : پەروەردگارا ! ئەم زەمانەمان لەسەر لابەو بمانگێڕەوە بۆ دنیا تا ماوەیەکی کەم ، ئێمە ئەمجارە قەبووڵی دەعوەتی تۆ ئەکەینو تابیعی پێغەمەرەکان ئەبین ... جا لە لایەنی خوداوە وەڵامیان ئەدرێتەوە : چۆن تازە خودا قسەتان لێ وەرئەگرێ ؟ ئەوە نەبو ئێوە سوێندتان ئەخوارد کە قەت لەسەر عەرز لاناچنو نامرنو چین لەسەر چین دێن بە شوێن یەکا هەتا هەتایەو دنیا نابڕێتەوە ؟

★ (وَسَكَنْتُمْ فِي مَساكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنا بِهِمْ وَضَرَبْنا لَكُمُ الأَمْثالَ) (٤٥) ★

ئەوە نەبو دانیشتبوون لە ماوای ئەو چینە پێشوەکانا کە ستەمیان

له خۆیان کردبو ، وه بۆ ئێوه‌یش ده‌رکه‌وتبوو که چیم پێ‌کردبوون به قاری خۆمانو چەن وێنه‌ی ئه‌وان یا سیفاتی ئه‌وانمان بۆ به‌یان‌کردن هه‌تا بزانن بۆچی ئه‌وانمان فه‌وتان ، که‌چی ئێوه هه‌ر په‌ندتان وه‌رنه‌گرت‌و تازه داوای گه‌ڕانه‌وه بۆ دنیا **ئه‌که‌ن** !

★ (وقَدْ مكَرُوا مَكْرَهُمْ وعِنْدَ اللهِ مَكْرُهُمْ وإنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الجِبالُ) (٤٦) ★

وه به راستی ئه‌و چینه کافرانه ـ پێشینانیان‌و چینی پاش ئه‌وانیش ـ هه‌ر کامیان ئه‌ونه ته‌وانایان بو فڕو فێڵیان کرد له‌گه‌ڵ ره‌هبه‌راناو هه‌موو مه‌کره‌کانیش هه‌ر له ژێر ده‌ستی خودایه‌و خواستی ببوایه به‌ربادی ئه‌کردن ، هه‌رچه‌ند ئه‌و مه‌کریشیانه ئه‌وه‌نده نابار بو له‌وانه بو کێوه‌کان له جێگه‌ی خۆیاندا ، له‌به‌ر توندی ئه‌و هێزو فڕو فێڵانه .
هه‌ڵبه‌کەنرێن •

★ (فَلا تَحْسَبَنَّ اللهَ مُخْلِفَ وعْدِهِ رُسُلَهُ ، إنَّ اللهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقامٍ) (٤٧) ★

تۆ گومان مه‌به به خودا که ئه‌و وه‌عده‌یه داویه‌تی به پێغه‌مه‌ره‌کانی بۆ یارمه‌تیدانیان‌و زاڵکردنی په‌یڕه‌وانی ساغیان به‌سه‌ر کافرانا به‌جێ ناهێنێ ، به‌ڵکو که‌س له خودا رزگار نابێ وه ئیمڕۆ یا سبه‌ینێ داگیریان ئه‌کا . به راستی خودا زاڵه به‌سه‌ر خواستی خۆیاو خاوه‌ن حه‌ق‌وه‌رگرتنه‌و تۆڵه‌سێنه له دوژمنه‌کانی بۆ دۆسته‌کانی •

★ (يَوْمَ تُبَدَّلُ الأَرْضُ غَيْرَ الأَرْضِ والسَّماواتُ وبَرَزُوا لِلّهِ الواحِدِ القَهّارِ) (٤٨) ★

وە ئەو تۆڵە کە وەری ئەگرێتەوە لە تاوانباران پاش عالەمی ژیان وا لە رۆژێکدا ئەم عەرزە ئیستە ئەیبینن ئەگۆڕێ بە عەرزێکی ترو ئاسمان بە ئاسمانێکی تر ، ئەم عەرزە کەژو کێوی تێدا نامێنێو هەمووی ساف ئەبێ وە ئەو ئاسمانە ئیستە هەیە نامێنێ ، وە ئەستێرەکانی دائەوەرێن لە فەزای کائیناتاو ئەبن بە مادەی مەحوکراوە ، وە ئەم عالەمە ئەگۆڕێو عەرز رووناك ئەبێتەوە بە رووناکێکی تایبەتی کە خودا بۆی دروست ئەکا وەکو رووناکی کاتی بەرەبەیان ، وە هەموو ئەم ئادەمیزادو پەرییانە هەموو لە گۆڕیان دەرئەچن بۆ حسێبو پرسیار لێکردنیان لەسەر ئەمری خودای تاقی تەنیای خاوەن کیبریاو خاوەن قار • پەنا بە خودا !

★ (وتَرى المُجْرِمينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ في الاَصْفادِ) (٤٩) ★

وە تاوانبارەکان ئەبینی بەسراونەتەوە بەیەکەوە بە گوێرەی موناسەبەیان لە زەمانو عەقیدەو بیرو باوەڕو کردەوەی ناهەمواردا مەسەلا : ئەوانە کە باوەڕیان بە صانیع نیە تاقمێکن وە ئەوانە باوەڕیان هەیە بەڵام موشریکن تاقمێکن ، وە ئەوانە پیاوکوژن یا خاوەن خەیانەتن تاقمێکن •

★ (سَرابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ ، وتَغْشى وجوهَهُمُ النَّارُ) (٥٠) ★

کراسەکانی بەریان لە قەترانە ، کە بریتییە لە جەوێکی بۆگەن لە داری عەرعەر دەرئەچێو چەوریشە بە کەمتر کات گڕ ئەگرێ ، وە ئاگری دۆزەخ روویان دائەپۆشێ ، یانی سەرتاپای لەشیان بەو جەوییە داگیر ئەکرێ . وە یاخود کراسێکیان بۆ دروست ئەکرێو هەڵئەکێشرێ لەو جەوییەو ئاگری تێ بەرئەدرێ بۆ سزادانیان •

★ (لِيَجْزِيَ اللهُ كُلَّ نَفْسٍ ما كَسَبَتْ إِنَّ اللهَ سَرِيعُ الحِسَابِ) (٥١) ★

خودا بەم جۆرە سزایان ئەدا بۆ ئەوە کە جەزای هەرکەسێ بداتەوە بە موقابیلی ئەوەی کردوویەتی بـە راستی خودا زوبەزوو حسێبی بیرۆباوەڕو کردەوەیان ئەکا •

★ (هذا بَلاغٌ لِلنَّاسِ ولِيُنْذَرُوا بِهِ ولِيَعْلَمُوا أنَّما هو إلهٌ واحِدٌ ولِيَذَّكَّرَ اولُوا الاَلْبابِ) (٥٢) ★

ئەم قورئانە پیرۆزە یا ئەم سوورەتە یا ئەم ئامۆژگارییانە کە وا لەم چـەن ئایەتەدا کافیەو بەسە بۆ کەسێ کـە عیبرەت بگرێ بـە ئیرشادی مورشیدی دڵسۆز ، جا با ئامۆژگاری ئادەمیزادی پێ بکرێو بترسێنرێن لەو نەوعە ئازارە کە دێن بەسەر تاوانبارانا وە با هەموو بزانن کە خاوەنی ئەم تەسەڕوفاتە خودایەکی تاقو تەنیایە وە بیر بکاتەوە بە وردبوونەوەی ئەو کەسانە کە خاوەنی هۆشی ساغن •

سوورەتی (حیجر)

مەککیـیە ، ئایەتی ٨٧ نەبێ ٩٩ ئایەتە

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

★ (الـر تِلْكَ آياتُ الْكِتَابِ وقُرْآنٍ مُبِينٍ) (١) ★

واتە ئەم سوورەتە کە بەم سێ حەرفە ناوبراوە ئایەتەکانی ئەو ئایاتی کتێبی کاملّو خاوەن قەدرەن لە لای خودا وە ئەو کتێبە وەکو بە کتێب ناوئـەبرێ لەبـەر گردبوونەوەی ئایەتـەکانیو نووسراوییان لـە (لوح المحفوظ)دا بە قورئانیش ناو ئەبرێن لە بەر ئەوە کە ئەخوێنرێنەوە ، وە ئەو قورئانە زۆر باش رێگەی باش لە خراپ جیا ئەکاتەوە •

★ (رُبَما يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كانُوا مُسْلِمِينَ) (٢) ★

گەلێ جار لە رۆژی قیامەتا ئەم ناپیاوانە کە لە دنیادا کوفری خودا ئەکەن داواو دڵخوازی ئەوە ئەکەن کە لە کاتی خۆیا موسوڵمان بوونایێ بۆ ئەوە تووشی ئەو سزای رۆژی قیامەتە نەبوونایێ • یاخود ئەوەندە سزا گێژو پەریشانیان ئەکا کەمێ جار بیری دنیـا ئەکەنەوەو خۆزگەی ئـەوە ئەخوازن کە موسوڵمان بوونایێ •

★ (ذَرْهُمْ يَأْكُلوا ويَتَمَتَّعُوا ويُلْهِهِمُ الاَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ) (٣) ★

وازیان لێ بێنه با پڕ به سکیان بخۆنو رابوێرن له ئاره‌زووی نه‌فساو هیوای هه‌وا بازێ غافڵیان بکا له خوداو فه‌رمانی خوداو پێغه‌مه‌ری خودا فه‌رامۆش بکه‌ن ، جا له پاشه‌ڕۆژا ئه‌زانن چ ئیشێکی خراپیان کردوه •

★ (وما أهْلَكْنا مِنْ قَرْيَةٍ إلا ولَها كِتابٌ مَعْلومٌ) (٤) ★

ئیسته ئێمه بۆیه ئه‌م وڵاته وێران ناکه‌ین‌و ئه‌هله‌که‌ی گیرۆده‌ی سزا ناکه‌ین ؛ چونکی هێشتا سه‌ره‌یان نه‌هاتوه به پێی ئه‌و نووسراوی (لوح المحفوظ)ه ؛ چونکی ئێمه هیچ دێێکمان وێران نه‌کردوه‌و خه‌ڵکه‌که‌یمان له‌ناو نه‌بردوه تا نووسراوێکی تایبه‌تی بوه بۆیان‌و کاتی هاتوه •

★ (ما تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ أجَلَها وما يَسْتَأْخِرونَ) (٥) ★

فه‌وتانی هیچ ئوممه‌تێ ناکه‌وێته پێش ئه‌و واده‌یه‌وه بۆیان دانراوه‌و له‌و کاته‌یش دوا ناکه‌وێ •

★ (وقالُوا : يا أيُّها الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إنَّكَ لَمَجْنُونٌ !) (٦) ★

وه ئه‌و کافرانه به گاڵته‌کردنه‌وه بانگ ئه‌که‌نو ئه‌ڵێن : ئه‌ی که‌سێ که له لای خوداوه کیتابت بۆ هاتوه به راستی تۆ شێتی که داوای ئه‌م پایه ئه‌که‌ی بۆ خۆت به بێ ئه‌وه فریشته‌یه‌کت له لادا بێ هه‌تا بزانین که تۆ فورستاده‌ی خودای !

★ (لو ما تَأْتِينا بِالمَلائِكَةِ إنْ كُنْتَ مِنَ الصّادِقِينَ !) (٧) ★

ئه‌وه بۆچی فریشته‌یه‌کمان بۆ نابه‌نی بۆ ئه‌وه شایه‌تی بدا که تۆ پێغه‌مه‌ری خودای ، ئه‌گه‌ر تۆ له راست وتارانی ؟ جا خودای ته‌عالا جوابیان ئه‌داته‌وه‌و ئه‌فه‌رموێت :

★ (مـا نُنَـزِّلُ المَلائِـكَـةَ إلاّ بِـالْحَـقِّ ومَـا كـانُوا إذاً مُـنْظَـرِينَ) (٨) ★

ئیمە مەلائیکە نازڵ ناکەین مەگەر بە شێوەیێ کە حیکمەت داوای بکا وەکوو بۆ کاتی فەوتاندنی ئـەو گەلە سەرکێشە وە لـەو کاتەدا کـە فریشتەمان نازڵ کرد بە سەعات مۆڵەتیان نادرێ ، وە ئەگەر ئێمە فریشتە ڕەوانە بکەین بۆ ئـەوە ئەوان باوەڕ بکەن بـە پێغەمەرەکان ئـەو کاتە ئیمانەکەیان ئەبێ بە ئیمانی ناچاریو ، ئیمانی وەها نرخی نیە •

★ (إنَّا نَحْنُ نَزَّلْنا الذِّكْرَ وإنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) (٩) ★

ئەی ناکا با ئەو کافرانە باوەڕ نەکەن بەوە کە تۆ پێغەمەریو ئـەو زیکرە کەلامی خودایە ! من خۆم ئـەوە دەرئەبڕمو ئەڵێم : ئێمـە ئـەو زیکرەمان نازڵ کردوە بۆ سەر پێغەمەری خۆشەویستو ئێمەیش نیگابانی ئەو زیکرە ئەکەین لەوە کە بە بە دەست بۆبردنی کافراوو خائینان بفەوتێو بگۆڕێ •

★ (وَلَقَدْ ارْسَلْنا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الاوَّلِينَ) (١٠) ★

وە تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست بە عەنادی کافرەکان تێك مەچۆ ، ئەم جۆرە عەنادە هەر بوەو بە ڕاستی ئێمە پێغەڕانمان ڕەوانە کرد لەناو تایفەکانی ئوممەتە پێشوەکانداو خۆیان لەبەر عەنادی کافرەکاندا گرت •

★ (ومَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسولٍ إلاّ كانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ) (١١) ★

وە قەت ڕێك نەکەوتوە پێغەمەرێ بێت بۆ لای تاقمێکیان ئیللا ئەوان گاڵتەیان پێ ئەکرد •

★ (كَذَٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ) (١٢) ★

هەر وەکو ئەوە کە عەنادو گاڵتە کەوتبوە ناو دڵی کافرە پێشوەکانەوە هەر بەو شێوە ئەو گاڵتەو عەنادە ئەخەینە دڵی کافرە تاوانبارەکانی زەمانی تۆو زەمانی ئایندەیش •

★ (لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ) (١٣) ★

ئەم کافرانەیش ئیمان نایەنن بەو زیکرە کە نازڵ بوە بۆ لای تۆ ، وە بە راستی رابوردوە رەفتاری عەنادی ئومەتە پێشوەکانو هەتا هەتایە ئەمە دەوام ئەکا ، ئیتر تۆ خۆت لەم بابەتەدا دڵگیر مەکە ، لە بەر ئەوە تاقمێ کافرو تاقمێ موسوڵمانە •

وە ئەو شتە ئەو کافرانە هەڵئەنێ بۆ ئەو سەرکێشییە چەن شتێکە :

یەکەم : نەفسیان زۆر بە لایەوە گرانە کە بەندەیی و فەرمانبەری خودا بگرێتە گەردن •

دووهەم : پێغەمبەران بانگیان ئەکەن بۆ تەرکی ئەو رابواردنە کە ئولفەتیان پێوە گرتوەو تەرکی عادەت زۆر گرانە •

سێهەم : ئەگەر قسەی پێغەمبەرەکان وەربگرن ئەبێ بین بە بچووکیانو فەرمانیان وەربگرن ئەوانیش خۆیان لەوان بە گەورەتر ئەزانن و زۆر لایان زەحمەتە لەو پایەی خۆیانە بێتە خوارەوە •

چوارەم : زۆربەی پێغەمبەرانو پەیڕەوەکانیان دارایی دنیایان کەم بوەو زۆر دوورە لە دەماخی پیاوی دارای دەستڕۆیشتوەوە بێتە خوارەوە بۆ هاوڕێیی کومەڵێکی گەدای بێ پایەو مایە •

پێنجەم : ئەو کافرانە بە هۆی پیرو باوەڕی نابارو کردەوەی ستەمکارییەوە دڵیان رەش و رەق بوەو ئامادەیی وەرگرتنی ئامۆژگارییان نامێنێ ، مەگەر ئەو ئامۆژگاریە کە ببێ بە هۆی مانەوەی ئەو پایەو مایەی دنیای خۆیانە ، بۆ ئەم جۆرە مەبەستە ئامادەیی هەموو تێکۆشان و ئامۆژگاری و خەرجی دارایان هەیە •

شەشەم : ئەوانە لەبەر خەریکبوونی مادییات و لەزەت وەرگرتن لە ئارەزووبازی توانای خۆگرتنەوەو دوورکەوتنەوە لە ئارەزوویان نامێنێ •

تەماشا ئەکەی هەر کاتێ خودا پێغەمبەرێکی ناردوە ئەوانە کە بێ دەستەڵات بوون لە بەر ئەوە دڵیان دوور بوە لەو شتانەوە کە باسمان کردن بە ئاسانی ئیمانیان هێناوە بە پێغەمبەرەکان مەگەر یەکێکیان کە لە ئیدارەی پیاوێکی خاوەن دەستەڵاتا بووبێ و ژیواری لە پەنای ئەوا بووبێ ئەوەندەی توانیوە دەست لەو وەزعی حازرەی خۆی هەڵبگرێ • هەر لەسەر ئەساسی خاڵی بوونی دڵە لە موخالەفات کە تەمێ و تەربیە تەئثیر ئەکا لە دڵی مندالا لە ئەوەڵی منداڵیەوە هەتا لە دنیا حاڵی ئەبێ ؛ چونکی دڵیان شتی موخالیفی راستی تێدا نیە ، بەڵکو دڵیان خاڵیە لە هەموو شتێ و ئەگەر تەربیەتی خراپیش ببینن هەر وەری ئەگرن •

بۆیە زاناکانی وڵاتانی موسوڵمان لە شەڕی یەکەمی جیهانەوە تا ئیمڕۆ کە دنیا گۆڕاوەو وەزعی قوتابخانەو زانستگا وەکو پێشوو نیە ، هەمیشە هاوار ئەکەن کە یاسای تەربیەی منداڵ باش تەماشا بکەن هەتا دین و ئایین لە دڵیاندا دایمەزرێ •

وە بە تایبەتی پێویستە هەموو ساڵێ لە کاتی پشووی قوتابخانەدا لە لای مامۆستای دین دەرزی قورئانی پیرۆزو یاسای پیرو باوەڕو کردەوەی

باش‌و ره‌وشتی چاك‌و ئادابی عیباده‌ت فێر بین ، وه ئه‌گه‌ر ئـه‌م باوکانه ته‌رییه‌ی ئه‌ولادیان نه‌که‌ن له پاش گه‌وره‌بوونیان ته‌مێ‌و ته‌رییه سوودی نابێ .

بـه تاییه‌تی له‌م چه‌رخه‌دا که له هه‌موو ولاتێکدا باری کۆمه‌لایه‌تی رووی کردوه‌ته دنیاپه‌رستی‌و ماده‌خواهی‌و ئاره‌زووبازی‌و شه‌هوه‌ڕانی ، وه به هیچ شێوه‌یێ باسی دین‌و عیباده‌ت‌و پرسیاری پاشه‌ڕۆژو دۆزه‌خ‌و به‌هه‌شت له ئارادا یا نیه یا زۆر که‌مه !

وه ئه‌بێ ئه‌وه‌نده بزانن ئاده‌میزاد وه‌کو په‌له‌وه‌ر وایه هه‌میشه دوو باڵی ئه‌وێ باڵێکی بۆ وه‌رگرتنی زانست‌و پیشه‌ی به سوودو وه‌رگرتنی سوودی ناو عه‌رزو سه‌ر عه‌رزو ته‌دریبی سوپایی‌و توانای به‌رگری لـه دوژمنـانی دین‌و ولات ، وه باڵێکیـان بۆ دین‌په‌رسـتی‌و خوداناسـین‌و به‌نده‌یی‌کردن‌و کـه‌سبی خوو ره‌وشتی بـه‌رزو جوان‌کردنی نـه‌فس بـه مه‌عنه‌ویات ، به‌ڵکو ئه‌گـه‌ر ئه‌خلاق‌و مه‌عنه‌ویات لـه کارا نـه‌بێ باقی عولوومی ماددیه ئینسان زۆرتر دوور ئه‌خاته‌وه له ئینسانیه‌ت . وه به‌راورد کراوه ئه‌و که‌سانه که له‌سه‌ر یاسای ناحه‌ق‌و ناشیرین ده‌وام ئه‌که‌ن وه‌ها حاڵیان ئه‌گۆڕێ ئه‌گه‌ر به حه‌واسی خۆیان حه‌قیقه‌تێ ده‌رك بکه‌ن موخالیفی ئه‌و بیرو باوه‌ڕی خۆیانه بێ موبالاتی پێ ناکه‌ن‌و به به‌تاڵی ئه‌زانن ، وه‌کو خودای ته‌عالا فه‌رموویه‌تی :

★ (ولو فَتَحْنَا عليْهِمْ باباً مِنَ السَّماءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ (١٤) لقالُوا : إنَّما سُكِّرَتْ أبْصارُنا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورونَ) (١٥) ★

ئه‌گه‌ر ئێمه ده‌رگایه‌کی ئاسمان بکه‌ینه‌وه بۆ ئه‌و کافرانه‌و به هۆی

بازێ ئەسبابەوە سەربکەون بە ئاسمانا هەتا فریشتەکان کە پەنهانن بە چاوی سەر ببینن و گەلێ ئاساری تەوانایی خودایان چاو پێ بکەوێ کاتێ هاتنە خوارەوە لە باتی دانان بە گەورەیی خوداو راستی پێغەمەرەکان و باسکردنی ئەو شتانە کە خۆیان چاویان پێی کەوتوە ئەڵێن : ئێمە چاومان بەسرابو لە دیتنی شت لەسەر واقیع و ئەشیامان بە خیلافی واقیع دیوە نەك تەنیا هەر چاومان عەیبدار کراوە بەڵکو هەر خۆمان جادووما لێ کراوە ئەگەرنا چۆن ئینسان وەها بەرز ئەبێتەوە بۆ ئاسمان و ئەو شتانەی چاو پێ ئەکەوێ ؟!

★ (ولَقَدْ جَعَلْنا في السَّماءِ بُروجاً وزَيَّنّاهَا لِلنّاظِرِينَ) (١٦) ★

بە راستی ئێمە دروستمان کردوە لە ئاسمانا چەن بورجێ و ئاسمانمان جوان کردوە لە بەرچاوی ئەو کەسانەدا کە تەماشای ئەکەن . وە یاخود بە تەرتیبێکی وەها دروستمان کردوە ئەو کەسانە کە خاوەن بیرن ئیستیفادەی لێ ئەکەنو ئەیکەن بە دەلیل لەسەر وجوودو گەورەیی و تەوانایی خودای تەعالا .

★ (وحَفِظْناهَا مِنْ كُلِّ شَيْطانٍ رَجِيمٍ) (١٧) ★

وە ئاسمانمان پارازتوە لە هەموو شەیتانێکی دوورخراوە لە رەحمەتی خودا . واتە شەیتانەکان ناتوانن بە ئارەزووی خۆیان بەرز ببنەوە بۆ ئاسمانەکان و وەسوەسە بخەنە دڵی فریشتەکانی ئاسمانەوە و ناتوانن هیچ شتێ بکەن لە ئاسمانەکانا .

★ (إِلاَّ مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ) (١٨) ★

مەگەر کەسێ گوێیان لێ بگرێ و بیەوێ وانەیێ بدزێ ئەوە زوو بەزوو شوولە ئاگرێ بە ئاشکرا دەرئەچێ و لێی ئەداو ددفعی ئەدۆ .

★ (والأرْضَ مَدَدْناهَا وأَلْقَيْنا فِيها رواسِيَ وأَنْبَتْنا فِيها مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ) (١٩) ★

وە عەرزمان راکێشاوە ، واتە وامان پان کردوە کە گیانلەبەر بە ئاسایش و ئاسانی ژیواری لەسەر بکەن . ئیتر خواە عەرز خڕ بێ یا هێلکەیی بێ ، یا بە هەر جۆرێ تر . چونکی (کورە) خڕ کە زۆر گردەوارە مادام گەورەیە هەموو ئەندازەیێ لەو وەکو دەشتێکی پانی گوشاد دەرئەکەوێ . وە چەن کێوی بەرزی دامەزراویشمان تێدا دروست کردوە بۆ خێری چەن سوودێ بۆ گیانلەبەران ، وە رواندوومانە لەو کێوانەدا ، یا نە عەرزا چ بەرزو چ نەوی لە هەموو نەوعە شتێ کە ئەندازەی بۆ دانراوە بە ئەندازەیێ کە حیکمەتی خودا بڕیاری داوە وە یا لەهەر شتێ کە جوانو موناسبی تەبیعەتی ئادەمیزادو گیانلەبەران بێ ، یا لەهەر شتێ کە کێش و قیمەتو ئیعتیباری ببێ لە ناو ئادەمیزادا ، یا لە هەر شتێ کە لە بازاڕدا کێشانەی ئەکرێ و خەڵکی پێویستی پێی هەیە .

★ (وجَعَلْنا لَكُمْ فِيها مَعايِشَ) ★

وە قەرارمان داوە بۆ ئێوە لە عەرزا ئەو شتانە کە ئێوە پێیان ئەژین لە خواردەمەنی و بەرگو پۆشاک ، وە ئەو شتانە کە پێویستن بۆ شاردوانی وەکو ئەو دارانە کە بەکار ئەبرێن بۆ خانوو کورسی و تەختەو ئەسبابی کشتوکاڵو ... شتی دیکەیش کە لە ژمارە نایەن .

★ (ومَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرازِقِينَ)(٢٠) ★

وە بڕیارمان داوەو دروستمان کردوە لە عەرزا هۆی ژایوار بۆ ئەو کەسانە کە ئێوە پەیوەندیتان نیە بە رزقی ئەوانەوە ، وەکو ئەو دارانە کە بە چەن سانّ لەمەولا ئەگەنە کاتی بەرو بەرامەو ئادەمیزادانێکی تر ئەیانبەن ، وە یا بۆ ئەو کەسانە کە ئێوە وا گومان ئەبەن کە رۆزییان پێ ئەدەن وەکو خزمەتکارو میوان ، وە لە راستیدا ئێوە رۆزی‌دەریان نین •

★ (وإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ عِنْدَنا خَزَائِنُهُ) ★

وە هیچ شتێ نیە کە بێت بە بیری ئینسانێکی هۆشیارا ئیللا لە لای ئێمە گەلێ لە عەینی ئەو شتە یاخود لە مادەی تەحویلی ئەو شتە بە زۆری هەیە ، لە هاوینی خاوەن گرەداو لە زستانی بە وەیشومەدا مادەی بەفرو مادەی شەماڵی لەبار هەیە لە لای خودا •

★ (وما نُنَزِّلُهُ إِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ) (٢١) ★

بەڵام ئێمە ئەو شتە نانێرین بۆ خەڵقو دەری ناخەین بە ئەندازەیەکی زانراوی دیاری وەها نەبێ کە موافیقی حیکمەتو زانستی ئێمە بێ •

★ (وارْسَلْنا الرِّياحَ لَواقِحَ) ★

وە بامان ناردوە یا ئەینێرین بە ئاوسیو هەورمان پێك هێنا پێی •

★ (فانْزَلْنا مِنَ السَّماءِ ماءً فاَسْقَيْناكُمُوهُ) ★

جا لە ئاسمانەوە ئاومان رژاندە خوارەوەو کردمان بە ئاوی خواردنەوەی ئێوە ، وە یا رێوراست ئێوە لەو کاتەدا تینوو بوونو ئاوتان لێ خواردەوە •

★ (وما أنْتُمْ لهُ بِخازِنِينَ) (٢٢) ★

وە ئێوە خۆتان ئەزانن ئێوە ئەو ئاوەتان لە ناو گۆم و گۆڵ و شوێنی تایبەتیدا رانەگرتبوو •

★ (وإنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي ونُمِيتُ ونَحْنُ الوارِثُونَ) (٢٣) ★

وە هەر وەکو ئەم هەموو کارە سەرسوڕهێنەرانەمان کردوەو لە دەستمان هاتوەو لە دەستیشمان دێ •• لەسەر خواستی خۆمان ئەژیینین و ئەمرێنین و هەر خۆمان ماوەین و لە پاش مراندنی گیانلەبەران ئەمێنینەوە •

★ (ولَقَدْ عَلِمْنا المُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ ولَقَدْ عَلِمْنا المُسْتَأخِرِينَ) (٢٤) ★

وە بە راستی ئێمە عالم و زانای بەوانە کە لە پێشدا بوون لە ئێوەو بەوانەیش کە لە پاشان هاتوونەتە دنیاوە •

★ (وإنَّ رَبَّكَ هوَ يَحْشُرُهُمْ) ★

وە هەر وەکو خودا زانایە بە وجوودیان زانایشە بە کردەوەی خراپەو چاکەیان و بە راستی خودای تەعالا لە پاش ئەوە کە ئەوانەی مراند زیندوویان ئەکاتەوەو گردیان ئەکاتەوە بۆ پرسیارو حسێبی کردەوەیان •

★ (إنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ)(٢٥) ★

بە راستی خودا بە حیکمەتە لە هەر حسێبێکدا بیکاو ، زانایە بە کردەوەکانیشیان •

★ (ولَقَدْ خَلَقْنا الإنْسانَ مِنْ صَلْصالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ) (٢٦) ★

بە راستی ئێمە لە ئەووەڵەوە ئینسانی یەکەم ، کە ئادەمە ، دروستمان کرد لە قوڕێکی وشکبووەوەی وا وەک لە قاڵب درابێ کە پەنجەی پێدا بدرابێ دەنگی ئەدایەوە ، وە ئەو قوڕە ڕێکخراوەیش لە قوڕێکی ڕەشی گۆڕاو بو ، یانی ئەو مادەی وجوودی حەزرەتی ئادەمە (د) وەختی خۆی قوڕێکی ڕەش بو حازرو ئامادە کرابوو لە بەر مانەوە گۆڕانی بەسەرا هاتبو جا خودا بە تەوانایی خۆی گۆڕی بە هەیکەلێکی قوڕینی ئینسانیو خاڵی لە گیانو هەستو ماوەیێ بەو جۆرە مایەوەو پاش ئەوە بە فەرمانی خۆی گیانی کرد بە بەراو پارچەکانی لەشی جیاکردەوە بە ئێسقانو ڕەگو خوێنو گۆشت بەو جۆرە کە خۆی ئەزانێ تەکوینی حەقایق ئەکا .

★ (وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ) (٢٧) ★

وە باوکی گەورەی پێشووی جیننیشم دروست کرد لە پێش دروستکردنی ئادەمدا لە مادەیەکی ئاگرینی خاوەن گەرمی زۆر گەرم ، وە ئەم باوکی جیننەم لە عەرزا هێشتەوەو نەتەوەیان زۆر بوو دەستیان کرد بە خراپەکاری لە عالەمدا جا ویستم ئادەم دروست بکەم .

★ (وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ : لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَراً مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ) (٢٨) ★

وە باسی ئەوە بکە کە خودای تۆ فەرمووی بە فریشتەکان : بە راستی من ئینسانێك دروست ئەکەم لە قوڕێکی ساغی بێغەش کە ئەویش لە قوڕێکی ڕەشی گۆڕاوە .

★ (فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ) (٢٩) ★

جا کاتێ ڕێکم خستو فووم پیاکرد بە فوویەکی وەها بگەڕێ بە

هەموو ئەرکاتی لەشیا وە ئەو فووەیش دەرچێ لە هێزی ژیانێ کە وا لە ژێر قودرەتو تەوانایی منڵا وە بوو بە گیاندارو ئینسانێکی کامڵ ... هەمووتان بکەون بەسەر عەرزا بە شێوەی سوجدەبردن بۆ ئەو بە سوجدەی ئیحتیرامو تەشریف •

★ (فَسَجَدَ الْمَلائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعونَ (٣٠) إِلاَّ إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكونَ مَعَ السَّاجِدِينَ) (٣١) ★

پاش ئەم فەرمانی خودایە فریشتەکان هەموویان سوجدەی ئیحتیرامیان بۆ حەزرەتی ئادەم برد ، گەورەو بچووك ، شەیتان نەبێ ، ئەو دەستی هەڵوەشاندو ملی نەدا بەوە کە لە رزی سوجدەبەران بێ بۆ ئادەم •

★ (قالَ : يا إِبْلِيسُ ما لَكَ أَلاَّ تَكونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ؟) (٣٢) ★

خودای تەعالا فەرمووی بە ئیبلیس چیت دەست ئەکەوێ لەوەدا کە سوجدەت نەبرد لە ناو فریشتەکانا ؟

★ (قالَ : لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصالٍ مِنْ حَمَأٍ مَسْنونٍ) (٣٣) ★

شەیتان وتی : من لەوانە نیم کە سوجدە بیەم بۆ ئینسانێ کە دروستت کردوە لە قوڕێکی ساغی وشکەوە بوو کە لە ئەصڵدا قوڕە رەشێکی گۆڕاو بوە •

★ (قالَ : فَاخْرُجْ مِنْها فَإِنَّكَ رَجِيمٌ (٣٤) وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلى يَوْمِ الدِّينِ) (٣٥) ★

خودای تەعالا فەرمووی بە شەیتان : دەی دەرچۆ لە ئاسمان ، یا

دەرچۆ لە بەهەشت ، یا دەرچۆ لــە ناو فریشتەکان ، بە راستی لــە لایەنی ئێسەوە دەرکراوی لە ناو چاکانا ، وە دوور خراوینەوە لە رێزو ئیعتیبار ، وە بە راستی لەسەر تۆیە نەفرین لە لایەنی منەوە هەتا رۆژێ کە هەموو هۆشیاران لــە ئادەمیزاد و پەری زیندووئەکرێنەوە بۆ پرسیارو حسێبی قیامەت •

★ (قالَ : ربِّ فَاَنْظِرْنِي إلى يَوْمِ يُبْعَثونَ)(٣٦ ★

شەیتان وتی : خودایە مادام کە تۆ دەرت کردم لە مەقامی رەحمەتی خۆت بــە هۆی ئەم کارەوە دە مۆڵەتم بدە هەتا ئەو رۆژە کــە زیندوو ئەکرێنەوە •

★ (قالَ : فَإنَّكَ مِنَ المُنْظَرِينَ (٣٧) إلى يَوْمِ الوَقْتِ المَعْلومِ) (٣٨) ★

خودا فەرمووی : وا بڕیارم دا کە تۆ لە مۆڵەتدراوانیت هەتا رۆژی ئەو کاتە کە دیاری کراوە بۆ مردنی هەموو گیانلەبەران •

★ (قالَ : رَبِّ بِما أغْوَيْتَنِي لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الاَرْضِ وَلَاُغْوِيَنَّهُمْ أجْمَعِينَ (٣٩) إلاَّ عِبادَكَ مِنْهُمُ المُخْلَصِينَ) (٤٠) ★

جا شەیتان وتی : مادام تۆ لەسەر ئەو سوجدە نەبردنە بۆ ئادەم منت کرد بە یەکێ لە گومڕاهان ، ئەبێ هەمیشە من تێبکۆشم هەرچی گوناەو تاوانباری و بیرو باوەڕی ناشیرینو کردەوەی ناپەسەند هەیە جوانیان بکەم لە بەرچاوی ئادەمو نەتەوەکەیا لــە عەزاز ، هەموویان سەرپاك گومڕا ئەکەم ، مەگەر ئەو بەندە پاکانەت کە ساغتکردوونو هەڵتبژاردوون بۆ ئەوەد بەندەیی تۆ بکەن •

★ (قالَ : هذا صِراطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ) (٤١) ★

خودا فەرمووی : جیاکردنەوەی خاوەن ئیخلاصەکان لـە کۆمڕاە بوون ڕێگەیەکی راستو یاسایەکی دامەزراوە لەسەر خۆمم بڕیار داوە •

★ (إنَّ عِبادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطانٌ إلاَّ مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الغَاوِينَ)(٤٢) ★

بە راستی بەندەکانی من ئەوانە کە پەیوەندییان بە منەوە ساغە هیچ هێزێو هیچ دەسەلاتێکی تۆیان لەسەر نیە ، بەڵام ئەوانە کەوا پەیڕەوی تۆ ئەکەن لە گومڕاکان ئەوانە دەستەڵاتت هەیە کە بە خەیاڵاتی بێ سەرو بەرو بە وەسوەسەی بێ سوود تووشیان بکەی •

★ (وإنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أجْمَعِينَ (٤٣) لها سَبْعَةُ أبْوابٍ ، لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ) (٤٤) ★

وە بـە راستی دۆزەخ مەوعیدی ئەوانە بۆ هەموویان ، وە دۆزەخ حەوت قاپی هەیە ، کە لەو قاپیانەوە ئەهلی دۆزەخ ئەڕۆنە ژوورەوە ، وە بۆ هەموو دەرگایەك لەو حەوت دەرگایە بەشێکی دیاریکراو هەیە لەو کافرانەو لـەو گومڕاهانە ، وە ئـەمە ئەنجامی ناکامی گومڕاهانە هـەتا هەتایە •

★ (إنَّ المُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وعُيُونٍ) (٤٥) ★

بە راستی خاوەن پارێزەکانی بەندەکانم وان لە ناو چەن باخو بێستانو سەرچاوە ئاوێکدا •

★ (ادْخُلُوهَا بِسَلامٍ آمِنِينَ) (٤٦) ★

کاتێ کە لێی نزیك بوونەوە فریشتەکان دێن بە پیری ئەوانەوەو پێیان

ئەڵێن : فەرموون بڕۆنە ناو ئەم ماوای جوانەوە بە حاڵێکەوە کە سەلامەتی و دوورییە لە ترسی دەرچوون و ئازاری دەروون و ناساغی نەش و ماندووبوون •

★ (ونَزَعْنَا ما فِي صُدورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إخْواناً عَلى سُرُرٍ مُتَقابِلِينَ) (٤٧) ★

وە دەردێنین ئەوەی کە لە دڵو دەروونیانا هەبو لە کینەو قاری ماوەی ژیانی دنیا بەرابەر بە یەکتر لە هەر هۆیەکەوە بووبێ ، وە حاڵیان وا ئەبێ وەکو برای خۆشەویستیان پێدێ ، وە لەسەر کورسی بەرزی جوان بە بەرابەری یەکەوە دائەنیشن لە کاتی دیدەنی کردنی یەکتردا •

★ (لا يَمَسُّهُمْ فِيها نَصَبٌ وما هُمْ مِنْها بِمُخْرَجِينَ) (٤٨) ★

قەت نادا لەوان لە بەهەشتا ماندوبوونی دڵو لەش ، وە ئەوانیش لەوانە نین کە لە بەهەشت دەربکرێن ، وە هەتا هەتایە ئەم نیعمەتە پایەدارە بۆیان •

★ (نَبِّئْ عِبادِي أنِّي أنَا الغَفُورُ الرَّحِيمُ (٤٩) وأنَّ عَذابِي هُوَ العَذابُ الأَلِيمُ) (٥٠) ★

مادام ئاگادار بووی بە سەر ئەووەڵو ئاخری کاری ئادەمو ئیبلیسدا وە لەسەر ئەو ناحەزی و دوژمنایەتیە کە وا لە ناو خۆیانو نەتەوەیانا تۆ ، ئەی پێغەمەری خۆشەویست ، خەبەر بدە بە بەندە ساغەکانم بەوە کە من تاوانبەخش و میهرەبانم بۆیان ، وە بە راستی کە کەوتنە سزادانی کافرانو تاوانبارانیش ئەو سزای کە لە لایەنی منەوە بۆیان دەتێرێ سزایەکی سەخت و ناهەمواره •

★ (ونَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إبْراهِيمَ (٥١) إذْ دَخَلوا عَلَيْهِ فقالُوا سلاماً . قالَ : إنّا مِنْكُمْ وَجِلونَ) (٥٢) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست خەبەر بدە بە قەومەکەت لە هاتنی میوانەکانی حەزرەتی ئیبراهیم که فریشتەی مەئموری ئێمە بوون لەو کاتەدا که چوونە ماڵەوە بۆ ژوورو له ناکاوا دابارین بەسەر ئیبراهیمدا وە لەو کاتەدا که هەموویان سەلامیان له ئیبراهیم کرد لەبەر ئەوە که له ناکاوا هاتنە ماڵەوەو ئەو ئەو شێوەی نەدیبو له پاش جوابدانەوەی سەلامەکەیان فەرمووی : ئێمە له ئێوە ئەترسین ؛ چونکی بە بێ ئیزنو لەناکاوا هاتنو بە تایبەتی که نانیان بۆ هێنان نانیان نەخوارد •

★ (قالُوا : لا تَوْجَلْ إنّا نُبَشِّرُكَ بِغُلامٍ عَلِيمٍ) (٥٣) ★

عەرزیان کرد : نە ؛ مەترسە ئێمە له دۆستانینو بە راستی موژدەت پێ ئەدەین بە پەیدابوونی کوڕێکی زانا بە کتێبی ئاسمانیو زانستی خودایی وەکو ئیسحاق بێ •

★ (قالَ : أبَشَّرْتُمونِي على أنْ مَسَّنِيَ الكِبَرُ ؟! فَبِمَ تُبَشِّرونَ ؟) (٥٤) ★

ئەویش بە سەرسوڕمانەوە فەرمووی : ئایا موژدەم پێ ئەدەن لەگەڵ ئەم تەمەنەدا که لەگەڵ منداڵی تازەدا ناگونجێ ؟! ماشەڵلاّ بە چ شتێکی سەرسوڕهێنەری دنیایی موژدەم ئەدەنێ !

★ (قالُوا : بَشَّرْناكَ بِالْحَقِّ فلا تَكُنْ مِنَ القانِطِينَ) (٥٥) ★

ئەوانیش فەرموویان : موژدەمان پێداوی بە شتێ که راستەو تۆ مەبە بەوانە که بێ هیوان له کەرەمی خودا •

★ (قالَ : ومَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ ربِّهِ إلاَّ الضَّالُّونَ ؟) (٥٦) ★

ئەویش فەرمووی : من پیرمو لە تەمەنی پیری خۆم سەرم سوڕئەمێنێ ئەگینا کێ لە رەحمەتو میهرەبانی خودا هیوابڕاو ئەبێ ئەوانە نەبێ کە گومڕانو خودا ناناسن ؟!

★ (قالَ : فَمَا خَطْبُكُمْ أيُّها المُرْسَلونَ ؟)(٥٧) ★

جا کاتێ هێمن بوەوە پێی فەرموون : باشە بەم شێوە کە لە مەئموورێ ئیشێکی گەورە ئەچن ئیشتان چیەو بۆچی هاتوون ئەی فریشتە رەوانەکراوەکان ؟

★ (قالُوا : إنَّا اُرْسِلْنا إلى قَوْمٍ مُجْرِمينَ) (٥٨) ★

عەرزیان کرد : ئێمە لە لایەنی خوداوە نێرراوین بۆ لای گەلێکی تاوانبار کە گەلی لوطی برازاتن ، هەموویان لەناو ئەبەین •

★ (إلاَّ آلَ لُوطٍ إنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أجْمَعِينَ (٥٩) إلاَّ امْرَأتَهُ قدَّرْنا إنَّها لَمِنَ الغَابِرِينَ) (٦٠) ★

کۆمەڵی خانەدانی لوط نەبێ کە موسوڵمانن ، بە راستی هەموو ئەو خانەدانە رزگار ئەکەین ژنەکەی لوط نەبێ ، بڕیارمان داوە لەسەر لەناوبردنی ؛ چونکی بە راستی ئەو ژنە لە کۆمەڵە تاوانبارەکەیە کە دەبێ تێدابچنو چی بۆ ئەوان بێت بۆ ئەویش ئەبێ •

★ (فَلَمَّا جاءَ آلَ لُوطٍ المُرْسَلونَ (٦١) قالَ : إنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرونَ) (٦٢) ★

جا کاتێ ئەو فریشتانە هاتن بۆ لای مااڵی لوط حەزرەتی لوطیش دڵی لێیان ترساو فەرمووی : ئێوە کومەڵێکی نەناسراون ، یا دڵم ئولفەتی نیە لەگەڵتانا لە ترسی ئەوە نەوەك لە لایەنی ئێوە تووشی ئاشووبێك ببم •

★ (قالوا : بَلْ جِئْناكَ بِما كانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ) (٦٣) ★

ئەوانیش فەرموویان : نەخەیر ، بۆ ئاشووبەو زیانگەیاندن بە تۆ نەهاتووین . بەڵکو هاتووین بە فەرمانبەری لەسەر ئەو سزایە کە گەلەکەت گومانیان هەبوو تیایاو باوەڕیان پێ نەدەکرد لەو کاتانەدا تۆ هەڕەشەت لێ ئەکردن •

★ (وآتَيْناكَ بِالحَقِّ وإِنَّا لَصادِقُونَ) (٦٤) ★

وە هاتووین بۆ لای تۆ بە فەرمانێکی واقیعی وا کە لەسەر سزادانیان دەرچوەو ئێمە چیت پێ ئەڵێین راستەو ئێمە راستگۆین •

★ (فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ واتَّبِعْ أدْبارَهُمْ ولاَ يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أحَدٌ وامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ) (٦٥) ★

تۆ شەوڕەوی بکە بە ماڵو خێزانەکەت لە بەشێکی شەودا ، واتە هێشتا شەوی مابێو بکەوە دوای ئەهلەکەت بە پەلە بیان بە بە ڕێگەدا با دوور بکەونەوە لە ولاتەکەتانو با کەس لە ئێوە بەڕەودوای خۆی لا نەکاتەوەو تەماشای دووکەڵو شوێنەواری وێرانی ولاتەکە بکاو عەقڵی پەڕێشان ببێ ، وە یاخود بە نەگبەتیو شوومی ئەو گەلە تاوانبارە تووش ببێ ، وە بڕۆن بۆ ئەو شوێنە کە ئەمرتان پێ ئەکرێ لە لایەنی خوداوە کە بچن بۆی •

★ (وقَضَيْنا إِلَيْهِ ذلِكَ الاَمْرَ) ★

وە وەحیمان کرد بۆ لای لوط ئەو رازە خاوەن نرخە کە ئەمەیە •

★ (أنَّ دابِرَ هؤلاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ) (٦٦) ★

کە پاشماوەی ئەو قەومە بڕاوەتەوە لە حاڵێکدا کەوتنە کاتی بەیانی ،

واتە هەر ولاتێ وێران ببێو هەر کۆمەڵێ بفەوتێن بازێکیان رزگار ئەبێو ئەبن بە پاشماوە ، بەڵام گەلی لوط ئەو پاشماوەیشیانە نامێنێتەوەو هەموو بە جارێ بەرو دوایان ریشەکەن ئەبن •

★ (وجاءَ أهْلُ المَدِينَةِ يَسْتَبْشِرونَ !) (٦٧) ★

کاتێ خەڵکی تاوانباری ولاتی لوط ـدـ ئاگادار بوون لەوە کە لوط میوانی هاتوە هـاتن بۆ لای میوانەکانو خۆشامایان کرد بۆ خۆیان بـە هاتنی ئەو قەومە بۆ ئەوە کە کاری بەدو بەدئەخلاقییان لەگەڵدا بکەن •

★ (قالَ : إنَّ هؤُلاءِ ضَيْفي فَلا تَفْضَحونِ !) (٦٨) ★

حەزرەتی لوط کـە بـە خـەیاڵی ناپاکی گەلەکەی زانیو زانی چ تەمایەکیان بـە میوانەکانی هـەیە فەرمووی : تکا ئەکەم ئەمانە میوانی خانەدانی ئێمەن ئابڕووم مەبەنو بێشەرمی لەگەڵ ئەو میوانانەدا مەکەن !

★ (واتَّقوا اللهَ ولاَ تُخْزونِ) (٦٩) ★

لە خودا بترسنو کاری خراپو فاحیشە لەگەڵ ئەوانا مەکەنو منیش رسوا مەکەن •

★ (قالوا : أوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ العَالَمِينَ ؟) (٧٠) ★

ئەوانیش بە شێوەی سەرزەنش بە لوطیان وت : تۆ حەقت چیە بەسەر ئەم رجاو تکایەوە ئایا ئێمە لەمەوپێش مەنعمان نەکردی لە پەنادانی عالەم یا لە میواندارێ خەڵکو جێکردنەوەی غەریب ؟

★ (قالَ : هؤُلاءِ بَناتِي إنْ كُنْتُمْ فاعِلِينَ !) (٧١) ★

ئەویش فەرمووی : قابیل نیە ئینسانێ کە خاوەن ناموس بێ لـەم جۆرە کردەوە ناشیرینانە بێ دەنگ بێ ، وە من ئامۆژگاریتان ئەکەم ، ئا

ئه‌و ژنانی خۆتانه که وه‌ك كچانی من وه‌هانه ئاماده‌ن له به‌رده‌ستانا ئه‌گه‌ر ئێوه ئه‌تانه‌وێ نیازی ئاره‌زووی خۆتان به‌كار بێنن ، یاخود ئه‌و ژنانه وان له ماڵی مندا كچی منن‌و من مارەیان ئه‌كه‌م بۆتان‌و پاك‌و ته‌میزو ئاماده‌ن ئه‌گه‌ر ئێوه كاری وه‌ها ئه‌كه‌ن .

★ (لَعَمْرُكَ ! إنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ) (٧٢) ★

جا خودای ته‌عالا بۆ به‌یانی حاڵی ناهه‌مواری ئه‌و قه‌ومه به‌ده گسه له‌گه‌ڵ لوطدا ئه‌كاو ئه‌فه‌رموێ : بـه گیانی تۆو به ژیانی تۆ ! ئه‌و كه‌له به‌دكرداره له‌سه‌رخۆشیو گومڕاهی خۆیاندا سه‌رگه‌ردانن .

★ (فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ) (٧٣) ★

جا ده‌نگی فریشته‌ی خاوه‌ن فه‌رمان . وه یا ده‌نگی بورکانی وڵات وێران‌كه‌ر ئه‌و قه‌ومه‌ی له كاتی هه‌تاوكه‌وتنا گرت .

★ (فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا ، وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ) (٧٤) ★

وه لای‌ژوورووی ئه‌و ولاته‌مان كرد به لای خواروی . واته ژێرو بانمان كردو ورده به‌ردی له چه‌شنی (سه‌نگی گڵ)مان به‌سه‌را باراندن .

★ (إنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ)(٧٥) ★

بـه راستی هه‌یه له‌م كاره‌ساته‌دا چه‌ن نیشانه‌و چه‌ن ده‌لیل له‌سه‌ر ته‌وانایی خوداو له‌سه‌ر ئه‌وه كه خودا تۆڵه ئه‌سێنێته‌وه له‌وانه كه كاری ناپه‌سه‌ند ئه‌كه‌ن . وه ئه‌م ده‌لیلانه بۆ ئه‌و كه‌سانه‌ن كه خاوه‌ن بیرو خاوه‌ن وردین له ته‌ماشاكردنی رووداوه‌كانی جیهانا .

★ (وإنَّها لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ) (٧٦) ★

وە ئەو نیشانەو دەلیلانە کە دەرکەوتوون لە وێرانکردنی ئەو قەومی لوطەدا وان لە رێگەی هاتوچۆتانا بۆ تیجارەتو ژیواری خۆتان •

★ (إنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً لِلمُؤْمِنِينَ) (٧٧) ★

وە بە راستی هەیە لەم جۆرە حەقسەندنەدا لە نامەردان نیشانەی گەورەیی خودا بۆ ئەو کەسانە کە باوەڕیان بە خودای تەوانا هەیە •

★ ★ ★

★ (وإنْ كانَ أصْحابُ الأَيْكَةِ لَظالِمِينَ) (٧٨) ★

وە بە راستی گەلی ناوبراو بە (اصحاب الایکة) واتە خاوەن بێشەکان ، ستەمکار بوون •

ئەم گەلە گەلی حەزرەتی شوعەیب بوونو لە ولاتەکەیانا بێشەلانو دارستانێکی زۆر پڕو چڕ بوو ، بە ناوی ئەو دارستانەوە ناسران ، وە خودا شوعەیبی نارد بۆ سەریانو زۆر ئامۆژگاری کردن سوودی نەبوو نە ئەنجاما خودا گەرمای نارد بۆ سەریان حەوت شەوو حەوت رۆژ گەرما ڕا هێرشی برد بۆ سەریان نزیك بو دەماخیان بێتە کوڵ ، وە لە ئاخر رۆژا هەورێکی نارد بۆ سەریانو ئەوان رۆیشتن بۆ ژێر سێبەری هەورەکە ، وە لەو هەورەوە خودا گڕەیەکی بە تینی دا بە سەریاناو هەموویان مردن ، وەکو لێرەدا خودا ئەفەرموێ •

★ (فانْتَقَمْنا مِنْهُمْ) ★

ئێمە تۆڵەی ئەو هەموو نامەردیەمان لێ وەرگرتن •

★ (وإنَّهُما لَبِإِمامٍ مُبِينٍ) (٧٩) ★

وە بە راستی قەومی لوطو قەومی شوعەیب ـ شوێنەوارەکانیان ـ وان لە رێگەتانا کە ئەڕۆن بۆ میصرو رێگەکەتان دیارە لە بەرچاوتانا •

★ ★ ★

★ (ولقَدْ كَذَّبَ أصْحَابُ الحِجْرِ المُرْسَلِينَ) (٨٠) ★

وە بە راستی ئەو گەلە کە ناویان ئەبرێ بە (اصحاب الحجر) کە قەومی (ثەمود)ن باوەڕیان بە حەزرەتی صالح نەکردو بە درۆیان خستەوە ، وە چونکە ئەویان بە درۆخستەوە وەك ئەوە وایە کە هەموو پێغەمبەرەکانیان بە درۆخستبێتەوە ، چونکی هەموو پێغەمبەران یەك ڕێبازیان هەبوە کە خەڵك بانگکردنە بۆ خودا بەیەك ناسین •

★ (وآتَيْناهُمْ آياتِنا فكانُوا عَنْها مُعْرِضِينَ) (٨١) ★

وە چەن موعجیزاتمان پێدانو نیشانمان دان بۆ ئەوە کە لە بتپەرستی دەسبەردار بین و ڕوو بکەنە خوداناسی راستو ، ئەو موعجیزانە وەکو دەرهێنانی وشترێ بە بەچکەوە لە بەردێکی تاییەتی کە خۆیان دیاریان کردبو ، وە لەوە کە ڕۆژێ هەموو ئاوی بیرەکەی ئەخواردەوە لەگەڵ بەچکەکەیا ، وە بە قەی هەموو وشترەکانی ئەوانیش شیری ئەدا ، وە لەگەڵ ئەم شتە لەیاسا بەدەرانەدا ئەوان هەر پشتیان کردە هەموویانو موبالاتیان پێ نەکردن •

★ (وكانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الجِبالِ بُيُوتاً آمِنِينَ) (٨٢) ★

وە ئەم قەومە گەلێ نیعمەتی خودایان لەسەر بو : لەو ولاتەدا دامەزرانو هێزیان پەیدا کرد بەسەر ولاتەکەدا ، فێری پیشەی بەردتاشین

بوونی حاڵیان وا بو لەو کێوە بەردینانە خانوەی خۆشیان ئەتاشی بۆ ئاسایشی خۆیان وە بۆ ئەوە کە دوژمن نەڕوا بەسەریانا . وە مانەوە لەو خانوانەدا بە ئەمینی لە دوژمن •

★ ﴿ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴾ (٨٣) ★

بەڵام لەبەر ئەوە کە پشتیان کردە ئەو هەموو شتە لە یاسا بەدەرەو ئەو موعجیزانە کە نیشانمان دانو ئازاری دڵی صاڵحیان دا ئێمەیش تۆڵەمان لێ سەندنو دەنگی فریشتەی ئێمە لە بەرەبەیانا گرتنی •

★ ﴿ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾ (٨٤) ★

وە ئەو خۆقایسکردنو ماڵو دارایە ـکە پێمدابوون هیچ سوودی پێ نەدانو هیچی بۆ نەکردن • وە خودا عادەتی وایە کاتێ گەلێ بەرباد بکا دەستیان لە هەموو یارمەتیدانێ ، لە هەر کەسێکەوە بێ ، ئەبڕێ •

★ ﴿ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴾ (٨٥) ★

ئێمە ئەم ئاسمانەو عەرزو ئەوەی لە ناوبەینی ئەمانەدا دروستمان نەکردوە بە دروستکردنێکی حەقو لەگەڵ حیکمەتو یاسای عەدالەتا نەبێ . وە هەرکەسێ یا هەر کۆمەڵێ کە لە یاسای حەق لابدا هەرچەند لە ماوەیەکدا مۆڵەتیان بدەم بەڵام لە ئەنجاما تۆڵەیان لێ ئەستێنم‌و لە دەستم دەرناچن ، وە بە راستی رۆژی پاشەڕۆژیش بێ گومان دێ ، جا بە تەواوی هەموو داوایێ فەصڵ ئەکرێ‌و هەرکەسێ بە حەقی خۆی ئەگا ، مادام وایە تۆ حیلمو حەوسەڵەت ببێ‌و دڵگران مەبە •

★ (إِنَّ رَبَّكَ هو الخَلاَّقُ العَلِيمُ) (٨٦) ★

بە راستی خودای تۆ خالەمی دروستکردووەو ئەو زانایە بە رازو نیازی هەموو ئادەمیزادو پەریو غەیری ئەوان ، ئیتر بۆ ئەوە ناشێ کە لە پاش ئەوە ریسالەتی خۆتت گەیاند بە هۆشیاران خۆت زۆر ماندوو بکەی .

★ (ولَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعاً مِنَ المَثَانِي والقُرْآنَ العَظِيمَ) (٨٧) ★

وە بە راستی ئێسە داومانە بە تۆ حەوت ئایەتی قورئان لەو ئایەتانە کە لە هەموو رۆژو شەوێکدا چەن جار لە نوێژا دووپات ئەکرێنەوە ، وە زیاد لەم حەوت ئایەتە باقی قورئانی خاوەن پایەو مایەیشم پێداوی کە خەبەری ئەووەڵو ئاخری هەردو جیهانی تێدایە کە پڕە لە دەرزو ئامۆژگاریو دامەزراندنی یاسای بەندەیی خوداو ، ئیدارەی ژیانی ئینسانانەو پەیداکردنی فەرمانداریو ژیواری بەحورمەت ، وە تا دنیا دنیا بێ ئەم قورئانە گەورە سەرچاوەی سوود ئەبێ بۆ ئوممەتەکەتو مایەی بەرزی ئەبێ جا ئیتر دارایی و بەشی باش لەمە زیاتر چۆن ئەبێو بۆ کێ بوە ؟

★ (لا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إلى ما مَتَّعْنَا بِهِ أزْواجاً مِنْهُمْ) ★

ئیتر مەڕوانەو چاو مەبڕە ئەوشتانە کە کردوومانن بە مایەی لەزەتو رابواردنی کۆمەڵێ لەو کافرانە ؛ چونکی هەموو ئەوانە ئەووەڵو ئاخر ، بە نیسبەتی ئەوەی داومانە بە تۆ قیمەتی نیە .

★ (ولا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ) ★

وە دڵگرانو زویر مەبە لەوان ئەگەر ئیمانیان نەهێنا ؛ تۆ ئەوەی لەسەرتە بە جێگەی بێنە .

★ (واخْفِضْ جَناحَكَ لِلمُؤْمِنِينَ) (٨٨) ★

وە باڵی میهرەبانی خۆت رابخە بۆ موسوڵمانەکان ؛ چونکی هەر ئەوانن سوپای دنیای تۆ ، وە مایەی بەرزی پایەی قیامەت بۆ تۆ ؛ چونکە هەتا ئەوان عیبادەتی خودا بکەن تۆ پایەت بەرزتر ئەبێتەوە لە لای خودا •

★ (وقُلْ : إنِّي أنا النَّذِيرُ المُبِينُ) (٨٩) ★

وە بە ئاشکرا پێیان بفەرموو : بە راستی هەر منم ترسێنەرێکی وا کە ئینزارو ترساندنەکەم بە ئاشکرا بگات بە ئێوە •

★ (كَما أنْزَلْنا عَلى المُقْتَسِمِينَ (٩٠) الَّذِينَ جَعَلُوا القُرْآنَ عِضِينَ) (٩١) ★

وە ئینزارتان ئەکەم بە وێنەی ئەو سزا کە حەوالەمان کرد بۆ سەر ئەو کافرانە کە رێگەکانی شاری مەکەیان ئەگرت لە کاتی حەجدا ، لە پێش کۆچی حەزرەتو لە دوای کۆچی حەزرەتدا ـدـ تا کاتی فەتحی مەکە ، بۆ ئەوە کە مەنعی حاجیانی عەرەب بکەن لە ئیمانهێنان بە حەزرەت ـدـ وە لەبەر ئەوە کە رێگەکانیان لە ناو خۆیانا بەش ئەکرد ، وە هەرکەسێ ئەڕۆیشت بۆ یەکێ لەو رێگانە ناوبران بە (مقتسمين) •

یاخود (مقتسمين) ئەو موشریکانەن کە قورئانیان بەش بەش ئەکردو بە بازێکیان ئەوت : ئەمە شیعرەو ، بە بازێکی تریان ئەوت : ئەمە سیحرو جادوەو ، بە بازێکی : ئەمە کەهانەو خەبەردانە لە پەنامەکی بە گۆترەو خەیاڵاتو ، بازێکی تریان بە ئەفسانەو قسەی کۆنی گەلانی پێشو دائەنا •

وە یاخود (مقتسمين) ئەو کافرانی کیتابیەن کە هەرچی لە قورئانا موافیقی کتێبی خۆیان بو باوەڕیان پێ ئەکرد ، وە هەرچی پێچەوانەی بو ئینکاریان ئەکرد •••

به هه‌رحاڵ ئه‌و کافرانه که قورئانیان وه‌ها به‌ش به‌ش ئه‌کرد هه‌ر یه‌کێ به ده‌ردێ گیرۆده بوو که له ناو خۆیانا مه‌علووم بوو ؛ بازێ لـه به‌دراو . بازێ له حونه‌یناو ، بازێ رووداوی قوره‌یظه‌ی بینی ••• وه ئه‌م سزایانه که پێیان گیرۆده بوون سزای دنیـا بو ، وه سزای قیامه‌تیشیان ماوه . وه‌کو خودا ئه‌فه‌رموێت :

★ (فَوَرَبِّكَ ! لَنَسْـأَلَنَّهُمْ أجْمَعِـينَ (٩٢) عمَّـا كـانُوا يَعْمَلونَ) (٩٣) ★

قه‌سه‌م به‌و خودایه تۆی په‌روه‌رده کرد له بچووکیه‌وه بۆ گه‌وره‌یی‌و ، له نه‌بوونیه‌وه بۆ دارایی‌و ، له بێ‌ده‌سته‌ڵاتیه‌وه بۆ ده‌سته‌ڵاتداری‌و ، له نه‌زانینی مه‌عنه‌وییاتی نوبوه‌ت‌و ریساله‌ته‌وه بۆ زانایی به‌و مه‌قامانه‌و دارایی ئه‌و مه‌قامانه‌و ره‌هنموونی هۆشیارانی عالەم بۆ ڕێگه‌ی حه‌ق •• پرسیار ئه‌که‌ین له‌و کافرانه له‌و کرده‌وانه‌ی که لـه دنیادا ده‌رباره‌ی تۆ کردیان‌و ئه‌یکه‌ن •

★ (فاصْدَعْ بِما تُؤْمَرُ وأعْرِضْ عَنِ المُشْرِكينَ) (٩٤) ★

تۆ ئه‌وه‌ی بۆت هاتوه به وه‌حی له خودا به‌یه‌کناسین‌و له ئه‌حکامی دین به ئاشکرا ده‌ری ببڕه‌و هه‌موو لایه‌کیان تێبگه‌یه‌نه هه‌تا بێ به به‌ڵگه به‌سه‌ریانه‌وه بۆ رۆژی پرسیار له قیامه‌تا ، وه موبالات مه‌که بـه کافره موشریکه‌کان ، هه‌رچی ئه‌ڵێن‌و هه‌رچی ئه‌که‌ن قیمه‌تی نیه‌و ، له ئه‌نجاما دینی تۆ سه‌رئه‌که‌وێ •

★ (إنَّا كَفَيْناكَ المُسْتَهْزِئينَ (٩٥) الَّذينَ يَجْعلونَ مَعَ اللهِ إلهاً آخَرَ ، فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ !) (٩٦) ★

ئێمه تۆمان بێ نیازو بێ ئیحتیاج کردوه له ده‌فعی ئه‌و کافرانه کـه

گاڵتەیان بە تۆ ئەکرد • وە ئەوانە (ولیدی کوڕی مغیرە)و (عاصی کوڕی وائیل)و (عدیی کوڕی قیس)و (اسودی کوڕی مطلب)و (اسودی کوڕی عبد یغوث) ، وە هەر کام لەمانەم بە جۆرێ لەناوبرد • ئەڵێن : وەلیدی کوڕی مغیرە رابورد بە **لای کابرایەکدا سەرەڕمی دروست ئەکرد** وە تەراشێ چوو بە پێیداو گوێی پێ نەدا تا ئاودزی کردو ئاوساو بەو برینە مرد •

وە عاصی کوڕی وائیل رۆژێ رۆیشت بە سواری بۆ سەیرانو لە شوێنێکدا دابەزیو درکێ چو بە پاژنەیا ، ئەویش ئاودزی کردو پێی ئاوساو مرد •

وە عەدیی کوڕی قەیس تووشی ناساغیەك هات جەراعەت لە لووتیەوە دەرئەچوو بە ناشیرینی مرد •

وە ئەسوەدی کوڕی (مطلب) حەزرەتی جوبرەئیل گەلایەکی سەوزی دا بە چاویاو چاوی کەوتەژانو بەو ژانەوە مایەوە تا گیانی دەرچو •

وە ئەسوەدی کوڕی عەبدی یەغوث تووشی ناساغی ئیسقا بوو بەو دەردە مرد • وە بەم جۆرە شەڕیان لە کۆڵی موسوڵمانان کەوت • (والحمد لله) •

★ (وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ) (٩٧) ★

ئێمە ئەزانین کە تۆ دڵت تەنگ ئەبێو سینەت گران ئەبێ بەو قسە تاڵانەو بەو گەپوگاڵتانەو بەو کەلیمەی کوفرو شیرکەو بەو تانەو ڕەمزو سووککردنە کە لەوانەوە پەیدا ئەبێو جەزای ئەوان ئەدەینەوە لە سەر

کردەوەکەیان ، وە پایەی تۆیش بەرز ئەکەینەوە لە سەبرو خۆگرتنەکەتدا .

★ (فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ) ★

دائیماروویکەرە لای خوداو پەنای بۆ ببە بە تەسبیحو ستایشی ئەو .

★ (وكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ) (٩٨) ★

وە لەوانە بە کە نوێژ ئەکەنو سوجدە بۆ خودا ئەبەن .

★ (واعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ اليَقِينُ) (٩٩) ★

وە بەندەیی بکە بۆ پەروەردگاری خۆت بە دەوام هەتا مردنتو ئاکامت بۆ دێ ، کە شتێکە مەعلووم یەقینەو گومانی تێدا نیەو راستە .

سووره‌تی (نه‌حل)

مه‌کی‌یه سێ ئایه‌تی کۆتایی نه‌بێ ئه‌وانه مه‌ده‌نین ، ۱۲۸ ئایه‌ته .

★ (أتى أمْـرُ اللهِ فَـلا تَسْتَعْجِلوهُ سُـبْحانَهُ وتَعـالى عَمَّـا يُشْرِكُونَ) (۱) ★

حه‌زره‌ت ـ د ـ ره‌فتاری له‌گه‌ڵ کافره‌کاندا ئه‌مه بو قورئانی به‌سه‌را ئه‌خوێندنه‌وه‌و موژده‌ی ئه‌دا به‌وانـــه که موسوڵمان ئه‌بن‌و ئینزاری ئه‌وانه‌یشی ئه‌کرد که موسوڵمان نابن بـه دوو شت : یه‌که‌م سزای دنیا ، دووهه‌م سزای پاشه‌ڕۆژ .

جا کافره‌کان له‌به‌ر ئه‌وه کوتوپڕ سزای دنیایان چاو پێ‌نه‌ده‌که‌وت‌و سزای پاشه‌ڕۆژ له‌م دنیادا نیه زۆر جار گاڵته‌یان به حه‌زره‌ت ئه‌کرد لـــه کاتی ئینزارو ترساندنیانا ، جا خودای ته‌عالا بۆ ئه‌وه هه‌ڕه‌شه‌یان لێ بکا له‌و غه‌فڵه‌ته‌و له‌و بێ‌موبالاتیه ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده خواره‌وه .

واته : فه‌رمانی خودا به ئیستیحقاقی کافره‌کان له‌سه‌ر سزای دنیایان هاته‌خواره‌وه دامه‌زراوه‌و دێتـــه جێگه ئیتر په‌له‌په‌ل بۆ هـاتنی مه‌کـه‌ن ، وه ئه‌و سزایش له‌سه‌ر ئه‌وه‌یه که ئه‌و کافرانه شه‌ریك بۆ خـودا بڕیـار ئه‌ده‌ن خودای ته‌عالا دووره له‌و هاوڕێ بۆ دانانه‌ی که کافره‌کان وان له ســه‌ری .

★ (يُنَزِّلُ المَلائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أمْرِهِ على مَنْ يَشاءُ مِنْ عِبادِهِ : أنْ أنْذِرُوا أنَّهُ لا إِلهَ إِلاَّ أنَا فاتَّقُونِ) (٢) ★

خودای ته‌عالا فریشته‌کان نازڵ ئه‌کاو ره‌وانه‌یان ئه‌کا له‌گه‌ڵ وه‌حی‌و ئایاتی خۆیدا که رۆحی عه‌قڵو شوعووری ئاده‌میزاده به ناردێکی وا که به ئیختیارو خاترخواهی خۆیه‌تی بۆ سه‌ر هه‌ر که‌سێ خواستی ببێ له به‌نده‌کانی وه‌کو ئیبراهیم‌و موساو عیساو محه‌مه‌د (د) ، وه فه‌رمان ئه‌دا به‌و که‌سانه که وه‌حی دێته سه‌ریان که ئه‌وهۆشیارانه هه‌موو بترسێنن له هاوڕێ‌بڕیاردان بۆ خوداو ، باسی ئه‌وه‌یان بۆ بکه‌ن که که‌س نیه به راستی به‌نده‌یی بۆ بکرێ‌و شیاوی فه‌رمانداری بێ مه‌گه‌ر من که (واجب الوجود)و په‌روه‌ردگاری جیهانم ، که وابێ به‌نده‌یی هه‌ر بۆ من بکه‌نو هه‌ر له من بترسن •

بزانن ! له‌م ئایه‌ته‌دا ته‌فسیری (روح) به (وحی) کرایه‌وه ؛ چونکی وه‌حی خودا که دێته‌خواره‌وه رۆحی عه‌قڵه‌و عه‌قڵ نووڕانی ئه‌کاو عه‌قڵیش رۆحه بۆ دڵ‌و دڵ رووناك ئه‌کاته‌وه ، وه دڵ که په‌یوه‌ندی هه‌یه به زانسته‌وه رۆحی له‌شی ئینسانه که وابێ وه‌حی رۆحی ئه‌رواحه ، وه جار به‌جاریش رۆح ئه‌کرێ به ناو بۆ نه‌فسی فریشته ، له به‌ر ئه‌وه که مادام له‌گه‌ڵ وه‌حیدا دێته‌خواره‌وه ، وه وه‌حی رۆحی عه‌قڵه وه‌کو ئیسته وتمان ، که وابێ وه‌ك ئه‌وه‌یه فریشته‌که خۆی رۆحه •

وه که‌لیمه‌ی مه‌لائیکه له‌م شوێنه‌دا به صیغه‌ی جه‌مع له‌به‌ر ئه‌وه‌یه گه‌لێ جار له‌گه‌ڵ جوبره‌ئیلدا که فریشته‌ی وه‌حیه پۆل پۆل مه‌لائیکه دێنه خواره‌وه یا هه‌ر له‌به‌ر ته‌شریفه بۆ جوبره‌ئیل که به له‌فزی جه‌مع باسی ئه‌کا •

★ (خَلَقَ السَّماواتِ والاَرْضَ بِالحَقِّ - تعالی عمَّا یُشْرِکُونَ -) (٣) ★

خودای تەعالا ئاسمانەکانو عەرزی بە حەق دروست کردوە بە بێ ئاوە کەس دەخلو عەلاقەی بێ بەم ئیبداعەوە کە وابێ خودای عالەم زۆر بەرزەو دوورە لەوانەوە کە ئەم کافرانە بڕیاریان ئەدەن بە هاوڕێ بۆ ئەو •

★ (خلَقَ الاِنْسانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذا هُوَ خَصِیمٌ مُبِینٌ) (٤) ★

خودای تەعالا ئینسانی یەکەمی لە گڵ دروستکردو ئینسانی دووهەم کە حەوایە دروستی کرد لە بازێ لەشی ئەو ، وەکو ریوایەت کراوە حەوای دروستکردوە لە پەراسوویەك لە پەراسوەکانی لای چەپی حەزرەتی ئادەم (د) وە ئینسانی سێهەمو باقی ئینسانەکانی دروست کردوە لە تنۆکێ ئاوی (تۆم) ، وە پەروەردەی کردوە لە ئاویەوە بوە بە خوێنو ، لە خوێنەوە بوە بە گۆشتو رەگو ئێسقان ، وە لە پاش ئەوە وادەی دەرچوونی دێ دەری‌کردوە بۆ دنیاو لە دنیادا لە لاوازیو لە بێ هێزیەوە قەڵەوی ئەکاو هێزی پێ ئەدا جا شوعووری پێ ئەدا ، وە بە گەلێ شتی پەنامەکی ئەزانێ ، وە پاش ئەوە رێگەی پەیداکردنی رزقو رۆزیو پایەو مایەی دنیای پێ‌نیشان ئەدا ، لەگەڵ ئەم هەموو پلە پلەدا کە ئینسان پیادا بەرز ئەبێتەوە کە شیاوی ئەوەیە بیر بکاتەوەو تێ بگا کە خۆی لە خۆیەوە نەبوە بەم زاتە خاوەن پایەو مایە ، وە بێ گومان پەروەردگارێکی خاوەن دەسەلاتی زیندووی زانای تەوانای پێویستە ، کەچی بە پێچەوانەی ئەمەوە ئەبێ بە ئینسانێکی داواچی بۆ نەبوونی پەروەردگار ، وە چاوی خۆی ئەنێ بە یەکاو لەم هەموو ئاسارە کە لە خۆیا هەیەو بە بێ دروستکەر

نابن . وە لە دروستکەری بێ شوعوورەوە لەوانە نیە پێنە دی ، وە ردوناکا لە باوەڕ بە پەروەردگار . وە ئەمە زۆر جێگەی سەرسوڕمانە کە لە پاداشی نیعمەتا بێ سوپاسی دەربخا .

★ (والأنْعامَ خَلَقَها لَكُمْ فِيها دِفْءٌ ومَنافِعُ ومِنْها تَأْكُلُونَ) (٥) ★

وە خودای تەعالا وشترو گاو مەڕو بزنی دروستکردوە بە تەوانایی خۆی ، وە هەیە بۆ ئێوە لە سوودی ئەوا بەرگێ کە ئەبێ بە هۆی گەرمی لەشتان لە کاتی ساردی هەوادا ، وە گەلێ سوودی تر وەکو شیرو دۆو رۆنو پەنیرو کەشک ... وە سواربوونیانو بارپێبردنیان ، وە لە نەفسی خۆیان ئەخۆن ، واتە سەریان ئەبڕنو گۆشتەکەیان ئەخۆن .

★ (ولَكُمْ فِيها جَمالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وحِينَ تَسْرَحُونَ) (٦) ★

وە هەیە بۆ ئێوە لەو حەیوانانەدا دیمەنی جوانو ئیعتیبار بۆ خۆتان لەو کاتانەدا کە لە ئێوارانا ئەیانهێننەوە لە دەشتو دەرەوە بۆ ماڵەوە وە لەو کاتەدا کە سبەینێکان بەرەڵایان ئەکەن بۆ لەوەڕان .

★ (وتَحْمِلُ أثْقالَكُمْ إلى بَلَدٍ لَمْ تَكونُوا بالِغِيهِ إلاّ بِشِقِّ الأنْفُسِ ، إنَّ ربَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ) (٧) ★

وە ئەو حەیوانانە بارە قورسەکانتان هەڵئەگرن بۆ شارانێ کە ئێوە لەوانە نەبوون پێیان نگەن مەگەر بە زەحمەتی نەفس بێ بۆنەی هەڵگرتیانەوە ، بە راستی پەروەردگاری ئێوە خاوەن مەیلو میهرەبانە کە وەها ئەسبابی ئاسایشی بۆ ئێوە دروست کردوە .

★ (والخَيْلَ والبِغالَ والحَمِيرَ لِتَرْكَبُوها وزِينَةً ، ويَخْلُقُ ما لاَ تَعْلَمونَ) (٨) ★

وە خودای تەعـالا دروستی کردوە بۆ ئێوە ئەسپو مایـینو هێسنرو کەر بۆ ئەوە کە سواریيان پێ بکەنو بیانکەن بە هۆی جوانی بۆ خۆتان ، وە هەروا دروست ئەکا بۆ ئێوە ئەوەی کە ئێوە نایزانن وە بەکار ئەبرێن بۆ سواریو زینەتو جوانی ؛ وەکو فڕۆکەی ئاسمانیو ساروخ ، وە ئوتومبیل لە عەرزی وشکاندا ، وە کەشتیو قەیاخو ... لە دەریادا ، وە غەیری ئەمانە لەو شتانە کە خودای تەعـالا پاش هاتنـە خوارەودی ئـەم ئایـسەتە تەوفیقی ئادەمیزادی داوە بۆ دروستکردنیانو بەکارهێنانیان .

★ (وعَلَى اللهِ قَصْدُ السَّبِيلِ ومِنْها جائِرٌ ولَوْ شاءَ لَهداكُمْ أجْمَعِينَ) (٩) ★

وە لەسـەر خودایە بەیانکردنی رێگەی راستی بـەرەو حەقیقەتو واقیع وەکو رێگەی عەقیدەو پیروباوەڕی ئیسلامی وە لـەو رێگانەیشە کە ئادەمیزادی بەسەرا ئەڕوا رێگەی لارو ناڕەوا وەکو رێگەی شەریك قەراردان بۆ خوداو رێگەی ئاشووبو فیتنەنانەوە لە جیهانا ، وە رێگەی کردەوەی ئارەزووبازیو ستەم لە داماوان کردن ... وە ئەگەر خواستی ببوایە هەمووتانی شارەزا ئەکرد بۆ رێگەی موناسبو راست لـە پیرو باوەڕو کردەوەدا ، بەڵام ئەو خواستەی بۆ هەموو کەس نەبوە بەڵکو هەر بۆ ئەوانەیە کە ئیختیاری خۆیان داوە بە دەستی عەقڵو هۆشی ساغەوەو ئەڕۆن بە رێگەدا بە راوێژو پیرکردنەوە لە رۆژو پاشەڕۆژ ، وە هەرکەسێ عەزمو ئیختیاری خۆی وەهـا بخـاتە کارەوە بێ گومان خودای میهرەبان

یارمەتی ئەداو شتی تاریکی بۆ ڕوونا‌ك ئەكاتەوەو شتی گرانی بۆ ئاسان ئەكاو پایەداری ئەكا لەسەر ژیانی پیرۆزی هەردوو جیهان •

★ (هو الَّذي أنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً لَكُمْ مِنْهُ شَرابٌ ومِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمونَ) (١٠) ★

خودا خوایەكی وەهایە لە ئاسمانەوە ئاوی بۆ باراندوون ، بۆ ئێوە هەیە لەو ئاوە ئەوەی خۆتانو گیانلەبەرانی پێویستی خۆتان ئەیخۆنەوە ، وە هەر بە هۆی ئاوەوە گیای وا ئەڕوێ كە حەیوانەكانتان لەو گیا ئەلەوەڕێن •

★ (يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ والزَّيْتونَ والنَّخِيلَ والأَعْنابَ ومِنْ كُلِّ الثَّمَراتِ ، إنَّ في ذلِكَ لآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرونَ) (١١) ★

وە خودا رواندوویەتیو ئەڕوێنێ بۆ ئێوە كشتوكاڵێ كە هۆی ژیوارتانە ، وەكو : گەنمو ، جۆو ، زەڕاتو ، چەڵتووكو ، داری زەیتوون بۆ ئەوەی رۆنەكەی بگرن بۆ چێشتو بۆ دەرمان وە دانەكەی بخۆن بۆ پێخۆر ، وە خورماو تری جۆراو جۆر ، وە نەداری بەردای جۆراو جۆر لەوانەی كە ئادەمیزاد لە باخاتا پەروەردەیان ئەكا ، وە لەوانەیش لە كێوانا ئەڕوێن بە خواستی خۆیانو بێ كەس • وە بە راستی هەیە لەم دروستكردنو بەدیهێنانەدا نیشانەی بەنرخ بۆ ئەو گەلە كە بیر ئەكەنەوە لە مادەی ژیواری ئادەمیزادا •

★ (وسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ والنَّهارَ ، والشَّمْسَ والقَمَرَ ، والنُّجُومُ مُسَخَّراتٌ بِأَمْرِهِ ، إنَّ في ذلِكَ لآياتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلونَ) (١٢) ★

وە خودای تەعالا زەمانی شەوو رۆژی رامکردوە بۆ ژیواری ئێوە ، رۆژ بۆ پەیداکردنی رزقو رۆزیو شەو بۆ ئاسایشکردن ، وە رۆژو مانگی بۆ رامکردوون رۆژ بۆ پڕتەو رژاندن بە سەر زەویو گیاو دارو کشتوکاڵ ، وە بۆ بەخێوکردنی گیانلەبەران ، وە مانگ بۆ رووناکی شەوان بۆ هاتوچۆو کاروان ، وە بۆ هەڵکشانو داکشانی دەریاکان ، وە هەموو ئەستێرەکانی تریش هەموویان رامو ئامادەن بۆ بەجێهێنانی کاری خۆیان بە ئەمری خودا ، وە بە راستی لەم کارانەدا گەلێ نیشانە هەیە لەسەر بوونو تەوانایی و میهرەبانی خودا بۆ گەلێ کە عەقڵی بیرکردنەوەو دەلیل هێنانەوەیان هەیە •

★ (وما ذَرَأَ لَكُمْ في الأَرْضِ مُخْتَلِفاً أَلْوانُهُ إنَّ في ذلِكَ لآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرونَ) (١٣) ★

وە خودا دروستی کردوە بۆ ئێوە لەوەی وا لە عەرزا لە گیانلەبەرو لە داری بەرو لەوەی سوودیان لێوەرئەگرن ، بە حاڵێ کە رەنگیان لە یەک جیایە هەرچەند کە لەیەک نەتەوەو یەک ریشەن ، بە راستی هەیە لەم گۆڕینی کارانەدا نیشانەی گەورەیی و تەوانایی خودا بۆ گەلێ کە توانای بیرکردنەوەیان هەیەو بیریش بکەنەوە •

★ (وهو الَّذي سَخَّرَ لَكُمُ البَحْرَ لِتَأْكُلوا مِنْهُ لَحْماً طَرِيّاً ، وتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَها ، وتَرَى الفُلْكَ مَواخِرَ فِيهِ ، ولِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ ولَعَلَّكُمْ تَشْكُرونَ) (١٤) ★

خودا خودایه‌که ده‌ریای رام‌کردوه بۆ ئێـــوه بۆ ئه‌وه که گۆشتی تاسکی لێ ده‌ربکه‌ن به هۆی راوی ماسیه‌وه‌و بیخۆن ، وه بۆ ئه‌وه کـه ده‌ربکه‌ن لـــه ده‌ریا خشڵێکی وا ئه‌یڕۆشن‌و خۆتـــان‌و ژنـه‌کانتانی پێ ئه‌ڕازێننه‌وه ، وه ئه‌بینی که‌شتیه‌کان له ده‌ریادا ئاوه‌که‌ی له‌ت ئه‌که‌ن بۆ ئه‌وه که هاتوچۆ بکه‌ن به‌سه‌ریا له وڵاتێکه‌وه بۆ وڵاتێکی تر بۆ ده‌یده‌نی‌و زیاره‌ت‌و بۆ ئه‌وه که پەیدا بکه‌ن بازێ له‌و نیعمه‌تانه که خودا به که‌ره‌می خۆی داینـاوه بۆ ژیانی ئێوه بۆ ئه‌وه ژیواری پێ بکه‌ن ، وه به هیوای ئه‌وه سوپاسی ئـه‌و خـودا بکـه‌ن کـه هۆی زیاره‌ت‌و تیجـاره‌ت‌و خوارده‌مه‌نی پەیداکردنی بۆ گونجاندوون .

بزانن ! له جومله‌ی زینه‌تێکه خـــودا دروستی کردوه لـــه ده‌ریادا (مه‌رجان) که گیایه‌که له ده‌ریادا پەیدا ئه‌بێ‌و له ماوه‌ی ده سالاّ پێ‌ئه‌گا ، وه ئه‌بێ له ژێر ئاوا بێ‌و نابێ هه‌تاو لێی بداو شوێنه‌که‌یشی ئه‌بێ لای که‌می (۳۰) سێ مه‌تر قووڵ بێ .

★ (وَأَلْقَى فِي الأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنهاراً وَسُبُلاً لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ) (۱۵) ★

وه خودا دای‌خستوه له زه‌ویدا چه‌ن کێوێکی به‌رزو بڵند نه‌بادا زه‌وی لاربێته‌وه به‌سه‌رتاناو کێش‌و باری تێك بچێ ، وه له‌م زه‌ویه‌دا به هۆی ئه‌و باران‌و سه‌رچاوه ئاوانه‌وه چه‌ن روبارێکی گه‌وره‌و بچووکی دروست کردوه بازێکیان بۆ خۆرهه‌ڵات‌و بازێکیان بۆ خۆرئاواو بازێ بۆ باکوورو بازێکی بۆ باشوور ره‌وان ئه‌بن هه‌تا ئه‌گه‌ن به ده‌ریاکان ، هه‌روا دروستی کردوه بۆتان چه‌ن رێگایێ ، واته له‌و زه‌ویه‌دا یا له کێوه‌کانا چه‌ن شوێنێکی وه‌های دروست کردوه که بۆ ئه‌وه ئه‌شێن بکرێن بـه رێگای هاتوچۆو ئاده‌میزاد به سه‌لامه‌تی پیایانا بڕوا بۆ شوێنێ که بیانه‌وێ .

★ (وعَلامَاتٍ وبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ) (١٦) ★

وە لە زەویداو لە کێوەکانا چەن نیشانەیەکی بۆ دروستکردوون کە ئەبن بە هۆی شارەزایی‌و ڕاگرتنی ڕێگە تا ئەگەن بەو شوێنە ئەیانەوێ بۆی بڕۆن ، بۆ نموونە : لە سارای پاناوەری دوور بە هۆی بازە کێوێکەوە نەبێ ئادەمیزاد ون ئەبن ، هەروا لە بازە کێوێکدا ئەگەر بازە شانەو ملەیێ نەکرێ بە نیشانە هەموو کەس ڕێگە ون ئەکەن بە تایبەتی لە کاتی بەفرا کە ئەو ولاتە بە بەفر داپۆشرابێ • وە هەم خودا ئەستێرەی کردوە بە نیشانە بۆ ڕێگەی کاروان بۆ کاتی کشتوکاڵ وە بۆ گردکردنەوەی رزق‌و ڕۆزی‌و ژیواری ئینسان‌و باقی گیانلەبەران بە هۆی دەرکەوتنی ئەوانەوە یا ئاوابوونیان ، یا وەزعی ئاسمانییان ئادەمیزاد لە کارا سەر دەرئەکەن •

★ (أفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لا يَخْلُقُ أفَلا تَذَكَّرُونَ ؟!) (١٧) ★

لەگەڵ ئەم هەموو تەسەڕوفاتە عەجائیبانەدا هێشتا بیر ناکەنەوە کە زاتی خودا خۆی توانایە لەسەر هەموو کارێ‌و هاوڕێی بۆ بڕیار ئەدەن لە نەوعێ کە بێ گیان‌و ناتەوانە ، ئایا خودایێ کە پەروەردگاری عالەمە وەکو شتێکە کە هیچ کارێکی پێ نەکرێ‌و نەتوانێ هیچ دروست بکا ، ئایا هێشتا بیر ناکەنەوە هەتا ڕاست‌و درۆ لە یەك جیا بکەنەوە ؟!

★ (وإنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللهِ لا تُحْصُوها ، إنَّ اللهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ) (١٨) ★

وە یێجگە لەم هەموو ئاثارانە کە لە ئاسمان‌و زەویدا هەن‌و دەلیلن لەسەر یەکیەتی خودا ئەگەر تەماشای نەفسی خۆیشتان بکەن ئەوەندە نیعمەتی خودا ئەبینن وەکو ساغی لەش‌و سیمای شیرین‌و ، چاوو ، گوێ‌و ، زمان‌و ، دەست‌و ، پەنجەو ، جیهازی پەنامەکی‌و ، دڵ‌و میعدەو •••

رزقو ، ڕۆزیو ، پایەو ، مایـەو ... ئەگەر بتانەوێ بیانژمێرن ناتوانن پیـایانا بگەنو هەموویان بژمێرن ، وە نیعمەتەکانیش ئـەوەندە گـەورەو بەنرخن ئینسان ناتوانێ قیمەتیان بدا ، لەگەڵ ئەوەدا سوپاسیشی ناکـەن لەسەریان . وە بە راستی خودا تاوانبەخشو میهرەبانە بۆ ئێوە ئەگەرنا لەسەر ناسوپاسی لە ناوی ئەبردن .

★ (وَاللَّهُ يَعْلَمُ ما تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ) (١٩) ★

وە بێ گومان خودا ئەزانێ بەوەی بە پەنامەکی ئەیکەنو بەوەی بە ئاشکرا ئەیکەن ، هیچ رازو نیازو بیرو باوەڕو کردەوەی کەسی لێ ون نابێ .

★ (وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ لا يَخْلُقُونَ شَيْئاً وَهُمْ يُخْلَقُونَ) (٢٠) ★

وە ئەو بتانە کافرەکان بانگیان ئەکەنو ئەیانپەرستنو بە پەرستیاری ئەوانە لائەدەن لە خودای تەعالا ناتوانن هیچ شتێ دروست بکەنو خۆیان دروست ئەکرێن .

★ (أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ) (٢١) ★

ئـەو بتانە مردوونو زیندوو نین ، وە ئـەو زاتە پەرستیاری بکرێ پێویستە (بالذات)و بە بێ ئیحتیاج بە غەیر زیندوو بێ ، وە نازانن کەی ڕۆژی زیندوبوونەوەی هەواخواهەکان دێ چ جای ئەوە کە شایاوی ئەوە بن جەزایان بۆ بڕیار بدەن ، وە لە لای خودا تکایان بۆ بکەن !

★ (إِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ واحِدٌ) ★

ئەی ئادەمیزادی بتپەرستی بێ دەماخ ، وە یا ئەی هۆشیارانی ئەهلی

تەکلیفو پرسیار خودای هەمووتان یەك خودایەو دەلیلی عەقڵیو نەقڵی هەیە لەسەر ئەوە کە (واجب الوجود)و تەوانایە بەسەر هەموو مومکیناتا ، کەوابو کەس غەیری ئەو پێویست نیەو وجوودی بێ کەڵكو بێ هوودەیە •

★ (فالَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ قُلوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ وهُمْ مُسْتَكْبِرونَ) (٢٢) ★

وە ئەو کەسانە کە لەگەڵ ئەم هەموو دەلیلانەدا دان نانێن بە تەوحیدی خودادا لەبەر ئەوەیە کە پرسیاری پاشەڕۆژیان بە لاوە تاڵەو ئەوانە کە حاڵیان وایەو باوەڕ بە پاشەڕۆژ ناکەن دڵەکانیان ئینکاری حەق ئەکاو ئەوانەیش خۆ بە گەورە ئەزانن‌و مل نادەن بە پێغەمەر •

★ (لا جَرَمَ أنَّ اللهَ يَعْلَمُ ما يُسِرُّونَ وما يُعْلِنُونَ إنَّهُ لا يُحِبُّ المُسْتَكْبِرِينَ) (٢٣) ★

بێ گومان خودای تەعالا زانایە بەوە کە ئەیشارنەوە لە دڵیاناو لە پەنادا وە ئەوەی بە ئاشکرا ئەیکەن ، ئەو خۆبەزل‌زانینەیان لە چیە بەراستی خودا خاوەن دەمارو بە فیزەکانی خۆش ناوێ •

★ (وإذا قِيلَ لَهُمْ : ماذَا أنْزَلَ رَبُّكُمْ ؟ قالُوا : أساطِيرُ الأَوَّلِينَ !) (٢٤) ★

کاتێ کە بازێ لەوانە بە گاڵتەوە پرسیار لە بازێکیان ئەکەن‌و ئەڵێن : خودای ئێوە چی نازڵ‌کردوە بۆ سەر محەمەد ؟ وەها وەڵامیان ئەدەنەوە ئەڵێن : ئەفسانە کۆنەکان کە لە ناو ئادەمیزادی کۆندا باو بوون ! واتە لە حەقیقەتا خودا هیچ ئایەتی نازڵ نەکردوە هەر محەمەد خۆی ئەڕوا ئەو حیکایەتە کۆنانە کە لە ناو خەڵکدا باو بوون ئەیانگێڕێتەوە بۆ خەڵكو

ئەڵێ ئەمە کەلامی خودایەو فریشتەی پیرۆز هێناویەتیە خوارەوە . وە ئەو کافرە بێ شوعوورانە ئەم درۆو دەلەسە بۆ ئەوە ئەکەن .

★ (لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ) ★

هەتا تاوانی خۆیان بە تەواوی هەڵبگرن لە رۆژی قیامەتاو بازێ لە تاوانی ئەوانەیش کە ئەمان گومڕایان ئەکەن بە قەی ئەوە کە گومڕایان ئەکەنو ئەبن بە هۆی تێکدانی دڵی ئەوان ، ئەنا ئەوانە خۆ ئەفامن حەقیان وابو بیر بکەنەوە موبالات بە قسەی ئەمانە نەکەن .

★ (أَلا سَاءَ مَا يَزِرُونَ !) (٢٥) ★

بێداربنەوە ! گەلێ ناپەسەندو نابارە ئەو تاوانە ئەوان لە رۆژی قیامەتا هەڵی ئەگرن !

★ (قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ ، فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ ، وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لا يَشْعُرُونَ) (٢٦) ★

خودای تەعالا بۆ دڵدانەوەی حەزرەت ـدـ ئەفەرموێت : ئەم کردەوە نابارانە ئەم کافرانە لەگەڵ تۆدا ئەیکەن لە ناو کافرە پێشوەکانیشا وێنەی بوە ، بە راستی گەلێ مەکرو فڕو فێڵیان لەگەڵ ئەو پێغەمەرانەدا کرد کە بۆیان رەوانەکرابوون و چەن خانەو لانەی نامەردییان دروست کردو کردیان بە کەمین گاە بۆ دوژمنایەتی پێغەمەرەکان ، جا خودای تەعالا هات بەسەر بەر خانەو لانەدا کە دروستیانکردبو هەر لە بناغەکانیانەوە هەڵی کەندن و سەرمیچی خانوەکان داکەوت لەسەردەوە بەسەریاناو سزای خودایان بۆ

هات ، لە لایەکەوە شوعووریان نەدەشکا بەوەدا کە لەو شوێنەوە ئـەو سزایان بۆ دێ •

خاوەن تەفسیرەکان فەرموویانە : ئەم ئایەتە پیرۆزە وارید بوە لەسەر تەشبیەو تەمثیل وە لە واقیعا مەبەس نەفسی خانوو نیە ، بەڵکو ئەو فڕو فێڵی کافرانـە تەشبیەکراوە بـە خانووی کـەمین‌گا لەوەدا کـە مەبەس زیان‌گەیاندنە بە دوژمن ، وە بەتاڵکردنەوەی فڕوفێڵەکانیشیان بە لەسەر زیانی خۆیان بە رووخاندنی خانووی کەمینەکە بەسەر خۆیانا ، بەڵام بە شێوەی تەشبیهی تەمثیلی نـەك تەشبیهی موفرەد بـە موفرەد ، وە بازێ فەرموویانە : هەر حەقیقەتەو مەبەس ئەو بورجەیە کە نەمرووی کوڕی کەنعان دروستی کردبو بۆ ئەوە ـ بە گومانی خۆی ـ سەرکەوێتو موراقەبەی ئەخباری ئاسمان بکاو بەرهەڵستی واتـەی ئایین‌و دین بکاو مـەیدانی بڵاوبوونەوەی ئامۆژگاریەکانی ئیبراهیمی خەلیل بکا ، وە لە ئەنجاما ئەو بورجە کەوت بەسەریاناو گەلێ لە دەستەو بەستەی پێکوشت •

بەڵام لە واقیعا لە ئاخری ئایەتەکەدا نوختەیەکی گەورە هەیە کە ئەڵێ ئەو سزایە دێت بۆ سەریان لە شوێنێکەوەیە کە ئەوان شوعووریان بۆ ئەوە نازوات •

وە لە واقیعا سوپای خودا زۆرەو کەس بە ژمارەیان نازانێ خـودا نەبێ ، وە زۆربەی نافەرمانانی پێغەمەرانی پێشوو یا پێغەمەری خۆمان ـ بە شتێ بەرباد بوون کە بە خەیاڵی ئەوانا نەهاتوە ، وەکو زانایانی میژو ئەمەیان لە لا روونە •

★ (ثُمَّ يَوْمَ القِيامَةِ يُخْزِيهِمْ ويَقولُ : أيْنَ شُرَكائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشاقُّونَ فِيهِمْ ؟ قالَ الَّذِينَ اُوتُوا العِلْمَ : إنَّ الخِزْيَ اليَوْمَ والسُّوءَ عَلَى الكافِرِينَ) (٢٧) ★

پاش ئەوە کە خودای تەعالا لە دنیادا هەر جۆرە سزایەکی دان بێ‌گومان لە رۆژی قیامەتیشا رسوای قەرەبالغی رۆژی قیامەتیان ئەکا ، وە خودا لە مەقامی سەرزەنشدا لێیان ئەپرسێ‌و ئەفەرموێت : ئەو شەریکانەو ئەو هاوڕێ‌و هاوسەرانە کە ئێوە ئەتانکردن بە هۆی بەرانبەرکێ‌و دوژمنایەتی موسوڵمانەکان‌و لەبەر خاتری ئەوان بە گومانی خۆتان دوژمنایەتیتان ئەکرد لەگەڵ موسوڵمانەکانا وان لە کوێ ؟ وە کافرەکان بە خامۆشی‌و شەرمەساری بێ‌دەنگ ئەکەون ، وە ئەو پێغەمەرانەو ئەو ئینسانە موسوڵمانانە کە زانیاری دین‌و ئادابیان پێدراوە لەو کاتەدا ئەفەرموون : بە راستی ئەمڕۆ رسوایی‌و بەدئەنجامی لەسەر کافرەکانە بە شێوەی گشتی •

★ (الَّذِينَ تَتَوَفّاهُمُ الملائِكَةُ ظالِمِي أنْفُسِهِمْ فَألْقَوُا السَّلَمَ : ما كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ ، بَلَى إنَّ اللهَ عَلِيمٌ بِما كُنْتُمْ تَعْمَلونَ) (٢٨) ★

ئەو کەسانە کە فریشتەکانی مەئموری ماندن گیانیان وەرئەگرن‌و رۆحیان ئەکێشن‌و حاڵیان وا بوە کە ستەمیان لە خۆیان کردوە بە کوفرو بە ئازاردانی بێ‌تاوانان‌و بە باقی کردەوەی ناپەسەند ، جا لەو کاتەدا کە ئەمرۆ مل بۆ حەق رائەکێشن‌و ئەڵێن : ئینسانی باشین‌و لەمەوبەریش باش بووین‌و هیچ شتی خراپەمان نەکردوە • خودا ئەفەرموێت : نە ، نە ، بە راستی خودا زانایە بەو کارانە کە ئێوە ئەتانکردن •

★ (فادْخُلوا أبْوابَ جَهَنَّمَ خالِدينَ فِيها فَلَبِئْسَ مَثْوى المُتَكَبِّرِينَ) (٢٩) ★

دەی زوو بڕۆنە ناو دەرگاکانی دۆزەخەوە ، هەر کۆمەڵێك لەو دەرگایەوە بۆی بڕیار دراوەو لە دۆزەخا بمێننەوەو قەراری مانەوەی دەوامدار بدەن تیایا ، دەی زۆر خراپو ناهەمواره ماواو مەڵبەندی ئەوانە کە خۆیان بە گەورە دائەناو ئیمانیان بە پێغەمەران نەدەهێنا •

★ (وقِيلَ لِلَّذينَ : اتَّقَوْا : ماذَا أنْزَلَ ربُّكُمْ ؟ قالُوا : خَيْراً ، لِلَّذِينَ احْسَنُوا في هذِهِ الدُّنْيا حَسَنَةٌ ولَدارُ الآخِرَةِ خَيْرٌ ، ولَنِعْمَ دارُ المُتَّقِينَ (٣٠) جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلونَها تَجْرِي مِنْ تَحْتِها الاَنْهارُ لَهُمْ فِيها مَا يَشَاؤُنَ كَذلِكَ يَجْزِي اللهُ المُتَّقِينَ) (٣١) ★

وە لە لایەنی بازێ لە موسوڵمانەکانەوە پرسیار ئەکرێ بۆ مەعلوومات لە بازێ لەوانە کە خاوەن پارێزو ترسن لە خودا : کە خودای تەعالا چی نازڵ کردوە بەم زوانە ؟ ئەوانیش لە وەڵامیا ئەڵێن : خێرو پیرۆزی نازڵ کردوە •

جا خودای تەعالا ئەفەرموێت : ئەو موسوڵمانانە کە بیرو باوەڕیان وایە خودای تەعالا حەقەو دینی ئیسلام راستەو پێغەمەر ـدـ بە حەق ڕەوانە کراوە ئەوانە خاوەن ئیحسانن ، وە بۆ ئەو کەسانەیش کە خاوەن ئیحسانن‌و کردەوەی باش ئەکەن لەم دنیادا پاداشێکی باشیان هەیە کە ژیانیان بە خۆشی لەسەر رائەبوورێ بەم شێوە ئەگەر نیعمەتیان بۆ بێت سوپاسی خودا ئەکەن وە ئەگەر زەحمەتیان بێتە سەر صەبر ئەکەن‌و رازین

به قه‌زای خوداو ئه‌م صه‌بره ئه‌بێ به هۆی رووناکی دڵیان ، وه به راستی ماڵی دواییش که قه‌برو قیامه‌ته باشتر ئه‌بێ بۆیان له‌م دنیایه‌و له ماڵی دنیا ، وه زۆر جوان‌و پیرۆزه خانووی خاوه‌ن ته‌قواکان که بریتیه له چه‌ن باخ‌و به‌هه‌شتێ بۆ مانه‌وه‌یان هه‌تا هه‌تایه ئه‌رِۆنه ناویانه‌وه به بێ خه‌می دڵ ، وه له ژێر داری ئه‌و باخانه‌دا چه‌ن جۆگه ڕه‌وان ئه‌بێ ، وه هه‌یه بۆ ئه‌وانه له ناو ئه‌و به‌هه‌شتانه‌دا ئه‌وه‌ی خواستی دڵیان بێ وه به‌م جۆره پاداشه خودا پاداشی خاوه‌ن ته‌قواکان ئه‌داته‌وه •

★ (الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ : سَلامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِما كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ) (٣٢) ★

وه ئه‌و که‌سانه که فریشته‌کان ڕۆحیان وه‌رئه‌گرن له حاڵ‌و وه‌زعێکدا که ئه‌وان پاك دڵ‌و پاك کرده‌وه‌ن ، فریشته‌کان له کاتی مردنا پێیان ئه‌ڵێن : سه‌لامتان له‌سه‌ر بێ ئیتر پاش ئه‌م کاته بێ ئاسایشیتان تووش نابێ ، وه له ڕۆژی قیامه‌تیشا بڕۆنه ناو به‌هه‌شته‌وه به پیرۆزی ئه‌و کرده‌وه باشانه‌وه که ئه‌تانکردن •

★ (هَلْ يَنْظُرُونَ إِلاَّ أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ ؟ كَذلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وما ظَلَمَهُمُ اللهُ ولكِنْ كانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ) (٣٣) ★

چاوه‌ڕێ ناکه‌ن ئه‌و کافره سه‌رکێشانه مه‌گه‌ر بۆ ئه‌وه که سزا بێت بۆ لایان‌و ده‌رگایان پێ‌بگرن ، وه یا به نه‌وعێکی تر سزایه‌کی ناهه‌موار به فه‌رمانی خودا بێته سه‌ریان ، وه‌کو مه‌رگی کوتوپڕو دوشمنی بێ‌سامان‌و ئاگری بێ ئامان‌و لافاوی سه‌ر تا به‌دامان ، ئه‌مه ڕه‌وشتی پێشینانه‌کانیانه ، ئه‌وانیش کرده‌وه‌یان وه‌کو ئه‌مان وابو یاخود ئه‌م ئیشه‌یان ئه‌کرد که

بەرەکی پێغەمەرەکانیان ئەگرت بۆ هاتنی سزا وە لە ئەنجاما بەرباد بوون ، وە خودا ستەمی لەوان نەکرد ، بەڵام ئەوان ستەمیان لـە نەفسی خۆیان کـرد •

★ (فَأَصابَهُمْ سَيِّئاتُ ما عَمِلُوا وحاقَ بِهِمْ مَا كانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ) (٣٤) ★

جا باش پێیان گەیشت تۆڵەی ئەو کردەوە ناشیرینانە کە کردبوویان وە دەورەی دان ئەو تۆڵە کە وەختی خۆی گاڵتەیان پێ ئەکرد •

★ (وقالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا : لَوْ شاءَ اللهُ ما عَبَدْنا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ ولا آباؤُنَا ولا حَرَّمْنا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ ، كَذلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ، فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلاَّ البَلاغُ المُبِينُ ؟) (٣٥) ★

واتـە کافرەکان بۆ عوزری خۆیان لەسـەر کوفرو کردەوەی ناپارو دوورکردنەوەی خۆیان لە تاوان ئەڵێن : ئێمە هەرچی بکەین لە کردەوەو هـەر بیرو باوەڕێکمان بێ هەمووی لەسەر خواستی خودایەو ، هەرچی لەسەر خواستی خودا بێ تاوانی نیە ، وە ئەگەر خواستی نەبوایە لەسەر کوفرو کردەوەی ئێمە نەدەبوون ، وە ئەگەر جۆرێ تری خواست بوایە عیبادەتی کەسمان نەدەکرد غەیری ئەو نە ئێمەو نە باوکۆو باپیرەکانمان ، وە هیچ گۆشتێکمان حەرام نەدەکرد لە وشتری بەحیرەو سائیبەو غەیری ئەوانەیش •

جا خودای تەعالا بۆ بەتاڵکردنەوەی ئەم عوزرە پووچەو ئەم دەلیلە بەتاڵە ئەڵێ : ئەم عوزرەیش عوزرێکە لە رووی عەقڵو هۆش و ئیستیدلالەوە

نیــه ، به‌ڵکو له‌سه‌ر ته‌قلیدی کافره پێشوه‌کانه وه ئه‌وان ئــه‌م ده‌لیله‌یان ئه‌هێنایه‌وه بۆیێ ئه‌مانیش به‌کاری دێنن ، وه له واقیعا قیمه‌تی نیه •

ئه‌ی پێغه‌مه‌ری من تۆ هه‌ر گه‌یاندنی فه‌رمانی خودات له‌سه‌ره‌و جگه لــه گه‌یاندنی فه‌رمانی خودا بــه رووناکی هیچ شتێ لەســه‌ر پێغــه‌مه‌ران نیه‌و نه‌بوه •

جا بۆ رووناککردنه‌وه‌ی ئــه‌م شوێنه بزانن ! کافره‌کان وتوویانه : ئێمه هه‌رچی ئه‌که‌ین تاوانی تیا نیه ؛ چونکی هه‌رچی ئه‌که‌ین له‌سه‌ر خواستی خودایه ، وه هــه‌ر شتێکیش له‌سه‌ر خواستی ئه‌و بێ تاوانی تیا نیه • وه خودای ته‌عالا له ره‌دی ئه‌مه‌دا ئه‌ڵێ : راسته هه‌رچی ئه‌که‌ن له‌سه‌ر خواستی خودایه‌و به بێ خواستی ئه‌و هیچ نابێ ، به‌ڵام ئه‌وه راست نیه که ئه‌ڵێن : هه‌ر شتێ له‌سه‌ر خواستی ئه‌و بێ تاوانی تێدا نیه ؛ چونکی خواستی خودای ته‌عالا تابیعی عیلمی خودایه‌و عیلمی خودا به هه‌ڵه‌دا ناڕوا ، وه خودا به عیلمی خۆی زانایه به‌وه که ئینسان ئه‌و ئیختیاره‌ی پێدراوه چۆن روو ئه‌کاته کرده‌وه‌کان ئه‌گه‌ر ئیختیاره‌که‌ی روو بکاته کرده‌وه‌ی باش خواستی خودایش رووی لێ ئه‌کاو ته‌وانایی خودایش رووی لێ ئه‌کاو ئه‌و کرده‌وه باشه‌ی بۆ دروست ئــه‌کاو پێیشی رازیه ، وه ئه‌گــه‌ر ئیختیاره‌که‌ی روو بکاته کرده‌وه‌ی ناهه‌موار خواستی خودایش رووی لێ ئــه‌کاو ته‌وانایی خودایش رووی لێ ئه‌کاو ئه‌و کرده‌وه نابارە‌ی بۆ دروست ئه‌کا ؛ چونکی ته‌وانایی خودا شمشێرێکه تەڕو وشــك ئــه‌بڕێ وه بۆ هــه‌موو جۆره کرده‌وه‌یه‌ك وه‌کو یه‌ك وایه •

بێجگه له‌مه ئــه‌و کافرانه له پاش ئه‌وه کــه نافه‌رمانی پێغه‌مه‌ره‌کان ئه‌که‌نو کوفرو کرده‌وه ناشیرینه‌کان ده‌رئه‌بڕن ئه‌وسا ئه‌ڵێن : ئه‌م کاری

ئێمە خواستی خودایە ، ئایا ئەوانە پێش ئەوە ئیقدام بکەن لەسەر کوفرو بەدکاریەکە ئاگادارن لەوە کە خواستی خودا چۆنە ؟ بەهەرحاڵ دەلیلەکەیان بێ نەتیجەیەو داواکەیان پووچو بەتاڵە •

★ (ولَقَدْ بَعَثْنا فِي كُلِّ اُمَّةٍ رسولاً : أنِ اعْبُدوا اللهَ واجْتَنِبُوا الطّاغُوتَ) ★

بە راستی ئێمە لە هەموو ئوممەتێکدا پێغەمبەرێکمان ناردوە بەم فەرمانەوە کە بەندەیی خودا بکەنو دوور بکەونەوە لە : شەیتان ، لە بت ، لە پیاوی گومڕا •

★ (فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللهُ ومِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلالَةُ) ★

جا بازێ لەوان گوێی ڕاگرت بۆ فەرمانی خودا بە دڵو خودایش گەیاندی بە ئەنجامی پیرۆز ، وە بازێکیشیان لایان دا لە حەقو گوێیان ڕانەگرتو دڵیان نەدا بە فەرمان ، وە خودای تەعالایش فەرمووی : مادام ئیختیاری لاریو لاڕێ ئەکەن با هەر وەها گومڕا بن وە گومڕایی لەسەریان دامەزرا •

★ (فَسِيرُوا فِي الاَرْضِ فانْظُرُوا كَيْفَ كانَ عاقِبَةُ المُكَذِّبِينَ) (٣٦) ★

جا بڕۆن بە ولاتانا تەماشا بکەنو بیر بکەنەوە بزانن چۆن بوە ئەنجامی ئەوانە کە پێغەمبەرەکانیان بە درۆ خستوەتەوە •

★ (إنْ تَحْرِصْ عَلى هُداهُمْ فَإنَّ اللهَ لا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ ومَا لَهُمْ مِنْ ناصِرِينَ) (٣٧) ★

ئەگەر تۆ ، ئەی پێغەمەری خۆشەویست ، ئارەزووت تووندو زۆرە لەسەر هیدایەتی ئەوانە بزانە بـە راستی خودا هیدایەتی ئـەو کەسانە نادا کـە ئەوەندە نامەردو دڵبەردو بێ فامن هەر لەسەر ئارەزووی خۆیان دەوام ئەکەن کە خودا ئەیەوێ گومڕایان بکا ، وە بزانە کە لە ڕۆژی خۆیشیا کەس نیە یارمەتی ئەوانە بدا •

★ (وَأَقْسَمُوا بِاللهِ جَهْدَ أَيْمانِهِمْ : لاَ يَبْعَثُ اللهُ مَنْ يَمُوتُ : بَلَى وعْداً عَلَيْهِ حَقّاً ، ولكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ) (٣٨) ★

وە ئەو کافرانە ئەوەنە کەودەنن لەگەڵ ئەوەدا ناوی خودا ئەبەنو وەها نیشان ئەدەن خودای عالەم هەیە سوێند ئەخۆن بە سوێندێکی بە دڵو دەروون ، بە سوێندێکی بە هێز ؛ لە ناو سوێندەکانیانا ئەڵێن : ئەو کەسەی کە مردو گیانی دەرچوو جارێکی تر خودا زیندووی ناکاتەوە ! نە ، نە ، خراپ حاڵی بوون خودا وەعدەی داوە بە وەعدەیێ کە وەکو سوێندخواردن بڕیاری داوە لەسەر خۆی کـە هەموو گیانلەبەران زینـدوو ئەکاتـەوەو گردیان ئەکاتەوە لـە شوێنێکدا حسێبی بیرو باوەڕو کردەوەیان لەگـەڵ ئەکـا ، بەڵام زۆربەی ئادەمیزاد ئـەمە نازانن ، ئیتر سوێندەکەی ئـەوان پووچە ، چونکی ئەگەر لەبەر ئەوەیە کـە خودا ناتوانێ ئـەوە هەڵەیە ؛ چونکی کەسێ بتوانێ لـە نەبوون ئینسانێ دروست بکا ئەیشتوانێ لـە پاش مردن دروستی بکاتەوە ، وە دروستکراوەکانی خودا ، غالبا ، لـەم مردووزیندوکردنەوە عەجیب تر ە ، وە ئەگەر لەبەر ئەوەیە کە خودا بڕیاری نەداوە ئـەوە درۆیەو خودای تەعالا بڕیاری داوە وەکو خودای تەعـالا ئەفەرموێت :

★ (لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ) ★

بۆیە خودا زیندوویان ئەکاتەوە هەتا بۆیان روون بکاتەوە ئەو شتە کە ئەوان ئیختیلافیان تیا هەبو کە بریتیە لە : بەعثو ، حەشرو ، نەشرو ، زیندوکردنەوەیانو ، گردکردنەوەیان لە شوێنێکداو ، بلاوکردنەوەیان هەرکەس بۆ جێگەی خۆی لە پاش حسێبو کتێب •

★ (ولِيَعْلَمَ الَّذينَ كفَرُوا أنَّهُمْ كانُوا كاذِبِينَ) (٣٩) ★

وە هەتا کافرەکان بە (عين اليقين) بزانن کە بە راستی ئەوان درۆیان کردو درۆزن بوون لە داوای زیندونەبوونەوەداو قودرەتی خودایش زاڵە بەسەر هەموو خواستێکیا •

★ (إنَّما قَوْلُنا لِشَيْءٍ إذَا أرَدْناهُ أنْ نَقولَ لَهُ : كُنْ ! فَيَكُونُ) (٤٠) ★

نیە فەرمانی ئێمە کە خواستمان لەسەر بوونی شتێ بێ ئەوەنە نەبێ کە پێی بڵێین : ببەو ! ئەویش ئەبێ • وە ئەم عیبارەتی (كن فيكون)ە یا وێنەیە بۆ فەوریەتی پێکهاتنی خواستی خودا ، وە یا هەر خیتابێکی واقیعیە روو ئەکاتە صوورەتی عیلمی ئەو شتە کە خودا خواستی هەیە دروستی بکاو پێی ئەڵێ ، یا مورادلە (صووەتی عیلمیە)وە دەرچوە بۆ (صوورەتی عەینیە)وە سەری خۆت دەربخە لە ناو سەرانا ، بە خواستو تەوانایی خودای تەوانا •

وە ئەبێ بزانن ئەم ئەمرە کە خودا ئەیکا بە صوورەتی عیلمیە ئەمری ئیبداعیەیە ، واتە عیبارەتە لە تەوەجوهی ئیرادە بۆ ئەو صوورەتی عیلمیە لەگەڵ قودرەتا وە لەسەر موافەقەی ئەو صوورەتە عیلمیە خودا لە خاریجدا ئەوەی مەقسوودە دروستی ئەکا •

★ (وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ) (٤١) ★

مەبەس لە فەرموودەی : (والذين هاجروا ... الآية) یا حەزرەتە ـدـ وەد ئەو یارانەی کە کۆچیان کرد لە مەکەوە بۆ شاری مەدینە لەبەر رەزای خوداو بەرزکردنەوەی دینی ئیسلام لەوانە کە قورەیش لە مەکەدا ستەمیان لێ کردن وە لە بیمی ستەمی ئەوان کۆچیان کرد بۆ حەبەشستانو هاتنەوە بۆ مەکەو دووبارە چوونەوە بۆ حەبەشە جا کۆچیان کرد بۆمەدینە • وە یاخود مەبەس ئەو موسوڵمانانەیە کـە لـە مەکەدا قورەیش حەبسیان کردنو سزایان ئەدان لە پاش کۆچی حەزرەت بۆ مەدینە ، وەکو : بیلالو ، صوهەیبو ، خەبابو ، عەممارو ، عایيرو ، ئەبوجەندەلو ، سوهەیل ... خودایان لێرازی بێ •

واتە ئەو کەسانە کۆچیان کرد بۆ مەدینە لەبەر بەرزکردنەوەی دینی ئیسلام لە پاش ئەوە کە ستەمیان لێکرا لە مەکەدا ئەوانە لە دنیادا دایان ئەمەزرێنم لە شوێنێکی پیرۆزو جواناو بە راستی پاداشی رۆژی قیامەتیان گەورەترە . ئەگەر ئەو موهاجیرانە بەو پاداشەیان بزانیایە زیاتر تێئەکۆشان لە جیهاداو لە صەبرکردنا ، وە یا ئەگەر کافرەکان بیانزانیایە بـە پاداشی موهاجیرەکان ئەوانیش موسوڵمان ئەبوونو ئازاریان نەئەدان •

ریوایەت کراوە لە سیرەتی خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەطابدا ـخـ : کاتێ کـە بەشێو ماڵێکی ئەدا بـە یەکێ لـە موهاجیرەکان پێی ئەفەرموو : ئەمە وەربگرە خودای تەعالا بەرەکەتی تێبخات بۆت کە ئەمە بەشی دنیاتەو بەشی قیامەتت باشترەو لەمە گەورەترە •

★ (الَّذينَ صَبَرُوا وعَلى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ) (٤٢) ★

ئەو موهاجیرانە کەسانێ بوون کە صەبریان کردوە لەسەر سزاو ئازاری کافرەکان وە لەسەر غەریبیو وەحشەتی ولاتی دوور وە بێ گوزەرانی وە لە هەموو کارو بارێکدا کە چاوەڕوان ئەکرا بێتە رێگەیان لە دەفعی زەحمەتو جەلبی رەحمەتو نیعمەتدا هەر لەسەر خودای تەعالا ئیعتیمادیان ئەدا ، جا لەسەر ئەم سیفەتە بەرزانە بو کە خودای تەعالا ئەوانی گەیاند بەو پایە بەرزانە لە دنیاو قیامەتا •

★ (وما أرْسَلْنا مِنْ قَبْلِكَ إلاَّ رِجالاً نُوحِي إلَيْهِمْ ، فاسْأَلُوا أهْلَ الذِّكْرِ إنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ) (٤٣) ★

ئەم ئایەتە پیرۆزە نازڵ بوە لە ردی قسەی کافرەکانی قورەیشدا کە ئەیانوت : خودای تەعالا زۆر دوورە لەوەوە کە ئادەمیزادێ بکا بە فوروستادەی خۆی بۆ لای باقی ئادەمیزاد ، پێویستە فریشتەیێ رەوانە بکا بۆ سەریان ، جا خودای تەعالا ئەفەرموێت : ئێمە لە پێش ناردنی تۆدا بە ریسالەت کەسمان نەناردوە مەگەر چەن پیاوێکی خاوەن خوو رەوشتی بەرز ، وە یاسامان لەسەر ئەوە نەبوە کە فریشتە بنێرین بۆ تەمێی ئادەمیزاد ، هەروا یاسام لەسەر ناردنی ژنانا نەبوە ، وە ئەو پیاوانە وەها ناردووماننە کە وەحیمان کردوە بۆ لایان ئەوەی پێویستە لە بیرو باوەڕو عیبادەتو باقی ئوموورانێ کە پێویستی ئادەمیزاد بوە ، وە ئەگەر ئێوە ئەی ئەهلی مەکە بەمە نازانن پرسیار بکەن لە ئەهلی عیلم لە کیتابیەکانی گاورو جوولەکە ، وە یا لەو مێژوزانانە کە جێگەی باوەڕتانن •

وە ئەو پێغەمەرانەمان ناردوە :

★ (بِالبَيِّنَاتِ والزُّبُرِ) ★

بە موعجیزاتەوەو بەو ئەحکامانەوە کە ئەنووسرێنەوەو بە درێژایی زەمان ڕەفتاریان پێکراوە هەتا زەمانی پێغەمبەرێکی وەها کە ئەو ئەحکامەی گۆڕیوە •

★ (وأنْزَلْنا إلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ ما نُزِّلَ إلَيْهِمْ ولَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرونَ) (٤٤) ★

وە نازڵمان کردوە بۆ لای تۆیش قورئانێ کە زیکری خودایەو مایەی بیرکردنەوەی حەق‌و حەقیقەتەو بە یاسایێ بۆمان ناردووی کە تۆ ڕوون بکەیتەوە بۆ ئادەمیزاد مەعنای ئەوانە ، وە ئومێد وایە ئەوانیش بیر بکەنەوە لەو قورئانەدا •

لەم شوێنەدا دەرئەکەوێ کە خودای تەعالا بڕیاری داوە بۆ ئەو کەسانە کە حوکمێ لە ئەحکام نازانن بگەڕێنەوە بۆ لای ئەو زانایانە کە ئاگادارن لە حەق هەتا باش ئاگادار بین بەسەر واجباتی دینی خۆیانا •

هەروا دەرئەکەوێ کە حەزرەت ـدـ تەخوێل کراوە بۆ بەیانی قورئان‌و ڕووناککردنەوەی ئەوەی پێویستە بە بەیان خواە بە تەفصیل یا خود بە کورتی حەتا بە حەوالەکردنی زانایانی دین بۆ قیاس‌و ئیستیدلال‌و ئیرشادکردنیان بۆ ئیجتیهادو دینی ئیسلام بەم یاسا ڕەسایی ئەکا بە وەرگرتنی هەموو حوکمێ لە هەموو کات‌و ولاتێکدا •

★ (أفَأمِنَ الَّذينَ مَكَرُوا السَّيِّئاتِ أنْ يَخْسِفَ اللهُ بِهِمُ الأرْضَ أوْ يَأْتِيَهُمُ العَذابُ مِنْ حَيْثُ لا يَشْعُرونَ ؟) (٤٥) ★

ئایا ئــەو کافرانـــە کە وا حیلــەو فێڵی ناهەموارو ناشیرین ئەکەن دەربارەی پێغەمــەر (د) بۆ فەوتانی خــۆی‌و ئەصحابەکانی‌و بەرباکردنی دینەکەی ئەمینن لەوە کە خودای تەعالا بیان‌باتە خوارەوە بە عەرزا وەکو قاروون‌و ماڵەکەی ، یاخود سزایەکیان بۆ بێت لە شوێنێکەوە شوعووری پێ نەکەن وەکو قەومی (لوط) •

★ (اوْ يَاْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ؟) (٤٦) ★

یاخــود بیان‌گرێ‌و بیان‌فەوتێنێ لــە رێگەو هاتوچۆی کاروانی تیجارەتیانا خۆ ئەوان ناتوانن دەســتی قودرەتی خــودا بگرن لــــەم تەصەرروفاتانە •

★ (أَوْ يَاْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ) (٤٧) ★

یاخود بیان‌گرێ بە بیمی مردن بــە ناساغی لەش‌و راوەستانی دڵ‌و تێکچوونی رشتەی تەندروستی بە هۆی هێرشی دوژمنان لەم‌لاو لەولاوەو ترسانی ئەوانیش لەو هێرشە وە یا بە هۆی زاڵبوونی حوکمدارێکی ستەمکار بەسەر وڵاتەکەیان وە ئەوانیش بکەونە بیمەوەو تووشی دەردو میحنەت بین . بەو ترساندنە ؛ چونکی بە راستی خودا میهرەبانەو خاوەن کەرەمە ، هەموو کاتێ سزاکەی سزای ریشەکێشان نیە بەڵکو بەم جۆرە سزانەیە کە زیان ئەدا لە بازێ کەس نەك لە بازێ وە یا لە بازێ خانەدان نەك لــە بازێ ، بە هەرحاڵ هێمن‌بوونەوە لە سزای خــودا خووی بەدخوەکانە ، ئەنا لەگەڵ ئەم هەموو نافەرمانی خودا کە خۆمان پێی ئەزانین پێویست بو هەموو کاتێ لە بیم‌و ترسی خودادا ئاسایشمان نەکردایە •

★ (أوَلَمْ يَرَوْا إلى ما خَلَقَ اللهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُ ظِلالُهُ عَنِ اليَمِينِ والشَّمائِلِ سُجَّداً لِلهِ وهُمْ داخِرونَ ؟) (٤٨) ★

ئایا تەماشای ئەو مەخلووقاتە خاوەن مادەیە ناکەن لە کێوانو دارو بەرد کاتێ کە خودا رۆژی دەرخست لێیان سێبەرەکانیان لار ئەبێتەوە بە لای چەپا لە حاڵێکدا ئەو مەخلووقاتە هەموو کڕنووشی سەردانەواندنی خۆیان پێشکەشی بارەگای پەروەردگاری جیهان ئەکەن ؛ چونکی ئەگەر ئەو هەتاوە رووناکە خاوەن تاوەی دروست نەکردایەو لە مەداری خۆیا چاودێری نەکردایە ئەم پڕتەو بەخشیە بە سەر کورەی زەویدا نەدەبو ، وە ئەم هەموە مادە خاوەن سایەو سێبەرە ذەلیلو داماون لە بەر هێزی پەروەردگارەکەی خۆیانا .

★ (ولِلهِ يَسْجُدُ ما في السَّماواتِ وما في الاَرْضِ مِنْ دابَّةٍ والمَلائِكَةُ وهُمْ لا يَسْتَكْبِرونَ) (٤٩) ★

هەر بۆ زاتی خودای تەعالا سوجدەی عوبوودیەتو بەندەگی ئەبا خواە بە تەختی پێشانی یاخود بە حاڵی مەعنەویو پەنهانی وە یا بە رامبوونیان لەبەر هێزی ئەوا .. هەرچی وا لە ئاسمانەکاناو لە بارەگا بەرزەکانا لە ئەستێرەکانو لەو مادە بەقیمەتە کە ئەو کائیناتەی پڕ کردوەو ساڵ بە ساڵو سەدە بە سەدە ئەدۆزرێتەوە، وە هەروا سوجدەی بۆ ئەبا هەرچی وا لە عەرزو لە دەرو ناویا لەو گیانلەبەرانە کە بەسەریاو ناویا هاتوچۆ ئەکەن لەسەر پێ وە یا لەسەر سك لە وشکانا یا لە دەریادا لە چەڕندەو پەڕندە ، لە ئادەمیزادیو جینو پەریو فریشتەکانی ئاسمانو زەویو دەریاو دەر ، وە ئەمانە هەرگیز فیز ناکەنو خۆیان بە گەورە ناگرن بەرابەر بە خودا ، وە ئەم سوجدەیە بۆ ئەبەن بە سوجدەی عادەتی ئادەمی ، وە یا بەهەر

شێوەیە بێ ؛ چونکی ئەنجامی سوجدە داماوی‌و بچووکی بۆ پەروەردگارو ڕام‌بوونە بۆ هێزی ئەو .

★ (يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ويَفْعَلونَ ما يُؤْمَرونَ) (٥٠) ★

وە هەموو ئەمانە یا فریشتەکان بە تایبەتی ئەترسن لە سزای پەروەردگاری خۆیان کە زاڵە بەسەریاناو هەرچی فەرمانیان پێدرابێ بیکەن جێبەجێی ئەکەن . جا ئەگەر ئەم ئایەتە باسی فریشتەکان بکا ئەوە دیارە کە فریشتە مەعصوومن‌و نافەرمانی ناکەن‌و ئامادەن بۆ بەجێهێنانی فەرمان وە ئەیشبێ بە بەڵگە لەسەر ئەوە کە فریشتەکان موکەلەفن بە تەکلیفاتی تایبەتی وە ئەو تەکلیفاتە هەموو بەجێ دێنن ، وە ئەگەر باسی هەموو ناوبراوەکان بکا ئەوە پێویستە بۆ بازێ لەوانە تەئویلی ئەو ترسەو ئەو ئیطاعە بکرێ بەوە کە دروستکراون بە شێوەیێ ناتوانن لەو شێوە دەربچن وەکو خزمەتکارێ کە هەمیشە لە خاوەن کارەکەی بترسێ‌و کاری بۆ بکا .

★ (وقَالَ اللهُ : لا تَتَّخِذُوا إلهَيْنِ اثْنَيْنِ ، إنَّما هُوَ إلهٌ واحِدٌ ، فَإيَّايَ فَارْهَبُونِ) (٥١) ★

وە خودای تەعالا لەسەر زمانی پێغەمەر فەرمووی بە موکەلەفانی جێن‌و ئینس دوو مەعبوود بۆ خۆتان مەگرن وە بێ گومان خودا هەر یەکێکەو هەر لە من بترسن‌و پەنا بۆ لای من بێنن .

★ (ولَهُ ما في السَّماواتِ وَالأَرْضِ ولَهُ الدِّينُ واصِباً أفَغَيْرَ اللهِ تَتَّقُونَ) (٥٢) ★

وه بۆ ئه‌و خودایه‌ته‌و مه‌خلووقی ئه‌وه‌و مولکی ئه‌وه هه‌رچی وا له ئاسمانه‌کانا و هه‌رچی وا له زه‌ویداو فه‌رمانبه‌رداری هه‌ر بۆ ئه‌وه به لازمی‌و واجبی ، ئیتر ئایا له غه‌یری خودا ئه‌ترسن ؟! وه‌کو ئه‌و گومانه ناباره که ئه‌یبه‌ن به بته‌کان‌و ئه‌ترسن له‌وه زیانتان پێ‌بگه‌یه‌نن •

★ (وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللهِ ، ثُمَّ إِذا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ (٥٣) ★

وه هه‌رچی هه‌یه به ئێوه‌وه له نیعمه‌ت‌و هۆی ئاسایش‌و به‌رزی پایه‌و زۆری مایه که ژماره ناکرێن به ته‌واوی هه‌موو ئه‌وانه له خوداوه‌یه‌و پاشان کاتێ که زیانێکتان پێ بگا له له‌شدا یا له به‌شدا ، له حالاً یا له مالاً ، هه‌ر بۆ لای خودا هاوار ئه‌به‌ن بۆ چاری ئه‌و زیانه‌و لابردنی یاخود بۆ پاداشدانه‌وه‌ی •

★ (ثُمَّ إِذا كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ إِذا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ) (٥٤) ★

که‌چی پاش ئه‌و پارانه‌وه‌و لانه‌و پاڵه‌یه کاتێ که خودا ئه‌و زه‌حمه‌ت‌و ئازاره‌تان له‌سه‌ر لا بباو دووری بخاته‌وه لێتان ته‌ماشا ئه‌که‌م تاقمێ له ئێوه ئه‌ڵێن : بته‌کانمان چاری ئه‌و ئازاره‌ی بۆ کردین . وه ئه‌یان‌که‌ن به شه‌ریک هاوڕێ بۆ په‌روه‌ردگاری خۆیان به ناحه‌ق‌و نه‌فامی‌و بیرنه‌کردنه‌وه •

★ (لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ ، فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ !) (٥٥) ★

وه بۆ ئه‌وه شه‌ریك قه‌رار ئه‌ده‌ن بۆ خودای خۆیان هه‌تا کوفری ئه‌و نیعمه‌ته بکه‌ن که پێمان‌داون ، جا بخۆن‌و رابوێرن به راستی له‌مه‌ولا

ئەزانن بە ئەنجامی ئەم حەق‌نەناسی‌و ناسوپاسیە لەم دنیادا بە سزاو لـە قیامەتا بە دۆزەخ‌و تۆڵەلێ‌سەندنەوە •

★ (وَيَجْعَلُونَ لِمَا لاَ يَعْلَمُونَ نَصِيباً مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ) ★

وە بە باوەڕی پووچی خۆیان بڕیـار ئەدەن بۆ ئـەو بتانە کە دارو بەردێکی وشک‌و بێ‌گیانن‌و هیچ نازانن بەشێ لـەو نیعمەتانە کە ئێمـە کردووومانە بە ڕۆزی ئەوان‌و ئەڵێن : ئەوە لە بتەکانەوە هات بۆمان •

★ (تَاللهِ لَتُسْئَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ) (٥٦) ★

قەسـەم بـە خودای تەنیـا پرسیارتان لێ ئەکرێ ، ئـەی کافرە موشریکەکان ، لەو درۆیانە کە ئێوە هەڵیان‌ئەبەستن ، وە لەو نیسبەتانە کە بە درۆ هەڵیان‌ئەسووڕێنن •

★ (وَيَجْعَلُونَ لِلهِ الْبَنَاتِ ـ سُبْحَانَهُ ! ـ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ) (٥٧) ★

وە ئەوەندە بێ شوعوورن بڕیار ئەدەن بۆ ئەو خودایە کە دووڕە لە نەتەوەو بێ نیازە لە هەموو شتێ کە نەتەوەی هەیـە ، وە لەگەڵ ئـەم بێ شوعووریەیشدا ئەو نەتەوە کە لای ئەوان سووکە ، وە کـو مێینەکان ، بڕیاریش ئەدەن بۆ خۆیان ئەو نەتەوە کە ئارەزووی ئەکەن وەکو نیرینە بێ •

★ (وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالأُنْثَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدّاً وَهُوَ كَظِيمٌ) (٥٨) ★

وە ئەوەندە کچ لە لای ئەوان سووکە‌و بێ نرخە کاتێ هەواڵ بدرێ بە یەکێکیان : کە کچی بوە گرژ ئەبێ‌و ڕوخساری ڕەش دائەگیرسێ‌و ،

پڕ ئه‌بێ له قاری به‌رابه‌ر به خودا ـ په‌نا به خودا ! ـ وه به‌رابه‌ر به ژنه بێچاره‌که‌یی‌و به‌رابه‌ر به‌و که‌سه‌یش که هه‌واڵه‌که‌ی بۆ هێناوه ، جا له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا که خۆی رازی نیه به منداڵێکی وه‌ها ئه‌ڕوا منداڵی وه‌ها نیسبه‌ت ئه‌دا بۆ لای خوداو ئه‌ڵێن : مه‌لائیکه‌کان کچی خودان ـ په‌نا به خودا ! ـ •

★ (يَتَوارى مِنَ القَوْمِ مِنْ سُوءِ ما بُشِّرَ بِهِ : أيُمْسِكُهُ على هُونٍ ؟ أمْ يَدُسُّهُ في التُّرابِ ؟ ألا ساءَ ما يَحْكُمُونَ) (٥٩) ★

وه له پاش وه‌رگرتنی ئه‌و هه‌واڵه خۆی له قه‌ومه‌که‌ی ئه‌شارێته‌وه له‌به‌ر شه‌رمه‌ساری بـه پێی عاده‌ته ناشیرینه‌که‌ی خۆیان له ناموناسبی وجوودی ئه‌و کچه که موژده‌یان بۆ هێناوه به په‌یدابوونی ؛ وه له دڵی خۆیا بیر له‌وه ئه‌کاته‌وه : ئایا ئه‌م کچه رابگرێ‌و بی‌هێڵێته‌وه له‌گه‌ڵ سووکته‌ماشاکردنیا ؟ یا خه‌یر بیبا بۆ چۆڵ‌و زیندەبه‌چاڵی بکا له‌ناو گڵا ؟ بێداربنه‌وه زۆر خراپه‌و ناپه‌سه‌نده ئه‌م حوکمه که ئه‌یده‌ن به‌سه‌ر خودای ته‌عالادا به‌وه که کچی هه‌یه ، وه‌ئحاڵ خۆیان رازی نین به کچ ، وه یا زۆر ناشیرینه ئه‌م حوکمه که ئه‌یده‌ن به‌سه‌ر کچدا به‌وه یا ئه‌بێ رابگیرێ به سووکی وه یا زیندەبه‌چاڵ بکرێ •

★ (لِلَّذينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ) ★

بۆ ئه‌و که‌سانه که ئیمانیان نیه به رۆژی قیامه‌ت سیفه‌تێکی ناشیرین‌و خاڵێکی به‌د هه‌یه که بریتیه له کوفره‌که‌ی‌و هاوڕێ بڕیاردانه‌که‌ی بۆ خوداو منداڵ بڕیاردان بۆ خودا •

★ (وَلِلَّهِ المَثَلُ الأَعْلى وهُوَ العَزِيزُ الحَكِيمُ) (٦٠) ★

وه بۆ خودای ته‌عالایش سیفه‌تی به‌رزی زۆر باڵا هه‌یه که عیباره‌ته

لەوە (واجب الوجود)دو تاقو تەنیایە وە بێ نیازە لە عالەم وە خودا خاوەن حیکمەتە لە مۆلەتدانی کافرانی بێ ئیمانا •

★ (ولَوْ يُؤاخِذُ اللهَ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ) ★

خودای تەعالا مۆلەتی ئەو کافرانە لەبەر میهرەبانیەتیو لەبەر قەراری خۆیەتی لەسەر مانەوەیان ، ئەگەرنا ئەگەر خودای تەعالا زو ئادەمیزادی ستەمکاری بگرتایە لەسەر رووی زەوی قەت ئینسانێکی ستەمکاری نەئەهێشتەوە بڕوا بە دنیاداو بگەڕێ بەسەر عەرزا •

★ (ولكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إلى أجَلٍ مُسَمًّى) ★

بەڵام خودا دوایان ئەخاو مۆلەتیان ئەدا هەتا وادەیەکی دیاریکراوی ناوبراو •

★ (فَإذا جاءَ أجَلُهُمْ لا يَسْتَأْخِرُونَ ساعَةً ولا يَسْتَقْدِمُونَ) (٦١) ★

جا کاتێ وادەی گرتنیان هات ئەوە ناتوانن ئەو وادەی فەوتانی خۆیانە پاش بخەن وەکو لەوەبەر نەیاتتوانیوە وادەکەیان پێش بخەن •

★ (ويَجْعلونَ لِلهِ ما يَكْرَهُونَ وتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أنَّ لَهُمُ الحُسْنى ، لا جَرَمَ أنَّ لَهُمُ النَّارَ وأنَّهُمْ مُفْرَطُونَ) (٦٢) ★

ئەو کافرە موشریکانە بڕیار ئەدەن بۆ زاتی پاکی خودای تەعالا شتێکی وەها کە پێیان ناخۆشە بۆ خۆیان وەکو بوونی شەریکو هاوڕێ

له عیباده‌تاو حوکمو فه‌رمانا وه بوونیان به خاوه‌ن کێچ ، وه له‌گه‌ڵ ئـه‌م تاوانباریه‌دا زوبانیان واته‌ی درۆی پیادا دێ درۆکه‌یشیان ئه‌مه‌یه که لـه قیامه‌تا پایه‌و مایه‌و پله‌ی جوانیان هه‌یه‌و له به‌هه‌شتا ئه‌بن •

یزانن راست ئه‌وه‌یه کـه ئه‌وانه ئاخری دۆزه‌خیان هـه‌یه‌و ماوایان دۆزه‌خه‌و ئه‌وانه ئه‌خرێنه پێشه‌وه بۆ ناو ئاگری دۆزه‌خ ، وه ئه‌و قسه که ئه‌یکه‌ن بۆ خۆیان درۆیه •

★ (تاللهِ لَقَـدْ أرْسَـلْنا إلى اُمَمٍ مِـنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطانُ أعْمالَهُـمْ فَهُـوَ وَلِيُّهُمُ الْيَـوْمَ وَلَهُمْ عـذابٌ أليمٌ) (٦٣) ★

قه‌سه‌م به خودای ته‌نیا به راستی پێغه‌مه‌رانمان نارد بۆ لای چـه‌ن ئومه‌تێ له پێش تۆدا بوون ، وه ئه‌وانیش یاخی بوون له فه‌رمانی ئـه‌و پێغه‌مه‌رانه‌و له‌سه‌ر کوفرو تاوانباری مانه‌وه‌و شه‌یتان ئه‌و کرده‌وه نابارانه‌ی جوان کرد له‌به‌ر چاویانا ، وه شه‌یتان ئیمرۆ له‌م دنیادا دۆست‌و یارمه‌تیده‌ری ئه‌وانه ، واته له‌و رۆژه‌دا که له ناویانا گومڕاهی بلاوئه‌کرده‌وه ، وه بۆ ئه‌وان هه‌یه سزای ناهه‌موار له رۆژی قیامه‌تا •

★ (وما أنْزَلْنا عليْكَ الكِتابَ إلاّ لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذي اخْتَلَفُوا فِيهِ وهُدىً ورَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنونَ) (٦٤) ★

وه ئێمه کیتابمان نازڵ نه‌کرد بۆ سه‌ر تۆ بۆ ئه‌وه نه‌بێ که تۆ له‌سه‌ر میزانی ئه‌و کتێبه به‌یان بکه‌ی بۆیان ئه‌و شتانه که ئه‌وان جیاوازییان بوه تیایانا وه‌کو : یه‌کیه‌تی خوداو ، په‌روه‌ردگاری‌و مه‌عبوودی زاتی ئه‌وو ، ئه‌حوالی رۆژی قیامه‌ت له زیندوبوونه‌وه‌ی هه‌موو موکه‌له‌فێ‌و ، پرسیارو

جوابو . شارەزاکردنیان بۆ ئەوەی واجبە لەسەریانو . ئەوەی حەرامەو ناڕەوایە . وە بۆ ئەوە کە بێ بە هۆی رەحمەتو ئاسایش بۆیان لە دنیاو قیامەتا بۆ ئەوانەیان کە ئیمان بێنن‌و تابیعی ئیرشادی پێغەمەرەکان بین ، کەچی ئەوان بە خیلافی ئەوەی سوودی هەردو دنیای ببێ بۆیان ڕەفتاریان کـد .

★ (واللهُ أنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فاَحْيا بِهِ الاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها إنَّ في ذلِكَ لآيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعونَ) (٦٥) ★

خودا بە قودرەتو تەوانایی خۆی بارانی لە ئاسمانەوە باراندوەتە خوارەوەو عەرزی زیندوکردەوە بەو بارانەو کـردی بـە عەرزی خاوەن کشتوکاڵو خاوەن گوڵو گوڵزار وە خاوەن سەرچاوەو روبار پاش ئەوە کە عەرزێکی بێخێری مردووی بێ زینەت بو ، بە راستی هەیە لە بیستنی ئەم ئامۆژگاریانەدا نیشانەی گەورە لەسەر تەوانایی خودای تەعالا بۆ ئەو قەومە کە ئامۆژگاری ئەبێن بـە بیستێکی بەسوود وە بیر ئەکەنەوە لـە مەعنای وتارو ئیرشادی پێغەمەرا ـدـ .

★ (وإنَّ لَكُمْ في الاَنْعامِ لَعِبْرَةً نُسْقيكُمْ مِمَّا في بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ ودَمٍ لَبَناً خالِصاً سائِغاً لِلشَّارِبِينَ) (٦٦) ★

وە هەر وەکو لە باراندنی باراناو رواندنی کشتوکاڵو گیای بە سوود لە دەشتو دەرانا عیبرەت هەیە بۆ ئینسانی خاوەن شوعوور بـە راستی هەیە بۆ ئێوە لـەم ماڵیاتەدا کـە وا لەبەر دەستانا وەکو وشترو . گاو ، مەڕو ، بزن ، چەن شتێکی جوانی وەها کە ئەبن بە هۆی پەندوەرگرتن بۆتان وە باوەڕکردنتان بە تەوانایی خوداو بە حیکمەتو میهرەبانی ئەو ، بۆ وێنە : زیاد لەوە کە لە تووکەکەیانو ، لە نەتەوەیانو ، لـە سواری

پشتیانو . لە خواردنی گۆشتیانا ... چەن سوودتان دەست ئەکەوێ .. ئەدەمە دەرخواردتان شیرێکی سافی دوور لە خوێنو مادەی پیگانە کە گەوارایە بۆ ئەوانە کە شیر ئەخۆنەوە ، وە ئەو شیرە پەیدا ئەبێ لەو تەرییە وا لە سکیانا . وە پەیدا ئەبێ لە بەینی ئەو مادە پیسە کە ریخۆلە رایانئەکێشێ بۆ خوارەوەو ئەو خوێنە کە جگەری حەیوانەکان ئەیبا بۆ لای خۆی .

باسی ئەمە وەکو ئیمامی رازی -خ- ئەفەرموێت ؛ ئەڵێ : پەیدابوونی شیر لەناو سکی ئەو حەیوانەدا دارای چەن وەزعی وەهایە کە هۆشی ساغ ئیقرار ئەکا بەوە بە غەیری تەوانایی خودای خاوەن حیکمەت نایێتە جێ ، وە ئەمە لە چەن رووێەکەوەیە :

یەکەم : ئەمە کە خودای تەعالا لە خواری مەعدەوە (مەنفەذ)یکی دروستکردوە کاتێ گیانلەبەر شتێکی خواردو رۆیشتە مەعدەیەوەو کولاً ئەو مەنفەذە ئەبەسرێ هەتا بە تەواوی ئەو خواردەمەنیە هەزم ئەبێ ، وە ئەوەی کە سافە ئەڕوا بۆ جگەر وە ئەوەی قورسەو ناپوختە ئەو مەنفەذەی بۆ ئەکرێتەوەو ئەڕواتە خوارەوەو ئەچێتە دەرەوە .

دووهەم : ئەمە کە خودا لە جگەرا هێزێکی داناوە هەر مادەیێ لە خواردەمەنی هەزم بو ئەوەی سافەو بێ دەغیلەیە رای ئەکێشێو مادەی قورس راناکێشێ ، وەکو ریخۆلە مادەی قورس رائەکێشێو مادەی ناسکو ساف راناکێشێ ، وە ئەگەر بە پێچەوانەی ئەمە ئیشیان بکردایە نیزامی تەندروستی تێکئەچوو .

سێهەم : ئەمەیە : کە خودا لە ناو جگەرا هێزێکی دروست کردوە ئەو ئەجزا سافانە رایکێشاوە ئەیانکولێنێو ئەیانکا بە خوێنو ئەو خوێنە

مادەی (سەودا)و (صەفرا)و ئاوی رووتی تیایە جا خودای تەعالا هێزێکی لە (زراو)ا داناوە کە (صەفرا)کە رائەکێشێ ، وە هێزێکی لە (سپڵ)دا داناوە سەوداکەی رائەکێشێ ، وە هێزێکی لە (گورچیلە)دا داناوە ئاوەکەی رائەکێشێ ، وە خوێنەکە بە سافی ئەمێنێتەوە لە گەڵ (تغذیە)ی لەشدا ئەگونجێ •

چوارەم : ئەمەیە لەو کاتەدا کە بەچکە وا لە سکی دایکیا لەو خوێنە سافە ئەندازەیەکی ئەڕواتە خوارەوە بۆ منداڵدان هەتا ببێ بە مادەی نەشئو نمای ئەو بەچکە ، وە کاتێ کە ئەو منداڵە کەوتە خوارەوە ئەو خوێنە کە زوو ئەڕۆیشت بۆ دەوری منداڵدان ئەگەڕێتەوە بۆ مەمکی حەیوانەکە وە ئەبێ بە شیر بۆ خواردەمەنی ئەو منداڵە ، وە مەمکە یا گوانی حەیوان سافی ئەکا بۆ خواردەمەنی رۆڵەکەی ، جا مادام خودا بە قودرەتی خۆی مادەی خواردەمەنی گیانلەبەر ئەوەندە وەزعی جیاوازی بەسەرا بڕوا هیچ عەجیب نیە بەڵکو زۆر مەعقوولە ئەو مادەی گیانلەبەرە مردوە وەزعێ تری بەسەرا بێو بیێتەوە بەو •

★ (ومِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ والاَعْنابِ تَتَّخِذونَ مِنْهُ سَكَراً ورِزْقاً حَسناً إنَّ في ذلِكَ لآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلونَ) (٦٧) ★

وە هەیە بۆ ئێوە لە بەری داری خورماو تریدا عیبرەت وەکو لە حەیواناتا ، تەماشا ئەکەن ئەم داری خورمایە خورمای جۆرجۆرتان بۆ ئەگرێ ، وە داری تریێ چەن جۆر تریتان بۆ ئەگرێ کە ژیواریان پێ ئەکەن بە تەڕی (رطاب)و تریێو ، بە وشکی خورماو مێوژیان لێ وەرئەگرن ، وە هەروا دروست ئەکەن لەم بەرانە مەشروبواتی شیرین وەکو (نبیذ)و دۆشاوی تریێی رەنگاو رەنگی سافی جوان ، وە مێوژو باسووقو

حه‌لواو غه‌یری ئه‌مانه له‌و خواردەمه‌نیه به‌له‌زه‌تانه که لـه ولاّتا دروست ئه‌کرێن . که ئه‌مانه هه‌موویان خواردەمه‌نی‌و رۆزییه‌کی جوان‌و دڵگیرن ، وه لـه‌م زۆرکردنی نیعمه‌تانه‌دا نیشانه‌ی مه‌عقوول هه‌یه له‌سه‌ر وجوودو ته‌وانایی‌و میهره‌بانی خودا بۆ گه‌لێ که هۆشیار بن یاخود عه‌قڵ بخـه‌نه کاره‌وه بۆ پەی بردن به ئه‌نجامی پیرۆز •

له‌م ئایه‌ته‌دا پرسیار کراوه : (سکر) وا دیاره ئه‌و خواردنه‌وه بێ که ئه‌خورێته‌وه‌و ئینسان مه‌ست ئه‌کا که ناو ئه‌برێ به (شه‌راب) وه ئه‌مه حه‌رامه ، جـا چۆن خودای ته‌عالا لـه ریزی نیعمه‌ته‌کانی خۆیا حسێبی ئه‌کا ؟

وه‌ڵامی ئه‌مه چه‌ن شته :

یه‌که‌م : ئه‌مه‌یه (سکر) له زمانی عه‌ره‌با چه‌ن مه‌عنای هه‌یه ، ئه‌مه‌یه که (سکر) له زمانی عه‌ره‌با نه‌بیذه که بریتیه له دۆشاوی ترێ‌و مێوژو خورما ، ئه‌مانه کاتێ دروست بکرێن وه‌کو خۆشاو هـه‌تا تامیان خۆش ئـه‌بێ ، خواردنه‌وه‌یان ره‌وایه وه‌کو شه‌ربه‌تی خورماو مێوژو ترێ کـه هه‌موو کاتێ ئه‌مانه ئه‌خورێنه‌وه •

دووهه‌م : ئه‌مه‌یه (سکر) به مه‌عنا خواردەمه‌نی به‌له‌زه‌ته وه دیاره که له‌مانه گه‌لێ خواردەمه‌نی به‌له‌زه‌ت دروست ئه‌کرێ که به دین حه‌ڵاڵ‌و بێ عه‌یبن •

سێهه‌م : ئه‌مه‌یه ئه‌گه‌ر بڵێین (سکر) به مانا خواردنه‌وه‌ی مه‌ست‌که‌ره ئه‌ڵێین : ئه‌م ئایه‌ته له مه‌که‌دا نازڵ بوه‌و له‌و کاته‌دا شه‌راب حه‌رام نه‌بوه‌و

رەوا بوە بکرێ بە نیعمەتو بە هۆی منەتنان لەسەر ئوممەت[1] .

★ (وأوْحى رَبُّكَ إلى النَّحْلِ : أنِ اتَّخِذِي مِنَ الجِبالِ بُيوتاً ومِنَ الشَّجَرِ ومِمَّا يَعْرِشُونَ) (٦٨) ★

وە پاش ئەوە کە خودا بەیانی نیعمەتە پێشوەکانی کرد بەیانی نیعمەتی هەنگوین ئەکاو بەیانی تەوانایی خۆیشی ئەکا لە پەروەردەکردنی گیانلەبەراناو ئەفەرموێت : خودای تەعالا خستیە دڵی هەنگەوەو پێی راگەیاند کە : بڕۆ لە کێوەکاناو لە ناو دارەکاناو لەو شوێنانەیشا کە هەرزاڵەت بۆ ئەبەستن خانوو بگرەو جێگە بگرەو دامەزرێو ژیوار بکە .

★ (ثُمَّ كُلي مِنْ كُلِّ الثَّمَراتِ فاسْلُكي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلاً) ★

پاش دامەزرانت لە هەموو گوڵو گیایێو لە هەموو بەری داریکدا ئارەزووی ئەکەی بخۆو بڕۆ بەو ڕێگایانەدا کە خودای خۆت بۆی داناوی

---

(١) لێرەدا مانایەکی دیکە هەیە مامۆستا نەینووسیوەو دەگونجێ لەمانە زیاتر لەگەڵ ئایەتەکەدا بگونجێ : هەندێ لە زانایانی تەفسیر بۆ ئەوە چوون کە (سکر) لەسەر مانای خواردنەوە ــ مەستکەرەو لە بەرابەری (رزقا حسنا) واتە : ڕۆزیەکی جوانەوە ، دانراوە هەتا موسوڵمانان وریا بکاتەوە بۆ ئەوەی کە شەراب ڕۆزیەکی جوانو پاک نیە ، وە ئەو زانایانە دەڵێن : عەرەق بە چوار پلە حەرام کراوە .

پلەی یەکەم : ئەم ئایەتەی ئێرەیە کە ئیشارەیەکی پەنامەکیو ناسکی تێدایە .

پلەی دوەم : ئایەتی : (ویسئلونك عن الخمر والمیسر ... تاد) .

پلەی سێهەم : ئایەتی : (ولا تقربوا الصلاة وانتم سکاری ... تاد) .

پلەی چوارەم : ئایەتی : (یا ایها الذین آمنوا انما الخمر والمیسر والانصاب والازلام رجس ... تاد) .

بەم پێیە ئایەتەکە لەسەر مانای خۆی مانا دەکرێو پێویستی بە لادان بۆ لای مانای دیکە نیە . (م،ع،ق) .

کە هەموو رامنو ئامادەن بۆ هاتوچۆ پیایانا هەتا لەو بەرانە وەربگری ، جا بەو ڕێگادا کە ئارەزوو ئەکەی بیڕەوە بۆ شوێنەکەی خۆت ، وە لە پاش ئەمە خودای تەعالا بە صوورەتی حاڵی غائیب ئەفەرموێت :

★ (يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِها شَرابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوانُهُ ، فِيهِ شِفاءٌ لِلنَّاسِ ، إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) (٦٩) ★

واتە لە ئەنجامی ئەم دەرچوونی مێشی هەنگەو وەرگرتنی لە هەموو بەرێ ئارەزووی ئەکات ئەگەڕێتەوە بۆ شوێنەکەی خۆیو لە سکی دەرئەچێ هەنگوینێ کە بۆ خواردن ئەشێو چەن ڕەنگو جۆری هەیە ؛ وەکو : زەردو ، بۆرو ، سەوزو ، تێکەڵ لەمانە بە پێی نەوعیەتی ئەو بەرە کە وەری ئەگرێ . وە هەیە لەو هەنگوینە بۆ ئادەمیزاد شیفا لەگەڵ دەردو ناساغی ، بە راستی هەیە لەم تەربیەتو تێگەیاندنی مێشی هەنگەداو لە پەیداکردنی هەنگوینی ڕەنگامە دەلیلو نیشانە لەسەر تەوانایی خودا بۆ گەلێ کە بیر ئەکەنەوە لە ئیشو کارا .

لێرەدا چەن شتێ هەیە :

یەکەم : ئەمە کە کەلیمەی (وەحی) بەکارهاتوە لە قورئانی پیرۆزا بۆ گەیاندنی کیتابی ئاسمانی بە فریشتەی پایەبەرزا کە (جوبرەئیل)ە بۆ لای پێغەمەران ـدـ وەکو خودا فەرموویەتی : (شرع لكم من الدين ما وصى به نوحا والذي اوحينا اليك) . وە بۆ ئیلهامی دۆستانی خودا وەکو لە قورئانا خودا فەرموویەتی : (واذ اوحيت الى الحواريين ... الآية)وە وەکو (واوحينا الى ام موسى ان ارضعيه ... الآية) ، وە بۆ دامەزراندنی کردەوەیێ یا حاڵێ لە خلیقەتو غەریزەی گیانلەبەرێکدا وەکو ئەم ئایەتە کە فەرمووی : (واوحى ربك الى النحل ... الآية) .

دوەم : ئەمەیە خودای تەعالا بۆیە بە ئیهتیمام فەرمووی : (واوحی ربك الی النحل ...) چونکە لە واقیعا ئەم مێشە کاری زۆر نایاب ئەکا ، وەکو ئەوە خانووی شەش‌خشتەکی دروست ئەکا بۆ خۆی بە جۆرێ کە مەگەر زانای هەندەسە بتوانێ خانووی وا دروست بکا ، وە ئەگەر خانوەکەی شەش‌خشتەکی نەبێ گەلێ لەو خانوویە بە بێ سوود زایە ئەبێ . بەلام ئەگەر شەش خشتەکی بێ هیچ لەوانە زایە نابێ .

وە لە ناو مێش‌هەنگدا گەورەو سەردار هەیە مەشهوورە بە (شاهەنگ) وە لەشی گەلێ لە باقی مێشەکان گەورەترەو فەرمانی ئەڕوا بەسەر هەموویاناو خزمەتی ئەکەن ، وە لە کاتی دەرچوونا بە چەن مێشێ هەڵی ئەگرن لەسەر باڵی خۆیان ، وە یاخود بە ڕێزەوە ئەم‌لاو لای ئەگرنو ئەفڕن بۆ ئەو شوێنە ئارەزووی ئەکەن .

سێهەم : ئەمەیە کە هەنگ دوو بەشە ، بەشێکی لە کەژو کێواو لە ناو پێشەو دارستانا هێلانە ئەکاو ئادەمیزاد خزمەتی ناکا مەگەر بە ڕێکەوت پێی یزانێو هەنگوینەکەی دەربێنێ ئەم بەشە مەقسوودە لە قەولی خودا (من الجبال ومن الشجر) . وە بەشی دوەمی ئادەمیزاد تەربیەتیان ئەکاو ئەمەیان مەقسوودە لە قەولی خودای تەعالا (ومما یعرشون) .

چوارەم : ئەمەیە ئەو شیفایە کە هەیە لە هەنگوینا بۆ بازێ ناساغیە نەك بۆ هەموو ناساغیەك[1] .

---

(١) لێرەدا خاڵێکی دیکە هەیە زانایانی تەفسیر ـ ئەوەی من بزانم ـ لەسەری نەڕۆیشتوونو مامۆستایش باسی نەکردوەو بە بیری من جێگەی وردبوونەوەیە لە توانایی خودا لە کارو زیرەکی هەنگدا ، خاڵەکەیش لە (واسلکي سبل ربك ذللا)دایە ، وەك ڕوونە هەموو بڕگەکانی دیکەی ئایەتەکانی باسی هەنگ گەلێ وردەکاریو باسی زیرەکی هەنگو دەربڕینی ←

★ (واللهُ خَلَقَكُمْ ، ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ ، ومِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إلى

توانای خودایان تێدایه ، ئەم بڕگەیش هەمان‌شێوە بەڵگەیەکی دیکەی زیرەکی هەنگە . لە کوردستاندا ئەوانەی لە شاخ‌و داخدا بە شوێن هەنگدا دەگەڕێن تا ئەیدۆزنەوە چەن ڕێگەو یاسای تایبەتییان هەیە کە ئەم زیرەکیەی هەنگ ڕوون دەکەنەوە .

ئەوەی کە باوەو زانراوە کەسێك بیەوێ شوێنی هەنگێ بدۆزێتەوە ئەچێتە سەر ئاوێك دائەنیشێ‌و سەیری (ئاوبەر)ی ـ واتە ئەو هەنگەی دێتە سەر ئاوەکەو ئاو بۆ شارەکەی خۆی دەبات ـ هەنگەکە دەکات تا بزانێ ئەو هەنگە کە ئاوی هەڵگرت ڕوو دەکاتە کوێ . جا هەنگەکە کە ئاوی هەڵگرت دوو سێ جار بە دەوری خۆیدا ئەسوورێتەوە تا بەرز ئەبێتەوە ، ئەوسا ڕێگەیەکی ڕاست دەگرێتە بەر بە جۆرێ کە لارەکە ناکات تا دەگاتەوە شارەکەی خۆی ، جا ئەو کەسەی کە بۆ هەنگەکە دەگەڕێ کە توانی ڕێگە ڕاستەکە بدۆزێتەوە ئەوە کارەکەی سووك کردوەو بەوە دەوترێ (راساو) ، دوای ئەود کابرا هەنگاو بە هەنگاو بەرزایی‌و بەرزایی‌و دارەو دارو بەردەو بەرد لەگەڵ گیزەی باڵی هەنگەکەدا دەڕواو چاوی تێدەبڕێ تا دەگاتە سەر شارەکەی . واتە هەنگەکە لەسەر ئاوەکەوە تا شارەکەی ڕاستە شەقامێکی بۆ خۆی دیاری کردوە کە هەرگیز لێی لانادار لێی تێك ناچێ .

لەم بارەوە دەڵێن : هەنگ یەك جار بە هەر شوێن‌و جێگەیەکدا بڕوا ئیتر ئەو ڕێگەی لەبیر ناچێ‌و بێ هەڵە دەگەڕێتەوە سەر جێگەی خۆی . ئەمەیش لەوەوە دەردەکەوێ کە هەنگ لە شاری خۆی دەردەچێ‌و چڵاوچڵ‌و گوڵاوگوڵ دەکاو دەگەڕێ‌و شیلە دەمژێ‌و دوایی یەکسەر دەچێتەوە ماڵی خۆی .

لە لایەکی دیکەیشەوە کاتێ پووەهەنگێك لە شاخەوە دەبەنەوە ئاوەدانی ، یان لە گوندێکەوە دەیبەن بۆ گوندێکی دیکە دەیان کیلۆمەتر لە زێدو مەڵبەندی خۆی دوور دەکەوێتەوەو لە سندووقێ یا لە کوولەکەیێ یا لە پووەیەکی گڵینەی دەمبەسراودا ئەو ماوەیە دەیگوێزنەوە کاتێ دایان‌ناو دەمیان بەرەڵا کرد دەفڕێ‌و دەس‌بەکار دەبێ‌و دەگەڕێ‌و ئاو دێنێ‌و شیلە دەمژێ‌و بێ شوان‌و خاوەن‌و دەلیل دێتەوە ماڵی خۆی ... دیارە ئەمە بەشێکە لە مانای ئەوەی کە دەفەرموێ : (واسلكي سبل ربك ذللا)و دیارە خودا بەم جۆرە ڕێگەی بۆ خۆش کردوەو ڕێنومایی دەکات .

أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئاً ، إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ) (٧٠) ★

پاش ئەوە کە خودای تەعالا باسی تەسەرِوفاتی خۆی کرد لە ئاسمان‌و زەوی‌و لە گیانلەبەرانا لە حەیواناتی چەرِندەو پەرِندە •• باسی تەصەرِوفاتی خۆی ئەکا لە نەفسی ئادەمیزادا وە ئەفەرمویّت : خودای تەعالا لە نەبوون ئیّوەی دروست‌کردوەو لە پاش رابواردنی عومر کەم بێ یا زۆر رۆحەکەتان وەرئەگرێ‌و ئەتان‌مرێنێ ، وە لەو ماوەی ژیانەدا فەرقتان هەیە ، بازێ بە منداڵی‌و ، بازێ بە گەنجی‌و ، بازێ بە دەمەوپیری‌و ، بازێ بە پیری عادەتی ئەمرێنێ‌و ، لە ئیّوەیشدا هەیە کەسێ کە زۆر پیر ئەبێ‌و هیّشتا هەر عەقڵ‌و هۆشی لەسەر خۆیەتی بە تایبەتی لەو موسوڵمانانەدا کە دڵیان ئاوەدانە بە رووناکی زیکری خوداو لەشیان خاوەن بەشە لە عیبادەتا ، وە ئەم تاقمە با زۆر پیر بن بە خیلافی عادەت بەو عومرەیان ناڵێن (ارذل العمر) بەڵکو ئەوە (افضل العمر) وەکو حەزرەت ـدـ فەرموویەتی : (خیرکم من طال عمره وحسن عمله) واتـە : چاکترینی ئیّوە کەسێکە عـومری درێژ بێ‌و کردەوەی جوان بێ ، یانی موافیقی دین بێ ، وە هەیە لە ئیّوەدا کەسێ کە زۆر پیر ئەبێ‌و وەکو منداڵی وردەسالّی لێ دێ ، وە لەو شتانە کە زانیونی‌و فێریان بوە هیچی لەبیر نامینێ ، وە ئەم عومرە (ارذل العمر)ەو وجوودی ئەمانە کەم‌و نایابە ، بە راستی خودا زانایە بە ئەندازەی عومرتان وە تەوانایە لەسەر ئەوە گەنجی بەهێز بمرێنێ‌و پیری پەرپووت بژیێنێ •

★ (واللهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ) ★

وە هەر وەکو لە عومردا خودا فەرقی ئیّوە ئەخا بە کەم‌و زۆر هەروا لە ژیواریشدا وە خودا تەفزیلی بازێ لە ئیّوەی داوە بەسەر بازێکتانا لە

رزق‌و رۆزیدا به پێی ئه‌و خواستی خۆیه وه ئه‌مه بۆ ئه‌و که‌سانه که ئاگادارن له دیناو نه کاسبانی دنیا رووناك‌و دیاره وه ئه‌مه هه‌ر له‌سه‌ر فه‌رمانی خودایه هه‌رچه‌ند ژیانی له‌سه‌ر ئه‌سبابه ئه‌مه عه‌لاقه‌ی نیه به ئه‌سبابه‌وه ، ته‌ماشا ئه‌که‌ین دوو جووتیار له‌یه‌ك زه‌ویدا جووت ئه‌که‌نو خه‌تێ وا له به‌ینیاناو کشتی هه‌ردووکیان باش به‌رز ئه‌بێته‌وه که‌چی له کاتی حاصلدا ته‌رزه ئه‌دا له کشتی یه‌کێکیان‌و نادا له‌ویان • هه‌روا دوو بازرگانی خاوه‌ن دارایی به هه‌زاران فه‌رده قوماش دێنن که‌چی مالی یه‌کێکیان له به‌نده‌ردا نوقم ئه‌بێ‌و ئه‌ویان به ساغی ده‌رئه‌چێ • وه یه‌کێ زۆر زانایه له ئه‌نواعی ئیش‌و کاراو که‌چی لات‌و بێ نانه ، وه یه‌کێکی تر زۆر نه‌زانه که‌چی زۆر دارایه • هه‌روا باقی صیفه‌ته باشه‌کان وه‌کو هۆشیاری‌و که‌ره‌م‌و ، به‌خشش‌و . خۆگرتن‌و . مداراو ، ئیراده‌و ، ئیداره •

به کورتی که‌س ئینکاری ئه‌سباب ناکاو واجبه ده‌ست بگرین به ئه‌سبابه‌وه . به‌ڵام هیچ هۆشیارێ حه‌قی ئه‌وه‌ی نیه که بڵێ ئه‌سبابی عاده‌تی هه‌موو شتێکه ، به‌ڵکو هۆشیارانی جیهان هاوڕیارن که ئه‌سبابی مادی هه‌مووی یێته جێگه هێشتا پێویسته به خواستی په‌روه‌ردگارو به بێ خواستی ئه‌و هیچ نایێته جێگه • له‌سه‌ر ئه‌م مه‌عنایه حه‌زره‌ت فه‌رمویه : (ما شاء الله كان وما لم يشأ لم يكن) ئه‌وه‌ی خودا ویستی ببێ بوو ، وه ئه‌وه‌یشی خودا نه‌یویست نه‌بو •

وه گه‌لێ جار ئینسان سه‌ری سوڕئه‌مێنێ له بازه زانایێ که شکات ئه‌که‌ن له نه‌دارایی‌و ئه‌ڵێن : ته‌ماشا ! ته‌ماشا ! فلاّن دووکانداری نه‌فام چه‌ن دارایه‌و زانایه‌کی وه‌کو من بێ نه‌واو بێ مالّم ! ئه‌م جۆره باسه زۆر بێ نرخه ؛ چونکی ئه‌گه‌ر ته‌ماشای ئه‌سباب ئه‌کا کابرای دووکاندار هه‌میشه خه‌ریکی کارو کاسبی‌و کڕین‌و فرۆشتنه ، وه ئه‌م زانا له حوجره‌ی

خۆیا دانشتوە . وە بە هیچ جۆرێ ئەسبابی دارایی بەجێ نەهێناوە ؛ جا قابیلە یەکێ بڕوا بە ڕێگەداو یەکێ ڕاوەستێ بین بە هاومەنزڵ ؟

وە ئەگەر تەماشای ئەسبابی عادەتی ناکا ئەبێ ئەم ئیعتیرازە پووچ و بەتاڵ بێ ؛ چونکی ئیعتیراز لەسەر ئیرادەی خودا شێوەی ئینسانی موسوڵمان نیە . وە پێویستە هەموو لایێ مل بۆ ئیرادەی خودای تەعالا رابکێشین .

★ (فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ) ★

دەی کە ڕۆزی هەموو کەس لە لای خودا بێ و ئەو ڕۆزی هەموو گیانلەبەرێ بدا وەنەبێ ئەو کەسانە کە خودا ڕۆزی زۆرکردن لە بەشە ڕۆزیەکەی خۆیان بگێڕنەوە بۆ سەر ئەو غولامانە کە مولکی تەواین . بەڵکو ئەوەی ئەیدەن بەوانە ڕۆزی خۆیانەو لە لای خوداوە بۆیان حەوالە کراوە بەڵام بەسەر دەستی گەورەکانیانا بۆیان هاتوە ، ئەنا هەموو لایەکیان ئاغاو خزمەتکار هەموو لە ڕۆزیدا وەکو یەک وەهان وە خودا ڕۆزی هەموویان ئەدا .

★ (أَفَبِنِعْمَةِ اللهِ يَجْحَدُونَ ؟!) (٧١) ★

ئایا ئەم خاوەن مالانە ئینکاری ئەو نیعمەتەی خودا ئەکەن کە لەسەر دەستی ئەوانا ڕۆزی ئەێرێ بۆ خزمەتکارەکان ، وە یاخود ئینکاری ئەو نیعمەتی خودا ئەکەن وەکو ئەو ڕزقە بێ کە ناردوویەتی بۆ ئەو خزمەتکارانە وە ئەڵێن : ئەو ڕزقە ڕزقی ئێمەیە ئەیدەین بەو خزمەتکارانە ؟! ئەبەدا حەقی ئەمیانە نیە .

★ (واللهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أنْفُسِكُمْ أزْواجاً وجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أزْواجِكُمْ بَنِينَ وحَفَدَةً ورَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّباتِ ، أفَبِالباطِلِ يُؤْمِنونَ وبِنِعْمَةِ اللهِ هُمْ يَكْفُرونَ ؟!) (٧٢) ★

خودای تەعالا پاش ئەو نیعمەتانە باسی نیعمەتێکی گەورە ئەکا لەسەریانو ئەفەرموێت : خودای تەعالا لە صینفی خۆتان هاوجووتی بۆ دروستکردوون ، وە لەو هاوجووتانە کوڕو کوڕەزای پێداون ، واتە : لە ژنەکانی خۆتان کوڕو لە ژنی کوڕەکان کوڕەزای داوە پێتان ، وە رۆزی هەمووتانی داوە لە حەلاڵی بەلەزەت ، ئایا پاش ئەم هەموو نیعمەتانە کە داومە پێیان ئەڕۆن باوەڕ ئەکەن بە شتی بەتاڵ وەکو بتەکان وە عەقیدەی ئیستیفادەو سوود وەرگرتن لەوان وە حەرامکردنی بازێ نیعمەتی خوداو کوفری نیعمەتی خودای پەروەردگار ئەکەن لەسەریانو نیعمەتەکان نیسبەت ئەدەن لە غەیری خودای تەعالاو بە رێگەی دینی ئەوانا ئەڕۆن ؟!

★ (ويَعْبُدونَ مِنْ دونِ اللهِ ما لا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقاً مِنَ السَّماواتِ والأرْضِ شَيْئاً ولا يَسْتَطِيعونَ) (٧٣) ★

وە ئەو کافرانە عیبادەتی شتانێ ئەکەن غەیری خودای تەعالا کە نە دارای رزقو رۆزیە بۆ ئەوان لە ئاسمانەکانو لە عەرزا هیچ نەوعە رزقێ وە نایشتوانن لەمەولا ببن بە خاوەن رزق ، واتە نە ئەتوانن باران ببارێنن لە ئاسمانەوەو نە ئەتوانن گیا بڕوێنن لە عەرزا ، وە یا شتێ دروست بکەن بۆیان کە ژیواری پێ بکەن وە نە توانای ئەوەیشیان هەیە .

★ (فلا تَضْرِبُوا لِلهِ الأمْثالَ ، إنَّ اللهَ يَعْلَمُ وأنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ) (٧٤) ★

مەکەن ! وە بە ئەدەب بن‌و هاووێنە بۆ خودا بڕیار مەدەن بە درۆو دەلەسە • خودا زانایە بەوە هەرچی بیرو باوەڕی ئێوە هەیە لەم بابەتانەدا هەموو پووچ‌و بێ نرخە بەڵام ئێوە نازانن بیربکەنەوە با راستیتان بۆ دەرکەوێ •

★ (ضَرَبَ اللهُ مَثَلاً عَبْداً مَمْلوكاً لاَ يَقْدِرُ على شَيْءٍ ، ومَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقاً حَسَناً فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرّاً وجَهْراً هَلْ يَسْتَوونَ ؟ الحَمْدُ لِلهِ بِلْ أكْثَرُهُمْ لا يَعْلَمونَ) (٧٥) ★

خودا تەنازول ئەکا بۆ ئیرشادی ئێوەو نموونەیەکتان بۆ بەیان ئەکا لە زاتی خۆی‌و لەو بتانە کە کافرەکان ئەیانپەرستن ، واتە : ئەو بتانە وەکو بەندەیەکی مەملووکی وەهان کە هەرچی ئاغاکەی پێی نەدا دەستەڵات‌و تەوانای بەسەر هیچ شتێکا نەبێ ، وە زاتی ئێمەیش وەکو ئینسانێکی ئازادی خاوەن پایە وایە کە ئێمە رزق‌و رۆزیەکی باشی رەسامان پێدابێ‌و ئەو کەسەیش لەو رزقە جوانە خەرج ئەکا بۆ داماوان‌و میوان‌و دۆست‌و دوژمن بە پەنامەکی‌و بە ئاشکرا ••• ئایا ئەو دوو کەسە وەکو یەک وان ؟ حاشا وەکو یەک نین ، (الحمد لله) ئەکەم کە زانرا ئەمانە وەکو یەک نین ، یاخود بزانن نموونەی دووهەم نموونەی خودایەو هەرچی حەمدو ثەنا هەیە هەر بۆ ئەوەو کەس رایەی ئەوەی ناکەوێ حەمدی بۆ بکرێ ، بەڵکو زۆربەی ئەم ئادەمیزادانە نازانن بە حەقیقەت‌و حەمدو ثەنا زایەئەکەن کە بۆ غەیری خودای پەروەردگاری ئەکەن •

★ (وضَرَبَ اللهُ مَثَلاً رجُلَيْنِ : أحَدُهُما أبْكَمُ لا يَقْدِرُ عَلى شَيْءٍ وهُوَ كَلٌّ على مَوْلاهُ ، أيْنَما يُوَجِّهْهُ لا يَاْتِ بِخَيْرٍ ، هلْ يَسْتَوِي هوَ وَمَنْ يَاْمُرُ بِالعَدْلِ وهُو عَلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ ؟) (٧٦) ★

خودا لە ئایەتی پێشوودا نموونەی بەیانکرد بە بەندەیەکی مەملووك کە بێ دەستەلآت بێو ئینسانێکی ئازادی دەولەتمەندی خێرۆمەند ، وە لەم ئایەتەدا نموونەی بتو خودا بەیان ئەکا بە دوو کەس ؛ یەکەم : بەندەیێ بێ لاڵو بێ زمان بێو شایاوی کار نەبێو بووبێ بە بار بەسەر ئاغاکەیەوە ، وە دوەم ئینسانێکی زاناو زماندار کە فەرمان بدا بە هەرچی رێکەو راستەو مایەی سەربەرزیە •

وە فەرمووی : خودای تەعالا وێنەیەکی ترى باس‌کردوە بۆ ئێوە کە بریتیە لە دوو پیاو ، یەکێکیان ئینسانێکی لاڵی بێ زمانە لە شت حاڵی نەبێو کەس حاڵی نەکاو تەوانای هیچ سنعەتو پیشەیەکی باشی نەبێ وە ئەو ئینسانە بار بێو قورس بێ لەسەر شانی ئاغاکەی‌و بۆ هەر شوێنێکی بنێرێ بۆ هەر کارێ نەگەڕێتەوە بە سوودێ بۆ خاوەنەکەی ئایا بەندەیەکی وەها هاوشانی ئەبێ لەگەڵ کەسێکدا کە ئازادو ئامادەو کارلێهاتوو سەردەرچوو زمانزان بێو مەشغوولی رێنومایی خـــەڵك بێو فەرمـان بدا بـە راستکاری‌و میانەداری‌و ئینصاف لـــە خوصوومەتاو لـــە بلاوکردنەوەی رەوشتی پەسەندا ، وە ئەو شەخسە هەمیشە خۆیشی لەسەر رێگەی راست بێ ، واتە فەرمان بدا بە چاکە لە کاتێکدا خۆیشی باش‌کردارو پایەدار بێ ؟ حاشا ئەمانە هەرگیز وەکو یەك نین •

★ (وِللهِ غَيْبُ السَّماواتِ والاَرْضِ ومَا أمْرُ السَّاعَةِ إلاَّ كَلَمْحِ البَصَرِ اوْ هو أقْرَبُ ، إنَّ اللهَ على كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (٧٧) ★

پاش ئەوە کە خودای تەعالا ئەو دوو نسوونەی باس‌کردو تەقریری ئەوەی کرد کە خودای تەعالا موناسەبەی نیە لەگەڵ بتەکانا لەوە لایدا بۆ شتێ کە وەکو دەلیل وایە لەسەر ئەوە کە ئەبێ پەروەردگاری عالەم دوور بێ لە موناسەبەی غەیری خۆی بەوە کە پێویستە خودای عالەم زانا بێ بە هەموو شتێو تەوانا بێ لەسەر هەموو مومکینێ لە مومکینات ، وە فەرمووی : خودای تەعالا ئەوەندە زانستی رەسای هەیە بەسەر هەموو شتێکدا کە پەنهانە لە عالەمی بڵندا کە ئاسمانەکانە وە لە عالەمی نەویدا کە زەویە بە وشکانو دەریاوەو ، ئەو زانستە هەر بۆ ئەوەو بۆ کەسی تر نیە • وە ئەم عیلمە صیفەتی زاتی ئەوەو وا لەگەڵیاو لێی جیا نابێتەوە ، وە کەسی تر ئەم عیلمەی نیە مەگەر عیلم بە شتێ کە خودا ئاگاداری بکاو خەبەرداری بکا لەسەری لەبەر حیکمەتێ کە خۆی ئەیزانێ •

وە ئەوەندەیش خاوەن قودرەتو تەوانایە کە ئەم عالەمە هەمووی وەکو ئەڵقەیەکی سووك وایە بە دەستی کەسێکەوە ، وە ئەتوانێ ئەم عالەمە بڕووخێنێ بە کاتێکی کەم ، وە کاری بەجێهاتنی قیامەتو رووخاندنی ئەم جیهانەو هەڵێچانی رۆژو مانگو باقی ئەستێرەکانو مەحوکردنەوەیانو شیکردنەوەی کێوەکانو وشککردنەوەی دەریاکان لە لای خودادا وا ئاسانە وەکو چاوبڕکەیێ ، بەڵکو لەوە نزیکترە ؛ چونکی جوولاندنەوەی پێڵووی چاو بۆ سەرەوە هەتا چاو بڕوانێو دانانەوەی لەسەر شوێنی خۆی پێویستە بە چەن ئاتێکی یەك لە شوێن یەك ، وە تەصەڕوفی خودا

ماوه‌و کاتی ژماره‌داری ناوێ ، وه به راستی خودای ته‌عالا ته‌وانایه به‌سه‌ر هه‌موو کارێکدا که قابیلی وجوودی واقیعی بێ ، وه مومکینات به‌رابه‌ر به هێزی واجب رامو داماوه •

★ (واللهُ أخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لا تَعْلَمُونَ شَيْئاً ، وجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ والاَبْصارَ والاَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ) (٧٨) ★

وه خودای ته‌عالا گه‌لێ ته‌صه‌رِوفاتی عه‌جیب‌و غه‌ریبی نیشان‌داوه به ئینسانی هۆشیار ئه‌گه‌ر بیر بکاته‌وه ، ته‌ماشا ئه‌که‌ی خودای ته‌عالا ئێوه‌ی ماوێکی زاگرتوه له سکی دایکدا ، جا ده‌ری‌کردوون له سکی دایکتان به حاڵێ که هیچ نازانن‌و له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا پله پله ئه‌تان‌کا به دارای زانست به هۆی مولاحه‌زه‌ی (بدیهیات)و ئیستیدلال به‌وان له‌سه‌ر (نظریات)وه به هۆی ته‌وفیق‌و یارمه‌تیداتتان به وجوودی ئوستادی زاناو کات‌و شوێنی موناسب‌و به‌رزتان ئه‌کاته‌وه له پایه‌کانی زانستا له‌سه‌ر خواستی خۆی •

وه خودای ته‌عالا هێزی بیستنی پێداون‌و هێزی دیتنی ئه‌شیای پێداون که هه‌ر کامه له‌مانه کاتێ ئینسانی هۆشیار ته‌ماشای جیهازو ئه‌سبابی بیستن‌و بینینه‌که‌تان بکا له ته‌وانایی خودا سه‌رسام ئه‌بێ • هه‌روا خودای ته‌عالا دڵی پێداون که په‌یوه‌ندی ته‌واوی هه‌یه به ئیدراکی مه‌علوومانه‌وه ، وه‌رگرتنی شین‌و شادیه‌وه ، وه رووناکبوونی به به‌ره‌کات‌و ئه‌نواری غه‌یبی که ده‌رکی نهێنی ئه‌م ئه‌عزایانه‌و دۆزینه‌وه‌ی نهێنی ئه‌و هێزانه که له‌وا نواون پێویستی هه‌یه به یارمه‌تی خودا ئه‌نا ئینسان پێیان ناگاو تێیان ناگا ، ئه‌م نیعمه‌تانه‌م داوه به ئێوه به هیوای ئه‌وه سوپاسی په‌روه‌ردگاری خۆتان بکه‌ن •

★ (أَلَمْ يَرَوْا إلى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ ؟ ما يُمْسِكُهُنَّ إلاَّ اللهُ ، إنَّ في ذلِكَ لآياتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنونَ) (٧٩) ★

ئایا ئەم ئادەمیزادانە بۆچی تەماشا ناکەن‌و نارِوانن بە روانینێ بگا بە کەشفی ئەو پەلەوەرانە کە ئامادەکراون بۆ هەڵفڕین‌و گەڕاندن بە فەزای ئاسمانا کە لەگەڵ ئەوەدا قورسن‌و بە تەبیعەت ئەبێ بکەونە سەر عەرز خودای تەعالا رای‌گرتوون‌و کەس ناتوانێ لەوێدا رایان‌بگرێ خودا نەبێ ؛ چونکی بناغەی ئەو هێزی مانەوە لەوێدا بە ئیبداعی خودایە •

وە لەم هێزانەدا کە خودا داینناون لەم گیانلەبەرانەدا گەلێ ئایەت‌و دەلیل هەیە بۆ گەلێ کە ئیمان‌و باوەڕیان بە خودای زاناو تەوانا هەیە •

★ (واللهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيوتِكُمْ سَكَناً ، وجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلودِ الأَنْعامِ بُيوتاً تَسْتَخِفُّونَها يَوْمَ ظَعْنِكُمْ ويَوْمَ إقامَتِكُمْ ، ومِنْ أصْوافِها ، وأوْبارِها ، وأشْعارِها ، أثاثاً ومَتاعاً إلى حَينٍ) (٨٠) ★

وە خودای تەعالا ئەسبابی ئەوەی بۆ ئامادەکردوون ئاسایش بکەن لە هەموو شوێنێکدا وە جێگەی دانیشتنی بۆ کردوون لە خانوەکاتانا ، وە لە پێستی حەیواناتیش خانووی سەیاری بۆ کردوون بۆ رۆژی کۆچکردن‌و هەوار بە هەوار بۆ لەوەڕاندنی ئاژەڵ‌و بۆ مانەوەو دانیشتنتان لەو دەشتەدا کە چەترێکی راسەری سووکەو وێنەی قوبەی بەرزی مولووکەو ، بە سووکی ئەیگوێزنەوە بۆ دۆڵی‌و بۆ دەشتی ، وە لە دۆزەخی بۆ بەهەشتی ، هەروا دروستی کردوە بۆتان ، یانی ئیلهامی کردوەتە دڵتان ، لە خوری مەڕان‌و لە کورگی وشتران‌و لە مووی بزنەکان رایەخ‌و

پێخەفو بەرگو پۆشاکو فەرەنجیو پەستەکی چاک دروست بکەن بۆ ئەساسو ناومانو بۆ رابواردنی پیاوی خاوەن حاڵ وە ئەمانەتان بۆ کراوە تا کاتێ هاتی خاوەنەکەیان بێ •

★ (واللهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلالاً وجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الجِبالِ أكْناناً ، وجَعَلَ لَكُمْ سَرابِيلَ تَقِيكُمُ الحَرَّ وسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ ، كَذلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمونَ) (٨١) ★

خودای تەعالا دروستی کردوە بۆ ئێوەو بۆی قەرار داون لەو شتانە کە دروستی کردوون وەکو داری باخو لاری کێوی شاخو خانووی بەرزی پەرداخو سێبەرو سایەو ئارامگاو ••• بۆ ئێوە ، وە لە کێوەکانا چەن شوێنی پەناگاو داپۆشەری بۆ کردوون بۆ خۆتانو ماڵیاتتان ، بۆ کاتی وەیشوومەی هەوا یا رۆژی جەنگو داوا ، وە بۆی کردوونو حاڵی کردوون بو دروستکردنی چەن پۆشاکێ ئەیکەنە بەرتان کە ئەتانپارێزێ لە گەرما لە هاویناو ئەتانپارێزێ لە سەرما لە زستاندا ، وە چەن پۆشاکێ لە زرێ ئەتانپارێزێ لە ناهەمواری شیرو تیری دوژمنەکان هەتا بمێننەوە بە دارایی و دادگەری و ئازادی و بەرگری • ئا بەم جۆرە کە باسمان کرد نیعمەتەکانی تەواو ئەکا لەسەرتان بەڵکو بیری بکەنەوەو ئیتاعەی خودا بکەنو فەرمانەکانی بەجێ بێنن •

★ (فَإنْ تَوَلَّوْا فَإنَّما عَلَيْكَ البَلاغُ المُبِينُ) (٨٢) ★

جا ئەگەر پاش ئەم هەموو ئایەتە بەڕێزانەو بەیانی ئەم نیعمەتە بە نرخانە هەر پشتیان هەڵکرد لە فەرمانی حەقو ئیمانیان نەهێنا ئەوە تۆ

ئیتر حەقت نەبێ ، تۆ هەر گەیاندنی ئایاتی خودات لەسەرە بە رووناکی وا گەیاندت ، ئیتر وازیان لێ بێنە بۆ خۆم •

★ (يَعْرِفونَ نِعْمَةَ اللهِ ثُمَّ يُنْكِرونَها وأَكْثَرُهُمُ الكافِرونَ) (٨٣) ★

ئەم نامەردانە خۆیان ئەگەر بیاندوێنی یەکە یەکە نیعمەتەکانی خودا ئەناسن‌و ئەزانن کەچی پاش ئەوە لەبەر لاری‌و ناباری خۆیان ئینکاریان ئەکەن ، یا ئەڵێن نیە ، یا ئەڵێن خۆمان بە زۆری بازوو کردوومانە ، وە زۆربەی ئەوانە کافرن‌و بێ باوەڕن بە خودای تەعالا •

★ (ويَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيداً ، ثُمَّ لا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ، ولاَ هُمْ يُسْتَعْتَبونَ) (٨٤) ★

باسی ئەو رۆژە بکە کە زیندوئەکەینەوە و رائەپەڕێنین بۆ ئاگاداری لە هەر ئوممەتێك کەسێ کە ئاگادار بوە لەسەر بیرو باوەڕو کردەوەی ئەو ئوممەتە وەکو پێغەمبەرەکەیان بێ ، وە کاتێ کە باسی حاڵی نارەوای ئوممەتەکەی کرد ئیزن نادرێ بەوانەیان کافر بوون بۆ قسەکردن‌و بیانوو هێنانەوە ، یەکەم لەبەر شایەتی پێغەمبەرەکان ، دووەم لەبەر شایەتی ئەعزای خۆیان ، وە داوای ڕەزامەندیشیان لێ ناکرێ ، چونکی ئەو کافرانە قەدریان نیە تا داوای ڕەزامەندییان لێ بکرێ‌و ،وە لەوانەیە ئەم جوملە بۆ تەحقیریان بێ •

★ (وإِذا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا العَذَابَ فلا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ ولاَ هُمْ يُنْظَرونَ) (٨٥) ★

وە کاتێ ئەو کەسانە کە ستەمیان لە خۆیان کردوە بە کوفرو هاوڕێ

دانان بۆ خودا دۆزه‌خیان چاو پێکه‌وت ـ واته ده‌ستکرا به سزادانیان ـ ئیتر ئه‌و سزا که بۆیان بڕیار دراوه سووك ناکرێ‌و به هیچ جۆرێ مۆڵه‌ت نادرێن که له چه‌ن کاتێکدا ئاسایش بکه‌ن •

★ (وإذا رأى الَّذينَ أشْرَكُوا شُرَكاءَهُمْ قالُوا : رَبَّنا هؤُلاءِ شُرَكاؤُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعو مِنْ دونِكَ فَألْقَوْا إلَيْهِمُ القَوْلَ : إنَّكُمْ لَكاذِبونَ) (٨٦) ★

وه کاتێ له قیامه‌تا کافره موشریکه‌کان ئه‌و بتانه‌یان دی که دایان‌ناون به شه‌ریك بۆ خودا بانگ ئه‌که‌ن ئه‌ڵێن : ئه‌ی په‌روه‌ردگاری ئێمه ئا ئه‌وانه ئه‌و شه‌ریکانه‌ن که ئێمه گومڕا بووبووین‌و بانگمان ئه‌کردن‌و له تۆ لامان ئه‌دا : وه له‌و کاته‌دا خودا بته‌کان دێنێته جواب‌و ئه‌و قسه‌یانه ره‌د ئه‌که‌نه‌وه‌و به‌رپه‌رچی ئه‌ده‌نه‌وه‌و ئه‌ڵێن : ئێوه درۆزن‌و عیباده‌تی ئێسه‌تان نه‌کردوه‌و عیباده‌تی هه‌واو ئاره‌زووی پووچی به‌تاڵی خۆتانتان ئه‌کرد ، ئه‌گه‌رنا ئێمه که به‌ردو دار بووین چۆن قابیلی ئه‌وه بووین که عیباده‌تمان بکرێ ؟

★ (وألْقَوْا إلى اللهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ وضَلَّ عَنْهُمْ ما كانُوا يَفْتَرونَ) (٨٧) ★

وه ئه‌و کافره سته‌مکارانه له‌و رۆژه‌دا ملی خۆیان رائه‌کێشن بۆ خودای ته‌عالاو هه‌رچی قسه‌یان هه‌ڵبه‌ست زایه‌و بێ مایه ئه‌بێ •

★ (الَّذينَ كَفَرُوا وصَدُّوا عَنْ سَبيلِ اللهِ زِدْناهُمْ عَذاباً فَوْقَ العَذابِ بِما كانُوا يُفْسِدونَ) (٨٨) ★

ئه‌و که‌سانه که خۆیان کافر بوونو خه‌ڵکیشیان مه‌نع ئه‌کرد له

ڕێگەی ڕەزای خودا کە ئیسلامیەتە سزای ئەم کردەوە ناباڕد ناهەمواڕەیان بۆ زیاد ئەکەین لەسەر سزای کوفرەکەیان بە هۆی ئەو بەدکاریەوە کە ئەیانکرد •

★ (ويَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيداً عَلَيْهِمْ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وجِئْنَا بِكَ شَهِيداً على هؤُلاءِ ، ونَزَّلْنا علَيْكَ الكِتابَ تِبْياناً لِكُلِّ شَيْءٍ وهُدىً ورَحْمَةً وبُشْرى لِلمُسْلِمِينَ) (٨٩) ★

باسی ئەو ڕۆژە بکە ـ ئەی خۆشەویست ـ کە ڕۆژی حەشرە کە لە هەموو ئومەتێکدا یەك نەفەر شاهید ڕائەپەڕێنم لە نەفسی خۆیانا کە ئاگادار بوە لەسەر ئەحوالیان ، واتە پێغەمەرەکەیان ئەکەم بە شاهید لەسەر بیرو باوەڕو کردەوەیان ، وە تۆیش هەڵئەستێنم بە شایەت لەسەر هەموو ئەو ڕەهبەرانە، یا لەسەر ئەوانە کە تۆ ڕەوانەکراوی بۆ سەریان وەکو ئومەتەکەت بێ• وە بە پلە پلە کتێبی بە حورمەتی خۆمان کە قورئانە نازدە خوارەوە بۆ سەر تۆ کە حاڵی وەهایە ڕووناککەرەوەیە بۆ هەموو بیرو باوەڕێو بۆ هەموو حوکمێ لە ئەحکامی ڕەفتارو کارو کردەوەو بۆ هەموو خوو ڕەوشتێکی بەرز یا بە ناوبردنیان لەم کتێبەدا بە کورتی یا بە درێژی . وە یا بە حەواڵەکردنی بۆ سەر فەرموودەو کردەوەی تۆ لە بەیانا ، وە یا بە حەواڵەکردن بۆ ئیجماعی ئومەتی ئیسلام ، یا بۆ ڕەهنموونی زانایانی دین •

وە حاڵی ئەم کتێبە وەهایە ڕەهنموونو مایەی ڕەحمەتە بۆ هەموو کەسێ پەیڕەوی بکەن یا نەکەن ؛ چونکی چرا هەڵگیرسا وە یا هەتاو کە هەڵهات دنیا ڕووناك ئەکاتەوە ، ئیتر هەرکەس خۆی بشارێتەوە خۆی خۆی نائومێد ئەکات ، وە موژدەیە بە پیرۆزی هەردوو جیهان بۆ موسوڵمانەکان •

★ (إِنَّ اللهَ يَأْمُرُ بِالعَدْلِ والإِحْسانِ وإِيتاءِ ذِي القُرْبى ويَنْهى عَنِ الفَحْشاءِ والمُنْكَرِ والبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرونَ) (٩٠) ★

کاتێ که خودای تەعالا لە ئایەتی پێشوودا باسی ئەوەی کرد کە ئەم قورئانە بەیانە بۆ هەموو شتێ لە پاش ئەوەوە ئایەتێکی نازڵ کرد کە لە هەموو ئایەتێ جامیعترو داگیرترە بۆ بیرو باوەڕو کردەوەی چاك‌و خراپی ئادەمیزادو رەوشتی ئەوان •• خودا لەم ئایەتەدا فەرموویەتی : خودا فەرمان ئەدا بە میانەکاری لە هەموو شتێکدا وە بە چاکەکردن بۆ طاعەت وە بە بەشدانی ئەوانە کە خاوەن پەیوەندی خزمایەتین ، وە نەهی‌و مەنعتان ئەکا لە کاری فاحیشەی پەیدابوو لە هێزی ئارەزووڕانی وەکو زیناکردن ، وە لە مونکەر ، ئەو کارانە کە نابارو ناهەموارن‌و لە کاتی قارو قینا لە دەستی ئینسان دەرئەچن ، وە لە (بغی)و دەستدرێژی بۆ سەر حوقووقی شەرەف‌و ماڵ‌و شانی خەڵك ، خودا ئامۆژگاریتان ئەکا بە هیوای ئەوە بیر بکەنەوە لە پاشەڕۆژی خۆتاناو بیرو باوەڕو کردەوەی خۆتان باش بکەن •

جا بزانن ! لەم ئایەتە پیرۆزەدا ئەمر بە سێ شت کراوەو نەهی لە سێ شت کراوە ، وە ئەو شتانە کە خودا ئەمری پێ کردوون یەکەمیان (عدل)ە یانی میانەکاری لە هەموو شتێکدا نە (افراط)و زیادەڕەوی ، وە نە (تەفریط) کەمکردنەوەی شت ، خواە بۆ بیرو باوەڕ وە یا بۆ کردوە . وە عەدل لە هەمووانا واجبە ریعایەت بکرێ • مەبەستی فەرموویانە : عەدل لە بیرو باوەڕا بریتیە لە تەوحیدی خودا بە (لا اله الا الله)وە ئەم تەوحیدە میانەیە ؛ چونکی لای ئینکاری خوداوەند ـ پەنا

بـە خودا ـ تەعطیلەو موخالەفـەی بەداهـەتەو دانانی عـالەمە بـە بێ هەمووی شەرمەساریە بەرابەر بە دەلیلی عەقڵی و نەقڵی ، وە نیسبەتدانی پەروەردگار • وە لای زۆرکردنی خودایش عیبارەتە لە بتپەرستی و کەوتنە شوێنی رۆژپەرستی و گاپەرستی و ئاگرپەرستی ••• وە حاصڵی ئەمانە ئاثاری نەبڕاوەی کائینات بۆ لای ئـەم هـەموە مەعبـوودە دروستکراوە بێ نرخانە کوفرو ئیشراکی مەذموومە ، کە وابێ ئیمان بەو خودایە کـە تاق و تەنیایە ئەبێ بە عەدل و ڕەوایە •

بە جۆرێکی تر ئەڵێین : قەول بەوە کە خودا نیە گومڕاهی و نەزانیە ، وە قەول بەوە بڵێین خودا هەیە بەڵام جیسمەو جیسمانیە ئەمەیش بۆ خودای عالەم مایـەی نوقسانیە ، بەڵام بڵێین خـودا زاتێکە مەوجوودو (واجب الوجود)و بێ وێنە ئەمە ئەبێ بە عەدل و ڕەوایە •

وە لـە باسی بەندەکانی خـودادا بڵێین : بەندەکانی خـودا هیـچ پەیوەندییان بە کردەوەی خۆیانەوە نیە ئەوە ئەبێ بە (جەبر)و موخالیفی بەداهەتی عەقڵە ، وە ئەگەر بیشڵێین : بەندەکانی خودا خالیقی ئەفعـالی خۆیانن ئەمەیش بە ئاشکرا درۆیە ؛ چونکی ئینسان ئەگەر خۆی کردەوەی خۆی دروست بکردایە وای ئەکرد کە لە هەموو کردەوەی هەموو کەسێ جواتر بوایێ ، بەڵام قەول بەوە کە بەندە پەیوەندی بە کردەوەی خۆیەوە هەیە بە ئیعتیباری کەسب و ئیختیاری جوزئی ئەمە ئەبێ بە عەدل و ڕاستە •

وە لە باسی تاوانەوە بڵێین خودای تەعالا بەندەی خۆی موئاخەذە ناکا لە سەر تاوانباری ئەمە مەعنای جەسارەتە لەسەر نیظامی حەق . وە قەولیش بکەین بەوە کە بە تاقـە گوناحێ بەندەکەی ئەسووتێنێ هـەتا هەتایە ئەمەیش دوورە لە ڕاستیەوە ، وە ئەمە کە بڵێین ئەگەر خودا بەندەی

تاوانبار عه‌فو بكا ئه‌یكا وه ئه‌گه‌ر سزای بدا ئه‌یدا ئه‌وه به قه‌ی ئه‌و تاوانه سزای ئـه‌دا جـا ئه‌یخاته به‌هه‌شته‌وه ئـه‌مه عه‌دلـه‌و راستو دروستو میانـه‌یه •

وه لـه بابه‌تی ئه‌صلّی دینـه پێشوه‌كانه‌وه بارقورسكردن لـه دینی حه‌زره‌تی موسـادا زۆر بوه‌و ، ته‌ساهول لـه دینی حه‌زره‌تی عیسادا زۆر بوه . به‌لاّم دینی ئیسلام نه وه‌ك یه‌كه‌م ته‌شدیدی تێدایه‌و ، نه وه‌ك دوه‌م ته‌خفیفی تێدایه ، كه وابێ دینی ئیسلام ره‌فتاری (عه‌دل)ه •

وه دوه‌م له‌وانه خودا ئه‌مری پێ‌كردوه (ئیحسانه) كه زیاده‌یه لـه عه‌داله‌تكاری ، وه زیاد لـه عه‌داله‌ت لـه بابه‌تی قیصاصدا عیباره‌ته لـه عه‌فوكردنی تاوانبار . وه له بابه‌تی طاعه‌تا عیباره‌ته لـه كردنی مه‌ندووبات وه‌كـو نوێژی سوننه‌تو رۆژووی سوننه‌تو **صه‌ده‌قه كردن لـه پاش** ده‌ركردنی زه‌كاتو زیاده ده‌سگرۆیی فه‌قیرو گه‌دا ••• وه ئه‌مانه هه‌موو له صیفاتی جوانو په‌سه‌ندن ، حه‌تا له **بابه‌تی موراقه‌به‌ی خودای ته‌عالاوه** ئه‌گاته ئه‌و پایه كه وه‌ها به‌نده‌یی بكا وه‌ك ئه‌وه چاوی وا له خوداوه ، وه ئه‌گه‌ر ئـه‌م چاوی لـه خوداوه نه‌بێ خودا چاوی لـه به‌نده‌كه‌وه‌یه ، وه ریعایه‌تی ئه‌م حاله‌ته ئه‌بێ به هۆی ئه‌وه كه ئینسان هه‌ر **عیباده‌تێ ئه‌كا به** ئیخلاص‌وساغی جێ‌به‌جێ‌ی بكا •

وه سێهه‌م له‌وانه كه خودا له‌م ئایه‌ته‌دا ئه‌مری پێ‌كردوه (ایتاء ذي القربی)یه واته چاكه‌كردن له‌گه‌ڵ خزم‌و خوێشا ، وه له واقیعا ئینسان له عاله‌ما وه‌كو داریكی سه‌وز وه‌هایه‌و دار مه‌قصووده بۆ بـه‌ر ، وه یا بۆ سێبه‌ر ، وه یا بۆ ئه‌وه كه لقه‌كانی به‌كار بهێنرێن ، وه یاخود هه‌موو داره‌كه ببڕێت‌و به‌كـار بێت بۆ خێرێ وه‌كـو بینای خانوویه‌ك ، یا پردێ ، یا ته‌خته‌یه‌ك •

دەی صەرفکردنی ئینسان بۆ رۆحی خۆی لە جیهادا نموونەیە بۆ بڕینی دارەکە بۆ بینایەکی بەسوود ، وە ئەگەر خۆی مایـەوە خێرەکەی بڕیتیە لـە گەیاندنی سوود بە خەڵك وە لـە هەموو خەڵکی دنیادا خزمو خوێش موناسبترن بۆ ئەوە کە موساعەدەیان بکەی بۆیە خودای تەعالا ئەمری کرد بە بەشی سێهەم لەم ئایەتەدا •

وە ئەو شتانەیش لەم ئایەتەدا خودای تەعالا نەهی لێ کردوون سێ شـتن :

یەکەم لەوانە (فەحشا)یە •

بزانن ! چوار هێز هەیە لە وجوودی ئینسانا :

١ ـ هێزی (عقلیەی ملکیە) : کە هەمووی هەر خێرەو عیبارەتە لە ئەدەبو عیصمەتو رەوشتی باش بەجێهێنان •

٢ ـ هێزی شەهوەتی حەیوانی : کە ئارەزووی ئینسانە بۆ ئەنواعی شت لە چاکو خراپ •

٣ ـ هێزی تووڕەییو قاری درندەیی : کە ئەمە زیانی زۆرە •

٤ ـ هێزی وەهمیەی شەیطانیە •

جا لـە هێزی شەهوەتەوە کـە بەرەڵا کرا کردەوەی ناشیرین پەیدا ئەبێ . وەکو زیناکردنو دەسبردن بۆ ناموسی خەڵکی کە ئەبێ بە هۆی گەلێ ئاشووبو فیتنەو کوشتارو ناساغی لەش ، ئەمە خودا ناوی بردوە بـە (فحشاء) ، وە خودا فـەرموویەتی : (ولا تقربوا الزنا انـه کان فاحشة •••)

وه له هێزی تووڕه‌یی‌و قاره‌وه په‌یدا ئه‌بێ هه‌رچی زیانگه‌یاندنه به خه‌ڵکی به جۆرێ که عالەم ئینکاری ئه‌کا ، وه‌کو کوشتن‌و بڕین‌و داروه‌شاندن‌و جنێودان ، وه ئه‌م ئاثارانه خودا گردی‌کردوونه‌ته‌وه‌و ناوی بردوون به (منکر) •

وه له هێزی وه‌همیه‌ی شه‌یطانیه‌وه ئه‌وه په‌یدا ئه‌بێ که ئینسان دائیما هه‌وڵ ئه‌دا بۆ ئه‌وه به‌رز ببێته‌وه به‌سه‌ر باقی ئاده‌میزادا ، وه خۆی بکا به گه‌وره‌و فه‌رماندار وه ئه‌گه‌ر که‌سێ موخاله‌فه‌ی کرد سته‌می لێ بکاو ماڵی تاڵان بکاو موڵکی دابگرێ • ئه‌مانه‌یش ناوبراون به (بغی) واته ته‌جاوزکردن به‌سه‌ر خه‌ڵکدا •

جا کاتێ ئاده‌میزادی موسوڵمان موه‌فه‌ق بو له‌سه‌ر به‌جێهێنانی عه‌دل‌و ئیحسان‌و خزمه‌تکردنی خزم‌و خوێشان وه له‌سه‌ر ته‌رکی به‌کارهێنانی هێزی ئاره‌زوو له کاری فاحیشه‌دا ، وه هێزی قاری حه‌یوانی له ئازاردانی خه‌ڵکدا ، وه هێزی وه‌همیه له خۆبه‌رزکردنه‌وه به‌سه‌ر باقی ئاده‌میزادا ئه‌وه به راستی موسوڵمانه •

جا خودا فه‌رموویه‌تی : خودا ئامۆژگاریتان ئه‌کا به هیوای ئه‌وه که بیر بکه‌نه‌وه له ئه‌نجامی خۆتانا •

★ (وأوْفُوا بِعَهْدِ اللهِ إذا عاهَدْتُمْ ، ولاَ تَنْقُضُوا الاَيْمانَ بَعْدَ تَوْكِيدِها ، وقَدْ جَعَلْتُمُ اللهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلاً ، إنَّ اللهَ يَعْلَمُ ما تَفْعَلُونَ) (٩١) ★

پاش ئه‌وه که له ئایه‌تی پێشوودا خودای ته‌عالا به کورتی هه‌موو مه‌ئموورات‌و مه‌نهیاتی به‌یان کرد •• هات به‌م ئایه‌ته باسی بازێ له‌وانه‌ی

کرد بە دڕێژی‌و فەرمووی : ئەی موسوڵمانەکان هەر عەهدێ کە ئێوە بە ئارەزووی خۆتان کردتان‌و بڕیارتان دا لە زیمەی خۆتانا خواە بە لەفزی عەهد بێ ، یاخود ، واجبم کرد ، فەرزم کرد ، نەزرم کرد لەسەر خۆم فلانە شت بکەم ، یاخود فلانە شت ناکەم •• مادام ئەو عەهدە لەسەر یاسای دین بێ‌و لە دینی ئیسلامدا دروست بێ •• وەفای پێ بکەن‌و بەجێی بێنن ، وە ئەیمان‌و پەیمانی خۆتان بەتاڵ مەکەنەوە پاش ئەوە کە داتان‌مەزران وە بە زمانی خۆتان خودای تەعالاتان کرد بە کەفیل لەسەر خۆتان بو بەجێهێنانی ئەو شتە کە عەهدتان کردوە بیکەن ، خودای تەعالا بە راستی زانایە ئەزانێ ئەوەی ئێوە ئەیکەن لە عەهدو پەیمانەکانتان وە لە بەجێهێنانیان وە لە غەیری ئەوانەیش ، وە مەعنای ئەوە کە خوداتان کردوە بە کەفیل ئەمەیە کە ئینسان لە کاتی پەیمانەکەدا ئەڵێ (لله على العمل الفلاني) یاخود ئەڵێ عەهدی موسوڵمان بێ لەگەڵ خودادا ئەو شتە بکەم یاخود وێنەی ئەم لەفزانە کە بۆ ئەستوورکردنی پەیمانەکە بە دەمیا دێت •

★ (ولا تَكُونُوا كالَّتي نَقَضَتْ غَزْلَها مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكاثاً) ★

وە بە وێنەی ئەو ژنە مەبن کە ڕێسمانی خۆی ئەڕێسا بە پوختەیی وە لە پاش ئەوە کە بای ئەدان بەیەکا ئەو بادراویە هەڵئەوەشاندەوەو خاوی ئەکردەوە بێ سوودو بێ فائیدە تاڵ بەتاڵ •

★ (تَتَّخِذُونَ أَيْمانَكُمْ دَخَلاً بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ اُمَّةٌ هِيَ أَرْبى مِنْ اُمَّةٍ) ★

حاڵتان وابێ ئەو پەیمانانەی بەستووتانە بیکەن بە پەیمانێکی عەیبدارو بێ بایەخ ، وە لادەن لەو پەیمانە بۆ پەیمان لەگەڵ قەومێکی ترا لەبەر

ئەوە کە ئەو ئومەتە کە رووی لێ ئەکەن بەرزترو بەهێزتر بێ لە ئومەتە پێشوەکە •

★ (إِنَّما يَبْلوكُمُ اللهُ بِهِ) ★

بڕانن ! بـە راستی خودا بەراوردتان ئەکا بەم وەزعە کە قەومێکی بەرزتر بێن داوای پەیمان لە ئێوە بکەن ، ئایا ئێوە راساڵو پیاونو لەسەر پەیمانی خۆتان دەوام ئەکـەن ، وە یاخود ناپیاونو ئیمانتان ناتەواوە بۆ ترسێ یا تەماعێ پەیمانە پێشوەکەتان تێك ئەدەن •

★ (ولَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ القِيامَةِ ما كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفونَ) (٩٢) ★

وە بە راستی خودا لە رۆژی قیامەتا بۆتان دەرئەخا ئەو تۆڵەیە کە بۆتان دێت لەسەر پەیمانشکاندنوئیستە ئیختیلافتان هەیە تیایاو بازێکتان ئەڵێن : پەیمانشکاندن زیانی نیە ؛ چونکی ئینسان ئەبێ لەسەر مەصلەحەتی ژیان بڕوا ، وە بازێکتان ئەڵێن : پەیمانشکاندن گوناحەو ئەبێ بە هۆی نیفاقو بێئیمانی ئینسان •

بڕانن ! ئەو ژنە کـە لـە ئایەتەکەدا هەیە بازێ فەرموویانە : مەبەس ژێکی نادیاریە کە حاڵی وەهابێ وەکو لـە ئایەتەکەدا باس کراوە • وە بازێ فەرموویانە : ئەو ژنە (ریطه)ی کچی (سعد)ی کوڕی (تیم)ی قورەیشی بوە ، کـە وەسواسو بێ عەزم بوەو ئەوە پیشەی بوە لەگەڵ دەسڕێسی خۆیدا •

بە هەرحاڵ ئەم ئایەتە باسی بەندێ ئەکا لە بەندەکانی ئەخلاقی بەرزی پیاوانە ، کە بڕیتیە لەوە کاتێ ئینسان پەیمانێکی حەلاڵی بەست پێویستە

لەسەر ئەو پەیمانە دەوام بکا . وە ئینسانی بێ پەیمان وەکو ئینسانی بێ ئیمان وایە • ئیتر ئەو عەهدە موبایەعە بێ لەگەڵ حەزرەتا ـدـ وە یا لەگەڵ سەردارانی ئیسلاما : وە یا لەگەڵ زانایانی پاکی پاك نیهادا . وە یا پەیمانی شەراکەتو کەسابەت بێ لەناو موسوڵمانانا ، وە یا پەیمانی برایەتی بێ لە ناو خۆتانا •

★ (ولَوْ شاءَ اللهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً واحِدَةً ، ولكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشاءُ ويَهْدِي مَنْ يَشاءُ ، ولَتُسْئَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلونَ) (٩٣) ★

وە ئەگەر خودا خواستی لەسەر بیوایە هەموو ئێوەی ئەکرد بە یەك گەلی خاوەن ئیمانی خاوەن پەیمانی راستی دروستکار ، بەڵام ئەگەر خودا بە زۆر ئادەمیزاد وا هەڵسووڕێنێ ئیتر نرخی تەکلیفو بەندەیی نامێنێ • (بناء علیه) خودا تەماشای کەسبو عەزمی خۆتان ئەکا ، وە ئەو کەسانە گومڕا ئەکا کە ئیرادەی گومڕاکردنی بێ لەسەر **نامەردیو بەدکەسبیو** بەدئیختیاری ، وە هیدایەتی ئەوانەیش ئەدا کە ئارەزووی وا بێ هیدایەتیان بدا لەبەر هێزی عەقڵو عەزمو وردبوونەوەی لە جیهانا وە کەسبو ئیختیاری جوانو موناسبی ئەو کەسە ، وە بە راستی ئەوانە کە بەدئیختیارنو بەدکارن لە ئێوەدا خودا پرسیارتان لێ ئەکا لە هەر کارێ بیکەنو کردووتانە •

★ (ولا تَتَّخِذُوا أيْمانَكُمْ دَخَلاً بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِها وتَذُوقُوا السُّوءَ بِما صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللهِ ولَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ) (٩٤) ★

دووبارە بۆ تەئکید لەسەر ریعایەتی پەیمان ئەفەرموێت : ئەو پەیمانانە کە بەستووتانە مەیانکەن بە پەیمانی سووکی عەیبدار لە ناو

خۆتانا هەتا پێتان هەڵخلیسکێ‌و لە ڕێگەی ڕاستی دینی ئیسلام هەڵدێرێن بۆ ناو دۆزەخ پاش ئەوە کە پێتان دامەزرا لە ئیسلاما . وە تۆڵەی تاڵی قیامەت بچەژن بە هۆی ئەوەوە کە خۆتان مەنع‌کرد لە مانەوە لەسەر پەیمانی ئیسلامیەت ، وە یاخود بە هۆی ئەوەوە کە خەڵکتان مەنع کرد لە ڕێگەی پەیمانداری‌و وەفا ؛ چونکی ئینسانێ کە دیار بێ‌و پەیمانێ بشکێنێ خەڵکیش چاوی لێ ئەکەن‌و ئەوانیش فێری پەیمان شکاندن ئەبن . وە لەو کاتەدا کە پێتان ترازاو کەوتنە ناو دۆزەخ ئەوە سزایەکی گەورەتان ئەبێ •

★ (ولا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللهِ ثَمَناً قَلِيلاً ، إنَّما عِنْدَ اللهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ) (٩٥) ★

وە ئەو پەیمانی ئیمان بەخوداو بە پێغەمەری خودا مەگۆڕن کە بەستووتانە بە هۆی بەیعەتکردن بە پێغەمەر ـدـ بە قیمەتێکی کەم لە مالی دنیا کە موشریکەکانی قورەیش وەعدەتان پێ‌ئەدەن ، ئەوەی کە لە لای خودایە لە جەزای قیامەت‌و چوونە بەهەشتی پڕ لە نیعمەت وە گەیشتن بە لیقای زاتی خودا هەر ئەوە باشە بۆ ئێوە ؛ چونکی ئەگەر بزانن ئەوە نیعمەتێکی پایەدارە •

★ (ما عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ ومَا عِنْدَ اللهِ باقٍ ، ولَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أجْرَهُمْ بِأحْسَنِ ما كانُوا يَعْمَلُونَ) (٩٦) ★

ئەوەی هەیە لە لای ئێوە لە پایەو مایەو لە نان‌و شان‌و ، لە ئەولادو ژنان هەمووی تەواو ئەبێ ، وە ئەوەی لە لای خودایە لە جەزای خێرو دەرەجاتی ئێوە لە قیامەتا ئەمێنێتەوە ، وە بە ڕاستی ئێمە جەزای ئەو کەسانە ئەدەینەوە کە صەبر ئەکەن‌و خۆیان ئەگڕن لەسەر سزای دنیاو ناهەمواری

قورەیش ، وە یا لەسەر هەر ئازارو یێزارێ کە لەسەر دینی ئیسلام یێت بەسەریانا لـە موقابیلی باشترین کردەوەیەکەوە کە ئەیکەن ، واتە ئەگەر رۆژی صەد کاری خێر بکەن کامیان لە لای خودا باشترە هەموو ئـەو کردەوەکانی تریان لەسەر میزانی ئەو کارە زۆر باشە جەزای بۆ دائەنێین •

★ (مَنْ عَمِلَ صالِحاً مِنْ ذَكَرٍ أوْ اُنْثى ، وهُـوَ مُؤْمِنٌ ، فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيـاةً طَيِّبَةً ولَنَجْزِيَنَّهُمْ أجْرَهُمْ بِأحْسَنِ ما كانُوا يَعْمَلونَ) (٩٧) ★

هەرکەسێ کردەوەی باش بکا پیاو یا ژن ، بـە مەرجی ئەوە کـە خاوەن ئیمان بێ ، بە راستی ئەوە ئەیژینین **بە ژیانێکی پیرۆزی موناسب لە دنیادا** هـەتا ئەگەر گـەدا بێ یا بەرە بەلاّ بێ بـە جۆرێ دلّی نوورانی ئەکەین و صەبری پێ ئەدەین بە خۆشی رائەبوێرێ و ، لە قەبریشا لە پاش مردن و لەو قەبرەدا بە نیعمەت و رەحمەتی خۆمان ئەیهێلینەوە و لە قیامەتیشا کە رۆژی جەزای ئیمان و کردەوەی چاکـەیە بـە گەورەیی و کەرەمی خودا هـەتا هـەتایە •

وەکو لـە تەفسیرە گرنگەکاندا دەرئەکەوێ ئـەم ئایەتانە هـەموو تەرغیب و تەقویەی موسوڵمان ئەکـەن لەسـەر راگرتنی ئیمان و پەیمان و وەفا بـە وەعدەو وەفا بەو کردەوانە کـە بڕیاری داوە لەسەر خۆی بـە نەفسی ئیمان یاخود بە پەیمان یا بە سوێندخواردن ، وە مانیع نیە لەوەیش کە بە دەلیل بازە سوێندێ جیا بکرێتەوە لەمانە •

★ (فـإذا قَـرَأْتَ القُـرْآنَ فاسْتَعِذْ بِاللهِ مِـنَ الشَّيْطانِ الرَّجِيمِ) (٩٨) ★

هەر کاتێ خواستت بو قورئان بخوێنی لە پێشدا بڵێ (اعوذ باللّه من

الشیطان الرجیم) بۆ ئه‌وه که شه‌یتانت لێ دوور بکه‌وێته‌وه‌و خه‌یاڵی خراپ یا خودبینی نه‌خاته دڵته‌وه •

★ (إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ على الَّذِينَ آمَنُوا وعلى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلونَ) (٩٩) ★

بە راستی شه‌یتان هێزی نیه له‌سه‌ر گومڕاکردنی ئه‌و که‌سانه که ئیمانیان هێناوه به خوداو هه‌ر له‌سه‌ر خودای خۆیان ته‌وه‌کول‌و ئیعتیماد ئه‌که‌ن •

★ (إِنَّمَا سُلْطَانُهُ على الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ والَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكونَ) (١٠٠) ★

هێزی شه‌یتان که هه‌یه هه‌ر به‌سه‌ر ئه‌و که‌سانه‌دا هه‌یه که شه‌یتان ئه‌که‌ن به دۆستی خۆیان ، وه ئه‌و که‌سانه که شه‌یتان ئه‌که‌ن به شه‌ریکی خودا ، وه‌کو مه‌جووسیه‌کان که ئیمان دێنن به یه‌زدان‌و ئه‌هریمه‌ن ، وه یا ئه‌و که‌سانه که به هۆی په‌یڕه‌وی شه‌یتانه‌وه شه‌ریك بۆ خودا بڕیار ئه‌ده‌ن‌و ئه‌بن به بتپه‌رست •

★ (وإِذا بَدَّلْنا آيَةً مَكانَ آيَةٍ ـ واللهُ أَعْلَمُ بِما يُنَزِّلُ ـ قالُوا : إِنَّما أَنْتَ مُفْتَرٍ ! بَلْ أَكْثَرُهُمْ لا يَعْقِلونَ) (١٠١) ★

کاتێ که ئایه‌تێ دابنێین له شوێنی ئایه‌تێکی تردا ، یانی خوێندنی ئایه‌تێ لابه‌ین‌و ئایه‌تێکی تری له شوێندا دابنێین ، وه یاخود حوکمێ نه‌سخ بکه‌ینه‌وه‌و حوکمی ئایه‌تێکی تری له جێگه‌دا دابنێین ، وه‌لحاڵ خودای ته‌عالا له هه‌موو که‌س زاناتره به‌و ئایه‌ته که نازڵی ئه‌کاو ئه‌و عالمه به مه‌صڵه‌حه‌ت له گۆڕینی ئه‌حکامدا به پێی ڕۆژ •• کافره موشریکه‌کان

ئەڵێن : تۆ ئەی محەمەد ئینسانێکی درۆ بە دەمی خوداوە هەڵئەبەستیو بە ئارەزووی خۆت ئایەت دێنیو ئایەت لائەبەی ! جا ئەی خۆشەویست تۆ واز لەم ئینسانانە بێنە ، ئەمانە زۆربەیان نەزانیو خێری خۆیان نازانن چ جای ئەوە کە فامی سوودی ئەحکامی خودا بکەن •

★ (قُلْ : نَزَّلَهُ روحُ القُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وهُدىً وبُشْرى لِلمُسْلِمِينَ) (١٠٢) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ بەوانە کە : ئەو قورئانە جوبرەئیل کە ناسراوە بە (روح القدس) ، چونکی رۆحێکە خاوەن نوورو پاکە لە خراپی نەفسو مەئسووری خودایە •• لە (لوح المحفوظ)ەوە دایەڕاندوەو هێناویەتیە خوارەوە لەگەڵ حیکمەتو سوودا بۆ ئادەمیزاد ، هەتا ئەو کەسانە کە ئیمانیان هەیە دایانبەزرێنێ لەسەر ئیمان ، وە هاتوە بۆ ئەوە بێ بە هۆی شارەزایی بۆ رێگەی پیرۆزی هەردو دونیا ، وە هاتوە بە موژدەو بەشارەت بۆ موسوڵمانان ، موژدەیان پێ ئەدا کە رزگاربوون لە سزای خوداو ئەگەن بە پاداش •

★ (ولَقَدْ نَعْلَمُ أنَّهُمْ يَقُولُونَ : إنَّما يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ) ★

ئێمە ئەزانین ئەو کافرانە ئەڵێن : ئەم قورئانە کە محەمەد ئەیخوێنێتەوە ئادەمیزادێ لە مەکەدا فێری ئەکا ، وە کەلامی خودا نیە ، بەڵام ئەم کافرانە نافامن ئیعتیرازیش بگرن بۆیە قسەی وا ناماقوڵ ئەکەن ، ئەنا ئەو کەسە بۆ ئەوە ناشێ تۆ فێر بکا •

★ (لِسانُ الَّذي يُلْحِدونَ إلَيْهِ أعْجَمِيٌّ وهذا لِسانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ) (١٠٣) ★

زمانی ئه‌و که‌سه که بـه هۆی ئه‌وه‌وه ئه‌م غه‌ڵه‌ته ئه‌که‌نو نیسبه‌تی قورئانه‌که‌ی تۆ له‌و ئه‌دەن وه‌کو (جبر)ی رۆمی بێ که غوڵامی عامیری کوڕی حه‌ضره‌میه . وه یا (جبر)و (یسار) که وه‌ستای شمشێر دروستکردن بوون له مه‌که‌دا زمانی ئه‌و زمانێکی عه‌جه‌میه‌و لوغه‌ته‌که‌ی غه‌یری لوغه‌تی عه‌ره‌به‌و ئه‌گه‌ر قسه‌ی عه‌ره‌بیش بکا به ره‌وانی‌و سافی نایکا • وه ئـه‌م قورئانه‌ی که دێته خواره‌وه بۆ سه‌ر تۆ زمانێکی عه‌ره‌بی ساف‌و ره‌وان‌و موعجیزه‌یه •

★ (إِنَّ الَّذِينَ لا يُؤْمِنونَ بِآياتِ اللهِ لا يَهْدِيهِمُ اللهُ ولَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ) (١٠٤) ★

ئه‌و که‌سانه که ئیمان نایه‌نن به ئایاتی خودا ئه‌وه خودا شاره‌زایان ناکـا بۆ ده‌رکی حـه‌ق‌و حه‌قیقه‌تی غـه‌یبی‌و بۆ فامکردنی نهێنی ئیعجازی که‌لامی خودا له دنیادا وه له قیامه‌تیشا سزایه‌کی سه‌ختیان هه‌یه •

★ (إِنَّما يَفْتَرِي الكَذِبَ الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِآياتِ اللهِ ، واولئِكَ هُمُ الكَاذِبُونَ) (١٠٥) ★

نه‌وەك درۆ هه‌ڵئه‌به‌ستێ ئه‌و که‌سانه که ئیمانیان نیه به ئایاتی خودای ته‌عالاو ، ئـه‌وانه درۆزنی تـه‌واون • ئیتر درۆکـردن دووره لـه پایه‌ی ره‌هبه‌رانه‌وه که سه‌راسه‌ر دڵیان به نووری ره‌حمه‌ت هه‌ڵگیرساوه وه ئه‌و درۆزنانه قیاسی حاڵی ره‌هبه‌ران ئه‌که‌ن له حاڵی ڕێبڕان ، ئه‌مانه زۆر زۆر له یه‌ك دوورن •

★ (مَنْ كَفَرَ بِاللهِ مِنْ بَعْدِ إيمانِهِ ـ إلاّ مَنْ اُكْرِهَ وقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌ بِالإِيمانِ ـ ولكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالكُفْرِ صَدْراً فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللهِ ولَهُمْ عَذابٌ عَظِيمٌ) (١٠٦) ★

وە ئەو کەسانە کە نیسبەتی لە رەهبەر ئەدەن ، واتە ئەو کەسانە کە کوفرو ئینکاری دینی ئیسلام دەرئەبڕن لە پاش ئیمانهێنانیان ئەوانە قاری خودای تەعالا ئەڕژێ بەسەریانا ـ بەڵام کەسێ کە ناچار بکرێ بە زۆر لەسەر کوفرو لەو کاتەدا دڵی دامەزرا بێ بە ئیمانو باوەڕ ؛ چونکی حاڵی ناچاری حاڵی تەصەڕوفی ئیختیاری نیە •• ئەوە تاوانی نیە ـ بەڵێ کەسێ خۆی رووناك کردبێ بە بێ ئیمانیو سینەی بۆ کوفر کردبێتەوە ـ پەنا بە خودا ـ ئەوە ئەوانە دائەبارێ بەسەریاناو لەسەریانە قاری ناباری ناهەموار لە لایەنی خوداوە ، وە بۆ ئەوانە هەیە سزای گەورەی بێ ئەندازە •

بزانن ! ئەو ئیکراهە کە ئەبێ بە هۆی دروستبوونی وتنی کەلیمەی کوفر ئەوەیە یارۆ سزا بدرێ بە سزایێ کە بە عادەت نەتوانێ خۆی لە بەرا بگرێ ، وەکو ترساندن بە کوشتن یا دەستبڕین یا لێدانێکی توندی وەها خۆی لە بەرا نەگرێ •

وە بزانن ! ئەوەڵ کەسانێ کە دینی ئیسلامیان وەرگرت لە حەزرەتەوە (د) شەش کەس بوون : ئەبوبەکرو ، خەبابو ، صوهەیبو ، بیلالو ، عەمارو ، سومەییەی دایکی عەمار • دیارە ئەوە کە حەزرەت سەرچاوەی ئیسلامیەتەکە بو •• جا کاتێ قورەیش ئاگادار بوون لەم فیکرەو لەم دینەو لەم شەخسانە بە دڵ ئامادەبوون بۆ سزادانیان ، بەڵام

ئه‌بو طالیب بوو به پـــه‌نا بۆ حه‌زره‌تو ، خزمانی ئه‌بوبه‌کریش په‌نـای ئه‌ویان دا •

به‌ڵام ئه‌و دوایان په‌ناده‌رێکی دیارییان نه‌بو ، وه کافره‌کان ئازاریان ئه‌دان ، به تایبه‌تی ئـه‌بو جه‌هـــل ئه‌هات جێوی پێ ئه‌دانو گاڵته‌ی پێئه‌کـردن ، وه ئـه‌وه‌نه ناپیـاو بو ســومه‌ییه‌ی دایکی عه‌مـاری بـه شێوه‌یه‌کی ناشیرین کوشت ، وه په‌تیان خسته گه‌ردنی بیلالو سزایان دا ، به‌ڵام ئه‌و هه‌ر ئه‌یوت : (احد ، احد) : خودا یه‌کێکه یه‌کیکه •

وه عه‌مار ئه‌فه‌رموێت : هه‌موومان له کاتی سزادا شتێك هات بـه زمانمانا کافره‌کان ده‌ستبه‌ردارمان بوون بیلال نه‌بێ ، ئه‌و هه‌ر خۆی گرت تا وازیان لێ هێنا •

وه بزانن ! ئیکراه چه‌ن پایه‌ی هه‌یه •

یه‌که‌م : ئه‌مه‌یه واجبه کابرای زۆرلێکراو ئـه‌و کاره بکا ، وه‌کو کاتێ زۆری لێ بکه‌ن له‌سه‌ر خواردنه‌وه‌ی شه‌راب بـه کوشتنی خۆی ئه‌مه واجبه کابرا بیخواته‌وه هه‌تا خۆی لـــه کوشتن بپارێزێ ؛ چونکی حورمه‌تی رۆح به‌رزتره له‌و پایه •

دووهه‌م : ئه‌مه‌یه که ئه‌و فیعله حه‌ڵاڵ بێ نه‌ك واجب ، وه‌کو ئه‌وه کابرا ناچار بکه‌ن له‌سه‌ر که‌لیمه‌ی کوفر به کوشتنی خۆی ئه‌مه دروسته ئه‌و کابرا کوفر به ده‌میا بێ به مه‌رجێ له دڵدا موسوڵمان بێ ، هـه‌روا دروسته خۆی بدا به کوشت وه ئه‌و که‌لیمه به ده‌میا نه‌هێنێ •

سێهه‌م : که حه‌رامه ئینسان گوێ بدا بـه‌و ناچارکردنه وه ئه‌گه‌ر کاره‌که بکا ئه‌حکامی شه‌رعی له‌سه‌ر جاری ئه‌کرێ ، وه‌کو ئه‌وه زۆر

بکرێ نە کەسێ بۆ کوشتنی ئینسانێك کە دروست نەبێ بکوژرێ . ئەمە بە هیچ شێوەیێ دروست نیە بیکوژێ هەرچەن نەفسی خۆی لە خەتەرا بێ . بەڵکو ئەگەر بیکوژێ واجبــە کابرای زۆرکەرو زۆر لێکراویش هەردوکیان بکوژرێن لە تۆڵەی ئەو داماوەدا کە کوژراوە .

وە بزانن ! لە مەزهەبی ئیمامی شافیعیدا (خ) زۆرکردن ئەبێ بە مانیع لە کەوتنی تەڵاقی زۆرلێکراو ، وە لە دروستبوونی بەیعو مامەڵەو عەقدی نیکاحو .. هەر مادەیێ کە پەیوەندی بــە نەفسی کابرای زۆرلێکراوەوە بێ ئەمانە هیچیان دانامەزرێن .

★ (ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الحَياةَ الدُّنْيا عَلَى الآخِرَةِ وأَنَّ اللهَ لا يَهْدِي القَوْمَ الكافِرِينَ) (١٠٧) ★

چونکی ئەو کۆمەڵە کە لە پاش ئیمان کافر ئەبنــەوە ژیانی دنیایان ئیختیار کردوە بەسەر ڕۆژی قیامەتا وە ئەوانە کافرن وە خودا هیدایەتی کافران نادا جا ئەو سزا گەورەیانە ئەدا .

★ (اولٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللهُ عَلَى قُلوبِهِمْ وسَمْعِهِمْ وأَبْصارِهِمْ واولٰئِكَ هُمُ الغافِلونَ) (١٠٨) ★

وە ئەو گەلە کە لە پاش ئیمان وەرگەڕاونەتەوە خودا مۆری ناوە بە دڵو چاوو گوێیاناو ڕاستی دەرك ناکەنو بێئاگان لــەوە کە کەلامی خودای تەعالا بە باشی وەربگرن .

★ (لا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الآخِرَةِ هُمُ الخاسِرونَ) (١٠٩) ★

وە ڕاستەو بێگومان کە ئەوانە لە پاشەڕۆژا زیانکارنو زیانمەندن .

★ (ثُمَّ إنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هاجَرُوا مِنْ بَعْدِ ما فُتِنُوا ثُمَّ جاهَدُوا وصَبَرُوا إنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِها لَغَفُورٌ رَحِيمٌ) (١١٠) ★

پاش ئه‌وه بزانن به راستی په‌روه‌ردگاری تۆ بۆ ئه‌و موسوڵمانانه که کۆچیان کرد له مه‌که‌وه بۆ مه‌دینه‌ی مونه‌وه‌ره پاش ئه‌وه که ئازاردران ، وه‌کو عه‌ماری کوڕی یاسیر ، وه پاش هاتنی مه‌دینه‌یش جیهادیان کرد له ڕێگه‌ی خوداداو خۆیان گرت له‌سه‌ر ئازاری جیهاد •• خودا پاش ئه‌م هه‌موو کاره‌ساتانه به راستی تاوانبه‌خش‌و میهره‌بانه •

★ (يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجادِلُ عَنْ نَفْسِها وتُوفَّى كُلُّ نَفْسٍ ما عَمِلَتْ وهُمْ لا يُظْلَمونَ) (١١١) ★

وه میهره‌بانییان له‌گه‌ڵ ئه‌کا له‌و ڕۆژه تاریکه‌دا که هه‌موو نه‌فسێ موجاده‌له‌و هاوار ئه‌کا بۆ ڕزگارکردنی خۆی‌و هه‌موو نه‌فسێ جه‌زای ئه‌و کرده‌وانه‌ی پێ‌ئه‌درێته‌وه که کردوونی ، وه ئه‌وانه که‌م‌و زۆر ستەمیان لێ ناکرێ •

★ (وضَرَبَ اللهُ مَثَلاً : قَرْيَةً كانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيها رِزْقُها رَغَداً مِن كُلِّ مَكانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللهِ فَأَذاقَها اللهُ لِباسَ الجُوعِ والخَوْفِ بِما كانُوا يَصْنَعونَ) (١١٢) ★

خودای ته‌عالا بۆ ئه‌وه که ئامۆژگاری ئاده‌میزادی دنیا بکا . وه به ئایه‌تی ئه‌وانه وان له نزیکی تۆدا به‌ڵکو بێدار ببنه‌وه دێیه‌کی کردوه به نموونه ، به (مثبه‌به) بۆ ئه‌م شوێنه ئابرانه که ئیمان ناهێنن پاش ئه‌وه

کە مەجالی ئیمان‌هێنانیان هەبو بە خۆشی جا ئەو (مەثەل)ە هەر (مفروض)و (مقدر) بێ وە یاخود شاری مەکە بێ •

ئەفەرموێت : ئەو دێیە ئەمین بو لـــە تالآنو بڕۆی دوژمنان ، وە دامەزراو بو بە ئیعتیباری ئەو خەڵکە لە ناویا بوونو دۆستی یەك بوون ، وە ئەو دێیە رۆزی خۆی بە رەسایی لە هەموو ولآتێکەوە بۆ ئەهات ، وە ئەگەر فەرمانی خودایان بەجێ بهێنایێو سوپاسی نیعمەتەکانیان بکردایـە هەروا بەو خۆشیە ئەمایەوە ، بەڵام هات کوفری نیعمەتەکانی خودای کرد ، جا خودای تەعالا گیرۆدەی کردنو برسێتیو بێ ژیواریو نائەمینیو ترسی دوژمنانی دیاری برد بە دڵیانا لەبەر ئەو کارە نابارانە کە ئەیانکردن •

★ (ولَقَدْ جاءَهُمْ رسولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوه فاَخَذَهُمُ العَذابُ وهُمْ ظالِمونَ) (١١٣) ★

وە بە راستی هات بۆ لای ئەو ئەهلی مەکە پێغەمەرێ لـــە نەژادی خۆیان ئەوانیش باوەڕیان پێ نەکرد جا سزای خودا گرتنی لـە حاڵێکدا ئەوان ستەمکار بوون •

★ (فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ حلالاً طَيِّباً واشْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ إنْ كُنْتُمْ إيَّاهُ تَعْبُدونَ) (١١٤) ★

وە وتمان بە ئەهلی مەکە بخۆن لەوەی خودا کردوویەتی بە رۆزیتان کە حاڵی وایە حەڵاڵو ردوایە بە دین ، وە خۆشو بەلەزەتە لە کامی دەما ، وە سوپاسی نیعمەتی خودا بکەن ئەگەر ئێوە عیبادەتی ئەو ئەکەن بـە تایبەتی •

له‌م دوو ئایه‌ته‌دا به‌یانی حاڵی ئه‌هلی مه‌که به‌ روونا‌کی ئه‌کا ؛ واتـه شارێکی هێمن‌و پڕ له‌ ژیوارو خۆش بـو ، نیعمه‌تی مه‌عنه‌وی پێغه‌مه‌ری ره‌هبه‌رمان بۆ ره‌وانه‌کردن‌و نان‌و نیعمه‌تی ولاّتم بۆ رژاندن ، وتم : بنۆشن‌و بپۆشن‌و سوپاسی خودا بکه‌ن که‌چی ئـه‌وان کوفری هه‌ردوو جـۆره نیعمه‌ته‌که‌یان کرد : دوژمنایه‌تییان کرد له‌گه‌ڵ پێغه‌مه‌ری ره‌هبه‌راو لـه ولاّته‌که‌ی خۆی تاریان کرد ، وه‌ ئه‌و نیعمه‌تانه‌یش پێیان درابو له‌ باتی ئه‌وه سوپاسی خودای ته‌نیای له‌سه‌ر بکه‌ن کردیان به‌ ناسوپاسی‌و خودایش بشێوه‌ی خسته‌ ناویان پیاوه‌ گه‌وره‌کانی دان به‌ کوشت ، وه‌ ئه‌و هاتوچۆی ولاّته‌ به‌ تیجاره‌ت‌و ئه‌و نیعمه‌ته‌ زۆره‌ی کرد به‌ برسێتی حه‌وت ساڵ وه‌کو ساڵه‌کانی زه‌مانی یوسف (د) ، وه‌ ئه‌مینیه‌که‌یانی کرد به‌ ترس له‌ سوپای پێغه‌مه‌ر (د) •

★ (إِنَّمـا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ المَيْتَةَ والدَّمَ ولَحْمَ الخِنْزِيرِ وما اُهِلَّ لِغَيْرِ اللهِ بِهِ ؛ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ باغٍ ولاَ عادٍ ، فَاِنَّ اللهَ غفُورٌ رَحِيمٌ) (١١٥) ★

له‌ کاتێکدا خودا فه‌رمانی پێدان به‌ خواردنی ئه‌وه‌ی حه‌ڵاڵی کردوه بۆیان •• هات حه‌رامه‌کانی بۆ ژماردن بۆ ئه‌وه بڵێن که‌ غه‌یری ئه‌وانـه حه‌ڵاڵن • واته‌ ئه‌وانه‌و شتێ که‌ به‌ شێوه‌ی قیاس وه‌کو ئه‌وان بێ حه‌رامه‌و له‌وانه‌ به‌ولاوه‌ حه‌ڵاڵه •

وه‌ فه‌رمووی : خـودا حه‌رامی نه‌کردوه‌ له‌سه‌رتان مردارەوه‌بوو نه‌بێ خوێنی رژاوو گۆشتی به‌رازو گۆشتی ئه‌و حه‌یوانانه‌ که‌ له‌ کاتی سه‌ربڕینیانا ده‌نگ به‌رزکرابێته‌وه‌ به‌ ناوی غه‌یری خودای ته‌عالا ، واته‌ ناوی بته‌کانی له‌سه‌ر برابێ • ده‌ی ئه‌گه‌ر که‌سێ ناچار ببێ بۆ خواردنی

ئەوانە کە باسمان کردن ، وە حاڵی وابێ تەجاوز نەکا بەسەر بەشی ناچارێکی ترا بیخوا ، وە زیاد لە ئەندازەی پێویستی خۆیشی نەخوات ، ئەوە خودای تەعالا نیسبەت بەو کەسە تاوانبەخش‌و میهرەبانە •

پرسیار کراوە : ئینسانی ناچار تاوانی نیە دەی چۆن‌و بە چی موناسەبەیێ کەلیمەی (غفور) بەکار براوە ؟ جوابەکەی ئەمەیە : راگرتنی حەدی چاری ناچاری زۆر گرانە ، وە ئەو کەسانە بە ئەغلەب زیاد لە ئەندازەی شەرعی ئەخۆن لەبەر ئەوە موناسبە باسی میهرەبانی‌و تاوانبەخشی خودا لەم جێگەدا بکرێ •

★ (ولا تَقُولوا ، لِما تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الكَذِبَ : هذا حَلالٌ وهذا حَرامٌ ، لِتَفْتَرُوا عَلى اللهِ الكَذِبَ ، إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللهِ الكَذِبَ لا يُفْلِحُونَ) (١١٦) ★

وە هەر لەبەر قسەکردنی زمانی خۆتان بە درۆ بە بێ دەلیل مەلێن : ئەم شتە حەلاڵەو ئەو شتە حەرامەو نیسبەتیشی بدەن بۆ لای خودا هەتا درۆ هەڵبەستن لەسەر خودای تەعالا ؛ چونکی ئەو کەسانە کە درۆ هەڵئەبەستن بە دەمی خوداوە رزگار نابن لە سزای خودای تەعالا لە رۆژی قیامەتا •

★ (مَتاعٌ قَلِيلٌ ولَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ) (١١٧) ★

وە ئەو خۆشیە کە درۆزنەکان وان لە ناویا خۆشیەکی بێ بایەخ‌و رابواردێکی کەمە لە دنیادا وە بۆ ئەوان هەیە سزایەکی خاوەن ئازار لە پاشەڕۆژا •

★ (وعلى الذين هادوا حرمنا ما قصصنا عليك من قبل وما ظلمناهم ولكن كانوا أنفسهم يظلمون) (١١٨) ★

وه حه‌رامان كرد له‌سه‌ر جوولەكه‌كان ئه‌وه‌ی كه بۆم گێڕاینه‌وه له‌مه‌وپێش له سووره‌تی ئه‌نعامدا كه عیباره‌ت بو له فه‌رموده‌ی خودا (وعلى الذين هادوا حرمنا كل ذي ظفر ، ومن البقر والغنم حرمنا عليهم شحومهما الا ما حملت ظهورهما (هه‌تا) لصادقون) وه ئێمه سته‌مان له جوولەكه‌كان نه‌كرد كه ئه‌و شتانه‌مان لێ حه‌رام كردن به‌ڵكو ئه‌وان سته‌میان له خۆیان كرد كه ده‌ستیان كرد به تاوانكردن هه‌تا ئێمه‌یش عوقووبه‌تمان دا به حه‌رامكردنی ئه‌و شتانه •

★ (ثم إن ربك للذين عملوا السوء بجهالة ثم تابوا من بعد ذلك وأصلحوا إن ربك من بعدها لغفور رحيم) (١١٩) ★

خودای ته‌عالا بۆ ده‌ربڕینی میهره‌بانی خۆی وه‌كو ئیعلانی عه‌فوی عام به مه‌رجی حه‌یاو ئه‌ده‌ب •• ئیعلانی ئه‌وه‌ی كرد پاش كردنی هه‌ر جۆره تاوانباریه‌ك له پیرو باوه‌ڕدا یاخود له كرده‌وه‌و وتارا ، وه‌كو سته‌مكردنو گومكردنی حه‌ق‌و ده‌مبردن بۆ درۆو ده‌له‌سه‌و نامه‌ردی ••• به راستی خودای ته‌عالا بۆ ئه‌و كه‌سانه كه خراپه ئه‌كه‌ن به هۆی نه‌فامی‌و نه‌زانی‌و زانبوونی ئاره‌زووی نه‌فسانی وه یا هێزی قاری حه‌یوانی وه یا وه‌هسی شه‌یتانی ••• مادام له پاش ئه‌وانه توبه‌یان كردو به دڵو ده‌م پاشیمان بوونه‌وه له‌و تاوانه‌و میانه‌ی خۆیان‌و خودایان باش كرد به ئیخلاص‌و ، حه‌قی خاوه‌ن حه‌قیان دایه‌وه یا گه‌ردنی خۆیان پێ ئازاد كردن •• به راستی خودا پاش هه‌موو ئه‌وانه تاوان‌به‌خش‌و میهره‌بانه •

پاش ئەوە کە خودای تەعالا لە سوورەتی (نەحل)دا دینو ئایینی کافرە موشریکەکانی بەتاڵکردەوە ، ویستی تەرغیبی ئادەمیزادی زەمان بدا بۆ ئەخلاقو ئادابی حەزرەتی ئیبراهیمی خەلیل ـخـ لەبەر ئەوە کـە سـەرداری ئـەهلی تەوحیـد بوەو دوژمنی ئـەهلی ئیشـراك بوە ... فەرمووی :

★ (إنَّ إبْراهِيمَ كـانَ اُمَّةً قانِتـاً لِلهِ حَنِيفاً ولَمْ يَكُ مِـنَ المُشْرِكِينَ (١٢٠) شـاكِراً لِاَنْعُمِهِ اجْتَباهُ وهَداهُ إلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ (١٢١) وآتَيْناهُ فِي الدُّنْيـا حَسَنَةً وإنَّهُ فِي الآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ) (١٢٢) ★

بە راستی ئیبراهیم باپیرە گەورەی ئێوە بە تەنیا ئوممەتێ بو لەبەر ئەوە کە ئەوەندە سیفاتی بەرزو خوو رەوشتی پەسەندی بو کە لە هەموو ئەفرادی ئوممەتێکدا گردنەدەبوونەوە • وە یاخود بە تەنیا خۆی وەکو سوپایێ وا بو لە بەرانبەری سوپای بتپەرستانی جیهانەوە •

وە (قانیت) بو بۆ خودای تەعالا واتە : ملکەچو فەرمانبەرداری بو وە ئامادە بو بۆ بەجێهێنانی ئەوەی خودا ئەمری پێکرد ، تەرکی ولاتی نیشتمانی عیراقی کردو کۆچی کـرد بۆ (حەران)و لەوێوە بۆ فەلەستین لەبەر خودا • وە هاجەری حەرەمیو ئیسماعیلی کوڕی بە منداڵیو بە بێ کەسو داشتیار لە عەرزی مەکەدا دانا هەتا بینای خانووی (کعبة الله)ی کردەوەو ئیسماعیلی راکێشا بۆ سەربڕین لەسەر ئەمرو فەرمانی خودا ، وە دیارە خۆشەویستترینی شـت لای ئینسـان نیشتمانو ژنو کـوڕی خۆشەویستە ، ئیبراهیم لەبەر خودا دەسبەرداری هەموویان بو •

وه (حه‌نیف) بو واته : لای دا له دینی گومڕاهی‌و بتپه‌رستی که له هه‌موو جیهانا لـه‌و چه‌رخه‌دا باو بو بـه لادایێك له‌گـه‌ڵ عه‌زمی دڵداو دوژمنایه‌تی ئایینی گومڕاهیدا •

وه له موشریکه‌کان نه‌بو واته لـه ئه‌هلی ته‌وحید بو به بچووکی‌و گه‌وره‌یی‌و له‌به‌ر ئه‌مه بو که هه‌میشه ته‌قریری ده‌لیلی ئه‌کرد له‌سه‌ر ئیثباتی خودای ته‌نیا له به‌رابه‌ر (نه‌مرود)ی بێدادا •

وه شاکیری نیعمه‌ته‌کانی خودا بو ، واته سوپاس‌گوزار بو ، وه له جومله‌ی سوپاسی نیعمه‌ته که ئینسان له‌و نیعمه‌ته هه‌یه‌تی به‌شی خه‌ڵکی لێبدا •

ریوایه‌ت کراوه : قـه‌ت نانی نه‌خواردوه بـه ته‌نیا ، ته‌نانه‌ت رۆژێ له‌به‌ر بێمیوانی نانی‌نه‌خوارد هه‌تا بازێ فریشته له صووره‌تی ئاده‌میزادا بوون به میوانی ، ئه‌ویش ئه‌مری کرد نانیان هێناو پێی فه‌رموون : یێن نان بخۆن له‌گه‌ڵیا ، ئه‌وانیش عوزریان هێناوه به‌وه که گیرۆده‌ی ده‌ردی گولی بوون له‌به‌ر ئه‌وه نایه‌ن له‌گه‌ڵیا نان بخۆن ، ئه‌ویش فه‌رمووی : ئا ئیسته به تایبه‌تی واجبه که ناتتان له‌گه‌ڵدا بخۆم ؛چونکی ئه‌گه‌ر خـودا ئێوه‌ی خۆش نه‌ویستایێ گرفتاری نه‌ده‌کردن •

وه خودا هه‌ڵی‌بژاردبو بۆ پایه‌ی پێغه‌مه‌ریتی ، واته کردبووی بـه خۆشه‌ویستی تایبه‌تی بۆ خۆی به صیفه‌تی پێغه‌مه‌ری خۆشه‌ویست ، وه به صیفه‌تی ریساله‌ت مه‌طلووبی خودا بوو بۆ ره‌هبه‌ری ئاده‌میزاد •

وه هیدایه‌تی دابو به شێوه‌یه‌کی زۆر تایبه‌تی ؛ ئه‌یتوانی ده‌عوه‌تی خه‌ڵك بکا بۆ لای خـوداو ته‌رغیبیان بدا له‌سـه‌ر دینی حه‌ق‌و دووریان بخاته‌وه له گومڕاهی‌و بتپه‌رستی •

وە لـە دنیادا پایەی حەسەنەی مەعنەوی پێدابو بەوە کە کردی بـە شێخی (موحد)ینو بە باوکی ئەنبیاو مورسەلینو بە میعماری (کعبة الله) بۆ ئیقامەی دین ، وە محەمەدی عەرەبی لەسەر دۆعای ئەو کرد بە پێغەمەری گشتیو (رحمة للعالمین) ، وە پایەی دنیایشی پێدا لە هەر ولاتێکدا بو کردی بە خانەدانی نیعمەتو رزقو رۆزیو ژیواری بۆ نەتەوەی خۆی بە دۆعای خۆی وەرگرت هەتا دنیا دنیایە •

وە لە رۆژی قیامەتیشا لە بەندە چاکەکانی خودایە . دیارە مەعنای صەلاحەتو چاکی بـە نیسبەت ئـەگۆڕیو گـەورەی چـاکانی خـودا پێغەمەرانی خودان ، وە ئیبراهیم بـە یـەکێ لەوان دانراوەو ناوی باشی بەجێهێشتوەو خودای تەعالا ناوی کردوە بە هاوناوی پێغەمەر لە کاتی سەلاواتدانا لە سەری بە عیبارەتی (اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم ، وبارك علی محمد وعلی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم في العالمین انك حمید مجید) •

★ (ثُمَّ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْراهِيمَ حَنِيفاً وما كانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) (۱۲۳) ★

پاش ئەم باسە بەرزانە وەحیسان نارد بۆ لای تۆ کە تابیعی میللەتی ئیبراهیمی حەنیف بە کە لە ئادابی بتپەرستان لای دا ، وە بە هیچ جۆر لە هیچ کاتێ لە کاتانی ژیانیا لە خاوەن شیرکەکان نەبو نە بە گەنجیو نە بە رەسایی‌و نە بە پیری • وە هەرچەند هەرچی پێغەمەرم ردوانەکردوە هەموو لە تۆصوولو لە یاسای خودا بە یەك‌ناسیدا یەك میللەت بوون ، وە هەر فەرقێ بووبێ لە ئەحکاما بو ، بە تایبەتی من تۆم کرد بە یەکێ لەوانە ئاوی

ئیبراهیم زیندوو بکه‌یته‌وه هه‌تا ناوی ئه‌هلی ته‌وحید له دنیادا ون نه‌بێ ، وه وایشم بڕیار داوه که ناوی تۆیش له جیهانا به‌رده‌وام بێ هه‌تا هه‌تایه .

وه مادام خودای ته‌عالا لـه ئایـه‌تی پێشوودا ئه‌مری فه‌رموو بـه حه‌زره‌ت که شوێن ته‌وحیدو یاسای حه‌زره‌تی ئیبراهیمی باوکی بکه‌وێ‌و حه‌زره‌ت مه‌علوومه کـه رۆژی جومعه‌ی کردوه بـه رۆژی تایبـه‌تی بۆ عیباده‌ت . له‌مـه‌وه ده‌رکه‌وت کـه رۆژی جومعه لـه زه‌مانی حـه‌زره‌تی ئیبراهیمیشدا هه‌ر رۆژی عیباده‌ت بوه مه‌جالی ئـه‌وه هاته‌پێشه‌وه مادام رۆژی جومعه لـه زه‌مانی ئیبراهیمدا دیاری‌کراوه بۆ عیباده‌ت بۆچی لـه زه‌مانی حه‌زره‌تی موسادا رۆژی شـه‌مه بڕیار دراوه بۆ عیباده‌ت ؟ جـا خودای ته‌عالا بۆ وه‌ڵامی ئه‌م پرسیاره فه‌رمووی :

★ (إِنَّما جُعِلَ السَّبْتُ عَلى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ) ★

نه‌وه‌کو رۆژی شه‌مه بڕیار دراوه بۆ عیباده‌ت لـه ماوه‌ی حه‌فته‌دا له‌سه‌ر ئیلحاح‌و پێداگرتنی ئه‌و که‌سانه که که‌وتنه خیلافه‌وه له‌گه‌ڵ موسادا له‌سه‌ر خاتری دامه‌زراندنی رۆژی شه‌مه ، ئه‌گه‌رنا حه‌زره‌تی موسایش وه‌کو ئیبراهیمی باوکی هه‌ر رۆژی جومعه‌ی دائه‌نا بۆ عیباده‌تکردن . که رابو بڕیاری رۆژی شه‌مه له ئه‌نجامی کێشه‌ی کۆمه‌ڵێ له به‌نی‌ئیسرائیل هاته‌مه‌یدانه‌وه . وه خودای ته‌عالا ئاگاداری ئه‌و ئیختیلافه‌یه .

★ (وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ القِيامَةِ فِيما كانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ) (١٢٤) ★

وه بـه راستی په‌روه‌ردگاری تۆ حوکم ئه‌دا لـه رۆژی قیامه‌تا لـه به‌ینی ئه‌و تاقمه به‌نی ئیسرائیلیه‌دا له‌و شته‌دا که ئیختیلافیان تێدا کرد .

ریوایەت کراوە لە ئیبنو عەباسەوە ـخـ حەزرەتی موسا ـدـ رۆژی جومعەی جیاکردەوە بۆ ئوممەتی بەنیئیسرائیل کە عیبادەتی تێدا بکەن بە تایبەتی لە ناو رۆژانی حەفتەدا ، جا بەنیئیسرائیل وتیان : نەخەیر خودا لە رۆژی شەممەدا رزگار بوە لە دروستکردنی ئاسمانو زەوی ، ئێمە ئەو رۆژە ئەکەین بە رۆژی عیبادەت •

جا حەزرەتی موسا پارایەوە لە خودای تەعالا ئەویش رۆژی شەممەی بۆ بڕیاردان ، وە لەگەڵ ئەوەدا کە لەسەر ئەم ئیلحاحە شەممەیان وەرگرت عیبادەتی شەممەیان نەبردە سەر ؛ چونکی نافەرمانی خودایان کرد لەوەدا کە لە رۆژی شەممەدا خەریك بوون بە راوی ماسیەوە وە لەسەر ئەوە خودا قاری لێ گرتن •

وە لە زەمانی حەزرەتی عیسادا ـدـ ئەویش رۆژی جومعەی بریار داو قەومەکەی وتیان : مادام شەممە رۆژی بەنیئیسرائیلە ئێمە رۆژی یەك شەممە وەرئەگرین ، وە ئەوانیش ئەو رۆژەیان وەرگرت بۆ عیبادەتکردن بە تایبەتی •

بەهەر حاڵ ئەو هەڕەشە کە لە ئاخری ئایەتەکەوە دەرئەکەوێ لەسەر ئەوەیە کە لە وەختی خۆیدا بەنیئیسرائیل ملەجڕێیان کرد لەگەڵ حەزرەتی موساداو جومعەیان قەبوڵ نەکرد تا خودا بۆی کردن بە رۆژی شەممە ، کەچی رۆژی شەممەکەیشیان بە راستی ڕێز نەگرت هەتا لە دنیادا خودا قاری لێ گرتن ، وە لە قیامەتیشا سزایان ئەدا ؛ چونکی گۆڕینی یاسای خودایی بە هەر شێوەیێ بێ ئەبێ بە هۆی قاری خودا لەبەر ئەوە یاسای خودا پڕە لە حیکمەتو عینادی لەگەڵ حیکمەتدا دووڕە لە حیکمەت •

وه بازێ له موفه‌سیره‌کان فه‌رموویانه : مه‌عنای ئه‌و ئایه‌ته ئه‌مه‌یه : نه‌وه‌ك تۆڵه بڕیار درا له‌سه‌ر رۆژی شه‌مه ئیللا بۆ ئه‌و که‌سانه که شۆڕش‌و غه‌وغایان هه‌ڵساند له ئیحتیرامی ئه‌و رۆژه‌داو له ناو خه‌ڵکدا بلاّویان کرده‌وه : رۆژ هه‌ر رۆژه‌و فه‌رقی شه‌مه‌و یه‌ك شه‌مه‌و رۆژه‌کانی تر نیه‌و مه‌نعی ئێمه له راوه‌ماسی له رۆژی شه‌مه‌دا بێ مه‌عنایه‌و ، خه‌ڵکه‌که‌یان هه‌ڵنا بۆ شکاندنی شه‌مه ، جا خودای ته‌عالا قاری لێ‌گرتن‌و گۆڕینی به مه‌یموون‌و به‌راز تا سێ رۆژو له پاشا مراندنی •

وه بۆ راستی خودای تۆ حوکم ئه‌دا له به‌ینی ئه‌وانه‌دا له بابه‌تی رۆژی شه‌مه‌و گه‌لێ شتی تره‌وه که ئه‌وان ئیختیلافیان تێدا ئه‌کرد ، وه حاڵییان ئه‌کا که حوکمی خودا ره‌وایه به هه‌موو جۆرێ‌و عه‌لاقه‌ی به فه‌لسه‌فه‌ی ئێوه‌وه نیه •

وه موناسه‌به‌یش له‌گه‌ڵ مه‌قاما ئه‌مه‌یه خودا هه‌ڕه‌شه ئه‌کا له کافره‌کان ئه‌فه‌رموێت : من قارم گرت له به‌نی ئیسرائیل له‌سه‌ر جه‌ساره‌تیان‌و شکاندنی رۆژی شه‌مه ، وه ئه‌گه‌ر ئێوه‌یش له‌مه زیاتر جه‌ساره‌ت له‌گه‌ڵ پێغه‌مه‌ری خۆشه‌ویستما بکه‌ن قارتان لێ ئه‌گرم ، وه **فیعله‌ن ئه‌وان هه‌ر** جه‌ساره‌تیان زیاد بو تا له ئه‌نجامدا خودا حه‌زره‌تی زاڵ‌کرد به‌سه‌ریانا له به‌دراو له چه‌ن شوێنی ترداو شانی شکاندن‌و به‌تاڵ ده‌رچوو حه‌ق دامه‌زرا له جیهانا •

★ (اُدْعُ إِلى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالحِكْمَةِ والمَوْعِظَةِ الحَسَنَةِ وجادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وهُوَ أَعْلَمُ بِالمُهْتَدِينَ) (١٢٥) ★

بڕانن ! کاتێ خودای ته‌عالا فه‌رمانی دا به حه‌زره‌ت ـدـ که پەیڕه‌وی

حەزرەتی ئیبراهیم بکا لـە دەعوەتی عالەم بۆ لای خـودا ئـەو رێگەی دەعوەتە کە ئیبراهیم گرتبووی بۆی بەیان کرد بەم ئایەتە بەرزە پیرۆزەو فەرمووی : هۆشیارانی جیهان بانگ بکەن بۆ گەرانەوە بۆ سەر رێگەی راستی ئەو کە تەوحیدە بە شێوەو یاسایێ کە دامەزراوو بێ عەیب بێ وە بـە دەلیلێ کە بورهان بێو ئینتاجی قەطعی بێ لەگەڵ ئەو کەسانەدا کـە زاناو بالاو هۆشیاری تـەواون وە بـە ئامۆژگاری جـوانو مەفهـووم و نەزاکەتو ئەدەب لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە ناتوانن ورد بینەوە لە بورهانو لـە موستەوای ناو بەینان ، بـەلام دڵو دەروونیان پاکـەو دوورن لـە عینادکاری ، وە موجادەلەیش بکە لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە حازر نین بۆ قەبوولی دەعوەتو ئارەزووی ملەجڕیان هەیە بـە یاسایێ کە جوانتری یاساکان بێ بـە نەوعێ نـەبێ بـە مایەی زیان بۆ دائیرەی دەعوەتەکەی خـۆت .

وە تۆ ئەمەت لـە سەرە کە سپێرراوە پێت **ئیتر حەقت نەبێ بەسەر** ئەوەوە کە ئەوان ئەگەن بە هیدایەتو سوودی واقیعی یا ناگەن ؛ چونکە بە راستی خودای تۆ زاناترە لە هەموو کەس بەو کەسانە کە ئامۆژگاری کاریان لێ ناکا وە گومڕا ئەمێننەوە لە رێگەی خودا هەروا ئەو زاناترە بەو کەسانە کە ئەگەن بـە ئەنجامی بەرزی پیرۆز کـە هیدایەتە بۆ لای حەقو سلوکی رێگەی راست ئەمانە حەوالە بکە بە خودای خۆت .

بزانن ! ئیمامی رازی ـخـ ئەفەرموێت : بانگکردنی ئادەمی بۆ هەر مەزهەبێ پێویستە بـە دەلیلو مەبەس لـەو دەلیلە یا دامەزراندنی ئـەو مەزهەبەیە لە دڵی موسوڵمانانا وە یا مەبەس دەمکوتکردنو پێدەنگکردنی خەصمە .

وە بەشی یەکەم دوو بەشــە لەبەر ئەوە ئــەو حوجەتە یا دەلیلێکی ڕوهانیو یەقینیە کە دوور بێ لە ئیحتیمالی نوقصان ، وە یاخود دەلیلێکە موفیدی باودڕ بێ بەلآم بە شێوەی ظەن نەك یەقین •

وا دەرکەوت هەرچی دەلیل هەیە ئەم سێ بەشەیە :

یەکەم : حوجەتی قەطعی موفید بۆ عیلمی یەقینی ، وە ئەمە ناوئەبرێ بــە حیکمەتو ئــەمە بەرزترینی دەرەجاتەو خودا مەبەستی ئەمەیە کــە فەرمویە : (ومن یؤت الحکمة فقد اوتي خیرا کثیرا) واتە هەرکەس حیکمەتی پێدرابێ ئەوە بە ڕاستی خێرێکی زۆری پێدراوە •

وە بەشی دووهەم دەلیلی ظەنیە . کە مەشهوورە بە (امارات) کە دەلیلی ئیقناعیو ئەمە ئەبێ بە مەوعیظەی حەسەنە •

وە بەشی سێهەم : ئەو دەلیلەیە کە مەبەست لەو دەلیلە دەمکوتکردنی خەصمە کە قسەی پێ نەکرێ . وە ئەمە جەدەلە وە ئەم جەدەلەیش لەسەر دوو بەشە :

١ ــ ئەمەیە دەلیلەکەی دروستکرابێ لە (مقدمات مسلمە) خواە مسلم بێ لای جومهوور ، یا لــە لای ئــەو موقابیلە ، وە ئــەم جەدەلە جیدالیکە واقیع ئەبێ لەسەر شێوەی زۆر جوان ؛ چونکی موقەدیماتەکانی تەسلیم کراوەو جێگەی غەوغا نین •

٢ ــ بەشی دوەم لــە جەدەل ئەمەیە کە موقەدیماتەکەی بەتاڵ بن • بەڵام ئــەو خاوەن جیــدالە ئەیــەوێ بــە زۆری حیلــە بیانباتــە دڵی بەرانبەرەیەکەوە بــە هــەر شێوەیەی بێ ، وە ئــەم بەشە موناسبی ئەهلی فەضل نیە ؛ بەڵکو شیوازی ئەوان بەشی یەکەمە ؛ کە لە (وجادلهم بالتي

هي احسن) وەرئەگیرێ • وە ثابت بو بەم تەقریرە کە دەلائیل بریتین لەم سێ بەشە کە باسمانکردن •

جا کاتێ ئەمانەت زانی بزانە ئەهلی عیلم سێ تاقمن :

یەکەم : ئەوانە کە طالیبی زانستی راستیو بابەتی یەقینین ، وە قسە لەگەڵ ئەمانەدا قابیل نیە بە بەڵگەگەلی قەطعی یەقینی نەبێ کە مەشهوورە بە حیکمەت •

دوەم : کۆمەڵێکە کە موشاغەبە زاڵە بەسەر تەبیعەتیاناو مەبەستیان دەرکی مەعاریفی حەقیقیو عولوومی یەقینی نیە ، وە قسە لەگەڵ ئەمانەدا موجادەلەیە بۆ بێدەنگکردنیان • ئـەم دوو تاقمە یەکەمیان لایەنی بەرزو بالاّیە ، دوەمیان لاخواروو پەستە •

وە تاقمی سێیەم کە وان لە بەینی ئەم دوو تاقمەدا ئەوانەن کە لـە کەلاما نەگەیشتوون بە تاقمی یەکەمو لە پەستیدا نەهاتوونەتە خوارەوە بۆ لای تاقمی دووەم ، بەڵکو کەسانێکی وان لەسەر فیطرەتی ئەصڵیو سەلامەتی خوو رەوشت ، بەڵاّم لە پایەی قابیلیەتا نەگەیشتوون بە فامی بەڵگەگەلی قەطعی یەقینی ؛ چونکی ئەمە زۆر بەرزترە لە پایەی ئەوانو قسە لەگەڵ ئەمانەدا ئەبێ بە ئامۆژگاری جوانو قسەی خۆش بێ •

وە لە ناسکی ئەم ئایەتە پیرۆزەیە کە خودا فەرموویەتی : (ادع الی سبیل ربك بالحکمة والموعظة الحسنة)و حەصری دەعوەتی کردوە لەسەر ئەم دوو بەشە ؛ چونکی دەعوەت ئەگەر بـە دەلائیلی قەطعیە بێ ئـەوە حیکمەتە ، وە ئەگەر بـە دەلائیلی ظەنی بێ ئەوە مەوعیظەی حەسەنەیە ، بەڵاّم (جدل) لـە بابەتی دەعوەتو بانگهێشتن بۆ رێگەی خودا نیە ، بەڵکو مەبەست لە جەدەل هەر دەمکوتکردنی بەرانبەرە ، بۆیە خودای

تەعالا جەدەل ئەبەستێ بە (ما قبل)یەوە لە بەشەکانی بانگهێشتنو نەیفەرموو (ادع الی سبیل ربك بالحکمة والموعظة الحسنة والجدل الاحسن) بەڵکو جەدەلی لەوان دابڕی •

★ (وإن عاقَبْتُمْ فَعاقِبُوا بِمِثْلِ ما عُوقِبْتُمْ بِهِ ولَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ) (١٢٦) ★

واحیدی فەرموویەتی : لە هۆی هاتنەخوارەوەی ئەم ئایەتەوە سێ واتە هەیە :

یەکەم : کاتێ حەزرەت ـدـ لە دوای جەنگی (احد) چاوی کەوت بە (حمزە)ی مامی کە شەهید کرابوو سکی دڕابو سوێندی خوارد : لە باتی حەمزە ئەبێ ئەویش حەفتا کەس لە کافرەکان بکا بە پەند • جا جوبرەئیل ئەم ئایەتی دوایی سوورەتی (نحل)ەی هێنایە خوارەوەو حەزرەت لە بیرەکەی خۆی دەسبەردار بو • بەم گوێرە ئەبێ سوورەتی (نحل) مەکی بێ ئەم چەن ئایەتەی دوایی نەبێ •

دوەم : ئەم ئایەتە لە پێش ئەمرکردن بە جەنگو بەکارهێنانی شیردا هاتوەتە خوارەوە ، لەو کاتەدا کە موسوڵمانەکان ئەمریان پێ نەکرابو بەوە ئەمان جەنگ هەڵبگیرسێنن ، ئەوەندە بو ئەگەر یەکێ جەنگی لەگەڵ بکردایەن ئەمانیش جەنگیان لەگەڵدا ئەکردن ، بەم پێیە ئەفەرموێت : ئەگەر لە لایەنی کافرانەوە ئازاردرانو ئێوەیش ویستتان تۆڵە بسێننەوە ئەوە بە قەی حەقەکەی خۆتان دەست بوەشێننو زیادەڕەوی مەکەن •

سێهەم : ئەمەیە مەبەست لەم ئایەتە نەهی‌کردنە لە ستەم لێکراو کە زیاد لە حەقەکەی هیچ وەربگرێ لە ستەمکەرەکە ، ئەمە واتەی (نەخەعی)و (موجاهید)و (ابن‌سیرین)ە •

بەڵام ئیمامی رازی فەرموویەتی : من وا ئەزانم ئەم ئایەتە تابیعی ئایەتی (ادع الی سبیل ربك)یە • واتە لە ناوی ئەم دەعوەتەدا ئێوە گیرۆدەی گەلێ ئینسانی ناهەموار ئەبن‌و لە کاتێکدا ئێوە بەرهەڵستی دینی ئەوان ئەکەن ئەوانیش تووڕە ئەبن‌و دەست ئەوەشێنن‌و کاری ناشایستە ئەکەن‌و قسەی ناشیرین ئەڵێن ، جا ئێوەیش لە بەرابەری ئەو کارە ناشیرینەوە ئەگەر حەقی خۆتان وەرگرت لە رادەی ئەو حەقە دەرمەچن ، وە لەسەر ئەم ئیحتیمالە ماوەی سوێندی حەزرەت لەسەر بەسەرهاتی حەمزە ئەکەوێتە بەر ئەم ئایەتە دواینە ، واتە ئەگەر کافرێ عەیبدار بکەی حەقی تاقە کەسێکت هەیە نەك زیاتر ، وە ئەگەر خۆبگرن‌و لێبوردنتان ببێ ئەوە بۆ پاداشی خۆگرەکان لە پاشەڕۆژا چاکترە •

★ (واصْبِرْ وما صَبْرُكَ إلاَّ باللهِ ولا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ ولا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرونَ (١٢٧) إنَّ اللهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوا والَّذِينَ هُمْ مُحْسِنونَ) (١٢٨) ★

پاش ئەوە کە لە ئایەتی پێشوودا خودای تەعالا ئیرشادی حەزرەتی کرد بۆ ئەوە ئەگەر خۆی بگرێ‌و تولە نەسێنێتەوە ئەو خۆگرتنەکەی جوانترە •• خودا لای دا بۆ مەقامی فەرمان‌و ئەمری دا بە حەزرەت بە خۆگرتن‌و فەرمووی : خۆت بگرە بەرابەر بە هەموو ئازارو زەحمەتێ کە لە لایەنی کافرەکانەوە رووت تێ ئەکاو روو ئەکاتە یارانیشت ، وە ئەم خۆگرتنی تۆ بە یارمەتی خودا نەبێ نایەتە جێ‌و زوێر مەبە لەسەر کردەوەی ناشیرینی کافرەکان‌و با دڵت تەنگ نەبێ لەو حیلەو مەکرانە کە کافرەکان بەرابەر بە تۆو پەیڕەوانت ئەیکەن ؛ چونکی ئەنجامی خێر هەر بۆ ئێوەیە لەبەر ئەوە کە خودا بە یارمەتی‌و سەرخستن بەسەر دوژمندا لەگەڵ

ئەوانەیە کە تەقوای خودا ئەکەن بە تەرکی نافەرمانیو بە کردنی واجبیاتو لەگەڵ ئەوانەدایە کە پایەی (احسان)یان هەیەو لە بەندەییدا بە ئیخلاصن وەکو ئەوە کە چاویان لە خوداوە بێ وا بەندەیی دەکەن نەك شتی حەرام بەڵکو شتی مەکرووهیش ناکەنو ، نەك هەر واجبیات بەڵکو سونەتیش بەجێ دێنیو ، نەك هەر تۆڵە ناسێننەوە بەڵکو لە تاوانباریش خۆش ئەبن ، وە ئێوە لەوانەن کە ئەهلی تەقواو ئەهلی ئیحسانن •

★ ★ ★

بە لەفزی ئیحسان تەواو بو کارم
بۆ ئیحسانی تۆ بە ئینتیظارم
لە سەر پیرۆزی سەرداری ئینسان
عەفومان بکە بە لوطفو ئیحسان
بیکە بە خاتر حەزرەتی رەهبەر
سەرفەرازم کە لە رۆژی مەحشەر

سووره‌تی (ئیسرا)

(١١١) ئایه‌ته ، ئیبن‌و عــه‌باس ئه‌فه‌رموێ : ئــه‌م سووره‌ته (مه‌کی)یه له ئایه‌تی (وان کادوا لیستفزونك من الارض ...)ه‌وه نــه‌بێ تا (واجعــل لي من لدنك ســلطانا نصــیرا) ئــه‌وانه (مه‌ده‌نی)ن‌و کاتێ وه‌فــدی (ثه‌قیف) هاتن ئه‌و ئه‌ندازه هاته‌خواره‌وه .

بِسْمِ اللهِ الرَّحمنِ الرَّحِيمِ

★ (سُبْحانَ الَّذي أسْرى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِن المَسْجِدِ الحَرامِ إلى المَسْجِدِ الاَقْصى الَّذي بارَكْنا حوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آياتِنا إنَّهُ هوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ) (١) ★

پاکی‌و بێ عه‌یبی بۆ ئــه‌و خودایه کــه شه‌وێ‌ه‌وی کــرد بــه عه‌بده خۆشه‌ویسته تایبه‌تیه‌که‌ی خۆی که محه‌مه‌دی کوڕی عه‌بدوڵڵای کوڕی (عبدالمطلب)ی هاشمی‌یه له به‌شێکی که‌م له شه‌وێکا له عه‌رزی (مسجد الحرام) واتــه مانی (کعبة الله)وه لـــه شاری مه‌که‌ی موکه‌ڕه‌مه‌دا تا

(مسجد الاقصی) له شاری (قودس) ! ئه‌و مزگه‌وته که ئه‌طرافه‌که‌مان پیرۆز کردوه به وجوودی گه‌لێ له پێغه‌مه‌ران له کاتی خۆیاناو پیرۆزی ژیواریشمان پێداوه وه له هه‌مو جۆره رۆزییه‌کمان دروست کردوه تیایا ، وه بۆ ئه‌وه شه‌وڕه‌وی کرد به‌و عه‌بدی خۆیه که بازه ئایه‌تێو بازه نیشانه‌یێ له‌وانه که ره‌هنموونی هۆشیار ئه‌کەن بۆ لای گه‌وره‌یی ئێمه ••
ده‌ربخه‌ین بۆیو چاوی پێیان بکه‌وێ ؛ چونکی به راستی خودای ته‌عالا گوێی وا له دۆعاو پاڕانه‌وه‌ی محه‌مه‌ده‌وه بۆ یارمه‌تیدانیو چاوی وا له‌وو له پەیڕه‌وه‌کانیه‌وه که چیان به‌سه‌ردا دێ ، جا تا به‌و شه‌وڕه‌ویه دڵی دابمه‌زرێنیو ئاگاداری بکه‌ینه‌وه له ئاثاری پەنامه‌کی جیهانو له عه‌جائیباتی دنیا ، وه له‌م دڵته‌نگیه ده‌ربچێ •

بزانن ! زانایانی دین گه‌لێ قسه‌یان کردوه له شه‌وی (اسرا)دا ، به‌هێزتریان ئه‌وه‌یه که له شه‌وی بیستو حه‌وته‌می ره‌جه‌بدا بوه •

هه‌روا قسه زۆره له دیاریکردنی ئه‌و شوێنه‌دا که ئه‌و شه‌وه حه‌زره‌ت تیایا بوه ؛ یه‌کێ له‌و قسانه ئه‌وه‌یه که له مالی (ام هانیء) پوورکیا بوه که له نزیکی که‌عبه‌دا بوه •

وه یه‌کێ تریان ئه‌وه‌یه که له (حجری اسماعیل)دا بوه • وه یه‌کێ تر ئه‌وه‌یه له نێوان زه‌مزه‌مو مه‌قامدا بوه ، وه ئه‌م قسه دووهه‌مه جێگه‌ی دامه‌زرانی دڵی ئینسانه چونکی نه‌صی ئایه‌ته‌که (من المسجد الحرام) ئه‌ڵێ ، جا ئه‌و (مسجد الحرام)ه ئه‌گه‌ر مه‌به‌ست (کعبة الله) بێ ئه‌وه ته‌ضییق ئه‌کرێ له‌سه‌ر ئه‌و ریوایه‌ته که ئه‌ڵێ له (حجری اسماعیل)دا بوه ؛ چونکی (حجری اسماعیل) وه‌ختی خۆی داخڵی بینای که‌عبه بوه ، وه ئه‌گه‌ر مه‌به‌ست ئه‌و شوێنانه بێ که وان له نزیکی (کعبة الله)دا ئه‌وه‌یش

دەست ئەداو موافیقی ئەو ریوایەتەیە کە ئەڵێ حەزرەت لـە لای بـیری زەمزەمدا بوە کە تەشریفی رۆیشت بە شەوڕەوی بۆ (بیت المقدس) •

بەڵام ئەو ریوایەتە کە ئەڵێ : حەزرەت لە ماڵی پوورە (فاختە)دا بو کە مەشهوورە بە (ام هانیء) کچی (عبدالمطلب) ئەوە دوورە لە نەصی (مسجد الحرام)ەوە ، (اللهم) مەگەر بڵێین لەو کاتەدا جبرەئیل هات بۆ خزمەتی لـــە ماڵی پووریا بو لەوێوە هێنای بۆ (حجری اسماعیل)و لەوێشەوە هێنای بۆ بیری زەمزەم ، وە پاش ئەوە لە زەمزەم دەرچو لـە بەینی زەمزەمو مەقامەوە سواری بوراق بو رۆیشت بۆ (بیت المقدس) • لە (روح المعانی)دا ئیشارە ئەکا بۆ ئەم تەئویلە لەبەر جەمع لە بەینی ئەو ریوایەتانەدا •

وە پێویستە بزانن ئـــەم شەوڕەویە لـە مزگەوتی مەکەوە هەروا (معراج)و بەرزەوەبوونی حەزرەت (د) لە (بیت المقدس)ەوە بۆ ژوور هەموو ئاسمانەکان بـە گیانو لەش بوە لـە حاڵی بێداریدا بوە نەك بـە رۆح وە یا بە خەوبینین لە بەر چەن دەلیل :

یەکەم : کەلیمەی (سبحان)و (سبحان الله) لە شوێنی تەعەجوب لە شتی گەورەو رووداوی نایابدا بەکار دێ ، وە ئەم (اسرا) لەم ئایەتەدا هەیە ئەگەر بە رۆح بوایە وە یا بە حاڵەتی نوستنو خەو بینین بوایە ئەوە نەدەبو بە هۆی سەرسوڕمان بۆ کەسو ، لـــە هـــەموو جۆرە تاقمێکی ئینساندا خەوی وەها ئەبینرێ کە زۆر زۆر شتی نایابی تێدایەو کەسیش سەری لێی سوڕنامێنێ •

دووهەم : کەلیمەی (عەبد) لـــە هـــەر شوێنێکدا لە قورئانا بەکارهێنرابێ وەکو لە سوورەتی (تبارك)و سوورەتی (جن)و سوورەتی

(علق)دا ... هه‌موو مه‌به‌س ئـــه‌م شه‌خسه موباره‌که‌یه . که وابێ سه سووره‌تی (ئیسرا)یشدا هه‌ر ئه‌و شه‌خسه‌یه .

سێهه‌م : له حه‌دیثی به هێزا ثابت بوه له‌و کاته‌دا حه‌زره‌ت (د) ئه‌م واقیعه‌یه گێڕایه‌وه بۆ خه‌ڵك کافره‌کان گه‌ڵێ گاڵته‌یان پێکردو بازێ لـه موسوڵمانه ئیمان‌لاوازه‌کانیش له دین وه‌رگه‌ڕانه‌وه ـ په‌نا به خودا ـ ، جا ئه‌گه‌ر ئه‌و رووداوه به رۆح یا بـه خه‌و بوایه قابیلی ئه‌وه نه‌ده‌بو که‌س ئینکاری بکا .

وه هه‌ر وه‌کو چۆن ئیسرا به رۆح‌و جه‌سه‌د بوه وه‌ها میعراجه‌که‌یشی ؛ چونکی گه‌ڵێ حه‌دیث‌و فه‌رموده‌ی به هێز لـه کتێبه حه‌دیثه گه‌وره‌کانا ریوایه‌ت کراوه بۆ ده‌لیل له‌سه‌ر ئه‌وه که ئه‌و رووداوه له عه‌رزو ئاسمانا به صووره‌تی واقیعی رۆح‌و جه‌سه‌د بوون .

چواره‌م : هه‌ر موعجیزه‌یێ بۆ هـــه‌ر پێغه‌مه‌رێ رووی داوه لـه ئاده‌مه‌وه تا خاته‌م (د) وه‌کو مانه‌وه‌ی حه‌زره‌تی ئیبراهیم له ناو ئاگرا به بێ زیانو . عاسای حه‌زره‌تی موسا که ئه‌بو به ئه‌ژدیها وه ئه‌گه‌ڕایه‌وه بۆ سـه‌ر حاڵی خۆی که دار بو . وه موعجیزه‌کانی حه‌زره‌تی عیسـا که مردووی زیندوئه‌کرده‌وه هه‌موو ئه‌مانه له یاسای عاده‌تی عالەم به‌ده‌رن ، وه هه‌رکه‌سێ باوه‌ڕی به‌وانه هه‌بێ پێویسته باوه‌ڕی به ئیسراو میعراج بۆ فه‌خری عالەم (د) ببێ .

وه مادام یاســـای (خرق العاده) دامه‌زرا بـــه‌م مه‌عنا هه‌رچی موعجیزه‌یه ئه‌بێ به خیلافی عاده‌ت بێ ئیتر فه‌رق نامێنێ له به‌ینی ئه‌وه‌دا که دارێ ببێ به مار یا مارێ ببێ به دارو مردوویه‌ك زینـــدو ببێته‌وه یـا

زیندوویەك بڕواتە ئاسمانو بێتەوە ، صەد هەزار ڕەحمەت لە ڕۆحی (سەید عەبدولڕەحیمی مەولەوی) کە فەرموونی :

گەر زەڕەی شوعوور هەیە پێتەوە
کە وتیان خودا ئەبڕێتەوە

وەلحاصڵ ئەو کەسە کە باوەڕی هەیە بە قورئانی پیرۆزو لە مەعنای ئایەتەکانی حاڵی ئەبێ تەماشای قورئان بکا گەلێ موعجیزەی وەکو ئیسرای بەرچاو ئەکەوێ ، لەوانە : هەڵگرتنی با بۆ تەختی سوولەیمان لەگەڵ وەزیرەکانیو دەستەو بەستەیا لە تاقی سبەینێدا بۆ مانگێ ڕێگە بە دەوام بە کەمتر ناناسرێ لە ڕووداوی ئیسرای حەزرەت •

هەروا ڕووداوی گەیاندنو ڕاکێشانی تەختی بەڵقیس لە ماوەی چاوبڕکەیەکدا لە قەبیلەی ئەم موعجیزەتانێ لەگەڵ ئەوەدا خاوەنی ئەو ڕووداوە پێغەمەر نەبوە بەڵکو یەکێ لە گەلی سوولەیمان بوەو لە پیاوچاکان •

پێنجەم : ئەو کەسەی کە هۆشیارەو ئیمانی هەیە بە پەروەردگاری جیهان ئەگەر کەمێ وردبێتەوە لە شێوەی عەرزو ئاسمانو هاتوچۆی ئەستێرەکانو گەڕانی زەوی بە دەوری خۆیا لە هەموو شەوو ڕۆژێکا جارێو ، بە دەوری ڕۆژا لە هەموو ساڵێکا جارێو ، مانەوەی ئەم ئەستێرانە لەسەر یاسای هاتوچۆیان بە درێژایی ساڵانو ، مانەوەی ئەمانە لەسەر مەرکەزی خۆیانو دەوامی نیظامی جمووجووڵیان بە بێ ئەوە دەقیقەیێ ئەم وەزعە گۆڕانو جیاوازی تێدا پەیدا ببێ •• لە عالەما کەسێ بە شوعوورەوە لەمانە وردبێتەوە ئەزانێ کە پەروەردگار تەوانایە بە سەر هەموو شتێکی وەهادا داخڵی دائیرەی ئیمکانی زاتی بێ ؛ وە مەعلووم بەرزەوەبوونی

مادەی قورس بۆ ئاسمان وە یا دابەزینی لەشی سووك بۆ زەوی ، وەکو داپەڕینی جوبرەئیل لە ژوور ئاسمانەکانەوە بۆ زەوی بە چاوبڕکەیێ •• هەموویان لە مومکیناتن‌و خودایش تەوانایە بەسەریانا •

ئیتر پێویست بەوە ناکا ئێمە دەلیل بهێنینەوە بەوە کە بە چەن ئانیەیێ جیسمی کورەی رۆژ لە کەنارەی ئاسمان بۆ ئێمە دەرئەکەوێ لەگەڵ ئەوەیشدا مەسافەی ئەو دائیرەی موحیطی رۆژە بە قەی چارەکە ملیۆنێ جار لە موحیطی کورەی زەوی گەورەترە • وە یا خود ئەو کەسانە کە وان لەسەر کورەی زەویدا بە جۆرێ عەرز بە چەسپانی سوورِ ئەخوا کە بە چەن ئانیەیێ بە تەواوی کورەی رۆژ ئەوەی وا رووی لە ئێمەیە بۆمان دەرئەکەوێ ، ئەم دەلیلانە هەموو فەرعی ئیمان‌و باوەڕن بە پەروەردگاری تەوانا وە بۆ کەسێ ئەو ئیمان‌و باوەڕەی هەبێ بە پەروەردگاری عالەم هەموو ئەم رووداوانە ئاسانن •

وە حەدیثی ئیسرا ـ وەکو ئەحمەد شەهابی قەستەلانی لە کتێبی (المواهب اللدنیه)دا ئەڵێ ـ لە بیست‌و شەش کەس لە یارانی حەزرەتەوە وارید بوە کە ئەمانە ژمارەی موفیدن بۆ یەقین لە بیستنی ئەو واقیعەدا لە دەمی موبارەکی حەزرەتەوە ، ئیتر ئەم مەوزووعە ثابتە بە قەطعی •

وە ئەو ریوایەتانە کە دەلالەت ئەکەن لەسەر ئەوە واقیعەی ئیسرا بە خەوبینین بوە بە قەی مثقالە زەڕەیێ قیمەتیان نیە بە یاسای عیلم ، بۆیە خاوەنی (مەواهیب) ئەفەرمویێت : حەدیثی ئیسراء لە پێش دەرکەوتنی بیدعەت نە عالەمی ئیسلامدا زانایانی ئیسلام ئیجماعیان کردوە لە سەری‌و خاوەنی تەفسیری (روح المعانی) ئەفەرمویێت : ئیسراء لە مەکەوە هەتا (بیت المقدس) بە قورئان ثابت بوەو هەر کەسێ ئینکاری بکا کافر

ئەبێ . بەڵام بەرزەوەبوون لە (بیت المقدس)ەوە بۆ ژووری ئاسمانەکان بە نەصی ئایەت ثابت نەبوە بەڵکو بە حەدیث ثابت بوەو ئینکاری ئەوە بیدعەتو گومڕاهیەو بەس •

وە بازێ فەرموویانە : میعراجیش وەکو بە حەدیث ثابت بوە بە قورئانیش ثابت بوە ؛ چونکی خودای تەعالا لە سوورەتی (والنجم)دا ئەفەرموێت (افتمارونه علی ما یری ؟ ولقد رآه نزلة اخری ، عند سدرة المنتهی ، عندها جنة المأوی ، اذ یغشی السدرة ما یغشی ، ما زاغ البصر وما طغی ، لقد رای من آیات ربه الکبری) • واتە : ئایا ئێوە ـ ئەی قورەیش ـ موجادەلە ئەکەن لەگەڵ محەمەدا (د) لەسەر ئەوە کە ئەیبینێ و لەو فەرموودەیەدا کە ئەفەرموێ من جوبرەئیلم لەسەر شکڵو شێوەی خۆی دیوە لەو کاتەدا کە لە ئەشکەوتی (حراء) هاتمە خوارەوە ؟ رەوا نیە بۆ ئێوە ئینکاری ئەم چاوپێکەوتنی ئەوە بۆ جوبرەئیل لەسەر شێوەی خۆی ؛ چونکی بە راستی محەمەد (د) جارێکی تر جوبرەئیلی بینی لە لای داری (سدرة المنتهی)دا کە (جنة الماوی) لە نزیکی ئەودایە لەو کاتەدا کە درەختی (سدرة المنتهی)ی داگرتبو ئەوەی کە دای گرتبو لە فریشتەکان ، وە بە قەراری قەطعی چاوی محەمەد لای نەدا لە بینینی ئەو شتانە کە ئەیبینین ، وە تەجاوزی نەکردوەو بە راستی دەرکی ئەکردن ، بە راستی لەم کاتەدا گەلێ نیشانەی گەورە گەورەی بینی لە کیبریای زاتی خوداو لە تەوانایی ئەو •

شاهید ئەوەیە کە گەلێ لە موفەسیرەکان فەرموویانە : (ضەمیری مەنصوب) لە جوملەی (ولقد رآه)دا ئەگەڕێتەوە بۆ زاتی خودا ، واتە پێغەمەر (د) جارێکی تر خودای چاو پێکەوتوە ، یانی دوو جار دیویەتی ، بەڵام زۆربەی موفەسیرەکان ئەڵێن : ئەو ضەمیرە ئەگەڕێتەوە بۆ

جوبره‌ئیل‌و له‌مه‌وه ده‌رئه‌که‌وێ که واقیعه‌ی میعراجی حه‌زرەت (د) بۆ ئاسمانه‌کان تا (سدرة المنتهى) بو ئه‌مه‌یش به ئایه‌ت ثابت بوه ؛ چونکی مه‌علووم بود بـــه به‌ڵگه‌ی رووناك که حه‌زره‌ت دوو جـار جوبره‌ئیلی نه شێوه‌ی واقیعی خۆیدا دیوه ، جارێ لـه رێگه‌ی ئه‌شکه‌وتی حیراداو جارێکیش نه لای (سدرة المنتهى)دا ، جاری یه‌کەم له عه‌رزاو جاری دوەم له ئاسمانه‌کان . وه مه‌علوومیشه که مه‌به‌س ئه‌وه نیه حه‌زره‌ت ـدـ له عه‌رزه‌وه ته‌ماشای کردوه ؛ چونکی باقی ئایه‌ته‌کان ده‌لیلن له‌سه‌ر ئه‌وه که حه‌زره‌ت خۆی له‌وێدا بوه وه ئه‌و دیته‌یشی له ئاسماندا هه‌ر له کاتی ئیسرادا بوه •

به‌هه‌ر حاڵ من به‌ش به حاڵی خۆم بیرو باوه‌ڕم له‌سه‌ر ئه‌وه‌یه کـه هه‌ر وه‌کو ئیسراء لـه مه‌که‌وه هه‌تا (بیت المقدس) بـه ئایه‌ت ثابت بوه هه‌رودها میعـراج‌و سه‌رکه‌وتنی حـه‌زره‌ت لـه (بیت المقدس)ه‌وه بۆ ئاسمانه‌کان به ئایه‌ت ثابته ، وه ئایه‌ته‌کانی سووره‌تی (والنجم) به رووني ده‌لاله‌ت ئه‌که‌ن له‌سه‌ر ئه‌و میعراجه تا (سدرة المنتهى) •

وه ته‌فصیلی رووداوی ئیسراو میعراج حه‌واڵه‌ی کتێبه گه‌وره‌کانه ، وه‌کو بوخاری‌و ، موسلیم‌و ، ترمذی‌و ، باقی کتێبه صیحاحه‌کانی حه‌دیث که به درێژی له‌م باسه دواون به تایبه‌تی کتێبی (فتح الباري) له شه‌رحی بوخاریدا که دانراوی ئیبن‌و حه‌جه‌ری عه‌سقه‌لانیه‌و ، کتێبی (المواهب اللدنية) دانراوی شێخ ئه‌حمه‌دی شه‌هابی قه‌سته‌لانی •

نوختـــه‌یه‌کی تر لـــه‌م شـــوێنه‌دا ماوه‌ته‌وه کـــه ئه‌وه‌یه : له‌ســـه‌ر چ مو ناسه‌به‌بێ حه‌زره‌ت شه‌وڕه‌وی پێ‌کرا بۆ (بیت المقدس)و له‌وێوه به‌رز کرایه‌وه بۆ ژوور ئاسمانه‌کان ؟ وه له‌گه‌ڵ رووداوی ئیسرادا خودای ته‌عالا یاسی حه‌زره‌تی موســـاو ناردنی کتێب بۆی‌و ئه‌حوالی بـــه‌نی ئیســـرائیل

دێنێتە پێشەوە بەو شێوەیە کە لە هیچ سوورەتێکدا ئەم باسەی نەکردوە •

من وا ئەزانم ئەمە بێدارکردنەوەیە بۆ ئومەتی ئیسلام لەسەر ئەوە دوو مزگەوتی خاوەن ڕێز هەن لەسەر عەرزا ، یەکەم : مزگەوتی کەعبە ، کە حەزرەتی ئیبراهیم دروستی کردوە •

دووهەم : مزگەوتی (بیت المقدس) کە چل ساڵ پاش دروستکردنی کەعبە حەزرەتی یەعقووب دروستی کرد لە شاری قودسی ئیمڕۆدا • وە لە پاشان حەزرەتی داود گەورەی کردو ، پاش ئەو حەزرەتی سولەیمان کردی بەو مزگەوتە گەورە کە هەیە • وە تێیان ئەگەیەنێ کە ئەم مزگەوتی قودسە وا لەبەر خەتەری ئیفسادی بەنی ئیسرائیلداو ئەیانەوێ داگیری بکەن هەتا هەتایە ، وە مادام ئەو مزگەوتە داگیر کرا ئەم جارە مزگەوتی کەعبەیش ئەکەوێتە مەترسیەوەو بە تەبیعەتی حاڵ مزگەوتی مەدینەی مونەوەرەیش لە مزگەوتە عالەمیەکانە ئەویش هەر ئەکەوێتە بەر مەترسیو واجبە لەسەر موسوڵمانان کە لە پێش ئەوەدا ئەم سەرەتانە ریشە دابکوتێ بەسەر لەشی موسوڵمانانا چار بکرێت •

جا لەبەر ئەوە کە تەفسیری ئەم ئایەتە موناسبە بە ریوایەتی حەدیثی ئیسراء ، وە گەورەترینی کتێبی حەدیث صەحیحی (بوخاری)یە •• من لێرەدا ئەو حەدیثی بوخاریەتان بۆ ئەکەم بە کوردیو لەگەڵ تێهەڵکێشی بازە ریوایەتێ کە مەوزووعەکە ڕووناك ئەکاتەوە بە یارمەتی خودا ئەینووسم :

لە بابی میعراجدا لە بوخاریدا ئەفەرموێت : پێغەمبەر ـدـ فەرموویە : لە کاتێکدا من لە (حطیم)دا بووم ، یا خود فەرمووی : لە (حجری اسماعیل)دا راکشابووم کوتوپڕ شەخسێ هات بۆ لام ـ واتە جوبرەئیل ـ

وه هات له دانه‌ی سه‌رسنگمه‌وه له‌تی کرد هه‌تا گه‌یشته مووی لای ناوکم ، وه دڵی ده‌رهێنام‌و لـه پاشان بـه پڕ به ته‌شتێ ئاڵتوون بـه ته‌واوی دڵی شۆریمه‌وه‌و پڕ کرا لـه حیکمه‌ت‌و لـه ئیمان‌و خرایه‌وه شوێنی خۆی‌و سنگم وه‌کو له‌وه‌به‌ری لێ هاته‌وه •

جا حه‌یوانێکیان هێنا بچووکتر له هێستر‌و گه‌وره‌تر له گوێدرێژ (بوراق) که ئه‌وه‌نه هه‌نگاوی بلاو بو چه‌نێ چاوی بڕی ئه‌کرد هه‌نگاوی له‌و شوێنه‌دا دائه‌نا ، وه سواری ئه‌و حه‌یوانه کرام‌و جوبره‌ئیل هێنامی هه‌تا ئاسمانی یه‌که‌م •

له‌م شوێنه‌دا شتێ له ریوایه‌تی قه‌تاده له ئه‌نه‌سه‌وه ته‌رك کراوه که ثابتی بـه‌نانی ریوایـه‌تی ئـه‌کا ، وه‌کـو ئیبن‌و حه‌جـه‌ری عه‌سـقه‌لانی ئه‌فه‌رموێت ، عیباره‌ته له‌مه که له ئه‌نه‌سه‌وه ریوایه‌ت ئه‌کا له حه‌زره‌ته‌وه ـدـ فه‌رمووی : بوراقم بۆ هێنرا ، وه وه‌صفی کرد به وه‌صفه پێشوه‌که ، جا سواری بووم هه‌تا گه‌یشتمه (بیت المقدس)و بوراقم به‌سته‌وه بـه‌و هه‌ڵقه‌وه که پێغه‌مه‌رانی پێشو پێیانه‌وه به‌ستوه جا رۆیشتمه ناو (بیت المقدس)ه‌وه دوو رکات نوێژم تێدا کرد • وه له‌م شوێنه‌دا له (انواری محمدیه)دا نه‌قڵ ئه‌کا له ئیبن‌و ئه‌بی حاتەم له ته‌فسیره‌که‌یا له ئه‌نه‌سه‌وه ، ئه‌ڵێت : ئه‌وه‌نده‌ی پێ نه‌چو تا خه‌ڵقێکی زۆر گردبوونه‌وه ، جا بانگده‌ر بانگی داو ، قامه‌ت کـرا بۆ نوێژ ، وه ئیمه‌یش راسته‌وه بووین بـه چه‌ن صه‌ف • وه چاوه‌ڕێ بووم کێ ئه‌بێ به ئیمام بۆمان ، تا جوبره‌ئیل ده‌ستی گرتم‌و خستمیه پێشه‌وه‌و نوێژه‌که‌م بۆ کردن ، کاتێ که نوێژه‌که‌م ته‌واو کرد جوبره‌ئیل فه‌رمووی : ئه‌زانی کێ له پشتی تۆوه نوێژی کرد ؟ وتم : نـه ، فه‌رمووی : هه‌ر پێغه‌مه‌رێ خودا به ریساله‌ت ره‌وانه‌ی کردوه لـه پشتی تۆوه نوێژیان کرد •

جا پاش ئەمە جوبرەئیل بردمی هەتا گەیشتینە ئاسمانی دنیا ، جوبرەئیل داوای کردنەوەی دەرگای کرد ، لەوێ پرسیار کرا : کێیە ؟ وتی : جوبرەئیل ، وتیان کێت لە گەڵدایە ؟ وتی : محەمەد • وتیان : کێبی بۆ رەوانە کراوە ؟ وتی : بەڵێ • جا وتیان : بەخێر بێ دەرگایان بۆ کردەوە ، کاتێ رۆیشتمە ماڵەوە تەماشام کرد کە زاتێ وا لەوێدا ، وتیان : ئەمە حەزرەتی ئادەمەو باوکتە ، دەی سەلامی لێ بکە ، منیش سەلامم لێکردو جوابی سەلامەکەی دامەوەو فەرمووی : مەرحەبا لە کوڕی چاکو پێغەمەری چاک • پاش ئەمە جوبرەئیل بەرزی کردمەود هەتا گەیشتمە ئاسمانی دووهەم ، وە لەوێدا داوای کردنەوەی دەرگای کرد ، وتیان : کێیە ؟ وتی : جوبرەئیلە • وتیان : کێ وا لەگەڵتا ؟

وتی : محەمەد • وتیان : پێغەمەری خودایە ؟ وتی : بەڵێ • وتیان : بەخێربێ دەرگایان کردەوە ، کە رۆیشتمە ناوەوە تەماشام کرد یەحیاو عیسا وان لەوێدا کە پوورزای یەکن ، جوبرەئیل فەرمووی : ئەمانە یەحیاو عیسان دەی سەلامیان لێ بکە ، منیش سەلامم لێ کردنو جوابی سەلامەکەیان دامەوەو فەرموویان : مەرحەبا لە برای چاکو پێغەمەری چاک •

پاش ئەمە جوبرەئیل بەرزی کردمەوە بۆ ئاسمانی سێهەمو داوای کردنەوەی دەرگای کرد ، وتیان : کێیە ؟ وتی : جوبرەئیل ، وتیان : کێت لەگەڵدایە ؟ وتی : محەمەد ، وتیان : پێغەمەری خودایە ؟ وتی : بەڵێ • وتیان : بەخێربێ دەرگایان کردەوە ، کە چوومە ژوورەوە جوبرەئیل وتی : ئەمە یوسفە سەلامی لێ بکە ، منیش سەلامم لێ کرد ئەویش جوابی دامەوە ، لە پاشان فەرمووی : مەرحەبا لە پێغەمەری چاکو برای چاک •

پاش ئه‌مه جوبره‌ئیل به‌رزی کردمه‌وه بۆ ئاسمانی چواره‌م‌و گه‌یشت‌و داوای کردنه‌وه‌ی ده‌رگای کرد وتیان : کێیه ؟ وتی جوبره‌ئیل ، وتیان : کێت وا له‌گه‌ڵدا ؟ وتی : محه‌مه‌د ، وتیان : پێغه‌مه‌ری خودایه ؟ وتی : به‌ڵێ ، وتیان : به‌خێربێ‌و ده‌رگایان کرده‌وه ، که چوومه ماڵه‌وه وتی : ئه‌مه ئیدریسه سه‌لامی لێ بکه منیش سه‌لامم لێ کردو جوابی سه‌لامه‌که‌ی دامه‌وه جا فه‌رمووی : مه‌رحه‌با له برای چاکو پێغه‌مه‌ری چاک .

پاش ئه‌مه جوبره‌ئیل به‌رزی کردمه‌وه بۆ ئاسمانی پێنجه‌م کاتێ گه‌یشت ێن داوای کردنه‌وه‌ی ده‌رگای کرد ، وتیان : کێیه ؟ وتی : جوبره‌ئیل ، وتیان : کێت له‌گه‌ڵدایه ؟ وتی : محه‌مه‌د . وتیان : پێغه‌مه‌ری خودایه ؟ وتی : به‌ڵێ . وتیان : به‌خێربێن ، جا ده‌رگایان کرده‌وه که چوومه ماڵه‌وه وتیان : ئه‌مه (هارون)ه ، سه‌لامی لێ بکه ، منیش سه‌لامم لێکردو جوابی سه‌لامه‌که‌ی دایه‌وه‌و فه‌رمووی : مه‌رحه‌با له برای چاکو پێغه‌مه‌ری چاک .

پاش ئه‌مه جوبره‌ئیل به‌رزی کردمه‌وه بۆ ئاسمانی شه‌شه‌م ، هه‌تا گه‌یشتین‌و داوای کردنه‌وه‌ی ده‌رگای کرد وتیان : کێیه ؟ وتی : جوبره‌ئیل ، وتیان : کێت له‌گه‌ڵدایه ؟ وتی : محه‌مه‌د ، وتیان : پێغه‌مه‌ری خودایه ؟ وتی : به‌ڵێ ، وتیان : به‌خێربێ ، جا ده‌رگایان کرده‌وه کاتێ چوومه ماڵه‌وه جوبره‌ئیل وتی : ئه‌مه موسایه سه‌لامی لێ بکه ، منیش سه‌لامم لێکردو جوابی سه‌لامی دامه‌وه‌و فه‌رمووی : مه‌رحه‌با له برای چاکو پێغه‌مه‌ری چاک .

پاش ئه‌وه جوبره‌ئیل به‌رزی کردمه‌وه بۆ ئاسمانی حه‌وته‌م هه‌تا گه‌یشتین‌و داوای کردنه‌وه‌ی ده‌رگای کرد ، وتیان : کێیه ؟ وتی :

جوبرەئیل ، وتیان : کێت لەگەڵدایە ؟ وتی : محەمەد ـدـ وتیان : پێغەمەری خودایە ؟ وتی : بەڵێ • وتیان : بەخێربێ • دەرگایان کردەوە کە چوومە سەر تەماشام کرد ئیبراهیمە ، وتیان : ئەمە باوکی تۆیە سەلامی لێ بکە ، منیش سەلامم لێکردو جوابی دامەوەو فەرمووی : مەرحەبا لە کوڕی چاکو پێغەمەری چاک •

جا پاش ئەمە جوبرەئیل بەرزی کردمەوە بۆ (سدرة المنتهی) کە تەماشام کرد بەرەکەی ئەوەندەی کووپڵەی دێی (هەجەر) گەورە بوون ، وە گەڵاکەی وەکو گوێچکەی فیل وابو ، وتیان : ئەمە (سدرة المنتهی)یە •

کە تەماشام کرد چوار جۆگەی ئاو لە بنی ئەو دارە دەرئەچوون دوانیان ئەچوونەوە بە ناواو دەرنەدەکەوتن وە **دوانیان بەدەرەوە بوون** پرسیارم کرد لە جوبرەئیل : ئەمانە چین ؟ فەرمووی : ئەو دوو جۆگە ئەڕۆنە ناوەوە ئەوە دوو جۆگەن وان لە بەهەشتا ، وە ئەم دوو جۆگە وان بە دەرەوە دوو جۆگەی (نیل)و (فورات)ن • گەلێ لە خاوەن تەفسیرەکان فەرموویانە : یانی ئەمانە وێنەی ئاوی نیلو فوراتن •

پاش ئەمانە (بیت المعمور)م لێ دەرکەوت ، پاش ئەمە کاسەیێ شەرابو کاسەیێ شیرو کاسەیێ هەنگوینیان بۆ هێنام من کاسە شیرەکەم وەرگرت ، جەزرەتی جوبرەئیل وتی : ئەوە ئەو دینەو ئەو میللەتەیە کە تۆو ئەولادەکانت وان لەسەری •

پاش ئەمانە لە لایەنی خوداوە پەنجا نوێژم لەسەر فەرز کرا لە هەموو رۆژێکدا ، جا گەڕامەوەو رابوردم بە لای موسای کوڕی عیمرانا ، فەرمووی : ئەمرت بەچی پێ کرا ؟ وتم : بە پەنجا فەرز لە **هەموو رۆژێکدا** •

فه‌رمووی : ئومه‌تی تۆ ته‌وانایی به‌جێهێنانی په‌نجا نوێژیان نیه له هه‌موو رۆژێکداو به راستی من ئومه‌تم به‌راورد کردوه له پێش تۆداو خه‌ریکی به‌نی‌ئیسرائیل بووم زۆر به زه‌حمه‌ت ، بگه‌ڕێره‌وه بۆ لای خودا داوای لێ بکه ئه‌و نوێژانه له‌سه‌ر ئومه‌ته‌که‌ت سووك بکا •

منیش گه‌ڕامه‌وه‌و خودای ته‌عالا ده نوێژی لێ لابردن ، جا گه‌ڕامه‌وه بۆ لای موساو دووباره وه‌کو جاری پێشووی فه‌رموو ، منیش گه‌ڕامه‌وه داوای سووککردنم کرد لـه خودا ، خودای ته‌عـالا ده نوێژی تری لێ لابردن ، جا گه‌ڕامه‌وه بۆ لای موسا هه‌متر وه‌کو جاری پێشووی فه‌رموو منیش گه‌ڕامه‌وه داوای سووککردنم کردو خودای ته‌عالا ده نوێژی تری لێ لابردن ، جا گه‌ڕامه‌وه بۆ لای موسا دیسان وه‌کو جـاری پێشووی فه‌رموو منیش گه‌ڕامه‌وه‌و داوام له خودا کردو ده نوێژی تری لێ لابردن ، هه‌متر گه‌ڕامه‌وه بۆ لای موساو پێی وتمه‌وه‌و گه‌ڕامه‌وه بۆ لای خودای ته‌عـالاو داوای سووککردنم کـردو خـودا پێنـج نوێژی لێ لابردن‌و گه‌ڕامه‌وه بۆ لای موسا ، دیسان فه‌رموی بگه‌ڕێره‌وه داوای سووککردنی لێ بکه ، وه وتم : ئه‌وه‌نده پارامه‌وه له خودا ئیتر شه‌رم ئه‌کەم بڕۆمه‌وه‌و داوای سووککردنی لێ بکەم • کاتێ له‌وێ ده‌رچووم بانگم لێ کرا : وا فه‌رزی خۆم بڕیار داو سووکیشم کرد له‌سه‌ر به‌نده‌کانی خۆم ، لـه‌م پایه‌دا ته‌رجه‌مه‌ی حه‌دیثی بوخاری شه‌ریف له ئیسراو میعراجا بڕایه‌وه •

وه‌کو لـه پێشه‌وه باسمان کـرد ، قسه زۆره لـه دیاریکردنی کاتی ئیسراو میعراجدا ، وه مه‌شهوور وایه له شه‌وی جومعه‌و له بیست‌و حه‌وتی مانگی ره‌جه‌ب‌و له شاری مه‌که‌دا بوه ، وه له‌و کاته‌دا عومری حه‌زره‌ت پێغه‌مبه‌ر یه‌ك ساڵ‌و نۆ مانگ‌و بیست‌و حه‌وت رۆژ بوه ، واته ساڵێك‌و سێ

مانگ لە پێش کۆچکردنیا بوە بۆ مەدینەی مونەوەرە • (زادها الله شرفا وتعظیما !) •

وە لە (روح المعاني)دا دەڵێ : کە دەرەجاتی میعراج دە دەرجە بوە . حەوتیان بۆ ئاسمانو ، هەشتەم بۆ (سدرة المنتهی)و ، نۆهەم بۆ ئەو پایە کە جێرەی قەڵەمی قەزای تێدا بیستوە ، وە دەهەم بۆ ژوور عەرش و پایەی موناجاتی حەزرەت ـدـ لە حوزووری خودادا ، وە جوبرەئیل لە سیدرەدا راوەستاو فەرمووی : ناتوانم لەوە زیاتر بەرەوژوور بێم و . ئەگەر پەنجەیەك لەمە زیاتر نزیك بکەومەوە دەسووتێم ، لەوە ژوور بە رەفرەفدا سەرکەوت ، وە لە عەینی شەوا گەڕایەوە بۆ مەکە ، وە حەزرەتی جوبرەئیل بۆ ڕۆژی سبەینێی شەوی میعراج هاتەخوارەوە بۆ مەکەو لە نوێژی نیوەڕۆدا بوو بە پێش نوێژ بۆ حەزرەت ـدـ و پێنج هەرزی بۆ کرد بە ئیمامەت واتە : نیوەڕۆ ، عەصر ، مەغریب ، عیشا ، بەیانی . لە ئەوەڵی وەختەکانەوە نیوەڕۆ لە پاش کاتی زەوال ، عەسر لە پاش ئەوە کە سێبەری هەر شتێ بە قەی خۆی لێهات ـ پێجگە لە سێبەری کاتی ئیستیوا ـ وە عەسر لەو کاتە بەولاوە ، وە مەغریب لە پاش ئەوە ڕۆژ ئاوا بو ، وە عیشا لە پاش ئەوە کە ڕووناکی سووری کەناری ئاسمان ون بو • جارێ تر ئەو پێنج فەرزەی بۆ کردەوە بە ئیمامەت لە کۆتایی وەختەکانەوە : نیوەڕۆ لە پێش داهاتنی عەسرا ، وە نوێژی عەسر لە پێش زەردەی ڕۆژ لە پێش ئاوابوونیا ، وە مەغریب لە پاش ئاوابوونی ڕۆژ لە نزیکی ونبوونی ڕووناکی کەناری ئاسمانا ، وە نوێژی عیشا لە پێش دەرکەوتنی بەیاندا • وە فەرمووی بە حەزرەت : کاتی بەجێهێنانی ئەم پێنج فەرزە لە بەینی ئەو دوو کاتەدایە کە من نوێژەکانم کرد بۆ تۆ بە ئیمامەت •

هەروا لـە سبەینێی شەوی میعراجدا حەزرەت ـ د ـ ئەم رووداوی ئیسراو میعراجیە گێڕایەوە لـە ناو خەڵکاو کافرەکان گـەلێ گاڵتەیان پێ کردو بازێ لە موسوڵمانە ئیمان‌کزەکان لە دین وەرگەڕانەوە . کافرەکان رۆیشتن ئەم باسەیان بۆ ئەبوبەکر گێڕایەوە ، ئەویش فەرمووی : مادام ئەم قسەی فەرموویێ من بێ گومان باوەڕی پێ ئەکەمو ئەم رووداوە بۆ خودای تـەوانا قیمـەتی نیـە ، وە لەبـەر ئەمەیە بـە ئەبوبەکـر وتراوە. (صدّیق) ـ د ـ .

★ ★ ★

پاکیو بڵندی بۆ ئەو خودایە
چەنها موعجیزەی بەرزی لە لایە
یەکەم موعجیزەی ئەمەیە نابوود
بە هێزی خواستی رووی کردە وجوود
عەرزو عاسمان چەن ملیار ئەختەر
لەسەر خواستی ئەو سەریان خستە دەر
هەریەکێ بە جۆرێ کەوتە پەلەپەل
رام بوو بۆ هێزی خوای (عز وجل)
هەروا چی هەیە لە کان ، لە گیا ،
لە گیانلەبەران لەسەر رووی دنیا ،
هەم لەو شتانە کە بێ گیانن
بێ هۆش‌و فامو دوور لە بەیانن
هەموو تەسبیحات ئەکەن پەلەپەل
بۆ تەوانایی خوای (عز وجل)

★ ★ ★

ئەوەی ئادەمی هێنا بۆ بسات
کردی بە خاوەن دادو دەسەلآت
کردی بە خاوەن بۆ عیلمو عیرفان
کردی بە خاوەن بۆ خولکی جوان
پیشەی نیشان دا بۆ ماوەی ژیان
ریشەی داکوتان بە دڵو بە گیان
بە مەعنەویاتی رۆحی مونەوەر
چەن کەسی لەوان دانا بە رەهبەر
لە ئادەمەوە هەتا بە خاتەم
بوون بە هۆی نووری نەتەوەی ئادەم
هەرکام بە بازێ سیرِی موعجیزات
سەربەرزی کردن لەسەر رووی بسات
پاکیو بێ عەیبی بۆ زاتی ئەوە
عالەم پڕ تەوی لە خواستی ئەوە

★ ★ ★

کەشتی نیشان دا بە نوحی رەهبەر
کافری فەوتان بۆ ئەو سەراسەر
بۆ هودو صالح دنیای کرد بە تۆز
بەدناوی ئەوان رۆیی هۆزاو هۆز
(اصحاب الایکە)ی شوعەیبی سووتان
بە سەموومی گەرم ئەو گەلەی فەوتان
ئاگری گەرمی هاو وێنەی جەحیم
کردی بە سارداو لە بۆ ئیبراهیم

یۆسوی لە (چا)وە کرد بە پادشا
بوو بە جیلوەگای خاوەن تەماشا
بە داری وشکی موسای کورِ عیمران
فەوتاندی جادووی کۆڕی ساحیران
عیسای کرد بە هۆی سەیری سەربسات
زیندووی کردەوە چەنها لە ئەموات
محەمەدی کرد بە ڕەهبەری عام
گەلێ عەوامی بۆ کرد بە عەللام
بەرزی کردەوە بۆ عەرشی ئەعلا
بۆ موناجاتی خودای تەعالا
قورئانی بۆ نارد بۆ ئەم دنیایە
بێ بە ڕەهبەر هەتا هەتایە
من بم بە فیدات ئەی نووری ڕەهبەر
کام موعجیزەی تۆ بێنم بۆ دەفتەر ؟
موعجیزەی پاکیو دڵسافیو ڕاسیت ؟
یاخود موعجیزەی ڕێی خوداناسیت ؟
موعجیزەی سەبرت لە بەدکاری عام ؟
یاخود ئازاری ئەشراری نەفام ؟
موعجیزەی عەفوت لەگەڵ قودرەتا ؟
خۆ کەم کردنت لەگەڵ هەیبەتا ؟
موعجیزەی دەستو دەهەندەی بەرزت ؟
موعجیزەی ڕۆژووی سوننەتو فەرزت ؟
موعجیزەی شەونوێژ بە درێژی شەوان ؟
لەگەڵ ئایاتی قورئانی ڕەوان ؟

ئەم ئەحوالآنە نالێم عاداتن
وەها تۆ کردت لە موعجیزاتن
بێ عەیبە خودای تەوانای ئەکبەر
وەها بۆ عالەم تۆی کرد بە رەهبەر

★ ★ ★

ئەوەی بفامێ جازیبەی قودسی
پەستە لە لایا سەرلەوحەی کورسی
جازیبەی فەیضی خودای تەعالا
محەمەدی برد بۆ پایەی ئەعلا
یانی محەمەد نوورە پڕتەوە
هەتاوی رۆژە روونا کی شەوە
پڕتەو بێ فەرقە : لە سەر یێتە خوار ،
یاخود سەرکەوێ بۆ چەرخی ئەنوار
چەن جار فریشتە جوبریلی ئەمین
بە (کن فیکون) هاتە سەرزەمین
چی ئەبێ جارێ رەهبەری ئەکرەم
سەرکەوێ بۆ سەر مەوکەبەی عالەم
ئەوەی ئەبینێ مادە بە قورسی
نازانێ مەعنای جازیبەی قودسی
بەخشینی خوایە ئەم پایە بەرزە
حورمەتگرتنی لەسەرمان فەرزە
ئەی پێغەمەری سەروەری سەردار
ئەی پێغەمەری رەهبەری نازدار

ئه‌ی پێغه‌مه‌ری بێ غه‌م له دنیا
دڵبه‌ندی خوداو مه‌رته‌به‌ی عولیا
ئه‌ی پێغه‌مه‌ری خاوه‌ن ته‌خت‌و تاج
خه‌ڵاتکراوی شه‌وه‌که‌ی میعراج
ئه‌ی پێغه‌مه‌ری تاکی ئه‌صفیا
پێشه‌وای به‌رزی پاکی ئه‌نبیا
ئه‌ی پێغه‌مه‌ری دڵسۆزی پاکان
چرای هه‌ڵکراو بۆ دڵڕووناکان
مادام ئه‌و خودای خه‌بیرو به‌صیر
تۆی کرد به چراو سیراجی مونیر
به جیلوه‌ی نووری سه‌یاری به‌رزت
به شێوه‌ی سیمای سافی سه‌رعه‌رزت
لا بکه‌ردوه به که‌رەم لێماز
پڕته‌وی نوورت ده‌ر بخه بۆمان
هه‌تا رزگار بین له شه‌وی تاریك
نه‌ێین به لادا له ڕێگه‌ی باریك
به‌ڵکو به فه‌یضی ئه‌نواری ئه‌حمه‌د
بگه‌ین به پایه‌ی پیرۆزی سه‌رمه‌د
(نامی) وه‌ره‌بگڕێ نامه‌ی رزگاری
بۆ دینێ بۆ ژین به به‌ختیاری

★ ★ ★

★ (وآتيْنا موسى الْكِتابَ وجَعَلْناهُ هُدىً لِبَني إسْرائِيلَ) ★

وەکو حەزرەتی محەمەدمان خەلاّت کرد بە قورئانی پیرۆزو بە شەوڕەوی لە کەعبەوە بۆ (بیت المقدس) وەها لە کاتی خۆیا خەلاّتی موسامان کرد بە کتێبی تەورات ، وە موسا ، یا ئەو کتێبەمان کرد بە هۆی هیدایەتو شارەزایی بەنیئیسرائیل بۆ دەرچوون لە تاریکستانی نەفامیو نەزانی بۆ رووناکی فامو زانستو خوداپەرستیو دەرچوون لە پەستی خودپەرستی لەسەر بناغەی حەقخواهی •

★ (الاّ تَتَّخِذُوا مِنْ دونِي وكِيلاً (٢) ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنا مَعَ نوحٍ) ★

وە لەسەر مەرجی ئەمە کە پێمان راگەیاندن بێجگە لە من کەس مەگرن بە پاڵو پشتی خۆتانو ئیعتیماد لەسەر غەیری خودا مەدەن ئەی نەتەوەی کەسانێ کە هەڵمگرتن لە ناو کەشتیدا لەگەڵ حەزرەتی نوحدا وە بۆ ئەوەیش خەلاّتی ئەومان کرد بەو صنعەتە پێمان نیشان داو بەو کەشتیە کە بە چاودێری ئێمە دروستی کردو پەیڕەوەکانی ئەومان رزگار کردو دوژمنەکانیشمان گرفتار کرد •

★ (إنَّهُ كانَ عَبْداً شَكوراً) (٣) ★

چونکی بە راستی نوح بەندەیەکی سوپاس گوزار بوو ئەیتوانی لە بەرانبەری نیعمەتەکانی خوداوە خدمەت بکا ، بە کورتی ئەنجامی ئەم خەلاّتو خێراتەو غایەمان لەم هەموو ئایەتەدا کە ناردمانن بۆ ئادەمیزاد بە واسیطەی پێغەمەرەکانەوە ئەمە بو بەندەیی بۆ خودا بکەنو بەس وتاری نازداری لا اله الا الله وتوویژەی دڵو زمانیان بێ •

★ (وقَضَيْنا إلى بَني إسْرائِيلَ في الكِتابِ لَتُفْسِدُنَّ في الاَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوّاً كَبِيراً) (٤) ★

وەحیمان کرد بۆ لای پێغەمەری بەنیئیسرائیل لە تەوراتا کە : ئەی نەتەوەی ئیسرائیل ئێوە قەومێکی سەرکێشنو بە راستی دوو جار لەسەر زەویدا ئەگەن بە لادان لە ئەحکامی تەورات و ، بلاوکردنەوەی خوڵك و رەوشتی خراپ لەسەر بسات و فەرامۆشکردنی پەیمانی بیرو باوەڕو ئیمان و دەست بردن بۆ کوشتن و ئازاردانی پێغەمەرەکان وەکو کوشتنی زەکەریاو یەحیاو قەسدی کوشتنی عیسا (د) .

★ (فإذا جاءَ وعْدُ اُولاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِباداً لَنَا اُولِي بَاْسٍ شَدِيدٍ فجَاسُوا خِلالَ الدِّيارِ وكانَ وعْداً مَفْعُولاً) (٥) ★

جا کاتێ وادەی پاداش و تۆڵەی ئیفسادی جاری یەکەمتان هات حەوانەمان کرد بۆ سەرتان سوپایەکی بێشەرمو شۆڕی خاوەن چەکی بەهێزو هێرشیان هێنایە سەرتان لە ناوەقتاو بەرانگاریتان پێنەکرا ، ئەوانیش وەکو ئاگری رۆژی رەشەبا گەڕان بە ناو هەموو ولاتاو هەموو قوژبنێکیان پشکنیو ئەوەی ئارەزوویان بو کردیان بە کوشتنو ، خوێنڕشتنو ، ناموس بردنو دارایی بەتالان بردنو ، وێرانکردنی عیبادەتخانەکانو شێواندنی خانەدانەکانو ، سووککردنی پیاوە بە حورمەتەکان ... وە بە راستی سزاو تۆڵەسەندنەود لە بەنیئیسرائیل وادەیەکی وەها بو پێویست بو بەجێبێت ؛ چونکی ئیرادەی خودای تەعالای لەسەر دەرچوو بو .

★ (ثُمَّ رددْنا لَكُمُ الكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وامْدَدْناكُمْ بِأَمْوالٍ وبَنِينَ وجَعَلْناكُمْ أَكْثَرَ نَفِيراً) (٦) ★

پاش ئەم سزاو تۆلەیە قاری ئێمە نیشتەوەو میهرەبانیو رەحمەتمان ڕووی تێکردنو چاککردنی ئەخلاقو خوومان پێدانو مەیدانی زانیاریو پێشەم بۆ گوشاد کردنەوەو ، نیفاقو جیاوازیم لە ناوتانا کەم کردەوە بەم تەوعە هەموویانەوە مەعناویاتم بەهێز کردنو دەوڵەتو غەڵەبەو هێزم پێدانەوە بەسەر دوژمنەکاناو یارمەتیم دان بە دارایی و گۆڕانێکی پانەوانی دڵ ئەستوورو نەترس وە لەوەپێش زۆرتر سوپای جەنگم بۆ ئامادەکردنو ئێودم زانکرد بەسەر دوژمنەکاناو جێگەی خۆتان وەرگرتەوە •

★ (إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَها) ★

ئێوە تا باش بوون ئێمە باشمان بۆ کردنو کاتێ بەدکارو خراپ بوون خراپ موعالەم لەگەلا کردن ، ئەمە مەعنای وایە ئێوە ئەگەر بیرو باوەڕو کردەوەی خۆتان باش بکەن ئەوە بۆ خۆتانی باش ئەکەن ، وە ئەگەر خراپیان بکەن هەر بۆ زیانی خۆتان خراپی ئەکەن ، هەر کەس لەسەر کاری خۆی پاداش وەرئەگرێو خودا خاوەن دادەو دنیا دادگایە هەتا ڕۆژی قیامەت ئەوسایش خودا ئاگایە •

★ (فَإِذا جاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوؤُا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَما دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيراً) (٧) ★

جا کاتێ کە وادەی هاتنی تۆلەی خراپەکاری دووهەمتان هات

سوپایێ لە وێنەی سوپا چارەسیا نامەردە دڵبەردە پێشوەکانتان بۆ حەوالە ئەکەمەوە بێنە سەرتان هەتا واتان لێ بکەن ناوچاوانتان گرژو تاریك‌و پەشێو بکەنەوە . واتە ئەوەندە ئازارتان بدەن هەرچی نیشانەی ڕووناکی بێ لە ڕوخسارتانا نەمێنێ ـ پەنا بە خودا ـ وە هەتا بڕۆنەوە ناو مزگەوتە گەورەکەتانەوە بە ئیفسادو ئازاردانو بەست شکاندنو گرتنو کوشتن وەکو جاری پێشوو چوونە ناوی ، وە هەتا بە هیلاکدا ببەن ئەوەی بەسەریا زاڵ ببن بە ئارەزووی خۆیان ؛ چونکی جەزای جەفاکردن بە قەی ئەو جەفایەتانێ . وە پاداش لەسەر شێوەی کردەوەیە •

★ (عسى ربُّكُمْ أنْ يَرْحَمَكُمْ) ★

ڕجا وەهایە کە پەروەردگاری ئێوە ڕەحمتان پێ بکاو ئێوەیش ئەمجار لەو کردەوە ناپەسەندە پێشووانە پەشیمان ببنەوە دووبارە وەکو ڕیشەبێ وردە لق دەربکا بژێنەوەو بڕوێنەوە •

★ (وإنْ عُدْتُمْ عُدْنا) ★

وە ئەگەر پاش ئەم جاری دووهەمە کە ژیانەوە گەڕانەوە بۆ سەر ئاباری‌و ناهەمواریەکانتان‌و دەستان کرد بە ئیفساد لە جیهاناو بوون بە مایەی ئاشووب‌و فیتنەی دنیا ئێمەیش ئەگەڕێینەوە بۆ سەر یاساکەی خۆمان کە ئەوەیە ئاو ئەکەین بەسەر ئاگراو ئاگر بەرئەدەین لە داری بێسایەو بێ بەراو قاری خۆمان ئەڕژێنین بەسەر هەر کەسێکا ناپاك بێ لەناو بەشەرا •

جا لەم شوێنەدا بزانن !

خودای تەعالا وا لە بەرچاوتانا فەرمووی : ئەی بەنی ئیسرائیل دوو جار ئیفسادتان کرد لە دنیاداو من تۆڵەی هەردوو جارەکەم لێ سەندنەوە ، وە بۆ جاری سێهەم ئەگەر بگەڕێنەوە بۆ سەر خراپەکاری و ئاشووبنانەوە منیش وەکو جارە پێشوەکان لێتان ئەدەمەوە •

ئومەتی بەنی ئیسرائیل لـــە نەتەوەی دوازدە کوڕەکەی حەزرەتی یەعقووبن ؛ چونکی ئیسرائیل یانی عەبدوڵلاّو لەقەبی یەعقووب بوە ، وە ئەم نەتەوەیە •

وە لە ئەوەڵەوە لە تەفسیری سوورەتی (بقرە)دا بسۆم باس کردن ئەمانە پێنج دەوریان بوە •

یەکەم لەو رۆژەوە کە حەزرەتی یەعقووبو کوڕەکانی بـە فەرمانی یوسف هاتن لـە کەنعانەوە بۆ میصرو لـــەو کاتەدا حەفتاو حەوت کەس بوون ، وە ئـەم کاتـە تەئریخی هەزارو نۆصەدو نـەوەدو شـــەشی پێش لەدایكبوونی عیسا بو (د) •

وە دەوری دووهەمیان دەست پێ ئەکا لە هەزارو شەش‌صەدو چل‌و پێنج ساڵی پێش میلاد هەتا هەزارو هەشتای پێش میلاد ، کە ئەکاتە پێنج صەدو شەستو پێنج ساڵ ، وە لەم ماوەدا بەنی ئیسرائیل زۆربەی کاتیان تەواو کرد لە جەنگکردن لەگەڵ دەوروبەری خۆیاندا وە دامەزران لـــە خاکی کەنعان وە لە فەلەستیناداو هێرشی دوژمن تەفرو تونای نەکردن •

وە لە دەوری سێهەمدا لە تەئریخی هەزارو هەشتای پێش میلاد هەتا پێنج صەدو سیو شەشی پێش میلاد کە دەوری حوکومەتی (قضاة) بو

کەوتنە پەرێشانیەوەو دراوسێکانیان تەماعیان تێکردن جا داوایان کرد لە (بنی اشمەویل)داوا بکات لە خودا پاشایان بۆ بنێرێ ، ئەویش طالوتی بۆ کردن بە پاشا ، وە لەم چەرخەدا داود کەوتە رو ، وە جالوت ناو پاشای عەمالیقەکانی کوشتو بەنیئیسرائیل سەرکەوتن تا زەمانی داودو سولەیمان تەواو بو هەر بەرز ئەبوونەوە ، وە پاش سولەیمان بەنی ئیسرائیل بوون بە دوو بەش . بەشێکیان لە ژێر فەرمانی (رەحەبعام) کوڕی سولەیمان . وە بەشێکیان پێکهات لە دە قەبیلەکەی ترو لە ژێر فەرمانی (جەیرحبعام) کوڕی (ناباد) ناوا بوون ، وە لەم رۆژی دووبەشیەوە کەوتنە ناو نەگبەتو پەرێشانیەوە . وە (سەلمانازاری) ئاشووری بە سوپایەکی زۆرەوە هێرشی برد بۆ سەر بەشی بەنیئیسرائیلو ولاتەکەی وێرانکردنو گەلێ پیاوی بە دیل بردن بۆ ولاتی موصل ، وە تەنیا ولاتی یەهودا بە ساغی مایەوە . وە حوکمی یەهود کەوتە دەستی (یراقیم) ناو ، وە لەگەڵ بەختەنەصری بابلیدا کەوتە جەنگەوەو بە دیل کەوتە دەستی بەختەنەصر ، پاش ماوەیێ لە دیل رزگار بو هاتەوە بۆ خاکی یەهوداو دووبارە لەگەڵ بەختەنەصرا کەوتەوە جەنگ . ئەمجارە بەختەنەصر هات بە جارێ ولاتی یەهوداو (بیت المقدس)و قودس هەمووی وێران کرد ، وە بەنیئیسرائیل بە دیلی کەوتە دەستی بەختەنەصر ، وە ئەم رووداوە لە مێژووی پێنجصەدو هەشتاو حەوتی میلادی عیسادا بو .

جا پاش ماوەیێ ئەم تەئریخە (کۆرش) گەورەی فارس ولاتی بابلی داگیر کردو ئیسرائیل لە دیل رزگار بوونو گەڕانەوە بۆ فەلەستین لە تەئریخی پێنجصەدو سیو شەشی پێش میلادی عیسادا بوو ـ د ـ .

لەم تەئریخەوە بەنی ئیسرائیل ژیانەوە بەلام لە ژێر ئیدارەی فارسیدا ، هەروا دەوامیان کرد هەتا ئەسکەندەری مەقدوونی لە سالی

سێیەدو بیستی پێش میلادا فەلەستینی داگیرت بەڵام یاسای ولاتی هێشتەوە بە نیمچە ئازادی وەکو خۆی •

وە لە ساڵی سێیەدی پێش میلادا (سلوکیس تیکاتور سوریائی) ولاتی ئیسرائیلی داگیر کرد ، وە لە ساڵی صەدو سیو پێنج پاش میلاد (ئەدەریان) پاشای رۆمان بە سوپایەکی گەورەوە هات بۆ سەر یەهوودو قودسو (بیت المقدس)ی وێران کردو زۆری خەڵکەکەی کوشتو زۆری بە دیل گرتن •

پاش ئەم رووداوە یەهوود بلاوبوونەوە بە جیهاناو هێزو حوکوومەتیان نەما ، جا ئیتر مەبەست لە جاری یەکەم لە ئایەتەکەدا واقیعەی سەلمانازاری ئاشووری بووبێ یا واقیعەی بەختەنەصر ، وە لە جاری دووهەمدا واقیعەی بەختەنەصر بووبێ ، یاخود هێرشی (ئەدەریان) ئەم دوو رووداوە گەورە بەسەر بەنیئیسرائیلدا! هاتو خودایش هەڕەشەیان لێ ئەکا ئەڵێ : ئەگەر جارێکی تر بگەڕێنەوە بۆ سەر شەڕو خراپەکاری لە جیهانا منیش ئەگەڕێمەوە بۆ سەر وێرانکردنی ولاتەکەتان ، وە لە کاتی نازلبوونی ئەو ئایەتەوە هەتا مێژووی نۆصەدو چلو هەشتی میلادی یەهوودیەکان بلاوەیان کردبو لە جیهانا ، بەڵام لە کاتی شەڕی جیهانی یەکەمەوە مێژووی هەزارو نۆصەدو چواردە وەعدەیان لە (بلفور) وەرگرت کە لە پاش تەواوبوونی جەنگی جیهانی لە عەرزی فەلەستینا حوکوومەتیان بۆ دامەزرێنێ ، وە فیعلەن لە پاش ئەو جەنگە وە لە مێژووی ناوبراوا حوکوومەتی بۆ دامەزراندنو ولاتە گەورەکان دانیان نا بەو حوکوومەتەدا ، وە لەو رۆژەوە تا ئێستە کە مێژووی هەزارو نۆصەدو حەفتاو هەشتە موسوڵمانانی ولاتی فەلەستین پەرێشانو زۆربەیان کوژرانو گەلێکیان بلاوەیان کرد بە جیهانا ، وە ئەو فیتنەی یەهوودە دەوام ئەکا لە ولاتی رۆژهەلاتی

ناودڕاستا . وه ئه‌و شه‌رته که خودا فه‌رموویه‌تی (وان عدتم) هاته‌جێ‌ و ئێسه‌یش چاوه‌ڕێی جه‌زاکه ئه‌که‌ین که فه‌رموویه‌تی (عدنا) . جا بزانین که‌ی دێته جێگه !

وه له لایه‌کی تریشه‌وه پێغه‌مه‌ر ـدـ خه‌به‌ری داوه که بـه حه‌تمی ئه‌بێ له پێش هاتنی قیامه‌تا موسوڵمانان جه‌نگ بکه‌ن له‌گه‌ڵ یه‌هوودا ، وه ئه‌بێ یه‌هوود بشکێن‌و له‌ناو بچن ئه‌مه‌یش هه‌روا له عیلمی خودادا که له چ رۆژێکدا ئه‌بێ .

وه ئه‌گـه‌ر پرسـیار بکه‌ن چۆن ئـه‌م سه‌رکه‌وتنی یه‌هووده ڕێك ئه‌که‌وێ له‌گه‌ڵ ئایه‌تی ئیستیمراری داماوی‌و زه‌لیلی بۆ قه‌ومی‌یه‌هوودا ؟ وه ئیسته ئه‌وان ئه‌وه‌نده به‌هێزو خاوه‌ن چه‌ك‌و ده‌سته‌ڵاتن ؟

وه‌ڵامه‌که‌ی ئه‌وه‌یه خودا فه‌رموویه‌تی : (الا بحبل من الله وحبل من الناس) وه ئه‌م موسته‌ثنایه مه‌به‌س له یه‌که‌میان ماوه‌یێ بوه که لـه ژێر ئه‌مان‌و ڕیعایه‌تی ئیسلامدا بوون‌و سه‌رانه‌یان داوه‌و ته‌ماشای مافیان کراوه وه‌کو مه‌علوومه لای ئه‌وانه که ئاگایان له میژووی ئیسلامه .

وه مه‌بـه‌س لـه موسـته‌ثنای دووهه‌میان یارمـه‌تی‌و موسـاعه‌ده‌ی ئاده‌میزادی کافره‌کـانه وه‌کو ئیسته کـه وان لـه چاودێری ئه‌مـه‌ریکاو به‌ریتانیادا وه ئه‌گه‌ر ئه‌وان وازیان لێ بێنن یه‌هوود سااڵێ ده‌وام ناکه‌ن .

★ ★ ★

★ (وجَعَلْنا جَهَنَّمَ لِلكافِرِينَ حَصِيراً) (٨) ★

ئه‌م جۆره سزادانه که باسمان کرد بۆ دنیایه‌و بۆ ڕۆژی قیامه‌تیش دۆزه‌خمان کردوه بـه شووراییێ‌و بـه دیوارێ کـه هه‌موو که‌س له‌وان دائه‌گرێ‌و که‌س ناتوانێ له‌و شووراو دیواره بڕواته ده‌ره‌وه .

وە دەرئەکەوێ لـە کۆتایی هێنانی ئەم باسەوە بەم ئایەتە کـە ئەم رووداوانی سزای گەلی یەهوودە زۆر نزیکە لە داهاتنی قیامەتەوە ، هەروا ئەو فەرموودەیش کە حەزرەت ـدـ فەرموویەتی : (لا تقوم الساعة حتی تقاتلوا الیهود) ئەویش هەر ئیشارەتە بە نزیکی لە قیامەتەوە ، وە فیعلەن ئەو عەلامەتانە کە دانراون بۆ هاتنی رۆژی قیامەت گەلێکیان لەم چەرخی ئێمەدا هاتوونەتە جێ •

★ (إنَّ هذا القُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أقْوَمُ) ★

بزانن بە راستی ئەم قورئانە کە رەوانەکراوە بۆ پێغەمەری ئاخرزەمان هۆشیاران شارەزا ئەکا بۆ یاساو نیظامێ کە راستترینی هەمو یاسایەکە ، وە یا راستترە لە هەموو یاسایەك کە ئادەمیزاد خۆیان دای‌بنێن بۆ خۆیان •

یەکەم : بانگتان ئەکا بۆ باوەڕکردن بە پەروەردگارێکی تاکی پاکی خاوەن صیفاتێ کە پاك‌و خاوێنە لە صیفاتی نوقسان •

دووهەم : بۆ ئەوە کە هەمیشە ئامادە بن بۆ بەجێهێنانی ئەحکامی دین بە نەوعێ کە نیشانەی دینداری‌و ئیسلامیەت لە وجوودی ئینسانا دیار بێ •

سێهەم : بۆ فەرمانبەرداری پێغەمەری خودا لە هەموو ئەمرو نەهی‌و سەلب‌و ئیجابێکدا •

چوارەم : بۆ فەرمانبەرداری خاوەن فەرمانەکانی عالەمی ئیسلامیەت •

پێنجەم : بۆ خوێندەواری‌و پیشەکاری‌و کارکردن‌و ئاوەدان کردنەوەی وڵات بـە هەموو جۆرێك لە دەستەڵاتا بێ ، وەها کـە دارایی‌و ژیواری موناسب دەست بکەوێ ، وە بۆ بەرگری لە دوژمنانی وڵات بە جۆرێ کە لەبەر دەستی دوژمنانی دینا کزو داماو نەکەون •

شه‌شه‌م : بۆ دادگه‌ری له ئه‌حکاما بۆ ئه‌وه که حه‌قی هیچ خاوه‌ن حه‌قێ نه‌فه‌وتێ‌و که‌رامه‌تی هیچ ئینسانێ زایه نه‌بێ •

حه‌وته‌م : بۆ چاودێری سیله‌ی ره‌حم‌و ته‌ماشای خزم‌و خوێش به تایبه‌تی به گوێره‌ی توانا •

هه‌شته‌م : بۆ دڵسۆزی‌کردن بۆ هه‌موو ئینسانێک له حودوودو سنووری یاسای دینا هه‌تا کۆمه‌ڵێکی ڕێک‌و پێک‌و پاک دروست بێ •

نۆهه‌م : بۆ یه‌کدڵی‌و یه‌ک نیشانه‌یی به جۆرێ به گوێره‌ی توانا ئاڕاوده ئاشووب له ولاتا نه‌مێنێ •

ده‌هه‌م : بۆ راوێژکردن له هه‌ر کارێکدا که خاوه‌ن نرخ بێ هه‌ر له دانانی سه‌رۆکی هه‌موو موسوڵمانانه‌وه هه‌تا سه‌رۆکی هه‌ر دائیره‌یێ بۆ ئه‌وه هه‌ر که‌سێ هه‌ر کارێ درایه ده‌ستی باش به‌جێی بێنێ • وه کێبێ به‌م جۆره بێ به راستی چرای دڵ‌و ده‌روونی ئینسانه‌و مایه‌ی رزگاری هه‌ردو جیهانه •

★ (ويُبَشِّرُ المُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلونَ الصَّالِحاتِ أنَّ لَهُمْ أجْراً كَبِيراً) (٩) ★

وه له جه‌زای کرده‌وه‌دا ئه‌م قورئانه موژده ئه‌دا به‌و موسوڵمانانه که ئاثاری باشیان لێ په‌یدا ئه‌بێ‌و کرده‌وه‌ی چاک ئه‌که‌ن به‌وه که له لای خوداوه پاداش‌و پایه‌و مایه‌یه‌کی گه‌وره‌یان هه‌یه له پاشه‌ڕۆژا •

★ (وأنَّ الَّذِينَ لا يُؤمِنونَ بِالآخِرَةِ أعْتَدْنا لَهُمْ عذاباً أليماً) (١٠) ★

وه ئه‌و که‌سانه‌یش که ئیمانیان نیه‌و باوه‌ڕ به ڕۆژی قیامه‌ت ناکه‌ن

بۆمان ئامادە کردوون سزاو تۆلەیەکی بە ئێشو ئازار • جا ئەو کەسانە کە هۆشیارن با تێکۆشن لە بیرو باوەڕی باشو کردەوەی جوانا بۆ ئەوە کە لە رۆژی قیامەتا سەربەرزو سەرفەراز بن •

★ (ویَدْعُ الاِنْسانُ بِالشَّرِّ دُعاءَهُ بِالخَیْرِ وکانَ الاِنْسانُ عَجُولاً) (١١) ★

ئادەمیزاد ئەوەندە خۆنەگرو بێئارامە دۆعای شەڕ لە خۆیو لە کەسو کاریو ئەولادی ئەکا لە کاتی نەهاتیدا وەکو چۆن دۆعا ئەکا بۆ فەڕو پیرۆزی ، بە راستی ئادەمیزاد بە تاڵووکەو بێ ئارامە ، وە ئەگەر ئارام بوایە خۆی ئەگرت هەتا لەو تەنگو چەڵەمە رزگار ئەبو ؛ چونکی جیهان گوشادو پانەو گەلێ رووداوی جیاوازی تێدا دێتە جێ •

★ (وجَعَلْنا اللَّیْلَ والنَّهارَ آیَتَیْنِ) ★

وە ئێمە وەکو شوێنەوارمان داناوە بۆ ئارامگرتنی گیانلەبەران وەها شەوو رۆژیشمان کردوە بە دوو نیشانە لە سەر وجوودی خۆمان ؛ وە بە کات بۆ ئەوە ژیواری خۆیان بەجی بێنن ، وە ئاسایشیش بکەن •

★ (فَمَحَوْنا آیَةَ اللَّیْلِ وجَعَلْنا آیَةَ النَّهارِ مُبْصِرَةً) ★

وە بۆ پێکهاتنی ئەم ئەنجامانە هاتین نیشانەی یەکەم لە نیشانەکانی دەستەڵاتی خۆمانم تاریکو بێشەوق کرد ، وە نیشانەی دووهەمیانم بە پرتەوی عالەمگیری رۆژ رووناک کردەوەو کردم بە شتێکی بینەر •

★ (لِتَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّکُمْ ولِتَعْلَموا عَدَدَ السِّنِینَ والحِسابَ) ★

وە بۆ ئەوە کە لە مادەی پرتەودار رۆژیو ژیواری خۆتان لە

کەرەمی خوداوە دەردەست بکەنو لە ماوەی بێشەوقەکەیاندا ئاسایش بکەنو ئارام بگرنو بە جیاوازی ئەم نیشانەی دووهەمە لە نیشانەی یەکەم دوو مانگی شەوو رۆژتان بۆ تەواو بێ ، وە کاتی حەفتەو مانگو ساڵ پێك بێن . وە ئێوەیش بـە راگرتنی ئەمانە ژمارەی ساڵەکانو مانگەکان بزانن و . لە حسێبی ماوەی کارو کاسبیو کرێکاریو خوێندەواریو ماوەی کشتو کاڵو چۆداریو قەرزو مامەڵەی خۆتان بە راستی بزانن و خۆتان لە زیان دوور بکەنەوە •

★ (وكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْناهُ تَفْصِيلاً) (١٢) ★

وە هەر شتێ پێویستتان پێی بێ لە ئەحوالی دینیو دنیایی تەفصیلم داوە بۆتانو بۆم روون کردوونەتەوە •

★ (وكُلَّ إنْسانٍ أَلْزَمْناهُ طائِرَهُ في عُنُقِهِ) ★

وە هـەر یەکێ لـە ئادەمیزادی هۆشیار کردەوەی چاکـەو خراپەی خۆیان بەستوە بـە زانستو خواستو تەوانایی خۆیەوەو لەسەر ئـەو هاتوچۆی خۆیە ئەو کردەوانەمان بۆ بەجێ هێناوەو دامان ناوە لەگەردنی خـۆیا •

★ (ونُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ القِيامَةِ كِتاباً يَلْقاهُ مَنْشُوراً) (١٣) ★

وە لە رۆژی قیامەتا لە کاتی حسێبکردنی کردەوەدا کتێبێکی تایبەتی کـە پڕکراوەتەوە بـەو کردەوانە بۆی دەرئەکەین لـە لایـەنی فریشـتە دەفتەردارەکانەوەو هـەر کەسێ ئەگا بەو کتێبی خۆیە بـە بڵاوی و بـە تەواوی ، بە بێ ئەوە کەمتر کردەوەیێو کەمتر وتارێو کەمتر بیرو باوەڕێ وێ بکا •

بزانن ! ناوبردنی کردەوەو بیرو باوەڕی کەسب‌کراو بە (طائر) کە لە زماندا پەلەوەرە لەسەر ئەو ئەساسەیە ئەم بیرو باوەڕو کردەوانە هەموو وان لە عیلمی خوداداو لە عالەمی غەیبداو هەر خودا زانیویەتی‌و ئەزانێ کە ئادەمیزاد زانست‌و خواست‌و تەوانایی خۆی بۆچی صەرف ئەکاو چی ئەوێ هەتا خودا بۆی دروست بکا ، جا لەبەر ئەمە هەموو ئەم رووداوانە وەکو پەلەوەرێکن کە لە ئاسمانەوە دابارن بەسەر ئینسانا •

وە بازێ ئەڵێن : لەسەر ئەو ئەساسەیە عەرەب وەختی خۆی کاتێ کە ئەڕۆیشتن بۆ کارێ (تفاؤل)و (تشاؤم)یان ئەکرد بە پەلەوەرێ کە لەو کاتەدا هەڵئەفڕی وە یا دەنگێکی لێ پەیدا ئەبوو ، جا بەم بۆنەوە ناوی کردەوەکان چاك‌و خراپ ، بە طائیر براوە بە عەلاقەی موجاوەرە بە شێوەی مەجاز •

وە سیڕی‌ئەوە کە ئەو کردەوانەی بە وێنەی گەردنبەند (ملەوانە) داناوە ئەمەیە : هەر هۆشیارێ هەر بیرێ‌و هەر کارێ چاك یا خراپ بکا لەسەر موناسەبەی ئەوە رووناکیەك یا تۆزو تاریکی لە دڵیا پەیدا ئەبێ‌و نیشانەی ئەوانەیش لە سیمای ناوچاوانیا دەرئەکەوێ بۆ ئەوانە کە خاوەن فەراسەتی ساغن ، وە ئەو شتانە وەکو لازمی ماهیەت‌و شەخسی کابرایان لێ دێ کە جیا نابنەوە لێی وەکو گەردنبەندێکی ئەستوور کە بە زۆری دەستی تەوانا نەبێ لە گەردنی ئینسانەکە نایێتەوە ، وە ئەو شێوەو ئاثارە لە دنیادا باش دەرناکەون بەڵام لە قیامەتا وەکو خەتی نووسراو لەسەر نامە دەرئەکەون‌و ئەخوێنرێنەوە •

★ (إِقْرَأْ كِتابَكَ كَفى بِنَفْسِكَ اليَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيباً) (١٤) ★

وە ئەڵێین بەو کەسە کە ئەو نامەی رەفتارەی بۆ دەرئەکەین : ئەو

دەفتەری تاییەتی خۆتە بخوێنەرەوەو لە وەزعی خۆت حاڵی بیە ، وە نەفسی خۆت بەسە بۆ تۆ بە موحاسیب کە حسێبی رەفتارت لەگەڵا بکا .

★ (مَنِ اهْتَدى فَإِنَّما يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ، ومَنْ ضَلَّ فَإِنَّما يَضِلُّ عَلَيْها ولا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرى ، وما كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسولاً) (١٥) ★

جا مادام هەرکەسێ کردەوەو بیرو باوەڕی خۆی لە گەردنی خۆیدا بێ دەرئەکەوێ ، هەرکەسێ موهتەدی بێو شارەزای رێگەی راست بێو سلووکی باش بێ ئەوە بۆ سوودی نەفسی خۆی ئەبێ ، وە هەر کەسێکیش گومڕا بێ ئەوە هەر لەسەر زیانی خۆی گومڕا ئەبێ ، وە هیچ کەسێکی بارهەڵگر باری تاوانی کەس هەڵناگرێ ، هەرکەس وا لە ژێر باری خۆیا ، وە هەر چاکەو خراپەیێ کە ئادەمی هۆشیار کردبێتی جەزای بە چاکەو خراپە ئەدرێتەوە بە موناسەبەی بیرو باوەڕو کردەوەی ئەو کەسە ، وە قەت کەسمان سزا نەداوەو کەس سزا نادەین لەسەر کردەوەو بیرو باوەڕی هەتا پێغەمەرێ ئەبێرینو باسی چاکەو خراپەیان بۆ ئەکا .

★ (وإِذا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيها فَفَسَقُوا فِيها فَحَقَّ عَلَيْهَا القَوْلُ فَدَمَّرْناهَا تَدْمِيراً) (١٦) ★

وە کاتێ ویستمان ئاوەدانیەك وێران بکەین فەرمان ئەدەین بە پیاوە گەورە خاوەن رابواردنەکانیان بە ئیطاعەتکردنو ملکەچی بۆ نومایندەکانی دین ، وە ئەوانیش دەست ئەکەن بە لادان لە یاسای دین لە ولاتاو لە ئاوەدانیدا ، جا وتاری ئەمر بە سزا لە لایەنی ئێمەوە دێتە سەریانو شیاوی سزادان ئەبن ، جا ئەو ئاوەدانیە وێران ئەکەینو خەڵکەکەیش لەناو ئەبەین ، یاخود وێڵی ولاتانیان ئەکەین .

یزانن ! لـه تەفسیری ئەم ئایەتەوە دەرکەوت کـه مەعنای (امرنا مترفیها) ئەمەیە کە خودا ئەمریان پێ ئەکا بـه ئیطاعەی خودا لـه بیرو باوەڕی پاکـو کردەوەی چاک ، وەکو ئەڵێیت : (امرت الخادم فعصاني) واتە : ئەمرم کرد بەو خزمەتکارە کارم بۆ بکا کەچی ئەو نافەرمانی کردم ، ئیتر مەعنای ئەوە نیە کە ئەمرم کرد بە خاوەن دەستەکان فیسقو فوجوور بکەن ؛ چونکی خودای تەعالا ئەمر ناکا بە تاوانو کردەوەی ناهەموار هەروا بەوانەیش رازی نیە •

★ (وَكَمْ أهْلَكْنَا مِنَ القُرونِ مِنْ بَعْدِ نوحٍ ! وكَفَى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عبادِهِ خَبِيراً بَصِيراً) (١٧) ★

وە زۆرمان فەوتاندو بەرباد کرد لە ئەهلی قەرنەکان لە پاش حەزرەتی نوح ـدـ لەسـەر ئەساسی نافەرمانیو لادانیان لـه ئیطاعەی رەهبەرانی ئێمـه . وە خـودای تەعـالا بەسـه بۆ ئاگاداریو بینەری بۆ گوناحی عەبدەکانی خۆی •

★ (مَنْ كانَ يُرِيدُ العاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيها ما نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلاها مَذْمُوماً مَدْحُوراً) (١٨) ★

هەرکەسێ لـه دنیادا خواستی لەسـەر رابواردنی دنیایەو بەس وە مەبەستی لەسەر خودا پەرستیو دینداری نیـه ئـەوە بۆی بـەجێ دێنین ئەوەی کە خواستمان هەیە پێی بدەین ، ئەویش بۆ سەر هەموو کەس نیە بەڵکو بۆ ئەوانەیە کە ئەمانەوێ مالی دنیای پێ بدەین ، ئەگەرنا زۆر کەس هەن لـه دنیاخواهەکان کە نائومێدن لـه هەموو حوقووقێو لـه هەموو خێراتێو لە پاش هاتنی قیامەت دۆزەخی بۆ ئامادە ئەکەین ئەڕواتە ناویەوە بە لۆمەکراوی لە لایێو بە دوورخراوەیی لە رەحمەتو میهرەبانی خودا لە لایێ تروە •

★ (ومَنْ أرادَ الآخِـرَةَ وسَعى لَهَـا سَعْيَهَا وهُـوَ مُؤْمِنٌ فَأُولئِكَ كانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُوراً) (١٩) ★

وه هەر کەسێ خواستی له کردەوەی خۆیا دەسکەوتی پاداشی چاك بێ نـه رۆژی قیامەتاو تێکۆشێ له بەجێهێنانی ئەو کارەدا به تێکۆشینێ بەسوود بێ بۆ پاشەڕۆژ ، وەلحاڵ خاوەن کردەوەکه خاوەن ئیمان بێ به شێوەیەکی مەقبووڵ ، ئەوه ئەو کەسانه تێکۆشانەکەیان له لایەنی خوداوه لێ قەبووڵ ئەکرێ •

که وابێ هەرکەسێ کردەوەیێ بکا بـه بێ خواستی پاداشی قیامەت وه کۆششەکەیش وا نەبێ که خێری لێ پەیدا ببێ وەکو (تقرّب) بـه کردەوەی ناشەرعی ، وه یاخود لەگەڵ ئیمانا نەبێ ئەوه کارەکانی پووچ و بێ سوود دەرئەچن •

★ (كُلاًّ نُمِدُّ هؤُلاءِ وهؤُلاءِ مِنْ عَطاءِ رَبِّكَ ومَا كانَ عَطاءُ رَبِّكَ مَحْظوراً) (٢٠) ★

هـەر کام لـەو دوو تاقمه ئادەمیزادە یا لـەم دوو تاقمه موکەڵەفانه بەشیان ئەدەین له بەخشش و کەرەمی پەروەردگاری خۆت و کەرەمی خوداو دەسندەی ئەو مەممنوع نەکراوەو له کەس قەدەغه نەکراوه • واته خودا پەروەردگارەو به نیسبەتی پەروەردگاری ئەوەوه فەرقی کافرو موسوڵمانی پاك و موسوڵمانی تاوانبار نیەو گەلێ جار دارایی ئەژێنێ بەسەر کافرێکی بەدڕەوشـتا بـه ئەندازەیێ حسێب ناکـرێ ، وه لـه کۆڵانەکاندا گـەلێ موسوڵمان له داماویدا ئەمرنو ، گەلێ کات موسوڵمانێکی باش صەد قاتی کافرەکان دارایی پێ ئەدا •

وەلحاصڵ هۆی ئەمانە دوو شتە :

یەکـەم : ئەسبابی عادەتیە وەکـو عـەقڵو سەلیقەو تێکۆشین لـە تیجارەتو مامەڵەو کشتوکاڵو چۆداریو غـەیری ئەمانە لـە ئەسـبابی ژیوار ، وە ئەم جۆرە ئەسبابە تا ئەندازەیێ وان لە ئیختیاری ئینساندا .

دووهەم : ئەسبابی پەنامەکیە وەکو خواستی خوا بێ لەسەر یاسای زانستو حیکمەتی خۆی ئەمە کەس نایزانێو زانستی ئێمە بەمەدا ناگا .

بەهەر حاڵ ئێمە لەسەرمانە بڕۆین بە رێدا ئیتر کێ ئەگا بە مەنزڵو کێ لە جێدا بەجێ ئەمێنێ وا لە لای خودادا .

★ (اُنْظُرْ کَیْفَ فَضَّلْنا بَعْضَهُمْ عَلی بَعْضٍ وَلَلآخِرَةُ أَکْبَرُ دَرَجاتٍ وَأَکْبَرُ تَفْضِیلاً) (٢١) ★

جا بڕوانەو وردبەرەوەو بیر بکەرەوە لە کاری ئێمەدا چۆن بازێ کەسمان بەرز کردوەتەوە بەسەر بازێکدا لە رۆزیو ژیوارو شانو پایەو ئیعتیباری دنیادا بەسەر بازێ کەسی تردا کە ئەمانە هەموو وان لەبـەر چاوی ئێوەداو گومانیان تێدا نیە ، وە بە راستی رۆژیَ قیامەت گەورەترو ماوەدارتر لە هۆی پلەپلەی بەرزیەوە وە گەورەترە لـە هۆی ئیعتیبارو حورمەتو شانو پایەوە لە لای خودای تەعالا .

★ (لا تَجْعَلْ مَعَ اللهِ إلهاً آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوماً مَخْذُولاً) (٢٢) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست ، وە یا ئەی ئادەمیزادی هۆشیار مادام بە دەلیلی نەقڵیو عەقڵی حاڵی بووی کە پەروەردگاری عالەم تاقە کەسێکەو هەر ئەو (واجب الوجود)ەو هەر ئەو بۆ عیبادەت ئەشێ . واتە هـەر

ئەو شیاوە بۆ ئەوە بەندەیی بۆ بکرێ ئیتر بە هەموو نەوعێ ئەو بناسەو لەگەڵ ئەودا خوایەکی تر بۆ خۆت قەرار مەدە هەتا لە هەموو ئەسبابێکی ڕاوەستانی کەرامەتو شەرافەت دوور بکەوێتەوە جا بۆ خۆت گردەنوشین دانیشی بە لۆمەکراوی‌و یارمەتی نەدراوی‌و نەتەویسی لـە لایەنی هەموو کەسێکەوە لەوانە خاوەن پایـەن وەکو خوداو فریشتەی خوداو زانایانی ڕاستەقینە لە جیهانا •

★ (وقَضى رَبُّكَ ألاَّ تَعْبُدوا إلاَّ إيَّاهُ وبِالْوالِدَيْنِ إحْساناً) ★

وە خودای تەعالا فەرمانی داوە بە فریشتەکانی ئاسماناو هۆشیارانی جیهانا کە عیبادەتو طاعەت مەکەن بۆ ئەو پەروەردگارە تەنیا نەبێ • وە فەرمانی داوە کە کردەوەی چاکە بکەن لەگەڵ باوکو دایکتانا بە هەموو جۆرێ •

★ (إمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أحَدُهُما أوْ كِلاهُما فَلا تَقُلْ لَهُما اُفٍّ ولاَ تَنْهَرْهُما وقُلْ لَهُما قَوْلاً كَرِيماً (٢٣) واخْفِضْ لَهُما جَناحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُما كَما رَبَّيانِي صَغِيراً) (٢٤) ★

جا کاتێ کە باوکو دایکتان یەکێکیان یا هەردووکیان گەیشتن بـە تەمەنی پیری‌و ناتەوانایی قەت بەرابەر بەوان واتەی دڵگیری بەکار مەهێنن هەرچەن بە کەمتر پایەو مایە بێ ، وەکو : ئۆف لە دەستی باوکم ، ئۆف لە دەستی دایکم •• وە قەت بەرابەر بە دڵخوازێکی مەشرووعی ئـەوان مەنعکردن دەرمەبڕنو زەجریان مەکەن ، داوای ئاو ، یا نان ، یا بەرگ ، یا نوێن ، یا خواردەمەنی ، یا میوە ، یا خەرجی ، یا دیداری دۆست ، یا دیاری بۆ خزم ••• هەرکام لەمانەیان داوا کرد بـە گوێرەی توانا بۆیان

جێبەجێ بکەن ، کە وابو مەبەس لە ئۆفنەکردن مەنعی دەربڕینی زویریە لەوان بە کەم یا بە زۆر ، وە مەبەس لە (مەنعی‌نهر) مەنعی دەربڕینی خیلافو سەرپیچییە لە قسەو فەرمانیان یا بە درۆخستنەوەیان • وە هەر کاتێ قسەتان لەگەڵدا کردن لە جێگەو رێگەدا قسەی خاوەن کەرامەتو خاوەن حورمەتیان لەگەڵدا بەکار بێنن •

وە باڵی کزیو خۆبەکەمگرتن دا بنەوێنە بۆ باوکۆو دایکت لەبەر دەربڕینی میهرەبانی لەگەڵیاناو دۆعایان بۆ بکەو لە خودا بپارێرەوە بۆیانو بڵێ : خودایە ! پەروەردگارا ! رەحمو میهرەبانی بەجێبێنە لەگەڵ باوکۆو دایکمدا لە پاداشی چاکەی ئەوان لەگەڵ منداە ، وەکو ئەوان بە میهرەبانی خۆت وات پێکردن کە منیان بە بچووکیو ناتەوانی پەروەردە کرد لە حاڵێکدا خۆمم نەئەناسی •

وە لەم ئایەتەدا تەشبیهی کزی کراوە بە پەلەوەرێکی سەرمابردوو ، وە یا گەرما لێدراو ، وە یا پەلەوەرێکی جووجەڵە لەژێراکەوتوو ، وە ئیضافەی (جناح)ی بۆ کراوە تا ببێ بە قەرینەی ئەم تەصەرۆفە کە بە یاسای (استعارەی مکنیة) بەجێ هاتوە • وە جومڵەی (واخفض لهما) کراوە بە تەرشیحو جوانکردنی ئەم ئیستیعارەیە •

★ (ربُّكُمْ أعْلَمُ بِما نُفُوسِكُمْ إنْ تَكونُوا صالِحِينَ فَإنَّهُ كانَ لِلاَوَّابِينَ غَفُوراً) (٢٥) ★

ئێمە فەرمانمان پێدان لەم ئایەتە پێشووانەدا بە ئیخلاصی عیبادەت بۆ خوداو بە ئیحسانو چاکەکردن لەگەڵ باوکۆو دایکەکاتتانا ، جا کاتێ بە ظاهیر ئەم فەرمانانەتان بەجێ هێنا ئەوە بزانن خودا زاناترە لە هەموو کەس بەوە وا لە دڵتانا ئەگەر ئێوە بۆ خودا صوڵحاوو دڵخاوێن بن لە

بەجێهێنانی ئەو فەرمانانەدا ئەو کاتە ئێوە ئەبن بـــەو بەندە پاکانە کە گەرِاونەتەوە بۆ لای خودا وە خودایش تاوانبەخشە بۆ ئەوانە ، وە ئەگەر هەروا بە دیمەن فەرمانەکان بکەن یا هەر موبالات نەکەن ئەویش هەر لە لای خودای زانا دیارەو پێی ئەزانێ •

بزانن ! لە ئایەتی (وقضى ربك الا تعبدوا •• تاد)دا فەرمانی دا بە بەندەیی بۆ خودا وە پاش ئەوە چاکەکردن لەگەڵ باوکۆو دایکدا لە بـەر ئەوە کە پەروەردگار بۆ ئادەمیزاد خودای تەعالایەو لە پاش خودا هۆی بەخێوکردنو پێگەیاندنی ئەو بریتیە لە باوکۆو دایکی ئەو •

وە لە لایەکی ترەوە سوپاسی هەر ئینسانێ بۆ کەسێ کە نیعمەتی پێدابێ زۆر جوانەو بەرانبەری چاکە بە چاکەیە ، وە یەکە خاوەن نیعمەت لەسەر ئینسان خودایە کە نیعمەتی وجوودو عـەقڵو زانستو خواستو تەوانایی‌و دارایی پێداوە ، وە بێ گومان ئـــەم نیعمەتە گەورانە داوای بەندەیی ئەکەن لە ئینسان بۆ ئەوە ببێ بە سوپاس بۆی ، وە لـــە پاش خودای تەعالا کەس نیە بە قەی باوکۆو دایـک کە نیعمەتی ببێ لەســەر ئینسان . وە لە سوپاسی ئەم جۆرە خزمەتکردنەدا خودا بڕیاری داوە کە چاکە بکا لەگەڵیانا •

جا ئەگەر یەکێ پرسیار بکا بڵێت باوکۆو دایکی ئینسان مەبەسیان لە رێکەوتن‌و نوستن‌و رابواردنیان وەرگرتنی لەزەتی خۆیان بوە ئیتر ئەبێ حوقووقیان لەسەر منداڵەکەیان چی بێ ؟

ئەوە وەڵامی وەهایە : کە بڕیاری ئەوە نادەین باوکۆو دایك هـەر مەبەسیان رابواردن‌و لەزەتوەرگرتن بووبێ ، بەڵکو لەگەڵ ئەو لەزەتەدا مەبەسیان پەیدابوونی منداڵێکە کە خزمەتی دین‌و دنیـای خـۆی‌و باقی

ئادەمیزاد بکا ، وە زیاد لەمە ئەمە لە رۆژێکەوە کە ئەو منداڵە پەیدا ئەبێ و گیانی ئەکرێ بە بەرا بارە بە سەر دایکەکەیەوە هەتا کاتێ لەگەڵ ئێش و ئازاری ئەوا دێتە دەرەوە بۆ دنیا ، وە لەو ساتەوە هەتا بە تەواوی خۆی ژیواری خۆی پەیدا ئەکا بە هەموو جۆرێ باوکو دایکی وان لە مەینەتی پێگەیاندنیا وە لە هەموو سزایەکی ئەودا بەشی گەورە بۆ ئەوانە . ئایا ئەم جۆرە خزمەتە ئەوان کردوویانە موقابەلە ناکرێ بە خزمەتێ ئەو منداڵە بیکا بە باوکو دایکەکەی ؟ لام وایە هەر ژیرێ بیرێ بکاتەوە لەم وەزعەدا باوەڕ ئەکا بەوە کە باوکو دایکی ئینسان بەس عیبادەتیان بۆ ناکرێ ئەگەرنا شیاوی هەموو خزمەتێکی ترن لە لایەنی منداڵەکانیانەوە .

ئامۆژگاریتان ئەکەم بە مایە
بۆ پایەی شەرەف هەتا هەتایە
رەوایە ئینسان بۆ بابەو دایە
گیانی شیرینی بدا بە زایە
خودا خالقە پەروەردگارە
ئەساسی بوونی هەرچی گیاندارە
پاش خودا ئەوەی بەسوودە بۆمان
هەر باوکو دایکە بە تووڵی زەمان
خۆ ئەدەنە بەر دانی هارو مار
خۆ ئەدەنە بەر دەردی رۆزگار
بە شەو نەخەوی ، بە رۆژ تەکو دەو
هەتا رۆڵەیان بگا بە پڕتەو
ببێ بە شەخسی فامیدەی زانا
ببێ بە مەردی گوردی تەوانا

بیێ به قیبله‌ی خزمه‌تی کۆمەڵ
بێ به وەسیله‌ی پێشکەوتنی گەل
بیێ به عاسا بۆ ڕێگەی باریك
بیێ به چرا بۆ شەوی تاریك
بیێ به ڕەهبەر بێته پێشەوا
نان بدا به گەل وەکو نانەوا
له هەر ساتێکدا ڕۆڵه نەخۆشن
له بیمی ئەوان ئەمان بێهۆشن
ئەوەی پێی بگەن لەسەر پیری پاك
ئەیکەن به هیوای ژیواریکی چاك
جا بێن به ئینصاف بیر بکەنەوە
ئەم دەردو داخه لێك بدەنەوە
هەرگیز ماقوولە ڕۆڵەی به کەماڵ
بۆ باوكو دایکی دا نەخا شاباڵ ؟
دەستیان نەگرێ له کاتی زەحمەت
له بۆیان نەمرێ به هیوای ڕەحمەت
هەر خودا حەقەو خودایه ڕاسه
هەر ئەوه به حەق حەقیقەت ناسه
که فەرمانی دا پاش سوجده بۆ ئەو
له بۆ (والدین) ببن به پڕتەو

خزمەتیان بکەن بە دڵو بە گیان
ئیکرامیان بگرن لە ماوەی ژیان
پاش مردنیشیان هەتا هەتایە
دوّعاو خێراتیان بکەن بە مایە

★ ★ ★

★ (وآتِ ذا القُرْبى حَقَّهُ والمِسْكِينَ وابْنَ السَّبِيلِ ولا تُبَذِّرْ تَبْذِيراً) (٢٦) ★

لەم ئایەتە پیرۆزانەدا لە ئایەتی (وقضى ربك) ئایەتی بیستو سێ تا سەر (ذلك مما اوحى اليك ربك) کە ئەکاتە حەقدە ئایەت بازێ لە زانا بەرزەکان دایان ناون بە ئاونیشانی (الانسان الکامل) .

جا یەکەم ئایەت باسی ئایەتی ئینسانی کرد لەگەڵ خودای تەعالاداو لەگەڵ باوکو دایکا ... هەتا چەن ئایەتێ ، وە ئەم ئایەتەیش باسی حوقووقی خزمو خوێشو داماوان ئەکاو ئەفەرموێت : بدە بەو کەسانە کە خاوەن رشتەی خزمایەتین لەگەڵتانا وە بە میسکینەکانو رێبوارە داماوەکان حەقی خۆیانو ماڵو دارایی خۆت بە ناحەقو ناشەرعی خەرج مەکە .

★ (إنَّ المُبَذِّرِينَ كانُوا إخْوانَ الشَّياطِينِ وكانَ الشَّيْطانُ لِرَبِّهِ كَفُوراً) (٢٧) ★

بە راستی ئەو کەسانە کە ماڵی خۆیان بە ناشەرعی خەرج ئەکەن ئەوانە دۆستو برای شەیتانەکانن و بەرابەر بە خودای تەعالا کە دروستی کردوە کافرو دوژمنو ناسوپاس بوەو ناسوپاسە هەتا هەتایە ، وە هەر کەس لەگەڵ خودانەناسا بژی ئەویش ئەبێ بە خودا نەناس .

★ (وإمَّـا تُعْرِضَـنَّ عَنْهُـمُ ابْتِغَـاءَ رَحْمَـةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلاً مَيْسُوراً) (٢٨) ★

وەلحاصڵ خودای تەعالا ئەفەرموێت : کاتێ رزگار بوویت لە خزمەتی باوکو دایك پێویستە خەریکی خزمەتی خزمو خوێشان بی نزیکتر لە نزیك . جا خزمەتی هەژارو داماوان جا خزمەتی ڕێبواران •

وە بۆ بەیانی ئەم ئایەتە لەسەر مەزهەبی ئیمامی شافیعی (خ) کە مەصرەفی واجب هەر ئەوەیە خەرج بکرێ بۆ (اصول)و (فروع)و (اهل) واتە باوکو باپیرەو دایکو نەنکو کوڕو کوڕەزاو کچو کچەزاو ژنو خادیمەی ناو ماڵ کە بە کرێ نەگیرابێ •

وە بۆ باقی خزمان هەر ئەوە واجبە کە ئینسان دڵیان ڕابگرێ بە ماڵ بێ یا بە قسەی خۆش یا بە هاتوچۆکردنو نامەناردن بۆ لایان لە شینو شادیدا ، بەڵام هەژارو داماوانو ڕێبواران ئەوە زەکاتو کەفارەتو نەزریان ئەدرێتێ • کاتێ ئینسان ئەم حوقووقانەی لەسەر نەبو ئەوە واجب نیە لەسەری خەرجکردنی ماڵ ، بەڵام سوننەتە ئینسان قەت دەستی لە خێرو خێرات نەکێشێتەوەو بە قەی حاڵ خێرۆمەند بێ بە حاڵو بە ماڵ • وە پاش ئەوانە خودا نەهی ئەکا لە (تبذیر) ئەم لەفظە لە زمانی عەرەبا

ئیفسادی مالّو داراییە بەوە کە لە غەیری رێگەی مەشرووعەوە صەرف بکرێ کە وابێ هەر مالّێ بۆ واجبات یابۆ (مسحبات) صەرف بکرێ ئەوە تەبذیر نیە ، بەلاّم هەر مالّێ لە حەراما لەناو بدرێ یا لە شتی مەکرووها ئەوە تەبذیرە ، وە لە جوملەی تەبذیرە صەرفی مالّ بە ئەندازەی زیاد لە پێویست لە هەر موناسەبەیەکدا بێ •

هەروا هەر مالّێ بۆ فیزو دەمارو ناوو شۆرەتی بێ سوود صەرف بکرێ ئەوەیش بە تەبذیر ئەناسرێ ، وە ئەم نەوعە صەرفە لە ئیسانی موسولّمانی زاناو هۆشیارو خاوەن دینەوە دوورە •

وە بۆ خێرو خێراتیش خودا ئەندازەی ناوبەینی داناوە بۆ ئینسان وەکو فەرموویەتی :

★ (ولا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً الى عُنُقِكَ ولا تَبْسُطْها كُلَّ البَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلوماً مَحْسوراً) (٢٩) ★

ئەفەرموێت : دەستی خۆت بە رشتەی بەستنەوە مەبەرەوە بۆ لای گەردنت ، واتە ئەوەندە رژدی مەکە کە خۆت دوور بخەیتەوە لە خێرو خێراتو بەجێهێنانی یاسای عادەتی وەکو یەکێ زنجیر کرابێو دەستی بەسرابێ بە لای ملیەوەو جمووجوولّی پێ نەکرێ وە زۆر دەستیشت بلاّو مەکەرەوە بە جۆرێ کە زیاد لە ئەندازەی واجبو سونتەتی ئیسلامی بە نارەوا مالّی خۆت خەرج بکەی هەتا مالّت بە دەستەوە نەمێنێ • جا دابنیشی بە کولّۆلّیو ناتەوانو ببی بە بار بەسەر خەلّکەوە ئەوجار لۆمەو سەرزەنشتت بۆ بێ لە هەموو ناسراوێکەوەو مەمنووع ببن لە هاتوچۆ ، واتە مەیدانی ئەملاو لات نەمێنێ •

★ (إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيراً بَصِيراً) (٣٠) ★

وە ئەگەر ئەم خەرجە زۆرە بۆ ئەوە نەکەی خەڵك دەوڵەمەند بکەی ئەوە بۆ تۆ ناکرێ ، وە ئەوە خاریجی یاسای حیکمەتی خودایە ، بە راستی خودا رزق و رۆزی زۆر ئەکاو ئەبەخشێ بە هەر کەس بیەوێ و خواستی لێ بێ وە کەم ئەکاتەوە بۆ هەر کەسێ خواستی لەسەر کەمکردنەوەی بێ ، بە راستی خودا ئاگاداره لە ئەحوالی بەندەکانی خۆی و وەزعی ئەوان ئەبینێ •

★ (ولا تَقْتُلوا أَوْلادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كانَ خِطْأً كَبِيراً) (٣١) ★

پاش ئەوە کە خودای تەعالا باسی ئەوەی کرد کە خۆی رزق و رۆزی زۆر ئەکا بۆ هەر کەسێ خواستی لەسەر بێ و کەم و کوڕی ئەکا بۆ هەر کەس کە خواستی لەسەر بێ ••• فەرمووی : نەتەوەی خۆتان ، لە کوڕو کچ ، لە هەرزانی و لە گرانیداو ، لە کاتی جەنگ و نەهاتیدا مەکوژن لە ترسی گەدایی و بێ نەوایی ؛ چونکی رزق و رۆزی ئەوانە عائیدی ئێمەیە و ئێمە رۆزی ئەوانیش و ئێوەیش ئەدەین ، بە راستی کوشتنی ئەوانە تاوانێکی زۆر گەورە و ناهەموارە ؛ چونکە لە لایەکەوە بەدگومانیە بە خودا کە هەر رۆزی بە دەستی ئەو نیە ، یاخود رۆزی کەم ئەدات ، وە لە لایەکەوە ئەم جۆرە تاوانە ئەبێ بە هۆی کەمبوونەوەی نادەمیزاد لە سەر ڕوی زەوی ، وە بە هۆی بلاوکردنەوەی دڵڕەشی و بەدبەختی لە جیهاندا ، وە لە لایەکەوە بڕینی ریشەی ڕەحمەت و میهرەبانیە لەگەڵ ئەولادا ، وە لە لایەکەوە ئازارگەیاندنە بە دڵی دایکە داماوە بەدبەختەکەی کە چەن مانگ

لە سکیا هەڵی گرتوە هەتا لێی بوەتەوەو دڵی زۆر بەسراوە پێیەوە ، وە لە لایەکەوە بەرانبەری کردنە لەگەڵ قەزای غەیبیدا ؛ چونکی ئەو تاوانبارە نازانێ کە پاش ئەو رۆژە دنیا چۆن ئەبێ ، وە زۆر جار وا ئەبێ زەمانی ئەو منداڵە زۆر ئارامو خۆش‌و هەرزانی ئەبێ ، هەر لە ئیستەوە ئەم تاوانباریە کاری ئینسانی دڵڕەش‌و بێ بەزەیی‌و بەدبەختە •

★ (ولا تَقْرَبُوا الزِّنا إنَّهُ كانَ فاحِشَةً وساءَ سَبِيلاً) (٣٢) ★

پاش ئەوە کە خودا نەهی کرد لە کوشتنی ئەولادیان •• نەهی کرد لە زیناکردنیشیان ؛ چونکی زۆربەی ئینسانی داوێن پیس لەبەر ئەوە زینا ئەکا لە لایەکەوە ئارەزووی نەفسەکەی جێبەجێ بکا ، وە لە لایەکیشەوە منداڵی نەبێ بە بار بە سەریەوە ؛ چونکی ئەگەر ژنەکە خاوەن شوو بێ منداڵەکە ئەبێ بە منداڵی مێردی ژنەکە ، وە ئەگەر بێ شوو بێ ئەوە ئەو منداڵە ئەکوژرێ پاش لە دایکبوون وە یا لە پێش پەیدابوونیا زایە ئەکرێ •

بە هەرحاڵ خودا ئەفەرموێت : نزیکی زینا مەکەونەوە ، چونکی زیناکردن بناغەیە بۆ گەلێ خراپە :

یەکەم : ئەمە کە زیناکردن ئەبێ بە هۆی کوشتنی ئەو منداڵە یا لە ناو سکی دایکیا یا لە پاش داکەوتنی •

دووهەم : زیناکردن ئەبێ بە هۆی تێکەڵبوونی رشتەی نەتەوەو زەوەرزێ ، وە ئەو منداڵە کە ئەبێ لە کابرای زیناکار ئەبێ بە منداڵی کەسێکی تر •

سێهەم : ئەبێ بـە هۆی تێکدانی خانەدان ؛ چونکی ژن کە فێری زیناکردن بو بە یەکێکەوە ناوەستێ‌و گەلێ جار ئینسانێکی وەهای پێش‌چاو ئەکـەوێ کـە ئەکـەوێتە شـوێنی‌و مالّی خاوەنە شەرعیەکەی‌و عائیلەکەی تێك ئەدا •

چوارەم : ئەو ژنە بە هۆی ئەم کارە ناباڕەوە دڵی بێ عەلاقە ئەبێ لەگەڵ خاوەنەکەیاو دڵ نادا بـە یاساو ناموس‌و چاودێری دارایی لـەو مالّەدا •

پێنجەم : زۆر جار مێردەکەی بەو خەیانەتە ئەزانێ‌و کابرای زیناکەر ئەکوژێ‌و فیتنە هەڵئەگیرسێ لە ناو دوو کۆمەڵ ئادەمیزاداو گەلێ کوشتارو تالاّنو بەدڕەفتاری پەیدا ئەبێ •

شەشەم : هـەر ژنێ فێری ئـەو ڕەفتـارە بو ئیتر بـە مێردەکەی خۆی‌داناکەوێ‌و هەمیشە بە شوێن کردەوەی ناشیرینا ئەگەڕێ •

حەوتەم : خۆشەویستی‌و پەیوەندی لـە نێوان ئەو ژنەو مێردەکەیا نامێنێ • ئەمانە هەموو خراپەی دیارین •

هەشتەم : ئەم کارە ناباڕە لادانە لە سنووڕێ کە خودا بڕیاری داوەو لادانـە لـە یاسای شەریعەتی خـوداو کردنـەوەی دەرگـای بێ‌دینی‌و دین‌تەرك‌کردنە لە جیهانا •

نۆهـەم : هـەر پیاوێکی خاوەن ژن کاتێ ڕۆیشت زینـای کـردو ئاڕەزووی خۆی لـە حەراما تەواو کرد ژنی ئەو کابرایە شەیتان تەڤڕەی ئەداو لە داخی مێردەکەیا ئەویش ئەچێ دۆستێ بۆ خۆی ئەگرێ‌و لە دوو لاوە خراپە پەرە ئەسێنێ •

دەهەم : ئەم کردەوە ناپاڕە لە لای طەبیعەتی ئینسانی راسالاً ناموناسبو ناشیرینە تەنانەت حەیواناتیش غیرەتیان قەبوولّ ناکا بێگانە بێتە سەر مێچکەیانو ئەو کردەوە بە فاحیشەو ناشیرین ئەزانن •

جا لە بەر ئەم هەموو ئەنجامە ناپارانە خودا تەعلیلی ئەو نەهیەی کردو فەرمووی : بە راستی زینا کارێکی فاحیشەو ناشیرینەو رێگەیەکی خراپە بۆ بەجێهێنانی ئارەزووی نەفس •

★ (ولا تَقْتُلوا النَّفْسَ الَّتي حَرَّمَ اللهُ إلاَّ بِالْحَقِّ ، ومَنْ قُتِلَ مَظْلوماً فَقَدْ جَعَلْنا لِوَلِيِّهِ سُلْطاناً ، فَلا يُسْرِفْ في الْقَتْلِ إنَّهُ كانَ مَنْصوراً) (٣٣) ★

لە بەر ئەوە کە زیناکردن ئەبێ بە هۆی ئەوە کە هێشتا ئینسانەکە نەهاتوەتە عالەمی وجوود لا ببرێ ، واتە هەر بە تۆمی لە سکی دایکا بە دەرمان فڕە ئەدرێ ، وە یا لە پاش گیان تێچوون زایە ئەکرێ ، وە قەتڵ بریتیە لە کوشتنی ئینسانی دەرچووی راستەقینە ، خودا باسی زیناکردنو نەهی لە زینای خستە پێش نەهی لە قەتڵ وە لە بەر ئەوە کە لە زیناکردن فیتنەو کوشتار پەیدا ئەبێ پاش نەهی لە زینا نەهی لە کوشتن کرد •

جا خودای تەعالا ئەفەرمووێت : ئەی هۆشیاران ئەو نەفسانە کە خودا کوشتنی ئەوانی حەرام کردوە مەیانکوژن مەگەر بە هۆی ئەوەوە کارێکی وا بکەن کوشتنیان ڕەوا بێ ، وە هەرکەسێ کە بە ستەمو بە ناحەق کوژرا ئەوە بە راستی بڕیاری حەقی تۆڵەسەندەنەوەمان داوە بۆ خوێنڕەسەکەی ، دەی با زیادەڕەوی نەکا لە کوشتنی خەڵکدا لە بریتی کوژراوەکەی •

جا ئەگەر تاقە کەسێ کوشتوویەتی هەر ئەو کەسە بکوژێتەوە لە تۆڵەداو دوو کەس یا زیاتر نەکوژێ ، وە یا لانەدا بۆ کەسێکی دوور لەو تاوانەودو بیکوژێت لە بەر ئەوە لەو خانەدانی پیاوکوژەیە یا لە هۆزی ئەوە . وە یاخود بە ئازارو سزا ئەو کەسە نەکوژێ ... ئەمانە هەموو تاوانبارین ، جا ئەگەر خوێنڕەسەکە بە یاسای دین حەق بسێنێ ئەوە بە راستی یارمەتی ئەدرێ ، وە واجبە ئیمامی ئیسلام یارمەتی بداو حەقەکەی بۆ وەربگرێ •

بزانن ! حەزرەت ـدـ بەیانی (الا بالحق) کردوە بەو فەرموودەیە کە ئەڵێ : (لا یحل دم امرىء مسلم الا باحدى ثلاث : کفر بعد ایمان ، وزنا بعد احصان ، وقتل نفس بغیر حق) واتە : رەوا نیە رژاندنی خوێنی موسوڵمان مەگەر بە سێ هۆ : یەکەم لە دینوەرگەڕانەوە پاش ئیسلامیەت • دووهەم : زیناکردن لە پاش ژن هێنان یا شووکردن • سێهەم : کوشتنی بێ تاوانێ بە ناحەق •

وە هەر شتێ پاش ئەمانە کرابێ بە هۆی کوشتنی ئینسان وەکو کوشتنی کافری جەنگاوەرو ، ئینسانی جەردەی رێگرو ، ئینسانی هەڵمەتهێنەر بۆ سەر کەسێکی هێمنو ، ئینسانی نوێژنەکەر پاش داواکردنی تەوبەو ، ئینسانێ (تەعریض) بکا بە ناموسی کەسێو ، ئینسانی ساحیرو جادووگەرو ... وێنەی ئەمانە .. هەموو لەسەر ئەساسی ئەوەیە کە ئەگەڕێنەوە بۆ سەر یەکێ لەو سێ هۆیە کە لەو فەرموودەی حەزرەتەدا ـدـ بەیان کراون •

★ (ولا تَقْرَبُوا مالَ اليَتِيمِ إلاَّ بالَّتِي هِيَ أحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أشُدَّهُ) ★

وە لەبەر ئـەوە خواردنو زایەکردنی مالّی هـەتیو ئەبێ بـە هۆی فەوتانو مردنی •• خودا پاش نەهی لە کوشتن فەرمووی : نزیکی مالّی هـەتیو ـ منداڵی نابالّغی بێ باوك ـ مەکەون مەگەر بـە شێوەیێ کـە جوانترین شێوە بێ لە خزمەتی ئەو مالّەدا هەتا ئـەو هەتیوە ئەگات بـە کاتی هێزی عەقڵو هۆش‌و فامیدەیی بۆ چاودێری مالّی خۆی ، وە ئێوە ئەتوانن تەصەرِوفی شەرعی بـە (ویلایەت) یا بـە (ویصایەت) یا بـە (قیومەتێ) لە لایەنی قازی شەرعەوە بکەن لە مالّی هەتیوا تا ئەو کاتە ، وە لـەو کاتـە بەولاوە مالّەکەی ئەدرێتەوە دەستی هەتیوە پێشووەکە وا ئیستە بالّغو رەشیدە خۆی ئەزانێ چی لێ ئەکا •

★ (وأوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ العَهْدَ كانَ مَسْئُولا) (٣٤) ★

وە هەر عەهدو پەیمانێکتان بەست عەهدی ئیمان لەگەڵ رەهبەراو عەهدی دۆستی لەگەڵ ئینسانی بەرانبەراو ، عەهدی نیکاح یا تیجارەت یا شەراکەت یا نذوورو غەیری ئەمـانە وەکو سوێندێکی شەرعی هـەر کاتێ داتان مەزراندن بە بێ هۆیەکی دینی قەت تێکیان مەدەن ؛ چونکی بە راستی پەیمان پرسیاری وا لە دواوەو ئینسانی بێ پەیمان بێ ئیمانە وە ئادەمیزادی درۆو دەلەسەچی دەسبڕو بێ نرخ‌و بێ میزانە ، وە لـە ناو کۆمەڵی موسوڵمانانا بە پووش یا بە بۆش‌و بێ هۆش دائەنرێ ، وە رەوا نیە ئادەمیزاد نرخی خۆی لە بازاڕی ژیانا بشکێنێ •

★ (وأوْفُوا الْكَيْلَ إِذا كِلْتُمْ ، وزِنُوا بِالقِسْطاسِ المُسْتَقِيمِ ، ذلِكَ خَيْرٌ وأحْسَنُ تَأْوِيلاً) (٣٥) ★

وە پێوانە تەواو بکەن کاتێ کە دانەتان پێوا بۆ فرۆشتن یا بۆ سەندن ، وە مالّێ کێشانە بکرێ بە ترازووی راست کێشانەی بکەن ، ئەم جۆرە

رەفتارە باشەو پاداشو ئەنجامی جوانە لە لای خوداو لە لای ئادەمیزادا •

★ (ولا تَقْفُ ما لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إنَّ السَّمْعَ والبَصَرَ والفُؤادَ كُلُّ اولئِكَ كانَ عَنْهُ مَسْؤُلاً) (٣٦) ★

قەت مەکەوەرە شوێنی شتێ کە زانستو فامی خۆت پێی نەگەیشتوە ، ئەگەر بیرو باوەڕە باش دڵت دابمەزرێنە لە سەری بە هۆی زانستی خۆتەوە . ئەگەر زانستی خۆت پێی بگا ، وە بە هۆی کەوتنە شوێنی زانایەکی بەرزی خاوەن عیلمو باوەڕپێکراو کاتێ گەیشتە ئەم پایە دروستە بۆ تۆ تەقلیدی بکەی . وەکو تەقلیدی موسوڵمانان بۆ ئیمامی (ابو الحسن اشعری) یا ئەبو مەنصووری ماتوریدی لە ئیعتیقادیاتا ، هەروا لە ئەحکامی فەرعیی عەمەلیشدا . وەکو باسی نوێژو رۆژوو زەکاتو حەجّ و مامەڵەو ... هەر پێویستە بگەی بە عیلمی راستەقینەی خۆت ، یا عیلمی راستەقینەی ئینسانێکی زانای باوەڕپێکراو وەکو ئیمامی شافیعی ـخ• بە کورتی لە ئیعتیقاداتا وە یا لە عەمەلییاتا پێویستە یا خۆت عالمو زانا بی یا پەیڕەوی عالمێکی زانا بی •

بەڵێ لە بابەتی ئیعتیقادیاتا ، بە تایبەتی گرنگەکانی ، پێویستە بگەی بە پایەیەکی وەها کە پاڵ بدەی بەو عیلمو زانستەوە ئەوەندە بە هێز بێ ، وە ئەم قسە کە من ئەیکەم لەسەر ئەو ئەساسەیە کە تەقلید لە ئوصوولی دینـدا دروستە وەکو تەقلید لـە فورووعا دروستە ، وە ئـەمە قسەیەکی ڕاستە ؛ چونکی ئەگەر ئینسان زۆر خاوەن پایە نەبێ لە زانستا ناگات بە عیلمی قەطعی . جا ئەگەر ئیعتیبار بە تەقلید نەکرێ عالەم ماتڵ ئەبێ •

وە ئەم ئایەتە لەسەر ئەم مەعنایە وتمان ئەبێ بە کینایەیش لە نەهی موشریکەکان لەوە کە لە ئیعتیقادا ئەکەونە شوێنی بتە تاشراوەکان بە بێ عیلم بەوە ئەوانە سوودێکیان تیایە ، وە بەس بـە تەقلیدی گەورەکانیان هەروا ئەبێ بە کینایە لە نەهی ئەو کافرانە لە حەرامکردنی بازە گۆشتێو حەلاڵکردنی بازێك بـە بێ دەلیل بەڵکو هەر بـە تەقلیدی کافرە خاوەن دەستەلاتەکان •

وە ئەمە تا ئیستە لەسەر قەولێ بو لە قەولەکانی خاوەن تەفسیرەکان ـخ ـ لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا •

قەولی دووهەم ئەمەیە : نەقڵ کراوە لـە محەمەدی کورِی حەنەفیەوە کە : مورادلەم ئایەتە نەهیە لـە شایەتی درۆ ، شایەتیدان بێ ئاگاداریو زانست ، وەکو ریوایەت کراوە ئیبنو عەباس ـخ ـ فەرموویەتی : شایەتی مەدە مەگەر بەوەی بـە چـاو دیوتەو بـە گوێچکە بیستووتەو بـە دڵ زانیوتە •

قەولی سێیەم ئەمەیە : کە نەهیە لـە بوهتانکردن بـە پاکان ، واتە بوختانکردن بۆ پیاوی پاکو ژنی بە ئەدەب کە لەو چەرخەدا لە ناو خەڵکدا باو بوەو ئیستەیش هەر زۆرە •

وە قەولی چواردم ئەمەیە : نەهیە لە درۆکردن بە هیچ جۆرێ ، واتە مەڵێ بینیومەو نەتدیوەو ، بیستوومەو نەتبیستوەو ، زانیومەو نەتزانیوە •

بزانن ! ئایەتەکە ئەم قسانە هەموو هەڵئەگرێ ، کە وابێ حەق وایە هەروا بە عوموومی خۆی بیهێڵینەوە هەتا باش بڕوا لەگەڵ ئاخری ئایەتەکەدا کە ئەفەرموێت : (ان السمع والبصر ••• الآیة) واتە بە راستی گوێچکەو چاوو دڵ واتە نیسبەتی شت لەمانە هەموو پرسیارِیان لەسەرە کە وابوو

به ناحه‌ق مه‌ڵێ بیستوومه یا دیومه یا زانیومه با تووشی عاری دنیاو سزای رۆژی قیامه‌ت نه‌بی به ناحه‌ق •

بازێ که‌س وتوویانه : ئه‌م ئایه‌ته ده‌لیله له‌سه‌ر مه‌نعی قیاس‌کردن‌و حوکم به ئیجتیهاد نه لایه‌نی موجته‌هیدانه‌وه ، چونکی ئه‌وه‌ی له قیاسکردن وه یا لـه ئیجتیهادی زانایانه‌وه پەیدا ئـه‌بێ گومانه‌و عیلم نیه‌و خودایش نه‌هی کردوه له‌وه که ئینسان تابیع ببێ به غه‌یری عیلم •

جوابه‌که‌ی ئه‌مه‌یه : وتمان مه‌به‌س له‌و عیلمه زانستێکه زۆر به‌هێز بێ خواه ببێ بـه عیلمی به‌دیهی قه‌طعی وه یاخود نه‌گا بـه پایه‌ی عیلمی یه‌قینی . وه لـه پایه‌ی ظه‌نو ئیعتیقادا بمێنێته‌وه ، وه ئه‌م جۆره زانسته به‌هێزه که وتمان دروسته ئینسان بکه‌وێته شوێنی مه‌گه‌ر له بازێ ماده‌ی تایبه‌تیدا . وه‌کو شایه‌تی له‌سه‌ر شه‌خسی ئینسانێکی تایبه‌تی •

وه ده‌لیل له‌سه‌ر ئه‌مه چه‌ن شتێکه :

یه‌کەم : ئیجماع هـه‌یه له‌سه‌ر ئـه‌وه حوکم بـه ظـه‌ن دروسته لـه دنیادا به چه‌ن ده‌لیل :

١ ـ عه‌مه‌ل به فتوای ئیمامان دروسته‌و ئه‌وه‌یش عه‌مه‌ل به ظه‌نه •

٢ ـ عه‌مه‌ل به شایه‌تی دوو عادڵ یا چوار عادڵ واجبه له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا ئه‌و شایه‌تیانه هه‌ر ئه‌بن به هۆی ظه‌ن نه‌ك عیلمی قه‌طعی •

٣ ـ ئیجتیهاد له قیبله‌دا دروسته له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا که هه‌ر ظه‌نی نێ پەیدا ئه‌بێ •

٤ ـ قیمه‌تداتان بۆ حه‌یوانێ ماڵی فه‌وتاو هه‌ر به ظه‌نه‌و واجبه که عه‌مه‌ل به‌و ته‌قویمه بکرێ مادام ئه‌هلی خیبره بیکه‌ن •

٥ ـ عەمەلیاتی پزیشکەکان هـەمووی لەسەر ظـەنەو بەجێهێنانیان دروستە •

٦ ـ هەر گۆشتێ لە خاریجەوە لـە بیلادی ئیسلام یا کیتابیەکانەوە دێ ئێمە هـەر ظەنمان هەیە بەوە سەربڕراوی شەرعی بن لەگەڵ ئەوەدا خواردنیان دروستە لە لای کەسێ کە گۆشتی سەربڕراوی کیتابی وەکو موسوڵمان ئەخورێ •

٧ ـ خودا ئەمر ئەکا بـە ناردنی دوو حەکەم بۆ ڕێکخستنی نێوان ژن و مێردو لابردنی ئاژاوەیان لەگەڵ ئەوەدا قسـەی ئەوانە هـەر ظـەن ئەگەیەنێ •

٨ ـ حوکم بە ئیمانی هەر موسوڵمانێ ئەیینی هەر لەسەر ظـەنە لەگەڵ ئەوەدا ئەو حوکمە دروستە •

٩ ـ ئەساسی ڕەوابوونی موعامەلە لەگەڵ ئادەمیزادا لەسەر ئەوەیە ئـەو ماڵە وا بە دەستیانەوە حەلاڵەو ماڵی خۆیانە کەچی ئەوە بـە ظەنەو قەطعی نیە •

١٠ ـ حەزرەت ـدـ فەرموویەتی : (نحن نحکم بالظواهر والله یتولی السرائر) ئەمەیش مەعنای وایە عەمەل بە زاهیر دروستە •

وەلاّمی دووهەم ئەمەیە کە : ظەن ناو ئەبرێ بە عیلم ، وە ئەو عیلمە لە ئایەتا شامیلە بۆ عیلمی یەقینیو بۆ ئیعتیقادو ظەن ، وەکو ئایەتی (فان علمتموهن مؤمنات فلا ترجعوهن الی الکفار) •

وەلاّمی سێهەم : مادام ئایەتی (فاعتبروا یا اولي الابصار) دەلالەت ئەکا لەسەر صیحەتی قیاس ئەوە لێی دەرئەکەوێ کە هەر ئیعتیقادێ لـە قیاسەوە پەیدا ئەبێ جێگەی ئیعتیبارە •

★ (ولا تَمْشِ فِي الاَرْضِ مَرَحاً إنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الاَرْضَ ولَنْ تَبْلُغَ الجِبالَ طولاً) (٣٧) ★

وه مەڕۆ بەسەر عەرزا بە خاوەن فیزی‌و بە دەمارەوە ؛ واتە بە ئارام بڕۆ بە ڕێدا توند پێ مەکوتە بە زەویدا ، وە هەڵمەخەرەوە تا سەرت بەرز بێتەوە بە خیلافی عادەت ؛ چونکی خۆ تۆ عەرز کون ناکەی بەم پێدانانە وە نایشگەیتە ئاسمان لەبەر درێژی‌و سەربەرزیت •

★ (كُلُّ ذلِكَ كانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْروهاً) (٣٨) ★

هەموو ئەو سیفەتانە کە لە ئایەتی (وقضى ربك الا تعبدوا الا اياه)وە هەتا ئەم ئایەتە باس‌کران‌و نەهی کرا لە ناڕەواکانیان ـ ناڕەواکانیان لـە لای خودا شتگەلێکی ناڕەواو ناشیرینن •

★ (ذلِكَ مِمَّا أوْحى إلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الحِكْمَةِ) ★

وە ئەو ئادابە مەشرووعانە کە ئاگادار بووین بەسەریانا لەو ئایەتانەدا لەو حوکمە جوانانەن کە خودا وەحی کردن بۆ لای تۆ •

★ (ولا تَجْعَلْ مَعَ اللهِ إلهاً آخَرَ فَتُلْقى فِي جَهَنَّمَ مَلوماً مَدْحوراً) (٣٩) ★

وە قەت لەگەڵ خودادا مەعبوودێکی تر بڕیار مەدە تا بخرێتە دۆزەخ بە لۆمەکراوی نە لایەنی خوداو فریشتەی خوداوە ، وە بە دوورخراوەیی نە ڕەحمەتی خودا ، وە ئەم وتارە کینایەیە لـە باقی مەخلووقات ئەگەرنا پێغەمبەران دوورن لەو جۆرە بیرو باوەڕانە •

★ (افَأصْفاكُمْ ربُّكُمْ بِالبَنِينَ واتَّخَذَ مِنَ المَلائِكَةِ إناثاً ؟! إنَّكُمْ لَتقُولونَ قوْلاً عَظِيماً) (٤٠) ★

ئایا پەروەردگاری ئێوە تێرینەی بۆ ئێوە هەڵبژاردوەو خۆی لە فریشتەکان نەتەوەی مێینەی بۆ خۆی بڕیار داوە ، بەم مەعنا خودا باوکی کچەکانەو کچەکان بریتین لە فریشتەکان ؟! بە راستی ئێوە قسەیەکی زۆر دوور لە واقیعو خەتەرناكو خاوەن تاوان ئەکەن .

★ (ولَقَدْ صَرَّفْنا فِي هذا القُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا وما يَزِيدُهُمْ إلاَّ نُفُوراً) (٤١) ★

وە بە راستی ئەم باسەمان لە قورئانا زۆر گۆڕیو بە گەلێ قاڵب نازنمان کرد بۆ سەریان بە هیوای ئەوە بیر بکەنەوەو حاڵی ببن خودا پێویستی نیە بە نەتەوە نە کوڕ نە کچ ، وە خودا پاکە لە پەیوەندی لەگەڵ مرمکیناتا بە خالیقیو پەروەردگاری نەبێ ، لەگەڵ ئەوەدا ئەو کافرانە موبالات ناکەنو ئەو ئایەتانەی ئێمە دووری لە بیستنی حەقو نەفرەت لە هۆشکردنەوە زیاتر هیچیان بۆزیاد ناکا .

★ (قُلْ : لَوْ كانَ مَعَهُ آلِهَةٌ ـ كَما يَقولونَ ـ إذاً لابْتَغَوْا إلى ذِي العَرْشِ سَبِيلاً) (٤٢) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست ئەم کافرانە لە لایەکەوە ئەولاد بۆ خودا بڕیار ئەدەنو لە لایەکەوە بتە تاشراوەکان ئەکەن بە مەعبوود لەگەڵیا جا تۆ پێیان بفەرموو لە مەقامی ئامۆژگاریدا : ئەگەر لەگەڵ خودادا چەن خودایەکی تر ببوایە ئولفەتیان بەیەکەوە ئەگرتو رێگەی هاتوچۆو زیارەتو دیدەنییان بۆ خۆیان ئەدۆزیەوەو رێگەیەکیان ئەکردەوە بۆ لای خودای خاوەن عەرشو لەم عەرزەدا بەم شێوە نەدەکەوتن !

★ (سُبْحانَهُ وتَعالى عَمَّا يَقُولونَ عُلُوّاً كَبِيراً) (٤٣) ★

تەنزیهی خودا ئەکەین‌و بـە پاك‌و دووری ئەزانین لەوە کە شەریك‌و هاوڕێی ببێ لە بەندەیی بۆکردناو لە دروستکردنی هیچ شتێکداو لـە بێ باکی‌و بێ نیازیدا وە زۆر بەرزو بالاو بوڵەندە لەو صیفەتانە کە ئەو کافرە موشریکانە بۆی دائەنێن بە بەرزیەکی زۆر گەورەو زیاد •

★ (تُسَبِّحُ لَهُ السَّماواتُ السَّبْعُ والاَرْضُ ومَنْ فِيهِنَّ ، وإنْ مِنْ شَيْءٍ إلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ ولـكِنْ لاَ تَفْقَهونَ تَسْبِيحَهُمْ ، إنَّهُ كانَ حَلِيماً غَفُوراً) (٤٤) ★

خودای عالەم خودایەکی وەهایە هەر حەوت ئاسمانەکان تەسـبیح‌و تەنزیهی ئەکەن لە شەریك ، هەروەها عەرز بە وشك‌و تەڕیەوەو ئـــەو کەسانەیش وان لە ئاسمان‌و عەرزا ، لە ئادەمیزادو لـە جین‌و فریشتەو ، هیچ شتێ نیە لە کائیناتا ئیللا تەسبیح‌و تەنزیهی خودا ئەکا لە عەیب‌و کەمی‌و بە تایبەتی لە هاوڕێ ، بەڵام ئێوە لە تەسبیحاتەکانیان تێ ناگەن ؛ چونکی ئەوەندە مەشغووڵی یادو ناوی خودا نەبوون هەتا حاڵەتێك‌و مەلەکەیەکی نەفسی وەهاتان بۆ پەیدا ببێ کە لـــەو تەسبیحاتە حاڵی ببن ، وە لەگەڵ ئەوەدا کە سەعی ناکەن بۆ گەیشتن بەو پایە بە راستی خودا حەلیم‌و خاوەن لوطفە کە لەسەر ئەوانە تۆڵەتان لێ ناسێنێتەوە ، وە تاوانبەخشە کە لەبەر غافڵ‌بوونەکەتان سزاتان نادا • جا مادام خـــودا ئەوەندە گەورە بێ کە کائینات هەموو تەسبیح‌و تەنزیهی بکاو ئەناو ستایشی زاتی بکەن چـۆن رەوایە ئەو کافرە موشریکانە بڕیاری شـــەریك بدەن بۆ ئـــەو زاتـــە موقەدەسە ؟!

بزانن ! لە تەفسیری ئـــەم ئایەتەدا گەلێ لـــە خاوەن تەفسیرەکان فەرموویانە : ئەم تەسبیحاتە بریتیە لە تەسبیحێك کە بە زمانی حاڵ بێ ، واتە لـەم روەوە کە ئەمانە لـــە مومکیناتن ، وە صیفەتی ئیمکان شت موحتاج ئەکا بە صانیعو پەروەردگار وە حادیثو حودووثو دەرچوونی لە نەبوون بۆ پایەی بوون پێویستی بە فاعیل هەیە ، ئەمانە دەلالەت ئەکەن لەسەر وجوودی صانیعی (واجب الوجود)و تاقو تەنیا • وە ئەم تەسبیحو ستایشە بە جۆرێکی تر نیە •

بەڵام من بە ئیستیناد لەسەر زاهیری ئایاتی زۆرو چەن حەدیثێکی شەریفاو بە دەلیلی عەقڵیو ئیستیدلال بـە ئاثـــار باوەڕم وایە کە ئـــەم تەسبیحاتو سوپاسو ستایشە هەموو بە تەرتیبێکی وایە شیاوی ئـــەو شتانە بێ ، غەیری دەلالەتی حاڵ لە بەر ئـــەوە خودا تەوانـایەو ئایەتو حەدیثەکانیش زاهیرن بۆ مەبەستی ئێمە ئیتر پێویست نیـە لادەین لـــە زاهیر •

دەلیل لە ئایەت :

یەکەم : ئەم ئایەتە کە ئیستە باسی ئەکەین ، وە بە تایبەتی جوملەی (ولکن لا تفقهون تسبیحهم) ؛ چونکە ئەگەر مەبەس دەلالەتی حـاڵ ، واتە دەلالەتی ئیمکانو حودووث بێ ، ئـەوە هەموو زانایەکی میانـــە ئەیزانێ • جا کە وابێ مانـــای تەسبیحێکە وەکو کەلیمەی (سبحان الله وبحمده)و وێنەی ئەوانە •

دووهەم : ئایەتی (یسبح لله •••) •

سێهەم : ئایەتی (سبح لله •• الآیة) •

چواره‌م : ئایه‌تی (انا سخرنا الجبال معه یسبحن بالعشی والاشراق) چونکه ئه‌گه‌ر مه‌به‌س ده‌لاله‌تی حاڵ بێ ئـه‌وه خاص نیـــه به به‌یانی‌و ئێواره‌وه ، به‌ڵکو هه‌تا زاتی ئه‌و شته هه‌بێ ئه‌و ده‌لاله‌ته لازمی ذات‌و ماهیه‌تی تیا نیه •

پێنجه‌م : ئایـــه‌تی (وان منها لما یهبط من خشیة الله)که زاهیره له‌وه‌دا به‌ردی ره‌قی وشك له خودا ئه‌ترسێ • زیاد له‌مانه‌یش گه‌ڵێ ئایه‌تی تر هه‌یه •

ده‌لیل له حه‌دیث :

ـــ وه‌کو ئه‌وه حه‌زره‌ت (د) فه‌رموویه‌تی : (لا یسمع صوت المؤذن جن ولا انس ولا شجر ولا حجر ولا مدر ولا شیء الا شهد له یوم القیامة) واته ده‌نگی بانگده‌ر نابیسێ جینی یا ئاده‌می یا دار یا به‌رد یا گڵ‌مۆتك یا شتێ ئیللا له رۆژی قیامه‌تا شایه‌تی بۆ ئه‌دا ، ئه‌وه مه‌عنای وایه که لـه دنیادا ئه‌و شتانه هه‌موو بانگه‌که‌یان بیستوه بۆیـــه رۆژی قیامه‌ت لـــه حوزووری خودادا شایه‌تیان بۆ ئه‌ده‌ن •

ـــ وه له بوخاری شه‌ریفدا له ئیبن‌و مه‌سعوده‌وه ریوایه‌ت ئه‌کا که فه‌رموویه‌تی : (کنا ناکل الطعام مع رسول الله ونحن نسمع تسبیحه) •

ـــ وه له صه‌حیحی موسلیمدا ریوایه‌ت ئه‌کا له جابیره‌وه له ئیبن‌و سومره‌وه فه‌رموویه‌تی : حه‌زره‌ت (د) فه‌رموویه‌تی : (انی لاعرف حجرا بمکة کان یسلم علی قبل ان ابعث ، انی لاعرفه الآن) •

ـــ هه‌روا حه‌دیثی نالاّندنی ئه‌و لقـه دارخورما که حه‌زره‌ت (د) وه‌ختی خۆی پاڵی پێوه ئه‌دا له کاتی خوطبه خوێندنا وه له پاشا گوێزایه‌وه له‌وێ‌و رۆیشته سه‌ر مینبه‌ر •• له ناو (محدثین) ا مه‌شهووره •

ـــ وە ئیبن‌و عەباس (خ) ریوایەتی کردوە کە حەزرەت رابورد بـە لای دوو قەبراو فەرمووی : ئەمانە سزا ئەدرێن‌و سزاکەیان لەسەر گوناحێکی گەورە نیە : یەکێکیان ئەڕۆیشت لە ناو خەڵکدا چڵوچۆیی ئەکرد ، وە یەکێکیشیان لە کاتی تارەتا خۆی پاك نەدەکردەوە لە گمێز •

جا ئەمری فەرموو لقە خورمایەکیان بۆ هێنا ئەویش کردی بە دوو پارچەوە هەر یەکێ لەوانەی لەسەر قەبرێ لەو قەبرانە داچەقان‌و فەرمووی : رجا وایە سزاکەیان سووك ببێ مادام ئەم دارە تەڕ بێ • ئەمە ئیشارەیە بۆ ئەوە مادام ئەو دارە تەڕ بێ تەسبیحی خودا ئەکا ، جا هەرچەن ئەمە نابێ بە دەلیل بۆ تەسبیحی جەمادات بەڵام ئەبێ بـە دەلیل بۆ تەسبیحی بێ زمان •

ـــ وە ئەبو زەڕی غەفاری (خ) ریوایەتی کردوە کە پێغەمەر (د) حەوت بەردی بچووکی هەڵگرت بە دەستی خۆی‌و ئێمە تەسبیحی ئـەو بەردانەمان بیست ، لە پاشا خستنیە دەستی ئەبوبەکر لە دەستی ئەویشا تەسبیحیان کرد ، جا خستنیە دەستی عومـەرەوە لـە دەستی ئەویشـا تەسبیحیان کرد ، جا خستنیە دەستی عوثمانەوە لـە دەستی ئەویشا تەسبیحیان ئەکرد • ئەم حەدیثە (بزار)و (طبرانی) ریوایەتیان کردوە ، وە لە ریوایەتی طەبەرانیدا ئەڵێ : هەرکەسێ لەو حەلقەدا بو هەموو دەنگی تەسبیحەکەیان ئەبیست ، وە کاتێ کەوتنە دەستی ئێمـە ئیتر دەنگیـان نەبیسرا •

وە ئەمانە هەمو دەلیلن لەسەر ئەوە کە تەسبیحاتی جەمادات بە شێوەی قسەی بیسراو بوە •

ئەگەڕ کەسێ بڵێ : تەسبیحاتی جەمادات ئەبێ بەس بە دەلالەتی حاڵی بێ نەك بە شێوەی عادەت لەبـەر ئەوە زانایانی ئوصوول ئیستیدلالیان

کردوه به عیلم‌و قودره‌ت‌و که‌لامی باری له‌سه‌ر حه‌یاتی باری .. جا ئه‌گه‌ر جه‌مادات که‌لام‌و ته‌سبیحاتیان بێ ئه‌وه ئیستیدلالی زانایانی ئوصوول چ نرخێکی نابێ ، له‌به‌ر ئه‌وه که که‌لام له جه‌مادیشدا هه‌یه !

وه‌لامه‌که‌ی ئه‌مه‌یه که : صیفه‌تی حه‌یات (حه‌قیقه‌تێکی جینسیه‌یه)و چه‌ن نه‌وع وا له ژێریا .

نه‌وعی یه‌که‌م : حه‌یاتی قه‌دیمه‌ی زاتی باری ته‌عالا که نه موحتاجه به میزاج‌و بونیه‌و نه له حه‌یاتی باقی خاوه‌ن حه‌یاته‌کان ئه‌چێ .

نه‌وعی دووهه‌م : حه‌یاتی حادیثه وه ئه‌م حه‌یاته حادیثه‌یشه چه‌ن صینفی هه‌یه وه‌کو ژیانی ئه‌ندامی ناسکی فریشته‌و جین ، وه وه‌کو حه‌یاتی موقارین بۆ میزاج‌و (بنیه‌ی کثیفه) له ئاده‌میزادو باقی گیانله‌به‌رانا .

وه بازه صینفێکی له‌گه‌ڵ حیس‌و حه‌ره‌که‌ی ئیرادیه‌دا نیه ، وه‌کو حه‌یاتی مه‌شلوول‌و مه‌فلووج‌و بێ هۆش‌و حه‌یاتی نه‌باتات‌و حه‌یاتی جه‌مادات له‌سه‌ر ته‌قدیری ئه‌وه که ته‌سبیح‌و حه‌مدی خودا بکه‌ن . جا ئه‌و ئیستیدلاله که زانایانی ئوصوول کردوویانه ئیستیدلال بوه به عیلمی شامیل‌و قودره‌تی ته‌واوو که‌لامی ئه‌زه‌لی‌و لایه‌زالی له‌سه‌ر حه‌یاتی قه‌دیمه‌ی ئه‌زه‌لیه‌ی ئه‌به‌دیه نه‌ك له‌سه‌ر حه‌یاتی حادیثه‌ی بڕاوه .

جا هه‌رچه‌ن جه‌مادات خاوه‌ن که‌لام‌و خاوه‌ن ته‌سبیحات بن به عاده‌ت ڕێگه‌ی ئیستیدلالی زانایانی ئوصوول تێك ناچێ؛ چونکی ده‌لیله‌که‌یان عیلم‌و قودره‌ت‌و که‌لامی کامیله‌و مه‌دلوله‌که‌یش حه‌یاتی قه‌دیمه‌یه . که وابێ ئه‌گه‌ر که‌لامێکی مه‌حدوودو ته‌سبیحی بێته جێگه له شتێکدا (ظاهرا) له جه‌مادات بێ‌و له واقیعا به‌شێ له حه‌یاتی حادیثه‌ی تێدا بێ

بە قەی ئەو ئاثارە ئەوا هەرگیز موعارەضەی ئیستیدلالی زانایانی ئوصوولی دین ناکا •

★ ★ ★

★ (وإذا قَرَأْتَ القُرْآنَ جَعَلْنا بَيْنَكَ وبَيْنَ الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ حِجاباً مَسْتُوراً) (٤٥) ★

هەر کاتێ تۆ قورئانی پیرۆز بخوێنیتەوە بەسەر ئادەمیزادێکدا کە باوەڕیان بە قیامەت نیە وە بۆیەت خوێندەوە کە فامی بکەنو باوەڕی پێ بکەنو ئیمان بێنن دروست ئەکەین لە بەینی تۆو لە بەینی ئەوانا پەردەیەکی وا کە داپۆشراوە لە بەرچاواو مانیعە لە فامی ئـــەو قورئانەو ســـوود لێوەرگرتنیو ئیمانپێهێنانی •

وە ئەو پەردە یا فریشتەیەکە ، یا لابردنی هێزی بیستنو بینینە ، یا غەیری ئەمانە لەوانە وان لـە عیلمی خودادا وەکو سەلبی زانست لـــە کافرەکان •

★ (وجَعَلْنا عَلَى قُلوبِهِمْ أكِنَّةً أنْ يَفْقَهُوهُ وفِي آذانِهِمْ وَقْراً ، وإذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ في القُرآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَى أدْبارِهِمْ نُفُوراً) (٤٦) ★

وە دامان ناوەو دائەنێین لەسەر دڵی ئەو بێئیمانە موعانیدانە چەن پەردەیەکی وا کە مانیع بن لە فامی حەقیقەت ، وە لـە ناو گوێچکەیشیانا کەڕیو گرانیەکی زۆر دائەنێین بۆ ئـەوە کە کەلامی حەق بـــە راستی نەبیسن ، وە کاتێ ناوی خودای خۆت ئەبەی لە قورئانا بە تەنیایی و بە بێ ناوی بتە بەتاڵەکان هەڵئەسووڕێن بە دوای خۆیاندا لەبەر نارەزایی و نەتەویسی ئەو کەلامە بیستوویانە •

وە مەعلوومە ئەوەی کە خودا ئەیکا بەرابەر بـەو کافرانە لەبـەر ئەوەیە کـە بـە درێژی کات بەرانبەرکێو بێشەرمییان دەربڕیوە لەگـەڵ حەزرەتا (د) وە خودایش قاری لێ گرتوون •

★ (نَحْنُ أعْلَمُ بِما يَسْتَمِعونَ بِهِ إذْ يَسْتَمِعونَ إلَيْكَ وإذْ هُمْ نَجْوى إذْ يَقولُ الظّالِمونَ : إنْ تَتَّبِعونَ إلاّ رَجُلاً مَسْحوراً !) (٤٧) ★

ئێمە زاناترین لـە تۆ بەو شتە کە گوێ رائەگرن لـە یەك بـە هۆی ئەودوە کە بڕیتیە لە گاڵتەکردن بـە تۆو بـە دینەکەتو بەو قورئانـە ئەیخوێنیتەوە لەو کاتەدا کە گوێت لێ رائەگرن ، وە لەو کاتەدا کە لە ناو خۆیانا وتوویژ ئەکەن بە پەنامەکی لەو کاتەدا کە کافرە ستەمکارەکان یەك بە یەك ئەڵێن : ئەگەر ئێوە بکەونە شوێنی ئەم شەخسە ئەکەونە شوێن پیاوێکی جادوڵێکراوی دڵتێکچووی دەماخ زایەبو •

★ (انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الاَمْثالَ فَضَلُّوا فَلا يَسْتَطيعونَ سَبيلاً) (٤٨) ★

جا بڕوانە ئەی ڕەهبەری بەرزو ورد بیەرەوە بە دڵ کە ئەو کافرە بێ شوعوورانە چلۆن (مشبەبە)یان بۆ تۆ باس‌کرد ، جار جار بە شاعیر ، جـار جار بە کاهین ، جـار جار بە شێتو بێ عەقڵ باست ئەکەنو نافامن قورئان هۆنراوە نیە ، وە تۆ ئینسانێکی طەبیعەت پەستی کاهین مەشرەب نیت ، وە نە دێوانەیەکی دوور لە فامی حەقیقەت بەڵکو بـە پێچەوانەی ئەمانەوە

لە هەر باسێکدا ناوت بێتەدەر
پێغەمبەرێکی سەربەرزی رەهبەر

بەڵام ئەمانە بە جۆرێ گومڕا بوون ناتوانن بێنەوە سەر ڕێگەی ڕاست •

★ (وقالُوا : أئِذا كُنَّا عِظاماً ورُفاتاً أءِنَّا لَمَبْعوثُونَ خَلْقاً جَدِيداً ؟!) (٤٩) ★

وە غایەتی شوبهەیان ئەوەیە کە لە لایان دووڕە لە پاش مردن زیندووبینەوە وە ئەڵێن : ئایا ئێمە لەو کاتەدا بووین بە ئێسقانی کۆنو دارزاین بە یەکا ئایا پاش ئەوە ئێمە زیندووئەکرێینەوە بە شێوەیەکی تازە ؟!

★ (قُلْ : كونُوا حِجارَةً أوْ حَدِيداً (٥٠) أوْ خَلْقاً مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ) ★

تۆ پێیان بفەرموو ئەی ڕەهبەری حەق : حەز ئەکەن بین بە بەرد ، یا بە ئاسن ، یا بە هەر جۆرە شتێ کە زۆر لە دڵتانا گەورەیەو قابیلی دەس‌لێدان نیە ، هەر خودا تەوانایە زیندووتان بکاتەوە •

★ (فَسيقُولونَ : مَنْ يُعِيدُنا ؟ قُلِ : الَّذِي فَطَرَكُمْ أوَّلَ مَرَّةٍ) ★

جا پاش ئەوە کە پێت ڕاگەیاندن کە ئێوە بەرد بن یا ئاسن بن قابیلن بۆ زیندووکردنەوە •• ئەڵێن : کێ زیندووماان ئەکاتەوە ؟ تۆیش لە وەڵامیانا بڵێ : ئەو کەسە زیندووتان ئەکاتەوە کە ئەوەڵ جار لە نەبوون دروستی کردوون •

★ (فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ : مَتَى هُوَ ؟ قُلْ : عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيباً) (٥١) ★

جا پاش ئەو جوابەیش سەر بائەدەنو بە گاڵتە کردنەوە ئەڵێن : ئەو زیندووکردنەوە کەی ئەبێ ؟! تۆ پێیان بڵێ : هیوا وایە ئەو کاتە نزیك بێ •

★ (يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ قَلِيلاً) (٥٢) ★

جا ئەمجار بە شێوەی لادان لە وتار لەگەڵ کافران بۆ لای موسوڵمانان ئەفەرموێت بە موسوڵمانەکان : کاتی زیندووبوونەوەتان ڕۆژێکە کە خودا بانگتان ئەکا بۆ ئەوە حازر بین بۆ حسێبو کتێب لەسەر کردەوەو ئێوەیش قەبوولی ئەو بانگە ئەکەنو ڕاستئەبنەوە لەگەڵ سوپاسی خوداداو وا ئەزانن کە لە دنیاداو لە بەرزەخی ناوبەینی دنیاو قیامەتا ماوەیەکی کەم نەبێ نەماونەتەوە • وە لەو ڕۆژەیشا کە ڕاست ئەبنەوە زیکرتان ئەوەیە ئەڵێن : (سبحانك اللهم وبحمدك) •

★ (وَقُلْ لِعِبادِي : يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ، إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ ، إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلإِنْسانِ عَدُوّاً مُبِيناً) (٥٣) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست بە بەندە موسوڵمانەکانم بڵێ : با قسەی جوانو نەرمو موناسب بکەن لەگەڵ کافرە موشریکەکاناو بە شێوەیەکی جواتر لە هەموو شێوەیێ ؛ چونکی هەمیشە شەیتان بۆ هەڵ ئەگەڕێ کە فیتنەو ئاشووب بەرزەوەکا لە ناو بەینی موسوڵمانو

کافرا ، بە راستی شەیتان دوژمنێکی دیاری‌و ئاشکرای موسوڵمانانە •

★ (رَبُّكُمْ أعْلَمُ بِكُمْ إنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أوْ إنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ ، ومَا أرْسَلْناكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلاً) (٥٤) ★

وە ئەو وتارە کە ئەیکەن لەگەڵ کافرەکانا ئەمەیە بڵێن : خودای ئێوە زاناترە بە ئەحوالی ئێوە ، ئەگەر خواستی ببێ ڕەحمتان پێ ئەکاو شارەزاتان ئەکا بۆ ڕەفتار بە ڕێگەی ڕاست ، یا ئەگەر خواستی هەبێ سزاتان ئەدا . وە ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆمان ڕەوانە نەکردوە بۆ سەر ئەوان بە کەسێکی وا هەموو ئیشێکیان هەوالەی تۆ بێ •

★ (ورَبُّكَ أعْلَمُ بِمَنْ في السَّماواتِ والأرْضِ ولَقَدْ فَضَّلْنا بَعْضَ النَّبِيِّينَ على بَعْضٍ وآتَيْنا داوُدَ زَبُوراً) (٥٥) ★

نەڵێ تەنیا بە حاڵی ئەو کافرانە بەڵکو خودای تۆ زاناترە لە ئێوە بە هەر کەسێ کە وا لە ئاسمانەکانا یا وا لە عەرزا لە : پێغەمەرانو غەیری پێغەمەرانو ، لە موسوڵمانانو کافران ، وە ئەم ئادەمیزادانەیشم وا دروست کردوە کە بازێکیانم کردوە بە پێغەمەر بۆ لای بازێکیانو لەو پێغەمەرانەیشدا بازێکمان پایە پێداوە بەسەر بازێکدا ، وە زەبووریشم داوە بە داودو داود پێغەمەرەو گومان مەبەن کە کەسێ گەورەییو سەرۆکی ببێ نابێ بە پێغەمەر ، نەخەیر خودا خۆی ئەزانێ کێ هەڵئەبژێرێ بۆ گەورەیی لە دنیادا یا لە دینا •

★ (قُلِ : ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ ولا تَحْوِيلاً) (٥٦) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ بەو کەسانە کە غەیری خودا

ئەپەرستن ، وەکو عیسای مەسیحو عوزەیر ، : هاوار بیەن بۆ لای ئەوانە کە گومانیان پێ ئەبەن بە گەورەیی لە غەیری خودا ، بزانن ئەوانە هیچ کارێکیان پێ ئەکرێ بە بێ خواستی خودا ؟ (حاشا وکلا !) بە هیچ شێوەیێ ناتوانن هیچ زیانێ لە ئێوە دوور بخەنەوە یان شتێ لە سەر ئێوە لادەنو بیدەن بە سەر یەکێ تردا •

★ (اولئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلى رَبِّهِمُ الوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ ، ويَرْجُونَ رَحْمَتَهُ ويَخافُونَ عَذابَهُ ، إِنَّ عَذابَ رَبِّكَ كانَ مَحْذُوراً) (٥٧) ★

وە ئەو ئادەمیزادە موبارەکانە کە ئەو کافرانە عیبادەتیان بۆ ئەکەنو بانگیان ئەکەن بۆ چاری ئازارو وەرگرتنی فەرو پیت خۆیان ئەگەڕێن بە دوای شتێکدا کە نزیکیان بکاتەوە لەو خودا کامیان کە بە پێی خەڵکی نزیکترە لە خوداوە هەموو وان بە دوای طاعەتێکەوە کە بیان گەیەنێ بە ڕەزای خوداو هیوای ڕەحمەتی خودایان هەیەو بیمیان لە سزای خودا هەیە ، وە حەقیشیانە کە بترسن لە سزای خودا ؛ چونکی سزای خودا بە راستی نابارو ناهەمواوەو مەترسی لێ ئەکرێ •

★ (وإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلاَّ نَحْنُ مُهْلِكُوها قَبْلَ يَوْمِ الْقِيامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوها عَذاباً شَدِيداً ، كانَ ذلِكَ فِي الْكِتابِ مَسْطُوراً) (٥٨) ★

وە ئەم یاخیبوونو سەرکێشیە هەر بۆ ئەم کافرانی مەکەو دەورو بەری مەکەیە نیە ، بەڵکو هەموو تاقمو چینێ لە ئادەمیزاد کاتێ دەستەڵاتیان پەیداکردو ماوەیێ خودا نیعمەتو دارایی باراند بە سەریانا

دەست ئەکەن بە لادان لـە یاسـای دادگەری • جا لەسەر ئـەم وەزعە پڕیارمان داوە کە هیچ ئاوەدانیەکی خاوەن دەستەو بەستەو قەرەبالغ نیە لە دنیادا ئیللا ئێسە ئەو قەرەبالغەو خەڵکی ئەو ئاوەدانیە لە ناو ئەبەینو ریشەکەنیان ئەکەین لـە پێش رۆژی قیامەتا ، یا سزایان ئـەدەین بـە سزادانێکی زۆر سەختو نابار ، وە ئەم رووداوانە هەموو لـە (لوح المحفوظ)دا نووسراونو هەموویشیان وەرگرتنی تۆڵەی لادانە لە یاسای راستی خودایینو پالدانەوەیە لەسەر هێزی دنیا بە جۆرێ کە شیعاریان ئەمە بێ : یاسای جیهان ئەمەیە کە خاوەن هێز بێهێزەکان بخوات •

★ (وما مَنَعَنا أنْ نُرْسِلَ بِالآياتِ إلاَّ أنْ كَذَّبَ بِها الأَوَّلُونَ) ★

ئێمەی مەنع نەکردوە لەوە کە ئەو موعجیزانە بنێرین کە کافرەکان داوای ئەکەن وەك : ناردنی فریشتە ، یا دەرخستنی باخی دڵگوشادی عالەمی بۆ ئەوان ؛ ئەوە نەبێ کە ئوممەتە پێشوەکان کاتێ ئایەتیان بۆ دەرئەخرا بە درۆیان ئەخستەوەو ئێمەیش ریشەکێشمان ئەکردن ، وە ئیستە ئەگەر ئەو ئایەتانە دەربخەم بۆ ئەهلی مەکە ئەزانم ئەوانیش بـە درۆی ئەخەنەوەو منیش لەسەر یاسای خۆم ریشەکەنیان ئەکەم • وە خواستیشم لەسـەر ئەوە نیە ؛ چونکی لە نەتەوەی ئەوانە گەلێ ئینسانی باش دروست ئەکەم •

★ (وآتَيْنا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِها) ★

ئەوە بو ئێسە دامان بە قەبیلەی (ثەمود) ئەو موعجیزە کە داوایان کرد وەکو وشترێکی مێچکە لەگەڵ بەچکەیەکدا ؛ وە حاڵی ئەو وشترە وەها بو کە موعجیزەیەکی دیاریو رووناك بو ، کەچی هۆزی ثەمـود ستەمیان کردو خۆیان تووشی تۆڵە کرد بە پەیکردنی ئەو وشترەوە •

★ (وما نُرْسِلُ بِالآياتِ إلاّ تَخْوِيفاً) (٥٩) ★

وە ئیستە کاتێ بازە ئایەتێ بنێرین بۆ قەومی مەکە وەکو گرانی و قاتی و رووداوی بەدرو بازە شتێکی وەها .. نای‌نێرین بۆ ترساندنی ئەهلی مەکە نەبێ . ئەنا ئەگەر ئایەتە گەورەکان بنێرین و قەومەکە ئینکاری بکەن ئەو قەومە لە ناو ئەبەین .

★ (وإذْ قُلْنا لَكَ إنَّ رَبَّكَ أحاطَ بِالنّاسِ) ★

وە تۆ باسی ئەوە بکە کە چەن جار بە تۆم وتوە بە راستی خودای تۆ ئیحاطەی داوە بە ئادەمیزاداو دەورەی داون و هەموو وان لە قەبزەی قودرەتی ئەوا . هەرکاتێ خواستم بێ ئەتوانم سزایان بدەم بەلآم لەبەر ئەوە بڕیاری ئەوەم داوە ئەیانفەوتێنم تەئجیلی ئەو سزایەم کردوە .

★ (وما جَعَلْنا الرُّؤْيا الّتي أرَيْناكَ إلاّ فِتْنَةً لِلنّاسِ والشَّجَرَةَ المَلْعُونَةَ في القُرْآنِ) ★

وە ئەو خەوەی کە نیشانی تۆمان دا وەکو خەوبینین بێ بەوە کە ئەڕۆنە مزگەوتی حەرامی مەکەوە لەگەڵ یارانا کردمان بە فیتنە بۆ بازە کەسێ کە ئیمانیان لاوازە لە بەر ئەوە کە بە هۆی گەڕانەوەتان لە جاری یەکەمدا دەستیان کرد بە قسەو باس و بە درۆخستنەوەی تۆ .

هەروا باسی ئەو درەختە ناهەمواڕە دوور لە رەحمەتی ئێمە وەکو داری (زقوم) بێ کە لە ناو دۆزەخا ئەیڕوێنین ئەویشمان کرد بە فیتنە بۆ بازێ بێ عەقڵ کە ئەیگوت : چۆن داری تەڕ لە ناو ئاگردانا ئەڕوێت ؟ وە نازانێ دەستەڵاتی من لەوانە بالآترە .

★ (ونُخَوِّفُهُمْ فَما يَزِيدهُمْ إلاَّ طُغْياناً كَبِيراً) (٦٠) ★

وە ئەو قەومی تۆیە هەر لەسەر ئەو حاڵی خۆیانە ماونو عەقڵی ساغ ناخەنە کارەوە ، بۆیە هەرچەن ئەیانترسێنم قەت پەند وەرناگرنو بیر ناکەنەوەو رێگەی راست ناگرن ، بەڵکو بە پێچەوانەوە هەر یاخی ئەبن و سەرپێچی زیادەیان لێ پەیدا دەبێ • جا ئەمە هەڕەشەیەو مانای ئەمەیە ئێمە کەسمان لە دەس دەرناچێ جا با پێیان هەڵبکێشن و دەست بکێشنەوە لە کاری نابار ئەگەرنا تاڵاوی کزی ئەبەین بە دەمیانا •

★ (وإذْ قُلْنَا لِلْمَلائِكَةِ : اسْجُدوا لِآدَمَ ، فَسَجَدُوا إلاَّ إبْلِيسَ ، قالَ : أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِيناً ؟!) (٦١) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست باسی ئەوە بکە کە وتمان بە فریشتەکان : سوجدەی رێز بەن بۆ ئادەم ـ باوکی ئادەمیزاد ـ ئەوانیش هەموو سوجدەیان برد ئیبلیس نەبێ ، ئەو سوجدەی نەبردو بە رووی رەخنەگرتنەوە وتی : ئایا من قەت سوجدە ئەبەم بۆ ئەو کەسەی کە تۆ لە گڵ دروستت کردوە ؟!

★ (قالَ : أَرَأَيْتَكَ هذا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ ؟ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إلى يَوْمِ القِيامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إلاَّ قَلِيلاً) (٦٢) ★

جا شەیتان بۆ حاڵیبوون لە کاکڵەی فەرمانی خودا وتی : ئاگادارم بکە لەم ئینسانە کە تۆ گەورەییو پایەت پێداوەو گەورەت کردوە بەسەرما بۆچیو بە چ یاسایێ پایەت پێدا بەسەر ئێمەدا کە لە مایەی نازك دروست کراوین ؟ بەڵام ئەگەر شوعووری خاوەن نووری ببوایە لە پاش ئیقرار کردن بەوە کە خودا ئەوانی لە مایەی نازك دروست کردوەو ئادەمیشی لە گڵ دروست کردوەو تەوانای بوە لە مادەی بێ نوور شتێ دروست بکاو

بێگەیەنێ بە پایەیەکی وەها بیکا بە (خلیفة الله) لە عەرزا ئەیزانی کە ئەو فەرمانە بێ حیکمەت نیەو ئیتر ئەو پرسیارو رەخنەکاریە نەدەکرد •

جا بە تەئکیدەوە وتی : ئەگەر مۆڵەتم بدەی تا رۆژی قیامەت هەرچی نەتەوەی ئادەم هەیە هەموویان ریشەکەن ئەکەم بـــە گومڕاکردنیان ، وە هەموویان مالوێران ئەکەم بـــە هەوای نارەوای ئارەزووبازیەوە مەگەر کەمێ لەوان کە دەرەقەتی نەیەم لەبەر راستیو راسڵی •

★ (قالَ : اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزاؤُكُمْ جَزَاءً مَوْفوراً) (٦٣) ★

خودا فەرمووی : بڕۆ لەوە زیاتر مەدوە ! من ئادەمو ئادەمیزادم بۆ ئەوە دروست کردوە بەندەی ساغو سافی خۆم لە ئینسانی بێ نرخو مایە چیا بکەمەوە ، دەی هەرکەسێ ئەوەنە بێ مایە بێ بکەوێتە دوای تۆ کە یەکەم هەواپەرستی بزانە ئەوە دۆزەخ جەزای ئێوەیە تابیعو مەتبووع بە جەزایەکی رەساو پێاگەیشتوو •

★ (واسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ ، وأجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ ورَجِلِكَ ، وشارِكْهُمْ فِي الأَمْوالِ والأَوْلادِ ، وعِدْهُمْ ، ومَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطانُ إِلاَّ غُرُوراً) (٦٤) ★

وە سووك راپەڕێنە لەوان هەرکەسێ کە ئەتوانی رای‌پەڕێنی بـــە دەنگدانی خۆت ، وە هەرا بکە بە سەریانا بە سوارەو پیادەی خۆتەوەو بیە بە شەریکیان لە دارایياندا بە گردکردنەوەی لە حەلاڵو حەرامو پاکو پیس ، وە لـــە نەتەوەدا بـــە هۆی نارەوایی بەخێوکردنیان بە حەلاڵو

حەرامۆ موبالات نەکردن بـــە رەوایی یاسای مارەکردنی دایکیانەوەو گوێ نەدان بـە مانەوەی عیصمەتی شەرعیو نەمانەوەی ، وە بـە تەرکی تەمێو تەربیەو رووکردنیان لە ئایینی خودایی وە بە هۆی خستەدانیان بـۆ بیرو باوەڕی نابارو کردەوەی ناهەمواروە ، وە فوو بکەرە کەللەیانەوە بە ئارەزوو نیشاندانی بێ بایەخ هەتا هێزت تێدایە ، وە لە واقیعا ئیبلیس وادە نادا بـە کەس بـە بایی کردنو جوانکردنی شتی ناشیرین نەبێ لـە بەر چاویانا .

★ (إِنَّ عِبـادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطـانٌ وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلاً) (٦٥) ★

بە راستی ئەوانەی کە بـە بێ قەیدو شەرتو بـە بێ هەواو مەرج بەندەی خودای خۆیانن بۆ تۆنیە رێگەی زاڵبوون بە سەریانا ئەوان وان لە ئاسماناو تۆ وای لە عەرزا ، تۆ وای لە پایەی پەستاو ئەوان لە پایـەی بەرزا وە خودا بەسەو کافیە بۆ ئەوە ببێ بە پەنای هاتو هاواری ئەوان ئەو خودای تەوانایە کە پەروەردگاری تۆیە .

★ (رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيماً) (٦٦) ★

پەروەردگاری ئێوە ئـەو کەسـەیە کەشتی رەوان ئەکا بـە هـەوا لە دەریادا بۆ ئەوە کە ئێوەکەسبی نیعمەتی ئەو بکەن لـە عەینی دەریاکانا وە یا لەو بەندەرانەدا کە ئێوەی پێ ئەگەن ، بە راستی ئەو پەروەردگارە میهرەبانە بۆ ئێوە .

★ (وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلاَّ إِيَّاهُ ، فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ ، وَكَانَ الإِنْسَانُ كَفُوراً) (٦٧) ★

وە کاتێ کە لە دەریادا زەحمەتو بیمی خنکانتان پێ بگات کەس لە دڵتانا نامێنێ هاواری بۆ ببەن ئەو خودا نەبێ ، کەچی کاتێکیش رزگارتان ئەکاو ئەگەنە وشکانی لە فەرمانی ئەو خودا لائەدەنو ناسوپاسی ئەکەن ، وە لە واقیعا ئادەمیزاد هەروا ناسوپاس بوە •

★ (أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِباً ثُمَّ لاَ تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلاً ؟) (٦٨) ★

ئایا هەر بەوە کە لە دەریا دەرچوون ئیتر ئەمنن لەوەی کە خودا تەنیشتی وشکانی عەرزتان پێوە بیاتە خوارەوەو لەناوتان ببا ، یاخود بایەکی بە هێزو توندو تاوی بەردو لم هەڵگر رەوانە بکاتە سەرتان کە وردە بەردی دنیاتان بەسەرا ببارێنێ هەتا ئەتانشارێتەوە لە ژێریاو لە پاش ئەوە کەستان دەست نەکەوێ پەنای بۆ ببەن کە لە ژێر ئەو بەردانەدا دەرتان بکا ؟

★ (أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفاً مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لاَ تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعاً ؟) (٦٩) ★

یا خەیر ئەمنن لەوە کە جارێکی تر لەبەر ناچاری پەیداکردنی زیوارِ خودا بتانباتەوە بۆ ناو کەشتی لەسەر دەریادا ، جا ئەمجار بایەکی بە هێزی مادەشکێن بنێری بۆ سەرتانو کەشتیەکەتان هەڵگێڕێتەوەو

بتانخنکێنێ لە دەریادا بە هۆی ئەو ناسوپاسیانەوە کە کردتانن ، جا پاش ئەم کارەساتە کەستان دەس نەکەوێ ، واتە کەس نەمێنێتەوە کە بکەوێتە دوای داوای تۆڵەی لەشو بەشی لە ئاوا ون بوەکەتان • کە ئێمە ئەوەندە تەوانایین بۆ پیرێ ناکەنەوە ؟

★ (وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً) (٧٠) ★

وە ئەم ئادەمیزادە نابارانە کە وەها ناسوپاسی ئەکەن وە نەبێ کە من خزمەتم نەکردبن ، بەڵکو بە راستی ئێسە کەرامەتو پایەمان دا بە ئادەمیزاد بەوە کە هەیکەڵو قەوارەی جوانمان پێداو میزاجێکی ساغمان دروست کرد لە لەشیاو هۆش و گۆش و بینایی و تەوانایی و خواهش و خواستگاریمان پێدان و هێزی ژیان و ژیوارمان بۆ کرد بە ماڵو شارەزامان کردن بۆ زانیاری و پیشەکاری و هەڵمانگرتن لە وشکانا لە سەر پشتی گیانداری بارەبەری ماوە تەیکەر ، وە لە هەموو ژیوارێکی دڵخوازی باشمان دانێ و پایەمان پێدان بەسەر گەلێ لەوانەدا کە دروستمان کردوون بە گەورەکردێکی باش ، کەچی بەرابەر بەم هەموو نیعمەتە کە پێمان داون ئەوە ئەکەن کە ئەوان خۆیان ئەیزانن •

★ (يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ اُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ ؛ فَمَنْ اوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فاولائِكَ يَقْرَؤُنَ كِتَابَهُمْ ولاَ يُظْلَمُونَ فَتِيلاً) (٧١) ★

بەڵام خۆ ئەم ئادەمیزادانە لە دەستی من دەرناچن و جەزایان ئەدرێتەوە لەو رۆژەدا کە هەر تاقمە ئادەمیزادێ بە ناوی پێشەواکانیانەوە

بانگ ئه‌که‌ین وه فریشته بانگ ئه‌کا : با په‌یڕه‌وانی فلان پێغه‌مه‌ر یا فلان ره‌هبه‌ر بێن بۆ مه‌یدانی حسێبو ده‌فته‌ری خۆیان وه‌ربگرن ، جا هه‌رکه‌سێ له‌وان که کتێبی بیرو باوه‌ڕو کرده‌وه‌ی خۆی بدرێ به ده‌ستی راستیه‌وه ئه‌وه ئه‌وانه له‌به‌ر خۆشحالی‌و شادمانی به‌وه‌ی ئه‌یبینن له‌و کتێبه‌دا ، ئه‌و کتێبی خۆیانه ئه‌خوێننه‌وه‌و به قه‌ی په‌رده‌ی سه‌ر ناوکه خورمایێ ستەمیان لێ نه‌کراوه‌و ناکرێ •

★ (ومَنْ كانَ في هـذِهِ أعْمى فَهُوَ في الآخِرَةِ أعْمى وأضَلُّ سَبِيلاً) (٧٢) ★

وه هه‌رکه‌سێ له‌وان که له‌م دنیادا کوێر بووبێ له راستی‌و ڕێگه‌ی راستی نه‌گرتبێ ئه‌وه له‌و ڕۆژه‌دا کاتێ کتێبه‌که‌ی له لای چه‌په‌وه پێدرا گه‌لێ کوێرترو گومڕاتره‌و کتێبه‌که‌ی به درۆی‌و زوێری وه‌ڕئه‌گرێ‌و بۆی ناخوێنرێته‌وه •

★ (وإنْ كادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أوْحَيْنا إلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنا غَيْرَهُ وإذاً لاتَّخَذُوكَ خَلِيلاً) (٧٣) ★

به راستی نزیك بو ئه‌و کافره به‌دبه‌خته خاوه‌ن فڕو فێڵانه دڵت تێك بده‌ن‌و لات بده‌ن له بازێ له‌و حوکمانه که وه‌حیمان کردوه بۆ لای تۆ تا له‌سه‌ر دڵخوازی ئه‌وان غه‌یری ئه‌و حوکمانه نیسبه‌ت بده‌ی له خودای ته‌عالا ، وه ئه‌گه‌ر موافه‌قه‌ی ئه‌وانت بکردایه به قسه‌ی خۆیان ئه‌یان‌گرتی به دۆستی ماوه‌ی ژیانیان •

★ (ولَوْلا أنْ ثَبَّتْناكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إلَيْهِمْ شَيْئاً قَلِيلاً) (٧٤) ★

وە ئەگەر ئێمە بەو عیصمەتە داومانە بە تۆو بەو حیکمەتە کە وا نە دڵنان دڵی روونا‌ك کردووی تۆمان لەسەر حەق دامەزراو نەکردایە نزیك بر کەێ مەیل بکەی بە لایانا ، واتە لە بازە ئادابێکدا کە داخڵی عەقیدەی ئیسلام نەبێو زیانێکی گشتی تیا نەبێ ؛ وەکوو تەفضیلی قەبیلەیێ بەسەر قەبیلەیەکدا •

★ (إذاً لأذقناكَ ضِعْفَ الحَياةِ وضِعْفَ المَماتِ ثُمَّ لا تَجِدُ لَكَ علَيْنَا نَصِيراً) (٧٥) ★

وە ئەگەر ئەو کەمە مەیلەت بکردایە بە لایانا پێمان ئەچەشتی زەعیفی لە ژیانتا ؛ چونکی باوەڕی خەڵك کز ئەبو پێت ، وە ضەعیفی کاتی مردنو پاش مردن ؛ چونکی تاوانی بچووکی نزیکانی بارەگا تاوانێکی گەورەیە وە بازێ کاری باش بۆ ئینسانی باشی عادەتی تاوانە بۆ مەحرەمانی حوزووری خودای تەعالا وە پاش ئەوە کەستان دەس نەدەکەوت ببێ بە یارمەتیدەری تۆ •

عەتا ریوایەتی کردوە لە ئیبنو عەباسەوە ـخـ کە ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە لە شانی پۆلێ لە هۆزی (ثقیف)دا هاتن بۆ لای حەزرەت ـدـ و گەلێ شتیان داوا کرد مەعقوولو نامەعقوول ؛ ئەیانوت : ئەو عەرزی ئێمەیشە بکە بە وێنەی عەرزی حەرەمی مەکە نە داری نەگیانداری نە گیای دەستیان بۆ نەبرێ ، وە سالی جارێکیش ئیزنمان بدە برۆین بۆ زیارەتی بتەکەمان کە ناوی (لات)ە ، وە پایەی ئێمە بەرز بکە بەسەر پایەی باقی دەورو پشتی خۆمانا ••• وە گەلێ هاتوچۆیان کرد لەم بابەتەوە کە ئەگەر لوطفی خودا نەبوایە حەزرەت موافەقەی بکردایە لەسەر ئەوە کە ئەقیف گەورەترن لە باقی عەرەبی دەوریان • جا خودا ئەم ئایەتەی نازڵ کرد •

★ (وإنْ كادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْها وإذاً لا يَلْبَثُونَ خِلافَكَ إلاَّ قَلِيلاً (٧٦) سُنَّةَ مَنْ قَدْ أرْسَلْنا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنا ولاَ تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلاً) (٧٧) ★

بە راستی نزیك بو كافرەكانی مەكە بێ ئارامت بكەن لـە عەرزی مەكەدا بۆ ئەوە كە دەرت بكەن ، وە ئەگەر ئەوەیش بكەن ئەوان لەپاش دەرچوونی تۆ نامێننەوە لە ولاتا ماوەیەكی كەم نەبێ ، وە ئەمە رەفتاری منەو یاسای ئەو پێغەمبرانەیە كە لە ولاتی خۆیانا ئازار دراونو دەركراون پاش دەرچوونی ئەوان ئومەتەكەیشیان لەناوچوون ، وە بۆ ئـەم یاسای دامەزراوی ئێمە گۆڕانت دەس ناكەوێ .

ئـەم ئایـەتانە نازڵ بوون لـەو كاتەدا كـە موشریكەكان كەوتنـە گردەوەبوونو راوێژكردن لەسەر ئازاردانی حەزرەت بۆ ئەوە بیكوژن یا دەری بكەن ، وە بە رەغمی ئەوە كە حەزرەت بە فەرمانی خودا لە مەكە كۆچی كرد ، بەڵام هەر لەبەر هێرشی فیتنەی ئەوان خودا ئەمری دا بـە كۆچكردنی حەزرەت ـدـ وە فیعلەن كۆچی كرد . وە لە پاش كۆچكردنی ئەویش كافرەكان بازێكیان لە جەنگی بەدرا كوژرانو باقیەكانیشیان ئـەو شافەیانە نەماو (كانە) هەموویان فەوتان .

بێجگە لەوە فەتحی مەكە وەكو دەركردنی مەكەییەكان بو لە ولاتی خۆیان ؛ چونكی غەیری ملكەچیكردن هیچیان بۆ نەماوە .

وە ئـەو ریوایەتە كـە گۆیا حەزرەت لەسـەر تەرغیبو تەشـویقی یەهوودی مەدینە ویستی بڕوا بۆ شام هەتا ئەم ئایەتانە هاتنە خوارەوە جا حەزرەت عەزمی لەسەر ئـەو كۆچە تێكچو .. لە (روح المعاني)دا بـە بەتاڵی دائەنێ .

★ (أقِمِ الصَّلاةَ لِدُلوكِ الشَّمْسِ إلى غَسَقِ اللَّيْلِ وقُرْآنَ الفَجْرِ إنَّ قُرْآنَ الفَجْرِ كانَ مَشْهوداً) (٧٨) ★

نوێژی خۆت بەجێبێنە لە کاتی لادانی ڕۆژ لە خەتی نیوەی ڕۆژدا هەتا کاتی تاریکی شەو ، وە نوێژی کاتی دەرکەوتنی سپەیێیش بەجێبێنە ؛ چونکە بە ڕاستی نوێژی بەیانی نوێژێکە فریشتەکانی شەوو ڕۆژ هەموو تیایا یەك ئەگرن • جا لەم ئەندازەدا نوێژی نیوەڕۆو عەصرو مەغریبو عیشاو بەیانی هەیە •

★ (ومِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نافِلَةً لَكَ عَسى انْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقاماً مَحْمُوداً) (٧٩) ★

وە لە بازێ لە کاتەکانی شەویشدا تەرکی خەو بکە بۆ نوێژکردنو نوێژی تێدا بکە بە فەرزی زیاد لە پێنج فەرزە بە تایبەتی بۆ بەرزی پایەی تۆ ؛ هیوا هەیە لە ئەنواری ئەم طاعەتو عیبادەتە دائیمەدا خودا لە ڕۆژی قیامەتا ڕەوانەت بکا بۆ مەقامێو بۆ شوێنو پایەیەکی تاریفکراوی بڵند لە لای خودادا کە مەقامی (شەفاعەتی گەورەیە) لە قیامەتا •

★ (وقُلْ : رَبِّ أدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وأخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ واجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطاناً نَصِيراً) (٨٠) ★

وە بپارێرەوە لە خودا بڵێ : یا ڕەبی بە میهرەبانیو کەرەمو ئیحسانی خۆت داخڵی شاری مەدینەم ئەکەی باشی بکە ، وە دەرم ئەکەی لە مەکە با دەرچوونێکی باش بێ ، وە یا ئەمخەیتە قەبرەوە بە ڕەزاو ڕەحمەت وە لە قەبریشم دەرئەکەی بۆ ڕۆژی حەشر با دەرچوونێکی باش بێ ، وە ئەمخەیتە ناو هەر کارێکەوە باش بمخە ناوی ، وە کاتێ لەو کارەیش

ده‌رت‌کردم با باش بێ‌و هێزێکی یارمه‌تیده‌رم له لایه‌نی خۆته‌وه بۆ بڕیار بده بۆ ئه‌وه که فه‌تحی مه‌که بکه‌م له پاش ده‌رچوونم بۆ مه‌دینه ، یاخود بۆ ئه‌وه که (مهمه)ی بلاوکردنه‌وه‌ی ئیسلام ته‌واو بکه‌م •

★ (وقُلْ : جاءَ الْحَقُّ وزَهَقَ الباطِلُ إنَّ الباطِلَ كانَ زَهُوقاً) (٨١) ★

وه له جێگه‌ی باسی نیعمه‌تی خودادا کاتێ که فه‌تحی مه‌که‌ت کردو رۆیشتیته ناو که‌عبه‌وه بڵێ : وا به راستی دینی ئیسلام هات بۆ به‌یت له پاش ئه‌وه که بتپه‌رسته‌کان ماوه‌یێ داگیریان کردبوو ، وه دینی پووچ که بتپه‌رستیه ده‌رچو به راستی شتی پووچ هه‌ر ده‌رچوه‌و ده‌رچوون نه‌بێ هیچی بۆ ناشێ •

وه یاخود شیعاری وتارت له موناسه‌باتا ئه‌م ئایه‌ته جوانه بێ : (جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل كان زهوقا) •

ریوایه‌ت کراوه له ئیبن‌و مه‌سعوده‌وه ـخـ کاتێ حه‌زره‌ت ـدـ فه‌تحی مه‌که‌ی کرد رۆیشته ناو حه‌ره‌می که‌عبه‌وه وه له‌و کاته‌دا سێصه‌دو شه‌ست بتی تێدا بو عاسایه‌کی به ده‌سته‌وه بو ئه‌یکرد به چاوی بته‌کاناو ئه‌یفه‌رمو : (جاء الحق وزهق الباطل •••)وه بته‌کان ئه‌که‌وتن ، هه‌تا هه‌موو بته‌کانی خست • وه بتی قه‌بیله‌ی (خزاعه) له سه‌ر بانی که‌عبه بو له مس دروست کرابو حه‌زره‌ت فه‌رمووی به (علی) : بڕۆ ئه‌و بته فڕه بده ئه‌ویش رۆیشته سه‌ربانی که‌عبه‌و بته‌که‌ی خسته خواره‌وه •

★ (ونُنَزِّلُ مِنَ القُرْآنِ ما هُوَ شِفاءٌ ورَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ولا يَزِيدُ الظّالِمِينَ إلاّ خَساراً) (٨٢) ★

ره‌وانه ئه‌که‌ین بۆ سه‌ر پێغه‌مه‌ری خۆمان ئه‌وه‌ی که شیفایه‌و هۆی

رزگاریو ئاسایشە بۆ موسوڵمانان لـە ئایاتی قورئان ، واتە شیفایە بۆ نەخۆشی نەزانیو بۆ دەردی بێ ئەخلاقیو بەدخوڵکی . وە شـیفایە بۆ ناساغی عەقیدەو بیرو باوەڕو کردەوەی بەسوود ، وە شیفایە بۆ دووری لـە یاسای حوکمداریو دادگەری . وە شـیفایە بۆ ناساغی دڵو لـەشو نەوعێکە لە دەرمان وەکو دەرمانی عادەتی دوکتۆرەکان بە مەرجی باوەڕی نەخۆشـەکەو قورئان خوێنەکەیش ، بەڵام ئـەو قورئانە هیـچ سـوودێ ناگەیەنێ بە موشریکەکانو کافرەکانو بێ باوەڕەکان زیانباریو قورسی نەخۆشیەکەیان نەبێ •

یزانن ! خاوەن تەفسیرەکان لە مەعنای ئەم ئایەتەدا دوو قسەیان هەیە •

یەکـەم : قورئان دەستوورێکە بەسوودە بۆ عالەم وەکـو چۆن دەرمانی دوکتۆرەکان بـە سوودە بۆ ناساغ ، قسـەی دووهەم : ئەمەیە کـە ئـەم شیفایە عامە بۆ ئەو مەعنایەو بۆ شیفای نەخۆشینی زاهیریو ئیستیدلالیان کردوە لەسەر ئەم مەعنایە بە چەن دەلیلو چەن ئاثاری بە هێز :

یەکـەم : ریوایەت کراوە لـە ئەبو سەعیدی خدریەوە ـخـ ئەڵێ : پێغەمبەر ـدـ رەوانەی کردین لە سریەیەکدا کە (٣٠٠) کەس بووین . لای قەومێك دابەزیین داوای میوانداریمان لێکردن میوانداریان نەکردین • ئەڵێ : جا گەورەی قەبیلەکە دووپشك پێیەوە دا ، هاتن بۆ لامان وتیان : ئایا لە ناو ئێوەدا یەکێ هەیە کە دۆعای چاری دووپشك بکا ؟ ئەبو سەعید ئەڵێ : منیش وتم : بەڵێ من ئەیکەم ، بەڵام بۆ ئێوەی ناکەم هەتا مانێکمان پێ نەدەن • ئەوانیش وتیان : سی (٣٠) مەڕتان ئەدەینێ ، ئەڵێ : منیش (الحمـد لله رب العالمين ••)م حـەوت جـار بەسـەریا خوێندەوەو کابرا ئازارەکەی نەما •

جا خواردەمەنییان بۆ ناردین لەگەڵ سی مەڕەکاناو هەمووماڵ لە خواردەمەنیەکەمان خوارد ، بەڵام رەفیقەکان لە مەڕەکانیان نەخوارد هەتا هاتینەوە بۆ لای حەزرەت ـدـو خەبەرەکەم بۆ گێڕایەوە فەرمووی : چۆن زانیت کە (الحمد لله رب العالمين) شیفای زامدارە ؟ عەرزمکرد : یا رەسوڵەڵلا شتێ بو کەوتە دڵمەوە ، فەرمووی : بخۆنو لە مەڕەکانیش بەشمان بدەن • ئەمە ریوایەتی (دارقطني) بو لە کتێبی (سنن)دا •

دوەم : ئیمامی بوخاری ریوایەتی کردوە لە عائیشەوە ـخـ کە حەزرەت ـدـ لەو نەخۆشینەدا کە وەفاتی کرد تیایا سووڕەتی (معوذات)ی ئەخوێندەوەو فووی ئەکرد بە دەستی خۆیاو ئەیهێنا بە رووی خۆیا ، کاتێ کە نەخۆشینەکەی گران بوو من لە باتی ئەو سووڕەتەکەم ئەخوێندەوەو فووم ئەکرد بە لەشیا •

سێهەم : مادام کە ثابت بوە کە حەزرەت ـدـ موعەوەذەکانی خوێندوەتەوەو فووی کردوە بە دەستیاو هێناویەتی بە روخساریا کە ئەمانە دوو سووڕەتن لە قورئان •• دەرئەکەوێ کە خوێندنەوەی باقی ئایاتی قورئانیش دروست بێ ؛ چونکی هەموو وەکو یەکن لەوەدا کە لە قورئانی پیرۆزن •

چوارەم : قورطوبی لە تەفسیرەکەیا ئەفەرموێت : زاناکان ئیختیلافیان بوە لەوەدا کە ئینسانێ شتێ لە ناوی خودای تەعالا یا لە ئایاتی قورئان بنووسێتەوە جا بە ئاو بیازشۆرێتەوەو نەخۆش ئەو ئاوە بخواتەوە یا لەشی ئەو نەخۆشەی بێ بەهنوزێ •• وە سەعیدی کوڕی مسیب ئەمەی لە لا دروستە • وە (ام المؤمنين) عائیشە ـخـ هەردوو (معوذتين)ی ئەخوێند بەسەر کاسەیەک ئاودا جا ئەیفەرمو بیڕژێنن بەسەر نەخۆشەکەدا •

وە هـەر لـە تەفسیری قورطوبیدا ئەڵێ : وقال ـص ـ : (لا بأس بالرقي ما لم يكن فيه شرك ، ومن استطاع منكم ان ينفع اخاه فليفعل) •

پێنجەم : لـە قورطوبیدا ئەڵێ : ئیمامی مالیك فەرموویەتی : هیـچ عەیبێ نیە لەوەدا شتێ لـە ناوی خودا بنووسرێتو بکرێتە ملی ئینسانی ناساغ بـە نیازی (تبرك) ، وە کۆمەڵێ لـە ئەهلی عیلم لەسەر ئەم بیرو باوەڕی ئیمامی مالیکەن ـخ ـ •

وە عـەبدوڵلاێ کوڕی عومەر ـخ ـ فەرموویەتی : حـەزرەت ـد ـ فەرموویەتی : کاتێ کـە یـەکێ لە ئێوە لـە خەودا ترسـاو شتێکی وای چاوپێکەوت با بڵێت : (اعوذ بكلمات الله التامة من غضبه وسوء عقابه ومن شر الشيطان ان يحضرون) وە عەبدوڵلاێ ئـەم دۆعایە فێری منـداڵە گەورەکانی ئەکردو بۆ بچووکەکانیشی ئەنووسیو ئەیکرد بە شانیانا •

وە هەر ریوایەتێ کە لـە حەزرەتەوە ـد ـ ریوایەت کرابێ بۆ نەهی لـەم نووسراوانە ئـەوە ئەبڕرێ بەسەر نووسراوێکدا کە ئایەتی قورئان نەبێ ، وە یا پارانەوە لە خودا نەبێ ، وە یا بە ناوە پیرۆزەکانی خودا نەبێ ، ئەگەرنا ئەمانە هەموویان موبارەکن •

وە ئێمە لـە ماوەی ژیانی خۆمانا بازێ دۆعاو بازێ ناوی خودامان وەرگرتوە لە دەمی مامۆستاکانمانو نووسیومانن بۆ نەخۆشیو گیرۆدەی دەردو لە سوپاسی خوداوە بە زۆری ، بە ئیزنی خودا ، سوودیان بوە •

هـەروا گـەلێ ئیستیفادەمان کـردوە لە خوێنـدنەوەی قەصـیدەی (بردیە)و لـە خوێنـدنەوەی ناوی (اصـحاب البـدر) ـخ ـ ، وە لـە خوێنـدنەوەی قەصـیدەی (منفـرجە)ی ئیسـامی غـەزالی ـخ ـ بـۆ چاری گەلێ گیرو گرفتی ژیانو بە زۆری سوودمان لێوەرگرتوون •

وە بە هەر عیبارەتێ مەشرووع بێ پارانەوە لە خودا ڕەوایە ، مادام ئەم شێوە بە تایبەتی نەهی لێ نەکرابێ ، جا ئەگەر دۆعاکان (مەئثور) بن ئەوە زۆر موبارەکە ، وە ئەگەر مەئثوریش نەبن مادام لەفظەکان مەشرووع بن دووبارە ڕەوایەو دروستەو هەرکەسێ مەنعی ئەمانە بکا یا لە نەزانینەوە یا لە عەنادی نەفسانیەتەوەیە • ئیتر ئینسانی موسوڵمان واجبە موراجەعەی کتێبە موهیمەکان بکا ، وەکو (الحصن الحصین)و وەکو ئاخری (جامع الصغیر) بۆ دروستی کردنی دۆعاکانی حەزرەت ـدـ ، وە موراجەعەی (اذکاری نووی) بکا بۆ دۆعای تایبەتی هەرکاتێو هەر شوێنێ • (والله هو الموفق والمعین) •

★ ★ ★

★ (وإذا أنْعَمْنا عَلى الاِنْسانِ أعْرَضَ ونَآ بِجانِبِهِ وإذا مَسَّهُ الشَّرُّ كانَ يَؤُساً) (٨٣) ★

وە ئەو کەسانە کە سوود لە قورئانی پیرۆز وەرناگرن کەسانێکن موبالات ناکەن بە بیرکردنەوە لە مەعنای ئایەتەکانی و بیر ناکەنەوە لە حاڵی خۆیان کە کێ دروستی کردوونو ئەنجامیان چۆن ئەبێو پاش ئەم مردنەیان کە گومانی تێدا نیە ئایا هەر وەکو حەیوانێکی بێ هۆش ئەڕۆن ، وە یاخود پرسیاریان لێ ئەکرێ ؟ جا ئەم جۆرە کەسانە وان لە شێوەی گیانلەبەرە بێ هۆشەکاندا ، بە شتی خۆش شادمانن ، وە بە شتی ناخۆش پەریشانن وەکو خودا فەرموویەتی : کاتێ نیعمەت بڕێژین بەسەر ئینسانی ناباڕا بایی ئەبێو سەرپێچی لە فەرمانی خودا ئەکا وە لا هەڵئەکا لەوانە کە ئامۆژگارییان ئەکەن ، وە کاتێکیش خراپەیێو تەنگەبەریو گیرۆدەیی بەردەمیان بگرێو شەڕێکیان تۆش ببێ ئائومێد ئەبن لە هەموو خێرێو دنیایان لێ تەنگ ئەبێ •

★ (قُلْ : كُلٌّ يَعْمَلُ على شاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أهْدى سَبِيلاً) (٨٤) ★

جا ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ بەو ئادەمیزادانە کە ئەم قورئانەیان بەسەرا ئەخوێنیتەوە : هەر کەسێ لە هۆشیاران کە تەکلیفیان لێکراوە لە لایەنی خوداوە رەفتار ئەکا لەسەر موناسەبەی ئەو ڕێگەیە بڕیاری داوە پیایا بڕوا بۆ قەبوڵ یا ڕەدی فەرمانی خودا ، جا خودای ئێوە زاناترە لە هەموو کەسێ بەو کەسە کە شارەزاترە بۆ ڕێگەی ڕزگای خۆی ، وە هەرکەسێ ڕێگەکەی پاڵو راست بێ ئەوە ئەگات بە مەنزڵو ماوای خۆی . وە هەرکەسێ وا نەبێ ئەوە ناگات بەو شوێنو جێگە باشە کە سوودی لێ وەربگرێ لە قیامەتا •

ئیمامی رازی ـخـ لەم شوێنەدا پاش ڕەزابوونی بەوە کە (شاکلە) بە مەعنای (طریقەت)و ڕێگەیە ئەفەرموێت : لەم شوێنەدا وەجهێکی دوەم هەیە عیبارەتە لەمە هەرکەسێ ڕەفتار ئەکا لەسەر موافیقی ئەوەی موافیقی جەوهەری نەفسو موقتەضای ڕۆحیەتی ، ئەگەر نەفسی خاوەن پڕتەوو بڵند پایە بێ ئەوە کردەوەی بەرزو بەڕێزی لێ پەیدا ئەبێ ، وە ئەگەر نەفسەکەی پیس و پەست بێ ئەوە کردەوەی پەستی لێ پەیدا ئەبێ •

وە بۆ ڕوونکردنەوەی ئەم وەجهە دوەمە ئەفەرموێت : زانا هۆشیارەکان جیاوازییان هەیە لە (نفوسی انسانی)دا : ئایا موختەلیفن لە ماهیەتاو ئیختیلافی کردەوەو ئەحوالیان لەبەر ئیختیلافیانە لە ماهیەتی نەفسدا ، یا خەیر هەموو موتەساوین لە ماهیەتاو ئیختیلافی کردەوەیان لەبەر ئیختیلافی میزاجیانە ؟ وە لە لای من بیری یەکەم پەسەندە کە نفووس ئیختیلافیان هەیە لە ماهیەتا • بڕایەوە •

مەبەستی ئایەتەکە : لەم شوێنەدا چەند شتێ هەیە پێویستە بیانزانن هەتا ڕاستی دەرکەوێ • یەکەم : نابێ تەفسیری شاکیلە بکرێتەوە بە جەوهەری نەفس ؛ چونکی ئەگەر کردەوەی ئینسان لەسەر خواستی جەوهەری نەفس بێ لازم ئەکا ئینسان مەجبوور بێ لەو کردەوانەدا کە لێیەوە پەیدا دەبن •

هەروا نابێ بە مەعنای ئیستیعدادیش بێ ؛ چونکە لە هەموو کەسێکدا تواناو نێهاتوویی چاکەو خراپە هەیە •

وە نابێ شاکیلە بە مەعنا میزاجو ئەحوالی لەشی ئینسان بێ لەبەر ئەوەی گەلێ کەس لەسەر یەک میزاجو یەک بونیەن لەگەڵ ئەوەیشدا کردەوەیان جیا جیایە •

هەروا مەعنای نیەتو ناحیەو مەذهەب موناسب نین ، کە وابێ ئەبێ هەر بە مانا طەریقەتو ڕێگە بێ لەسەر ئەم ئیعتیبارە ئادەمیزاد خاوەنی چوار هێزد • هێزی ئیدراکی فریشتەیەو ، هێزی شەهوەتو ئارەزووی نەفسو ، هێزی قارگرتنو هەڵمەتبردنو درندەییو ، هێزی وەهمیەی شەیتانی •

وە هەر یەکێ ڕێگەیەکی تایبەتی هەیە لە ماوەی ژیانیا لە کەوتنە شوێنی ئەم چوار هێزەدا ، ئەگەر تێکۆشاو نەپەێشت ئەم هێزانە لای زیادی زۆرو لای کەمو کووڕی زۆر بگرن وە کەوتنە ئیعتیدالو میانەکاریەوە ئەو کەسە رزگارەو سەربەرزە ، وە ئەگەر کۆششی نەکرد بۆ ئیعتیدالی ئەم هێزانە وە ئەم هێزانەی بەرەڵا کرد ئەوە لە مەینەتی دنیاو قیامەتدا غەرق ئەبێ •

وە ئەو رێگەی تێکۆشانە بۆ تەعدیلی ئەم هێزانە بۆ ئینسان دەست ئەدا بە هۆی هاورێی ئینسانە خاوەن رۆحە پاکەکان یا زانا بەرزەکان یا پیاوی خاوەن خولقو رەوشتی خۆش ، وە یا هەر بە بیرکردنەوەی خۆی لە ئەحوالی خۆیدا لە ئەوەلەوە تا فامو شوعووری گرتوە •

وە هەر رێگەیە غەیری ئەم رێگەیە بێ ئەوە فاسیدە ، وە هەرکەسێ بیگرێ ئەوە رزگار نابێ وە لە دنیاو قیامەتا ماتو سەرکزو داماوە •

وە دەلیل لەسەر ئەم تەقریرە ئەمەیە لە قورئانا خودای تەعالا باسی ئەوەی کردوە ئەو فیطرەتە کە ئادەمیزادی لەسەر دروست کراوە فیطرەتێکی جوانو پاکە • وە لە حەدیثی پیرۆزیشا هەیە کە هەموو منداڵێ لەسەر فیطرەت لە دایك ئەبێ لە پاشان باوكو دایکەکەی ئەیکەن بە جوولەکە یا بە گاور یا غەیری ئەوانە •

وە هەر چەن خودای تەعالا قودرەتی هەیە کە بە جارێ هەرچی ئادەمیزادو جین هەیە هەموویان بکا بە فریشتەی پاك یا بیانکا بە شەیاتینی ناپاك بەڵام خودا ئەمەی نەکردوەو نایکا ؛ چونکی ئەگەر خۆی وا بکا لە عالەم ئیتر پێویستی بە رەوانەکردنی رەهبەران نەدەبو وە هەرکەسێ کە بە تەواوی چاك بوایە بە زۆری خودا چاك ئەبوو ، وە هەرکەسێ کە بە تەواوی خراپ بوایە بە زۆری خودا خراپ ئەبوو ، وە بەندەییو ئیطاعەی کەس دەرنەدەکەوت • وە فائیدەیش لە ناردنی رەهبەرانو پێغەمەران نەدەبو ، هەروا پێویست بە دەرزی مامۆستایاناو دانانی نیظامو یاسا نەدەما وە ئینسان ئەبو بە داڕێکی بێ سێبەرو بێ بەرو بێ شانو پایە •

وە لەولایشەوە خودای تەعالا ئەفەرموێت : (قد افلح من زکاها وقد خاب من دساها) • وە ئەفەرموێت : (فأما من طغی وآثر الحیاة الدنیا

فان الجحيم هي المأوى • واما من خاف مقام ربه ونهى النفس عن الهوى فان الجنة هي المأوى) •

★ (ويَسْأَلونَكَ عَنِ الرُّوحِ ، قُلِ : الرُّوحُ مِنْ أمْرِ رَبِّي ، وما اُوتِيتُمْ مِنَ العِلْمِ إلاَّ قَلِيلاً) (٨٥) ★

کافرەکانی قورەیش پرسیارت لێ ئەکەن لە حەقیقەتی (روح) ئەو شتە کـە گیاندار بە بوونی ئەو گیاندارەو زیندوەو بە نەبوونی ئەو بێ گیانەو مردوە ، تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست لە وەلآمیانا بڵێ : رۆح لەو شتانەیە کە بە بێ مادەو بێ پەیدابوون لە شتێکی تر پەیدا ئەبێ بە هۆی ئەمرو فەرمانی پەروەردگاری منـەوە ، وە ئێوە نایزانن ، وە یا ئەگەر بەیانیش بکرێ تێی ناگەنو لـە سنووری عەقڵو فامی ئێوە بەدەرە ، وە لەمەیش سەرتان سوڕ نەمێنێ چونکی بەشتان نەدراوە لە عیلمو زانیاری شتێکی کەم نەبێ •

ریوایەت کـراوە : جوولەکەکان وتیـان بـە کافرەکانی قورەیش : پرسیار بکەن لە محەمەد (د) لە : (اصحاب الكهف)و (ذی القرنین)و لە (روح) . جا ئەگەر جوابی هەرسێکیانی دایەوە یا لەهەر سێکیان بێدەنگ بوو ئەوە پێغەمەر نیە ، وە ئەگەر جوابی دایەوە لە بازێو بێدەنگ بوو لە بازێکیان ئەوە پێغەمەرە • جا کاتێ پرسیاریان لێ کرد هـات جوابی (اصحاب الكهف)و (ذی القرنـین)ی دایـەوەو جوابی باسی رۆحی نەدایەوە • وە ولآمەکەی حەزرەت موافیقی تەورات هات کە لـە باسی رۆحدا بە ئیبهام وەلآمی داوەتەوەو بە رووتی وەلآمی نەداوەتەوە •

بـە هەرحاڵ بـــە زاهیری ئایەتی شەریف (روح) کە سەرچاوەی شوعوورو ئیدراکەو مەبدەئە بۆ ئاثاری عەجیبو غەریب لـەو ماوەی

مەحدوودەدا کە قەرار دراوە بۆ پەیوەندی بە لەشەوە ، وە پرسیاری لێ ئەکرێ لە پاشەڕۆژا ، وە ئەگات بە ئازاری قیامەت لە دۆزەخا ، وە یا بە ڕەحمەتو نیعمەتو لیقای خودای تەعالا هەتا هەتایە ، ئەم ڕۆحە قورئان باسی نەکردوەو ئێمەیش ئەتوانین باسی نەکەین •

بەڵام زانا موسوڵمانە بەرزەکانی عالەمی ئیسلام پیرو باوەڕی خۆیان دەربڕیوە وە فەرموویانە خودای تەعالا بۆیە باسی نەکردوە ؛ چونکی کونهی مەعنای ڕۆح بۆ عامەی ئادەمیزاد فام ناکرێ •

جا جومهوورەکەیان فەرموویانە : ڕۆح جیسمێکی لەطیفو ناسکەو نفووذی هەیە لە هەموو ذەڕاتی وجوودی ئادەمیزادا هەتا ئەو ماوە خودا بڕیاری داوە • وە کاتێ خواستی خودا لەسەر نەمانی بو ئەو پەیوەندییە ئەبڕێو لەشەکەی ئەکەوێ ، بەڵام ئـــەو ڕۆحـە عەلاقەی مەعنەویەو غەیبیەی نابڕێ لەو لەشە نە لـە گۆڕاو نە لـە پاش ئەوە کە بـە درێژایی زەمان بڕزێ ، هەر ڕۆحێ بە قەی پایەی خۆی لـە کەسبی سەعادەتو پیرۆزی بە هۆی طاعەتەوە ، وە بە ظاهیری ئەحادیثی شەریفە گەلێ بەدەن لە گۆڕا نارزێن وەکو لەشی پێغەمەران (د)و لەشی شەهیدان • واتـە : کوژراوانی ناو جەنگێ کە بۆ بەرزکردنەوەی دینی ئیسلام بێ ، وە لەشی ئەوانە کە لە بەر ڕەزای خودا بانگ ئەدەن ، وە لەشی پیاوچاکانی خوداو ، زانایانی خاوەن کردەوەی بەرزی پاك •

وە بـەڵای بازێ لە زانا بەرزەکانیشەوە وەکو ئیمامی غەزالی (خ) (ڕۆح) جەوهەری ڕووت لە مادەیە ، لە جیسمو جیسمانیات نیە ؛ وە بە چەن بەڵگە پشتگیری ئەم قسەی خۆی کردوە ، وە بـە ڕاستی ئاثاری نەفسی ئینسانیو ئیدراکاتی زۆر بالاییو گەیشتنی بەو پایە بەرزانە کە

مه‌علووم بوه بۆ خاوه‌ن باوه‌ڕه‌کان له موسوڵمانان هه‌مووی ده‌لیله له‌سه‌ر ئه‌وه که رۆحی ئینسانی‌و نه‌فسی ناطیقه له عاله‌می جیسم‌و جیسمانیات نیه •

★ (ولَئِنْ شِئْنا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أوْحَيْنا إلَيْكَ ثُمَّ لا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنا وَكِيلاً (٨٦) إلاَّ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إنَّ فَضْلَهُ كانَ عَلَيْكَ كَبِيراً) (٨٧) ★

واته وه‌نه‌بێ ته‌نیا رۆح به‌و خاوه‌ن قیمه‌ت‌و قه‌ده‌ره‌وه له دروستکراوانی خودای تۆ بێ به‌ڵکو هه‌موو شتێکی خاوه‌ن قیمه‌ت‌و بێ قیمه‌ت هه‌موو وان له‌به‌ر هێزی قودره‌تی خودادا له دروستکردناو له راگرتناو له بڕانه‌وه‌یانا ، وه ئه‌م قورئانه‌یش که ناردووومانه‌ته خواره‌وه بۆ تۆ وه به وێنه‌ی رۆحی زانیاری عاله‌مه ئه‌ویش وا له ژێر قودره‌تی خودادا ، وه به راستی ئه‌گه‌ر خواستمان له‌سه‌ر لابردنی بێ له دڵی تۆداو له دڵی عاله‌می زانیارانا ئه‌توانین ئه‌وه‌ی که وه‌حیمان کردوه بۆ لای تۆ لای‌به‌ین له دڵی تۆداو هه‌ڵی بگرین وه پاش ئه‌وه که لامان‌برد تۆ که‌سێکی وات ده‌ست ناکه‌وێ که ئیعتیمادی بده‌یته سه‌رو بتوانێ بۆت بێنێته‌وه ئیللا هۆی میهره‌بانی خودا نه‌بێ ئه‌وه ئه‌و میهره‌بانی خودایه قورئانه‌که‌ت پێ‌نیشان ئه‌داته‌وه ، به راستی فه‌ضلی له‌سه‌ر تۆ زۆر بوه‌و زۆره •

★ (قُلْ : لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الإنْسُ والجِنُّ على أنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هذا القُرْآنِ لا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ ولَوْ كانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيراً) (٨٨) ★

ئه‌ی پێغه‌مه‌ری خۆشه‌ویست تۆ بڵێ به‌و که‌سانه که باوه‌ڕیان وایه قورئان وته‌ی ئاده‌میزاده یا وته‌ی جینه : به هه‌ڵه‌دا چوون ، وه‌ڵاهی

ئەگـەر هەموو ئادەمیزادو جینی عالـەم گردبینەوەو ریّك بكەون لەسەر خواستی ئەوە كە وێنەی ئـــەم قورئانە بێنن لـــە دانانی (مفردات)و (مركبات)و (جوملە)و كەلامی هەركام لە جێگەی خۆیا بۆ گەیاندنی ئەوەی كە مەقسوودی خودایە لـە ناردنی ئـــەو قورئانەدا .. ناتوانن ئـــەو وێنەیە بێنن هەرچەند بازێكیشان پشتیوانی بازێكیان بن و یارمـەتی یەكتر بدەن لەو كارە گەورەدا كە موقابەلەی كەلامی خودایە ؛ چونكی هەر خودا زاتایە بەوكارە پەنامەكییانە كە لەمەوپێش بوون ، وە یا لەمەوپاش ئەبن هەتا وەكو خۆی بەیانی بكەن ، وە هەر خودا ئەزانێ بە ئەندازەی ئەو ئیمانو باوەڕەو ئەو كوفرو ئینكارەو ئەو دڵڕەشیو دوژمنایەتیە لەگەڵ پێغەمەراو لەگەڵ دینەكەیا ، وە هەر خودا ئەزانێ چلۆن بەرابەری حاڵەتی نەفسی ئادەمیزادو باقی موكەللەفان بكا ، وە هەر خودا ئەتوانێ كەلامی خۆی لەسەر موافیقی مەرامی خۆی نازڵ بكا . بۆیە لەگەڵ ئەوەدا كە ماوەی تەركیبی وتاری موشتەرەك كە حوروفی (الف با)یە لەبـەر دەستی عالەما هەیە كەچی كەس ئەتوانێ وتاری بەرزو بە پێز رێك بخاو كەس ناتوانێ كەلامی موعجیزەی وەكو قورئان دابنێ .

★ (ولَقَدْ صَرَّفْنا لِلنَّاسِ فِي هذا القُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبى أَكْثَرُ النَّاسِ إلا كُفُوراً) (٨٩) ★

وە بە راستی ئێمە تەكرارمان كردەوە لەگەڵ گۆڕینی شێوەدا لـەم قورئانەدا لە هەموو جۆرە مەعناو مەبەسێكی وەها وەكو (ضرب المثل) غەریبو عەجیب بێ بۆ ئەوە دڵی ئادەمیزاد رابكێشێو ئیمان بێنن بـە خودای خـۆیان وە رێگەی راسـتی بگرن كەچی زۆربـــەی ئادەمیزاد هیچیان نەویست ئیللا ئینكارو لادان لە حەقو هەوڵدان بەرەو هەوای نەفسی خۆیان .

★ (وقالوا : لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الاَرْضِ
يَنبوعا (٩٠) أوْ تَكونَ لكَ جَنَّة" مِنَ نَخِيلٍ وعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ
الاَنْهارَ خِلالَها تَفْجِيراً (٩١) أوْ تُسْقِطَ السماءَ ـ كَما
زَعَمْتَ ـ عَلَيْنا كِسَفاً ، أوْ تَاْتِيَ بِاللهِ والمَلائِكَةِ قَبِيلاً (٩٢)
أوْ يَكونَ لَكَ بَيْت" مِنْ زُخْرُفٍ ، أوْ تَرْقى فِي السَّماءِ .
ولَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتاباً نَقْرَؤُهُ !
قُلْ : سُبْحانَ رَبِّي ! هَلْ كُنْتُ إلاَّ بَشَراً رَسُولاً ؟) (٩٣) ★

واتە کافرەکانی مەکە وتیان بە پێغەمەر (د) : قەت ئێمە ئیمان
نایەنێ بە تۆ هەتا تۆ لەم عەرزی مەکە سەرچاوەیەکمان بۆ هەڵنەقوڵێنێ .
یاخود باخێکی پڕ لە دارخورماو مێوت ببێو چەن جۆگە ئاوی ڕەوان لە
ناو ئەو دارانەوە دەربکەیو ڕەوانی بکەی بە ناوی ئەو باخەدا ، یاخود
ئەمانەت پێ ناکرێ ئاسمان بە پارچە پارچەیی داخەی بە سەرمانا ـ وەکو
خۆت گومان ئەبەی کە ئاسمان پارچە پارچە دائەکەونە خوارەوەو پڕژو
بلاّو ئەبنەوە بە عالەما ـ ، وە یاخود تۆ مادام خەڵك بانگ ئەکەی بۆ لای
خوداو خودا بە خۆشەویستی خۆت ئەزانی خوداو فریشتەکانی بانگ
بکەیو بیانهێنێ لەگەڵ خۆتا بە شایەت لەسەر داوای ڕەهبەری خۆتو
بە کەفیل بۆ ڕاستی ئەو موژدەو هەڕەشە کە بلاّویان ئەکەیتەوە بە
ناومانا ، یاخود خانوو بەرەیێو قەسرێکت ببێ لە مەکە کە لە مادەی بە
قیمەت دروستکرابێ وەکو ئالتوونو زیوو شتی جوانی دڵڕفێن ، وە
یاخود سەربکەوی بە ئاسمانا بڕۆی بۆ لای خوداو باوەڕیش ناکەین بەوە
کە گەیشتووی بە خودا هەتا کتێبێ لە لای ئەوەوە نەهێنی بیخوێنیتەوەو

نووسرابێ لەو کتێبەدا : کە تۆ گەیشتووی بە خوداو خودا تۆی کردوە بـــە پێغەمەر ، تۆیش ئەی پێغەمەری رەهبـەر بفەرمو : سوبحانەڵلا ! خودای تەعالا دووڕە لەوە کە بە ئارەزووی ئێمە هەر موعجیزەیێو هـەر ئیقتیراحێ بکەن ئەو بەجێی بێنێ ، من هیچ نیم ئەوە نەبێ ئادەمیزادێکم خودا ناردوومی بە رەهبەرو هـــەر ئەوەم لەسەرە کە ئەحکامی خـــودا بگەیەنم بە ئێوە ئیتر بەجێهێنانی داوای ئێوە لە توانای مندا نیە •

ریوایەت کراوە لـــە ئیبنو عەباسەوە ئەو گەورەکانی شاری مەکە هاتن دانیشتن لـە دەوری کابەداو ناردیان بە شوێنی پێغەمەرا (د) ئەویش هات بۆ لایانو دانیشتو وتیان : ئەی محەمەد عەرزی مەکە تەنگەبەرو وشکە مادام تۆ پێغەمەری خودای داوا بکە لە خودا ئەو کێوانە هەڵگرێو وڵاتەکە بکا بە دەشتو چەن سەرچاوە ئاویان تیا دەر بکا تا کشتوکاڵو باخو بێستان دروست بکەینو ئێمەیش وەکو خەڵکی وڵاتان ژیـــوار بکەین • وە لەوێدا یەکێ لەوان وتی : ئەگەر ئەمە ناکەی هەر باخێکمان بۆ دروست بێ کە دارخورماو داری مێوی تێدا بێو جۆگەی ئاو بە ناویا بڕوا . فەرمووی : شتی وا بە من ناکرێ ، جا وتیان : مادام ناتوانی شتێکی خێرمان بۆ دروست بکەی ئاسمانمان بەسەرا پارچـە پارچـە بڕووخێنە خوارەوە ، فەرمووی : ئەمەیش بە من ناکرێ •

جا عەبدوڵلای کوڕی ئومەییەی مەخزوومی ـ کە دایکی ئەو پووری حەزرەت بو ـ وتی : وەڵلاهی من قەت باوەڕ ناکەم پێت هەتا لە بەرچاوما پلەکانەیێ دامەزرێنی بۆ ئاســمان وە بەســـەریا سەرکەوی‌و ئێمەیش چاوەڕێی تۆ بکەین هەتا چوار مەلائیکە لە ئاسمانەوە لەگەڵ خۆتا بێنێتە

خواره‌وه شایه‌تیت بۆ بده‌ن که تۆ پێغه‌مه‌ری خودای هێشتا پاش ئه‌مه‌یش نازانم ئیمانت پێ بێنم یا نه • جا ئه‌و ئایه‌ته هاته‌خواره‌وه‌و خودا ئه‌مری کرد به پێغه‌مه‌ر (د) پێیان بڵێ خودای ته‌عالا خاترخۆیه له هه‌موو کارو باریکدا وه ناردنی هه‌ر پێغه‌مه‌رێ‌و ده‌رخستنی هه‌ر موعجیزه‌یێ وا له خواست‌و ئیراده‌ی خۆیاو هه‌رچی خه‌ڵك داوای بکا ئه‌و بیکا پێویست ئه‌کا به‌وه که دائیما خودا هه‌ر خه‌لقی موعجیزه بۆ ئاده‌میزاد بکا وه ئه‌مه یاسای خودا نیه •

★ (وما مَنَعَ النَّاسَ أنْ يُؤْمِنُوا إذْ جاءَهُمُ الهُدى إلاَّ أنْ قالُوا ابَعَثَ اللهُ بَشَراً رسولاً ؟!) (٩٤) ★

وه هیچ شتێ مه‌نعی ئه‌و ئاده‌میزادانی مه‌که‌یه نه‌کردوه له ئیمان‌هێنان له‌و کاته‌دا که ئه‌سبابی هیدایه‌تیان بۆ هات ، وه‌کو که‌لامی خوداو پێغه‌مه‌ری خودا بێ ئیللا ئه‌مه نه‌بێ که له لایان دووره ئاده‌میزادێ له خۆیان ببێ به ره‌هبه‌ر ، وه ئه‌ڵێن : ئایا قه‌ت خودا ئاده‌میزادێکی ناردوه به پێغه‌مه‌ری‌و ره‌هبه‌ر بۆ لای باقی ئاده‌میزادان ؟! وه ئه‌مه مومکین نیه‌و نابێ‌و سیرِه‌که‌یش هه‌ر حه‌سوودیه ، وه لایان زۆر دشواره‌و به حه‌بیعه‌تیان ناهه‌واره یه‌کێ له‌وان ببێ به فه‌رمانداری مه‌عنه‌ویات‌و مادیات به‌سه‌ر ئه‌وانا •

★ (قُلْ : لَوْ كانَ في الاَرْضِ ملائِكَةٌ يَمْشونَ مُطْمَئِنّينَ لَنَزَّلْنا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّماءِ مَلَكاً رَسُولاً) (٩٥) ★

تۆ ئه‌ی پێغه‌مه‌ری خۆشه‌ویست پێیان بڵێ : ئه‌گه‌ر له زه‌ویدا فریشته نیشته‌جێ بوونایه‌و بڕۆیشتنایه به‌سه‌ر زه‌ویدا به دامه‌زراوی، ئه‌و کاته له ئاسمانه‌وه فریشته‌یه‌کم بۆ ره‌وانه ئه‌کردن به ره‌هبه‌ری‌و پێغه‌مه‌ری له‌به‌ر ئه‌وه که هاوده‌م‌و هاومه‌شربن‌و موناسه‌به‌یان پێکه‌وه ئه‌بو ، وه

ئەمما ئادەمیزاد ئەوە ئەوان دوورن لە وەرگرتنی دەستوورو بەیان لـــە فریشتەوە بە بێ موناسەبە لە ناویانا •

★ (قُلْ : كَفَى بِاللهِ شَهِيداً بَيْنِي وبَيْنَكُمْ إنَّهُ كانَ بِعِبَادِهِ خَبِيراً بَصِيراً) (٩٦) ★

تۆ ئـەی پێغەمەری خۆشەویست بفەرمو : خودای تەعالا بەسە بۆ ئاگاداری لە بەینی منو بەینی ئێوەدا لەسەر ئەوە کە من رەوانەکراوی خودام ، وە ئێوە بە ناحەق عەناد ئەکەنو دوور ئەکەونەوە لە وەرگرتنی پەیامی خودایی ، وە بە راستی خودای تەعالا بیناو ئاگاداری بە بەندەکانی خۆی بە هەموو حاڵێکی دیاریو پەنامەکییان •

★ (ومَنْ يَهْدِ اللهُ فَهُوَ المُهْتَدِ ومَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أوْلِياءَ مِنْ دونِهِ ونَحْشُرُهُمْ يَوْمَ القِيامَةِ على وجُوهِهِمْ عُمْياً وبُكْماً وصُمّاً مَأواهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّما خَبَتْ زِدْناهُمْ سَعِيراً) (٩٧) ★

وە هەرکەسێ خـودا هیدایەتی دابێ لەبـەر لوطفی رووت یا لەگەڵ تێکۆشینی کابرادا بۆ دەسکەوتی پیرۆزی هەر ئـەو کەسەیە هیدایەتی دەسکەوتوەو شارەزا بوە بۆ رێگەی بەختیاری وە هەر کەسێکیش خودا گومڕای کردبێ لەبەر بێموبالاتیو پشتهەلکردن لە بانگی بەختیاری لە لایەنی رەهبەرانەوە ئـەوە ئیتر دەستت ناکەوێ بۆ ئەوانە چـەن دۆستێو یارمەتیدەرێ غەیری خودا ، وە لە رۆژی قیامەتیشدا هەڵیانئەستێنین لـە گۆڕو رایان ئەکێشین بەسەر رووداو بە کوێڕیو لاڵیو کەڕی وە ئەیانخەینە دۆزەخەوە وە هەر کاتێ بڵێسەکەی نیشتەوە بڵێسەی دۆزەخ بەهێز ئەکەین بۆ ئازاردانی ئەوان هەتا هەتایە •

★ (ذٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا : ءَإِذَا كُنَّا عِظَاماً وَرُفَاتاً ءَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقاً جَدِيداً ؟) (٩٨) ★

وە ئەو سزا ناهەمواڕەی تۆڵەو ئەنجامی ئەو کافرانەیە بـــە هۆی ئەوەوە کوفری ئایـاتو موعجیزاتو ڕەهبـــەرانی ئێمـەیان کـردو بێ باوەڕییەکیان نیشان دا ئەگەر هەتا هەتایە بمانایە لە دنیادا ڕۆژ بەڕۆژ بێ باوەڕتر ئەبوونو زۆرتر دوورئەکەوتنەوە لە باوەڕ بـــە فەرمانی خوداو ڕەهبـــەرەکانی ، وە باوەڕی ناباری نـــەبڕاوەیش ئـــەبێ تۆڵەکـــەی ناببڕاوە بێ ، وە هەموو دەلیلێکیشیان بۆ ئەو عەنادەیان ئەوە بو ئەیان وت ــ بە ئیستینکارەوە ــ : ئایا ئێمە لە پاش ئەوە مردینو گۆشتەکەمان نەماو بووین بە ئێسقانو ئێسقانەکەیشمان ڕزی •• ئایا ئێمە سەر لە نوێ زیندوو ئەکرێینەوە بە دروستکردێکی تازە ؟! ئیتر تەماشای ئەوەیان نەدەکرد ئیستە کە لەسەر مادەی پێشو زیندوو ئەکرێنەوە ، لە ئەوەڵ جارا ئەو مادەیشیانە نەبوەو خواد دروستی کردوونو ئەو خودایە ماوە بەو هێزەوە •

★ (اَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللهَ الَّذي خَلَقَ السَّماواتِ والاَرْضَ قادِرٌ على أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وجَعَلَ لَهُمْ أَجَلاً لا رَيْبَ فِيهِ ؟ فَاَبى الظّالِمونَ إِلاَّ كُفوراً) (٩٩) ★

ئایا ئەو کافرە نەفامانە نەیانزانیوەو بە کەمێ وردبوونەوەی ساف نازانن کە بە ڕاستی ئەو خودای زاناو تەوانایە کـــە ئاسمانەکانو زەوی دروستکردوە پاش نەبوونی ئەوانە •• تەوانایە لەسەر ئەوە کـــە وێنەی ئەوانیش وەکو لە دنیادا بوون دروست بکا ، وە ئەو خودایە ئێش لەسەر وادەی خواستی خۆی ئەکاو وادەیەکی داناوە لە دنیادا بۆ ژیانیانو لـــە دوای ئەوە ئەیانمرێنێو وادەیەکیشی داناوە پاش مردنیان بۆ ئەوە زیندوویان بکاتەوە وە ئەو وادەیە هات زیندوویان ئەکاتەوە ؟ وە مادام کە ڕۆح پاش

دروستبوونی ئیتر نەمرەو بە دەوام ئەمێنێتەوەو ئەوە ئازاروەرگرو شادمانیبەر ئیتر ئەگەر کەمێ یا زۆر شێوەی تەرکیبو دروستکردنەوەی لەش بگۆڕێ بە جوانی یا ناشیرینی ئەوە نابێ بە مانیع لە هاتنەجێگەی (معادی جسمانی) • وە واتا هەموو ئینسانێ لـە ماوەی ژیانیا ئەجزای لەشی وا لـە دەورەی رۆیشتنو تازەبوونەوەدا ، واتە هەمیشە لەسەر نیسبەتێکی تایبەتی لەشی ئینسان بازێ بەشی سەرئەکەوێو ئەبێ بە پێستو لەوەیشەوە ئەڕوا ئیتر تۆ بەوە نازانیو خاوەن حیکمەتەکان ئەیزانن ، هەروا گۆڕانی لەش مانیع نیە لە حەقوەرگرتنو حەقدانەوە ، تەماشا کە فلاّن کەس لە تەمەنی بیست سالّیدا صەد دینار وەرئەگرێ لـە یەکێ ئەویش تەمەنی بیست سالّەیەو هەردوکیان گەنجو چووزە ئینسانن ، وە لە پاش بیست سالّی تر ئەگەنەوە بە یەك هەردوکیان زل بوون لەوانەیە بە حالّ ئەمیان ئەویان بناسێ کەچی نە بە شەرعو نە بە عەقلّو عورف مانیعێ نیە لەوە خاوەن پارەکە داوای پارەی خۆی بکاو وەریبگرێتەوە لە قەرزارەکە • جا ئەو کافرانە پاش ئەم باسانە کە هەموویان راستو رەوانن هەر ئیصرار ئەکەن لەسەر حالّی خۆیانو غەیری کوفر حاشا ئەکەن لە هەموو شتێ لەبەر ستەمکاری خۆیان لە خۆیان •

★ (قُلْ : لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ ربِّي إِذاً لاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الاِنْفاقِ وكانَ الاِنْسانُ قَتوراً) (١٠٠) ★

ئێمە ئەزانین ئینکارکردنی ئێوە بۆ ریسالەتی محەمەد ـدـو قورئانی پیرۆز زۆربەی لەسەر حەسوودی بردنە بە پایەو مایەی ئـەو ، وە ئەمە تەبیعەتی ئادەمیزادی بەدبەختەو تا خۆی لە تاریکی پەستی رەزیلەی نەفس دەرنەکا بـە هیچ پایـەو مایەیەکی بەرز ناگا • وە تۆ ئـەی پێغەمەری

خۆشەویست پێیان بڵێ : ئەگەر ئێوە خاوەنی گەنجینەکانی ڕەحمەتی خودا بوونایە بەشی خەڵکتان نەئەدا لە ترسی تەواوبوونی‌و ئەمەیش هـەر لـە پەستی طەبعە • وە بە ڕاستی ئادەمیزاد بە تەبیعەت بەخیل‌و لەئیم‌و ڕژدە بەڵام خودای تەعالا وا نیـە خودای خاوەن بەخششەو هـەرچی خواستی هەبێ ئەیدا بـە هەرکەس وە ئـەم پایەی پێغەمەرایەتیە یەکێکە لـە پایە گەورەکان بەڵکو لە هەموو پایەیێ گەورەترە ، وە ئیستە بەخشیویەتی بە محەمەد ـدـ وە قورئانی بۆ ناردوە وە هەرکەسێ شوێنی نەکەوێ خۆی زیان‌بارد •

★ (ولَقَدْ آتَيْنا مُوسى تِسْعَ آياتٍ بَيِّناتٍ فاسْأَلْ بَني إسرائِيلَ إذْ جاءَهُمْ ، فقالَ لَهُ فِرْعَوْنُ : إنِّي لَأَظُنُّكَ يا مُوسى مَسْحوراً (١٠١) قالَ : لَقَدْ عَلِمْتَ ما أنْزَلَ هؤلاءِ إلاَّ ربُّ السَّماواتِ والأَرْضَ بَصائِرَ ، وإنِّي لَأَظُنُّكَ يا فِرْعَوْنُ مَثْبوراً) (١٠٢) ★

واتە من خۆم ئەزانم هـەر قەومێ کـە داوای موعجیزە بکەن لـە پێغەمەرەکەیان لە مەقامی بەربەرەکانیدا هەرچەند موعجیزەیان بۆ دروست بکەم سوودی نابێ بۆیان‌و نابێ بە هۆی ئیمان‌هێنانیان بۆیە ئەو موعجیزانە کە ئەهلی مەکە داوای ئەکەن بۆیان دروست ناکەم ، ئەوەتە لە زەمانی موسای کوورِی عیمراندا تۆ موعجیزەی گەورەی ڕووناکی دیاریم دا بە موسا کەچی فیرعەون‌و قیبطیەکان موبالاتیان بـە موسا نەکردو ئیمانیان نەهێنا ، جا تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست پرسیار بکە لە بەنی‌ئیسرائیل لە ئەحوالی موسا ـدـ لـەو کاتەدا کە هات بۆ لای فیرعەون‌و فیرعەونی بانگ‌کـرد بۆ ئیمان‌هێنان بـە خودای تەعالاو فیرعەونیش بـە عینـادو

دەماڕێکەوە وتی : ئـەی موسا من وا گومان ئەبەم کـە تۆ جادووت لێ کرابێو شێت بووبی بۆیە ئەم قسە پڕو پووچانە ئەکەی •

وە حەزرەتی موسایش فەرمووی بە فیرعەون : ئەی فیرعەون بـە راستی خۆت زانیوتەو عالمی بەوە کە ئەو ئایەتانە خودای تەعالا ناردوونی بۆ تەئییدی من هـەر لـە تەوانایی خوداوە بوون ، ئـەو خودایە کـە پەروەردگـاری ئاسمانەکانو عـەرزەو هـەموو ئـەو موعجیزانە هـۆی چاوڕوونینو چاوکەرەوەن بۆ ئادەمیزادی بەختەوەر وە من کە تەماشای تۆ ئەکەمو ئەزانم لـە کانگەی دڵی خۆتەوە حاڵی بوویی کـە ئەو موعجیزە گەورانە لـە خوداوەن کەچی لـە ترسی گەورەیی خۆت ئیمـان ناهێنی ، گومانت پێ ئەبەم کە ئینسانێکی دووریت لە خێرو بەرەکەتو پێگەیشتنی رەحمەت ••

یزانن ! لە تەفسیری ئەو نۆ ئایەتەدا موفەسیرەکان شتی زۆریان باس کردوە ، باشتری ئەوانە ئەوەیە کـە صەفوانی کوڕی عەسـال ریوایـەتی کردوەو فەرموویەتی : جوولەکەیێ وتی بە رەفیقێکی : هەستە با بڕۆین بۆ لای ئەو پێغەمبەرە ـ واتە حەزرەتی محەمەد (د) ـ پرسیاری لێ بکەین لەو نۆ ئایەتە جا رۆیشتن بۆ لای حەزرەت ـدـو پرسیاریان لێ کرد ئەویش فەرمووی : ئەو نۆ ئایەتە ئەمەن : کە شەریك بڕیار نەدەن بۆ خوداو ، دزی نەکەنو ، زینا نەکەنو ، کەس بە ناحەق نەکوژنو ، سیحربازی نەکەنو ، سوود نەخۆنو ، بوختان بۆ ژنی داوێنپاك نەکەنو ، لە جەنگی کافرانا پشت هەڵنەکەنو ، لـە سەر ئێوەیش بە تایبەتی کـە تەجاوەز نەکەن لـە فەرمانی خودا لـە رۆژی شەمەدا • جـا هـەردوو جوولەکەکان هەستان هەردوو دەستو هەردوو پێی حەزرەتیان ماچ کردو وتیان : ئێمە شایەتی

ئه‌دەین که تۆ پێغەمەری خودای • وه ئه‌گەر ترسمان له کوشتن نەبوایه ئه‌کەوتینه شوێنت •

وه له ریوایەتێکدا ئەو ئایەتانه مانای موعجزاتن‌و بریتین لەمانه :

یەکەم : عەساکەی موسا •

دوەم : دەستی که وەکو چرا ئەگرێاو پرتەوی ئەدایەوه •

سێهەم : ئەمه کوللە هێرشی هێنایه سەر کشتوکاڵی قیبطیەکان •

چوارەم : ئەوه بو سپێ دایه لەشی خۆیان‌و بزن‌و مەڕو مالاتیان •

پێنجەم : هێرشی بۆق بو بۆ سەر نان‌و چێشتیان ، وه ئەکەوتنه ناو حاجەتی خواردەمەنیەوه •

شەشەم : خوێن که ئەیان‌بینی هەوێریان‌و چێشتیان خوێناوی بوه •

حەوتەم : ئەوه بو کاتێ بەنی‌ئیسرائیل دەرچوون‌و گەیشتن به نیل خودای تەعالا ئەو ئاوه گەورەی کرد به نۆ پارچەوه ، هەتا له وشکانی ناوبەینەکەیانەوه دەرچوون •

هەشتەم : ئەوه بو که دوازده چاوەی له بەردێ دەرکرد بۆ دوازده تیرەی بەنی ئیسرائیل کاتێ گەیشتن به سینا •

نۆهەم : ئەوه بو گەزۆو شەلاقه بەسەریانا ئەباری لەو کاتەدا که له نسارای سینادا مانەوه •

وه غەیری ئەمانەیش گەلێ موعجیزەی تری بۆ دروستکردوون ، وەکو ئەوه که قەومی فیرعەونی داگیرکرد به گرانی‌و قاتەسالی‌و بەرەکەتی هەڵگرت له کشتوکاڵیان‌و ناو مالیان‌و هەنگیانی بێ هەنگوین کردو ...

گەلێ کارەساتی تریشی بەسەر قیبطیەکانا هێنا • بەڵام ئەو موعجیزانە زۆر مەشهوور بوون لە ناو بەنی ئیسرائیلدا بۆیە ئەوانەی ناوبرد •

وە بـە قاعیـدەی عیلمی ئوصوول عەدەد مەفهوومی موخالیفی بۆ ئیعتیبار ناکرێ ، واتە کاتێ وتت : دە پیاوم دی ، مانیع نیە لەوە زیاتریشت چاو پێکەوتبێ •

★ (فارادَ أنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الاَرْضِ فَاَغْرَقْناهُ ومَنْ مَعَهُ جَمِيعاً) (١٠٣) ★

جا فیرعەون ویستی کە موساو بەنی ئیسرائیلیەکان بە سووکی نەفی بکاو دووریان بخاتەوە لە وڵاتو ئێمەیش مەیدانمان پێ نەداو ئەمرمان کرد بـە موسا لەگەڵ بەنیئیسرائیلدا لـە میصر دەرچێو ، فیرعەون بـە قیبطیەکانەوە کەوتنە شوێنیان ، کاتێ کە موساو بەنیئیسرائیل دایان لـە ئاوی نیل بەو موعجیزە کـە باسمان کرد فیرعەونو قیبطیەکانیش کەوتنە دوایان هـەتا چوونە ناو ئاوەکەوە ، جـا فیرعەونو هەرچی لەگەڵدا بوو هەموویان لە ئاوی نیلدا خنکان •

★ (وقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إسرائيلَ : اسْكُنُوا الاَرْضَ فاِذا جاءَ وعْدُ الآخِرَةِ جِئْنا بِكُمْ لَفِيفاً) (١٠٤) ★

وە ئێمە لـە پاش خنکاندنی فیرعەونو سوپاکەی وتمان بـە بەنی ئیسرائیل لەسەر زمانی موسا : بڕۆن دابنیشنو دابمەزرێن لـەو عەرزەدا کە فیرعەون ویستی دەرتان بکا لێی کە زەوی میصرە (بینا لەسەر ئەوە کە بەنیئیسرائیل لە میصرا مانەوە)وە یا لەو عەرزەدا کە بڕیار دراوە بۆتان ودکو عەرزی وڵاتی خۆیان بێ ، جا کاتێ وادەی رۆژی دوایی هات کە

رۆژی قیامه‌ته هه‌مووتان دێنم بـه پێچراوه‌یی ، وه موحاکه‌مه‌ی سوپای فیرعه‌ونو ئێوه ئه‌کەم بزانم بۆ لایان دا له حوکمی خودا ، وه موحاکه‌مه‌ی حۆیشتان ئه‌کەم که به‌نی ئیسرائیلن ئایا بۆچی پاش ئه‌و هه‌موو نیعمه‌تی خودایه له‌سه‌رتان بۆچی سه‌رپێچیتان کرد له فه‌رمانی خوداو لـه رێگه لاتان دا •

★ (وبِالحَقِّ أنْزَلْناهُ وبِالحَقِّ نَزَلَ وما ارْسلْناكَ إلاّ مُبَشِّراً ونَذِيراً) (١٠٥) ★

وه ئـه‌م کتێبه پیرۆزه که قورئانه بـه حه‌ق‌و حیکمه‌ت لـه لایه‌نی خۆمانه‌وه نازڵمان کرد وه لـه رێگه‌یشا له‌گەڵ حه‌قا هاته‌خواره‌وه‌و لـه رێگه‌دا نـه جین‌و نـه **مه‌لائیکه ده‌ستیان بۆ نه‌برد به گۆڕین‌و** تێکدان‌و تۆیشمان نه‌نارد ئه‌ی پێغه‌مه‌ری خۆشه‌ویست ئیللا به موژده‌ده‌ر به ئه‌هلی طاعه‌ت‌و ترساننده بۆ ئه‌هلی مه‌عصیه‌ت‌و تۆ وه‌ظیفه‌ی خۆت ته‌واو بکه‌و تۆڵه‌و جه‌زا له‌سه‌ر ئێمه‌یه •

★ (وقُرْآناً فَرَقْناهُ لِتَقْرَأَهُ على النّاسِ على مُكْثٍ ونَزَّلْناهُ تَنْزِيلاً) (١٠٦) ★

وه قورئانی پیرۆزمان نارده خواره‌وه به‌ش به‌ش به پێی موناسه‌به‌ی ته‌مێ‌و ته‌ربیه‌ی ئاده‌میزاد بۆ ئه‌وه که بیخوێنیته‌وه له‌سه‌ر ماوه‌و مۆڵه‌ت‌و ئارامی‌و ، خۆمان نارده‌مانه خواره‌وه له ژێر چاودێری‌و ریعایه‌ت‌و عینایه‌تا بۆ ئه‌وه که تۆ بیکه‌ی به هۆی رزگاری عاله‌می هۆشیاران •

★ (قُلْ : آمِنُوا بِهِ أوْ لا تُؤْمِنوا ، إنَّ الَّذينَ اوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إذا يُتْلى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلاَذْقانِ سُجَّداً (١٠٧) ويَقولونَ : سُبْحانَ رَبِّنا إنْ كانَ وَعْدُ رَبِّنا لَمَفْعولاً (١٠٨) ويَخِرُّونَ لِلاَذْقانِ يَبْكونَ ويَزيدُهُمْ خُشوعاً) (١٠٩) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ بڵێ بەو کافرانە : ئیمان بێنن بەم قورئانە یاخود ئیمان نەیەنن پێی ، نیسبەت بە پایەی قورئان بێ فەرقە ؛ چونکی هەر شتێ کەلام یا (متکلم) مادام خۆی خاوەن کەمال بێ ئیتر بە تاریفو زەمی خەڵکی ئەو کەماڵە زاتیە ناگۆڕێو کەم ناکا ، وە لەم لایشەوە ئێوە ئیمانی پێ بێنن یا نەیەنن قەی ناکا ؛ چونکی ئەو کەسانە کە عیلمو زانیاری راستەقینەیان پێدراوە بە نازڵبوونی ئەم قورئانە لە پێش هاتنی قورئانا (واتە ئەو ئەهلی کیتابانە کە تەماشای کتێبی قەدیمیان کردوەو ئاگادار بوون لەسەر هاتنی پێغەمەری ئاخر زەمانو نازڵکردنی قورئان بۆ ئەو .. هەموو ئیمانیان هەیە بەم قورئانە) ، جا ئێوە ئیمان نایەنن کەیفی خۆتانە ، وە ئیمانەکەیشیان وەهایە کاتێ قورئان بخوێنرێتەوە بەسەریانا ئەکەون بەسەر روخسارو چەناکەدا بە سوجدە بردن بۆ ئەو خودایە کە خاوەنی ئەو قورئانەیە .

وە ئەڵێن : خودای پەروەردگاری ئێمە دووڕە لەوە کاری بێ حیکمەت بکاو کەلامی ناتەواو ڕەوانە بکا ، وە هەر وادەیەکی داوە بە ئادەمیزاد لە کەلامەکەیا هەموو دێنە جێو ئەکرێنو ئەوانە کە ئیطاعەی ئەکەن بەختیارن ، وە ئەوانە کە ئیطاعەی ناکەن بەدبەختو ناهەمواڕنو دەوام ئەکەن لەسەر سوجدەبردن بۆ خوداو کەوتن بەسەر ڕوخساری پاکیو چەناکەی خۆیاناو بیستنی قورئانی پیرۆز ترسو لەرزی دڵیان زیاد ئەکاو گەرمی دەروونیان بەجۆشتر ئەکا .

★ (قلِ : ادْعُوا اللهَ أوِ ادْعُوا الرَّحْمنَ ، ايّاً مّا تَدْعو فَلَهُ الاَسْماءُ الحُسْنى ، ولا تَجْهَرْ بِصَلاتِكَ ولا تُخافِتْ بِها وابْتَغِ بَيْنَ ذلِكَ سَبِيلاً) (١١٠) ★

فەقەرەی یەکەم لەم ئایەتە پیرۆزە هاتەخوارەوە لە کاتێکدا کافرە موشریکەکان ئەیانبیست کە حەزرەت ـدـ ئەیفەرموو : (یا الله ، یا رحمان) ، ئەوانیش وتیان : تەماشا بکەن ئەم پێغەمبەرە مەنعی ئێمە ئەکا لە عیبادەتی دوو خودا کەچی خۆی ناوی دوو کەس ئەبا ، جا خودا فەرمووی : ئەی پێغەمبەری خۆشەویست تۆ بڵێ : ئەی خوداپەرست بانگ بکەو بڵێ : (یا الله)وە یا بڵێ : (یا رحمان) مادام ئەمانە ناون بۆ یەک زات بە هەرکامیان بانگ بکەن لە زاتی خوداو بپارێنەوە دروستە هەروا بە ناوەکانی تریش ؛ چونکە بۆ خودای تەعالایە ژمارەیێ لە (اسماء الحسنى) واتە ئەو ناوانە کە گەورەیی خوداو دووری لە عەیب ئەگەیەنن •

وە فەقەرەی دووهەم لەم ئایەتە پیرۆزە یانی (ولا تجهر بصلاتك) نازڵ بوە لە شانی حەزرەتی ئەبوبەکرو حەزرەتی عومەردا ـخـ • ریوایەت کراوە کە ئەبوبەکر بە بێ دەنگ دۆعای ئەکردو زیکری ئەخوێند ، وە عومەر بە دەنگی بەرز ئەمانەی ئەکرد • حەزرەت ـدـ پرسی لە ئەبوبەکر : بۆچی وا بە پەنامەکی زیکر ئەکەی ؟ ئەویش عەرزی کرد : من لە خودای خۆم ئەپارێمەوەو ئەو زانایە بە هەموو شتێ ، وە پرسیشی لە عومەر : بۆچی بە دەنگی بەرز زیکر ئەکەی ؟ فەرمووی : شەیتان لە خۆم دوور ئەخەمەوە • جا ئەم فەقەرە نازڵ بو • واتە : بە ئاشکرا زیکرو دۆعا مەکە وا کە هەمور

کەس لە دەورتا بیبیسێ‌و وایش بە پەنامەکی مەیان‌خوێنە کە هەر خۆت بیان‌بیسی ، بەڵکو لە بەینی ئەم دوانەدا پایەیێ بۆ خۆت هەڵبژێرە ، یانی عومەر کەمێ نزمی بکاتەوەو ئەبوبەکریش کەمێ بەرزی بکاتەوە •

وە بازێ ئەفەرموون : مەبەس هەر خوێندنەوەی قورئانە لە نوێژا ؛ چونکی ئەحمەدو بوخاری‌و موسلیم‌و ترمذی‌و نەسائی‌و ئیبن‌و حبان‌و غەیری ئەمانەیش ریوایەتیان کردوە لە ئیبن‌و عەباسەوە ـخـ ئەم ئایەتە نازڵ بوە لەو کاتەدا کە پێغەمەر ـدـ لە مەکەدا موختەفی بوو خۆی لە کافرەکان دەرنەدەخست ، وە لەو کاتانەدا نوێژی بە ئیمامەت بۆ ئەصحابەکان ئەکردو دەنگی بەرز ئەکردەوە لە قورئان خوێندنا ، وە کاتێ کافرەکان دەنگیان ئەبیست جنێویان ئەدا بە قورئان‌و بەو کەسە کە نازڵی کردوە ! جا خودای تەعالا ئەم ئایەتەی نازڵکردو مەنعی حەزرەتی کرد لەوە دەنگ بەرز بکاتەوە لە قورئان خوێندنا تا کافرەکان نەیبیسن‌و جنێو نەدەن ، وە ئەوەندەیش دەنگ نزم نەکا کە ئەصحابەکان نەیبیسن‌و سەریان لێ تێک بچێ لە کەوتنە شوێنی حەزرەتا بەڵکو دەنگی لە بەینی ئەم دوو پایەدا بێ •

★ (وقُلِ : الحَمْدُ لِلهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ ولَداً ولَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ في المُلْكِ ، ولَمْ يَكُنْ لَهُ ولِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وكَبِّرْهُ تَكْبِيراً) (١١١) ★

وە ئەوەی کە بۆ تۆو پەیڕەوانی تۆ بە قیمەت بێ تەوحیدی خودایەو باوەڕکردنە بە عیزەتی‌و بڵێ : هەرچی سوپاس‌و ستایشە بۆ زاتی خودایەکە کە نەوەی بۆ خۆی بڕیار نەداوەو بێ نیازە لە نەتەوەو هاوبەشی نەبوەو نابێ لە گەورەیی‌و دەستەڵاتاو قەت داماوی بەسەرا نەهاتوەو یارمەتیدەری

نه‌بوه له‌به‌ر داماوی‌و ، خودای خۆت زۆر بـه گه‌وره بگره‌و ده‌وام بکه له‌سه‌ر ئه‌م حاڵه •

ئه‌م ئایه‌ته ناوی (آیة العزه)یه‌و ریوایه‌ت کراوه : هه‌ر منداڵێ لـه به‌نی (عبدالمطلب) ئه‌گه‌یشتنه ته‌مه‌نی فام‌و ته‌میز ئه‌م ئایه‌ته‌ی نیشان ئه‌دان بۆ ئـه‌وه بیخوێننه‌وه • وه به‌یهه‌قی لـه کتێبی (الاسماء والصفات)دا ریوایه‌تی کردوه له ئیسماعیلی کوڕی (ابوفدیك)ه‌وه ئه‌ڵێ : حه‌زره‌ت ـدـ فه‌رموویه‌تی : قه‌ت کارێکی گرنگ نه‌هاتوه به‌سه‌رما ئیللا جوبره‌ئیلم بۆ ده‌رکه‌وتوه‌و پێی وتووم : (یا محمد قل : توكلت على الحي الذي لا يموت ، والحمد لله الذي لم يتخذ ولدا ولم يكن له شريك في الملك ولم يكن له ولي من الذل وكبره تكبيرا) •

سوپاس‌و ستایش بۆ خودا به هه‌موو مه‌عنایێ که شیاوی باره‌گای ئه‌و بێ که رزگار بووم له ته‌فسیری سووره‌تی (ئیسراء) که رزگاربوونیشه له ته‌فسیری نیوه‌ی یه‌که‌می قورئانی پیرۆز ، له پێش نوێژی عه‌سری رۆژی چوارشه‌مه‌ی بیست‌و پێنجی مانگی شـه‌والی هـه‌زارو سێصه‌دو نـه‌وه‌دو هه‌شـتی کۆچی ، رێکه‌وتی رۆژی بیست‌و حـه‌وتی مانگی تۆی هه‌زارو نۆصه‌دو حه‌فتاو هه‌شتی زاینیدا له حوجره‌ی مه‌دره‌سه‌ی شێخ عه‌بدولقادری گه‌یلانی • من کـه عه‌بدولکه‌ریمی محـه‌مه‌دی کوردی شاره‌زووری لـه هۆزی قازیم •

سەرباس‌و بابەتەکانی ئەم بەرگە

لاپەڕە	بابـــەت
٣	سوورەتی تەوبە
٣	بۆچی لە ئەووەڵی سوورەتی تەوبەوە (بسم الله) نەنووسراوە ؟
٥	هۆی هاتنەخوارەوەی بەرائەت
٧	(اشهر الحرم) کامانەن ؟
٩	لەم شوێنەدا چەن باسێ هەیە :
١٤	چۆنیەتی پەیمان‌و ڕاگرتنی‌و هەڵوەشاندنەوەی
١٨	جیهاد پێویستە
٢١	هیچ پەیوەندییەك لە نێوان کوفرو ئیماندا نیە
٢٤	ڕووداوی حونەین
٣٠	کافران پیسن‌و نابێ توخنی (مسجد الحرام) بکەون
٣٤	بیروباوەڕی گاورو جوو دەربارەی عوزەیرو مەسیح
٣٨	(نسیء)و (اشهر الحرم)
٣٩	بزانن لێرەدا چەن باسێ هەیە
٤٣	فەرموودەی خودا (یا ایها الذین آمنوا ما لکم ...)
٤٣	جەنگی تەبووك
٤٩	کۆچی حەزرەت لە مەکەوە بۆ مەدینە
٥٦	دەربارەی دواکەوتنی مونافیقان لە جەنگی تەبووك
٦٦	زەکات بە کێ دەدرێ‌و ؟ زەکات کامەیە ؟
٧١	لێرەدا چەن باسێ هەیە :
٧٣	مونافیقەکان چییان بە حەزرەت دەووت ؟
٨٠	شیعر
٨٢	موسوڵمانان هەموو دۆستی یەکترن
٨٤	فەرموودەی خودا (یحلفون بالله ما قالوا ...)
٨٧	زەکاتی (ئەعلەبە)
٨٩	فەرموودەی خودا : (الذین یلمزون ...)

لاپەڕە	بابـــەت
٩١	فەرموودەی خودا (استغفر لهم او لا تستغفر ...)
٩٦	دواکەوتوان لە غەزای (تەبووك)
١٠١	ئەعراب چ دەوڕێکیان گێڕا ؟
١٠٦	باسی ئەبولوبابەو هاوڕێکانی
١٠٩	فەرموودەی خودا (والذين اتخذوا مسجدا ...)
١١١	مزگەوتی قوبا
١١٤	فەرموودەی خودا : (ان الله اشترى ...)
١١٧	فەرموودەی خودا : (ما كان للنبي ...)
١٢٢	بەسەرهاتی کەعبی کوڕی مالیكو هاوڕێکانی
١٢٦	شیعر
١٢٨	دواکەوتن لە جیهاد
١٣٦	سوورەتی یونس
١٣٨	لەم ئایەتە گەورەدا چەن باس هەیە
١٤٦	فەرموودەی خودا : (واذا تتلى عليهم آياتنا ...)
١٥١	مرۆڤ لە تەنگانەدا چۆن ئەبێ ؟
١٥٥	شیعر
١٥٨	کاتی حەشر کافران چییان پێدەوترێ ؟
١٦٦	شیعر
١٦٧	قورئان جێگەی گومان نیە
١٧١	لێرەدا چەن باسێ هەیە
١٧٨	شیعر
١٨٤	لێرەدا چەن باسێ هەیە
١٩٤	کافرەکان پەلە لە هاتنی بەڵادا دەکەن
٢٠١	گەورەو بچووك لە خودا ون نابێ
٢٠٦	بەسەرهاتی نوح ـدـ
٢٠٩	بەسەرهاتی موسا ـدـ
٢١٤	بزانن !

لاپەڕە	بابـــەت
٢٢٠	بەسەرهاتی یونس ـدـ
٢٢٩	سوورەتی هوود ـدـ
٢٣١	خودا ئاسمانو زەوی لە شەش رۆژدا بەدیهێناوە
٢٣٦	کافرەکان دەڵێن : قورئان دەسهەڵبەسی محەمەدە ـدـ
٢٤٣	بەسەرهاتی نوحو گەلەکەی
٢٥٤	خنکانی گەلی نوح بە لافاو
٢٥٨	بەسەرهاتی هوودو گەلەکەی
٢٦٣	بەسەرهاتی ثەموودو (صالح) ـدـ
٢٦٨	بەسەرهاتی ئیبراهیم
٢٧١	باسی گەلی لوط
٢٧٤	باسی شوعەیب
٢٨٢	بەسەرهاتی فیرعەون
٢٨٦	بزانن ! لەم ئایەتەدا دووشت هەیە
٢٩٠	دووتەرەفی رۆژ کامەن ؟
٢٩٦	سوورەتی یوسف
٢٩٨	خەوبینینی یوسف
٣٠٠	لێرەدا چەن باسێ هەیە
٣٠٢	پیلان بۆ ونکردنی یوسف
٣٠٥	یوسف لە بیردا
٣٠٧	بزانن !
٣٠٩	یوسف لە میصردا
٣١١	ژنی عەزیزی میصر دەوری یوسف دەدا
٣١٦	لێرەدا چەن باسێ هەیە
٣١٨	پیلانی ژنانی میصر
٣٢٠	یوسف لە زیندانداا
٣٢٦	پاشا خەو دەبینێ
٣٢٧	یوسف خەوپەرژێنی بۆ دەکات

لاپەڕە	بابـــەت
٣٣٠	راستی دەردەکەوێ‌و راست سەردەکەوێ
٣٣١	بزانن ! لەم شوێنەدا چەن قسەیێ هەیە
٣٣٢	لە ژیانێکەوە بۆ ژیانێکی دیکە
٣٣٤	براگەلی یوسف دێن
٣٣٩	بزانن !
٣٤٢	یوسفو براکەی بەیەکدەگەنەوە
٣٥٠	بزانن ! لێرەدا چەن قسەیێ هەیە
٣٥٦	یوسفو براکانی لەیەک ئاشکرا دەبن
٣٥٨	باوکو دایکی یوسف لە میصردا
٣٦٢	یوسف زلێخا ماره دەکات
٣٦٧	سوورەتی رەعد
٣٧٥	کە خودا قاری لە گەلێ گرت کەس رزگاریان ناکات
٣٨٤	راگرتنی پەیمانو شکاندنی
٤٠٠	سوورەتی ئیبراهیم
٤٠٢	موسامان نارد تا گەلەکەی لە تاریکی دەرکا بۆ رووناکی
٤٠٤	ئایا باسی گەلەکانی پێشووتان نەبیستوە ؟
٤١٠	گفتوگۆی شەیتانو کافرەکان لە رۆژی قیامەتا
٤١٣	نموونەی وتەی چاکو خراپ
٤١٨	پارانەوەی ئیبراهیم لە خودا
٤٢١	وا گومان مەبە خوا بێئاگا بێ لە ستەمکەران
٤٢٦	سوورەتی حیجر
٤٢٩	هۆی سەرکێشی کافران
٤٣٥	ئینسان لە قوڕێکی وشکەوە بو دروستکراوە
٤٣٦	جنۆکە لە ئاگر دروستکراوە
٤٣٧	شەیتان سەجدە بۆ ئادەم نابا
٤٣٨	شەیتان داوای مانەوە دەکات
٤٤١	میوانەکانی ئیبراهیم

لاپەڕە	بابـــەت
٤٤٦	گەلی خاوەن بێشـە ، گەلی شوعەیب
٤٤٧	گەلی ثەموود
٤٥٤	سوورەتی نەحل
٤٥٧	خودا ئاژەڵی بۆ رام کردوون
٤٥٩	خودا لە ئاسمانەوە ئاوی بۆ باراندوون
٤٦٠	دەریاو ئاسمانو ئەستێرەو مانگو رۆژ بۆ ئینسان جێگەی سوودن
٤٦٨	لە لایەنی موسوڵمانانەوە پرسیار ئەکرێ
٤٧١	بۆ رووناککردنەوەی ئەم شوێنە بزانن !
٤٧٧	ئەوانەی خراپە ئەکەن ناترسن خودا بیان با بە ناخی زەویدا ؟
٤٨٢	بیروباوەڕی نەفامان دەربارەی کچو مێینە
٤٨٦	لە ئاژەڵو پیتو بەرەکەتی ئەواندا پەندو ئامۆژگاری هەیە
٤٨٩	وەڵامی ئەمە چەن شتێکە
٤٩٠	هەنگو ئیشو کاری
٤٩١	لێرەدا چەن شتێ هەیە :
٤٩٤	کەمو زیادی رۆزی لە خوداوەیە
٥٠١	خودا لە سکی دایکتان دەری‌کردن هیچتان نەدەزانی
٥٠٧	جا بزانن !
٥٢٠	ئیکراە چۆنەو کامەیە ؟
٥٢٥	ناچار بۆی هەیە شتی حەرام بخوا
٥٣١	چۆن شەمە لەسەر جوولەکە بڕیار دراوە ؟
٥٣٤	بزانن !
٥٤٠	سوورەتی ئیسرا
٥٤١	بزانن !
٥٤٢	باسی ئیسراو میعراج
٥٥٥	شیعر
٥٦٤	جا لەم شوێنەدا بزانن !
٥٧١	هەموو ئینسانێ کردەوەی خۆی وا لە گەردنیدا

لاپەڕە	بابـــەت
٥٧٢	بزانن !
٥٧٧	ئامۆژگاری دەربارەی باوكو دایكو ...
٥٨٠	شـیعر
٥٨٦	زیانی زینا
٥٩٣	وە دەلیل لەسـەر ئەمە چەن شتە
٥٩٧	هەموو شتێ تەسبیحاتی خودا دەكات
٥٩٨	دەلیل لە ئایەت
٥٩٩	دەلیل لە حەدیث
٦٠٢	كاتێ قورئان ئەخوێنیتەوە بەسـەر كافرانا پەردەیەك ئەخەینە بەینی تۆو ئەوانەوە .
٦٠٧	هەموو گەلێكی یاخی پێش هاتنی قیامەت سزا ئەدرێن
٦١٠	بە فریشتەكانمان وت : سوجدە ببەن بۆ ئادەم
٦١٢	شـەیتان دەستەلاتی بەسـەر پیاوچاكاندا نیە
٦١٩	بتەكان شكان
٦٢٠	بزانن !
٦٢٤	(شاكیلە) چیە ؟
٦٢٧	دەربارەی (روح) پرسیارت لێ دەكەن
٦٢٩	جینن‌و ئینس كۆببنەوە ناتوانن وێنەی قورئان بێنن
٦٣١	كافرەكان داوای پڕوپووچ دەكەن
٦٣٧	نۆ موعجیزەكەی موسا ـدـ
٦٤٢	كافرەكان باوەڕ بكەن بە قورئان یا نەیكەن ...
٦٤٣	لە دۆعاو نوێژدا مامناوەندی بە

سوپاس

بۆ بەڕێزم کاك عەبدولکەریم سەعید شارباژێڕی لـە هەڵەگیری ئەم بەرگەیشدا دریغی لە یارمەتیدانم نەکردوە . لە گەڵ سوپاسی زۆرمدا ئومێدەوارم نموونەی زۆر بێت .

دانه‌ی به دوو دیناره

رقم الايداع في المكتبة الوطنية ـ بغداد
(٤٣٩) لسنة ١٩٨٢

دار الحرية للطباعة ـ بغداد
١٤٠٢هـ ـ ١٩٨٢م

دانه‌ی به دوو دیناره